Geçmişten Geleceğe **Sosyalizm** dizisi

Serge Wolikow

Komünist Enternasyonal (1919-1943)

Komintern veya Yıkılan Dünya Devrimi Partisi Hayali

Fransızcadan Çeviren: Erden Akbulut

Yordam Kitap

Serge Wolikow • Komünist Enternasyonal (1919-1943)

Yordam Kitap

Eserin Orijinal Adı

L'Internationale Communiste (1919-1943)
Le Komintern ou le rêve déchu du parti mondial
de la révolution

(Les Editions de l'Atelier, Paris, 2010)

KOMÜNİST ENTERNASYONAL (1919-1943)

Komintern veya Yıkılan Dünya Partisi Hayali

Serge Wolikow

Çeviren
Erden Akbulut

GEÇMİŞTEN GELECEĞE SOSYALİZM

Yordam Kitap: 273 • Geçmişten Geleceğe **Sosyalizm** Dizisi
Komünist Enternasyonal (1919-1943) • Serge Wolikow
ISBN-978-605-172-113-2 • *Çeviri:* Erden Akbulut
Kitap Editörü: Hayri Erdoğan • *Düzeltme*: Günnur Aksakal-Volkan Alıcı
Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç • *Sayfa Düzeni*: Gönül Göner
Birinci Basım: Mayıs 2016
© Les Editions de l'Atelier, Paris 2010; © Yordam Kitap, 2015

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 10829)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat:3 34110 Cağaloğlu - İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • **Faks:** 0212 528 19 09
W: www. yordamkitap.com • **E:** info@yordamkitap. com
www.facebook.com/YordamKitap • www.twitter.com/YordamKitap

Baskı: **Yazın Basın Yayın Matbaacılık Turizm Tic.Ltd.Şti.** (Sertifika No: 12028)
İ.O.S.B. Çevre Sanayi Sitesi 8. Blok No:38-40-42-44
Başakşehir - İstanbul
Tel: 0212 5650122

KOMÜNİST ENTERNASYONAL (1919-1943)

Komintern veya Yıkılan Dünya Partisi Hayali

"GEÇMİŞTEN GELECEĞE SOSYALİZM" DİZİSİ HAKKINDA

Emperyalist savaşın insanlığa korkunç acılar ve yıkımlar yaşattığı bir ortamda başarıya ulaşan 1917 Büyük Ekim Sosyalist Devrimi, Rusya'da burjuvazinin egemenliğine son verdi, işçilerin ve yoksul köylülerin iktidarını ilan etti. Tarihte bir ilki gerçekleştirerek attığı cesur adımlarla dünya emekçi sınıflarına iyimserlik ve coşku yaydı, umut aşıladı. Süregiden vahşi savaşların, her tür adaletsizliğin ve tüm bunların kaynağındaki emek sömürüsünün dünya yüzünden silinebileceğine dair güçlü bir beklenti ve inanç kitleleri sarmaya başladı. 20. yüzyıl, bu büyük devrimin ve onun yarattığı politik atmosferin tetiklediği, başarılı veya başarısız mücadelelerin damgasını taşıdı.

Ne var ki, umutla başlayan yüzyıl, derin bir umutsuzlukla kapandı. SSCB ve Doğu Bloku çözülerek tarih sahnesinden çekildi. Kapitalizm, Ekim Devrimi'nin doğduğu topraklarda zaferini ilan etti.

Kimsenin kayıtsız kalamayacağı bu durumun emperyalist gericilikte yarattığı sevinç sınırsız oldu. Onlara göre Ekim Devrimi, tarihin olağan seyri içinde bir sapmayı temsil ediyordu; sosyalizm insan doğasına aykırı totaliter bir sistemdi; SSCB'nin çözülüşüyle birlikte, tarih, olağan yatağı olan kapitalizm içinde ilerleyişini sürdürecekti!

Peki sosyalistler için bu yenilginin anlamı neydi? Nasıl değerlendirilmeli, ne gibi dersler çıkarılmalıydı?

Soruyu basitçe şöyle de sorabiliriz: İşçi sınıfı, başta Rusya'da olmak üzere 20. yüzyıl boyunca giriştiği mücadelelere, kazandığı kısmi ve dönemsel başarılara rağmen, sonuçta neden kaybetti?

Bu konuda bugüne kadar gerek dünyada gerekse Türkiye'de önemli tartışmalar yürütüldü; geçmiş döneme ilişkin çeşitli belgeler yayınlandı. Tartışmaların derinleştirilmesi, yaşanan ve muazzam

dersler içeren bu sürecin değişik yönleriyle incelenmesi bize göre bir ihtiyaç olmaya devam ediyor. İleri işçiler, sol çevreler, sosyalizme gönül vermiş, hayatının bir döneminde sosyalizme bağlanmış insanlar, zihinlerini meşgul eden sorulara yanıt verecek kaynaklar arıyor.

Bu saptamadan yola çıkan Yordam Kitap, içinde 20. yüzyılın sosyalizm pratiğini -odağında Ekim Devrimi ve onu izleyen uygulamalar olmak üzere- değişik yönlerden ele alan, sürecin anlaşılmasına hizmet eden ve geleceğe dair parspektifler sunan kitapların yer alacağı bir dizi başlatıyor. "Geçmişten Geleceğe Sosyalizm" adını verdiğimiz bu dizi kapsamında, bu konuya eğilen okurların başvurmadan edemeyecekleri küçük bir kitaplık oluşturmayı hedefliyoruz.

Ağırlığı, Marksizmin metodolojisine dayanarak süreci irdeleyen düzeyli kuramsal değerlendirmeler oluşturmakla birlikte, anı, röportaj, belge türü eserler de dizide yer bulacak. Konunun ilgililerine, Marksizm çerçevesinde çok yönlü bir tartışma ve derinleşme ortamı sağlamayı hedeflediğimiz için, çok farklı sonuçlara varan eserler, bu dizi içinde yan yana gelecek. Başka bir deyişle okurlara, konu hakkında tartışılmaz doğruları açıklayan kitaplar sunmak gibi bir amaç gütmüyoruz. Tam tersine, her biri farklı perspektifle ve farklı politik duruşla yazılmış, bazıları pek çok yönden karşıt olabilecek kitapların diziyi zenginleştireceğini, tartışmacı bir nitelik katacağını ve bütünselliğin bunun üzerinden yükseleceğini düşünüyoruz.

* * *

Komünist Enternasyonal, 20. yüzyıl sosyalizm tarihinin önemli bir parçasıdır. Kolları dünyanın dört bir yanına uzanan geniş ve karmaşık bir örgütsel gövdeye, çok yönlü bir propaganda aygıtına sahip olan bu yapı, gördüğü tarihsel işlevle, üye partilerle ilişki ve müdahale tarzıyla, dünya olaylarındaki rolüyle bugün de tartışma konusu olmaya devam ediyor. 1990'larda açılan arşiv belgelerinden de yararlanan bu çalışmanın Komintern tarihine ilgi duyanlar için önemli bir kaynak olacağına inanıyoruz.

Yordam Kitap

İçindekiler

Genel Giriş 11

KISIM I
ÖRGÜT VE STRATEJİ 31

Bölüm 1: Dünya Partisinin Kuruluşu ve Örgütlenmesi 35
Bölüm 2: Devrim Ne Zaman? 84
Bölüm 3: Komünist Partilerin "Bolşevikleşmesi"? 111
Bölüm 4: Halk Cephesi Zamanı (1934-1938) 126
Bölüm 5: Savaş Sınavı ve Dağılma (1936-1943) 150

KISIM II
KOMİNTERN'İN KÜLTÜRÜ VE ÖĞRETİSİ 213

Bölüm 6: Komintern Medyası: Basın ve Kitap 218
Bölüm 7: Bunalım İçindeki Kapitalizm Teorileri ve Söylemi 233
Bölüm 8: Sınıfsal Devlet Eleştirisi 256
Bölüm 9: Ulus: Radikal İnkâr ile Taktik Yüceltme Arasında 288

KISIM III
İNSANLAR VE YORUMLAR 303

Bölüm 10: Kominterncilerin Eğitimi ve Kaderi 309
Bölüm 11: Tarihçiler ve Komintern Arşivleri:
Kaynaklar ile Yorumlar Diyalektiği 349

Ekler 366

İsim Dizini 377

Genel Giriş

20. yüzyıl tarihi, günümüz dünyasını anlamak için belirleyici önem taşıyan, birçok yanı pek az bilinen bir yakın geçmiştir. Komünizmin tarihi, aldığı değişik biçimleriyle günümüzde genel olarak yok sayılıyor, özellikle de en önemli temelleri itibariyle. Bu yapıtın sunduğu Komintern tarihi kuşkusuz en az bilinenidir, oysa bu dönem dünya komünizm tarihinin temelini oluşturur. Bu değerbilmezliğin nedeni nedir, bugün bu tarih nasıl kaleme alınabilir? İşte okura bunu sunmayı umuyoruz.

SSCB'nin ve Avrupa'da komünist partilerin egemen olduğu rejimlerin ortadan kalkmasının damgasını vurduğu Sovyet sisteminin sonu, dikkatleri geriye dönük olarak Rus siyasi alanındaki yetmiş üç yıllık iktidar uygulaması üzerinde yoğunlaştırdı. Rus deneyimi 20. yüzyıl boyunca komünizmin ve özel olarak da Stalinizmin genel tarihinin ne olduğunu anlamak bakımından esas olmakla birlikte, çapı çok daha geniş olan bu olgunun bütününü kapsamıyor. Partiler ve birçok örgüt tarafından taşınan, işçi, köylü, aydın militanlarca paylaşılan komünist siyasi proje, 1920'li yıllardan başlayarak farklı pek çok biçimler aldı. İktidardaki komünizmlerin baskıcı ve diktatoryal boyutu, komünizmin yorumlanmasının ana unsurlarından birini oluştursa da, komünist parti ve örgütler, çoğunlukla, dünyada sistemli olarak egemenlerin değil, ezilenlerin ve kurbanların yanında, direnenlerin tarafında yer aldı. 21. yüzyıl başlarında Asya'da veya Latin Amerika'da komünizm olgusunun varlığını sürdürmesi, onun küresel boyutunu bir kez daha ortaya koyuyor. Bir siyasi akım olarak komünizmin

erken dönemlerden itibaren dünya ölçeğinde gelişmesi, çoğu zaman Avrupa bölgesiyle sınırlanan siyasi tarihin ana olgularından biri olarak dikkat çekiyor. Komünizmin tarihi, haklı olarak kök salmasındaki ulusal çeşitliliği vurguladıktan sonra, günümüzde bunun global boyutunun altını çiziyor. Bu bakış açısıyla komünizmin tarihi, geçtiğimiz iki yüzyılın tarihini Avrupa merkezciliği bir tarafa koyarak yeniden ele almayı öne koyan günümüz tarih yaklaşımında ana parçalardan biri olarak değerlendirilebilir. Ayrıca komünizmin tarihini, sosyal hareketlerin ve 20. yüzyılın ana olgusu olan halk sınıflarının siyasete girişinden ayrılamayacak sosyal dönüşüm umuduna yönelik eleştirel düşüncenin çok daha uzun tarihiyle de bağlamak gerekir. Özcesi siyasi sorunların dünya çapındalığı algısı sürekli artarken komünizm tarihine geri dönmek, bize daha şimdiden uzakmış gibi gözükse de, hâlâ bedelini ödemeye devam ettiğimiz yakın dünya tarihini yeniden ele almanın bir aracıdır.

Birinci Dünya Savaşı sırasında Avrupa'yı ve dolayısıyla dünyayı sarsan ana bunalım, aynı zamanda Avrupalı büyük devletlerin egemen olduğu uluslararası sistemde bir ilk sarsıntı yarattı ve çalkantı ve yıkımların ortasında sosyal kurtuluş yönünde yeni yeni özlemlerin ortaya çıktığı bir uğrak oluşturdu: Rus devriminin yansıması olarak komünizm, bu yeni özlemlerin ana vektörlerinden biri haline geldi. Böylece sadece Avrupa'da değil dünyanın birçok bölgesinde, özellikle Ortadoğu ve Uzakdoğu'da güçlü bir siyasi ve sosyal istikrarsızlık dönemi açıldı. Komünizmin, öncülerinin öngördüğünden çok daha eşitsiz ve hızlı yayılışı, tasarımı, yapılanışı ve hatta faaliyeti istisnai bir cephanelik oluşturan bir örgüte dayanmaktaydı. Birinci Dünya Savaşı'nın yarattığı bunalımdan çıkarsanan yakın bir gelecekteki dünya devrimi projesiyle bir arada düşünülen Komünist Enternasyonal –KE, Kominten–, gitgide Rus örneğinin yaygınlaşmasının ana dayanağı haline gelerek paradoksal bir kadere sahip olacaktı. Bu çerçevede KE, Sovyet devletinin siyasi savunmasını organize edecekti. 1919-1943 arasındaki resmî varoluşu kısa süreli olsa da

KE, dünya komünizm tarihinde temel bir öneme sahiptir. Rolü, SSCB lehine bir propaganda ve eylem aracı olmakla sınırlanamaz. Başlangıçta bir dünya partisi olarak tasarlanmış, doğuma hazırlanan dünya devrimine göre kurulmuş KE, eylemini desteklemeye ve aktarmaya yönelik dallı budaklı kurumlarla donatılmıştı. 1914 öncesi Sosyalist Enternasyonal faaliyetinden çok Alman sosyal demokrasisinin deneyiminden esinlenmiş olan KE, örgütlenmeye adanmış militanları ve sürekli kadroları yetiştirmeye, görevlendirmeye dönük bir dizi yapı oluşturdu. Bu militan ve kadrolar güçlü bir teorik-ideolojik formasyonla da donatıldı. Bu anlamda KE, başından itibaren çok dilli ve uluslararası olarak tasarlanmış bir basın ve siyasi yayın aracılığıyla hem bir eğitim, hem de propagandanın örgütlenme mekânı haline geldi. Rus modelini önce Bolşevikleştirme yoluyla, ardından partilerin ve tüm komünist hareketin Stalincileştirilmesinin bir vektörü olarak aktaran KE, referansları kendi varoluşunun çok ötesinde süregiden birtakım örgütler ve militanlar biçimlendirmeye katkıda bulundu. 20. yüzyıl boyunca uluslararası siyasi alana damgasını vurmuş olan komünist kültür, bu dönemde oluştu. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, komünizmin coğrafi genişlemesinin hızlandığı zamanlarda, komünist partilerin siyasi kültürü temelinde kapitalizmi, devleti, ulusu, devrimci partiyi ele alma tarzları, iki savaş arası dönemde pekiştirilmişti; öyle ki uluslararası örgütlenmede varlığını büyük ölçüde daha sonraları da sürdüren ve ulusal örgüt ve kadrolarca güçlü biçimde içselleştirilmiş bir Kominternci kültürden söz edilebilir.

Bu uluslararası tarihin çok yaygın biçimde yol sayılmasının bir siyasi boyutu vardır: Bu, büyük ölçüde İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası komünist hareketteki gelişmelerle bağlantılıdır. Bu yapıtın birinci bölümünde görüleceği gibi, Komünist Enternasyonal'in ortadan kalkma koşulları bile onun rolünü silme, eyleminin önemli bir bölümünü değersizleştirerek sayfayı kapatma iradesinin simgesi gibidir. Bir yandan SSCB'nin yüceltilmesi, diğer yandan komünist partilerin ulusallaşması, ulusal

durumların artan çeşitliliği ve nihayet SSCB'nin kendini jeopolitik çıkarlarına kapatması, 1945 sonrası uluslararası komünist hareket bakımından Komünist Enternasyonal'in rolünün sistematik bir biçimde unutulmasını/unutturulmasını kolaylaştıran etkenler oldu. SSCB, 1947'de Doğu Avrupa komünist partilerinin yanı sıra Fransız ve İtalyan partileriyle birlikte Kominform'un (Enformasyon Bürosu) kuruluş çalışmalarını başlatırken bile, komünist partilerin bağımsızlığına ve özgüllüğüne saygı gösteren bir eşgüdüm sağlanacağı iddiasıyla Komünist Enternasyonal mirasından kendini ayırmaya özen gösterdi. Daha sonraları, uluslararası komünist hareketin evriminde birer köşe taşı olan dört büyük uluslararası konferans (1957, 1960, 1969, 1975[1]) sırasında gündemde olan, çeşitli partilerin bağımsızlıkları ve kendilerini Sovyet merkezciliğinden uzak tutmalarıdır. Nitekim İtalyan veya Çinli yöneticiler değişik biçimler altında bir çokmerkezlilik talep ettiklerinde, kimse Komünist Enternasyonal'in mirasından söz etmemiştir. Fransa'da, 1960'lı yılların ortalarına kadar FKP'nin SSCB Komünist Partisi ile organik bağı açıkça sergilenirken, gerek gelişmesinde gerekse siyasetinin ve örgütünün biçimlenişinde Komünist Enternasyonal'in bir dizi müdahalesinin ve her yerde hazır ve nazır olmasının üstü örtülerek, partinin tüm tarihi boyunca esas itibariyle Fransız olduğunun vurgulanmasına engel olmamaktadır. 1936'da Thorez, FKP'nin siyasetinin Roma'da, Berlin'de veya Moskova'da değil Paris'te kararlaştırıldığını ilan etmekteydi. Oysa tam da o sırada Komintern, FKP'nin bir Halk Cephesi hükümetine karşı olduğunu bir kez daha vurgulamak üzere müdahalede bulunuyordu.[2] 1920'li yıllar boyunca Komünist Enternasyonal'i doğuşu sırasında yönetmiş ve örgüt yapısının oluşumuna eşlik etmiş kişiler, Zinovyev, ardından da Buharin, Stalin döneminin büyük davalarının önde gelen şahsiyetleri ve özellikle yabancılarla işbirliği yaptığından

1 Avrupa Komünist ve İşçi Partileri Konferansı, 29-30 Haziran 1976'da yapılmıştır. Bu dört konferansın sonuç bildirgeleri Türkçede *Komünist ve İşçi Partilerinin Dört Toplantısı* adıyla Ürün Yayınları tarafından yayınlanmıştır –*çev.*

2 Bkz. 4. Bölüm.

şüphe edilen herkesi kapsayan baskının simgesel kurbanları arasında yer almaktadırlar. Onlara kara çalınması, etlerinde kemiklerinde temsil ettikleri bir Komünist Enternasyonal'e de dolayısıyla bulaştı. O tarihten sonra Komintern tarihinin büyük bölümü, Stalinci söylemle değersizleştirildi ve gözden düşürüldü. 1934'te, anti-faşist mücadelenin simgesel şahsiyetlerinden Georgi Dimitrov Komintern yönetimine geldiğinde, onun fiilî aygıtını kontrol etmiyor, bütünlüğü içinde uluslararası örgütten çok Halk Cephesi yönelimini temsil ediyordu. Son tahlilde, Komünist Enternasyonal, 1939 Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı'nın imzalanıp uygulanmasına varan Stalinci diplomasinin önünde tamamen silinirken, uluslararası komünist örgütün duruşu büyük ölçüde değersizleştirilmişti; dahası kadrolarının önemli bir bölümünün SSCB'deki iç baskının kurbanı olmaları onu da zayıflatmıştı. Bu durumda, Komünist Enternasyonal adının bile komünist partilerin resmî tarihinde unutulmuşlar arasına düşmüş olmasında şaşırtıcı bir taraf var mı?

Her ne kadar Komintern tarihi 1943'te son bulduysa da, 1919'da ortaya çıkmış olan dünya devrim partisinin tarihi elbette bitmedi. Şüphe yok ki sanayileşmiş Batı dünyası dışında dünyanın birçok bölgesinde devrimci bir parti bile yokken bu siyasi proje, hedeflenen gelişmeyi fiilen gösteremedi. Bununla birlikte komünist partilerin uluslararasılaşması yine de dikkate değer bir olgu oldu, zira çoğu henüz yabancı egemenliği altında bulunan ve demokratik bir siyasi ortamın bulunmadığı 80'i aşkın ülkede komünist partileri kuruldu. On yıllar boyunca gerek SSCB'nin rolü, gerekse dünya ve sömürge çatışmalarının büyüklüğü, kimi ülkelerde derinlere kadar kök salan bu partilerin yaşamlarını sürdürmesine elverişli bir zemin oluşturdu. Dünya çapında bir çatışmanın önde gelen tarafı haline gelen komünist partileri, kimi zaman kurbanı oldukları baskılar ve iç savaşlar nedeniyle çok erken zamanlarda parti olarak ortadan kalktılar. Başka durumlarda, devlet aygıtıyla örtüşen veya iç içe geçen ve ulusal duyguyu temsil eden bir siyasi güç haline geldiler. Son

tahlilde, şu veya bu biçimde komünist partilerin doğdukları gibi 20. yüzyıl sonunda ortadan kalktıkları uğrakta da, içinden doğdukları dünya projesinin temaları güncelliğini koruyor. Nitekim sömürge imparatorluklarının, otoriter imparatorlukların son bulması, siyasi demokrasinin yeni yeni ülkelere yayılması, uluslararası ölçekte birtakım partilerin doğmasını ve genel olarak siyasallaşmanın yaygınlaşmasını teşvik ettiyse de, halklar bakımından büyük riskler taşıyan bir dizi ağır global sorun varlığını koruyor ve bundan bir yüzyıl önce doğmuş sorunlarla değişik açılardan iç içe geçiyor.

Bu sorunların varlığını koruduğunu saptamak, bunların özümsendiği anlamına gelmez: İktisadi ve sosyal eşitsizlikler dönüşüme uğradı ve sadece uluslar, anakaralar çapında değil, bir bütün olarak dünya ölçüsünde süregidiyor. Ticaret ilişkilerinin yaygınlaşmasına dayalı gelişmenin iktisadi mantığı genelleşirken, kamusal düzenleme biçimleri de hemen hemen her yerde pekişti. Statü farklılıkları ortadan kalkmak bir yana, taşımacılık maliyetlerinde düşüşün ve emekçilerin genelleşen rekabetinin damgasını taşıyan bir dünya pazarının kuruluşuyla daha da derinleşti. Yeniden dağıtım alanında sosyal siyasetlerin ortadan kaldırılması, kamusal alanda ulusal düzenlemelerin yok edilmesi pahasına doğal zenginliklerin özelleştirilmesi, devasa kârların sahiplenilmesi arttı. Dünya çapında, el emeğinin statüsü, zenginliklerin yeniden paylaşımı, bunların yanı sıra doğal kaynakların kamusal ve uluslararası denetimi sorun ortaya çıktı. İlke olarak bu sorunlardan kimilerini ele almakla görevli birtakım uluslararası örgütlerin ortaya çıkışı, Komintern'in doğuşuna paralel olarak, 1920'li yıllardan itibaren başladı –örneğin Uluslararası Çalışma Bürosu–. Günümüzde BM'nin himayesindeki bu kurumlar yeterli olanaktan yoksun oldukları için dünya ölçeğinde gerçekten bir eşgüdüm sağlamayı başaramıyorlarsa da sorunun yeni bir aciliyetle kendini gösterdiğini bize anımsatıyorlar. "Yeni bir dünya mümkün" (*altermondialist*) girişimleri, 1919'da Komünist Enternasyonal'in doğuşuna eşlik eden sosyal eleştiriyi ve dünya

devrimi umudunu yansıtıyor. Bu anlamda Komintern tarihi, yenilgilerin ve düş kırıklıklarının tarihi olduğu kadar, benzersiz umutların ve deneyimlerin de tarihidir. En yoksunlara ve emek dünyasına siyaset sahnesinde boy gösterme olanağı veren örgütlü her türlü adanmışlığın yanılsatıcılığına ilişkin tartışma, 1970'li yıllarda, gerek komünist sistemin gerek kapitalist ülkelerin büyümesinin, gerekse uluslararası planda muhafazakâr liberal bir karşı-taarruzun ortaya çıkmasıyla sosyal ve kamusal siyasetleri yeniden tartışmanın üst üste bindiği bunalımlar zamanında yeniden yükseldi[3]. Dünya ekonomisinin finansallaşması, komünist partileri tarafından yönetilen Avrupa devletlerinin yıkılışı, dünya çapında bir altüst oluşa yol açtı; bu altüst oluş, Batı'da emek dünyasının sosyal kazanımlarını tehdit ederken, Avrupa anakarasının doğusunda, parlamenter dış görünüşleri, otoriter merkezîliklerin varlıklarını korumasını kimi zaman zorlukla gizleyen birtakım rejimlere dayalı bir vahşi kapitalizmi beraberinde getirdi.

Sonuç itibariyle, finansal kapitalizm, 21. yüzyıl başlarında, yüz yıl önce başlamış hareketi canlandırarak dünyanın gerek Asya, gerekse Latin Amerika köylü kitleleri arasından çıkmış yeni bir işçi sınıfının sömürülmesine elverişli kimi bölgelerinde değerlendirilmek üzere büyük miktarlarda sermaye ihracına gidiyor. Her türlü nostaljinin ötesinde bu gelişmeler, gerek tarihin ve özellikle de sınıf mücadelelerinin, gerekse komünizm yanılsamalarının sonuna yönelik kehanetlerin barutunu kısa sürede tüketiyor[4].

Umutsuzluğa düşmemek için, tarihteki trajediyi yok saymak ve çok biçimli bir tarihsel deneyimin dikkatli bir biçimde yeniden gözden geçirilmesini bertaraf etmek mi gerekiyor? Soru, yakın geçmişle ilgili genel bilginin aktarılmasında asli bir sorumluluk taşıyan tarihçinin eleştirel çalışmasının ötesinde ve onun sayesinde kendisini de sorgulatıyor. Ortak tarihsel belleğin dola-

3 François Furret, *Le Passé d'une illusion. Essai sur l'idée communiste au XXe siècle*, Paris, Librairie Générale Française, 1996.

4 Francis Fukuyama, "La fin de l'histoire", in *Commentaire*, no: 47, automne 1989; François Furet, *Le Passé d'une illusion, op. cit.*

yımlanması ve inşası, birtakım kitlesel kültürel formlar, sinema, televizyon, internet aracılığıyla gerçekleşiyor; tarihçilere düşen, gelecek kuşaklara, çalışma ve yaşam koşullarını dönüşüme uğratmak için demokratik eylem düğümlerini yeniden atmayı arzulayanların emrine genel bilginin gerçekten eleştirel bir silah olarak hizmet edebileceği bir geçmişe dönüşün araçlarını sağlamaktır. Komünist örgütün işleyişi, ideolojik gerekçeleri hakkında olduğu gibi fiilî uygulamaları hakkında da gerek analiz gerekse eleştirel düşünüş sonuna kadar götürülmeyi, yani mazur görmeye ve at gözlüğü takmaya çalışmaksızın incelenmeyi hak etmektedir; bu anlamda Komintern'in sunduğu dünya çapındaki bakış açısı çok uygundur.

Sovyet komünizminin trajik bir biçimde hem ilk aktörü hem de ilk kurbanı olduğu Stalinci baskı, tek bir ülkenin sınırları içine hapsedilip unutulmaya terk edilemez. Gerek toplumda gerekse siyasi örgütlenmede baskıcı uygulamalar, kitlesel şiddete başvurma ve bunun siyasi amaçlarla sistematik kullanımı sorununu ortaya koymaktadır. Kitlesel şiddeti 20. yüzyıl keşfetmediyse de, kimi nüfus kesimlerinin ortadan kaldırılması programlarını fiilen hazırlayıp uygulayarak bunu son derece yüksek bir düzeye taşıdı. Komintern'in ve komünist partilerin kuruluşu, bir yanıyla Birinci Dünya Savaşı'nın 1914 ile 1918 arasında yeni bir ölçekte ve yoğunlukta keskinleşen şiddetiyle ilişkilidir. Dünyanın siyasi durumuna o zamandan itibaren, büyük devletlerin ve egemen sınıfların savaşın ertesinde şurada veya burada sarsılmış bir iktidarı kaybetme korkusunun ve her biri kitlelerin seferberliğini, ordunun rolünü ve yapılanmış (partiler, komiteler, sendikalar) siyasi güçlerin eylemini bir araya getiren devrimci deneyimlerin farklı anakaralarda (Asya, Latin Amerika, Avrupa) hayat verdiği devrimci ideolojilerin yayılmasının beslediği yinelenen bir şiddet egemen oldu. Çoğu zaman monarşi ve orduyu her türlü devrimci ve demokratik ideolojinin kökünü kazıma tutkusuyla birleştiren yeni yeni muhafazakâr otoriter rejimlerin ortaya çıkışı, Almanya'da Nazizmin zaferinden de önce bir dizi Balkan

ülkesinden geçerek Japonya'dan faşist İtalya'ya kadar 1920'li ve 1930'lu yıllar boyunca dünyadaki ana olgulardan biri haline geldi. Anti-komünizm, orada ulusal bağımsızlık heveslerini ezmek, şurada tarım reformu programlarını engellemek, burada işçi hareketleri cenin halindeyken yumurtasında yok etmek için demokratik bir siyasi sisteme sahip olanlar da içinde olmak üzere büyük devletlerin birbiriyle eşgüdümlü ve yinelenen eyleminin çimentosu oldu. Çin'de olduğu kadar Çinhindi'nde de, Hindistan'da olduğu gibi Orta Amerika'da da görülen bu yoğun ve çoğu zaman kitlesel baskı, işçi hareketinin eskiden beri örgütlü olduğu sanayileşmiş ülkelerde o kadar da şiddetli olmuyordu. Ancak oralarda da halk kitlelerine karşı şiddet, ABD'de siyahlar, İtalya'da ve Balkanlar'da işçi hareketi söz konusu olduğunda bir yumuşama göstermiyordu. Bu bağlamda, 1918'den sonra doğan tüm siyasi güçlere damgasını vuran askerî modelden, komünist hareket de bağışık kalmadı. Bir ölçüde, genç komünist partileri, devrime ve iç savaşa hazırlık adına, 1920'li yıllardan itibaren Bolşevikleşme adı verilen ölçütler uyarınca yeniden örgütlenme mecburiyetinde kaldılar.[5] Ayrıca Rus komünist partisinin Stalincileşmesi, yani devletin olduğu kadar partinin de simgesi haline gelen karizmatik bir figürün egemen olduğu piramit kuruluşlu, otoriter, klan yapılı ve popülist bir sisteme dönüşümü, değişik komünist partilerin hızla kendilerine aktardıkları bir model haline geldi.[6] Komintern, savaş perspektifinin, bunun yerel başlangıcının ve ardından genelleşmesinin elverişli kılacağı bir modelin yaygınlaşmasına bir araç olarak hizmet edecekti. İç demokrasinin tasfiyesi, ardından yönetim tarzı olarak militanlara ve kadrolara karşı sistemli baskı uygulanması, koşullara bağlı düzenlemeler olarak benimsendi. Rusya'daki gelişmeler ve Sovyet partisine olduğu gibi Rus toplu-

5 Bkz. bölüm 4.

6 Karşılaştırmalı bir yaklaşım için bkz. Norman LaPorte, Kevin Morgan, Matthew Worley (ed.), *Bolshevism, Stalinism and the Comintern*, Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2008. Bireylerin durumuyla ilgili bkz. Brigitte Studer, Heiko Haumann (yönetiminde), *Sujets staliniens. L'individu et le système en Union soviétique et dans le Comintern 1925-1953*, Zurich, Chronos Verlag, 2006.

muna da ulaşan kitlesel baskı, üyelerin ve militanların çoğu tarafından bilinmiyordu; büyük davalar da anti-faşist işçi güçlerinin kalesi ve yardımcısı SSCB'ye duyulan güven temelinde kabul görüyordu. Stalinci baskı örtülüyse de, bu özellikle Komintern kadrolarının ve militanlarının davranışları üzerinde birtakım sinsice etkiler yapmadığı anlamına gelmiyordu. Değişik komünist partilerin liderleri, bundan sonra, en azından Rus komünist partisi kadar Stalin'in kendisinde ete kemiğe bürünen Sovyet devletinin siyasetiyle koşulsuz mutabık olmayı ilk planda tutan bir disiplinde ustalaştılar. Bununla birlikte, komünist partilerin belli başlı yöneticileri Moskova'daki Komintern yönetimiyle temasa girdiklerinde, özellikle ülkelerini terk etmek zorunda kalmış ve SSCB'ye sığınmış göçmenlerden bir bölümünü etkileyen bir baskıdan tümüyle habersiz olamazlardı: Bu göçmenlerin çoğu önce şüphenin, ardından baskının kurbanı oldular.[7]

Özellikle SSCB'de yapılmış işlerin sorumluluğu Komintern idealleri uğruna her biri ülkelerinde çoğu zaman özgürlükleri, hatta hayatları pahasına cesur ve ısrarlı siyasi mücadeleler yürütmüş militanların ve hatta yöneticilerin hepsine elbette yüklenemez. Bu bakış açısından tarihsel akış, kurbanlarının bilançosunu destekleyici kanıt göstererek her zaman ve her yerde komünizmin suça yatkınlığı tezine dayandırılması kabul edilemez. Ancak bu belli bağlamlarda ve belirli yerlerde kitlesel terörün ne olduğunu özellikle aydınlatan araştırmaların kalitesini veya önemini azaltmaz.[8]

Faşist rejimlerin yıkılması da dâhil, dünyadaki sosyal ve siyasi mücadelelerde komünistlerin yerinin, özellikle gerek halklar,

7 Bu konuda, bir partinin genel sekreterinin ve Komintern'in iç içe geçmişliğiyle ilgili olarak bkz. Elena Dundovich, "Nel Grande Terrore, Togliatti dirigente dell'Internazionale communista tra le due guerre", in Roberto Gualtieri, Carlo Spagnolo, Ermanno Taviani, *Togliatti nel suo tempo*, Rome, Carocci, 2007.

8 Bu konuda bkz. Stéphane Courtois, Nicolas Werth, Jean-Louis Panné (yönetiminde), *Le livre noir du communisme*, Paris, Robert Laffont, 1997. Türkçesi için bkz. *Komünizmin Kara Kitabı*, Çevirenler: Cenk Odakan, Işıl Özcan, Engin Sunar, Bülent Tanatar, Yavuz Topoyan, Doğan Kitap, İstanbul, Haziran 2000.

gerekse bireyler bakımından özgürlük, eşitlik ve bağımsızlık ilkelerinin pekişmesinin damgasını vurduğu, uluslararası planda yeni bir siyasi dünyanın ortaya çıkmasında oynadığı asli rol bilindiğinde, paradoksun trajik boyutu daha net görülür. Bu yapıt, bu çelişkileri nihai bir biçimde açıklama iddiasında değildir, ancak Komintern zamanındaki uluslararası komünist faaliyeti yeniden ele almayı önermektedir. Yapıtın ana kaygısı, siyasi eyleme sıkıca bağlı bir öğretiye dayanarak gelişmiş bir faaliyeti, bağlamı içinde, yeniden oluşturmaktır.

Marx'ın yazıları ve eylemi, kuruluşundan kapanışına kadar Komintern'in düşüncesinin merkezinde yer aldı. Nasıl ki 1919'daki kuruluş metni, Marx'ın 1864'te Uluslararası Emekçiler Derneği'nin kuruluşu sırasında yaptığı açış konuşmasına atıfta bulunduysa, 1943'te Komintern'in dağılış metinleri de Marx'ın 1876'da I. Enternasyonal'e son veren kararına benzer kılındı! Bununla birlikte Komintern'in öğretisi Marx'ın sürekli yeniden kullanımına indirgenemez; dahası bu öğretinin doğrudan Marx bilgisi sınırlıdır ve özellikle Lenin'in, ardından Stalin'in, kimi zaman da müdahaleleri çerçevesinde her biri Marx'a atıfta bulunan Trotski, Buharin veya Zinovyev gibi Komintern yöneticilerinin yorumları üzerinden geçmiştir[9]. Lenin'in ölümünün ertesinde Marksizm-Leninizmin doğuşu, onun mirasının ve siyasi vasiyetinin etrafındaki mücadelelerin mahiyetinden kaynaklandığı gibi henüz beş yaşlarındaki örgütün oluşturduğu öğretinin gövdesinin önemini de ortaya koyar. Gerçekte Marx'ın mirası etrafındaki tartışmanın uluslararası bir boyutu vardır ki uluslararası sosyalist hareketin bunalımı, ardından komünizmin doğuşu bunu en ön plana çıkartmıştır.

Bununla birlikte, Marx'ın düşünceleri etrafında 1914 öncesinde II. Enternasyonal'de çalkantılara yol açan ve Lenin'in de

9 Joseph Staline, *Le léninisme, théorie et pratique*, Paris, Librairie de l'Humanité, 1924, Türkçesi için bkz. *Leninizmin İlkeleri*, Sol Yayınları, Çeviri: Muzaffer Erdost, 1. Baskı Aralık 1969; Grigori Zinoviev, *Notre maître Lénine*, Paris, Librairie de l'Humanité, 1924; Nikolaï Boukharine, *Lénine marxiste*, Paris, Librairie de l'Humanité, 1925.

katıldığı teorik polemikler özel bir önem kazandı. Doğmakta olan Komintern, tıpkı komünist partisi olarak oluşum sürecindeki Bolşevik Partisi gibi, Marx'ın esininin kaynaklarına geri dönme arzusunu dile getirdi. Çoğunluğu Marx ve Engels'i okumuş aydınlar olan komünist hareketin kadroları, her şeyden önce militan faaliyete damgasını vurmak üzere fikirlerini popülerleştirmek istediler. Bu konuda 1914 öncesi Alman sosyal demokrasisinin referans oluşturması geleneğini devam ettirdiler. Ancak yeni zamanlarda sadece ekonomi politikte değil, ama aynı zamanda 19. yüzyıl sonlarından itibaren gelişmiş sosyal bilimlerde de referanslar öğretisini beslemeyi önlerine koydular. İdeolojik, teorik ve nihayetinde öğretisel (doktriner) çalışma, komünist örgütlerin evrimine eşlik etti. Bu çalışmanın gelişimini izlemek sadece hakikate dayanıp dayanmadığını sorgulamak bakımından değil, komünist siyasi eylemi desteklemek, ayrıca da organize etmek üzere kurulmuş teorik üretimin mantığını ve repertuarını anlamak bakımından da ilginçtir. Bütün dönem boyunca Komintern'in ve seksiyonlarının özgünlüğü, şüphesiz kelimenin saf anlamıyla sosyal hareketlilik zeminindeki eyleminden ziyade çoğu zaman bol miktardaki bu ideolojik üretimdir. Aslında ister uluslararası komünist basında eşgüdümlü bir biçimde makalelerin yayınlanması aracılığıyla olsun, ister kitap yayınlanması biçiminde olsun, hatta isterse militanları ve kadroları yetiştirmeye yönelik özgül eğitim çalışmasının düzenlenmesi biçiminde olsun bu hazırlık veya bu ideolojik çeşitlemeler komünist eylemin esas biçimleri olarak kavranmalıdır. Nitekim Komintern'in öğretisel faaliyeti, militan bağlılığı büyük ölçüde belirlediği için kendi başına bir tarihsel konu olarak ele alınmayı hak etmektedir.

Şüphe yok ki her ideolojik üretim, gitgide daha çok resmî metinlerden, yani yönetim organlarının, daha sonraları hareketin simgesel birkaç yöneticisinin ürettiği belgelerden oluşan öğretisel gövdenin bir parçasını oluşturmaktadır. Dönem sonunda, değişik partilerin genel sekreterlerinin metinleri, Stalin'inkiler

gibi, her militan ve üye bakımından referans oluşturan belgeler ve aynı zamanda komünizmin simgesi haline geldi. Bol miktarda olmakla birlikte kendini tekrarlayan bu ideolojik üretimin bütünü ele alındığında, bunu, verili birtakım bağlamlarda konumlanabilmeleri için militanlara eylemlerini düzenleme ve eşgüdümlü kılma olanağı veren ideolojik bir cephanelik gibi görmek gerekir. Marksizm-Leninizmin militanın pusulası olduğu yolundaki klişenin ötesinde, pek mektep görmemiş çevrelerden gelen militanların faaliyet yürüttükleri ortamlarda aktif bir rol oynamalarına imkân veren bir bilgiler ve referanslar dağarcığı sağladığı tartışma götürmez.

Birtakım siyasi ideolojilerin dünyevi dinler gibi öne çıkartılması olgusu çoğu zaman dile getirilip tekrarlanmıştır; Hannah Arendt, bu konudaki eleştirel notunda, ideolojiler ile dinlerin birbirine karıştırılmamasının yanı sıra sadece işlevselci yaklaşımlardan uzak durmanın da gerekli olduğunun altını çiziyor.[10] Özellikle Komintern'in faaliyeti üzerine düşünürken dünyevi din terimi, Komintern'in doğuşundan epeyce zaman önce işçi hareketi, misyonerlik faaliyeti, metinleri yorumlama, yeni katılanları eğitme, adayların yetiştirilmesi vb. gibi bir dizi dinî kökenli örgüt modelini benimsemiş olsa da pek uygun görünmemektedir.

Uluslararası komünist örgüt ile Roma Katolik Kilisesi arasında benzeşim kurulmasına oldukça sık rastlanmaktadır[11]. Marksizm-Leninizm öğretisi, uluslararası piramit biçimli örgüt ve harekete geçmeden önce durumun ortak bilgisini paylaşmak zorunda oldukları birtakım yerlerde toplanmış üyelere siyasi hakikati söylemekle görevli yöneticiler bütünü göz önünde bulundurulduğunda birtakım benzerlikler kurmaktan nasıl geri durulabilir!

10 Hannah Arendt, "Religion and politics", in *Confluences*, vol. 2, no: 3, Eylül 1953.

11 Jules Monnerot, *Sociologie du communisme. Echec d'une tentative religieuse au XXe siècle*, Paris, Gallimard, 1949. Arendt ile Monnerot arasındaki polemik *Revue du Mauss*'ta yayımlanmıştır, no: 22, 2003/2.

Dahası Komintern, dönüştürmek üzere dünyanın bilimsel bilgisine sahip olduğunu ileri süren, alaşağı etmek üzere mevcut durumun eleştirisini ön planda tutan bir hareket oluşturdu. İddia edilen eleştirel düşünce kısa zamanda, her şeyden önce hakikatin, metinlerin doğruluğunu onaylayan yöneticilere karşı duyulan güvende yattığı "doğru"nun eğitimine dönüştüğünden, bu, komünizm ve Kilise, örgüte, kapsayıcı kurumlara ve öğretinin "doğru"luğuna merkezî bir önem verme gibi ortak noktalara sahip olduğu ölçüde, Kilise'nin mevcut tarihiyle birtakım benzerlikler bulmayı getirmektedir. Komintern'in çoğunluğu Protestan ülkelerde ve İslam dünyasında etkisinin zayıf olması, müminler topluluğunun önünde güçlü bir biçimde oluşmuş ruhban sınıfının bulunmamasına bağlanabilir. Kimi zaman Max Weber'e atıfla yapılan bu tür genellemeler, analizin alanı genişletildiğinde hızla sınırlarına varır. Nitekim bu şemaya göre Kuzey Avrupa ülkelerindeki çok güçlü sosyal demokrat örgütlülük nasıl anlaşılabilir veya dünyanın diğer ucunda, Budacı geleneğin veya Konfüçyüsçü düşüncenin damgasını vurduğu Çin'de ve Güneydoğu Asya'da herhangi bir sosyalist parti daha önce zemini hazırlamadığı halde komünizmin doğrudan kök salması nasıl açıklanabilir?

Her defasında, Komintern'in ilk yıllarında komünizmin öncüleri, eylemlerini halk ortamlarındaki dinî ve siyasi çerçeveye karşı oluşturdular, sosyal mücadeleyi tarihî geçmişin bilgisine, mevcut iktidarların mistik yanlarının teşhirine dayandırmaya çalıştılar. Birçok bakımdan, küçük öncü gruplarından arta kalanların siyasi girişimi, kendilerine düşman bir ortamda tecrit olmuşluk ve direnme durumlarında onları birbirlerine bağlayan bağların gücünün sekter bir yan taşıması, inkâr götürmez bir biçimde bu ilk komünistleri daha öncelerine gitmeye gerek kalmaksızın modern Avrupa'daki sapkın dinî hareketlere yakınlaştırmaktadır.

Son yıllarda komünizmin tarihini inceleyen birçok araştırmacı tarafından dikkate alınan antropolojik yaklaşımın değeri,

bireylerin payının asli bir unsur olduğu bir siyasi işleyişe dikkat çekmesidir.[12] İtalya veya Fransa gibi ülkelerde, ülkesel kök salma çalışmalarına uzun zaman önce başlamış militanlara ve yöneticilere yönelik dikkat, çapraz ve karşılaştırmalı incelemelerin gelişmesiyle eşzamanlı olarak ulusal toprakların birçoğuna yayıldı.[13] Stalinizmin örgütlenmesinin ve uygulamalarının analizinden, militanlara ta içlerinde kendilerini harekete geçirebilecek birtakım kanaatleri koruyarak kendilerinden beklenene uyum sağlama tarzını, "kendini feda etme" duygusunun nasıl işlediğini kavramaya olanak veren sosyo-psikolojik mekanizmalara odaklanmış yaklaşımlara geçildi. Komintern örgütünün, özellikle de kadrolar komisyonunun uzun zaman kapalı kalmış ve yok sayılmış arşivlerine dayalı bu çalışmalar, yeni yeni araştırma alanları açtı. Aynı şekilde, Komintern'in yönetici gruplarının sosyal bileşimi, 1930'lu yıllardaki evrimi üzerine düşünceler, örgütün Stalincileşmesini olduğu kadar kendi partilerinde genel sekreterliğe yükselmiş uluslararası komünist yöneticilerin yüceltilmesi yönündeki genel hareketei de aydınlatmaktadır.

Komintern tarihi, araştırmalar ve arşiv kaynakları, uluslararası komünist hareketin biçimlendiği ve on yıllar boyunca varlığını sürdürebildiği süreci yeniden oluşturmaya izin verdiği ölçüde eleştirel olabilir. 21. yüzyıldan bakıldığında, 20. yüzyıla derinlemesine damgasını vurmuş bir fenomenin uluslararası ve tarihsel etkisini küçümsemeyi beraberinde getirecek bir anakronizme düşmemek gerekir. 1936 sonbaharında Alman ve Japon, ardından 1937'de İtalyan hükümetleri birbirleriyle yakınlaşmaya başladıklarında, bunun formel biçimini anti-Komintern pakt olarak tanımlamışlardı. "Devletler, Komünist Enternasyonal'in faaliyetleri konusunda birbirlerini bilgilendirecek. Gerekli sa-

12 Brigitte Studer, Berthold Unfried, *Parler de soi sous Staline, La construction identitaire dans le communisme des années trente*, Paris, Editions de la Maison des sciences de l'homme, 2002.

13 Claude Pennetier, Bernard Pudal, *Autobiographies, autocritiques, aveux dans le monde communiste*, Paris, Berlin, 2002.

vunma tedbirleri konusunda danışmalarda bulunacak ve bu tedbirleri sıkı işbirliği içinde hayata geçireceklerdir." Böylece her birinin ulusal siyasetlerinin yanı sıra diplomasilerinin eşgüdümünü de resmîleştirmek ve meşru kılmak iddiasını taşımışlardır. Antikomünizm, Rus devriminin ilk aylarından itibaren Komintern'i, illegal ve zararlı bir propagandayı yaygınlaştırarak sömürge imparatorluklarının istikrarını bozmak, işçi grevleri ve ayaklanmaları kışkırtmakla görevli uluslararası ajan olarak tanımlayan büyük devletlerin çoğunun uluslararası olduğu kadar iç siyasetlerinin de bir bileşenidir. Bu antikomünizm, Birinci Dünya Savaşı'nın sonundan İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar birçok evreye tanık olmuştur. Gerçek bir korkuyu dışa vurmuş ve aynı zamanda kolay bir perspektif değiştirmesi aracı olarak işlev görmüştür. Değişik hükümetler ve mülk sahipleri dünyası tarafından birlikte ateşe tutulan komünist korkuluk, komünizme, siyasi sistemin kenarında kalmış, öte yandan da Birinci Dünya Savaşı'nın güçlendirdiği çalkantıların ve kapitalizmin yaygınlaşmasının etkilediği işçi ve halk çevreleri açısından çekici olan, yenilmez bir uzlaşmazlık imgesi kazandırmaya katkıda bulunmuştur.[14]

SSCB'nin, komünizm iddiasıyla ortaya çıkıp kendi farklılığını dile getiren bir siyasi güç olarak yükselişi sırasında Komintern, her ne kadar pratikte vazgeçmiş olsa da dünya devrimi projesini, statülerinin radikal bir dönüşümüne özlem duyanların umutlarının bağlandığı ülkeyi, orada fiilen olan biteni bilmesine rağmen, savunan bir örgüt haline gelmiştir. SSCB'nin tecrit edilmesi ve kuşatılmış olması ona kahramanca bir görüntü kazandırdı ve onunla ilgili olumsuz bilgiler hakkında şüphe doğmasına imkân verdi. Gerek Komintern'in gerekse değişik seksiyonlarının içinde, 1920'lerin ortalarından itibaren yapılan tercihleri, ardından 1920'lerin sonlarında bizzat örgütün sapmasını sorgulayan

14 Serge Bernstein, Jean-Jacques Becker, *Histoire de l'anticommunisme en France, tome I: 1917-1940*, Paris, Orban, 1987; Michel Caillat, Mauro Cerutti, Jean-François Fayet, Stéphanie Roulin (yönetiminde), *Histoire(s) de l'anticommunisme en Suisse*, Zurich, Chronos Verlag, 2009.

eleştirel sesler bertaraf edilmiş ve çoğu zaman bunları duymak veya bunlara inanmak istemeyen militanlar kitlesi tarafından bilmezden gelinmiştir. Yeni tip bir yöneticinin ortaya çıkışı, artık SSCB'nin savunulmasına yönelmiş ve tamamen askerî bir disiplinle merkezîleşmiş örgütün beklentilerine denk düşmüştür. Dahası, Komintern tarihi hakkında yekpare ve doğrusal bir bakışa sahip olmak da yanlış olacaktır; zamanla değişen koşullara uygun olarak, farklı bakış açılarının ve özellikle uygulamaların kendini göstermekten geri durduğu tek bir uğrak yoktur: Önceleri açık olan bu farklılıklar, komünistlere yönelik cadı avına damgasını vuran uluslararası durumun etkisiyle ve dünya ölçüsünde partilerin çoğunun illegaliteye geçişiyle birlikte adım adım kapalı ve örtülü hale geldi. Ancak bu aynı zamanda, her şeyden önce Rus partisinden, ama aynı zamanda Komintern'i kurmuş kadrolar, özellikle de Orta Avrupa ve Almanya kökenli, yeni bir dünya savaşı perspektifiyle derinleşen yabancı düşmanlığıyla her türlü şüpheyi uyandıranlar arasından, en eski ve en çok savaşmış komünist yöneticileri vuran Stalinci baskıdan da kaynaklandı.

Artık siyasi muhalefetini ifade etmek, Komintern üyeleri veya gizli parti üyeleri bakımından, ölümü veya SSCB'de sürgün riskini almak demekti. Dünyanın diğer bölgelerindeki partilerde muhalifleri bekleyen siyasi kader, sessizce boyun eğmek veya partiden ihraç edilmekti. Muhaliflere kara çalınması, siyasi başarısızlıkları veya örgütün inkârını örtmek üzere muhaliflerin şamar oğlanı gibi kullanılması, Komintern tarihine eşlik etti. Dolayısıyla, bir kenara konduktan sonra örgütün tarihinde önde gelen bir rol oynayamamış oldukları gerekçesiyle bu muhalifleri unutma hatasına düşmemek gerekir. Tam tersine, muhaliflerin, her şeyden önce Komintern'in aktörü olmuş herkesin tarihi olan bu tarihteki yerini bulması gerekir. Elbette Komintern tarihi aynı zamanda onun faaliyetinin, gerek söylemi, gerekse müdahaleleriyle stratejik yönelimlerinin, bu yönelimlerin uluslararası olaylarda uygulanışının, bu tutumlardaki taktik değişikliklerin yanı sıra yön düzeltmelerinin de tarihidir.

Komintern'in politikasındaki dalgalanmalara, tüm tarihi boyunca rastlanmıştır; öyle ki Komintern'in stratejisi, ancak genel olarak sunulabilecek bir tarihin olgularının çeşitliliğinin ötesinde bu kitap boyunca ortaya konmaya çalışılacağı üzere birtakım devamlılıkların damgasını taşısa da, hiçbir zaman sakin bir akış izlememiştir.

Komintern'e yönelik tarihî çalışmaların yeniden doğuşu, 1970'lerde miraslarını eleştirel bir tarzda sorgulama kaygısı taşıyan kimi komünist partilerinin tarihî hafızasındaki bir gelişimin belirtisi oldu. Bu konuyla ilgili incelemeler, uzun zaman, son bölümde göreceğimiz üzere, örgütün kendisinin tarihiyle ilişkiliydi. İlk Komintern tarihçileri, örgütten uzaklaştırılmış, ancak kişisel siyasi bir kavgayı sürdürmekle birlikte başlarına geleni anlama kaygısı taşıyan muhalifler oldu.[15] Bu tarih, birçok ülkede uluslararası planda olduğu gibi ulusal planda da uzun zaman ve güçlü bir biçimde iki kutuplu dünya mantığının damgasını taşıdı. SSCB'nin dağılıp arşivlerin açılmasından sonra, ideolojik tartışmalar bitmek bilmese de, tarih çalışması yeni bir belgeler kümesine dayanabilir hale geldi. Tarihsel bir konu olarak Komünist Enternasyonal tartışmaların odağında olmamakla birlikte 20. yüzyıl komünizminin bütünüyle ilgili yorumlar çerçevesinde sık sık gündeme gelmektedir. Nasıl ki *Le siècle des communismes*[16] çalışması, bu tarihe *Livre Noir du communisme*[17] kitabından tamamen farklı bir tarzda yaklaşıyorsa, *Dictionnaire du Komintern*[18] kitabının yayımı da, dikkati yöneticilerinin ve militanlarının biyografisine taşıyarak, uluslararası komünizmin

15 Bkz. Bölüm 11.

16 Michel Dreyfus, Bruno Groppo, Claudio Ingerflom, Roland Lew, Claude Pennetier, Bernard Pudal et Serge Wolikow (yönetiminde), *Le siècle des communismes*, Paris, les Editions de l'Atelier, 2000.

17 Stéphane Courtois, Nicolas Werth, Jean-Louis Panné (yönetiminde), *Livre Noir du communisme, age.*

18 José Gotovitch, Mikhaïl Narinski (yönetiminde), *Komintern: L'Histoire et les Hommes. Dictionnaire biographique de l'Internationale communiste*, Paris, les Editions de l'Atelier, 2001.

tarihini yenileme iradesine işaret etmektedir. Bugün, yayınlanmalarının üzerinden artık on yıl geçmiş bu iki eserin doğrultusunda Komintern'e atıfta bulunmamız, atılmış kolektif bir adıma sadakatin ve olduğu haliyle Komintern'in uzun zaman yok sayılmış ve kara çalınmış tarihine yeniden bakma kaygısının damgasını taşımaktadır. 1990'lı yılların başlarında arşivlerin açılmasından sonra mümkün hale gelmiş olan belgesel çalışma ve örgütün arşivlerinde araştırma, bu tarihi bütünü içinde ele almaya izin vermektedir. Söz konusu olan, az bilinen bir evrimin köşe taşlarını koymak, bu örgütün ve faaliyetinin ne olduğunu ortaya çıkarmaktır. Arşivler ve yeni araştırmalar sayesinde elinizdeki yapıt, gerek komünist partilerin Bolşevikleşmesi ve Stalincileşmesi, gerek Komintern yönetici çevresinin işleyişi ve gerekse Stalin'in rolü üzerine bugüne kadar yayınlanmamış açıklamalar getirmektedir. Bu yapıt, ayrıca Komintern'in maruz kaldığı baskının özel koşullarını ve Komintern'in son bulmasının programlanma ve ardından bunun hazırlanma koşullarını aydınlatmaktadır. Ayrıca Komintern'in daha tam olarak ister basın, ister kitap, isterse gelişmiş bir eğitim sistemi aracılığıyla birtakım kadroları ve militanları yetiştirmek üzere ilk ağızda yararlandığı siyasi bir kültürün ayakları üzerine dikilmesine nasıl katkıda bulunduğunu ortaya koymanın gerekli olduğu görüldü. Bu açıdan, elinizdeki kitap, Komintern'in çoğu zaman öncü çalışmasını aydınlatmaktadır. Nihayet bizim ilgilendiğimiz Komintern'in siyasi tarihi, bu tarihin yaratıcıları olan erkeklere ve kadınlara, yani aktörlerine bakmaktan geçiyor. Biyografik soru kâğıtları ve bunların değerlendirmeleri aracılığıyla 1930'dan itibaren uluslararası komünist harekette oluşturulan "biyografik kontrol" Stalin'in kurduğu sistemin anahtar yanlarından biri değil midir?[19] Komintern yöneticilerinin ve Fransa, Belçika, İsviçre ve Lüksemburg komünist partilerinin militanlarının ayrıntılı biyografilerinin incelenmesi bu yapıta ekli CD-Rom'da

19 Claude Pennetier, Bernard Pudal, "Ecrire son autobiographie (les autobiographies communistes d'institution, 1931-1939)" in *Genèses*, no 23, Haziran 1996.

yer almaktadır:[20] Komintern çağında komünist söylemi ve eylemi taşımış olanların izledikleri yolu, somut, canlı ve ayrıntılı bir biçimde yeniden çizen bu yaklaşık 800 biyografi, istisnai bir belge tabanı oluşturmaktadır. Bu yapıt boyunca onların faaliyetleri, tamamiyle olmasa bile yer yer anılacaktır. Kitapta, adı geçse de ayrıntılı biçimde incelenmemiş Kızıl Sendikalar Enternasyonali (Profintern) ve Uluslararası Kızıl Yardım (MOPR) gibi son derece önemli kimi uluslararası örgütler bir tarafta bırakılmıştır. Bu konuda Fransızca yayınlanmış yapıtlar pek azdır. Yukarıda belirtilen iki yapıtla aynı çizgiyi izleyen elinizdeki bu yapıt, özellikle son on yılda yapılmış çalışmalara dayanan tarihî ve şahsi bir denemedir. Bu okumaya girişmeyi arzulayan kadın ve erkeklere yeni düşünme yolları açmak amacıyla ve onları daha fazla bilgi edinmeye teşvik etmek üzere özellikle bu yeni araştırmalara kitap boyunca işaret edeceğiz. Bu tarih çalışmasının, bugün demokratik ve sosyal bir dönüşüm projesinin taşıyıcısı bir siyasi bağlanmayla, ama aynı zamanda sosyal hareketlerin uluslararası eşgüdümünün güncelliğini koruduğu globalleşmiş bir dünyada kolektif eylemin özel koşullarıyla da kendini ilgili hisseden her okurun aklındaki sorulara bir açılım getirmesi umuduyla.

20 Türkiyeli okurla doğrudan ilgili olmadığı için bu CD-Rom Türkçe baskıda yer almamaktadır; onun yerine ad dizininde CD-Rom'da yer alınayanlar da dahil kimi biyografik notlar verilmiştir. *-çev.*

KISIM I

ÖRGÜT VE STRATEJİ

Neden Komintern'in örgütsel temellerini ele almakla işe başlıyoruz? Çünkü bu temeller komünist hareketi aydınlatır ve kimliğini ortaya koyar, dönemleştirmenin köşe taşlarını belirlemeye olanak verir. Böylece bir siyasi hareketin sosyal tarihine, onun sadece kâğıt üzerindeki, söylevlerle ilan edilmiş örgütünü değil, ama aynı zamanda onun gerçek işleyişini de anlamayı deneyerek başlanıyor.

Komintern'in kuruluşuyla birlikte gerçek bir yenilikle karşı karşıya geliniyor: Önceki iki enternasyonalin deneyiminden sonra III. Enternasyonal farklı biçimde kuruluyor. Sahip çıkılan miras neden ve nasıl yeniden elden geçiriliyor?

Komintern'in doğuşundaki özgünlük, büyük ölçüde işçi hareketinin önceki deneyimleriyle bağlantısını koşulluyor. Dünya çapındaki çarpışmanın doğurduğu travma, ikili bir bunalım anlamında temel oluşturdu. Bu bunalım, her düzeyde derinlemesine bölünmüş ve kırılmış sosyalist hareketi ve daha geniş olarak da işçi hareketinin bütününü etkiledi. 1914'te hâlâ aynı örgütte olanlar, karşıt kamplardaki hükümetlere katılımın son derece farklı deneyimleriyle birbirlerinden ayrılmışlardı. Daha az sayıda olan diğerleri, şiddetli bir baskı riskine rağmen savaşa alabildiğine kararlı bir biçimde muhalefet ediyordu. Dolayısıyla III. Enternasyonal, her şeyden önce 1914 yazından itibaren zaten çalışmayan ve olduğu gibi veya farklı bir biçimde yeniden oluşturulması söz konusu olan uluslararası sosyalist örgütten bir kopuş ve onun eleştirisidir. Bununla birlikte, komünist adını alma iddiasındaki devrimciler, bu kopuşu Marx'ın kurtuluşçu düşün-

cesinin kaynaklarına geri dönüş arzusu olarak ifadelendirerek anlamlandırmak istediler. Oysa Komintern'in kuruluşu, 1864 ve 1889'da tarihlenen önceki her iki Enternasyonal'in kuruluşundan birçok bakımdan farklı bir uluslararası siyasi konjonktürde gerçekleşti. Bolşevikler bakımından önemi büyük ölçüde abartılsa da, uluslararası devrimci bir hareket perspektifi de sağlam temellere oturuyordu. Dünya çapında bir devrim perspektifi, her hâlükârda sosyalist hareketin içine sürüklendiği milliyetçiliğe radikal bir alternatif olarak kendini gösteriyordu. Komintern'in örgüt bakımından taşıdığı paradoksun merkezinde yer alan diğer özgünlük ise, kendisine hem simgesel bir kredi, hem de maddi olanaklar sağlayan devrimci bir devletin varlığına dayanmasıdır. Bununla birlikte bu özgünlük gerginliklere ve çelişkilere gebeydi, çünkü dünya çapındaki tutku, çok kısa zamanda Sovyet devletinin uluslararası kaygılarıyla çelişkiye düşecekti. Uluslararası örgüt birçok bakımdan Bolşevik Partisi'nin taklidine dayalı yeni siyasi partilerin -komünist partilerin- imalatını üstlenerek beklenmedik bir rol oynadı. Komintern'in örgütsel evrimi, dünya devrimi perspektifi uzaklaştıkça, böylece, bir yanda Rus boyutu gitgide pekişen Sovyet devletinin kaygıları, diğer yanda siyasi önemleri ulusal durumlara göre farklılık gösteren onlarca komünist partisinin varlığı ve nihayet sınırlı imkânlara sahip SSCB'nin içinde bulunduğu uluslararası bağlamın kesişmesinin bir sonucudur. Yirmi dört yıl önce kuruluşunda da olduğu gibi yine Sovyet iktidarının bir kararıyla savaş tarafından silinip götürülmeden önce, Komintern örgütü bu değişimlere son derece hızlı bir biçimde ayak uydurmak zorunda kaldı.

Bölüm 1

Dünya Partisinin Kuruluşu ve Örgütlenmesi

Mart 1919'da Rus Devrimi'nden iki yıl, Birinci Dünya Savaşı'nın son bulmasından birkaç ay sonra, Komintern'in ilanı, işçi hareketini sarsan uzun bir dizi altüst oluşun içinde yer aldı. Savaş, uluslararası sosyalist örgütü berhava etmişti. Devrimci ajitasyon birçok Avrupa ülkesinde yayılırken, bu örgüt yeniden oluşabilecek miydi? Savaşın yarattığı görüş ayrılıkları ve muhalefetler silikleşmediği için bu alabildiğine zor görünmektedir. Dahası, sosyalizm içinde, devrim talep eden, savaşa muhalefet bayrağını taşımış olan güçler, Bolşeviklerin diğer sosyalist akımlara kendilerini kabul ettirdiği Rusya dışında pek az örgütlüydüler ve türdeş değillerdi. Ancak Lenin ve Bolşeviklerin iktidarı, dünya çatışmasından kurtulmuş ve devrim salgınının tedirgin ettiği muzaffer devletlerce desteklenen muhalefetlerin yükselişinin tehdidi altındaydı.

Komünist Enternasyonal'in kuruluş kongresi, işte böylesi bir ortamda, 2 Mart 1919'da Moskova'da açıldı. Böylece 1864'te Marx tarafından kurulan Uluslararası Emekçiler Derneği'nin merkezi Londra ve 1889'da kurulan Sosyalist Enternasyonal'in merkezi Brüksel'den sonra, Rus başkenti de Üçüncü Enternasyonal'in merkezi oldu.

1917'de, "Nisan Tezleri"nde, Lenin, Bolşevik Partisi'ni tanımlamak üzere "partinin adını değiştirme"nin, komünist adı alma-

nın gerekli olduğunun altını çizmişti. Yeni bir Enternasyonal kurma ihtiyacını da belirtmişti: "10. Tez. Enternasyonal'i yenilemek. Devrimci bir Enternasyonal'in, sosyal şovenlere ve 'merkez'e karşı bir Enternasyonal'in kuruluşu için inisiyatif almak.[1]"

Ağustos 1914'te dağılmış Sosyalist Enternasyonal'in "iflas"ından sonra, Lenin, "Kutsal Birlik" adlı siyasete muhalif, ancak gelişme doğrultuları konusunda bölünmüş azınlık sosyalistlerini İsviçre'nin (1915'te) Zimmerwald ve (1916'da) Kienthal kentlerinde bir araya getirmiş uluslararası konferanslarda bu fikirleri, kabul görmese de, ifade etmekten geri durmamıştı. Trotski, Kienthal Konferansı için kaleme aldığı bildiri taslağında, Avrupa sosyal demokrasisi içinde bir kopuşla bir yenileşmeye gerek olduğunu vurgulamıştı:

> Yeni bir Enternasyonal, ancak devrimci sosyalizmin sarsılmaz ilkelerine dayalı olarak kurulabilir; onun kuruluşunda yönetenlerin, bakanların, uysallaştırılmış milletvekillerinin müttefikleri, emperyalizmin savunucuları, kapitalist diplomasinin ajanları, İkinci Enternasyonal'in mezar kazıcıları yer alamaz.[2]

1917 yılı boyunca Lenin, bir Üçüncü Enternasyonal kurma gereği üzerinde durdu. 1918'de Rusya'da iktidarı inşa süreci, dünya savaşının sürmesi, bu projenin uygulamaya konmasını dünya çatışmasının son bulmasının ardından ete kemiğe bürünmesine kadar geciktirdi. Nitekim Rus Devrimi artık dünya çapında değilse de uluslararası devrimci bir sürecin başlangıcını ilan eder gibiydi: Almanya ve eski Avusturya-Macaristan İmparatorluğu devrimci hareketlerin etkisindeydi. Henüz azınlıkta olmakla birlikte devrimci güçler, Rus örneğinden esinlenerek, bir Sovyetler cumhuriyeti fikrini savunuyordu; en önemli hareket, Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht yönetimindeki Spartakistlerin hareketiydi. Bolşevikler bakımından, Avrupa'da devrimci dalganın yayılması, 1919 başlarında bir gerçeklikti:

1 *Pravda*, 7 Nisan 1917, Lenin *Œuvres complètes* içinde, Moskova, Editions du Progrès, 1971, c. 24, s. 14.

2 *Nache Slovo*, Ocak 1916.

> Şu anda, 12 Ocak 1919'da, sadece eski Çarlık'ın farklı parçalarında, örneğin Letonya'da, Finlandiya'da, Polonya'da değil, ama aynı zamanda Batı Avrupa'da da, Avusturya'da, Macaristan'da, Hollanda'da ve nihayet Almanya'da da güçlü bir "Sovyetik" harekete tanık oluyoruz.[3]

Alman devriminin ilk başarısızlıklarını dengelercesine, 1919 başlarında, Macaristan'da sovyetler oluştu; Büyük Britanya'da *shop-stewards* (atölye temsilcileri) sistemi işçi konseyleri sistemine benzetiliyordu.

Bu süreçte, iç savaşın ve yabancı müdahalesinin kurbanı olan devrimci Rusya çember içine alınmış ve tecrit olmuş haldeydi. Kimi sosyalist partiler, savaş biter bitmez, eski Enternasyonal örgütünün iplerini yeniden bağlama düşüyle birtakım temaslara giriştiler. Uluslararası sosyalist birliğin yeniden kurulmasından yana olan birtakım Avrupalı sosyalist yöneticiler Şubat 1919'da Bern'de bir uluslararası toplantı düzenlediler. Bolşevikler, birçok ülkede büyüyen devrimci enerjiyi seferber etme arzusundaydılar. Ülkelerin birçoğundaki işçi hareketi saflarında Rus devriminin sahip olduğu gitgide artan sempati, dünya savaşının bitmesinden sonra, özellikle Almanya'da devrimci harekette yaşanan atılım, başta Lenin olmak üzere Rus yöneticileri dünya çapında devrimin hızla yaygınlaşması hesabını yapmaya yöneltti. Devrimci harekete ivme kazandırmaya ve II. Enternasyonal'in bir benzerinin herhangi bir biçimde yeniden oluşumunu engellemeye yönelik bir örgütün ilanıyla siyasi ve sembolik bir davranışta bulunmanın sırasıydı; Ocak 1919'da Bolşevik yöneticilerin ve Rusya'da bulunan birtakım yabancı komünist grupların Komünist Enternasyonal'i kuracak bir uluslararası konferans toplanması çağrısını imzalamasının anlamı buydu:

> Sosyal-hain partilerin, birbirlerini "affettik"ten sonra işçi sınıfına ihanet etmek üzere yeniden bir araya gelme ve kendi hükümetlerine ve kendi burjuvazilerine yardım etme girişimleri, daha

3 Lenin, "Avrupa ve Amerika İşçilerine Mektup", *Œuvres complètes* içinde, c. 28, s. 450.

> şimdiden edinilmiş son derece zengin devrimci deneyim ve devrimci hareketin bütününün dünya çapındalığı – bütün bu durum ve koşullar, bizleri, uluslararası proleter partilerin uluslararası bir konferansını toplama sorununu gündeme getirmeye mecbur etmektedir.[4]

Seyahat zorlukları, örgütlü devrimci hareketlerin zayıflığı, kısa süreli (2-6 Mart 1919) çalışmaları Lenin, Trotski ve Rakovski'nin mevcudiyetinin damgasını taşıyan bu kongreye katılmış delegasyonun zayıflığını açıklamaktadır. Gerek Lenin'in konuşmaları, gerekse kabul edilen tezler devrimin güncelliğinin altını çizmektedir: Sovyetler, proletarya demokrasisinin nihayet keşfedilmiş somut biçimi ve pratik çözümü olarak sunuldu. Tüm ülkelerde gündemdeki sorun, sovyetlerin geliştirilmesi olmalıdır. 1917 başlarında Rusya'da olduğu gibi, komünistlerin, bu Sovyetler'in içinde emekçilerin çoğunluğunu kazanmak için çalışmaları gerekmektedir.

Her durum ve koşulda, Rus yöneticilerin kurulmasında acele ettikleri yeni Enternasyonal'in ödevi, hızlı gelişmeleri dünya devrimini ete kemiğe büründürecek ve böylece Rusya'daki devrimi savunacak bu devrimci hareketleri eşgüdümlü kılıp onlara ivme kazandırmaktır.[5] Lenin, kongrenin sonunda iyimserliğini dile getirir:

> Tüm dünyada Sovyetler'in işçilerin sempatisini kazandığını ortaya koyan Komünist Enternasyonal'in I. Kongresi bize uluslararası komünist devriminin zaferinin güvence altında olduğunu göstermiştir.[6]

---

4 Pierre Broué, *Histoire de l'Internationale communiste, 1919-1943*, Paris, Fayard, 1997, s. 77.

5 Kevin McDermott, Jeremy Agnew, *The Comintern, a history of international communism from Lenin to Stalin*, Macmillan Press Ltd, 1996; Pierre Broué, *Histoire de l'Internationale communiste, age.*

6 Lenin, 6 Mart 1919 tarihli söylevi, *Œuvres complètes* içinde, c. 28, s. 509.

Yapıların tarihi: Örgüt, faaliyet ve işleyiş

Komintern, devrimin dünya partisi olarak yetkin bir örgüt biçiminde doğmadı. 1919'da dünya devrimi ne denli yakın gibi gözüküyorsa, Enternasyonal'in yapıları da, başlangıçta o kadar zayıf ve sınırlıydı. Örgütü, örgütlü partilere dayanmadığı için son derece kırılgandı. Rusya dışında Avrupa'da hesaba katılacak tek komünist güç, Alman komünistlerinin gücüydü; ancak bunlar da olgunlaşmamış buldukları bu kuruluşa karşı olduklarını ortaya koyuyorlardı. Aslında esas maddi ve insani olanakları Ruslar sağlıyordu. Savaş boyunca Lenin'e uluslararası mücadelelerde eşlik etmiş bir Bolşevik yönetici olan Georgi Zinovyev'in başkanlığı altında örgütün işleyişini sağlamak ve faaliyetini geliştirmek üzere bir Yürütme Komitesi ve bir Büro oluşturuldu. Değişik seksiyonların delegelerini bir araya getiren bir kongre, her yıl örgütün doğrultusunu tanımlayacaktı. İlk yıl boyunca, Komünist Enternasyonal, etkili bir faaliyete sahip bir örgütten çok, bir bayrak ve simge oldu. Her şey Marx'ın Enternasyonal'i gibiydi: Avrupa devletlerinin yöneticilerine korku salarken, işçi hareketi açısından umut oluşturuyordu. Bolşeviklerin yaptığı hesapların tersine, devrimci dalga Avrupa'yı sarmadı: 1919 yılı, Macaristan ve Bavyera eğreti Sovyet cumhuriyetlerinin yenilgi ve yıkılışlarına tanıklık etti. Ne var ki sosyal hareketlilik önemini korudu ve sosyalist partilerde önemli fraksiyonlar III. Enternasyonal'e eğilim gösterdi. Zorlu bir yılın ardından, 1919 başlarında oluşturulmuş olan Kızıl Ordu, Trotski'nin kazandırdığı ivmeyle, önce değişik beyaz orduların, ardından Polonya ordusunun başlattığı saldırıları durdurup yenilgiye uğrattı: Temmuz 1920'de, komünist partilerin ve değişik hareketlerin temsilcileri Komünist Enternasyonal'in II. Kongresi'ne katılmak üzere Moskova'ya giderken, Kızıl Süvariler Varşova yolundaydı.

Merkezî yönetim kurumları

I. Kongre sadece Harkov'da, ardından da Berlin'de bir sekreterlik, daha sonra da bir büro kurabilmişken, Temmuz 1920'de toplanan II. Kongre sırasında Komintern'in yapıları, gerek merkezî organları, gerekse ulusal seksiyonları, komünist partileri oluştu. 1921 ve 1922'deki izleyen kongrelerde, merkezî organlarda birtakım değişiklikler yapıldı; bunlar IV. Kongre'deki bir kararla ayrıntılı bir biçimde tanımlandı. Uzun zaman bu örgütün artık istikrara kavuşup bunu sürdürdüğü kabul edildi. Ne var ki bu soruna ilişkin incelemeler bu bakış açısını gözden geçirmeyi gerektirmektedir.[7] Gerçekten de Komintern'in merkezî organları, işleyişlerindeki gizlilik nedeniyle tarihçilerinin mahiyetini uzun bir zaman anlayamadıkları bir dizi değişiklik yaşamıştır.

Başlangıçta en üst organ olarak dünya kongresi yılda bir kez toplanacaktı. Bu organın son derece genel özellikleri 1920'de şöyle tanımlanmıştı: "Dünya Kongresi, Komünist Enternasyonal'in faaliyetiyle ilgili programatik ve taktik temel sorunları inceleyip çözüme bağlar[8]." İlk yıllarda bu dönemselliğe uyuldu: Kongreler Enternasyonal'in gerek yönelimini, gerekse faaliyet ilkelerini tartışıp tanımladı. Ancak, adım adım, KE'nin yönelimi ve yönetimi, Moskova'da oturan sürekli bir personel ile çalışan daha dar birtakım organlara devredildi. 1920'de toplanan II. Kongre sırasında Yürütme Komitesi'nin (YK) bileşimi ve görevleri açıklığa kavuşturuldu: Kongre tarafından seçilen YK'nın görevi Enternasyonal'i yönetmekti. Başlangıçta bu yönetimde sınırlı sayıda üye vardı: YK'nın merkezinin bulunduğu ülkenin partisi olarak Bolşevik Partisi'nden beş, artı belli başlı partilerden birer olmak üzere on iki üye.

7 Grant M. Adibekov, Eleonora N. Charnazarova, C. C. Chirinia, *Komintern'in Örgüt Yapıları 1919-1943* [Rusça], Moskova, Rosspen, 1997.

8 "KE II. Kongresi tarafından kabul edilmiş Komünist Enternasyonal Tüzüğü", *Manifestes, thèses et résolutions des quatres premiers congrès mondiaux de l'Internationale communiste, 1919-1923*, Paris, Librairie de Travail, 1934. Türkçesi için bkz. *Lenin Döneminde Komünist Enternasyonal - Belgeler*, MAYA Kitapları, İstanbul 1997, c. 1, s. 125.

Kongreler arası dönemde bu Yürütme Komitesi Enternasyonal'in tüm faaliyetlerini yürütmekle mükellefti. Teorik bir derginin, *L'International communiste* ve haftalık bir organın, *La Correspondance internationale* yayınlanmasını sağlıyordu. Ayrıca ulusal seksiyonların faaliyetini kontrol etme ve özellikle Kongre kararlarını çiğneyen tüm partileri veya parti üyelerini ihraç etme yetkisi vardı. Buna karşılık, böylesi bir cezayla karşılaşan ulusal seksiyonlar, gruplar veya bireyler, Kongre'ye başvurma hakkına sahipti. Bu sistemin, olaylara bakıldığında, çok kısa zamanda yetersiz kaldığı görüldü. Ulusal seksiyonların sayısının artması nedeniyle, bunların temsilinin, dolayısıyla Yürütme Komitesi'nin genişletilmesi, ama aynı zamanda sürekliliğini sağlayarak çalışmasının uzmanlaştırılması da gerekti. Dolayısıyla YK'nın bileşimi 1921'den itibaren değişikliğe uğradı: Artık 21 asil ve 10 yedek üyeden oluşuyordu; bunlardan en azından 15'inin Moskova'da ikamet etmesi gerekiyordu. 1922'de Yürütme Komitesi'nin, düzenli aralıklarla, bütün partilerin bu vesileyle özel olarak çağrılmış delegasyonlarının temsilcilerine açık "genişletilmiş oturumlar" halinde toplanması kararlaştırıldı. Bundan böyle, Yürütme Komitesi plenumları (asil üyeli toplantıları) olarak adlandırılacak olan, başlangıçta Kongre'nin derinleştirme olanağı olmayan şu veya bu belirli sorunu incelemek üzere öngörülmüş bu oturumlar, 1925'ten itibaren adım adım çağrılma araları gitgide açılan kongrelerin yerine alacaktı: IV. ile V. Kongre arasında on sekiz ay; V. ile 1928'deki VI. Kongre arasında dört yıl ve 1935'te toplanan Komintern'in VII. ve son Kongresi arasında yedi yıl.

Buna paralel olarak, yönetim erkinin kullanımı, özellikle, 1924'te yeni tüzüğü kabul eden V. Kongre'den sonra değişikliğe uğradı. 1922'den itibaren Yürütme Komitesi'nin değişik ulusal organlar üzerindeki üstünlüğüyle başlayan merkezîleşme gitgide güçlendi. YK'nın üye sayısı 37'den 72'ye yükselirken, yetkileri de ulusal seksiyonlar aleyhine genişledi: Ulusal seksiyonlar faaliyetlerini, artık yılda dört ile altı defa toplanan bir meclisin

kararlarına tabi kılmak zorundaydı; kongrelerin dönemselliği kısıtlı hale gelmişti. Gerçekten de, 1920'den itibaren fiilî siyasi yönetim, 1921'de bir sekretarya ile tamamlandı; Prezidyum haline gelen "küçük Büro" ve bir başkan (1920-1926 arasında Zinovyev, 1929 başına kadar Buharin, daha sonra Molotov, Manuilski ve Dimitrov) tarafından sağlandı. En önemlileri örgüt seksiyonu, ajitasyon-propaganda seksiyonu, enformasyon ve basın seksiyonu olan birçok seksiyon Komintern yönetimine komünist partilerin faaliyetini daha etkin bir biçimde izleme ve bir sorun olduğunda Enternasyonal'in yönelimlerini ve kararlarını hayata geçirmekle görevli bir yetkilinin/takviyecinin gönderilmesiyle yönetme olanağı verdi. Yaşanan sorunların ağırlığına ve alınacak önlemlerin ivediliğine bağlı olarak, gönderilenlerin önem düzeyi değişik oldu: Nitekim Humbert-Droz 1922'de, tıpkı Guralski'nin 1924'te veya Stepanov'un 1929'da olduğu gibi Roma'ya, ardından Paris'e gönderildi. Fransız yönetici grubunun sorunlarını çözüme kavuşturmak söz konusu olduğunda 1922, 1925 veya 1931'de Paris'e Manuilski şahsen gitti.

Bu yönetim cihazı, hem farklılaştı, hem de alabildiğine merkezîleştirildi: Söz konusu olan II. Enternasyonal'de olduğu gibi, çoğu zaman uzlaştırılması güç siyasetleriyle ve yönelimleriyle ulusal partilerin faaliyetlerinin eşgüdümlü kılınması değildi. I. Enternasyonal, ulusal seksiyonlarıyla, Komünist Enternasyonal'in açık referansını oluşturmuştu; ancak seksiyonları, 1926'lı yıllarda olduğu gibi, çok işlevli örgütler değil, artık özgül siyasi örgütler, merkezî bir dünya partisinin ulusal seksiyonları haline gelmiş, yapıları oturmuş partilerdi. III. Kongre'den itibaren partilerin merkez komitelerinin Komintern Yürütme Komitesi'ne tabi olacakları belirtildi.

1926 başlarında, Yürütme Komitesi'nin çalışması derinlemesine yeniden düzenlendi. Belli başlı yeniliklerden biri, belirli sayıda partiden sorumlu bölge sekreterliklerinin kurulmasıdır. 1928'de sayısı sekize indirilecek olan bu on bir sekreterlik arasında, Humbert-Droz'un sorumluluğu altındaki Latin Sekreterliği,

diğerlerinin yanı sıra Fransa ve Belçika komünist partilerini izlemekle görevliyken, Kuusinen'in sorumluluğu altındaki Orta Avrupa Sekreterliği, özellikle İsviçre Komünist Partisi ile ilgileniyordu. 1928'de Berlin'de, değişik Batı Avrupa partilerinin faaliyetini eşgüdümlü kılmak üzere, sorumlusu Dimitrov olan bir Batı Avrupa Bürosu (WEB) oluşturuldu. Buna paralel olarak Komintern'in gerçek yönetimi olan bir "siyasi sekreterlik" ve sekreterliğin özellikle kadro ataması ve kararların somutlaştırılması konularındaki çalışmasını hazırlamak veya sonlandırmak üzere bir "dar komisyon" kuruldu. Böylece Komintern yönetimi, son yıllarda arşivlerin çeşitliliğini ve boyutlarını keşfetmeye olanak tanıdığı yüzlerce siyasi ve teknik kadrodan oluşan bir aygıt ile donatıldı. Şüphesiz rakamlara ihtiyatlı biçimde yaklaşmak gerekir, ancak 1920'li yılların ikinci yarısından itibaren, bu merkezî aygıta 346 kişi ayrılmıştı, 15 yıl sonra ise bu sayı 429 oldu. Sayılardaki bu artış, faaliyetlerin gelişmesinden çok, idari dallanıp budaklanmadan kaynaklandı[9]. Tüm örgütün işleyişinde asli bir rol oynayan Komintern'in Moskova'daki merkeziyle bağlantıların somut organizasyonu, artan merkezîleşmenin yanı sıra partilerin ve faaliyetlerinin farklılaşması nedeniyle gitgide karmaşık hale geldi. Uluslararası ilişkiler bölümü (OMS), gerek Komintern görevlilerinin seyahatlerinin maddi organizasyonuyla, gerekse bilgilerin ve mali kaynakların akışıyla uğraşıyordu. Teknik altyapı, sahte belgelerin düzenlenmesini, ayrıca telsiz alıcı ve vericilerinin imalatını, sınır geçiş noktalarının oluşturulmasını gerektirmekteydi. Bu bölüm, 1935'te görevinden uzaklaştırılıncaya kadar örgüt seksiyonunun da başında bulunan Piyatnitski'ye bağlı çalışmıştır.

Başlangıçta, oy kullanılan organlara katılan değişik ulusal delegasyonlar, YK'nın fiilî siyasetini (birtakım görevlilerini

9 Peter Huber, "Les organes dirigeants du Komintern: un chantier permanent", Serge Wolikow (yönetiminde) *Une histoire en révolution? Du bon usage des archives, de Moscou et d'ailleurs* içinde, Dijon, Editions universitaires de Dijon, 1996, s. 225.

kongresi vesilesiyle veya ciddi yönetim sorunları doğduğunda bir partiye gönderse de) uzaktan uzağa izlediği her bir partinin bakış açısını dile getiriyordu. Ancak oldukça hızlı bir biçimde temsilcileri aracılığıyla değişik partilere büyük hareket serbestliği tanıyan bu yöntem, delegeleri dinlemekle ve Komintern yönetiminin onlarla ilgili kararlarını onaylamakla görevli bir özel komisyonlar sistemiyle yedeklendi. Önceleri genişletilmiş oturumların çevresinde yapılan kurallı toplantılarda oluşturulan bu komisyonlar, komünist partilerin özellikle yönetim ve yönelim sorunlarını ele alıyordu: Nitekim V. Kongre sırasında, Temmuz 1924'te, bir "Souvarine[10] komisyonu" toplandı. 6. ve 9. Plenumlarda, ardından da Komintern VI. Kongresi'nde, belli başlı uluslararası yöneticilerin yer aldığı "Fransız komisyonları" kuruldu. Bununla birlikte, o dönemden itibaren, özellikle değişik komünist partilerde, yakınlaşmaları 1926'da birleşik muhalefeti oluşturan Trotski ve Zinovyev ile bağlanan veya onları destekleyen, "muhalif" denen akımlarla mücadeleyle ilgili kararlar önceden Prezidyum veya Sekreterlik içinde, 1926'dan itibaren KEYK içindeki Rus delegelerini belirleyen Rusya Komünist Partisi delegasyonu çerçevesinde hazırlanıyordu. Nitekim örneğin Mart 1926'da, Komintern'in 6. Plenumu sırasında Fransız KP yönetiminde Doriot ile Semard arasında bir ittifakı öğütleyen Stalin, Rus delegasyonu adına söz aldı. 1926 sonbaharında, 7. Plenum sırasında, Alman Komünist Partisi dosyasını soruşturan ve Zinovyev'e yakınlığıyla bilinen Ruth Fisher'in önce suçlanmasını, ardından ihracını gündeme getiren de Rus delegasyonu oldu[11]. Daha sonraları, bu delegasyon adına Manuilski veya Molotov, YK toplantılarında, SSCB'deki durumu, Rus Komünist Partisi'nin siyasetini ve değişik partiler hakkındaki bakış açısını

10 Boris Souvarine, Fransız KP Politbüro üyesi ve parti dergisinin yöneticisi olarak, Fransız KP yönetiminin tezlerine karşı Trotski'den yana tutum almıştı. Komisyon, kendini Fransız KP yerine koyarak onun kaderi hakkında karar vermiş ve Souvarine'i Komintern'den bir yıl ihraç etmiştir.

11 Aleksandr Vatlin, "Komintern'de Rus Delegasyonu", *Komintern: Fikirler, kararlar, kaderler* [Rusça], Moskova, Rosspen, 2009, s. 149-163

düzenli olarak sunacaklardı. 1929'dan itibaren aygıt, kendi partilerindeki durumu rapor etmek üzere özel olarak oluşturulmuş delegasyonları dinlemekle görevli komisyonların artmasıyla hantallaştı. Genel olarak, ulusal yöneticiler önce Prezidyum ve bağlı oldukları bölge sekreterliği (Fransa örneğinde Latin sekreterliği) tarafından dinleniyordu. Bu yöntemin son derece hantal olduğunu söylemek gerekir, hele ki buna Siyasi Sekreterlik düzeyinde küçük komite halinde görüşmeler de eklendiğinde.

Ulusal delegasyonların ve KE yöneticilerinin yanında, partilerin sürekli temsilcileri yer alıyordu. Aralarında Fransız partisinin de bulunduğu en büyük partiler, 1921-1939 arasında Moskova'da partilerinin işlerini takip etmekle ve bağlı oldukları değişik sekreterlikleri düzenli biçimde bilgilendirmekle görevli sürekli bir temsilci bulunduruyordu. Sayısal bakımdan zayıf ancak faaliyet gösterdikleri ülke bakımından stratejik bir konuma sahip birtakım partiler de sürekli temsilciye sahipti: Örneğin Büyük Britanya Komünist Partisi.[12] KE organlarına delegelerin girmesi ve bunların kendi partileriyle iletişimlerinin çok kesintili olması onları çoğu zaman kendi partilerini temsil etmekten çok KE yönetiminin tezlerini benimsemeye sevk etti. Bu Fransa için, 1921'de Souvarine ile başladı, 1926'da Treint ve hatta Ferrat ile 1930'da devam etti. Sürekli temsilcilerin rolü 1930'lu yıllar boyunca azaldı ve statüleri fiilen değişikliğe uğradı: Partilerin sürekli temsilcileri gitgide temsilciden çok aracı veya danışman haline geldiler. Partiler hakkında daha iyi bilgi alabilmek ve kararların uygulanıp uygulanmadığını denetlemek üzere, KEYK'in sürekli delegeleri komünist partilerine gönderildi: Örneğin Eugène Fried 1929 ilkbaharında İsviçre'ye, daha sonra 1930 sonbaharında Fransa'ya gönderildi[13]. Komintern delegelerinin çoğu, bir partiden diğerine geçti. Bu delegeler, komünist

12 John MacIlroy, Alan Campbell, "The British and French representatives to the Communist International, 1920-1939: a comparative survey", *International revue of social history* içinde, vol. 50, no: 2, 2005, s. 203-240.

13 Annie Kriegel, Stéphane Courtois, *Eugène Fried, Le Grand Secret du PCF*, Paris, Le Seuil, 1997.

partilerin yönetimine katılarak bunların KE'nin çizgisini hayata geçirmelerini gözettiler. Ayrıca partilerin işleyişine ve artık biyografik soru kâğıtları yardımıyla sistematik bir biçimde belirlenen kadro seçimine yardımcı olarak örgütlerinin istikrarı konusunda da sorumluluk taşıyorlardı. En ümit veren kadrolar, Uluslararası Lenin Okulu'na seçiliyor ve böylece Moskova'da 18 ay ile 2 yıl arasında yaşıyorlardı[14].

Temmuz-Ağustos 1935'teki VII. Kongre'den sonra, KE merkezî yapıları son bir büyük değişiklik yaşadı. Bu değişiklik, uzun zaman, seksiyonların özerkliği lehine merkeziyetçilikte bir zayıflama olarak tek yanlı bir biçimde yorumlandı. Bu, Stalinciliğin ve temizliklerin dosdoğru Komünist Enternasyonal'e ulaştığı bir uğrakta çelişkili görülebilir. Gerek arşivlere erişim, gerekse yeni araştırmalar, aslında Komintern'de Stalinciliğin güçlenmesini ve Komintern'in kendi yapılarının zayıflamasını örtülü bir biçimde ifade eden bu paradoksal evrimi açıklamaya izin verdi.

1935 sonlarında, 1926'dan sonra ayakları üzerine oturtulmuş yapılar güçlü bir biçimde elden geçirildi[15]. Bölge sekreterliklerinin yerine kişisel sekreterlikler kondu. Yürütme Komitesi'nin rolü silikleşti: Eskiden olduğu gibi artık genişletilmiş tam üyeli toplantılar yoktu. Buna karşılık Prezidyum toplantıları alabildiğine sıklaştı. Bu değişiklikler, 1933'te ajit-prop şubesinin kaldırılıp örgüt sekreterliğine dönüştürülmesiyle başlayan başkalarının devamı oldu. Ekim 1935'te ihtisas şubelerinin çoğu (köylü dünyası, kadınlar, kooperatifler vb.) olduğu gibi ortadan kaldırıldı; resmen sadece kadrolar ve propaganda şubeleri varlığını korudu. Değişik komisyonların faaliyeti, farklı sekreterlikler arasında paylaştırıldı. Birincisi Dimitrov'unkiydi ve genel sekreterlik görevlerinin dışında Çin Komünist Partisi ile ilişkilerden

14 Serge Wolikow, Jean Vigreux, "L'Ecole léniniste internationale: une pépinière de cadres communistes", *Cahiers d'histoire, revue d'histoire critique, no: 79, 2ème trimestre 2000, s. 45-56.*

15 13 Ekim 1935 tarihli YK Prezidyumu oturumu, Palmiro Togliatti'nin konuşmaları, RGASPI, 495-2-201, aktaran Aldo Agosti, *Togliatti negli anni del comintern (1926-1943), documenti inediti dagli archivi russi* içinde, Roma, Carocci, 2000.

sorumluydu. Manuilski'nin sekreterliği Batı ve Güney Avrupa'ya yönelikti ve Fransa, Belçika ve Lüksemburg komünist partileriyle ilişkileri yürütüyordu. İngiliz-Amerikan dünyası sekreterliğinin sorumluluğuna André Marty getirildi. Dünyanın bütün bölgeleri bu sekreterlikler tarafından kaplanmıştı; bu, bir yandan Komintern'in dünya çapındaki tutkusuna, ama öte yandan da yönetim sistemindeki güçlü bürokratikleşmeye tanıklık ediyordu. Nihayet bir NKVD[16] sorumlusunun, Moskvin takma adını kullanan Trilisser'nin sekreterliğe, Rus Partisi'ni resmen temsil etmek üzere Yejov'un da YK ve Prezidyum'a girdiğine işaret etmek gerekir. Yejov, 1936 sonlarında içişleri komiseri olmadan önce Parti Kontrol Komisyonu'na başkanlık etmişti: Gerek Sovyet toplumunu, gerekse fiilen elinin altında bulunan Komintern aygıtını da etkisi altına alan büyük terörün düzenleyicisi ve koordinatörü olmuştu. Nitekim her zaman resmen 1934 ilkbaharında KE yönetimine Dimitrov'un gelmesiyle belirlenen yönetim değişikliğiyle bağlantılandırılan, ancak fiilen komünist hareketin Stalincileştirilmesinin derinlemesine damgasını taşıyan, Komintern yönetici organlarının bu yeniden düzenlenmesini de hassas biçimde analiz etmek gerekir. VII. Kongre sırasında, "(KE'nin) çalışmasının ağırlık merkezinin temel siyasi ve taktik yönelimlerin hazırlanmasına taşınması" ve buna karşılık "komünist partilerin iç örgüt işlerine doğrudan bulaşmaktan kaçınılması gereği" belirtildi[17].

Bu ifade çok dikkatli biçimde ele alınmalıdır; hele ki VII. Kongre belgelerinin bütünü okunduğunda, hiçbirinin merkezîleşme ilkelerini, dahası KE yönetiminin değişik komünist partilerine karşı ağırlığını hafifletmediği görülecektir.

16 İçişleri Halk Komiserliği. Moskvin/Trilisser, gizli çalışmadan sorumlu olarak KEYK'te uzun süre çalışmıştır. Komintern sekreterlerinden biri olmuş ve özellikle idari aygıttan, uluslararası ilişkiler bölümünden (OMS) sorumlu hale gelmiş ve Ocak 1936'dan itibaren Komintern'de çalışan personeli kontrolle, dolayısıyla baskılarla görevli komisyonu yönetmiştir. Sonuçta kendisi de Kasım 1938'de tutuklanmış ve 1940'ta ölüme mahkûm edilmiştir.

17 *VIIe Congrès de l'Internationale communiste*, Moskova, 1939, s. 524.

Ayrıca arşivler incelendiğinde anlaşılmaktadır ki, koşulları değişikliğe uğrasa da komünist partileri üzerindeki kontrol, izleyen dönemde de varlığını korudu. Gerçekte komünist partisi temsilcileri, bundan böyle YK sekreterleriyle doğrudan ilişki içinde bulunuyor ve Prezidyum oturumlarına katılıyorlardı. 1935'te Ercoli (Togliatti), komünist partisi temsilcilerinin bu oturumlara katılma hakkı olduğunu da düşünüyordu, ancak onlar fiilen kendi partilerini ilgilendiren oturumlara katılıyorlardı. Komünist partileri nezdindeki KE delegelerinin resmen kaldırılması, o zamanlar alınmış kararların alabildiğine muğlak olduğunun iyi bir örneğidir. Eugène Fried örneği çarpıcıdır: Paris'te Fransız KP yönetimiyle bağlı olarak kalmaya devam etmekle birlikte Fransa durumunu sunduğu Komintern yönetimiyle de doğrudan ilişkilerini sürdürüyordu. Dimitrov, *Günlük*'ü boyunca, kendisiyle görüşmelerini not etmiştir. Resmen sürekli temsilciler rollerini korumuş, Moskova'da bir dizi partiyi temsil etmeye devam etmiş, ancak her hâlükârda Prezidyum'da bir sorun ele alınacağı zaman Moskova'ya her partinin yöneticileri davet edilmiştir. Bu çerçevede, ister Britanya partisi, ister Çin partisi, isterse İspanyol partisi olsun, komünist partilerin uluslararası aygıtta esaslı bir yer tutmaları Komintern'in kontrolünü azaltmamaktadır. Bu özellikle İspanya partisi için söz konusuydu; 1930'lu yılların başlarından itibaren Komintern'in olağanüstü görevlileri giderek arttı: Marty, Codovilla, iç savaşın ortasında, Ercoli adını kullanan Togliatti.[18] Fransız KP için de aynı şey söz konusudur. Fiilen Moskvin'in otoritesi altındaki Komintern kadrolar bölümü tarafından artık sıkı sıkıya kontrol edilen kadrolar bölümü, ulusal çapta sorumlu görevlere gelebilecek militanların yükselişini inceleyip kontrol etmeye, geçmişe göre çok daha fazla önem verdi. Fransız KP'nin örgüt bölümünün Fransız yöneticileri, Mourre, Tréand, Foeglin (Armand) sık sık Moskova'ya giderek şahsen

18 Antonio Elorza, Martha Bizcarrondo, *Queridos camarades, La Internacional comunista y España*, Barselona, Planeta, 1999, s. 337-341.

Dimitrov ile görüştüler.[19] Faaliyetlerinin bir bölümü, özellikle kongrelerden önce ulusal seksiyonlar tarafından kendilerine aktarılan biyografik dosyaları incelemeye ayrılmıştı. Fransız KP'nin bu örgüt bölümü, Trotski yandaşı olduğundan şüphelenilenlerin dosyalarının hazırlanmasında esaslı bir rol oynadı.

Partilerin kontrolüyle birlikte Komintern'in sürekli uğraşılarından biri de dünya çapında yeni komünist partilerin tohumlarının atılması ve kökleştirilmesidir.

Partilerin oluşumu ve gelişimi: Avrupa'dan çeper ülkelere doğru

Komünist partilerin kuruluşu, 1920'de Moskova'da toplanan Komünist Enternasyonal II. Kongresi'nin ana sorunudur. Bu konuyla ilgili tartışmalar ve kararlar, partilerin Komintern'in ulusal seksiyonları olarak varmaları gereken hedeflerin ana çerçevesini çizer. Bunun için komünist partisi adını almalı ve sosyalist partiler olarak yürüttükleri faaliyetleri derinlemesine değişikliğe uğratmalıdırlar. Kongre tarafından onaylanan Komintern'e kabulün 21 koşulu, her şeyden önce bundan böyle her partinin eyleminin ayırt edici özellikleri üzerinde durmaktadır. Söz konusu olan fiilî hedefleri devrim ve siyasi iktidarın fethi olan partilerin oluşturulmasıdır.

Legal çalışma ile illegal, disiplinli ve kararlı çalışmayı bağdaştıran komünist partileri, seçim zeminini terk etmemekle birlikte parlamentarizm ile bağlarını koparmalıdır. Milletvekillerinin ve gazetecilerin faaliyetlerini, partinin faaliyetine tabi kılmaları ve nihayet sosyalist partilerin eski üyelerinin çoğunluğunu komünist fikirlere kazanmaktan vazgeçmeksizin reformist politikadan kopmaları gerekmektedir. Bir proletarya partisinin gerek-

19 "Fran[sız] yoldaş Armand ile söyleşi (Fr[ansız] KP'nin "Personel" şubesinden) tartışma; Fransa'da kadro çalışmaları hakkındaki talimatların onaylanması", 1 Eylül 1938, Georgi Dimitrov, *Journal 1933-1949*, Paris, Belin, s. 217. [Dimitrov'un *Günlük*'ü, Türkçede TÜSTAV Yayınları tarafından 3 cilt halinde yayımlanmıştır; bu alıntı c. I, s. 181. *-çev.*]

liliği, uzun tartışmalar sonunda yeniden dile getirildi. Aslında sosyalist partilerin savaş boyunca oynadıkları role bakınca, değişik ülkelerde komitelerin, konseylerin ve Sovyetler'in gelişimi, mevcut haliyle parti biçiminde örgütlenmenin zamanının geride kaldığı düşünülebilirdi. Ancak devrimci çatışmaların karmaşıklığı ve çapı, Rusya'daki Bolşevik deneyim, siyasi iktidarın fethi için mücadeleye ivme kazandırmak, organize etmek ve yönetmek üzere bir örgütün gerekliliğini haklı çıkarıyordu.

Bu noktada, Rus deneyimi ikna edici değil mi? Tersinden ifade edecek olursak, Alman veya Macar devrimlerinin yarattığı hayal kırıklıkları aynı anlama gelmez mi? Zira bu, gerçek bir proletarya partisinin mevcut olmamasıyla açıklandı. Dolayısıyla tüm ülkelerde, "iflas"ları sürekli hatırlatılan eski sosyalist partilerden açıkça kendilerini farklı kılmış yeni partilerin kurulması uygun olacaktır. Komünist Enternasyonal'e kabulün 21 koşulu, her ülkedeki sosyalist partilerde büyük tartışmalara yol açtı; bu tartışmalar, III. Enternasyonal'e üye olma iradesini ifade eden ve ihraç edildiğinde çoğu zaman hemen komünist adıyla yeni bir parti kurmaya karar veren devrimci azınlığın oluşturduğu değişik komünist partilerin kuruluş kongrelerinde de yinelendi. Aslında süreç bu kadar basit olmadı: Örneğin Almanya'da komünist partisi, bir dizi ayrılığın ve sosyal demokrasiden ihraç edilmiş değişik partilerin, Spartakistlerin ve bağımsız sosyalistlerin dönüşümlerinden sonra 1920 sonbaharında kurulmuştu. Avrupa'daki tek ayrıksı örnek olan Fransa'da çok büyük bir çoğunluğun katılmasından endişe duyan Komintern'in Zinovyev'in üyelik koşullarını sertleştirmek amacıyla orduda illegal çalışmanın önemini vurgulayan mektubu aracılığıyla müdahalesine rağmen, Aralık 1920'de sosyalist parti üyelerinin çoğunluğu partinin dönüşümü lehine karar aldı. Her hâlükârda, parti, Blum'un ifadesiyle "eski evi ellerinde tutmak" isteyen muhalifleri teşhir ederek örgütün sürekliliğini kendinde taşıma iradesini ortaya koydu. *L'Humanité*'nin müdürü ve merkezci fraksiyonun lideri Cachin, elbette "ayrılıkçılar" olarak tanımlananların muhafaza ettiği SFIO'ya (İşçi Enternasyonali'nin

Fransız Seksiyonu) atıfta bulunarak, yeni partinin Sosyalist Parti (SFIC), bir diğer deyişle Komünist Enternasyonal'in Fransız Seksiyonu adını alarak gelenek ile komünizme bağlılığı bağdaştırmasını savundu. Bu konuda da anlaşıldı ve resmî adlandırma 1922'ye kadar muhafaza edildi.

Komünist partilerin kuruluşunun ikinci evresi, 1924'te, "Bolşevikleşme" sloganını genelleştiren V. Kongre'yle açıldı. Buna bağlı olarak komünist partilerin, 1920'de kaba hatları ortaya konmuş devrimci hedefleri yerine getirebilmeleri için yeniden yapılanmaları söz konusuydu. Bu hedeflere ulaşılamamış olduğundan, komünist partilerin örgüt yapısı, devrimci gelişme perspektifleri "Alman Ekim'i"nin, yani 1923 yılı boyunca Almanya'daki devrim girişiminin bozguna uğramasıyla gitgide uzaklaşmış olsa da, Lenin'in ölümünün ardından mercek altına kondu.

Fabrika parti örgütü, hücreler halinde yapılanma, ayrıca ideolojik disiplinin pekiştirilmesi, partileri bir sonraki devrimci fırsatları yakalamaya yetenekli kılacaktı. Mücadeleler içinde çelikleşmiş Bolşevik sorumlu Piyatnistki'nin yönettiği Enternasyonal'in örgüt bürosu, 1924-1925'te aceleyle gerçekleştirilmesi birçok partide sarsıntılara yol açan bu dönüşümlere ivme kazandırmada sonucu belirleyici bir rol oynadı. Bu "Bolşevikleşme", SSCB'de 1921'de başlatılan Yeni Ekonomi Politikası (NEP) ilk meyvelerini verir ve Bolşevik Partisi'nde bir dizi tartışmaya yol açarken, Lenin'in ölümünden sonra ağır basan yeni stratejik yönelimin de damgasını taşıdı. Leninizm adına ve Trotski'ye karşı, o zamanlar Bolşevik Partisi'nin ve Komintern'in başında ittifak kurmuş olan Zinovyev, Kamenev ve Stalin'den oluşan "troyka/üçlü", Komintern'i uluslararası kapitalizmdeki yenilenmeyi yok sayarak, yakın gelecekte devrimci çıkışların hâlâ olanaklı olduğunu öngören bir politikaya sürükledi. KE'nin devrimci düş kırıklıklarından sonra, Bolşevikleşme bir ikame hedefi olarak kendini gösterdi. Çok övülen ve tavsiye edilen Bolşevik Partisi modeli, bu partinin 1917'deki işleyişin-

den alabildiğine farklıydı. Her şeyden önce güçlü bir merkeziyetçilik ve ilan edilmiş bir monolitiklik demekti. Trotski'ye karşı mücadele bağlamında girişilen komünist partilerin yeniden örgütlenmesi, idari ve aceleci bir tarzda yürütüldü. Bu, işçi hareketinin geniş bölümlerinin, özellikle Rus sosyalizminkinden farklı geleneklere göre örgütlenmiş sendikaların şüpheciliği, hatta düşmanlığı ile karşılaştı. Komünist partilerin önüne konan yeni hedeflerle mutabık olmadığını dile getiren çok sayıda yöneticinin ihracıyla birlikte yürütüldü.[20] Örneğin, tüm mücadeleleri yönetmek durumundaki fabrika komünist örgütü, artık parti hedeflerine tabi kılınmış sendikal faaliyete üstün gelmeliydi. Her şeye rağmen, bu dönem asli ve kurucu niteliktedir: O zamanlar oluşturulmuş yapılar, örgütlenme ve faaliyet tarzları, Komünist Enternasyonal dağılıncaya kadar hemen hemen değişiklik göstermedi. Daha sonrasında bile varlıklarını sürdürdüler, komünist partileri çoğu zaman bunları 1960'lı yıllara kadar korudular. Bu uzun solukluluk, sadece durgunluğun gücüyle ve geleneğe saygıyla açıklanamaz. Bu, Avrupa'da, Asya'da, Latin Amerika'da, siyasi demokrasinin düzenli uygulanmasından çok iç savaşın, yabancı işgalinin ve baskının damgasını vurduğu dramatik siyasi durum ve koşullarda hareket etmeye yetenekli devrimci örgütler yaratmış Komünist Enternasyonal'in 1920'li yılların başlarında ilk ivmesini verdiği bu yeniden örgütlenmenin tarihî etkisini oldukça iyi ortaya koymaktadır.[21] Doğrusu, demokratik siyasi alanların varlığının şüphesiz ne gerekliliğini, ne de yerindeliğini haklı gösterdiği Batı Avrupa'da bu yeniden örgütlenme hayata geçmekte ve partilerin faaliyetini kalıcı olarak dönüşüme uğratmakta zorlandı. KE içindeki önemi ve çok daha güçlü kök salmışlığı nedeniyle Fransız KP'nin dönüşümü, Komintern çalışmaları boyunca çoğu zaman ön planda yer aldı.

20 Bkz. örneğin 250 sendikacı ve parti kadrosunun Komintern yönetimi nezdindeki protesto mektubu, 25 Ekim 1925, *Cahiers du bolchevisme* içinde, no: 35, 15 Ocak 1926.

21 Daniel Spencer, "La vicisitudes de la Internacional communiste", *Centro de Investigaciones y Estudios Superiores en Anthropologia Social Distrito Federal* içinde, Meksika, *Desacatos*, sayı 007, 2001.

1921'den itibaren ortaya konan, partinin yapıları sorunu, anında derin dönüşümleri beraberinde getirmedi. Gerçekten de partinin yeniden örgütlenmesi üç yıl sonra yaşama geçirildi. Bu yeniden örgütlenme, Komintern yönlendirmesiyle parti yönetimindeki birtakım değişikliklerle ve Ruhr bölgesinin işgali ve 1924 seçimleri vesilesiyle yönetimin radikalleşmesiyle çakıştı. Fransa'da kitlesel komünist bir etkinin varlığı, orada Bolşevikleşmeyi gerçek bir sorunsal haline getirdi: Bu siyasetin odağında gerçekten de partinin sendikalar ve aydınlar üzerindeki kontrolü yer almaktadır. Temmuz 1924'te, Souvarine'in tasfiyesinden sonra, yeni bir yönetimin öne çıkışı, Bolşevikleşmenin sıçratılmasına elverişli koşullar yarattı; Bolşevikleşme, Sol Blok'un zaferinin de sağladığı elverişli bir ortamda, kadroların gençleştirilmesine ve bir devrimci seferberlik ilan edilmesine izin veren bir temizlik olarak kavrandı. Komintern görevlisi Guralski tarafından yerinde temsil edilen Komintern'in desteğiyle bu yeni yönelime hız veren Treint ve Girault'nun iyimserliği, kendilerini hareketi aceleye getirmeye sürükledi; nitekim sadece sokak hücreleri lehine yerel örgütlerin yakın zamanda ortadan kalkacağını ilan ettiler. 1924 yılı sonundan itibaren başlayan hareket, şüphesiz bazı militanlarda coşkuya yol açtı, ancak ulusal çapta güçlü bir biçimde örgütlerin dağılmasını ve büyük ölçekli hoşnutsuzluk dalgalarını da beraberinde getirdi. 1925 Mart'ında Zinovyev'in bol keseden yaptığı KE teşvikleri, partiye çok sayıda üyesini kaybettirme riski taşıyan böylesi bir aceleye getirmeden endişe duyan Piyatnitski'nin ihtiyatlı tutumuyla hafifletildi. Gerçekten de, 1925 yılı sonunda, Bolşevikleşmenin aşırılıklarına ve hücrelerin genelleştirilmesine karşı "250'lerin Mektubu"nu imzalayan sendika kadrolarının ve çok sayıdaki seçilmiş yöneticinin muhalefeti, 1926 Mart'ında KE 6. Plenumu sırasında onaylanan bir fren görevi gördü.[22] Yeni örgüt sekreteri Thorez, genel sekreter

22 Serge Wolikow, *L'Organisation du PCF à ses débuts, Nouvelle Fondation* içinde, no: 1, s. 159-165. (http://www.cairn.info/article.php?ID_REVUE=NF&ID_NUMPUBLIE=NF_001&ID_ARTICLE=NF_001_0159).

Sémard ile birlikte, 1926 Haziran'ında, partinin V. Kongresi'nde örgütü istikrara kavuşturmanın ve yerel örgütlerin gerekli olduğunu kabul etmenin uygun olacağını vurguladı. Bolşevikleşme bir ölçüde askıya alındı. İki yıl sonra, bir bütün olarak işçi hareketini yöneten, ideolojik açıdan monolitik bir parti anlayışını, Fransız KP'nin o tarihlerde henüz sahip olmadığı böylesi bir parti anlayışını yükselten "sınıfa karşı sınıf" dönemecinde Bolşevikleşme yeniden başlatılacaktı.

Avrupa dışındaki bölgelerde komünist partisinin tohumlarının atılması, sınırlı ivedi sonuçları nedeniyle çoğu zaman değeri bilinmeyen ve her hâlükârda küçümsenen zamansız bir teşebbüsler bütünü oluşturdu. Gerçekten de, gerek çok farklı ulusal koşulların, gerekse Komintern'in stratejik kararsızlıklarının etkisi altındaki komünist partilerin uluslararası coğrafi ortamda kök salmaları çok eşitsiz oldu. Bununla birlikte, Güney ve Kuzey Afrika'dakileri unutmaksızın, ister İran'da, Hindistan'da, Çin'de, Filistin'de, ister Kuzey veya Güney Amerika'da komünizm kuruluşu yönündeki ilk teşebbüsler, bu ülkelerin 20. yüzyıl boyunca akıp giden uzun tarihleri göz önünde bulundurulduğunda hiç de anlamsız olmadı. Burada genel ve ayrıntılı bir analize girişilemeyecek olunsa bile, Komintern'in uluslararası komünist örgütü gerçekten de Avrupa'nın sınırlarını aşan bir dünya hareketi haline dönüştürme yönündeki ilk çabaları üzerinde durulacaktır. Daha sonra, çoğu zaman Komintern'in kullandığı araçlardan bağımsız olarak bazı alanlarda elde edilmiş eşitsiz sonuçlar irdelenecektir. Her şeyden önce Doğu Halkları Kurultayı'nı yerine oturtmak gerekir. Bu Kurultay, Komintern II. Kongresi ertesinde, Komintern'in himayesinde, Eylül 1920'de Bakü'de toplandı. Sovyetler Rusya'sının güneyindeki Bakü, Hint dünyasından pek uzak olmayan, Türk ve Arap dünyalarının sınırında yer alır[23]. Yürütme Komitesi, metni işçi örgütlerinin ötesine taşıma kaygısıyla birçok çağrı kaleme aldı.

23 Edith Chabrier, "Les délégués au premier congrès des peuples d'Orient", *Cahiers du monde russe et soviétique* içinde, cilt 26, no 1, Ocak-Mart 1985, s. 21-42. Türkçede bkz. *Birinci Doğu Halkları Kurultayı*, Yavuz Aslan, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2007.

> Her şeyden önce Yakındoğu'nun işçilerine ve köylülerine sesleniyoruz, ancak gerek çok daha uzaklardaki ülkeler ezilen halk kitlelerinin temsilcilerini -Hindistan'ların temsilcilerini-, gerekse Sovyetler Rusya'sı ile özgürce birlikte yaşayan Müslüman halklarının temsilcilerini delegeler arasında görmekten mutluluk duyacağız.

Britanya makamlarının yanı sıra Türk devletinin ve İran'ın çıkardığı engellere rağmen (öyle ki birçok delege yolda yaşamlarını yitirerek Kurultay'a ulaşamadı, diğer kimileri de aynı kaderle dönüşte karşılaştı) Bakü'ye gelen 2.000'i aşkın delegeyle toplandı. Delegelerin yarıdan biraz fazlasını oluşturan komünistlerin yanında, ulusal hareketleri temsil eden çok sayıda delege yer aldı. Çoğunlukla Kafkaslar'dan ve Orta Asya'dan gelmişlerdi; ancak Çin, Hindistan ve Arap dünyasından gelmiş delegelerin varlığına da işaret etmek gerekir. Komünistler daha çok Kızıl Ordu'nun ve Bolşeviklerin kontrol ettiği bölgelerde yeni kurulmuş partilere mensup olmakla birlikte, Türkiye veya İran gibi sınır komşusu ülkelerden de katıldılar. Çoğu zaman bunlar, ya Batı Avrupa'dan, ya Amerika'dan veya daha da sık olarak Rusya'dan göçmenlerdir. Bölünmüş haldedirler ve her hâlükârda ancak nüve halindeki hareketleri temsil eder durumdadırlar. Öte yandan Kurultay boyunca, başta Büyük Britanya olmak üzere Batılı büyük devletlere karşı amaç birliği görülürken, sanayileşmiş ülkelerde proletarya devrimi odaklı dünya devrimini esas alan Bolşevik anlayış ile Rusya'daki ve sınırdaş ülkelerdeki Müslüman hareketlerin bir bölümünün ulusal bağımsızlık doğrultusundaki devrimci mücadelesi arasında birtakım gerginlikler de yaşandı. Zinovyev, Komintern'in hedeflerini milliyetçi sözcük dağarcığının bir bölümünü ödünç alarak ustaca sundu:

> Yoldaşlar! Kardeşler! Soygunculara ve zalimlere karşı açılacak gerçek, kutsal halk savaşının hazırlığına başlama anı gelip çatmıştır. Bugün Komünist Enternasyonal, Doğu uluslarına müracaat ediyor ve onlara şöyle hitap ediyor: Kardeşler! Biz, sizi önce İngiliz emperyalizmi aleyhine kutsal savaşa davet ediyo-

> ruz... Bugünkü beyanatı, varsın Paris'te, Londra'da ve her yerde iktidarda olan sermayedarlar işitsinler! Varsın, on milyonlarca Doğu emekçisinin temsilcisinin yüksek sesli yeminini işitsinler! İşitsinler ki Doğu'da bundan böyle emekçiler üzerinde İngilizlerin ezgisi, kapitalist boyunduruk son bulacaktır!

Ancak, Kurultay'a hâkim olan coşkuya rağmen kimi aykırı sesler de yükseldi. Müslüman yöneticiler, özellikle Türkistanlı yöneticiler, dinî ibadetlere karşı yapılan kovuşturmaları dile getirerek sömürgeci uygulamaları tartışmaya açtılar. Naburtabekov'un sözleri bunu açıkça ortaya koyuyor:

> Bizi karşı-devrimcilerinizden, ulusal anlaşmazlık tohumları eken yabancı unsurlardan kurtarın, komünist maskesi altında çalışan sömürgecilerinizden kurtarın.

Kurultay iki bildiri yayınladı; oluşturulan ajitasyon ve propaganda konseyi başarısızlığa uğradıysa da Taşkent'te bir Propaganda Enstitüsü'nün ve kısa zamanda yüzlerce öğrenciye sahip ve Bakü ve İrkutsk'ta şubeleri olacak Doğu Halkları Üniversitesi'nin kurulmasına yol açtı. Komintern'in IV. Kongresi'nden sonra, Aralık 1922'de, Batılı büyük devletlerin egemenliği altındaki bölgelerde komünist eylemi yönetmek, değilse eşgüdümlü kılmak ve bu bölgelerde anti-emperyalist Tek Cephe stratejisini geliştirmek üzere bir Doğu Şubesi oluşturuldu. Bu şubenin üç bölümü vardı: sırasıyla Radek, Voytinski ve Raskolnikov tarafından yönetilecek olan Kuzey Afrika-Yakındoğu-Güney ve Güneydoğu Asya.

1920'li yıllar boyunca, Avrupa dışındaki bütün bu bölgelerde çok sayıda komünist partisi kuruldu. Bunlar arasında SSCB'ye yakın bölgeler ayırt edilebilir: Buralarda, özellikle Ortadoğu gibi yerel yetkililer ile Britanya veya Fransız güçlerinin baskıları birleştiğinde çoğu zaman korkunç bir boyuta ulaşan bir zulmün hüküm sürdüğü bölgelerdeki birtakım partiler Rusya'daki eski göçmenler (savaş esirleri) tarafından örgütlenmeye çalışıldı. Hindistan'da, Bombay gibi büyük sanayi merkezlerinde Britanya

etkisinin dümen suyunda, komünistlerin taşıdığı komünist fikirler gelişti. Ancak, özellikle Roy'un eylemi sonucunda ilk çekirdeklerin eşgüdümlü kılınma girişimleri ilk meyvelerini verdi. Roy'un izlediği yol sıra dışıdır; 1920'de Uzakdoğu şubesinde Taşkent'te çalışmadan önce, Almanya'ya ve ABD'ye gitti, Meksika Komünist Partisi'nin kurucuları arasında yer aldı, Komintern II. Kongresi'nde önde gelen şahsiyetlerden biri olarak ulusal soruna birtakım tezlerin eklenmesi gerekliliğini kabul ettirdi. Küçücük bir gruba dayalı bir komünist partisi kurma girişiminde bulundu. İzleyen yıllarda, Komintern'in farklı grupları birleştirmeyi amaçlayan düzensiz müdahaleler başarıya ulaşmadı, öte yandan Britanya yetkilileri sistematik ve güçlü bir baskı uyguladı ve Roy tarafından şiddetle eleştirilen pasif direniş politikası etrafında Kongre Partisi ile birtakım gerginlikler derinleşti. Hindistan Komünist Partisi, ancak 1925'te, farklı gruplardan 500 delegenin katıldığı bir konferansla kurulabildi. Ayrıca, gerek Komintern'in, gerekse Britanya Komünist Partisi'nin etkisi, partinin faaliyetini istikrarsızlaştırdı; dahası 1928'de Komintern'in ulusal sorun konusunda yaptığı dönüş alabildiğine zora soktu[24].

Zorlu başlangıç döneminden sonra Çin'de komünizmin gelişimi çok daha güçlü oldu; ancak o da öylesine şiddetli sınavlardan ve baskılardan geçti ki 1920'lerin sonlarında etkisini büyük ölçüde kaybetti. Burada da Komintern kaotik bir evrim izledi ve sonuçları Çin'in çerçevesinin ötesine de taştı. Burada sözcüğün saf anlamıyla örgüt üzerinde duracak, bir sonraki bölümde inceleyeceğimiz stratejik yanları bir kenara bırakacağız. Komintern'in etkisi son derece zamansız olmuş ve 1920'li yılların başlarından itibaren Çin'de komünizmin evrimine eşlik etmiştir. İlk dönemlerden itibaren Sovyetler Rusya'sının

24 Bkz. bölüm 9. Hindistan'da Komintern'in rolünün değerlendirmesi ile ilgili olarak bkz. Sobhanlal Datta Gupta, *Comintern and the destiny of communism in India, 1919-1943: dialectics of real and a possible history*, Calcutta, Seribaan, 2006. Jean Vigreux, "M.N. Roy (1887-1954), représentant des Indes britanniques au Komintern ou la critique de l'impérialisme britannique", *Cahier d'histoire, revue d'histoire critique*, no: 111, 2010, s. 81-95.

diplomatik kaygıları ile Komintern'in eylemi kesişti. Bununla birlikte, Çin'deki siyasi durumun karmaşıklığını unutarak her şeyi Komintern'e yüklemekten kaçınmak gerekir. Her hâlükârda Çin sorunu KEYK toplantılarının ve Komintern kongrelerinin çoğunda hep var olmuştur. Bu, kısa zaman sonra Bolşevik Partisi'nde ardından da Komintern'de iç mücadelelerin bir konusu haline geldi. Unutmamak gerekir ki Çin Komünist Partisi aslında 1922'de Çin'in kuzey ve orta bölgelerinin büyük kentlerindeki genç aydınların ağır bastığı farklı gruplardan hareketle kurulmuştu. İlk genel sekreter Şen Duksiyu (Chen Duxiu) yönetiminde, parti Sun Songşan'ın (Sun Yatsen) yönettiği milliyetçi Guomintang Partisi ile bir yakınlaşma politikası izledi. Komintern görevlilerinin, özellikle Maring'in (Sneevliet) tavsiyesiyle, Çin KP, IV. Kongre kararları çerçevesinde, Guomintang'a girmeye davet edilmiş; orada, bir fraksiyon olarak, özellikle Çin'in güney ve orta bölgelerindeki kentlerin işçi dünyasına yönelik büyük bir faaliyet yürütmüştür. Bu siyaset, askerî yanlar da içermek üzere Çin ile SSCB arasında bir işbirliğiyle çakıştı. İlk başlardan itibaren Komintern görevlileri, partinin genç kadrolarının Batı Avrupa'da, Fransa ve Almanya'da, ardından da SSCB'de yetişmesini teşvik etti. Gerek Komintern'in, gerekse SSCB'nin danışmanları ve temsilcileri kalabalıktı; bu da hem anti-emperyalist ulusal devrimi destekleme direktifi veren, hem de bir tarım reformu programını uygulamakla görevlendirilen Çin KP'nin hedefleriyle ilgili olarak Komintern hattındaki çelişkilerle ve dalgalanmalarla bağlı bir karışıklığı da beraberinde getirdi.[25] 1925'te Guomindang'ın kurucusunun ölümünden sonra, milliyetçi parti içinde birtakım gerginlikler doğdu ve askerî şef-

25 Michael Weiner, "Comintern in East Asia, 1919-1939", Kevin McDermott, Jeremy Agnew (ed.) içinde, *The Comintern, a History of International communism from Lenin to Stalin, op. Cit.*; Steve Smith, "The Comintern, the Chinese Communist Party and the three armed uprisings in Shanghai, 1926-1927", T. Rees, A. Thorpe içinde, *International communism and the Communist International, 1919-1943*, Manchester, Manchester University Press, 1998; M. Leutner, R. Felber, M.L. Titarnko, A. M. Grigoriev (ed.), *The Chinese Revolution in the 1920s: Between triumph and disaster*, Londra/New York, Routledge/Curzon, 2002.

ler, 1926 ile 1928 arasında birbiri ardı sıra komünistlerle ittifak siyasetine başkaldırma girişimlerinde bulundu. İzlenecek tutum konusunda bölünmüş olarak, Komintern görevlilerinin çoğu tarafından gerekli araçlara sahip olmaksızın askerî karşı taarruzlarla bunlara karşılık vermeye teşvik edildiler. Sonuç itibariyle Çin KP, kentlerde yığınsal bir baskının kurbanı oldu ve kendini korumak üzere öz askerî gücünü oluşturmaya çalışarak kırlara çekilme stratejisine yöneldi. Komintern Stalin'in ağır basan etkisi altında, sınıfa karşı sınıf hattı adına işçici (uvriyerist) bir stratejiyi benimsedi, aynı yönelimi savunduğunu ileri süren Çin KP de, sağ sapma ve Troçkizmin günahını bütünüyle 1928'de görevden alınan eski genel sekretere yükleyerek bu yeni stratejiye ayak uydurdu. Komintern'in himayesindeki Wang Ming yeni sekreter oldu ve şahsında Bolşevikleştirme politikasının benimsenmesini ve sağ sapmalara karşı mücadeleyi ete kemiğe büründürdü.

"Yardımcı" örgütler

Devrimci Rusya'nın yaşadığı zorluklar ve dünya devrimindeki gecikmeler, KE yöneticilerini erken dönemlerden itibaren Enternasyonal'e bağlı örgütlerin kuruluşunu ele almaya yöneltti. 1921'de Kızıl Sendikalar Enternasyonali, Uluslararası İşçi Yardımı, 1923'te Köylü ve Kadın Enternasyonali kuruluşu, Komünist Gençler Enternasyonali'nin kuruluşundan farklı niteliktedir. Daha 1919'da, Berlin'de kurulmuş olan Komünist Gençler Enternasyonali, Alman devriminin yenilgisinden sonra Moskova'ya yerleşti ve KE'nin gelecek yöneticileri açısından bir fidanlık olarak görüldü. Nitekim 1921'de, Komintern'in III. Kongresi sırasında "yardımcı" denen örgütlerin kuruluşu, özellikle Avrupa'da siyasi durumdaki değişikliklerin bilince varılmasına denk düştü. Yığınların fethi sloganı, bir dizi girişimde somutlandı; bu girişimler çerçevesinde Komintern yöneticileri, etki güçlerini reformist denen hareketlerle de rekabet ettirebilecekleri örgütleri hayata geçirmeye çaba harcadılar. Öte yandan,

bu örgütler, Komintern tarafından doğrudan veya dolaylı yoldan sıkı sıkıya kontrol altında tutuldu. 1921 yazının gözdesi Kızıl Sendikalar Enternasyonali'nin (Profintern) kuruluşudur; başına, deneyimli ve Batı Avrupa işçi hareketini iyi tanıyan bir sendika önderi, Lozovski getirildi. Üye olmaları için Fransız devrimci sendikacılarına birtakım tavizler verildiyse de Profintern, kısa süre içinde siyasetini Komintern'inkiyle özdeşleştirdi ve partinin yönetimi altına sokulmuş bir sendika anlayışı geliştirdi. Yine o 1921 yazında Komünist Gençler Enternasyonali'nin (KIM) II. Kongresi'nin Berlin'de değil de Moskova'da toplanması, bir muhalefet odağı olduğundan şüphelenilen ve suçlanan bu örgütün kontrolünü yeniden ele alma iradesine işaret eder.

Yardımcı örgütlerin gelişimi, diğerlerinin yanı sıra, Uluslararası Kızıl Yardım (MOPR), uluslararası bir spor örgütü olarak 1924'te Sportintern ve 1927'de Emperyalizme Karşı Liga'nın kuruluşlarıyla devam etti. Sovyetler Birliği'nin Dostları, Devrimci Yazarlar Komitesi veya Emperyalizme ve Savaşa Karşı Dünya Komitesi gibi başka örgütler de 1920'li yılların sonlarında ve 1930'lu yıllarda kuruldu. Böylece Komünist Enternasyonal'in etkisi, 1922-1923'ten 1929'daki büyük bunalıma kadar taraftarlarını sağlamlaştıran Avrupa sosyal demokrasisinin meydan okuyuşlarına dolaylı bir yanıt olarak kendisini gösterdi. Savaş sonrasının bu ilk on yılının sonunda, yardımcı denen komünist örgütlerinin faaliyetleri, üye sayıları gibi geriledi. Başarısızlık besbelliydi; zira birkaç istisna dışında, değişik örgütlerin ulusal seksiyonları, gerek sendikalar, gerek gençlik örgütleri, gerekse spor hareketleri düzeyinde sosyalistlerin aynı alandaki örgütlerinden alabildiğine cılızdır. KE'nin Tek Cephe siyasetini öne çıkardığı uğrakta bu örgütler komünist olmayan örgütleri de kabul edebilecek açık yapılar olarak düşünülmüştü. Bu açıdan yeni araştırmalara konu olmuş olan Sportintern ve Krestintern örnekleri ele alınabilir.

Sportintern[26]

Kızıl Sporlar ve Jimnastik Dernekleri Uluslararası Birliği veya yaygın kullanımıyla Kızıl Spor Enternasyonali, 23 Haziran 1921'de kuruldu. İlk hedefi, birçok Avrupa ülkesinde yüzyılın başından beri özgül kulüpler ve federasyonlar halinde organize olmuş işçi spor dünyası içinde sosyalistler tarafından yönetilen Luzern'deki Spor Enternasyonali'nin etkisini sarsmaktı.

1920'li yılların sonlarında Sportintern'in Avrupa'da, Kuzey ve Güney Amerika'da birçok seksiyonu vardı – varlığını sürdürdüğü on altı yıl boyunca gerçekte hiçbir zaman sosyalist örgütün rakibi olmayı başaramadı.

SSCB dışında, örgütün 1926'da 127 000 üyesi vardı; en yüksek üye sayısı olan yaklaşık 280 000 kişiye 1931'de ulaştı; sosyalist örgütün ise 1,9 milyon üyesi vardı.

Örgütün ana faaliyeti, Komintern pek fazla işine karışmasa da sıkı sıkıya onun faaliyetine bağlıydı. Dört kongresi ve sekiz YK toplantısı, Komintern tarafından tayin edilip yükseltilen komünist kadrolar tarafından kontrol edilip yürütüldü. Buna karşılık, hareketin ulusal seksiyonlarına üye kulüplerin mensupları, çoğunluk itibariyle komünist olmadı. Kulüplerin üyeliği, siyasi bir bağlılıktan çok belediye veya spor mantığına dayandı. Uluslararası örgütün faaliyeti, Komintern'in ve uluslararası siyaset ortamının dalgalanmalarından güçlü biçimde etkilendi.

1928 ile 1934 arasında cereyan eden Spartakiyadlar macerası ve projesi bu gelişme bakımından öğreticidir[27]. İlk uluslararası Spartakiyadlar, Komintern VI. Kongresi'ne paralel olarak Ağustos 1928'de yapıldı. Aslında olayda sportif bir gösteri ile Sovyet halkını kucaklayan kitlesel yarışmaların ve gösterilerin

26 André Gounot, "Sport tor political organization? Structures and characteristics of the Red Sport International, 1921-1937", *Journal of Sport History* içinde, ilkbahar 2001.

27 André Gounot, *Les Spartakiades internationales, manifestations sportives et politiques du communisme, Cahiers d'histoire, revue d'histoire critique* içinde, no: 88, 2002.

bağdaştırılması söz konusudur. Sovyet sporu, adayları seçmek üzere değişik ülkelerde Spartakiyad komiteleri kurmuş olan Kızıl Sporlar Enternasyonali'nin üstlendiği yabancı sporcuların katılımıyla yüceltildi. Aday seçiminde birtakım sosyo-politik kriterlere uyuldu; böylece davet edilen sporcuların, Sovyet sporu davasının iyi propagandacıları olmaları da sağlanmaya çalışıldı. Sonuç itibariyle bu ilk Spartakiyadlara, 12 değişik ülkeden 600'ü aşkın sporcu katılarak 3.900 Sovyet sporcusuyla yarıştı. Birkaç sosyal demokratın da dâhil edilmeye çalışıldığı her ulusal delegasyon bir Rus sendikasının misafiri oldu ve Rusya'da geçirdikleri süre boyunca, katıldıkları sportif olayların yanı sıra bu sendikanın eşlik ettiği birçok turistik, kültürel ve siyasi etkinliğe katıldı.

1931'de, sınıfa karşı sınıf yönelimi doruk noktasındayken, Uluslararası Spartakiyad, Sosyalist İşçi Enternasyonali'nin himayesinde Viyana'da düzenlenen İşçi Olimpiyatı'na cevap olarak Berlin'de düzenlenecekti. Ernst Thälman'ın da yer aldığı organizasyon komitesi, Spartakiyad'ın hedefini "kapitalist sistemden kaynaklanan yoksulluğa, faşizme ve emperyalist savaş tehdidine karşı ve Sovyetler Birliği'ni savunmak için mücadele"ye hizmet etmek olarak tespit etti. Sosyal demokratların yönetimde olduğu Prusya devleti, önce gösterinin yasaklanması kararı aldıysa da sonunda bunun Berlin'deki büyük bir stadyumda spor yarışmaları ve bir kitle gösterisiyle bir Uluslararası İşçi Spor Bayramı biçiminde kutlanmasına izin verdi; kitle gösterisi, 4.400 kişilik bir koronun proletarya mücadelesini yücelten bir teatral sunumu biçiminde yapıldı.

Dünya çapında bir Spartakiyad tasarısı, sosyalizm inşasını kutlamak üzere 1933'te Moskova için öngörüldü. Sovyet devletinin tahsis ettiği bütçeye ve imkânlara rağmen, tesislerin hazırlanması gecikti, bu da gösterinin önce ertelenmesine, 1934 başlarında ise, Kızıl Spor Enternasyonali yönetiminin muhalefetine rağmen Sovyet yetkililerince iptaline yol açtı. Bunun ardından, yeni bir boyutta bir gösteri organizasyonu ile Fransız

seksiyonu görevlendirildi. Bu uğrakta söz konusu olan "faşizme ve savaşa karşı sporcuların uluslararası bir araya gelişi"ni gerçekleştirmekti. Ağustos 1934'te Paris'teki Pershing stadında, 20.000 seyircinin önünde yürüyüş yapan 1.200'ü 18 değişik ülkeden gelmiş 3.000 sporcu oldu. Fransa'da yapılan girişimler sonucunda, bu gösteri komünist ve sosyalist federasyonlar arasında bir yakınlaşmanın simgesi oldu ve Sosyalist Enternasyonal'in birtakım delegasyonlarına bu buluşmaya katılma izni verildi. Yazar Henri Barbusse'ün açılış konuşmasının ardından, spor örgütlerinin yöneticileri, emek sporunun gelecekteki birleşmesini ilan etti. Başta futbol olmak üzere günlerce süren yarışmalardan sonra büyük bir kapanış gösterisi, Paris'in batı banliyölerinden Garches parkında yapıldı. Bundan sonra Sportintern artık özerk sportif gösteri yapmayı öne koymadı; Fransa'da işçi spor örgütlerinin kaynaşmasından sonra, Sportintern halk cephesi politikasını hesaba katarak Berlin'deki Olimpiyat Oyunları'na karşı Barselona'da düzenlenen Halk Olimpiyatı projesine katıldı. Kızıl Sendikalar Enternasyonali (Profintern) ile zamandaş olan Kızıl Sporlar Enternasyonali'nin 1937'de dağılması, Komintern tarafından artık köhneleşmiş olarak görülen bir siyasetin terk edilmesinin simgesini oluşturdu.

Krestintern

Krestintern[28] veya Uluslararası Köylü Konseyi, Ekim 1923'te kuruldu. İlk kongresi, yirmi sekiz milliyeti bir araya getirdi ve köylülükle ilgili tezleri ve raporları tanımladı[29]. Çalışmaları başlatan Zinovyev, Kongre sırasında "Köylü Enternasyonali'nin İşçi

28 Bu bölüm, "iki savaş arası dönem boyunca kırlarda komünizme" ayrılmış ve 2007'de savunulmuş Araştırma Yönetme Doçentlik Tezi'nde Jean Vigreux'nün verdiği bilgileri ve yaptığı analizleri aktarmaktadır: Metin yakında yayınlanacaktır. Bu çerçevede Krestintern ile ilgili belli başlı analizlerini burada basitleştirilmiş ve kısaltılmış bir biçimde aktardığımız özlü bir özgün araştırma ortaya koymuştur.

29 Bkz. CPI, *1re Conférence internationale paysanne, Thèses, messages et adresses*, Paris, Bibliothèque paysanne, 1923, 120 sayfa.

Enternasyonali'nden altmış yıl sonra kurulduğunu" hatırlattı ve şunu ekledi "Bu bir rastlantı değildir: Köylüler daha dağınıktır, daha az okuryazardır ve örgütlü çabaya daha az yatkındır.[30]"

52 üyeden oluşan Krestintern, 11 üyeli bir Prezidyuma sahipti[31]. Komintern'in ilk zamanlar Marius Vazeilles tarafından yönetilen bu şubesi, dünya devrimini yaymak üzere "kır işçileri ile kent işçilerinin birliğine" katıldı.

1925-1927 arasında, Buharin'in himayesi altında, Krestintern devrime yeni ittifaklar aramak üzere perspektif değiştirdi: Tek Cephe daha geniştir ve dünya partisinin yeni müttefiklere ihtiyacı vardır. Nisan 1925'teki KEYK toplantısında Buharin köylülerin gerici olmadığını, ancak örgütlerinin kapitalistlerin ve büyük toprak sahiplerinin elinde olduğunu vurguladı. Komünistlerin görevi, "Köylülüğü kazanmak için burjuvazi ile proletarya[32]" arasında gelişen mücadeleyi kazanmaktır. Buharin "köylü örgütlerinin sol kanadını desteklemeyi veya onunla blok oluşturmayı[33]" önerdi. Bundan sonra, tüm Avrupa'da Hristiyan demokratlardan komünistlere kadar uzanan genişletilmiş köylü toplantılarına tanık olundu.

Ancak Krestintern içinde köylülerin yerini ölçmek yine de zordur; hele ki köylülerin komünist temsilcilerinin çoğu, siyasi örgütlerin Bolşevikleşmesi modeli uyarınca parti profesyonel kadroları haline geldikçe. Bu süreçle birlikte bunlar, komünist partilerin köylü seksiyonlarının veya komünistlere yakın sendikaların sorumluları oldular.

Krestintern'in II. Kongresi ancak 1927'de toplandı: Devrimin onuncu yıldönümü kutlamaları bağlamında Kongre'nin yanı sıra Sovyet tarımındaki modernleşmeyi kutlayan bir de sergi açıldı. Kongre bir muhabirler sistemi oluşturmayı ve köylü dün-

30 *Ibid.*, s. 68-69.

31 Smirnov (Rusya, Dombal (Polonya), Burghii (Almanya), Vazeilles (Fransa), Rydlo (Çekoslovakya), Gorov (Bulgaristan), Hero (İskandinavya), Green (ABD), Galvane (Meksika), Khaiacko (Japonya) ve Ai Quak (Çinhindi).

32 Nicolas Boukharine, *La question paysanne, Paris, Librairie de l'Humanité, 1925, s. 11.*

33 *Ibid.* s. 25.

yası için uluslararası bir dergi geliştirmeyi önüne koydu. Ne var ki bu projeler olumlu bir sonuç vermedi: SSCB'nin köylü politikasındaki dönemecin tam tersi bir konumda yakaladığı bir örgütün karşılaştığı zorlukların göstergesi, tarımda kolektifleştirmenin başlatılması ve sağ olarak nitelenen Buharin siyasetinin eleştirisidir.

1928-1929 arasında Krestintern, KE'nin sekter hattının ve Stalin'in örgüte el koymasının darbelerine maruz kaldı. Stalin, Krestintern Genel Sekreteri ve eski SSCB Tarım Komiseri Aleksandr Smirnov'u görevden alarak yerine İvan Teodoroviç'i getirdi. 1930'lu yılların başlarından itibaren, Kerstintern gerilemeye başlayacak ve 1932'de kapanarak yerini Uluslararası Tarım Enstitüsü'ne bırakacaktır; onun geçici tarihi de 1925 ile 1940 arasında sınırlanır.

Bu enstitü, köylü sorunuyla ilgili bir inceleme laboratuarıdır; burada değişik uluslardan uzmanlar çalıştı, tarım sorunuyla ilgili değişik yayınlar yapıldı. Köylü dünyasıyla ilgili her konuda bir tür araştırma ve dokümantasyon merkezi oldu.

Örneğin Fransa'da, iktisatçı, hukukçu üniversite öğretim üyeleriyle ve birtakım militanlarla ilişki kuruldu[34]. Bu enstitü, aynı zamanda, üniversite öğrencilerinin tarım sorunlarıyla ilgili üç yıllık çalışmayla tez hazırladığı bir eğitim merkezi oldu[35].

Uluslararası Tarım Enstitüsü, buna paralel olarak, kırsal kesimlerde 1930'lu yıllarda yaşanan bunalım üzerine hassas anketler de yürüttü. Krestintern'in yerini alan bu kurum, her ne kadar çok sayıdaki takviyecinin[36] raporu Komünist Enternasyonal üzerinden doğrudan doğruya UTE'ye geliyorsa da, siyasi bir şube görüntüsüne sahip olmadı.

34 Michel Augé Laribé, Charles Gide gibi veya köylü komünist sorumlular olarak Renaud Jean ve Marius Vazeilles gibi.

35 RGASPI, 536-1-128, 23 Temmuz 1930: (Biri Fransız) on üç burslu üniversite öğrencisi vardır.

36 Takviyeci/Enstrüktör: Komintern adına ulusal seksiyonlara politik/ideolojik/örgütsel yönlendirici olarak gönderilen, tam yetkili özel görevliler. *-çev.*

Enstitü, anti-faşist mücadeleye aktif biçimde katıldı; KE tarafından tanımlanmış Halk Cephesi çizgisi çerçevesinde, örneğin Mioche, Vazeilles, Dumont, Tanguy Prigent gibi komünistlerin, sosyalistlerin ve radikallerin yan yana yer aldığı (3-6 Eylül) 1936'da Brüksel'de toplanan uluslararası tarım konferansına ve 10 Temmuz 1938'de Prag'da yapılan uluslararası oturumlara katıldı. SBKP Merkez Komitesi Komisyonu'nun bir kararından sonra, 18 Kasım 1940'ta Uluslararası Tarım Enstitüsü nihai olarak son buldu.

Bu iki örnek üzerinden, bu örgütlerin tarihinin nasıl Komintern'in stratejik tercihlerinden koparılmaz olduğu anlaşılmaktadır: Tek Cephe yönelimi başarısızlığa uğrayınca, değişik yardımcı örgütlerin geleceği de karardı. Buharin'in himayesi altında teşvik edilen kimi milliyetçi hareketlerle ve reformist sendikalarla ittifak siyaseti, 1928'e kadar onlara belli bir süre tanımıştı. Ancak izleyen süreçteki "sınıfa karşı sınıf" siyaseti çerçevesinde, yararlılıkları son buldu ve komünist partilerin basit birer şubesi haline geldiler. Hâlâ gelecekteki Stalinci kadroların fideliği olarak görülen ve KE seksiyonları örneğinde faaliyet gösteren gençlik örgütleri, hepsi aynı derecede talihli olmasalar da varlıklarını sürdürdüler; Kızıl Sendikalar Enternasyonali'ne (Profintern) üye sendikalar, işçi sınıfı içinde hâlâ gerçek bir etkiye sahip oldukları Fransa'da veya Çekoslovakya'da bile üyeleri arasında bir kan kaybına uğradılar. Artık resmen komünist partisi yönetimi altına giren sendikalar, önde duran devrimci dönemlere hazırlık için kitlesel siyasi grevler düzenlemeye davet edildi. Hak talebi hareketini azami ölçüde siyasileştirmeye dönük bu yönelim, Partinin sendikaların siyasi kontrolünü sağlamakla görevlendirilmiş yeni kuşak kadrolarınca yönetilen sendikal örgütlerin zayıflamasına ve alabildiğine tecrit olmalarına katkıda bulundu. Özellikle Fransa'da gerçekleşen sendikaların yeniden birleşmesi adına, Profintern 1937'de kesin olarak dağıtıldı.

1932'den itibaren Savaşa ve Faşizme karşı Mücadele Komitesi, Devrimci Yazarlar ve Sanatçılar Derneği veya 1936'da

Barış İçin Evrensel Buluşma (Rassemblement universel pour la paix "RUP") gibi birtakım yeni örgütler kuruldu. Bu, komünist olmayan çevrelerde etkisinin bileşenleri olarak KE'nin sloganlarını yeri ve zamanı geldikçe devralabilecek birtakım kitle örgütlerini yeniden oluşturma ihtiyacını ifade etmektedir. Ne var ki bu hareketlerin perspektifi on yıl önce kurulmuş örgütlerinkilerden farklıdır: İddiaları sınırlanmıştır ve perspektiflerinde artık devrim yoktur. Yine de KE'nin bu hareketler üzerindeki kontrolü, yetki alanları 1935'ten sonra gizli görevlilerin de dâhil olduğu her türlü faaliyeti kapsayan kadrolar şubesi tarafından sağlandı.

Gerçekten de Sovyet Komünist Partisi'nin Komintern üzerindeki kontrolü 1920'li yıllardan itibaren sürekli arttı, ancak 1935'ten itibaren bu daha da hissedilir bir hale geldi. Buna Komintern içindeki Rus delegasyonunun rolü de tanıklık etmektedir.

Enternasyonal, Bolşevik Partisi ve SSCB

Komintern'in işleyişini kavramak için, 1926'da Sovyetler Birliği Komünist Partisi haline gelen Rus Komünist Partisi'nin oynadığı rol ölçü alınmalıdır. Komintern'in kaderi, kendisini doğuran Rus devriminin tarihinin damgasını kalıcı biçimde taşıdı.

Rus Komünist Partisi ile Komintern arasında, ilk kuruluşundan itibaren hem açık, hem de sınırsız bir ayrıcalıklı ilişki vardır. Her ne kadar geçici olarak takdim edilse de Bolşevik Partisi'ne ayrılan özel statü, tamamen haklı görünmektedir. Enternasyonal'in merkezi, Alman devriminin zaferi beklentisi içinde geçici olarak Moskova'ya yerleşti; referans dili statüsü kazanmak için Rusça Almancayla ancak 1922'de IV. Kongre'de yarışır hale geldi. O zamana kadar Komintern'in merkezini Berlin'e taşıma umutları korundu. Sonuç itibariyle 1924'ten sonra, KE örgütü içinde Rus Komünist Partisi'nin oynadığı rolün gitgide büyümesi, az sayıda militanın muhalefetiyle karşılaştı.

Dahası etki gücü artanlar ilk işçi devrimini başarıya ulaştırmış ve Enternasyonal'in temellerini atmış Rus yöneticiler olduğu sürece bu iyi de karşılandı.

Ne var ki, o dönemden itibaren, Rus partisinin bu ayrıcalıklı durumu birtakım sakıncalar da taşıdı. Rus komünistleri, Komünist Enternasyonal'in tüm işleyişine ve düşüncesine damgalarını vurdu. 1921'de, III. Kongre sırasında Lenin bunun farkına vardı ve Enternasyonal tarafından hazırlanmış belgelerin ve tüzüğün "aşırı Rus" özelliğini ortaya koyarak bunların birçok başka ülke komünist bakımından anlaşılamaz ve uygulanamaz olduğu değerlendirmesini yaptı.

Birçok kez, 1921-1922'de, 1926'da ve nihayet 1934-1935'te yönetim organlarında başka ülkelerden komünistlerin daha çok sayıda bulunmasını sağlamak üzere birtakım kararlar alındı, ancak bunların sonuçları sınırlı kaldı. Şüphesiz Finli Kuusinen, İtalyan Togliatti (Ercoli), İsviçreli Humbert-Droz, Bulgar Kolarov, ardından Dimitrov gibi bazıları kısa veya uzun zaman Enternasyonal'de yönetici oldular ve öyle kaldılar. Ancak ülkelerinden ve komünist partilerinden kaçmak zorunda kalmış olanların Komintern içinde büyük bir ağırlığı olmadı. Elbette, Yürütme Komitesi'nde çok sayıda komünist partisinin -Alman, Fransız, Çek, Çinli- temsilcileri oldu ancak bunlardan hiçbiri fiilen yönetici rolü oynamadı. 1934'e, yani rolünün gitgide gerilemeye başlamasına kadar Enternasyonal'in resmî ve fiilî yönetimi SSCB'li komünistler tarafından yürütüldü. Zinovyev, Buharin, daha sonra Molotov ve Manuilski, görünürde istikrarlı yapıları da yukarıda belirtildiği gibi hissedilir değişikler geçiren ve yönelimleri ve faaliyetleri gitgide gelişen bir Komintern'e birbirinin ardından ancak farklı anlayışlarla başkanlık ettiler. Ara basamaklarda veya sonucu belirleyici seksiyonlarda da sorumluların çoğunluğunun SBKP'lilerde olduğu görülmektedir. Bu açıdan, örneğin Örgüt Seksiyonu'nun yönetiminde 1935'e kadar kesintisiz olarak Piyatnitski bulundu.

Bolşevik Partisi'nin ve Rus devriminin tarihi, 1924'ten itibaren, Enternasyonal'in bütün ideolojik üretiminin değişmez teorik referansı haline geldi. O zamanlar komünist partilerin yeniden örgütlenmesi için atılan "Bolşevikleşme" sloganı, bunun, açık bir biçimde partilerin Bolşevik modeli esas alarak dönüşmeleri biçiminde tasarlandığını göstermektedir. 1923'te, ardından da 1924'te Alman devriminin yenilgiye uğramasından sonra Bolşevik Partisi'nin yönetiminde birtakım mücadeleler gelişirken, onun Komintern içindeki rolü sorunu da kendini farklı bir tarzda ortaya koydu. Bu sorun, 1924-1926 arasında, Alman Ruth Fischer gibi kendi partilerinde etkili ve Rus muhalefetini destekleyen ancak Rus partisi yöneticilerinin oynadığı rolden kaygı duyanlar tarafından da kongrelerde ve genişletilmiş KEYK toplantılarında ifade edildi. Bolşevik Partisi'nin uluslararası plandaki yönetici rolü işte tam da bu uğrakta, bir daha açık bir biçimde tartışma konusu haline gelmeyecek tarzda pekişti; elbette 1935'te her partiye daha fazla inisiyatif bırakma gereği belirtildiyse de Bolşevik Partisi'nin örnekliği vurgulanmaktan geri durulmadı! Zinovyev tarafından tanımlanan ve Stalin tarafından sistemleştirilen Leninizm, SSCB Komünist Partisi yöneticileri tarafından biçimlendirilmiş teorik ve siyasi bir düşünceyi farklı ulusal seksiyonlara aktarmak üzere bir ideolojik çerçeve hizmeti gördü. Nitekim Leninizm, Troçkizme karşı oluşturuldu; Troçkistlikle damgalama da Ortodoksluğu besledi. Trotski, 1929'da hâlâ ayağa kaldırabileceğini düşündüğü Komintern'in ilk on yılının eleştirel bilançosunu çıkarırken onun çelişkilerini de analiz etti, ancak daha sonra Sovyet siyasetinin bir aracı değil de devrimin yeni dünya partisinin embriyonu haline gelecek yeni bir enternasyonal kurulması projesini destekledi.

Ne var ki, Komintern tarafından devrimin Rus modelinin yaygınlaştırılması, devrimci hareket bakımından bir ağırlık veya bir fren olarak yaşanmış olmak bir yana, çok sayıda kadro bakımından değişik ülkelerin komünistlerinin bir kozu olarak

hissedildi. Şüphesiz devrimci perspektif silikleşti, ancak komünistler, reformist sosyal demokratlardan farklı olarak, siyasi projelerini tanımlayıp somutlaştırdılar. Sovyet Rusya'nın varlığı, gerek muzaffer bir işçi devriminin mümkün olduğunun, gerekse sosyalizmin bir ütopya olmadığının kanıtı değil midir? Bu akıl yürütme tarzı, Stalin'e, parti kadrolarını seferber etmek üzere Rus milliyetçiliğinin dönüşmüş hali olan bir Sovyet yurtseverliğini güçlendirme imkânı verdi.

1914'e kadar, Alman Sosyal Demokrat Partisi, II. Enternasyonal'in baş referansıyken, çeşitli Fransız devrimleri ve 1871 Komünü, toplumun devrimci dönüşümü ile ilgili düşüncelerin kaynağını oluşturmuştu. 1921 ve 1923 Alman başarısızlıklarının ardından Çin Devrimi'nin yenilgisinden sonra, 1927'den itibaren, SSCB ve Bolşevik Partisi, savunulması gereken devrim modeliyle özdeşleştirildi.

Bolşevik Partisi'nde artan otoriterliğin, belli başlı tarihî önderlerin birbiri ardına tasfiyesinin ve Stalin'in bölüşülmemiş iktidarının ortaya çıkışının, Komünist Enternasyonal'in işleyişi üzerinde önemli birtakım etkileri oldu. Bir dönem Komintern SBKP'nin birtakım iç sorunlarını tartışmak durumunda olduysa da, 1927'den itibaren muhalefetin yöneticileri artık bulundukları organlarda kendilerini ifade imkânından yoksun kaldılar. Bundan sonra SBKP Politbürosu'nda, özellikle Stalin ile Buharin arasında başlayan tartışmalar, artık Komintern organlarına taşınmadı. 1929'da, 10. Plenum sırasında, Komintern temsilcileri, o zamana kadar yönetici olan Buharin'in mahkûm edilerek görevden alındığından haberdar edildiler; "birleşik muhalefet"in liderleri Trotski, Zinovyev ve Kamenev'in görüşlerini KEYK 7. Plenumu önünde savunabildikleri 1926'daki tartışmalara benzer tartışmalar bile olmadı. Bu gelişmeye çok sayıda uluslararası kadro ilgisiz kalmadı, ancak mutabık olmadıklarını KEYK'in plenumunda açıkça dile getirecek durumda değillerdi; nitekim mutabık olmadıklarını ifade edenler, sağcı olarak damgalandı ve yeni yönetici organlardan uzaklaştırıldılar.

Gerilemeden dağılmaya

Komintern'in örgüt bakımından gelişimi, rolündeki gelişimiyle tıpatıp özdeş olmadıysa da, Komintern'in ikinci on yılına, Sovyet devletinin ve özellikle onun uluslararası siyasetinin kaygılarına gitgide daha fazla tabi kılınması adına özgül faaliyetinin gitgide zayıflaması damgasını vurdu. İlk zamanlar mevcut yapılar bu araçsallaştırmaya hizmet etti, ardından 1935'te komünizmin uluslararası bilançosunun en çelişkili göründüğü uğrakta değiştirildi ve buna uyarlandı.

Komintern, 1929'dan itibaren gitgide daha sıkı bir biçimde tabi hale geldiyse de SBKP'nin veya Sovyetler Birliği'nin basit bir teknik uzantısına da dönüşmedi.

SSCB'nin ağır basan etkisi, özgül işleyişi süregiden ve içinde Rus olan ve olmayan komünistlerin bir dünya partisinin yöneticileri olarak davrandıkları Komintern'in yapılarında kendisini hissettirdi. 1930'lu yılların başlarında henüz SBKP'nin siyaseti ile Komintern'in siyaseti arasında otomatik bir ayarlama yoktur; zira SBKP'nin kendi rolü Sovyet devletinin politikası adına sililkleşmeye yeni yeni başlamaktaydı.

Enternasyonal'in işleyişine Stalin açık bir biçimde müdahale etmedi. Diğer Sovyet yöneticilerinden farklı olarak Komünist Enternasyonal'in genel kurullarında ön plana çıkmadı, söz aldığında da SSCB'deki duruma ilişkin raporu sunmakla yetindi. 1929'da başlayan Komintern üzerindeki fiilî etki, önce Molotov, Manuilski veya hatta Piyatnitski aracılığıyla, çoğu zaman sonucu belirleyici olarak değerlendirilen ulusal adı verilen sorunlar, örneğin Alman Komünist Partisi'nin siyaseti ile ilgili oldu.

Ancak, birkaç yıl içinde, örgütün tüm demokratik yaşamı geriledi ve nihayet tamamen son buldu. O zamana kadar alışılmış tartışmalar, tıpkı yönetim organlarının çalışmalarının *in extenso* raporları gibi KEYK genişletilmiş toplantılarında görülmez hale geldi. 1935'te yapılan Komünist Enternasyonal'in VII. Kongresi çalışmalarıyla ilgili bir raporun, özetlenmiş ve

birçok konuşmaya ve katılımcıya yer verilmeyecek biçimde "temizlenmiş" olarak yayınlanması için dört yıl beklenmesi gerekti. "Temizlenmiş" isimlerden birçoğu için, 1936'dan itibaren yoğunlaşan ve Enternasyonal sıralarında karanlık kopukluklar yaratan baskı sonucunda sürgün edilmenin ardından bu ikinci ortadan kayboluştur.

Bütünüyle Sovyet halkını ve özellikle de Komünist Partisi kadrolarını etkileyen terör ve fiziki yıldırma ikliminden Komünist Enternasyonal de nasibini aldı. İster ara kadrolar, takviyeciler ve yurtdışı görevde temsilciler olsun, isterse en yüksek yöneticiler olsun, bundan en fazla Sovyet yurttaşları etkilendi. Ama KE yönetiminin birçok başka üyesi de bunun acısını çekti[37]. Bazıları tutuklanmadan önce siyasi görevlerinden alındı; nitekim KE'nin yeni yönelimine eleştirel bakan Rus Piyatnitski, Knorin veya Macar Bela Kun, 1935'teki VII. Kongre'den sonra sorumlu konumlarda yer almadılar. İki yıl sonra tutuklanarak kurşuna dizildiler[38]. Polonyalı komünistler, KE yönetimince onaylanan Polonya Komünist Partisi'nin dağıtılması kararı çerçevesinde 1937'de tasfiye edildi. Troçkizme karşı mücadele adına düzenlenen bu tasfiye, Stalin'in Dimitrov ve Komintern yönetimi tarafından resmîleştirilen bir kararına dayandırıldı. Açıktır ki bu davranış Komünist Enternasyonal'in Sovyet erkinin siyaseti karşısında trajik bir biçimde teslim olmasını ve boyun eğmesini simgelemektedir. VII. Kongre sırasında Komintern Sekreterliğine NKVD üyesi Moskvin takma adlı Trilisser'in girişi, Sovyet polis aygıtının kontrolünü somutlaştırdı. Gizli servisler, diplomatik servisler ve Komintern aygıtı arasında kimi ayrı bölümler varlığını korusa da, gizli servisler artık egemen konumda oldu. 1938 sonlarında Moskvin'in de tasfiyesi, dahası hem Prezidyum üyesi, hem de İçişleri Halk Komiseri olan

37 Baskının gelişimi ve etkilediği Komintern görevlileriyle ilgili olarak aşağıda bölüm 11'e bakınız.

38 William J. Chase, *Ennemies within the Gates? The Comintern and the Stalinist Repression. 1934-1939*, New Haven, Yale University Press, 2001.

Yejov'un tasfiyesi hiçbir anlam taşımaz; bu, yapılmış aşırılıkların sorumluluğunu tasfiyelerde rol almış yöneticilere yıkmaktan ibarettir. Başta Dimitrov ve Manuilski olmak üzere tüm yüksek yöneticiler, artık 1937'den itibaren Komintern'in siyasetini fiilen yöneten Stalin'e açık bir biçimde atıfta bulunmadan hiçbir önemli siyasi girişim yapmadılar. Birkaç yıl içinde, boyun eğme süreci, gerek çıkar, gerekse eylem mantığı çelişkilerini ortadan kaldırmaksızın gerçekleşti. Bundan sonra bu gizlenen veya tam hâkim olunamayan etkenlerin sonucunda yaşanan zorluklar ve başarısızlıklar düşmanlara veya birtakım şüpheler yayan veya yönelim değişikliklerini zamanında kavrayamayan birtakım yöneticilerle özdeşleştirilen sapkın akımlara mal edildi.

Gerçekten de 1929'dan itibaren komünist partilerin birçoğunun faaliyet gösterdiği ortam ile hızlı bir biçimde ve devlet baskısı sayesinde gerçekleştirilen kolektifleştirme ve sanayileşmenin yarattığı sorunlarla yüz yüze gelen SSCB Komünist Partisi'nin durumu arasındaki farklılık derinleşti. Avrupalı diğer komünist partileri için, asıl görev, iktisadi bunalımın ve faşist siyasi güçlerin yükselişinin altüst ettiği sosyal hareketler üzerinde etkili olmayı başarmak ve bunu koruyabilmekti. Açık bir biçimde karşı-devrimci bir ideolojinin kemikleştirdiği, şiddet ile kitlelerin ideolojik seferberliğini birlikte kullanan faşist siyasi güçler, doğrudan doğruya komünist partilerini tehdit eder hale geldi. Komintern'in söylemi, tek yanlı bir biçimde yeni bir savaş ve devrim çevriminin habercileri olarak yorumladıkları bütün bu işaretlere vurgu yaptı.

Sovyet siyaseti ile komünist partilerin durumu arasındaki uyumsuzluk, Komintern VII. Kongresi'nden sonra belli başlı yönelimleri, tıpkı Sovyet devletinin yönelimi gibi faşizme karşı birleşik eylemle örtüşse de, 1934'ten sonra da varlığını sürdürdü. Ancak farklı komünist partilerin iç siyaseti bakımından aynı şey söz konusu değildir: Enternasyonal'in tavsiye ettiği Halk Cephesi yönelimi ile SBKP'nin iç siyaseti arasındaki kopukluk gitgide arttı. Nitekim Fransız komünistlerinin birçok

kez gündeme getirdiği hükümete katılma sorunu 1935 ile 1938 arasında Komintern'in buna muhalefet etmek ve bu konuda Fransız KP yönetiminin karşısında yer almak için birçok kez müdahalesine yol açtı[39]. SBKP komünist partilerin kendi ülkelerindeki siyaset tarzını aynı ölçüde esinlendirmese de SSCB'ye sadakatte bir değişiklik olmadı. Dünya çapında yeni bir çatışma perspektifi, Komintern'in faaliyetinin uluslararası ilişkiler üzerinde yoğunlaşmasına ve SSCB dış politikasıyla alabildiğine yakın bir hale gelmesine katkıda bulundu. 1935'ten itibaren Batı demokrasileriyle kolektif güvenlik ve *statüko* siyaseti yolunu benimsemiş olan Sovyet diplomasisi, Sovyet devletinin çıkarlarına ayrıcalıklı bir yer vermeyi korumakla birlikte 1938'den itibaren yönelimini değiştirmeye başladı ve bu da 23 Ağustos 1939'da Almanya'yla Saldırmazlık Paktı imzalanmasına vardı. Alman nasyonal sosyalist Reich'ı ile yapılan bu antlaşma Komintern'i zor durumda bıraktı; Komintern yöneticileri ilk şokun etkisiyle ne yapacaklarını bir süre şaşırdıktan sonra Almanya'yı kayırarak iki emperyalist kampı teşhir eden yeni bir yönelimi yaymaya başladılar. Bu dönemeç Stalin tarafından doğrudan doğruya Dimitrov'a Eylül 1939 başlarında dayatıldı[40]. Komintern yönetimi ile özellikle genel sekreterliği arasındaki telgraflarla ilgili son zamanlarda yapılan araştırmalar, hem 1939 yazına kadar Komintern'in anti-faşist hattının ne denli etkili olduğunu, hem de Stalin'in dayattığı sert ve ani dönemecin en azından Avrupa'daki komünist partilerin zorluklarını ne denli artırdığını tespit etmeye olanak verdi. Dimitrov'un *Günlük*'ü bu açıdan Komintern'in gitgide tabi hale gelmesini ve marjinalleşmesini ve özellikle Komintern Genel Sekreteri'nin düzenli bir biçimde Stalin'in buyrukları önünde nasıl diz çöktüğünü aydınlatan, mevcut havaya ilişkin birtakım notlar ve Stalin'in saplantıları hakkında bilgiler içermektedir.

39 Bkz. Bölüm 4.

40 Natalja Lebedeva ve Mikhaïl Narinski, *Le Komintern et la Seconde Guerre mondiale*, Moskova, c. 1, 1994.

1937'den itibaren Stalin Komintern'in faaliyetiyle ilgili şüphelerini dile getirmekten geri durmadı ve bunun SSCB'nin düşmanlarının faaliyetiyle örtüştüğünü belirtmekte tereddüt etmedi: "Komintern'de sizlerin tamamı, düşmanın [çıkarları] yararına çalışıyorsunuz...[41]" Bu bir yandan Komintern yöneticilerine karşı girişilen baskının gerekçesini oluşturdu, diğer yandan da Stalin'in bu haliyle Komintern örgütüne karşı duyduğu şüphenin dışavurumu oldu. Eylül 1939 başlarında, savaş Avrupa'da yayılırken, Komintern Sekreterliği, Dimitrov, Manuilski ve Kuusinen birlikte, komünist partilerine yönelik anti-faşist eylemi çağrıştırmaya devam edecek bir belge hazırlamaya çalışıyorlardı. Ancak 7 Eylül'de Molotov ve Jdanov'la birlikteyken Stalin, Dimitrov'u çağırdı. Sovyet Genel Sekreteri, yeni duruma bağlı olarak Komintern'in yeni hattının ne olması gerektiğini ortaya koydu. Stalin SSCB'nin taktiğine ilişkin uluslararası bakışını ve özel koşullarda bununla dayanışma içinde olması gereken komünist partilerin siyasetini kaba bir biçimde açıkladı.

> Savaş **kapital[ist]** ülkelerin **iki grubu** arasında (**fakir ve zengin** ülkeler grupları arasında sömürgeler, hammaddeler vb. için) yürütülüyor. Dünyanın yeniden paylaşımı, dünya üzerinde egemenlik için! Biz bunların aralarında iyice kapışmalarına ve birbirlerini zayıf düşürmelerine karşı değiliz. En zengin kapitali[st] ülkelerin (özel[likle] İngiltere'nin durumunu) Almanya eliyle sarsmak fena olmaz. Hitler, istemeden ve farkında olmadan, kapitalist sistemi sarsıyor, temellerini çürütüyor. **İktidardaki komünistlerin** tutumu, **muhalefetteki komünistlerin** tutumundan farklıdır. **Bizler kendi ülkemizde egemeniz.** Kapit[alist] ülkelerde komünistler **muhalefette** bulunuyor, orada burj[uvazi] egemen durumda. Biz bir ülkeyi diğerine karşı destekleyerek, birbirlerini parçalamaları yönünde manevra yapabiliriz. Saldırmazlık Paktı bir bakıma Almanya'nın işine yarıyor. Diğer ülkeyi kışkırtmak – bir diğer yöntem. **Kapitalist ülkelerdeki komünistler** kendi hükümetlerine ve savaşa karşı kesin tutum almalıdırlar. **Savaştan önce, faşizm**

41 11 Şubat 1937, Georgi Dimitrov, *Journal 1933-1949*, *op. cit.*, s. 186. Türkçesi, Georgi Dimitrov, *GÜNLÜK-I*, TÜSTAV Yayınları, İstanbul 2004, s. 166.

> ile demokratik rejimi **karşı karşıya getirmek** tamamen doğruydu. Bu emperyal[ist] devletler arasındaki **savaş sırasında** artık doğru değil. Kapit[alist] devletleri faşist ve demokrat[ik] devletler diye ayırmak, önceki anlamını kaybetti. **Savaş kökten bir dönüşüme yol açtı.** Dün ileri sürülen **Tek Halk Cephesi, kapit[alist] rejimde esirlerin durumunu** hafifleştirmek içindi. Emperyal[ist] savaş koşullarında, **esaretin ortadan kaldırılması** sorunu söz konusudur! Bugün de dünkü konumlarda durmak (Tek hal[k] cephesi, ulusun birliği) – burjuvazinin konumuna sürüklenmek anlamına gelir. **Bu slogan gündemden indiriliyor.**[42]

Hiç göstermese de Dimitrov açısından şok çok daha ağır oldu, zira süpürülüp atılan ve artık köhneleşmiş kabul edilen Dimitrov'un 1934'ten beri şahsında somutlaştırdığı siyasetin kendisiydi. Stalin'in SSCB'nin konumunu dikkate alarak uluslararası durumu nasıl analiz ettiğine de işaret etmek yerinde olur. Kendi devletleriyle kendilerini özdeşleştirmemeleri gereğini daha iyi ortaya koymak, elbette böylece her şeyden önce SSCB'yi savunmaları gerektiğini ima etmek üzere diğer ülkelerdeki komünist partilerin durumundan farklılıkları ortaya koymaya özen gösterdi. Halk Cephesi ve anti-faşizm üzerine görüşler, Komintern'in önceki yıllardaki tutumunun ne olduğu göz önünde bulundurulduğunda alabildiğine koşullarla bağlı bir yaklaşım çerçevesinde anlamlıydı. Faşist ülke ile demokratik ülke arasındaki ayrımı geçersiz kılan savaş, komünistlerin faşistlere karşı mücadelelerinin Stalin bakımından son derece sınırlı bir önem taşıdığını gösterdi. Geriye doğru bakarak, 1936'dan itibaren Komintern çizgisinin asli yönü önemsizleştirildi. Bundan sonra Stalin tarafından şahsen gözden geçirilip düzeltilmiş olmayan, Dimitrov imzası taşıyan tek bir Komintern belgesi olmadı. Stalin, Dimitrov'a yapması gereken somut ödevleri dikte etti: "KEYK Prezidyumu'nun tezleri hazırlanmalı ve yayınlanmalı."[43] O zamandan sonra, yaklaşık iki yıl bo-

42 *Ibid.*, s. 340, 341. Türkçesi, Georgi Dimitrov, *GÜNLÜK-2*, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2004, s. 5-6.

43 *Ibid.*, s. 340, 341. 7 Eylül 1939. Türkçesi, Georgi Dimitrov, *GÜNLÜK-2*, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2004, s. 6.

yunca, Komintern yönetici organlarının faaliyeti, öngörülmedik bir biçimde ve gitgide karmaşıklaşan koşullara bağlı olarak gelişti.

Nihai karar alma mekanizması merkezîleştikçe, Komintern'in, karşı karşıya bulunduğu durumların çeşitliliğinin Stalin'e ve yakın çevresine, Molotov ve Jdanov'a raporlanması gereği de düzenli biçimde arttı. Gerçekten de yeni genel hat, komünistlerin arasına mesafe koyması gereken, savaşın iki emperyalist kamp arasındaki savaş olarak nitelenmesi dolayısıyla, sonuç itibariyle Komintern'in siyasetini SSCB siyasetine oturttu. Diğer ülkelerin hepsinde komünistler sürekli gelişen birtakım koşullara karşı koymak durumundaydılar. Savaş durumu, komünist partilerin çoğunun illegaliteye geçişi haberleşmeyi zorlaştırdı. Komintern'in iletişim hizmeti gitgide Sovyet devletinin istihbarat servislerine, NKVD'ye ve birçok büyükelçilikte görevli diplomatik personele dayanır hale geldi. 1940 ilkbaharından itibaren çoğu zaman askerî olaylar nedeniyle altüst olan koşullarda telsizle haberleşme sisteminin korunması, Komintern'in eylemini eşgüdümlü kılmak bakımından stratejik bir önem kazandı. Böylece savaşın başlarında Brüksel'de Fried'in çevresinde, 1940-41 kışında işgal edilmiş Fransa'da Duclos'nun çevresinde bir yapı oluşturuldu. Başlarda, 1939 sonbaharında ve 1940'ın ilk aylarında, yeni hattın uygulamaya sokulması için değişik partilerin sorunlarının birlikte ele alındığı Prezidyum toplantıları, oldukça düzensiz yapılsa da varlığını korudu. Kısa süre sonra bunların yerini her partinin karşılaştığı özel sorunların ele alındığı daha dar toplantılar aldı. Görüşmeler ve belgeler, Sovyet diplomasisinin ve Komintern'in özellikle 1940 sonbaharından itibaren göz önünde bulundurduğu bir dizi farklı ulusal duruma ayak uydurmak üzere genelliklerini yitirdiler. Toplantılar ve temaslar, KEYK ve Sovyet yöneticilerinin tahmin ettikleri gibi gelişmeyen uluslararası durumdaki karmaşıklığın artması ölçüsünde hemen hemen sadece iki taraflı hale geldi. 1919'dan bu yana ilk kez, Komintern yönetimi 1 Mayıs 1941 ile ilgili tek bir metin kabul etme konusunda tereddüt gösterdi ve bundan vazgeçti. Dimitrov şöyle diyor:

> **Jdanov** ile KE'nin **1 Mayıs** çağrısı hakkında konuştuk. Bugünkü durumda Komintern'in 1 Mayıs dolayısıyla çağrı yayınlamasını her ikimiz de amaca uygun bulmuyoruz.[44]

Birkaç gün sonra, Stalin, içeriğiyle ilgili noktalara işaret ederek her partiye yönelik bir metnin gerekliliğini, Jdanov aracılığıyla bildirdi:

> ülkelere göre (savaş halinde olan, olmayan, işgal edilen vb.) farklı yaklaşım gereği. Genel ilkeler konusunda kuşku yok: ("empery[alist] savaş, emperyalistlerin davasıdır; halk barışı, işçi sınıfının ve halkların davasıdır"; "Yunan ve Yugoslav halklarının emper[yalist] saldırıya karşı savaşı, haklı bir savaştır" vb.)[45]

19 Nisan'da "1 Mayıs kutlamalarıyla" ilgili direktifler kaleme alınıp şifreli telgraflarla New York, Brüksel, Londra ve Amsterdam'a gönderildi[46]. Telgraf metni Komintern'in içinde bulunduğu durumu ve içinde bulundukları duruma uygun sloganları bulma sorumluluğunun verildiği değişik partilere ortak bir hat tanımlamaktan nasıl geri durduğunu açık bir biçimde özetlemektedir.

> 1 Mayıs kampanyasına en büyük dikkat ayrılmalıdır. KE'nin genel çağrısı yerine, her parti her ülkede özel durumuna dayalı konumunu, işçi sınıfı ve emekçilerin ödevlerini tespit ederek kendi bildirisini yayınlamalıdır. – İşgal altındaki ülkelerde, özellikle ülkenin ve halkın ulusal bağımsızlığını kaybetmesinden sorumlu burjuvazinin ihaneti gözler önüne serilmeli, ateşin esası burjuvazinin işgalcilerle işbirliği yapan kesimine yöneltilmelidir. Her ülkede yığınların yaşamsal çıkarlarını savunmak için somut talepler. Genel doğrultu olarak aşağıdaki noktalar vurgulanacak. Savaş dünya savaşı haline geldi. Taraflardan hiçbiri yığınların ve barışın çıkarlarına denk düşen bir çıkış sağlaya-

44 *Ibid.*, s. 457. 9 Nisan 1941. Türkçesi, Georgi Dimitrov, *GÜNLÜK-2*, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2004, s. 69-70.

45 *Ibid.*, s. 458. 18 Nisan 1941. Türkçesi, Georgi Dimitrov, *GÜNLÜK-2*, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2004, s. 71.

46 *Ibid.*, s. 458. 19 Nisan 1941. Türkçesi, Georgi Dimitrov, *GÜNLÜK-2*, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2004, s. 72.

maz. Bundan sonraki gelişme doğrultusu savaşın yaygınlaşması derinleşmesi. Savaşa karşı yığınların birleşmesindeki (İngiltere, ABD) ilerleme, işgal altındaki ülkelerde büyüyen direnişe, saldırıya uğrayan halkların (Yugoslavya, Yunanistan) haklı savunma savaşına, Çin halk kurtuluş savaşının devamına vurgu yapılacak. Slogan: Emperyalist savaşa ve sorumlularına karşı, ulusal baskı ve sömürgeci köleleştirmeye karşı, emperyalist barışa karşı, başka halkları bağımlılık altına sokmayan, her ülkeye ulusal bağımsızlığını sağlayan, halklar arası işbirliğinde temellenen, Sovyetler Birliği'ne dayanan halk barışı için. Sovyetler Birliği'nin bağımsız barış siyaseti, onun bağımsızlığını savunan halklardan yana konumu vurgulanmalıdır –Sosyal demokrasiye var güçle taarruz edilmelidir. İşçi sınıfı sosyal demokrat şeflerin vesayetçi yönetiminden kesin olarak kendini kurtarmalı, komünist partilerin devrimci yönetimi altında güçlerini birleştirmelidir.– Uluslararası dayanışma. Savaşa ve gericiliğe karşı savaşanlara özgürlük için (enternasyonalist İspanyol sığınmacılar, Thaelmann, Browder, Fransız milletvekilleri).

Gösterilerin biçimi her ülkedeki duruma uyarlanmalıdır. İş durdurma önemlidir. Her yerde burjuvaziye karşı bağımsız işçi gösterileri için mücadele edilmelidir. Tüm kampanya işçi sınıfının, kent ve kır emekçilerinin gerçek bir Halk Cephesinde güçlerini birleştirmesi hazırlıklarına, savaşın hızla sona erdirilmesi ve halk barışı için mücadeleye çağrısını taşımalıdır.[47]

Bu metinde formüle edilmiş doğrultular, Stalin'in Rus Komünist Partisi Politbürosu yöneticileri nezdinde uluslararası örgütü dönüştürme konusunda dile getirdiği kararla çakışmaktadır. Kasım 1940'tan itibaren ABD Komünist Partisi'ne yabancı denetimi altında bir örgüt olarak değerlendirilmekten kurtulması için Komintern'den resmen ayrılma izninin verildiğini gerekçe gösteren Stalin bu adımı, adlarını bile değiştirebilecek bağımsız partiler kurarak genel hale getirmeyi önerdi; hem de Bolşoy Tiyatrosu'nun bir locasında!

47 19 Nisan 1941 günlü telgraf. Bernhard H. Bayerlein, Mikhaïl Narinski, Brigitte Studer, Serge Wolikow, *Moscou-Paris-Berlin, Télégrammes chiffrés du Komintern (1939-1943)* içinde, Paris, Tallandier, 2003, s. 400-401.

> D[imitrov]'un oradan, Komintern'den partiler ayrılıyor (Amer[ikan] partisini ima ediyor). Bu kötü değil. Tam tersine komünist partileri olmalı, KE'nin şubeleri durumunda olmamalı. Onlar değişik adlar altında –**işçi** partisi, **Marksist** parti vb. adlar altında **ulusal** kom[ünist] partileri haline gelmelidirler. İsimler önemli değildir. Önemli olan kendi halklarıyla bütünleşmeleri ve kendilerine özgü görevler üzerinde yoğunlaşmalarıdır.

Stalin bakımından, o andan sonra, örgütün ortadan kalkışını ele almak gerekir: "**Kurumsal** çıkarlar (KE) açısından bu hoşa gitmeyebilir. Ama belirleyici olan bu çıkarlar değildir."[48] Dimitrov'un *Günlük*'ü örgüt bakımından açıklamalar getirdiği bu girişimi daha sonra nasıl test ettiğine ilişkin değerli ve şimdiye kadar bilinmeyen bilgiler sunuyor.

> Komünist partilerin, **yönetim mercii** olarak KEYK'in çalışmalarına en yakın zamanda son verme, her komünist partisine **tam bağımsızlık** tanıma, her birinin kendi ülkesinde komünist programı kılavuz edinerek, ancak sorunlarını kendi ülkelerindeki koşullara göre **kendi yöntemleriyle** çözüp, aldıkları kararların ve yürüttükleri eylemlerin sorumluluğunu da kendileri taşıyan gerçekten **ulusal** parti olma sorunlarını Erkoli ve Maurice [Thorez]'in önüne koyup tartışmaya sundum. KEYK'in yerine, **komünist partilerin enformasyon, ideolojik** ve **politik yardım organı** kurulsun görüşünü de bu kapsama aldım.

Dimitrov sunduğu analizi onaylayan İtalyan ve Fransız yöneticilerinin olumlu tepkisinden memnun kaldı. Bir neden olarak da 1930'lu yıllar boyunca değişik uğraklarda özellikle partilerin her birinin faşizme karşı mücadele veya siyasi ittifaklar konularındaki tutumu bakımından attıkları bu yoldaki adımların zımnen taşıyıcıları olduklarını belirtti. "Her ikisi de, soruna böyle yaklaşılmasını genel hatlarıyla doğru ve uluslararası işçi hareketinin bugünkü durumuna tamamen uygun buldu."[49] İzleyen

48 *Ibid.*, s. 459. 20 Nisan 1941. Türkçesi, Georgi Dimitrov, *GÜNLÜK-2*, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2004, s. 72-73.

49 *Ibid.*, s. 4460. 21 Nisan 1941. Türkçesi, Georgi Dimitrov, *GÜNLÜK-2*, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2004, s. 73.

haftalarda Dimitrov sorunu Manuilski, ardından da artık SBKP genel sekreter yardımcısı görevinde bulunan Jdanov ile görüşür. Ele alınan konu, Komintern'in faaliyetlerinin durdurulduğunun nasıl gerekçelendirileceği ve kamuoyuna açıklanacağıdır.[50] Gerek SSCB'de, gerekse yurtdışında böylesi bir kararın yaratacağı etkiden endişe duymaktadırlar:

> Kararın gerekçeleri ilkelere dayanmalı. Çünkü bu adımın niçin atıldığını dış ülkelerde olduğu gibi, bizim Sovyet komünistlerine de ciddi bir şekilde anlatmak gerekecek. Büyük bir tarihe sahip bir Komintern vardı ve aniden tek uluslararası merkez olarak varlığına ve faaliyetlerine son veriyor.[51]

Eleştirileri ve "düşmanın olası darbeleri, örneğin bunun bir manevra olduğu ya da komünistlerin enternasyonalizmden ve ulusl[ararası] prol[etarya] devriminden vazgeçmekte oldukları iddiaları"nı önceden bertaraf etmek için bir gerekçe oluşturmak gerekti. Ayrıca değişikliğin gerçek olarak ve girişimin merkezden değil, birçok partiden geldiğinin görünmesi için gerekli tarzda davranılmalıdır.[52] Nihayet miras sorunu da ele alındı: "Sonrasında ne yapılacak?" Bu dar katılımlı görüşmelerin ve hazırlık çalışmalarının sonunda risklerin oldukça önemli olduğunun ortaya çıkması üzerine kararın inceden inceye hazırlanması gerekti; bu nedenle daha uzun zamana ihtiyaç duyuldu. "Bu iş o kadar da acil değil – acele edilmemeli, ama ciddiyetle görüşülüp hazırlanmalıdır."[53] Sonuç itibariyle, Alman işgali, sorunun geçici olarak ertelenmesini ve gizlilik damgası taşıyan hızlı ve etkili bir

50 "D[imitriy] Z[aharoviç] ile KEYK'i kapatma kararının gerekçelerini görüştük. Bu dönüşümle ilgili birçok zor ve açık olmayan sorun var. *Ibid.*, s. 472. 12 Mayıs 1941. Türkçesi, Georgi Dimitrov, *GÜNLÜK-2*, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2004, s. 80.

51 *Ibid.*, s. 472. 12 Mayıs 1941. Türkçesi, Georgi Dimitrov, *GÜNLÜK-2*, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2004, s. 80.

52 "Bu değişikliğin kimin girişimiyle yapılacağı sorunu son derece önemlidir: Yönetimin kendi girişimiyle mi, yoksa birçok partinin önerisi üzerine mi? Anlaşılan, sonuncusu daha uygun." *Ibid.*, s. 472. 12 Mayıs 1941. Türkçesi, Georgi Dimitrov, *GÜNLÜK-2*, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2004, s. 81.

53 *Ibid.*, s. 472. 12 Mayıs 1941. Türkçesi, Georgi Dimitrov, *GÜNLÜK-2*, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2004, s. 81.

usulün uygulanmasını kolaylaştıran farklı bir bağlamda, SSCB savaş içindeyken, 1943'te yeniden ele alınmasını getirdi.

SSCB'nin savaşa girişi, Stalin'e Sovyet siyasetinin yurtseverliğe geri dönüşünü vurgulama fırsatı verdi. Yeni dönemecin önlemini almamış ve emperyalist savaş tezine sonuna kadar bağlı hareket etmiş komünist partileri, analizlerini gözden geçirmek ve SSCB ile ittifak yaptıkları andan itibaren kendi hükümetlerini desteklemek zorunda kaldılar. Nitekim Britanya ve İsveç komünist partileri, Churcill hükümetine muhalefet etmeleri veya tarafsızlığı öğütlemeleri nedeniyle sert bir biçimde eleştirildiler. Dünyadaki bütün komünist partileri SSCB'nin yanında, anti-faşist ve ulusal savunma doğrultusunda bir siyaset izlemeye çağrıldı. Komintern tüm olanaklarını ve aygıtını yayınlarda önemli bir pay alan bu siyaseti desteklemek üzere seferber etti; işgal edilmiş ülkelere ve cephe gerisine sızmak üzere çok hızlı bir biçimde militan ve kadro gönderdi. Komintern, savaşa dâhil değişik ülkelere yönelik radyoların/telsizlerin işleyişini üstlendi. Komintern yöneticileri, çok kesin direktiflerin kabul edildiği belli başlı partilerin siyasetini yakından izlemekle görevlendirildi. Fransız KP için söz konusu olan budur; parti, özellikle hiçbir zaman resmen ortaya çıkmayan ve SSCB'de bulunduğu ilke olarak yok sayılan Thorez'in de katılımıyla bizzat Komintern Genel Sekreteri tarafından yakından takip edildi. Gerçekten de 1941 yazında Komintern'in Thorez'in Büyük Britanya'ya gitmesi talebinin Churchill ve De Gaulle tarafından olumsuz biçimde yanıtlanmasından itibaren bu sır keşfedildi! Komintern'in eylemi önemsiz görülmekten uzaksa da, siyasi rolü, yine de, onu olduğu gibi ortaya çıkarmama iradesiyle zayıf kaldı. Alman birlikleri Moskova üzerine yürüyüşlerini sürdürürken düzenlenen 7 Kasım 1941 günlü askerî geçit töreninden sonra Dimitrov *Günlük*'üne şu notu düşmüştür: "Komintern'in kendini göstermesine gerek yok."[54] Ekim 1941'de Komintern personelinin ve donanımlarının Ufa'ya taşınması işleyiş güçlüklerini

54 *Ibid.*, s. 549. 7 Kasım 1941. Türkçesi, Georgi Dimitrov, *GÜNLÜK-2*, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2004, s. 126.

artırdı ve örgüte tahsis edilen imkânlarda belli bir kısıtlama oldu. Komintern'in dağılması kararının alınışı ve uygulanışı 1943 ilkbaharında, birkaç hafta içinde, mayıs ve haziran aylarında gerçekleşti. 8 Mayıs'ta Dimitrov, Molotov ve Manuilski arasında yapılan bir toplantı sonunda ilke kararı alındı:

> Komintern'in geleceğini konuştuk. Komünist partileri için bir yönetim merkezi olarak Komintern'in, oluşmuş bulunan koşullarda komünist partilerin bağım[sızca] gelişmeleri ve özgül sorunlarını çözmeleri önünde bir engel olduğu görüşüne vardık. Bu merkezin dağıtılması için bir belge hazırlanmalı.[55]

İzleyen günlerde Dimitrov ile Manuilski'nin hazırladığı belgeler Stalin'e, ardından Prezidyum'a sunuldu. Moskova'daki temsilcileri aracılığıyla ya da telgraf yoluyla değişik partilerle fikir alışverişinde bulunulması kararlaştırıldı. Tam mutabakat sağlandı ve Prezidyum kararı 10 Haziran günlü *Pravda* gazetesiyle duyuruldu. Komintern'in işlerini tasfiye etmekle görevli bir komisyon, faaliyetlerin esasını SBKP MK Uluslararası Enformasyon Şubesi'ne devretti. Esas sorumlusu Şçerbakov olacak bu Şube'de Dimitrov ve Manuilski onun yardımcılıklarını üstlendi. Stalin, Reuters ajansına verdiği bir röportajda, bu dağıtmanın "komünizm düşmanlarının değişik ülke komünist partilerinin kendi halklarının çıkarlarına göre değil yabancıların emirlerine göre hareket ettikleri biçiminde işçi hareketine kara çalmalarının maskesini indirdiği"ni vurguladı.[56] Uluslararası örgütün ortadan kalkışı, bağımsız uluslar üstü bir organizma olarak gerilemesine nihai noktayı koydu. Kuşkusuz dünya savaşı ve ondaki ani değişikliklerle hızlandırılmış bu olay, oldukça eskiden başlamış ve yeniden ele alınması doğru olacak bir stratejik evrimin bitiş noktasına işaret etmektedir.

---

55 *Ibid.*, s. 803. 8 Mayıs 1943. Türkçesi, Georgi Dimitrov, *GÜNLÜK-2*, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2004, s. 288.

56 *Ibid*, s. 816.

Bölüm 2

Devrim Ne Zaman?

Komintern, Rus Devrimi'nden ve dünya savaşının sarstığı bir dünyada yol açtığı altüstlükten doğmuştu. Dünya çapında ve genel, kaçınılmaz ve yakın bir devrim umudu, bu örgütün kurucu metinlerinin temelini oluşturdu; bu umut bu örgütü hazırlayıp ilan edenler için de temel oluşturuyordu. Ancak gelişmekte olan bu devrimci hareketin tasarımı da kendi tarihine sahiptir ve yeni Enternasyonal'in stratejisinin nasıl oluştuğunu anlamak isteyenler bakımından bu tarihi göz ardı etmemek gerekir.

Gelişen devrim: Eli kulağında ve yakın

Bu devrim, elbette, savaş boyunca, uluslararası sosyalist muhalefet içinde "merkezciler" ile sözcülüğünü Spartakistlerin yanında Bolşeviklerin üstlendiği devrimci akım arasında oldukça gerilimli bir biçimde gelişmiş düşüncelerin mirasçısıdır. Berlin'de öldürülen Spartakist önderler Karl Liebknecht ve Rosa Luxemburg Kongre tarafından selamlandı. Zimmerwald örgütünün dağıldığını ve III. Enternasyonal'in onun mirasçısı olduğunu ilan eden resmî bir bildiriyle bu devamlılık dile getirildi.

> Zimmerwald'den aşağıda imzası bulunanlar, Zimmerwald grubunu dağılmış kabul ettiklerini ilan eder ve Zimmerwald

> Konferansı Bürosu'ndan tüm belgelerini III. Enternasyonal Yürütme Komitesi'ne teslim etmesini talep eder.[1]

Lenin yeni bir enternasyonalin kuruluşunu gündeme getirdiğinde, bu girişimi elverişli hale gelen siyasi durumla ilişkilendirmişti. 1919 başlarında ve özellikle devrimin yaygınlaşacağına ilişkin öngörülerinin netleştiği kuruluş kongresinde yaptığı değişik konuşmalardaki gerekçelendirmelerinin anlamı budur. Lenin Kongre'ye katılanları bu toplantıyı olanaklı kılan uluslararası duruma işaretle karşıladı:

> Yoldaşlar, kongremiz dünya tarihinde büyük bir önem taşımaktadır. Burjuva demokrasisi konusundaki her türlü yanılsamanın iflasını göstermektedir. İç savaş, sadece Rusya'da değil, ama en gelişmiş kapitalist ülkelerde, örneğin Almanya'da bir olgu haline gelmiştir.[2]

Bir dizi Avrupa ülkesindeki sosyal olaylar, sovyet modelinin yaygınlaşmasının damgasını vurduğu biçimde emperyalist sistemin ve burjuva demokrasisinin dağılma sürecinin genelleştiğini ilan eder gibi gözükmekteydi.

> Sovyet yanlısı hareket, gerek Doğu Avrupa, gerekse Batı Avrupa ülkelerinde, gerek mağlup, gerekse İngiltere gibi galip ülkelerde yaygınlaşmaktadır; ve bu hareketin yeni bir demokrasi, proleter demokrasisi kurmaktan başka bir hedefi yoktur; bu proletarya diktatörlüğü, komünizmin tam zaferi doğrultusunda en çarpıcı ileri adımı oluşturmaktadır.[3]

Devrimin böylesine eli kulağında olması yeni bir enternasyonalin kuruluşunu haklı kılmakta ve ona her şeyden önce fi-

---

1 İmzacılar Rakovski, Lenin, Zinovyev, Trotski, Platten. KE Kongresi'nde Zimmerwald konferansı katılımcılarının yaptığı açıklama. *Quatre premiers congrès mondiaux de l'Internationale communiste, 1919-1923, op. cit.*, p. 16. Türkçesi için bkz. *Lenin Döneminde Komünist Enternasyonal – Belgeler*, MAYA Kitapları, İstanbul 1997, c. 1, s. 78.

2 Lenin, açılış konuşması. Türkçesi için bkz. *age*, s. 49.

3 Lenin, kapanış konuşması, *œuvres complètes, op. cit.*, c. 28, s. 501. Türkçesi için bkz. *age*, s. 118.

kirlerin yaygınlaştırılmasına, devrimci fikirlerin propagandasına yönelik bir rol vermekteydi. Oluşmakta olan bu devrimin biçimi, eski örgüt biçimlerini, partileri ve sendikaları geçersiz kılan; sovyetler, değişik komiteler gibi şimdiye dek bilinmedik yepyeni harekete geçme biçimleri boyunca oluşan yeni yollar izleyen uluslararası bir iç savaş biçimidir. Uluslararası ölçekte, ulusal devletler ve parlamenter sistem, yerlerini bir sovyetler uluslararası cumhuriyetinde yer alan sovyet tipinde siyasi sistemlere bıraktığı bir noktada bulunmaktadır. Her ne kadar ana ödev sovyetler konusundaki Rus deneyimini yaygınlaştırmaksa da, Lenin, yine de olayların akışının Batı Avrupa'da Rusya'dan kuşkusuz farklı ve daha hızlı olacağını düşünmekteydi!

> Sovyetlerde komünist çoğunluğun elde edilmesi, Sovyet iktidarının henüz zafere ulaşmamış olduğu tüm ülkelerde baş görevdir... Açıktır ki, bunun gelişme yolunu önceden tayin edemeyiz. Pek muhtemeldir ki, birçok Batı Avrupa ülkesinde, devrim pek yakında patlak verecektir.[4]

Yeni enternasyonal için tespit edilmiş görev, atılım halindeki, ancak kararlı birtakım düşmanlara karşı koymak durumunda olan bir devrimci hareketi eşgüdümlü kılmaktır. Nitekim Kongre'nin kabul ettiği Bildiri'de, önceki Enternasyonaller'e göre, bu Enternasyonal devrimci harekete verdiği destekle tanımlanmıştır denmektedir.

> Nasıl Birinci Enternasyonal gelecekteki gelişmeyi öngörmüş ve onun yolunu göstermişse, nasıl İkinci Enternasyonal milyonlarca proleteri toplayıp örgütlemişse, Üçüncü Enternasyonal de, kitle eyleminin, devrimi gerçekleştirmenin Enternasyonal'i olacaktır.[5]

Özetle, doğmakta olan Komintern'in stratejisi, uluslararası iç savaş içinde devrimci atılıma yaslanmaktır; bu savaş çerçevesinde örgüt yapısına vurgu yapmaksızın önce güçleri eşgüdümlü

4 Lenin, *Œuvres complètes, age*, c. 31, s. 499.

5 *Manifeste de l'Internationale communiste aux prolétaires du monde entier*, Librairie du travail, 1934, s. 34. Türkçesi için bkz. *Lenin Döneminde Komünist Enternasyonal - Belgeler*, MAYA Kitapları, İstanbul 1997, c. 1, s. 112-113.

kılmak uygun olacaktır[6]. Nitekim sorun yeni enternasyonalin kurumları ile ilgili olarak kabul edilen belgelerde birkaç satırlık bir yer bulurken, katılan partilerle ilgili olarak Komintern'e üye olduklarında Yürütme Komitesi'nde bir sandalyeye sahip olacaklarından başka kesin bir söz yoktur.

Bir yıl sonra, her ne kadar devrimci perspektif güçlü bir biçimde vurgulanmış ve devrim yakın bir gelecekteymiş gibi sunulmuşsa da, vurgu artık örgütlü siyasi faaliyetin önemine ve ulusal seksiyonlara getirildi[7]. Dolayısıyla Komintern'in stratejisi, Zinovyev'in, ayırt edici özelliklerini şematik bir biçimde ortaya koyduğu bir hafif dönüş yaşadı:

> Komünist Enternasyonal, şimdiye kadar, özellikle bir ajitasyon ve propaganda organı oldu. Komünist Enternasyonal şimdi, değişik ülkelerdeki hareketin doğrudan yönetimine sahip olması gereken bir kavga örgütü haline geliyor.[8]

1920'de II. Kongre sırasında kabul edilen belgelere, karar suretlerine, tüzüğe veya hatta 21 koşul metnine eski dünyanın uçurumun kenarında olduğundan ve proletarya güçlerini ilerlemekte olan devrimi gerçekleştirmek ve yönetmek üzere gecikmeksizin düzenlemek gerektiğinden emin olma damgasını vurdu: "Dünya proletaryası sonucu belirleyici bir mücadelenin eşiğindedir. İçinde yaşadığımız çağ, burjuvaziye karşı doğrudan eylem çağıdır. Sonucu belirleyici saat gelmiştir."[9] Şüphesiz Lenin o sıralarda değişik Alman veya İtalyan "solcuları"na karşı pole-

6 Bu konuda ilginç bir açıklama için bkz. I. Getzler, "Lenin's Conception of Revolution as Civil War", *Slavonic and East European Review*, no: 3, 1996.

7 Aldo Agosti, "The Concept of World Revolution and the 'World Party for he Revolution' (1919-1943)", *The International Newsletter of Historical Studies on Comintern, Communism and Stalinism*, cilt: IV/V, 1997-1998.

8 Grigori Zinovyev, "Ce qu'a été jusqu'ici l'Internationale communiste et ce qu'elle doit être", *Les questions les plus pressantes du mouvement ouvrier international*, Petrograd, 1920, s. 141.

9 "Résolution sur le rôle du Parti communiste dans la révolution prolétarienne", *Manifeste du IIe congrès de l'IC, op.cit.*, s. 49. Türkçesi için bkz. *Lenin Döneminde Komünist Enternasyonal - Belgeler*, MAYA Kitapları, İstanbul 1997, c. 1, s. 112-180.

mik yürütüyordu, ancak, "solculuk" tartışmalarında, söz konusu olan esas itibariyle devrimci sürecin kendisi değil, mevcut siyasi kurumlar karşısında izlenecek taktikti. Sosyal ve siyasi eleştiri, devrimin, onmaz biçimde mahkûm olmuş bir eski dünyanın yıkımı ve ortadan kalkışı biçimindeki tasarımını beslemekteydi. Kapitalizm, insanlığın muazzam bir çoğunluğunu proletarya haline getirmişti. Emperyalizm, kitleleri ataletlerinden kurtarmış ve onları devrimci harekete teşvik etmişti:

> Zihinlerde birçok karanlık nokta, bulanıklık, önyargı ve yanılsama vardır, ama hareketin bütünü son derece devrimci bir karaktere sahiptir. Onu ne söndürmek mümkündür ne de durdurmak. Yayılıyor, pekişiyor, kendini arındırıyor ve köhneleşmiş olanı dışına atıyor. Bu hareket, dünya proletaryası iktidara gelmedikçe durmayacaktır.[10]

1914 öncesi sosyalist partilerin alışkanlığı, kapitalizmi, çelişkilerini ve kötülüklerini ifşa etmekti. Komintern bakımından, artık, emperyalizm aşamasına varmış kapitalizm, savaştan ve Rus devriminden bu yana şifa bulmaz bir genel bunalım içine girmişti. Bir zamanlar ilerlemenin taşıyıcısı olan burjuva parlamenter kurumlar tartışılmalıdır zira karşı-devrimin başlıca ideolojik aracını oluşturmaktadırlar. Devrimciler burjuva devletinin siyasi sistemini alaşağı etmeli ve yerine işçi ve köylü sovyetlerine dayalı yeni bir devlet aygıtı geçirmelidirler.

> Tüm dünyada iç savaş gündemdedir. Sloganı "İktidar Sovyetlere!"dir. Sovyetler sistemi, sadece komünistlerin parlamenter sistemin karşısına koymak istedikleri soyut bir ilkeden ibaret değildir: Sovyetler, mücadeleden sonra ve ancak bu mücadele yoluyla parlamentarizmin yerini alacak proleter iktidarının aygıtıdır.[11]

---

10 "Le monde capitaliste et l'Internationale communiste", *Manifeste du IIe congrès de l'IC*, *op.cit.*, s.78. Türkçesi için bkz. *Lenin Döneminde Komünist Enternasyonal – Belgeler*, MAYA Kitapları, İstanbul 1997, c. 1, s. 271.

11 "Les tâches principales de l'Internationale communiste" [Komünist Enternasyonal'in belli başlı ödevleri], *op. cit.*, s. 43.

Burjuvazinin diktatörlüğünün yerine proletarya diktatörlüğünü geçirerek yeni Sovyet cumhuriyetlerinin kuruluşu, dolayısıyla, eylemi Komintern tarafından düzenlenip yönetilecek yeni komünist partilerin ana hedefi oldu: "Komünist Enternasyonal, tarihte benzeri olmayan büyük bir dünya mücadelesinin pratik örgütü haline gelmektedir."[12] Bu rolden Komintern'e benzersiz bir boyut kazandıran yepyeni bir sorumluluk doğdu.

> Herhangi bir parti bize sempatisini ifade ettiğinde ve sadece sempati söz konusu olduğunda, Komünist Enternasyonal'in bundan kaybedeceği bir şey yoktur. Ancak daha dün II. Enternasyonal'e üye bir partinin, olduğu gibi III. Enternasyonal'e girme arzusu söz konusu olduğunda, bu konuda ihtiyatlı olmamız gerekir.

Bu ihtiyatlılık, uluslararası örgütlenme anlayışının kendisine bağlı olarak girişe, adayların yükümlülüklerine ve onlar üzerindeki kontrole vardı. "Bize öyle geliyor ki, yukarıda adı geçen partilerin[13], bugün III. Enternasyonal'in ne hale geldiği ve ona girmekle her partinin üstlendiği yükümlülükler hakkında net bir fikre sahip olmaları gerekir."[14] Dolayısıyla bu komünist partilerin disiplinli, kararlı olmaları ve gerçekten devrim için hareket etmeleri gerekir; Komünist Enternasyonal'e üyelik için gerekli görülen 21 koşul buradan kaynaklanmaktadır.[15] Bu koşulların, Enternasyonal'in başarılarının önünde görünmek isteyen reformistleri ve "merkezciler"i tasfiye etmek gibi taktik bir yanı olduğu gibi, iç savaşın yaygınlaşmasının damgasını vurduğu bir uluslararası durumda rolünü oynayabilecek, örgütlü ve merkezîleşmiş bir dünya devrim partisini oluşturmanın söz konusu olması ölçüsünde stratejik bir yanı da vardır. İç savaş, her ne kadar Rusya'da kazanılmışsa da, Komintern başkanının

12 *Ibid.*

13 Adı geçen partiler şunlardır: "Almanya bağımsız partisi, Fransız Sosyalist Partisi, Amerika Sosyalist Partisi, İngiliz Independent Labour Party, İsviçre Sosyalist Partisi ve diğer bazı gruplar."

14 "Les tâches principales de l'Internationale communiste", *op. cit.*

15 Bkz. Bölüm 10.

sözlerini ve düşüncelerini renklendiren iyimserliğe karşın, uluslararası düzeyde henüz kazanılmamıştır.

> İç savaş, zayıflamak bir yana, yoğunluk itibariyle derinleşmektedir. Sovyetler Rusya'sının aristokratik Polonya'ya karşı savaşı muazzam bir uluslararası öneme sahiptir ve uluslararası devrimin önünde benzersiz ölçüde elverişli perspektifler açmaktadır.[16]

Böyle sunulduğunda, Komintern'in stratejisi, güçlü bir yapılandırmayı dayatacak uluslararası durumdan doğmaktaydı: Hareketlerin eşgüdümlü kılınmasından merkezî siyasi bir genelkurmay anlayışına geçilmekteydi. Bu eğilip-bükülmeyi gerekçelendiren sözcüklerin ötesinde, Zinovyev'in ifade ettiği, devrimci sürece ilişkin tamamen farklı bir anlayıştır.

> Komünist Enternasyonal ve onu oluşturan partiler, muazzam bir eseri tamamlamak durumundadırlar. Komünist Enternasyonal, gözlerimizin önünde büyüyen uluslararası proletarya ordusunun büyük genelkurmayı haline gelmelidir. Uluslararası komünist hareket çığ gibi büyüyor. Uluslararası proletarya devrimi yaygınlaşıyor. Komünist Enternasyonal bunu organize edip yönetmeyi başarmalıdır. Komünist Enternasyonal'in görevi, sadece zaferi hazırlamak, iktidarın fethi sırasında işçi sınıfına kılavuzluk etmekten ibaret olmayıp aynı zamanda bu fetihten sonra işçi sınıfının faaliyetinin bütününü yönetmektir.[17]

Bununla birlikte 1921'den itibaren devrimci tutku düşüşe geçti: Dünya devrimi gündemde dursa bile, artık eli kulağında değildi. Başlamış bir devrimde proletaryayı örgütleyip zafere götürmek üzere kurulmuş Komintern, 1914 öncesi devrimci örgütlerin karşılaştıklarına inanılmaz ölçüde benzer yeni bir siyasi durumla yüz yüze gelmişti! Ana sorun artık devrimin siyasi koşullarını yaratmak için izlenecek yol ile ilgiliydi. Devrimci olmayan bir durumda devrimci siyasi eylem ne olabilir? Bundan sonra devrimi hazırlamak ne anlama gelecektir? 1921'den itiba-

16 Grigori Zinovyev, "Ce qu'a été jusqu'ici l'Internationale communiste et ce qu'elle doit être", *op. cit.*,s. 161.

17 *Ibid*,s. 163.

ren Komintern tartışmalarında ve çalışmalarında her daim varlığını koruyacak olan bu sorular, örgütün siyasi düşünce tarihinde vurgulu bir yere sahip olacak değişken ve birbirini izleyen cevaplar bulacaktır.

Tek Cephe yönelimi: İlk ayak uydurma girişimi

1921 başlarında, oluşum halindeki komünist partileri, yakın gelecekteki devrimi gerçekleştirmek üzere faaliyet yürüteceklerdi. Gerek kendi, gerekse Komintern'in kimliğini pekiştirmek için, örnek birtakım devrimci eylemlere girişmeleri gerekiyordu. Ne var ki, bu türden girişimler, ilkbahar ayları boyunca, özellikle Almanya'da, ikili bir bozguna uğradı. Bu girişimleri sadece burjuva devleti karşı koyup ezmedi, komünistler de, ayaklanmaya dönük grev ve devrimci seferberlik çağrısı yaptıktan sonra, Almanya'nın yanı sıra Polonya ve İtalya'da da tecrit oldular. Komintern yöneticileri ve gönderdikleri görevliler, kendilerini, birçoğuna karşı çıktıkları birtakım olayların içinde buldular. Kuşkusuz stratejik sorunların tüm keskinliğini koruyarak gündemi işgal ettiği ülke Almanya oldu. Başında Paul Lévi'nin olduğu Almanya KP yönetimi, Kapp'ın iktidarı ele geçirmek üzere askerî girişiminin ertesinde, aşırı sağa karşı sosyalistlerle ittifak siyaseti nedeniyle eleştiriliyordu. Lévi, Komintern yönetimini temsil eden Radek ile mutabık kalarak, değişik işçi örgütlerine, aşırı sağa karşı ortak iktisadi ve siyasi taleplerin savunulması için bir açık mektup yayınladı[18]. Kısa süre sonra Lévi, Livorno'da komünist partisinin kurucu kongresi sırasında İtalyan Sosyalist Partisi konusunda, Komintern temsilcisi Rakosi'den farklı bir görüş savunduğu için şahsen eleştirildi. Ona yöneltilen eleştiri, kendisinin Komintern'e katılmak isteyen ancak reformistlerin ihraç edilmesi siyasetini reddeden merkezci Serrati eğilimine karşı aşırı uzlaşmacı davranmasıydı. Sonuçta kurucu kongrede-

18 Jan-François Fayet, *Karl Radek (1885-1939), Biographie politique*, Berne, Peter Lang, 2004, s. 360.

ki bölünmede, Zinovyev'in beklediği gibi, azınlıktakiler komünistleri oluşturdu. O sıralar, İtalya'da işçi hareketinin, özellikle 1919'dan itibaren III. Enternasyonal'e ilk destek verenlerden biri olan sosyalist partinin ilk önemli zorluklarla karşılaştığı anlardı. Almanya'da, Komintern görevlileri Bela Kun ve Guralski, partinin silahlı milislerinin silahsızlandırılmasına karşı bir genel greve gidilmesini teşvik ediyorlardı. Lévi'nin eleştirdiği, ancak Almanya KP'nin yeni yönetiminin desteklediği bu "Mart eylemi"nin sonuçları tam bir felaket oldu. Yine de Lévi partiden ihraç edildi ve ilk ağızda Komintern elverişli devrimci durum konusundaki analizinin doğruluğunu teyit etti. Nihayet Rusya'da, Bolşeviklere karşı Kronştad denizci ve askerlerinin isyanından sonra, açlık ülkenin hemen hemen bütün bölgelerine yayılırken, Bolşevik Partisi'nin X. Kongresi, Lenin'in etkisiyle radikal bir dönemeç aldı. Lenin, şaşkına dönmüş bir kısım delegenin önünde, ekonomik siyaseti değiştirmek ve yıkıntılar üzerinde bir komünist toplum kurma hayalini terk etmek gerektiğini ilan ediyordu. Özellikle tarım alanında piyasa ekonomisine kısmi bir geri dönüşü, küçük işletmelerin özelleştirilmesini ve uluslararası alana açılma siyasetini öneriyordu. Bolşevik Partisi'nin X. Kongresi NEP'in kabul edilmesiyle devrimci stratejiyi zayıflatma kongresi olarak değerlendirilebilir olsa da, aynı zamanda ideolojik monolitikliğin ilkelerini ve koşullarını da ortaya koydu. Çoğu zaman birbirinden ayrı olarak ele alınan bu iki yan aslında iç içe geçmiştir ve ayrılmaları zordur. Bunlar, Rus komünizminin yeni yüzünü oluşturdu ve kısa zamanda Komintern faaliyetine de damgasını vuracaktı.

Devrimci umutlar sönümlense de, komünist partilerin çoğu ve bir dizi Komintern yöneticisi, kendilerini inkâr etmeden, bu yeni fili duruma nasıl ayak uyduracaklarını bilemediler. Devrimci ruhu taşıdıkları sürece, azınlıkta kalsalar bile, eylemlerin örnek olarak değerini yücelten sol aşırılığa duyulan eğilim de buradan beslendi; bu bakımdan en çarpıcı örnek Almanya'da yaşananlardır.

Tek Cephe sloganı 1921 sonlarında yükseltilmiş olsa da, Komintern'in ideolojik evriminde esaslı bir yön değişikliğine işaret eden Tek Cephe yöneliminin hareket noktası III. Kongre'de (Haziran-Temmuz 1921) tarihlenebilir. Lenin'in ve Trotski'nin etkisiyle, delegeler gerek ulusal, gerekse uluslararası ölçekte komünist partilerin çelişkili durumuna bir çıkış yolu bulmaya çalışmışlardı.

Ancak bu stratejik değişiklik son derece zor bir biçimde gerçekleşti, zira iki yıldır eli kulağındaki devrimin çığırtkanları, bundan kuşku duyanları yere çalanlar arasında bir dizi direnişe yol açtı. Alman sorununun ağır bastığı III. Kongre çalışmaları, kararlar düzeyinde birtakım uzlaşmalarla sonuçlanan değişik çatışmalara tanıklık etti. Kabul edilen kararlar, devrimci perspektifin uzaklaşmış olduğunu, zamanın savunma mücadeleleri zamanı olduğunu ve partilerin her şeyden önce güçlenmeleri gerektiğini göstermektedir. Yine de bu görüşler hâlâ önceki dönemin devrimci iyimserliğinin damgasını taşımaktaydı; yeni yönelimin gerekçesini oluşturan analizler sonuna kadar götürülmemişti. İşçi hareketindeki diğer güçlerle ilişki sorunu ele alınmadan, KE'nin yeni sloganı "Yığınlara gitmek" nasıl olacaktı? Komünist partilerin çoğu, kuruluşlarındaki ayrışma daha çok taze olduğundan bu sorunu aşmaya hiç de hazır değildi. Başta Zinovyev olmak üzere Komintern yöneticilerine gelince, onlar da, Lenin ve Trotski'nin kabul etmekte zorlandıkları bir yeni yöneliminin tüm sonuçlarını çıkarmakta güçlükler yaşıyorlardı. KE'nin, 1922 yılı sonunda Tek Cephe sloganını atması için, 1921 sonbaharında Rusya'da açlığın artması, işçi hareketinin çok ötesinde değişik uluslararası örgütler nezdinde yapılan çağrılar ve atılan adımlar, öte yandan da Almanya'daki siyasi durumun evrimi gerekti.

KE III. Kongresi sırasında hava artık bir önceki kongreye damgasını vurmuş olan devrimci coşku havası değildi. Tartışmaları Rus iç siyasetindeki dönemeç, Alman KP'nin uğradığı yenilgi besliyordu. Gerçekten de gerek Enternasyonal, gerekse Rus par-

tisi yönetimi bölünmüştü[19]. Lenin, Trotski ve Kamenev son olaylardan birtakım stratejik dersler çıkartmak isterken, Zinovyev, Buharin ve Bela Kun, her şeye rağmen bir yıldır uygulanan doğrultuyu sürdürmeyi arzuluyorlardı. Lenin, kimi tavizler pahasına da olsa, Almanya'daki durum konusunda Rus delegasyonunun oybirliğini sağladı. Zinovyev geride durdu. O zamana kadar KE içinde silik durumdaki Trotski, bu kongrede kendini gösterdi; zira uluslararası iktisadi durumla ilgili kapsamlı ve stratejik bir rapor sundu[20]. Trotski, bu raporunda belli başlı kapitalist ülkelerin iktisadi siyasetlerini ve yönetici sınıflarının stratejisini uzun uzadıya analiz etti. Amerika Birleşik Devletleri karşısında Avrupa'daki büyük devletlerin gerilediğini vurgulayan Trotski, farklı ülkeleri karşı karşıya getiren yeni çelişkiler ve savaş ekonomisinin sona ermesinden sonra karşı koymak zorunda kalacakları iktisadi sorunlar üzerinde durdu. Böylece resmettiği uluslararası manzara, bir yandan Rus dış siyasetinin eylem olanaklarını, öte yandan da her ülkedeki değişik burjuvazilerin gerçekleştirdiği gücü yeniden eline geçirişine işaret etmekteydi. Bu bağlamda öncelik, yeni güçler oranına denk düşen savunmaya yönelik iktisadi mücadelelere verilmeliydi. Uluslararası duruma ilişkin, ayırt edici özelliği devrimci perspektiflerin uzaklaşması olan bu gerçekçi analiz, Radek'in sunduğu genel bir raporda ele alınan taktik sorunlar hakkında yaptığı konuşmalarda Lenin tarafından yeniden işlendi. Her iki Rus yönetici, taarruz denen teoriyi destekleyenlerle polemik yaptılar. Bu tartışma KE'nin İtalya'da ve Almanya'da izleyeceği siyaset üzerinden yürütüldü. İtalya sorununa Livorno'daki bölünmenin sonuçları damgasını vurmuştu; zira Serrati'nin arkasında toplanan sosyalistlerin çoğunluğu, ta kuruluşundan itibaren katıldıkları Komintern'in

19 Edward H. Carr, *La révolution bolchevique*, c. 3, Paris, Les Editions du Minuit, 1974, s. 392-393.

20 Bkz. Lev Trotski, *La nouvelle étape*, Paris, Librairie de l'Humanité, 1922. Bu kitaptan geniş çaplı aktarmalar Pierre Broué'nin metin derlemesinde yayınlanmıştır: *Le mouvement communiste en France (1919-1939)*, Paris, Les Editions du Minuit, 1967, s. 105-112.

fiilen dışına düşmüşlerdi[21]. Sorun, KE'nin önerdiği taktik değişikliği kabul etmeyen İtalyan KP yönetiminin siyaseti nedeniyle daha da ağırlaştı: İtalyan delegesi Terracini, komünist partilerin eyleminin temel ilkesinin işçi sınıfının çoğunluğunun kazanılması olması gerektiği yolundaki tezi reddetti. Merkeziyetçiliğin ortadan kaldırılması gerekliliği üzerinde ısrarını sürdürdü ve kitle partisi fikrini kabul etmedi. Bu konumu, birçok delege, özellikle gözlemci sıfatıyla davet edilmiş Alman komünist işçi partisi delegeleri açıkça veya zımnen desteklediler. Bu tartışma, Almanya'daki Mart eylemi tartışmasıyla da örtüştü. Partinin darbeciliğini ifşa etmiş olan Paul Lévi'nin ihracı, Almanya KP'nin maceracı ve felakete sürükleyici yöneliminin içinde KE yönetiminin de bulunması nedeniyle açıkça kınanmadı. Sonuç itibariyle Kongre görüntüyü kurtaracak bir karar aldı: Almanya KP'nin siyaseti açıkça mahkûm edilmezken, ordunun kurşunlarıyla yaşamını kaybetmiş militanların kahramanlığı övüldü. Bununla birlikte, esasına bakıldığında, karar metni, hak taleplerine dayalı mücadeleleri ve kitlesel eylemleri odak alan yeni bir yönelim sundu. Kitle çalışmasına vurgu getiren taktikle ilgili tezler, derin görüş ayrılıklarına rağmen oybirliğiyle kabul edildi. Aslında başta Alman, İtalyan, Çek veya Polonya partileri olmak üzere delegeler arasındaki görüş ayrılıklarının varlığını doğru dürüst gizleyemeyen bu oybirliği ancak Lenin ve Trotski'nin kararlılığıyla sağlandı. Avrupa'daki komünist partilerin siyasetiyle ilgili KE tarafından pek de kolay gerçekleştirilemeyen bu stratejik ve taktik geri dönüş, sömürge ve doğu siyaseti alanında izdüşümünü buldu. Bakü Kongresi'nin devrimci vurguları, Asya komünist partilerinin henüz zayıf güçlerini kısaca gözden geçiren bu kongrede yer almadı. Daha kısa süre önce Türkiye, İran, Afganistan ve İngiltere ile anlaşmalar imzalamayı başarmış Rus dış siyaseti, Ortadoğu'daki veya Orta Asya'daki komünist faaliyeti etkiledi.

21 Lenin, "İtalya sorunu üzerine", 28 Haziran 1921, bkz. *Bütün Eserleri, op. cit.*, c. 32, s. 492-497.

Açıkça veya zımnen, Rus yöneticiler, diplomatik muhatapları nezdinde onları rahatsız edebilecek bir komünist faaliyeti teşvik etmemeyi taahhüt etmişlerdi. Sovyet diplomasisinin çıkarları ile KE faaliyeti arasındaki bu çelişki, ulusal sorunun ana siyasi konuyu oluşturduğu birçok ülkede komünist faaliyeti felç ederek, tüm sömürge ülkelerdeki komünist partilerin gelişmesine uzun zaman damgasını vurdu.

Komintern III. Kongresi'nin bu analizleri ve sloganları esaslı bir değişikliğe uğratması için Lenin'in kişisel taraflılığı ve Trotski'nin aynı yöndeki konuşmaları gerekti. Bu değişiklik, Aralık 1921'de "Proleter tek cephesi taktiği"[22] olarak adlandırılacak olan noktaya vardı.

Nitekim III. Kongre'de, Komintern ilk kez, ihtiyatlı bir biçimde, 1917'de açılan devrimci evrenin tamamlandığını kabul etti:

> Savaştan sonra devrimci hareketin birinci döneminin ayırt edici özellikleri, yalın şiddet, amaçların ve yöntemlerin son derece belirsizliği ve yönetici sınıfları saran aşırı paniktir: Bu dönem büyük ölçüde sona ermiş gibidir.[23]

Bundan böyle uzun süreli bir süreç olarak ele alınan yeni bir dünya devrimi görüşü önerildi. Böylece o anki durum, komünistlerin devrim öngörüsünü doğrulamadı.

> Dünya devrimi yani kapitalizmin yıkılması, proletaryanın devrimci enerjilerinin bir araya getirilmesi ve proletaryanın saldırgan ve muzaffer bir güç halinde örgütlenmesi, oldukça uzun bir devrimci mücadeleler dönemini gerektirecektir.[24]

---

22 "Résolution du Présidium de l'IC du 12 Décembre 1921"[KE Prezidyumu'nun 12 Aralık 1921 tarihli Kararı], *Correspondance internationale*, no: 6, 1921.

23 "Thèses sur la situation mondiale et la tâche de l'Internationale communiste, IIIe Congrès de l'IC, in *Manifestes, thèses et résolutions des quatre premiers congrès mondiaux de l'Internationale communiste, 1919-1923*, Paris, Librairie du Travail, 1934. Farklı bir Türkçe çevirisi için bkz. *Lenin Döneminde Komünist Enternasyonal – Belgeler*, MAYA Kitapları, İstanbul 1997, c. 2, s. 42.

24 "Thèses sur la tactique", IIIe Congrès de l'IC, *op. cit.*, s. 94. Farklı bir Türkçe çevirisi için bkz. *Lenin Döneminde Komünist Enternasyonal – Belgeler*, MAYA Kitapları, İstanbul 1997, c. 2, s. 104.

Bu analizler, yeni sloganların ortaya atılmasına zemin oluşturdu: "Yığınlara gitmek", "Proleter tek cephesi", "İşçi ve köylü hükümeti", komünist partilerin bundan böyle faaliyetlerini etrafında yapılandıracakları yönelimin sentezi oldu.

Sekterliğe ve aşırı sola yönelik Lenin'in güçlü bir biçimde dile getirdiği eleştiri, Komintern'in ana görevinin bundan böyle devrimci fikirlerin etkisini işçi sınıfı içinde yaygınlaştırma olduğu ifadesine vardı. O zamana kadar komünistler tarafından yok sayılan ve sosyal demokratlar tarafından terk edilmiş acil talepler için mücadele merkezî bir önem kazandı. Bu çerçevede komünistlere "kendi diktatörlüğü aracılığıyla savunacağı duruma gelinceye kadar, proletaryanın güncel ve acil yaşamsal talepleri için mücadeleyi" elden bırakmamaları önerildi.

Tek Cephe girişimleri, önemi ve sınırları

1921 sonbaharında kesin halini alan proleter tek cephesi sloganı, daha da açık bir yeniliği temsil etmektedir. Söz konusu olan, komünistlerin tüm işçileri burjuvaziye ve muhafazakâr siyasi güçlere karşı ortak eyleme çağırmasıdır; "kapitalizme karşı mücadele etmek isteyen tüm emekçilerin birliği" formülü buradan doğmuştur. Bu amaçla, komünist örgütler, birleşik mücadele önerilerinde bulunarak ulusal ve uluslararası düzeydeki mevkidaşlarına başvurdular. İşçi kitleleri, patronların baskısı karşısında işçi hareketindeki bölünmeyi pek de anlayamadıklarından, onlara komünistlerin eylemde birlik konusunda gerçek bir kaygı duyduklarını göstermek yerinde olacaktı. "Öyle davranılmalıdır ki komünistlerin diğer örgütlerle görüşmeleri emekçi kitlelerin dikkatini uyandırıp çeksin."[25]

Yeni yönelimi Avrupa'daki komünist partilerine, zor da olsa, kabul ettirebilmek için bir Yürütme Komitesi toplantısı gerekti. Yürütme Komitesi'nin 4 Aralık 1921 günlü oturumunda yaptığı konuşmada Zinovyev, proleter tek cephesi yönündeki önerilerini KE III. Kongresi kararlarının uzantısı olarak sunmaya özen gös-

25 *Ibid.*

terdi. Komünist hareketin bütünü bakımından yeni bir evrenin açılmasıdır söz konusu olan, zira eş zamanlı olarak, devrimci Rusya da bir yeni iktisadi siyaset, NEP yoluna girmektedir.

1921 sonbaharında, Almanya'daki durum ve uluslararası gelişmeler, taraftarları dünya çapında korunup istikrara kavuşmuş sosyal demokrat ve reformist partiler ve sendikalar karşısında komünist örgütlerin etkisini yeniden yükseltmeyi hedefleyen bu çizgiye uygun düşmektedir. Bununla birlikte, yeni slogan birçok sorun doğurmaktan da geri kalmadı, zira farklı komünist partilerin kuruluşu sırasında yaşananlara tam ters birtakım faaliyet tarzlarını gerektirdi. 4 Aralık'taki açış konuşmasında Zinovyev, yeni sloganın uygulanmasını gerektiren genel koşullar ve sorunlar üzerinde durdu. KE'nin siyasetinin olayların akışından etkilendiğini kabul etmekle birlikte Zinovyev bu olayları iyimser bir biçimde değerlendirdi, işçilerin savaşkanlığında bir yükselmeye işaret etti ve devrimci örgütlerin programlarından asla vazgeçmeyeceklerini vurguladı.[26]

Birkaç hafta sonra, 28 Aralık 1921'de Prezidyum toplantısında, yeni sloganı destekleyen genel bir analiz ve gerekçelendirme sunan bir belge kabul edildi. Değişik partilere iletilen ve *Correspondance internationale*'de yayımlanan, 25 tez biçimindeki bu metin, tek tek ulusal durumları inceleyip partilerin proleter tek cephesini ete kemiğe büründürmek için ele alabilecekleri yöntemleri kararlaştırmadan önce, olumlu yanlarını bir kez daha vurguladığı uluslararası ortamı değerlendiriyordu. Bu belge aracılığıyla KE yönetimi, yeni sloganın yarattığı sorgulamalara yanıt

26 "Dünya savaşının ardından, işçi kitlelerinin devrimci kabarışına tanık olduk. Sonra, 1920'ye doğru, reformizm güçlerini yeniden toparladı. Uzun mücadelelerde gücünü tüketmiş işçi kitlelerinin yorgunluğu, reformizmin bu inkâr edilemez yeniden güçlenmesini belirledi. Emekçiler sosyal sorunun barışçıl önlemlerle çözümlenebilir ve böylece zorlu mücadelelerden kaçınılabilir olduğuna inanmak istediler. Bugün gelişmeler şöyle özetlenebilir: Moskova'daki III. Kongre sırasında ve belki de onu izleyen ilk aylarda, devrimci dalga düştü, işçi kitleleri, bir kayıtsızlık, güçlerini yeniden kazanma döneminden geçti. Denebilir ki, işçi kitleleri bir an için sağa yöneldiler. Ancak dalga yeniden yükseliyor. Zihinlerde bir değişme gözlemleniyor. Bunun nedenleri iktisadi: Bunları özellikle patronların ücretlerin sefalet düzeyine düşürülmesine yönelik taarruzunda aramak gerekir." *Ibid.*

verme ve farklı komünist partilerine önerilmiş siyasetin nedenleri, kökeni, sonuçları gibi her noktasıyla ilgili daha ayrıntılı bir analizini sunma kaygısı taşıyordu. Değişmeden kalan bir genel analizin ötesinde, bir yandan birlikçi, ortak eylem kaygısı taşıyan, öte yandan da hâlâ reformist örgütlere bağlı işçi dünyasında reformizmin kök salmışlığına yapılan vurgu öne çıkmaktaydı.

> Eski sosyal demokrat partilere üye işçi yığınlarının önemli bölümleri, komünist öncüye karşı sosyal demokratların ve merkezcilerin iftira kampanyalarını ayak diremeden kabul etmiyorlar. Bunlar, tersine komünist öncüyle bir anlaşma talep etmeye başlıyorlar. Bu emekçiler, yine de, reformist inançlarından tümüyle kurtulmuş değiller ve çoğu Sosyalist Enternasyonallere ve Amsterdam Enternasyonali'ne destek vermeyi sürdürüyor. Kuşkusuz özlemleri her zaman net bir ifade bulmuyor; ancak şurası kesin ki, bugün patronların saldırısına karşı bir birleşik proleter cephesinin oluşumuna ve II. Enternasyonal partileri ve Amsterdam sendikalarının komünistlerle birleşmesine baskın bir biçimde eğilim gösteriyorlar. Bu özlemler, aynı ölçüde, ilerlemeye de uygundur.[27]

Dolayısıyla, kabul etmek gerekir ki, "uluslararası işçi hareketi, Komünist Enternasyonal'in ve seksiyonlarının önüne yeni ve önemli taktik sorunlar koyan bir geçiş dönemi içindedir."[28] Bu noktada, belge kesin ve açık olmayı hedefledi. Savaş öncesi Bolşevik örneğine atıfta bulunularak gösterilmek istenen, taktik etkililik ile temel sorunlarda uzlaşmazlığı bağdaştırmayı bilen Bolşeviklere aşina bir taktik adım olarak, bunun devrimci hedeflerden kesinlikle bir vazgeçme olmadığıydı[29].

---

27 Proleter Cephesi'nin birliği ve II. ve III. Sosyalist Enternasyonallere, Amsterdam Enternasyonali'ne ve anarko-sendikalist örgütlere üye işçilere karşı takınılacak tutum üzerine Tezler (28 Aralık 1921'de KEYK'te oybirliğiyle kabul edilmiştir), *Correspondance internationale*, no: 4, Ocak 1922, s. 25-27.

28 *Ibid.*

29 "Komünist Enternasyonal Yürütme Kurulu, tüm kardeş partilere, partileri şimdiye dek burjuvaziyi yenmeyi ve iktidarı almayı başarmış tek parti olan Rus Bolşeviklerinin deneyimlerini hatırlatmakla iyi yaptığına inanıyor. Bolşevizm, doğuşu ile zaferi (1903-1917) arasında yer alan on beş yıl boyunca, hiçbir zaman reformizmle ve aynı anlamda Menşevizmle mücadele etmekten geri durmamıştır." *Ibid.*

> O dönemde Bolşevikler Tek Cepheyi reddetmemişlerdir. Dahası, Menşevik şeflerin diplomasisini dengelemek üzere, "aşağıdan birlik", yani burjuvaziye karşı pratik devrimci eylemde oluşmuş işçi kitlelerinin birliği sloganını kabul etmişlerdir. Deneyim göstermiştir ki, doğru cevap budur. Zamana ve yere göre değişiklik gösteren bu taktikle, işçi hareketinin en iyi unsurları komünizme kazanılmıştır.[30]

Komintern sosyalist, sendikal ve anarşist örgütlere ortak eylemler önermenin gerekliliğine açıkça işaret etti. Komünist partilerin bu vesileyle kendilerini savaşa hazırlamaları gerektiğini belirtmekle birlikte belge "kapitalizmle mücadele etme iradesinin harekete geçirdiği bütün emekçilere ve dolayısıyla hâlâ anarşistleri ve sendikalistleri izleyen emekçilere" yönelik bir açılım tutumu alma gerekliliğinin altını çizdi. Her türlü özeleştiriyi reddeden metin, KE'nin doğuşundan itibaren hep bu tutuma sahip olduğunu vurgulamakta da tereddüt göstermedi[31]!

Komünist partilerin birçoğu, bir yıl önce bölünme anında dayatılan siyasetin tam tersini oluşturan bu girişimlere bir anda oldukça kötü tepki verdiler. Kuşkusuz bu yeni yönelim en net şekilde Almanya'da biçimlendi; o sırada Berlin'de bulunan KE temsilcisi Radek diğer Enternasyonallerin temsilcileriyle bir yakınlaşmayı ele almak ve ilk kez SSCB'nin davet edileceği bir uluslararası konferansın toplanmasıyla çakıştırmak üzere temaslarını artırdı. *L'Humanité* gazetesinin müdürü ve Fransız KP'nın önderlerinden Marcel Cachin'den, Fransa hükümetiyle ön görüşmeler yapması istendi.[32] Ne var ki, daha yeni kurulmuş partilerin çoğu, kararın aniden alınması ve önceden tartışma

30 *Ibid.*

31 "Varlığının ilk günlerinden itibaren Komünist Enternasyonal her zaman, komünizme katılmak üzere önyargılarından adım adım kurtulmak durumunda olan bu işçi unsurlara karşı dostane bir tutumu önermiştir. Komünistler, kapitalizme karşı Tek Cephe'nin gerçekleşmekte olduğunu göz önünde bulundurarak bundan böyle onlara daha da fazla dikkat göstermelidirler." *Ibid.*

32 Komintern'de tek cephe sorunu ile ilgili olarak bkz. les Carnets Cachin [Cachin'in Günlükleri] 1922, Denis Peschanski (yön.), sunum Serge Wolikow, *Carnets Cachin*, c. III, 1922-1935, Paris, Editions du CNRS, 1998.

konusu edilmemesi nedeniyle birtakım eleştirilerde bulundular. Bu bakış açısını, Enternasyonal'in ve Bolşevik Partisi'nin artan bürokratikleşmesini eleştiren, Bolşevik Partisi içindeki "işçi muhalefeti" grubu da paylaştı.

Fransız KP, Komintern'in tavsiyelerinin özünden bihaber olarak Marsilya'da toplanan I. Kongresi'nin ertesinde, birtakım aykırı görüşler ifade etmişti. Bunlar, hem Fransız KP delegesi, hem de Komintern Prezidyum üyesi Souvarine tarafından aktarılan eleştirel itirazlar üzerine aylardır gelişmiş olan bir kavga çerçevesinde yer alıyordu. Komintern'in eleştirilerini reddetme biçiminde kendini ortaya koyan sol akım, Marsilya Kongresi kararlarının protestosu olarak, blok halinde görevlerinden istifa ettiler. Komintern direktiflerini incelemek üzere toplanan Fransız KP'nin yeni merkez komitesi, açıkça ifade edilen bir ret konumu benimsedi ve delegelerini Moskova'da kısa süre önce toplanmış genişletilmiş KEYK toplantısında bu yönde hareket etmekle görevlendirdi.

> Yönetim Kurulu Tek Cephe taktiğinin uygulanmasının, konfederasyon yanlısı ayrılıkçılar ve çoğunlukla anlaşma anlamında, ülkemizde olanaksız olduğu kanısındadır. Bu taktiğin, Enternasyonal bakımından da birtakım güvenceler alınması gereken kesin tehlikeler doğurduğu kanısındadır. Şubat ayında yapılacak uluslararası Konferans'ta kendi delegelerine bu yönde hareket etme yetkisi verir. Onları ayrıca bu sorunun dördüncü kongre gündemine konmasını talep etmekle görevlendirir.[33]

Moskova'da, KEYK'in büyük bölümü Tek Cephe sorununa ayrılmış 1. Plenumu sırasında, yöntem ve esas ile ilgili eleştirilerin yükseldiği canlı bir tartışma yürütüldü.

Tek Cephe yönelimi, başlangıçta, bu konferansın toplanmasının gerekçesini oluşturmuş olan ana sorundu. Kollontay'ın apansızlığını anımsattığı bir kararın yol açtığı anaforlar, oldukça geniş bir tartışmayı haklı kılıyordu; dahası Batı Avrupa komünist partilerini sosyalist ve reformist Enternasyonallerle olası görüşmelere de katmak gerekiyordu. Bu tartışma, üç gün boyunca, konferansın

33 *Bulletin communiste*, Ocak 1922, s. 78.

on yedi oturumundan altısını işgal etti. Gerçekten de, Zinovyev'in sunuş konuşmasından sonra, Fransız KP hattın en önünde yer aldığı için, çoğu Fransız olmak üzere, yirmiye yakın konuşmacının katıldığı geniş bir tartışma yürütüldü. Görüşlerin çokluğu, Renoult'nun konuşması dışında, bunları büyük bir titizlikle yeniden kaleme alan Cachin'in notlarıyla yeniden biçimlendirildi. Cachin, aynı zamanda bu görüşlerin şifrelerini çözdü ve bunlara resmî rapora oranla ek bir açıklık kazandırdı.

Tartışmanın en zorlu anlarını, KE'nin ve Rus KP'nin devrimci yönetimini ete kemiğe büründüren Zinovyev'in ve Trotski'nin konuşmaları oluşturdu. Radek ve Lunaçarski'nin konuşmaları da, sayıca az ancak ateşli kimi delegelerin çürüttüğü bir gerekçelendirme ortaya koydu. Aslında, delegelerin çoğu bu sloganı onayladı ve kendi ülkelerinde, örneğin Çekoslovakya'da veya Polonya'da bu taktiğin uygulanmasını sergilemek üzere söz aldılar. Almanlar, kendilerinden emin ancak ihtiyatlıydı. Thalheimer, Alman KP adına, "taktiğin tehlikeleri büyük, hem de bildiğinizden daha büyüktür" diyerek yeni yönelimin risklerini kabul etti, ayrıca sosyalist hükümetlerin komünistler tarafından desteklendiği Saksonya'da ve Thüringen'de olduğu gibi Tek Cephe eylemlerini gerçekleştirmek için partisinin harcadığı çabalar üzerinde durdu. "Almanya'da bu konuda her şeyi açık seçik görmeden önce bir yıl boyunca el yordamıyla yol aldık." Fransızlarla ve İtalyanlarla çatışmalar, tartışmalara hâkim oldu; tartışmalarda gerekçelerden çok ateşlilik ağır bastı; İtalyanlarla tartışmalar III. Kongre'de daha yakın geçmişte yapılmış olanlarla birleşiyordu. Oybirliğini sağlayabilecek bir belgenin hazırlanmasını denemek üzere bir özel komisyon kuruldu. Sonuç itibariyle, KE tarihinde bir istisna olmak üzere, bu oybirliği sağlanamadı ve Fransız, İtalyan ve İspanyol komünist partilerinin dile getirdikleri görüş anlaşmazlığı, kullandıkları olumsuz oyda ifadesini buldu. Bununla birlikte bu istisnai durum açık bir bunalıma varmadı. Dahası, farklı partiler ve KE yönetimi ortak iyi niyetlerini ilan ettiler. İçinde bulunulan durumun kritikliği, bu açıdan esa-

sı oluşturdu. Rusya'nın ilk kez resmen davet edildiği Cenova'da toplanacak olan diplomatik konferans perspektifi, her ne kadar uluslararası konferanslar *in fine* [son olarak] ele alınmışsa da, tartışmalara damgasını vurdu. Eleştirilerinin sertliğine rağmen, KE yöneticileri kararsız komünist partilerine anlayış gösterdiler. Bunun kanıtı, tartışmaların sonunda, herkes bakımından kabul edilebilir bir belge hazırlamak üzere farklı bakış açılarını temsil eden 17 delegelik bir komisyonun oluşturulmasıdır.

KE yönetimi bakımından esas olan, Cenova Konferansı'na bağlı uluslararası girişimlerde başarıydı. Aralık ayından itibaren sosyalist ve sendikal solun yöneticilerinin önerdiği bu tür uluslararası toplantıların anlamı üzerine en geniş açıklamayı Radek yaptı. Komünistlerin yeniden ele aldığı bu öneriler, devletlerin sesinin yanı sıra işçi dünyasının sesini duyurmaya izin vermelidir: "Burjuvazinin dünyayı paylaşmak üzere toplanacağı bir uğrakta, proletaryayı asgari müştereklerde birleştirmek gerekir." Böylesi gerekçeler, eleştirilerinde ısrar eden muhaliflerin görüşlerini kucaklamaya yetmedi; zira soruna ilişkin nihai kararların sunumu yeni bir tartışma doğurdu. Kimi Tek Cephe ve yakında uluslararası konferansların yapılması lehine, kimi sosyalist örgütlerle ittifaklara ve onlarla uluslararası konferanslar düzenlenmesi aleyhine birbirine karşıt birtakım metinler hazırlandı. Fransız, İtalyan ve İspanyol delegasyonları azınlıkta kaldılar. Oylamadan sonra, azınlık adına Cachin bir bildiri okudu ve partilerin "disipline uyacaklarını ve III. Enternasyonal kararlarına sadık kalacaklarını" belirtti. KEYK'in reformistlerle ilgili eleştirilerinin bir bölümünü kabul etmiş olmasını kendi başarıları olarak dile getirdi. Bundan sonra şunu ekledi: "Teklif ettiği taktik az önce kabul edilen çoğunluğun önünde eğiliyoruz." Buna karşılık Zinovyev, bu tartışmada dile getirilmiş kaygıları göz önünde bulunduracağını ifade etti.[34] "Yeni Prezidyum, Fransız,

34 Cachin, Zinovyev'in her şeye rağmen sıcak bir cümlesini olduğu gibi anmamıştır: "*En iyi seksiyonlarımızdan yoldaşlarımız disipline uyuyorlar ve bunun için kendilerine müteşekkiriz.*" Bu ifade sadece resmî tutanakta yer almıştır.

İtalyan ve İspanyol yoldaşlarımızın bildirisini kabul edilebilir ve tümüyle tatminkâr bulmuştur."[35] Bir sonraki kongreye kadar Tek Cephe'nin uygulanmaya konmasının ertelenmesini talep eden Fransız KP yöneticileri, KE kararlarını meşru kabul ettiler. Buna karşılık KE yeni yönelime düşman partilere sadece eleştirilerini yineleme değil, ama aynı zamanda bakış açılarını KEYK'in bu toplantısının delegelerinin oyuna tabi bir belgede ifade etme olanağını da verdi. Uzlaşma, aşikârdır ki, uluslararası konjonktürün ve her şeyden önce Avrupa'da girişilmiş büyük diplomatik manevraların başarıya ulaşmasını arzulayan KE'nin ve Sovyet devletinin hedeflerinin bir gereğidir. Israrla karşı çıkan birkaç ulusal seksiyona belli bir hoşgörü gösterilmesi, bu bağlamda, önemsiz bir sakıncadır.

Özcesi, Komintern'in stratejide çubuğu ilk bükmesi, örgütün temellerini sarsmaktan geri durmayacak çelişkileri oluşturan tüm unsurları içinde barındırıyordu. Nitekim 1921 yılı sonlarında ve 1922 yılının ilk çeyreğinde ortaya konanlar, Komünist Enternasyonal'in daha sonraki tarihinin bütün bileşenlerini bir araya getirmiştir. Bunda, NEP'in ağır bastığı Rus iç politikası, ittifakların değiştirilmesinin izlerini taşıyan uluslararası durumda meydana gelen değişiklik, Komintern ile Sovyet devleti arasındaki bağ, bunların gerek farklı komünist partileriyle, gerekse kapitalist devletlerdeki diğer siyasi güçlerle ilişkileri, hepsi iç içe geçmiştir. Nihayet Avrupa işçi hareketindeki farklı akımların işbirliği ilişkileri, savaştan ve Sovyet Devrimi'nden sonraki kopuştan bu yana ilk kez ele alınmıştır.

Ne var ki Berlin'de Nisan ayında yapılan toplantı sırasında, 1922 yılında, Komünist Enternasyonal ile Sosyalist Enternasyonaller arasında başlatılan görüşmeler bir sonuç vermedi. Komünistler kapitalizme karşı ortak eylemi öne çıkartırken, sosyalistler ilk sorun olarak, eleştiriye açık koşullarda hapsedilip yargılanan Rus Menşeviklerinin akıbetini koydular. Bu

35 Compte rendu de la conférence de l'Exécutif élargie de l'Internationale communiste [KEYK Konferans Tutanağı], Paris, 1922, s. 225.

hayal kırıklıklarına rağmen, yıl sonunda yapılan Komintern'in IV. Kongresi Tek Cephe'ye bağlılığını bir kez daha vurguladı, ama aynı zamanda ısrarla karşı çıkan ulusal seksiyonlar üzerindeki otoritesini dile getirerek KEYK'e karşı ortaya çıkmış isyanın sonuçlarını da dile getirdi.

İşçi hükümeti: Yarını olmayan bir slogan

Aralık 1922'deki IV. Kongre sırasında kabul edilen işçi hükümeti sloganı, Tek Cephe adımını mantıki sonucuna ulaştırdı, zira komünistlerin sosyal demokratların başında olduğu hükümetler konusundaki tutumunu tanımladı ve komünist partilerin hangi koşullarda bir hükümete katılabileceklerini bile ele alarak ortak eylemlere hükümete yönelik bir doğrultu verdi. Hükümet ile ilgili beş durumu ayırt eden bir analizden hareketle, komünist faaliyet üzerinde kayda değer bir etkiye sahip olan iki yeni taktik açılım tanımlandı. Birinci olarak, komünistler bakımından komünist olmayan, fiilen sosyal demokrat bir işçi hükümetini destekleme olanağına işaret edildi.[36] Aynı biçimde komünistlerin henüz proletarya diktatörlüğü uygulamayan bir hükümete katılma olanağı da ele alındı. Hükümete ilişkin böylesi durumlarda, komünistler başka partilerle ittifak kurarak burjuvaziye karşı mücadele edebilecek ve proletarya diktatörlüğünü hazırlayabilecekti.[37] Bütünü itibariyle bu yeni yönelim, komünist faaliyette basit bir değişiklikten fazlasını temsil etti; ona, süre ve Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerinde ulusal siyasi mücadelelere katılma gibi yepyeni boyutlar kazandırdı. Başta Çin olmak üzere Uzakdoğu komünist partilerinin siyaseti üzerinde somut birtakım etkileri oldu. Bu yeni yönelim, artık devrimci bir perspektifin kalmadığı ve örgütlü işçi hareketinin çoğunluğu itibariyle sosyal demokrat etki altında bulunduğu birtakım ülkelerde komünist partilerini siyasi bakımdan kökleştirme girişimidir. Bu yönelim elbette önemli öl-

36 "Résolution sur la tactique de l'IC" [*IVe congrès de l'IC, op. cit.*, s. 159.

37 *Ibid.*

çüde, yeni ve beklenmedik ancak komünist hareket bakımından kalıcı olabileceğini süratle kavradığı bir siyasi durumu değerlendiren Lenin'in kendi düşüncesinden kaynaklanır. Bütün bunlar, kuşkusuz terk edildiğinde, hatta fiilî içeriği itibariyle eleştirildiğinde bile bu yönelime daha sonraları sürekli atıfta bulunulmasının nedenini açıklamaktadır. *A posteriori*, 1934 sonrasında, Halk Cephesi uğrağında, anti-faşist yeni yönelimi Leninist geleneğe bağlamak üzere bu taktiğin önemi yeniden değerlendirildi. Ancak kabul edildiği dönemde Tek Cephe yöneliminin hayata geçirilmesi en azından Avrupa'yla sınırlı kaldı. Değişik komünist partilerinde, tereddütler güçlü oldu; bunlar aslında bu partilerin yaşadıkları güçlükleri, bölünmenin yaraları henüz kapanmadan sosyal demokrasi ile ilişkileri bir ittifaklar ve acil talepler için ortak mücadele siyaseti çerçevesine oturtmanın güçlüklerini şu veya bu biçimde dile getirdiler. Komünist Enternasyonal'in yöneticileri de, bu yeni yönelimin bizzat kendi kimlikleri bakımından tehlikeli olabileceğinin bilincindeydi.

> Yürütme Kurulu kardeş partilerin dikkatini, bundan kaynaklanabilecek tehlikelere çeker... Önerilen taktiği başarıyla uygulamak için, Partinin güçlü bir biçimde örgütlü olması ve yönetiminin görüşlerinin mükemmel derecede net olması önemlidir.[38]

Almanya'da, 1922 ve 1923'te, Saksonya'da ve Thüringen'de, komünistler sosyalistlerle birlikte bölgesel birtakım koalisyon hükümetlerine katılma durumunda kaldıklarında, Weimar rejiminin muhafazakâr güçlerince yıkılan bu hükümet deneyimlerinin başarısızlığını da onlarla birlikte paylaşmışlardı. Sendikal düzeyde, bu yönelim, her şeye rağmen, kimi ülkelerde, özellikle Çekoslovakya'da sendikalarda komünist etkinin oturmasına izin vererek anında birtakım olumlu etkiler yarattı. Ancak bütünü itibariyle bakıldığında, başta Zinovyev olmak üzere Komünist Enternasyonal yöneticilerinin karşılaşılan güçlüklere, bu doğrultunun sürekliliği yolundaki ifadelerine rağmen, bilan-

38 *Ibid.*

ço zayıf kaldı. Nitekim bu doğrultu, Haziran 1924'te V. Kongre sırasında benimsenen başka bir yaklaşım lehine adım adım terk edildi. Alman devriminin yenilgisi ve çelişkileri, Lenin'in ölümü ve Bolşevik Partisi yönetimindeki mücadeleler, birçok kez yeniden gözden geçirilmiş olsa da analizlerde ve sloganların içeriğinde bir değişiklik yönünde etki gösteren unsurlar oldu. V. Kongre'de "sola doğru dönüş" diye adlandırılan şey, o sıralarda istikrarı pekişen uluslararası durumdaki değişikliklerden çok Enternasyonal'in iç sorunlarına dayanır.[39]

Ocak 1924'te Lenin'in ölümünden 1929 ilkbaharında Komintern'in yönetiminden Buharin'in tasfiyesine kadar geçen dönem boyunca Komintern'in stratejik faaliyetlerinin ana hatlarını ortaya koymak pek kolay değildir. Tartışmaların ve grup mücadelelerinin iç içe geçmişliği, uluslararası örgütün içinden geçtiği siyasi çalışmalarla birlikte yürüdü.

Resmî olarak Haziran 1924'te toplanan V. Kongre, Tek Cephe çizgisinin ortadan kalkışına işaret etmedi. Ancak bu çizgi özlü bir biçimde değişikliğe uğradı ve önemi azaldı. Birden bire ortadan kalkmamakla birlikte bu doğrultuda, adım adım içeriğini silikleştiren birtakım güçten düşmelerin ardı sıra yeniden canlanmalar yaşandı. Eş zamanlı olarak, henüz belirsiz olmakla birlikte, analizde ve eylemde iradecilik ile bürokratik merkeziyetçiliği daha da güçlenmiş komünist örgütün kendi içine kapanmasını bir araya getiren, hem sola daha yatkın hem de dogmatik yeni bir doğrultunun ana hatları biçimlendi. Karar usulleri, bu dönemden itibaren hissedilir bir değişime uğradı ve temsilî büyük toplantılar, kongreler veya KEYK genişletilmiş toplantıları azalırken Prezidyum ve Sekreterlik gibi dar organların rolü arttı. Stratejide yumuşak sapmalar, analizlerde veya Komünist Enternasyonal'in müdahalelerinde değişiklik bundan böyle, fiilen uygulamaya konmalarına göre belli bir gecikmeyle kongreler veya genişletilmiş plenumlar sırasında *a posteriori* olarak kaydedildi.

39 Maurice Andreu, *L'internationale communiste contre le capital 1919-1924*, Paris, PUF, 2003.

Ocak 1924'te Lenin öldüğü zaman, Komintern zor durumdaydı. 1921'den itibaren ortaya çıkmış sorunların çoğuna bir çözüm bulunamamıştı: Komünist partilerin örgütlülüğü zayıf olduğu gibi, ona kulak verenler de azdı. Sosyal demokrasi güçlerini yeniden toparlamış ve çoğu yerde taraftarlarını artırmıştı. Avrupa ve Amerika burjuvazilerinin dünya egemenliği, Kuzey Afrika'da veya Ortadoğu'da birtakım ulusal hareketlerle sürtüşse de oturmuştu. Ancak, en azından 1927'ye kadar sadece komünistlerle devrimci bir ulusal mücadelenin başladığı Çin'de ve elbette SSCB'de bu egemenlik kendini savunuyordu. Kuşkusuz, savaştan sonra Batılı büyük devletler arasında birtakım çıkar çelişkileri ve yeni bir güç dengesi oluşmuştu. Ancak o an için, gerek iktisadi, gerekse diplomatik uluslararası çözümler (Dawes planı, Locarno anlaşmaları), Amerikan iktisadi üstünlüğünü, Avrupa'da Büyük Britanya ve Fransa'nın diplomatik önceliğini ve nihayet Alman gücünün yeniden doğuşunu tespit eden bir tür statükoyu onaylamıştı. Savaşın izleri silinmiş olmaktan uzak olsa bile birçok ülkede iktisadi büyüme görülmüştü. Bu bağlamda devrimci hareket kaçınılmaz olarak geriledi, çapı ve ideolojik boyutuyla ayırt edilen bir baskıdan güçlü bir biçimde etkilendi. 1922'den itibaren İtalya'da kurulan ve zeminini sağlamlaştıran faşizmle birlikte, işçi hareketi, kendisiyle eylem alanında boy ölçüşeceğini ve fiziki olarak onu ortadan kaldıracağını ileri süren bir güçle karşılaştı. Alman devriminin yenilgisinden sonra, SSCB, her zamankinden daha çok devrimin ülkesi haline geldi, ancak bu, ülkenin gelişmesi sorunları ile Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin[40] doğrultusu sorununun, parti yönetiminde parçalanmalar ve çatışmalar yarattığı bir dönemde oluştu.

Bundan sonra hangi yol izlenecek? Bu sadece SSCB'nin değil, Komintern'in de önündeki sorundur. Bu sorunun gerçek cevaplarının ortaya çıkması için dört yılı aşkın zaman beklemek gerekecektir.

40 (b), söz konusu olanın Bolşevik Partisi olduğunu göstermektedir.

Dünya devriminden geriye ne kaldı (1923-1928)?

Her ne kadar 1921'den itibaren Komintern dünya devrim sürecindeki yavaşlamayı tespit ettiyse de, kimi ülkelerde, özellikle Almanya'da siyasi durumdaki kalıcı istikrarsızlık, Komintern yöneticilerini, 1923'te bu ülkeyi o sırada sarsan krizden ivedi bir devrimci çıkışı yeniden ummaya sürükledi. Lenin'in yokluğunda ilk kez Temmuz 1924'te toplanan V. Kongre sırasında, Zinovyev, yine de bu iyimser varsayımla birlikte devrim döneminin uzun zaman için kapanmış olduğu yolunda bir başka senaryoyu da ileri sürdü. Bu tereddüt, komünist örgütün ilk kuruluşunda mevcut devrimci perspektifin yıkılmasını kabul etmesindeki güçlükte ifadesini buldu. Nisan 1925'te toplanan KEYK 5. Plenumu sırasında, özellikle 1926'ta yapılan aynı organın 6. ve 7. toplantıları boyunca, Zinovyev'in iyimser varsayımının geçerli olmadığı tümüyle aşikâr bir hale geldi. Ne var ki, bu konuda Trotski ile ittifak kuran Zinovyev, SSCB'nin kaderini dünya devriminin kaderine bağladı. "Birleşik muhalefet", 1927'ye kadar, Komintern'in dünya devrimini yaygınlaştırmak için başka bir biçimde hareket etmesi gerektiğini dile getirdi; bunu da komünistlerin yönlendirdiği kitle hareketlerinin Büyük Britanya'da ve Çin'de uğradığı yenilgilere dayandırdı. "Birleşik muhalefet"e göre, dünya devrimi şeması olduğu gibi durmaktaydı: Geçici olarak yavaşlamış olan dünya devrimi, SSCB'ye sosyalizmi kurma olanağı vermek için yeniden harekete geçmelidir. Buna karşılık, 1924 sonlarından itibaren, Stalin, ardından da Buharin tamamen farklı bir görüş geliştirdiler. Stalin bakımından, uluslararası çapta devrim yerinde saymakta ve hiçbir komünist partisi iktidarı almayı başaramamaktadır; SSCB, dünya devriminin somut ifadesi haline gelmiştir. Dolayısıyla SSCB'de, yani tek ülkede sosyalizmin kuruluşu, yeni dönemin en yüksek devrimci hedefidir. Komünist partileri, SSCB'ye yardımcı olmakla, SSCB'nin kaderiyle özdeşleşen dünya devrimini savunmaya ve güçlendirmeye katkıda bulunmaktadırlar. Bu perspektif komünist partilerine dünya devrimi hakkında tutarlı bir görüş oluşturma

üstünlüğü sunmakla birlikte Komintern'in kimliğinin temellerini tartışma gündemine getirdi.

Dünya devrimi hakkında daha geniş ve ayrıntılı bir görüşü 7. Plenum'dan VI. Kongre'ye kadar geçen süreçte, 1926-1928 arasında netleştirerek sunan Buharin oldu. Lenin ve Trotski'nin 1921-1922'de öngördüğü, ilerlemeler ve gerilemeler yaşayan uzun süreli bir dünya devrimci süreci fikrini geliştirdi. Türdeş bir görüşü kırarak, "dünya devriminin ana direkleri" olarak adlandırdığı üç bileşen ayırt etti: Sosyalizmi inşa eden SSCB, Batılı büyük kapitalist devletlerin devrimci işçi hareketi ve sömürge ve bağımlı ülkelerin ulusal hareketleri. Dünya devrimine eklemli bir süreç olarak bu bakış, farklı bileşenlerine göreli bir özerklik de tanıdı. Komünist partileri, değişik durumlarda, kendi öz hedeflerini hazırlamalıdırlar. SSCB'nin savunulması, hedeflerinin somut bir boyutudur ama hedefleri bundan ibaret değildir. Nihayet, içinde bulunulan uğrakta Avrupa'daki devrimci olanaklar konusunda alabildiğine kuşkulu olan Buharin umutlarını Çin'deki durumun tersine dönmüş olmasına rağmen, özellikle Uzakdoğu'da önkoşulları fark edilen Doğu'nun ulusal ve devrimci hareketlerine bağladı.

1928'e kadar, Stalin ile Buharin'in görüşleri bir arada varlıklarını sürdürerek muhalefetin görüşlerine galebe çaldı; zira bu görüşler parti ve Komintern görevlilerine daha gerçekçi ve daha tutarlı göründü. VI. Kongre sırasında, o zamanlar kabul edilen Komintern programı Buharin'in fikirlerini esas aldıysa da, bu fikirler, Batı kapitalist ülkelerindeki yeni devrimci radikalleşmeyi görmezden geldiği için eleştirildi ve sağcı ve oportünist bulunarak reddedildi. Sonuç itibariyle, Haziran 1929'da yapılan 10. Plenum'da Buharin'in görüşleri yerini, eski muhalefetin uluslararası durumdaki kötüye gidişle bağlı eli kulağında bir devrimci dalgayı esas alan fikirlerini yeniden öne çıkaran Stalin'in SSCB'yi odağa koyan görüşlerine bıraktı.

Bölüm 3

Komünist Partilerin "Bolşevikleşmesi"?

Nasıl uzaklaştığını gördüğümüz devrimci perspektif, stratejik ölçekte adım adım yerini Komintern'in kendisinin evrim süreci çerçevesinde, komünist partilerin dönüşümü projesine bıraktı.

Komünist partilerin Bolşevikleşmesi, 1924'ten itibaren Komünist Enternasyonal'in ana sloganlarından biri haline geldi. V. Kongre'nin yükselttiği bu slogan, tam olarak Bolşevikleşmeden pratik olarak ne anlamak gerektiğini ortaya koyan birtakım tezleri tanımlamak üzerinde yoğunlaşan 1925'teki 5. Plenum'da pekiştirildi. Bu sloganın hangi bağlamda ortaya atıldığı göz ardı edilemez zira bu slogan Alman devriminin yenilgisinin hemen ardından, Bolşevik Partisi yöneticileri arasındaki polemik gelişirken formüle edildi. Komintern'in kuruluşundan beş yıl sonra, hiçbir komünist partisi, Bolşeviklerin yaptığı gibi iktidarı fethetmeyi henüz başaramadı. Önceki kongrelerin komünist partilerin dönüştürülmesine yönelik kararları, esas itibariyle ölü lâflar olarak kaldı. Komintern'in siyasetini ve Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin işleyişini eleştiren Trotski'ye, Zinovyev, Kamanev ve Stalin'den oluşan yönetici grup, *Yeni Akım*'ın yazarının Menşevik geçmişine gönderme yaparak kendilerinin Bolşevikliğiyle cevap veriyordu. Dolayısıyla devrimci sürecin yavaşlaması gündeme artık iktidarın fethini değil, devrimin hazırlanmasını getirdi.

Bolşevikleşme, her şeyden önce partilerin fizyonomisini güçlü bir biçimde dönüştüren bir yeniden örgütlenmedir. Söz konusu olan komünist partilerine, üyelerini oturdukları yere göre değil, işyerleri esasına dayalı olarak yeniden bir araya getiren taban gruplarına, hücrelere dayalı yeni bir yapı kazandırmaktır. Bolşevik Partisi'nin 1917 öncesi deneyimi öne çıkartıldı, yeni yönetim organları (politbüro, merkez komitesi, bölge ve semt komiteleri) ve bunların belirlenme yolları ise pek dile getirilmedi. Bu noktada, aslında yönetici organlarında birbirine karşıt görüşler arasında ve halka açık tartışmaların yasak, oybirliğinin kural olduğu 1924'lerin Sovyetler Birliği Komünist Partisi referans oluşturdu. Komünist Enternasyonal tarafından hazırlanmış olan yeni tek tip tüzükler, komünist partilerin işleyişindeki en küçük ayrıntıyı bile tanımlıyordu.[1]

Piyatnitski yönetimindeki örgüt bürosu, değişik partilerin örgütsel Bolşevikleşmesini denetlerken, Nisan 1925 ve Mart 1926'da, deneyim alışverişinde bulunmak üzere tüm partilerin sorumlularını bir araya getiren uluslararası örgütsel konferanslar toplandı. Komünistlerin genel onayını aramak yerine, Komintern'in ve komünist partilerin çoğunun yöneticileri, en azından başlangıçta, Bolşevikleşmeyi "sağcılar"ı, Trotski yanlılarını tepelemenin ve komünist partilerinde hâlâ kalmış sosyal demokrat olarak görülenlerden kurtulmanın bir aracı olarak algıladılar![2]

Sonuçlar, 1925 başlarındaki ilk muzafferane bildiriler düzeyinde olmadı. Yeni yapılar yavaş ve zor oturtuldu, dahası, çoğu kez yeni örgütsel biçimlendirme uyumsuz ve dengesiz oldu. Nitekim hücreler sorununu yeniden ele almak ve tüm üyelerin işletme hücrelerine verilemeyeceğini, yerleşime dayalı hücreler kurulabileceğini de kabul etmek gerekti. Belediyeler ve vilâyetler

1 *Correspondance internationale*, no: 9, 1925; *La réorganisation des partis communistes* [Komünist Partilerin yeniden örgütlenmesi], Paris, Librairie de l'Humanité, 1925.

2 Norman LaPorte, Kevin Morgan, Matthew Worley (ed.), *Bolshevism, Stalinism and the Comintern, Perspectives on stalinization, 1917-1953*, Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2006.

gibi, "burjuva devletinin idari bölümleri"ne denk düşen toprak esaslı örgütler ancak 1926'da kabul edildi. Bolşevikleşme, her ne kadar hoşnutsuzluğa ve anlayışsızlığa yol açtıysa da, bunu komünistlerin diğer siyasi güçlerden farklı olduğunun somut bir kanıtı olarak gören genç kuşakta ise coşku da yarattı. Bolşevikleşmenin doğurduğu seferberlik, iradeciliğin ve devrimci umudun toplumdan örgüte doğru yer değiştirdiği bir siyasi uğrağı temsil etti. İvedi olarak sosyal devrim yapılamadığında, gündem devrimi partide yapmak haline geldi! Örgütü dönüştürmek, her şeyden önce gelecekteki devrimin aracını çelikleştirmek üzere onu saflaştırdı. O zaman için, bu, siyasi ve sosyal mücadeleler zemininde, her türlü uzlaşmayı ve sınırlı hedefler konusunda ortak eylemleri reddeden komünist partilerini tecrit duruma düşüren birtakım öncü pratikleri ve analizleri teşvik etti: Tek Cephe artık bir slogandan ibaretti. Bolşevikleşme, 1926 ilkbaharından itibaren, bu ilk ideolojik boyutunu kısmen kaybetti ve her şeyden önce komünist partilerin örgütsel bir çabası anlamını kazanarak bir dizi abartıyı düzeltti. Nitekim seçimleri esas alan anlayışı özendirdiği gerekçesiyle ortadan kaldırılmış olan yerel örgütler yeniden kurulmaya başlandı. Dahası o zamanlar oluşturulmuş yapılar (piramit biçimli, merkezî ve yönetici organların egemen olduğu bir disipline dayalı bir parti), Komintern'in otoritesinden ve bu vesileyle yeniden yorumlanmış Rus devriminin saygınlığından destek alarak on yıllarca varlığını sürdürdü.

İttifak siyasetlerinin tükenişi

V. Kongre'den VI. Kongre'ye kadar, 1928'den itibaren kalıcı bir biçimde sahipsiz kalmadan önce kavranışında ve uygulamasında büyük değişikliklere tanık olunsa da Tek Cephe sloganına atıf hiç ortadan kalkmadı.

Komintern Prezidyumu Alman sosyal demokrasisini faşizmle özdeşleştirerek teşhir ettiğinde ve sosyalist örgütlerle ittifaka girmeyi komünistlere yasakladığında, yani 1924 başlarından itiba-

ren, Tek Cephe siyaseti önceki içeriğinden farklılaştırıldı. Birkaç ay sonra, V. Kongre sırasında, Zinovyev bu aşırı formülasyonu tekrarlamadıysa da, işçi hükümetini devrime hazırlık niteliğinde, geçici bir siyasi biçim olarak gören anlayışları oportünist ve sağcı olarak eleştirmekten geri durmadı. Tersine işçi hükümeti ile proletarya diktatörlüğünü özdeşleştirdi. Tek Cephe siyasetine gelince, Zinovyev bunun çapını ve niteliğini önemli ölçüde sınırladı. Örgüt yönetimlerinin yukarıdan anlaşmaları ile tabandaki anlaşmaları karşı karşıya koyan Zinovyev Tek Cephe'nin özellikle, hedefi ona göre sosyal demokrasinin maskesini alaşağı etmek olan manevra boyutu üzerinde durdu. Alman olaylarının eleştirisine dayanan bu anlayış, Sovyetler Birliği Komünist Partisi'ndeki iç mücadelelere bağlandı. Komintern'deki azınlık bir grup yöneticinin (Radek, Zetkin veya Çek Kreibich) birtakım eleştirilerine veya tereddütlerine rağmen, Zinovyev'in savunduğu konum Kongre tarafından benimsendi. Avrupa komünist partilerinin çoğunda, özellikle Fransız Komünist Partisi'nde ve Alman Komünist Partisi'nde, yeni yönetimler, Bolşevikleşme ve devrimci saflık adına, bu partileri birtakım maceracı veya kendi gruplarının pek iyi anlamadıkları birtakım eylemlere sürükleyen "solcu" bir çizgi uygulamaya koydular. 1925 ilkbaharından itibaren bu, Enternasyonal'de sınırlı bir ilk düzeltmeye yol açtı; Mareşal Hindenburg'un seçilmesini önlemek üzere devlet başkanlığı seçimlerinin ikinci turunda komünistleri seçimden çekilmeye çağırmışsa da bundan bir sonuç alamadı. V. Kongre sendikal konuda komünistlerin siyasetini resmen değiştirmediyse de, olumsuz etkiler en çok bu alanda kendini hissettirdi. Gerek Almanya'da olduğu gibi komünistlerin sosyalistlerin etkili olduğu sendikalardan ayrıldıklarından, gerekse Fransa'da olduğu gibi komünist sendikacıların, özgül taleplere yönelik eylemleri görmezden geldiği halde onları yönetmek isteyen partiyle aralarına mesafe koymalarından dolayı komünist partilerin işçi hareketi içindeki yalıtılmışlığı arttı. Sosyal demokrat örgütler, etki güçlerini kaybetmek bir yana, devrimci ajitasyon yapmak adına

hak talepleri mücadelesini göz ardı eden komünistlerin terk ettiği alanları da işgal ederek daha da güçlendiler.

1926'da, Rus delegasyonuna büyük bir hareket serbestisi veren bir usulle Zinovyev'in tasfiyesinin ardından Buharin'in üstlendiği Komintern'deki yeni yönetimin itkisiyle, ittifak taktiklerinde belli bir yenilenmeye tanık olundu. Örneğin İngiltere'deki madenciler grevi sırasında hak talepleri hedefleri etrafında veya Fransa'da sağ hükümetin geri dönüşüne karşı sınırlı siyasetler etrafında yaşama geçirildi. Ancak gerek söylemde, gerekse pratikte, III. ve IV. Kongrelerin siyasetine geri dönüş olmadı. İşçi hükümetine atıf yoktur; Avrupa'da sendikal örgütler arasında veya Doğu ülkelerinde ise anti-emperyalist denen örgütlerle ortak faaliyete vurgu yapıldı. Nisan 1926'daki 6. Plenum'da ifade edilen ve altı ay sonra 7. Plenum'da teyit edilen bu yeni kırılma, komünist partilerin faaliyetini yeniden somut hak talepleri zemininde ve dolayısıyla kitle çalışmasında yoğunlaştırdı. Almanya'da, Fransa'da, tıpkı Büyük Britanya'da veya Çin'de olduğu gibi, komünistler, değişik biçimler altında, geniş halk hareketlerini sınırlı hedeflere doğru yönlendirmek üzere birtakım girişimlerde bulundular. Kitle çalışması, 1927'de Brüksel'de mücadeleyi sürdürmek üzere bir Liga kuran uluslararası bir anti-emperyalist konferansın toplanmasıyla veya aynı yıl, Sovyetler Birliği'nin Dostları gibi derneklerin oluşturulmasıyla birtakım yeni biçimler kazandı. Komintern'in bu doğrultusu, Trotski ve Zinovyev yönetimindeki muhalefet tarafından sağcı oportünizm olarak eleştirilerek suçlandı. Bu siyasetin gözle görülür sonuçlar elde edememesi nedeniyle bu eleştiriler daha da etkili oldu: Kuşkusuz komünist partileri istikrara kavuştu ve etkilerini bir miktar artırdı, ancak bunlar komünist partilerin giriştiği kitle hareketlerinin yenilgiye uğramasını önleyemediği gibi, komünist partileri bu hareketleri kalıcı biçimde yönlendirmeyi de başaramadılar. Bununla eş zamanlı olarak, uluslararası durum da kötüleşti ve SSCB'nin yalıtılmışlığı arttı. Çin devriminin ezilmesi, Büyük Britanya ile

SSCB arasındaki diplomatik ilişkilerin kopması, Alman sosyal demokrasisinin Kızıl Ordu ile *Reichwehr*[3] arasındaki ilişkilere karşı yürüttüğü kampanya, Enternasyonal'in siyasetinde yeni bir kırılmaya elverişli zemin oluşturan gelişmeler oldu. Bu açıdan, Haziran 1927'de acil bir biçimde toplanan 8. Plenum, 1928'de serpilip gelişecek olan yeni bir doğrultunun hareket noktasını oluşturdu.[4] En tehlikeli olarak değerlendirilen sol sosyal demokrasinin eleştirisi ve sosyalistlerin burjuva devlet aygıtıyla tamamıyla bütünleşmiş olduklarına yönelik topyekûn teşhiri, komünist partilerine sunulan yeni bir stratejik hedefin tanımıyla at başı gitti: Savaş tehlikesine karşı SSCB'nin savunulması için mücadele. Bu bağlamda Togliatti'nin barış için mücadele biçimindeki daha geniş sloganın muhafaza edilmesi yönündeki önerisinin reddi anlamlıdır.[5] Devrimci ile reformist arasındaki farklılığa yapılan vurgu, 1927 sonbaharında yükseltilen, Humbert-Droz tarafından formüle edilmiş yeni "sınıfa karşı sınıf" sloganında somutlandı. Fransa ve Britanya komünist partileri, yapılacak seçimlerde reformist örgütlerden kendilerini uzaklaştırmaya çağrıldı.[6] Bir ölçüde, Komünist Enternasyonal'in Buharin eliyle yürüttüğü siyasete karşı Trotski ve Zinovyev muhalefetinin ortaya koyduğu eleştirileri etkisiz kılmaya yönelik bu hamle, 1928-1929'da Stalin tarafından geliştirilerek sistematize edildi. Bu açıdan VI. Kongre dönüm noktası oldu.

3 Rapollo Antlaşması'ndan ve iki devletin birbirlerini diplomatik olarak tanımalarından itibaren, iki devlet arasında Almanya'ya Versailles Antlaşması çerçevesindeki yasakları bertaraf etmek, SSCB'ye ise Sovyet topraklarındaki silahlanma prototiplerini günün koşullarına uyarlamaya izin veren ileri teknolojiyi almak olanağı veren askerî alanda birtakım gizli anlaşmalar vardı.

4 S. A. Smith, *Revolution and The People in Russia and China, a comparative history*, Cambridge, Cambrigde University Press, 2008.

5 Anna Di Biaggio "Togliatti e la lotta per la pace (1927-1935), in Roberto Gualtieri, Carlo Spagnolo, Ermanno Taviani (a cura di), *Togliatti nel suo tempo*", *op. cit.* s. 106-123.

6 Kevin Morgan, Gidon Cohen and Andrew Flinn, *Communists and British Society*, Londres/Sydney/Chicago, Rivers Oram Press, 2007.

Sınıfa karşı sınıf doğrultusu

Komintern VI. Kongresi, üç yıldır Bolşevik Partisi yönetimini sarsan iç mücadeleler nedeniyle, tüzükte öngörülenden iki yıl daha geç, V. Kongre'den dört yıl sonra, 1928 yazında toplandı. İzleyen yıllarda komünist partinin izleyeceği doğrultunun belirlenmesinin yanı sıra kongre, hazırlanması III. Kongre'de dile getirilmiş ve birçok kez ertelenmiş Komintern programını tartışarak kabul etti.[7]

Program taslağı ve Buharin'in sunuş raporu, hazırlanışları ve iç tutarlılıkları itibariyle, önceki kongrelerde sunulmuş çoğu zaman aceleye getirilmiş belgelerden tümden farklıydı. Bunlar, büyük ölçüde, kimi alanlarda, bu arada kapitalizmin analizi alanında iki yıldır Buharin'in teşvik ettiği bir düşünce çabasının sonuçlarıydı. 1925'e kadar, Zinovyev'in yönlendirmesiyle, Komintern, uluslararası kapitalist ekonominin toparlanmasını kabul etmekte hep tereddüt göstermişti. Buharin, 1926'dan başlayarak, hiçbir noktasını gizlemeksizin dünya ekonomisindeki evrimi analiz etti. Gerek Buharin'in değişik konuşmaları, gerekse iktisatçı Varga'nın çalışmaları, büyük kapitalist ülkelerde süregitmekte olan teknolojik veya yapısal gelişmeleri betimlemeye çalıştı.[8] Kapitalist ülkelerdeki hissedilir büyümeyi göz ardı etmedikleri gibi, bu büyümenin ayırt edici özellikleri olarak güçlenen yoğunlaşma, devletin artan rolü ve kronik işsizliğin ortaya çıkışını da vurguladılar. Ancak bu analizler, VI. Kongre sırasında, sonuna yaklaşan bir istikrar arayışının iç çelişkilerini küçümsediği gerekçesiyle eleştirildi. Kongre boyunca sosyal demokrasinin, özellikle de sol kanadının teşhirine verilen merkezî yer, Tek Cephe doğrultusunun terk edilmiş olduğunu gayet güzel ortaya koydu. Buharin, sadece tabanda sıradan sosyalist militanlarla birtakım anlaşmalar yapılabileceğini vurguladı. Sendikal düzlemde, Kongre kısa süre önce toplanarak refor-

7 Ernesto Ragionieri, *Il programa dell' Internazionale comunista*, Studi storici XIII, Rome, Instituto Gramsci, 1974.

8 Bkz. aşağıda bölüm 7.

mist sendikaların rolünü teşhir etmiş ve bunların yöneticilerine karşı eylem çağrısı yapmış Kızıl Sendikalar Enternasyonali'nin (Profintern) IV. Kongresi'nin doğrultusunu onayladı. Artık baş tehlike sağdadır. Komünist partilerinde, sağdan yeterince endişe duymayan "uzlaşmacılar" olarak tanımlananlar da bu tehlikeye dâhil edildi! Kuşkusuz, sosyal demokrasiye işaret etmek üzere ortaya konan sosyal faşizm formülasyonu, hararetli tartışmalardan sonra reddedildi ancak bu Kongre'den çıkışta, 1927 sonlarında başlamış olan Enternasyonal'in çizgisindeki kırılma, henüz tamamlanmamışsa da benimsenmiş görünmektedir. Faşizm ve onun ayırt edici özellikleri üzerine yapılan tartışmalar buna tanıklık etmektedir. Kendi partilerindeki ve uluslararası plandaki sağ denen eğilimleri eleştirme konusunda bir anlaşma yapmış olan Rus delegasyonu ve Alman delegasyonu, bu sorunu inşa edilmekte olan yeni Ortodoksluğun kilit taşı haline getirdi.[9] Alman yöneticileri Thälmann veya Dengel için veya Rus delegasyonu adına Manuilski için faşizm, burjuva demokrasisinin sosyal demokratların desteğiyle komünizme karşı mücadeleye dönüşmesiyle özdeşleştirilmişti. Bu tanımın kapsamını genişleten ve yanlış yönlendirici kullanım, gerek İtalya deneyimine atıfta bulunan Togliatti tarafından, gerekse yeni bir olgu olduğunu belirterek faşizme karşı seferberlik gereğini dile getiren Semard tarafından eleştiriliyordu.[10]

Buharin'in Komünist Enternasyonal yönetiminden tasfiyesi ve gerek SBKP'de, gerekse Enternasyonal'de Stalin'in ağır basması, 1929'da, 1934'e kadar süregidecek "sınıfa karşı sınıf" doğrultusunun bütünsel bir biçimde oturtulması uğrağını oluşturdu.

Sekter savruluş (1929-1933)

1929-1933 dönemi, büyük kapitalist ülkeler işçi hareketi bakımından kara yıllar dönemidir. Bunalım, işsizlikten alabildiğine

9 Komintern'de devlet ve faşizm analizi ile ilgili olarak Bölüm 8'e bakınız.

10 Bu konuda bkz.Aldo Agosti, "L'internazionale communista et l'asceta del fascismo italiano", in *Il partito mondiale della rivoluzione*, Milano, 2009; Serge Wolikow, "La IIIe Internationale et le fascisme", in *Mauvais Temps*, 2004.

etkilenen işçi sınıfını derinlemesine sarstı. Faşizmin yükselişi ve gerici terör demokratik güçleri geriletmek için kullanıldı.

Bu yıllar, SSCB'nin gelişmesinde büyük dönüşümlerin ve çelişkilerin de yaşandığı yıllardır. SSCB'nin sınai alanındaki görünür başarıları, kapitalist ülkeleri etkileyen depresyon ile çakıştı ve SSCB'nin uluslararası saygınlığını artırdı. SSCB'yi savunma seferberliği, böylece ek bir boyut kazandı: Komünist Enternasyonal'in farklı seksiyonlarındaki komünistler, artık SBKP ve Stalin'in hanesine yazılan sosyalizmin başarılarını savunmak durumundaydılar. Komintern içinde SBKP'nin ağırlığı o dönemde hissedilir biçimde artmıştı zira dünya devriminin geleceği artık SSCB'nin gelişmesinden geçmekteydi. Komintern kendisine tali bir rol verildiğini de gördü: SSCB'yi savunma seferberliği dışında her parti, dünya devriminin bir ikinci evresi perspektifi içinde, Bolşeviklerin iktidarı almadan önceki deneyiminin ne olduğunu tekrarlamak zorundaydı. Dünyadaki durum her ne kadar yirmi yıl öncekinden alabildiğine farklı olsa da, faşizmin atılımı, sosyal demokrasinin rolü, bunalım ve devlet müdahalesi, kapitalizmin çözülüşünün birer kanıtı olarak görülüyordu. Bundan böyle, devrimci partileri gelecekteki devrimi inkâr eden veya engelleyen tüm güçlere karşı çelikleştirmek mantıklı görülür olmuştu. Bu doğrultunun stratejik çerçevesini oluşturan "sınıfa karşı sınıf", Togliatti'nin otuz yıl sonra geriye dönük ve özeleştirel bir değerlendirmesinde kabul ettiği üzere, komünist hareket bakımından alabildiğine olumsuz genel sonuçlar doğurdu[11]. Komünist hareketin tarihindeki bu dönem üzerine birtakım çelişkili yargılar bir arada var oldu: Bir yanda komünist hareketin resmî geleneği, bunu gerçek Bolşevik partilerin inşa dönemi olarak değerlendirirken, diğer yanda muhalifler ve daha sonraları da tarihçilerin büyük bölümü bunu çöküş ve sekterlik dönemi olarak gördüler. Kaybedilen kavgaların ve kendi içine kapanmanın bu kara dönemi, o zamanlar yetişmiş,

11 Palmiro Togliatti, "Alcuni problemi della stroria del Internazionale communista", *Rinascita*, 1959, s. 477-478.

ancak siyasi kariyerleri çok daha uzun sürmüş kadrolar aracılığıyla da olsa, değişik komünist partilerine damgasını vurdu.

Dolayısıyla Komünist Enternasyonal'in VI. Kongresi'ni çelişkili eğilimler arasında belli bir denge belirledi. Buharin'in sunduğu metinler, esasında bir değişiklik yapmamakla birlikte vurgusunda birtakım kırılmalara yol açan dolaylı eleştirilere tabi tutuldu. 1928 sonundan itibaren, bu denge, özel olarak Komünist Enternasyonal yönetimini ve her şeyden önce de Buharin'i hedef tahtasına koyan sağ tehlikeye karşı geniş çaplı bir kampanyanın başlatılmasıyla bozuldu. Bununla birlikte, Stalin'in teşvik ettiği bu taarruzun esas sonuçları SSCB'de yaşandı. Stalin'in amacı, Parti üzerindeki denetimini kesin olarak oturtmaktı. Trotski ve Zinovyev'in temsil ettiği akımları artık tasfiye etmiş olmaktan da güç alan SBKP Sekreteri, bu kez Buharin'e, hükümet başkanı Rikov'a ve sendikalar sorumlusu Tomski'ye karşı, tasfiye ettiği muhaliflerin kimi gerekçelerini ileri sürer hale geldi. Tartışmanın odağında, SSCB bakımından köylülüğün akıbetinin ve tarımda kolektifleştirmenin doğurduğu sorunlar ağır basarken, uluslararası planda kapitalizmin içinde bulunduğu durumun değerlendirilmesi ve devrimci perspektifler yer alıyordu. Komintern'deki durum da SBKP yönetimini sarsan olaylara paralel olarak büyük ölçüde değişikliğe uğradı; SBKP'nin Komintern içindeki ağırlığı daha da arttı. 1928 sonbaharında, parti kasasındaki usulsüzlükleri kapattığı gerekçesiyle görevlerinden istifa etmiş olan Thälmann'ın Alman KP'deki otoritesini ihya etmek üzere Stalin, şahsen müdahale etti. Stalin, böylece, Komintern yönetimine karşı kendi tezlerini savunan Alman yöneticilerine arka çıktı. 1929'un ilk çeyreğinde, komünist partilerin yönetici ekiplerinin çoğu, sağ tehlikeye karşı mücadele adına köklü değişikliklere uğratıldı. Fransa'da KP'nin VI. Kongresi'ne yönetimin yeniden oluşturulması damgasını vurdu: Pierre Semard'ın yerine, komünist gençlikten gelen ve kısa süre önce KEYK'e yükseltilen Henri Barbé'nin rolü arttı.

Temmuz 1929 başlarında toplanan Komintern 10. Plenumu, yeni durumu karara bağladı. SBKP'deki yüksek sorumlu konum-

larından zaten uzaklaştırılmış olan Buharin, İsviçreli Humbert-Droz ve İtalyan Tasca ile birlikte eleştirildi ve Prezidyum'dan çıkartıldı. Komünist Enternasyonal yöneticilerinin, komünist partilerin bizzat gelişiminden doğmuş sorunları çözüme kavuşturmaya çalıştıkları bir dönem böylece sona erdi. Komintern yönetiminde parti temsilcilerine daha fazla ağırlık tanındı, onlar örgütün uluslararası stratejisiyle her partinin özgül faaliyeti veya SSCB'nin savunulması ile değişik ulusal seksiyonların kendi devrimci perspektifleri arasındaki çelişkilerin üstesinden gelmeyi denediler.

10. Plenum sırasında, VI. Kongre'nin analizleri hissedilir ölçüde değiştirildi ve yeni bir "dünyadaki durum" yorumu hazırlandı. Bu yeni yorum, dört yıl boyunca Komintern'in yeni ideolojik referansını oluşturdu. Manuilski, Kuusinen ve Molotov'un raporları, bir yandan iktisadi ve siyasi çelişkilerin büyüdüğüne, öte yandan bunların açtığı devrimci olanaklara vurgu yaptı. Kapitalizmin yeni zorluklarından kaynaklanan proletaryanın yoksullaşması, işçi kitlelerinde radikalleşmeye ve yeni bir devrimci dalgaya yol açmaktaydı. Bu yeni dalga, egemen sınıfın devrimci hareketi ezmek için faşistleştirerek dönüşüme uğrattığı devlete çarptı. Ancak devrimci hareket, etkisi ve rolü radikalleşmenin baş engeli olarak teşhir edilmiş olan reformist örgütlerle de çarpışmak zorundaydı. Sosyal-faşizm terimi bundan böyle sosyalist güçlere işaret etmek üzere kullanıldı. Bu analiz çerçevesinde, sosyal demokrasi içindeki sol akımlar, en tehlikeliler olarak değerlendirildi. VI. Kongre'nin reddettiği bu niteleme, faşizmle özdeşleştirilen reformist örgütlerle artık ortak eylemin söz konusu olamayacağı anlamına gelmektedir. Hâlâ atıfta bulunulan tabanda Tek Cephe, olsa olsa bunları zayıflatmanın bir aracından ibarettir. Bundan sonra komünistlerin eylemi, özellikle savaşa karşı ve SSCB'yi savunmak için mücadeleyi örgütleyerek kendilerini sosyal demokrasiden farklılaştıracak olanı öne çıkartmak olmalıdır. Bu açıdan, Avrupa'daki devrimci partilerin seferberlik gücünü göstermek durumundaki 1 Ağustos 1929

eylemi hayal kırıcı sonuçlar verdi, zira ülkelerin çoğunda, yoğun hazırlık propagandasına rağmen gösteriler pek cılız kaldı.

1929 sonu ile 1930 başlarındaki ABD borsasının çöküşü, sınai bunalım, SSCB'de kolektifleştirmenin hızlanması, Komintern'in bu analizlerine güveni artırırken şematikliklerini de güçlendirdi. Kapitalizmin çözülmesi, böylece SSCB'de sosyalizm inşa edildiği ve birinci iktisadi plan hedefleri yükseltildiği bir uğrakta doğrulanmış gibi gözüktü. İki dünya, SSCB'de ete kemiğe bürünen sosyalizm dünyası ile çözülmesi başlamışa benzeyen kapitalizm dünyası çarpışmaktadır. Yeni bir devrimci devre, kapitalist dünyadaki sosyal ve siyasi çelişkiler nedeniyle başlamaktadır. Bunalım savaşı doğuracak, savaş da yeni bir devrimci dalgaya elverişli zemini oluşturacaktır. Terörist diktatörlük yolunu seçen burjuvaziye karşı proletarya, devrimi ve dolayısıyla kendi diktatörlüğünü hazırlayarak cevap vermelidir. 1931'den itibaren, 11. Plenum sırasında ileri sürülen bu analizler, Aralık 1933'e kadar, 13. Plenum sırasında da özlü bir değişikliğe uğramaksızın tekrarlandı. Bununla birlikte değişik zamanlarda Komintern yöneticileri bu öngörüler ile fiilî uluslararası siyasi durum arasındaki açıklığı ifade ettiler ancak bunu komünist partilerin Komintern çizgisini kararlı bir biçimde uygulamaktaki "gecikme"leriyle veya burjuvazinin ana sosyal desteği olarak teşhir etmeye devam ettikleri reformizmin eylemiyle açıkladılar. Etki güçlerinin durağan olduğu büyük kapitalist ülkelerde, komünist partileri, düzenli bir biçimde, bu dönem boyunca Komintern'in düşüncesinde ve faaliyetinde referans alınan Alman örneğinden esinlenerek eylemlerini yoğunlaştırmaya davet edildi.

1929'da yeniden tanımlandığı haliyle "sınıfa karşı sınıf" doğrultusunun uygulandığı bir ülke varsa, o da, en azından 1932'ye kadar komünist partisinin sosyal-faşist olarak teşhir edilen sosyal demokrasiyi işçi hareketi önündeki ana engel olarak değerlendirdiği Almanya'dır. Alman KP yönetimi ile Komintern yönetimi arasındaki bağlar öylesine sıkıdır ki, Almanya'daki durumun ani değişiklikleri, uluslararası örgütün yaşam temposunu büyük

ölçüde etkilemiştir. Nitekim 1931'de, dünya bunalımı tepe noktasındayken ve devrimci perspektifler yakın görünürken, Alman Komünist Partisi, Prusya'daki sosyalist hükümete karşı yapılan ve komünistler ile Nazilerin oylarının iç içe geçtiği referanduma katılmaya alabildiğine teşvik edildi. 1932 yaz sonlarında, Almanya'daki olaylar 12. Plenum çalışmalarının odağında yer aldı: Nazizmin yükselişi son seçimlerle pekişmiş, sosyal demokrasi Prusya iktidarından uzaklaştırılmış ve komünist partisi, Hindenburg'un Hitler'e karşı sonuçta zafere ulaştığı cumhurbaşkanlığı seçimlerinde tecrit bir durumda kalmıştı. Önceki analizler komünist partileri tarafından bir kez daha onaylandı ve faşizm, büyük burjuvazinin iktidarını güçlendirmek üzere gerici bir yeltenişi ama aynı zamanda kapitalizmin ve burjuva demokrasisinin çözülmesinin de bir işareti olarak yorumlandı. Kitle hareketlerine ve genişletilmiş bir Tek Cephe gerçekleştirme olanaklarına vurgu yapan birkaç taktik açılım Çekoslovakya ve Fransa partileri tarafından gündeme getirildiyse de Komünist Enternasyonal'de yeni bir düşünceye ulaşılmadı.

Ocak 1933'te Hitler'in iktidara gelişi, bütün komünist partilerini ve Komintern yönetimini derinden sarstı. Komünistleri en çok şaşırtan şey, kuşkusuz yıllardır Avrupa'daki devrimin en güvenilir umudu olmuş Alman işçi hareketinden örgütlü bir tepkinin gelmemiş olmasıdır. 1933'ün ilk ayları boyunca, değişik komünist partileri, özellikle de Çek ve Fransız partileri, Nazizme karşı ortak eylemi geliştirmek üzere sosyalist partilere yönelik inisiyatiflerini ve adımlarını çoğalttılar. İlk ağızda Komintern tarafından yedeklenen bu adımlar, Sosyalist Enternasyonal'in ve sosyalist partilerin çoğunun tereddütleriyle karşılaştı. Ancak kısa süre sonra Komintern yönetimi, siyasetleriyle Nazizme zemin hazırlamış bu sosyal demokrat partilerle tartışmanın ve birlikte hareket etmenin olanaksız olduğunu açıkladı. Aslında 1928'den itibaren Alman KP'nin siyasetine büyük ölçüde dâhil olmuş olan Komintern yönetimi, Alman KP'yi savundu ve Alman işçi hareketinde geçici olarak değerlendirdiği yenilginin tek so-

rumluluğunu SPD'nin üzerine attı. 1 Nisan 1933'te Komintern Prezidyumu, bu yönde bir mektup yayınlayarak komünistlerin önceki analizlerinin haklılığını hatırlattı. Sosyalistler ile komünistler arasında gerek uluslararası gerekse ulusal düzeydeki her türlü görüşme kesildi. Görüşmelerde oldukça yol almış olan Fransız partisi gibi kimi komünist partileri kontrpiyede kaldılar. Faşizmin tek alternatifinin Sovyetler iktidarı olduğunu bir kez daha vurgulayan Aralık 1933'teki 13. Plenum sırasında bu partiler oportünizmleri nedeniyle eleştirildi.

"Sınıfa karşı sınıf" çizgisiyle tanımlanan analizler ve perspektifler, SSCB'nin savunulması, kitlesel siyasi grev gibi yeni sloganlara bağlı olarak yeni bir doğrultuyu benimseyen komünist partilerin faaliyeti üzerinde önemli etkiler doğurdu. Komintern çizgisini uygulayan partiler, örnek olmaya aday birtakım müdahaleleri ve faaliyetleri çoğalttılar: Azınlık olarak gösteriler, sosyal demokratik örgütlerle sürtüşmeler, anti-militarist propaganda, 1 Mayıs veya 1 Ağustos vesileleriyle kitlesel siyasi grev çağrısı. Ekonomizme karşı mücadele adına sendikal alana da taşınan bu doğrultu, komünistlerin işçiler üzerindeki etkisini zayıflatma veya tasfiye etme sonucunu verdi. Genel olarak komünistler, Almanya'da güçlerinin asli bir parçasını oluşturan, özellikle işsizleri etkileyip örgütlemeyi başardılar. Ne var ki bu doğrultu, Avrupa dışındaki ülkelerde, örneğin Şili'de, Meksika'da, Hindistan'da ve Fransız sömürgelerinde köylü partileriyle veya milliyetçi partilerle ittifakları sayesinde çıkabildikleri illegaliteye çoğu zaman yeniden düşen komünist partilerin tecrit olmuşluğunu güçlendirdi. 1930'dan itibaren Komünist Enternasyonal yöneticileri, hem sol tehlikeyi, hem de sağ tehlikeyi teşhir ederek kimi ulusal seksiyonların "sekterlik"lerini, solcu aşırılıklarını eleştirdi.[12] Ancak bunlar, genel olarak çok zayıflamış partile-

12 Olga Ulianova, "Crisis e ilusion revolucionaria, Partido comunisto de Chile y Comintern, 1931-1934" ve Elvira Concheiro, "El comunismo mexicano en 1929: el 'giro a la izquierda" en la crisis de la revolucion", in Elviro Concheiro, Massimo Modonesi, Horacio Crespo (coord.), *El comunismo: otras miradas desde america latina*, Mexico, UNAM, 2007

ri kurtarmaya yönelik kısmi düzeltmelerden ibaretti. Nitekim üye sayısı otuz binin altına düşen Fransız KP, 1930'dan itibaren Komünist Enternasyonal'in siyasetini uygulamakta "gecikme"si nedeniyle eleştirildi, ancak bu eleştiri solcu hataların teşhiriyle birlikte sunuldu.[13] İzleyen yıl, Komünist Enternasyonal'in yöneticileri, genel sekreterin uygulanması konusunda tereddütlerini ifade ettiği "sınıfa karşı sınıf" çizgisini hayata geçirmek üzere yükselmelerini destekledikleri genç komünistler grubunu tartışma gündemine getirerek sekter ve fraksiyoncu pratiklere artık son vermenin zorunluluğunu, Maurice Thorez'in etrafında ifade eden yönetici grupta bir değişikliği teşvik etti. 1932'de Fransız yöneticiler, ekmek ve hak talepleri için mücadeleye vurgu yaparak, Fransız KP'nin faaliyetine savaşa ve faşizme karşı seferberlik biçiminde yeni bir yön verdiler. 1933'te, bu doğrultu Fransız KP'yi, Komintern stratejisiyle bağdaşır hareket sınırlarını aşmaya vardırdı. Fransız KP'nin, Hitler'in iktidara gelişinin ertesinde sosyalistlere faşizme karşı bir ittifak önerdiklerinde, Komintern yöneticileri, kimi tereddütlerden sonra, Nazizmin zaferinde sosyalist partilerin teşhirinin haklılığını bir kez daha teyit etti ve oportünist hataları nedeniyle Fransız KP'nin tutumunu eleştirdi.

13. Plenum sırasında Aralık 1933'te geçerliliği güçlü bir biçimde vurgulanmış olsa da sınıfa karşı sınıf stratejisi, Alman işçi hareketinin yenilgisinin yarattığı duygu ve tüm Avrupa ülkelerinde aşırı sağ fikirlerin yükselişi karşısında sona yaklaşmış gibidir. Militanlarının cesaretine ve davaya bağlılıklarına rağmen komünist partileri, kitle hareketlerini canlandırma yeteneğinden yoksun ve tecrit olmuş gözükmektedir. Sovyet yöneticileri, yeni Nazi rejimi ile Polonya hükümetinin diplomatik yakınlaşması ve Fransa'nın SSCB'ye diplomatik bir açılım olanağı önerdiği sırada SSCB'nin kuşatılma riskini endişeyle hissetmektedirler.

---

13 Serge Wolikow, "Le regard de l'autre - Le Komintern et le PCF", in Mikhail Narinski and Jürgen Rojahn (eds.), *Centre and Periphery, The History of the Comintern in the Light of New Documents*, Amsterdam, Internationale Institute of Social History, 1996, 198.

Bölüm 4

Halk Cephesi Zamani (1934-1938)

1934 başlarında, Komintern'in bilançosu en azından çelişkilidir. Kuşkusuz, uluslararası ölçekte birtakım komünist partileri fiilen yaratıldı ve yeni coğrafi bölgelerde, Güneydoğu Asya'da, Ortadoğu'da ve Latin Amerika'da bir rol oynamaya başladılar. Sosyalist İşçi Enternasyonali karşısında Komünist Enternasyonal, fikirleri sömürgeciliğe karşı mücadelelere de nüfuz eden bir dünya devrimci hareketinin temellerini attı. Nihayet, komünist partileri, diğer partilerden farklı olarak, genellikle kendilerini ağır biçimde vuran baskılara göğüs germeyi de bildiler. Ancak Avrupa'da ve daha genel olarak gelişmiş ülkelerde sonuçlar pek parlak olmadı. Komünist partilerin kitlesi ve etkisi seçim ve sendika alanlarında geriledi. En güçlü görünen Alman KP, genel bir tepki göstermeksizin Nazi diktatörlüğü tarafından çökertildi. Nihayet, 1934 başlarında Fransa'da ve Avusturya'da aşırı sağcı ayaklanmalar muhafazakâr ve faşist dalganın yükselmeye devam ettiğini, ama aynı zamanda Komünist Enternasyonal'in faaliyetinin ağırlık merkezinin de, Fransız KP'ye yeni bir yer vererek Fransa'ya doğru yer değiştirdiğini gösterdi.

1934 yılına, dünya çapında işçi hareketinin faşizme karşı mücadeleyi kararlı biçimde sürdürebilecek tek gücü olarak ortaya çıkan komünist faaliyetin gözle görülür bir atılımı damgasını vurdu. Komintern'in uyarıcı rolü ise belli bir düşüş yaşadı. Bir yanda SSCB'nin ağırlığı ve imajı büyürken, diğer yanda yeni

girişimler, düşünceler ve deneyimler, Komünist Enternasyonal yönetiminden çok, ulusal gerçeklik içinde kök salmış komünist partilerin bir olgusu haline geldi. Dahası SSCB'nin imajı, Zinovyev, Kamanev, Radek ve Buharin'in de içinde bulunduğu devrimin ve Komintern'in önde gelen şahsiyetlerinin yargılanarak mahkûm edildiği davalarla sarsıldı. Nitekim Komintern'in hem imajı, hem de eylemi çelişkilidir: Bir yanda partilere pratikte daha fazla özerklik, ama öte yanda SSCB'ye karşı daha güçlü bir siyasi-ideolojik bağlılık; anti-faşist mücadeleye seferberlik ile genişleyen bir siyasi mücadele anlayışı ancak devrimci parti ve sosyalizm teorisinde artan bir dogmatizm.

Komintern'in hem doruk noktası, hem de alacakaranlığı olan bu dönem, on beş yıl önce başlatılmış bir örgütlenme ve faaliyet çabasının sona varmasını temsil etmektedir: Tüm dünyada komünist etki artık pekişmiştir. Bu, değişik komünist partilerin içinde bulunduğu ulusal durumların çeşitliliği gitgide artarken, Sovyet devletinin büyüyen uluslararası rolüyle aşılmış Komintern'in sonunun fiilen ilanıdır.

Komintern siyasetinin taktik boyutu, 1939'da, devlet, sosyal demokrasi ve kapitalizme ilişkin "sınıfa karşı sınıf" döneminin analizleri yeniden gün yüzüne çıktığında aşikâr hale geldi. Öyle ki, bu Halk Cephesi dönemi basit bir parantezden ibaret kaldı: Halk Cephesi dönemi, komünist hareketin artan bir farklılaşma ve Temmuz 1935'te toplanan Komintern VII. Kongresi'nde sergileneceği üzere değişik ulusal gerçekliklere daha büyük ölçüde dâhil olma yönünde adım adım dönüşüme uğramasında önemli bir uğrağı temsil etti.

Halk Cephesi: İttifaklara bir geri dönüş mü, siyasi bir yenilik mi?

KE tarihi içinde Halk Cephesi dönemi son derece paradoksal bir yer tuttu. Uzun zaman, SBKP'ninki de dâhil komünist partilerin resmî tarihçiliği, bu kısa dönemde komünist hareke-

tin elde ettiği başarılara vurgu yaptı.[1] 1960'lı ve 70'li yıllardaki yüceltme, tablodaki gölgelerin unutulması, her şeyin keyfi bir biçimde olumlu olarak resmedilmesi noktasına vardı. Gerçekte, 1930'ların son yılları boyunca karşıtlıklar alabildiğine büyüktü. 1934-1938 arasında anti-faşist Halk Cephesi sloganı, Komünist Enternasyonal'in sloganı haline geldi, ne var ki terör SSCB'yi kuşatmış ve komünist partilerini de şiddetli bir biçimde vurmuştu; Komintern'in teknik aygıtını ve bağlantı hizmetini (OMS) oluşturan, çoğu sürgün edilmiş militanların önemli bir bölümü kitlesel olarak kırıldı, 1938'den sonra yerlerine Rus komünistleri getirildi.[2]

KE'nin bu dönem boyunca yürüttüğü siyaseti kavramak oldukça zordur ve farklı tarihî yorumlara yol açmıştır. Kimilerine göre, bu sadece ve basitçe Stalinci Sovyet diplomasisine ve onun *realpolitik* hedeflerine göre biçimlendi: Halk Cephesi siyaseti, her şeyden önce Avrupa'daki statükonun üstüne titreyen, dolayısıyla her türlü devrimci girişkenliğe düşman bir doğrultunun, komünist partileri düzeyindeki, giysisi oldu. Fernando Claudin'in[3] oldukça eski tarihli bir kitabında ve Pierre Broué'nin[4] Komünist Enternasyonal ile ilgili kitabında savundukları bu fikir, haklı olarak son tahlilde Stalin'in Rus kaygılarının belirleyici rolü üzerinde durmaktadır. Ancak o uğrakta komünist faaliyetin diğer asli yanlarını dikkate almamaktadır. SSCB'nin Avrupa diplomatik ekibine katılması ilkesi ağır bassa da, Litvinov'un biçimlendirdiği Sovyet diplomasisi, güçlü çelişkilerden bağışık değildi. Uluslararası sahnede Sovyet gücünün yükselişi, 1936'dan

1 Georges Cogniot, *L'Internationale communiste*, Paris, Editions sociales, 1969. Türkçesi için bkz. Georges Cogniot, *Komünist Enternasyonal*, Temel Yayınlar, Ankara, Haziran 1975.

2 Mikhael Panteleev'in şu makalelerine bakınız: in *Matériaux*, 1993, in *Communisme*, 1996; baskılar ile ilgili aşağıda özellikle 10. Bölüme bakınız.

3 Fernando Claudin, *La crise du mouvement communiste, du Komintern au Kominform*, Paris, Maspero, 1972. Türkçesi için bkz. *Komintern'den Kominform'a*, (2 cilt), Çev.: Yavuz Alogan, Belge Yayınları, İstanbul 1990.

4 Pierre Broué, *L'Internationale communiste, op. cit.*

itibaren, Sovyet yöneticilerinde, özellikle Stalin'de ve çevresinde bir içine kapanma eğilimiyle at başı gitti. Böylece Komintern'in doğrultusu ile Sovyet diplomasisinin doğrultusu arasındaki güçlü bağ, 1936 yazından itibaren yeni çelişkilerle hafifledi.[5] Nihayet Halk Cephesi siyasetinin kalbi olan demokratik anti-faşizm, faaliyetlerini Sovyetler'in pek de hâkim olmadığı bir öğreti çerçevesinde geliştiren birtakım komünist partileri tarafından alana sürüldü. Nitekim Halk Cephesi dönemi, tek tip bir özellik göstermek bir yana, aynı zamanda hem Avrupa komünist partilerinin, özellikle de Fransa KP'nin bir atılım ve başarı uğrağı, hem de Komünist Enternasyonal'in Sovyet devletinin çıkarlarının öncelikli savunmasını esas almaya yöneldiği bir uğrak oldu.

Kökenler: El yordamıyla karşı koymalar (1932-1933)

Halk Cephesi sloganının ortaya çıkışı, Komünist Enternasyonal'in önceki siyasetini, özellikle ideolojik söylemini ama aynı zamanda kamuoyuna dönük girişimlerini değişikliğe uğrattığı koşullar, büyük ölçüde uluslararası komünist hareket bakımından her biri diğerinden daha felaket bir dizi olayın art arda gelmesinin dayattığı, pek iyi hâkim olunamayan bir sürece tanıklık etmektedir. Gerçekten de Halk Cephesi, düşünüp taşınıp hazırlanmış bir stratejik plandan çok, başarısızlık sarmalını kırma yönünde bir çabadır. Stalin'in Nazizmin yükselişinin devrimin yolunu açtığı yönündeki yorumunun egemen olduğu Komintern yönetimi, Alman KP'nin çöküşü karşısında donup kaldı. Temmuzda Amsterdam'daki ilk kongresi sırasında savaşa ve faşizme karşı hareketin başlatılmasıyla 1932'de ilk taslakları biçimlenen bu değişiklik çabaları, Eylül 1932'deki 12. Plenum sırasında teyit edildi. 1 Nisan 1933'te KE Prezidyumu Hitler'in iktidara gelişinde kendi sorumluluğu bulunmadığını ilan edip

5 Silvio Pons, *Stalin e la guerra inevitabile, 1936-1941*, Turin, Einaudi, 1995; Sabine Dullin, *Diplomatie et diplomates soviétiques, 1930-1939*, tez, Paris I Üniversitesi, 1998.

sosyal demokrasinin rolünü teşhir ettikten sonra, Komintern'in ana kaygısı, siyasetinin herhangi bir biçimde tartışma gündemine getirilmesiyle mücadele etmek oldu.[6] Aralık 1933'te yapılan 13. ve son Plenumu'nda gerek "sınıfa karşı sınıf" çizgisinin doğruluğu, gerekse devrimci hedeflerin yakınlığı bir kez daha vurgulandı. Hâlâ devrimci güçler lehine hızla evrilebileceği düşünülen Almanya'daki durum, KE yöneticilerinin gözünde birinci sıradaki yerini korudu.

Halk Cephesi sloganının ortaya çıkışı (1934)[7]

1934 yazından, izleyen yaza kadar, KE söyleminde ve taktiğinde benzeri olmayan birtakım değişiklikler yaptı. Değişikliğin simgesi olan Halk Cephesi sloganının ortaya çıkışı, basit bir konjonktürel olguya indirgenemez. Komünist hareketin ağırlık merkezi bu dönemde Almanya'dan, yeni siyasetin laboratuarı haline gelen Fransa'ya geçti. 1934 ilkbaharında, SSCB'deki ilerlemeye güven ile Almanların girişimlerinden duyulan kaygıların bir arada dışa vurduğu Rus KP'nin XVII. Kongresi'nden sonra, KE'nin başına Georgi Dimitrov'un getirilmesi bir tür yeni akışı simgeledi. Nazilerin kurguladığı propaganda operasyonunu boşa çıkarttığı Leipzig duruşmaları sırasında elde ettiği saygınlıktan güç alan Dimitrov, Stalin'in belli bir ihtirazı kayıtla, ancak zımni onayıyla, açıkça anti-faşist ve birlikçi bir doğrultuyu teşvik etti. Fransa'daki siyasi durumun gelişimi, kuşkusuz KE'nin kararlarının çabuklaştırılmasına katkıda bulundu. Sekterliğe ve partinin birlik karşıtı siyasetine 1934 başlarında Doriot'nun yaptığı eleştiriler, önceki yıl sosyalistlerle birtakım görüşmeler başlatmış ve şubat ayında demokratik özgürlüklere karşı aşırı sağın eylemlerini teşhir etmek için onları yanlarında bulmuş kimi mi-

6 "Résolution du Présidium du CE de l'IC adopté le 1er avril 1933/1 Nisan 1933'te kabul edilen KEYK Prezidyum Kararı", *Correspondance internationale*, no: 29-30, 15 Nisan 1933.

7 Serge Wolikow, *Le Front Populaire en France*, Paris, Complexe, 1996.

litanlar arasında yankılandı. Birçok aydın arasında, Jerram gibi Amsterdam-Pleyel hareketinin[8] kimi kadroları, anti-faşist eylemin birinci sırasına sosyal demokrasiyi koyan bir siyaseti anlayamadıklarını açıkladılar. Sekreteri Maurice Thorez ve Komintern temsilcisi Eugène Fried'in himayesinde Fransız KP yönetimi Enternasyonal'in son plenumunun kararlarına bağlı kaldı.

On yıllık dönemin başlarından itibaren zayıflamış ve eski Alman seksiyonunun gücüne oranla ikinci derecede bir ulusal seksiyon olarak değerlendirilse de, Fransız KP bundan böyle Komintern'in umutlarının taşıyıcısı oldu. Kısa süre sonra KE yöneticileri Thorez'den, faşizme karşı ortak eylemler amacıyla sosyalist yöneticilerle birtakım görüşmeleri de içeren geniş ölçüde birlikçi bir siyaseti talep ettiler. Fransız KP, Komintern'de tüm dikkatlerin odağı haline geldi. Bu çerçevede, Haziran 1934 sonlarında yapılan Ulusal Parti Konferansı, demokratik özgürlükleri savunmak amacıyla sosyalistlerle ortak eyleme dayalı, genişletilmiş bir anti-faşist cevabın zorunluluğunu vurguladı. Bu ilk değişikliği Manuilski ve Dimitrov teşvik ettiler. Fransız KP yönetimi, iç bunalımını aşmasına ve Dariot'yu tecrit etmesine olanak veren bu doğrultuyu hızla kendine mal etti. Dariot iki yıldır sekterliği düzenli biçimde eleştirip sosyalistlerle yakınlaşmayı önermişti. Bundan sonra Fransız KP yönetimi, anti-faşist birliğin üzerine titreyen siyasi güç olarak kendini gösterebilecekti. Temmuz 1934'te Sosyalist Parti'yle bir eylem birliği anlaşması imzalanması, benzersiz ve önemi iyi değerlendirilmesi gereken bir olaydır. 1923'te Almanya'da veya 1925'te İtalya'da olduğu gibi

8 Amsterdam-Pleyel hareketi (veya Amsterdam-Pleyel komitesi) Henri Barbusse ile Romain Rolland'ın 1932'de savaşa karşı bir kongre toplanması çağrısıyla biçimlenmiştir. 27-28 Ağustos 1932'de Amsterdam'da toplanan Emperyalist Savaşa Karşı Mücadele Kongresi ile oluşan bu hareket, 4-6 Haziran 1933'te Paris'te Pleyel salonunda toplanan ağırlıklı olarak Kızıl Sendikalar Enternasyonali üyesi sendikaların çağrısıyla toplanan Faşizme ve Savaşa Karşı Avrupa İşçi Kongresi'yle birleşmiştir. Fransız KP'nin ağırlıklı yönlendirici rol oynadığı ve Paul Langevin, Albert Camus, Maria Valtat gibi bir dizi sol görüşlü aydının yer aldığı hareketin başkanlığını Henri Barbusse yürütmüştür. [Çevirmenin notu, ayrıntılı bilgi için bkz. http://histoire-sociale.univ-paris1.fr/Collo/prezeau.pdf]

sonuçsuz kalmış birkaç teşebbüse rağmen, o zamana kadar bir Sosyalist Parti ile bir Komünist Partisi arasında yapılmış açık bir anlaşma hiçbir zaman olmamıştı. Bu ittifakın en önemli yeniliği siyasi demokrasiyi savunmak için yapılmış olmasıydı. 1934 sonbaharında, Halk Cephesi sloganının ortaya çıkışı, itki odağı Moskova değil, Paris olan bir girişimdir. Fransa'daki seçimlerle ilgili kaygılar, sosyalistlerle anlaşmanın doğurduğu dinamik, Fransız komünistlerini, ittifakın Radikal Parti'ye, yani işçi hareketi dışındaki sosyal ve siyasi güçlere doğru genişletilmesi önerisini getirmeye yöneltti. Cumhuriyetçi ve yurtsever söylem, anlaşmanın gerçekleşebileceği ana zemini oluşturdu. Bu anlamdadır ki Thorez veya Cachin, sadece Fransız kamuoyunun bir bölümünü değil, KE yöneticilerinin önde gelen bir bölüğünü de şaşırtan önerilerini kamusal alanda böyle gerekçelendirdiler. Nitekim birkaç ay sonunda, Mayıs'tan Temmuz 1935'e varıldığında, Radikallerle anlaşma fiilî hale geldi, Halk Cephesi de siyasi ve sosyal bir gerçekliğe dönüştü.

Fransa'da 1935 ilkbaharında yapılan yerel seçimler, radikaller, sosyalistler ve komünistler arasında seçimde birbiri lehine çekilmeler bakımından şimdiye kadar yaşanmamış ilk deneme oldu. Oyların başarılı bir biçimde aktarılması seçmenlerin bu siyaseti onayladığını gösterdi ve yeni müttefiklere birçok ilde zafer getirdi. 14 Temmuz 1935'te güçlü gösteriler, demokratik özgürlüklerin kutlanması etrafında birleşmiş çok geniş bir siyasi, sosyal ve kültürel örgütler yelpazesini bir araya getirdi ve böylece işçi hareketini Fransız Devrimi'nden doğmuş cumhuriyetçi ve ulusal geleneklerle yeniden buluşturdu. KE yönetici makamlarında birtakım soru işaretleri ve tartışmalar doğuran bu adım, Temmuz 1935'te toplanan Komintern VII. Kongresi sırasında kamuoyu önünde ve kesin olarak onaylandı; dahası hükümet başkanı Laval ile Stalin'in bir görüşmesiyle taçlanan SSCB ile Fransa arasındaki diplomatik yakınlaşma, Fransa'da ulusal savunma sorunu konusunda siyasi yakınlaşmaları kolaylaştırdı.

Yeni doğrultunun kabulü, sonrasında içinde uygulandığı koşullar, ulusal seksiyonlar, Komintern'in merkezî aygıtı, ayrıca Sovyet devlet yönetimi düzeyinde çok sayıda gerginlik ve çelişkilerin süregittiğini bir kez daha ortaya koydu.

Prezidyum'un birçok toplantısı, önce Aralık 1934, daha sonra Şubat 1935'te, ağır risk taşıdığı düşünülen bir adımın tehlikeleri üzerinde durdu. Halk Cephesi doğrultusu üzerine sorgulamalar ve tartışmalar, doğrudan doğruya kendilerini ilgilendirse de Fransız komünistlerini aşan sorunlar oluşturdu. Kuşkusuz özellikle yeni Fransız-Sovyet ilişkilerinin ve ittifak anlaşması imzalanmasının damgasını taşıyan uluslararası durumdaki gelişme, tümüyle kabul edilmemiş, üzerinde uzlaşılmamış olsa da Fransız KP'nin izlediği siyasetin kabulünü kolaylaştırdı. Thorez'in yerel seçimler ertesinde siyasi duruma ilişkin bir rapor sunduğu 27 Mayıs 1935 tarihli Predizyum toplantısı, bir dönemeç oluşturdu[9]: KE yöneticileri Fransız KP'yi tebrik etti ve Fransız KP ile birlikte, yeniden birleşme sürecini hızlandırmak üzere sendikalardaki komünist grupların ortadan kaldırılmasını öngören bir bildiri hazırladılar. Bir sonraki kongrede Fransa'daki durumun örnek gösterilmesi kararı kabul edildi.

Komintern VII. Kongresi'nin çelişkileri: Bugün nasıl okunmalı?

Temmuz 1935'teki Komintern VII. Kongresi çalışmaları, VI. Kongre gibi Sendikalar Evi'nin Sütunlu Salonu'nda yapıldı. 1928'de gözlemciler, KE'nin itibarının düştüğüne işaret eden Kremlin dışındaki bu yeni yere dikkat çekmişlerdi.[10] 1935'te, alışkanlığın da yardımıyla, bu salonun kullanılması artık bir yenilik olarak değerlendirilmedi. 25 Temmuz'da başlayan Kongre'nin 42 oturumu, 21 Ağustos'a kadar sürdü. Kongreye 371

9 f. 495, op. 2, d. 198 (RGASPI).

10 Marcel Cachin, *Carnets*, c. III, 1928, Paris, CNRS Editions, 1997, 1. Not Defteri, s. 381.

asıl oy, 139'u istişari oy sahibi 510 delege katıldı. Bu delegeler, 19'u sempatizan örgüt sıfatıyla 76 ulusal seksiyonu temsil ettiler. Yetki belgesi komisyonu, 1928'deki 445.300'e karşı kapitalist ülkeler komünist partilerin üye sayısını 785.000 olarak açıkladı. Fransız, Çekoslovak ve Çin partilerinin üye sayısı, son yılda hissedilir ölçüde artmıştı, buna da vurgu yapıldı.

1934 yılından itibaren öngörülmüş dört ana rapordan üçü, KE'nin büyük toplantılarındaki geleneksel konulara ayrılmıştı. Pieck'in sunduğu ilk rapor VI. Kongre'den bu yana izlenen siyasetin haklılığını ortaya koyuyordu. Togliatti'nin üstlendiği ikinci rapor, savaş hazırlıklarına karşı KE'nin ödevlerini ele alırken, Manuilski'nin hazırladığı üçüncü rapor Sovyetler Birliği'nde sosyalizmin kuruluşunun sonuçlarını sergiliyordu. Yeni olan, faşizm ve faşizme karşı işçi birliğinin gerçekleştirilmesi üzerine Dimitrov'un sunduğu rapordu. Manuilski'nin sunduğu rapor, hiçbir şekilde tartışılamazdı, zira sondan bir önceki oturum sırasında yaptığı sunumun ardından, sembolik olarak bile olsa herhangi bir tartışma açılmadı. André Marty söz alarak bir tartışmanın bu raporun önemine halel getireceğini açıkladı.[11] İlk bölümde Manuilski, tarımda genel kolektifleştirmeye ve hızlandırılmış sanayileşmeye dayanan 1920'li yılların sonlarında izlenen siyasetin doğruluğuna vurgu yaparak SSCB'de sosyalizmin zaferini yüceltti. Stalin'in sınıflar mücadelesinin derinleştiği yönündeki tezini geliştiren Manuilski, bu doğrultuya muhalefet eden herkese karşı uygulanan baskıyı meşrulaştırdı. Raporda ikinci bölüm, ilk başarılarından sonra sosyalizmdeki gelişmeye ayrılmıştı: Sosyal iyileşmelerin, kültürel ilerlemelerin ve genel refahtaki yükselişin tablosu Manuilski tarafından çizildi; bu arada elbette Sovyet Anayasası'nda tüm yurttaşların siyasi haklar bakımından eşitliğini güvence altına almaya yönelik değişikliklerin ortaya koyduğu demokrasideki genişleme de övüldü. SSCB'nin yüceltilmesinin sürdürüldüğü üçüncü bölüm, dünya

11 "Devons-nous discuter sur le rapport de Manouilski? Cela nous semble superflu", *La Correspondance internationale*, No: 72-73, Ağustos 1935, s. 1069.

devriminde sosyalizm ülkesinin sağladığı örnek sayesinde gerçekleşen gelişmenin sergilenmesine ayrıldı.[12] Sovyet devletinin çıkarları ile değişik devrimci hareketlerin çıkarlarının çakıştığı yönündeki görüş, Kongre sonunda kabul edilen kararda da hatırlatıldığı üzere, öncelikle SSCB'yi savunma yönündeki eski tezin farklı bir sürümünden ibaretti.[13]

Savaş perspektifleri karşısında KE'nin ödevlerine ilişkin Ercoli'nin (Togliatti) raporu, SSCB diplomasisini doğrudan doğruya tartışma gündemine getiren bir sorun ile ilgili komünist partilerin siyasetini ihtiyatlı ve klasik bir biçimde sergiledi.[14] Savaşın iktisadi nedenleri üzerinde durduğu uzun bir girişten sonra İtalyan yönetici, savaşın ve uluslararası istikrarsızlığın kışkırtıcısı faşizmin ani yükselişi üzerinde durdu. Uluslararası durumda bundan böyle savaşçı bir grup ülkenin varlığının, savaşın belli başlı kışkırtıcısı faşist devletlerin damga vurduğu değişikliklere işaret etti. Fransa gibi, daha önceleri damgalanmış kimi büyük emperyalist ülkelere yönelik yargılar daha hafifledi. Togliatti "Fransız burjuvazisinin, Hitlerciliğin kutsal kitabında, Fransa'nın Avrupa'da Alman emperyalizminin geleneksel düşmanı olarak sunulduğunu unutmayacak kadar hâlâ makul olduğunu"[15] vurguladı. Barışın bir güvencesi olarak değerlendirilen Fransız KP'nin Tek Cephe eylemini selamlayan Togliatti, komünist partilerin bundan böyle, kapitalist ülkeler arasındaki çıkar farklarını nasıl hesaba katmaları ve bunlardan bazılarının SSCB'yle ittifaklarını nasıl onaylamaları gerektiğini açıkladı. Bu, Fransa ve Çekoslovakya ile kısa süre önce imzalanmış anlaşmaların savunulması ve aydınlatılmasıdır. Bununla birlikte ana-

12 *La Correspondance internationale*, No:83, 17 Eylül 1935, özel sayı: *Le bilan de l'édification socialiste en URSS.*

13 "La victoire du socialisme en URSS et sa portée historique mondiale, Résolution sur le rapport du camarade Manouilski, adoptée le 20 août 1935", *La Correspondance internationale*, No: 82, 15 Eylül 1935, s. 1218-1220

14 Bundan sonraki açıklamalar, Aldo Agosti'nin Togliatti'ye hasredilmiş muhteşem biyografisine dayanmaktadır: *Togliatti*, Turin, UTET, 1996, özellikle sayfa 191-197.

15 *La Correspondance internationale*, No: 86, 26 Eylül 1935, s. 1268.

lizdeki değişiklik radikal bir nitelik taşımamaktadır zira savaş hâlâ özü itibariyle kapitalizmle tek ve aynı olarak görülmektedir. Yine de bundan böyle "Sovyetler Birliği'nin barış siyaseti"nden, karşılıklı yardım anlaşmalarından ve komünist partilerin eyleminden destek alarak barışı savunmak olanaklı gözükmektedir. Böylece komünist partileri, kendi devrimci perspektiflerinden vazgeçmeksizin bir ulusal savunma siyaseti uygulayabileceklerdir. SSCB'nin siyaseti ile komünist partilerin amaçlarının özdeşliğini ifade etmekle birlikte Togliatti, Manuilski'den farklı olarak, bunlar arasında sürekli ve kendiliğinden bir çakışma olmadığını kabul etti. Uzun tarihsel atıflarda bulunduktan sonra, Fransız ve Çek komünist partilerinin, SSCB ile imzalanmış anlaşmaların gözü pek savunucuları olarak hareket etmekle birlikte ulusal savunma bütçelerini reddedebileceklerini dile getirdi:

> Sonucu belirleyici an geldiğinde bugün imzaladığınız anlaşmaya sadık kalacağınıza ilişkin en küçük bir güvenceye dahi sahip değiliz. Bu nedenlerle, baylar, ne askerî bütçelerinize evet diyebilir, ne de hükümetinize karşı mücadeleyi reddedebiliriz. Ancak bu, dikkat buyurun, Sovyetler Birliği'yle imzalamış olduğunuz sözleşmeye ve onu nasıl uygulayacağınıza da bigâne kalacağımız anlamına gelmez.[16]

Togliatti'nin, barış mücadelesinin biçimlerini ele aldığı son bölümü, kuşkusuz çok daha özgündür, zira pasifist ve gönüllüler hareketlerine, kadınlara ve gençlere doğru birtakım yeni adımlar tavsiye etmektedir.[17] Bu mücadele de savaşın kaçınılmazlığı hakkındaki değişiklik göstermeyen görüşe dayandırılmaktadır: "Barış mücadelemiz hangi uğrağa kadar devam edebilir; bunu öngöremeyiz, hiç kimse öngöremez. Belki bir yıl, belki daha fazla, belki de birkaç ay."[18]

Birkaç gün sonra Georgi Dimitrov tarafından sunulan rapor, gerek tarzıyla, gerekse analizleriyle sorunu kesip attı.

16 *Correspondance internationale*, No: 86, s. 1274

17 Anna Di Biagio, "Togliatti e la lotta per la pace (1925-1935)", *agm.*

18 *Correspondance internationale*, No: 86, s. 1280.

Dimitrov'un söylevi, diğer raporlardan çok daha fazla, VII. Kongre'ye damgasını vurdu ve ona ayırt edici özelliğini kazandırdı. Dimitrov'un raporu üzerine açılan tartışmalar ve Kongre'nin sonunda yaptığı diğer iki konuşma da dikkat çekicidir. Delegeler, tıpkı gözlemciler gibi, Bulgar yöneticilerinin samimiyetinden ve konuşmasındaki kesinlikten etkilendiler. Humbert-Droz "Dimitrov'un salonda taze bir hava akımı estirdiğini" düşünmektedir: "Sade, popüler, sorunlara doğrudan ve esasına yönelen bir söylev; ne laf ebeliği, ne de skolastik".[19] Cachin de aynı yönde bir değerlendirme yaparak şöyle der: "Dimitrov heyecanlandırıcı, sade, öfkeyi içinde barındıran, büyük lâf etmeyen, olgulara dayanan, sıcak, güçlü, popüler, açık, mantıklı, ateşli ve hayat dolu bir hatipti."[20]

Ancak üslûbunun ötesinde Bulgar komünistinin sözlerinin etkisi, büyük ölçüde içeriğinden kaynaklandı. Elbette, Prezidyum tarafından önceden incelenip tartışılmış olan rapor, KE'nin kapitalizmin bunalımına, sosyalizmin başarılarına ve Nazizmin iktidara gelişinde sosyal demokrasinin sorumluluğuna ilişkin klasik konumlarını anımsatan bir giriş bölümüne sahipti. Bununla birlikte, bu mutabık kalınmış genellemelerin ardından metin, etki gücünü ideolojik farklılıklarının ayrıntılarından alan bir faşizm analizi yaptı. KE'nin faşizmin kırılganlığı yolundaki söylemi böylece hafifletildi. Komünistlerin her türlü otoriter iktidar biçimini faşizmle özdeşleştirme biçimindeki abartılarının gündeme getirilmesi bir tür özeleştiri oldu! Faşizmin kapitalizmin zorluklarına tanıklık ettiğini düşünen Stalin'in diyalektiğine atıfta bulunmakla birlikte Dimitrov, faşizmin iktidara gelişinin ifade ettiği siyasi kopuşun üzerinde durdu. Burjuva devletinin eleştirisine dokunmaksızın demokratik özgürlüklerin önemini yeniden değerlendirdi. Çağrısını yaptığı

19 Jules Humbertt-Droz, *Dix ans de lutte antifasciste, 1931-1941*, Neuchâtel, Editions de la Baconnière, 1972, s. 131.

20 Marcel Cachin, *Carnets*, tome IV (1935-1947), Paris, CNRS Editions, 1977, 1975 günlüğü, s. 126.

Tek Cephenin gerçekleştirilmesini uzun uzun analiz etti. Farklı uğrakları ayırt etti: Siyasi ve sosyal güçlerin bir araya getirilmesi, ortak platformun oluşturulması ve anti-faşist bir hükümet perspektifi, konuşmasını somutlaştırmak üzere Fransız örneğinden destek alan Dimitrov tarafından ele alındı. İşaret ettiği noktalar, delegelerin birçoğu için, benzersiz bir vurgu taşıyordu zira uzun yıllardır tabu olarak kalmış birtakım sorunları doğrudan doğruya ele alıyordu: Devrimci geçiş sorunu, anti-faşist hükümetlere komünistlerin desteği sorunu, Avrupa sosyal demokrasisi içinde değişik akımlar arasında artan farklılaşma sorunu, nihayet işçi hareketinin birliğinin yeniden sağlanması sorunu.

Bu raporun yarattığı güçlü duyguya rağmen, çok sayıda delegenin konuşması, ele alınan sorunlar üzerine gerçek bir tartışma açmadı, az da olsa kimi konuşmacılar tereddütlerini dile getirdiler. "Gözlüklü genç Hintli, açık sözlü, köşeli suratlı"[21] ve kısa süre önce faşizm üzerine bir kitap yayınlamış olan[22] P. Dutt, Halk Cephesi'nin oportünist yorumlarına karşı birtakım çekinceler ifade etti: "Tek Cephe sözcüklerinin altında biri oportünist, diğeri devrimci iki çizgi olabilir." Macar yönetici Bela Kun Halk Cephesi'ndeki yenilikten çok Tek Cephe geleneği üzerinde durdu. Piyatnitski'ye gelince, konuşmasını işsizliğe ayırdı ve son derece katı bir tutum sergilediği sosyal demokrasiyle ittifakın ortaya çıkardığı yeni sorunlarla ilgili tek söz etmedi. Manuilski, raporda ele alınan yakıcı sorunlardan çok Engels'in ölümünün ellinci yıldönümü, onun mirası üzerine konuşmayı yeğledi. Esas itibariyle her biri kendi ülkelerindeki durumu sunmakla yetinen delegelerin konuşmalarından ibaret tartışmalardan sonra Dimitrov, kendi görüşüne göre, yeterince fark edilmeyen kimi noktalar üzerinde daha da güçlü bir biçimde durdu: Hükümet sorunu, barış mücadelesi veya ulusal ayırt edici özelliklere gösterilecek dikkat.

21 *Ibid.*, s. 138.

22 Palme Dutt, *Fascisme et révolution*, Paris, Editions sociales internationales, 1936. Kitap, VII. Kongre'yi izleyen yıl çevrilerek Fransa'da yayımlanmıştır.

VII. Kongre'nin belirsizlikleri arasında, KE aygıtının yeniden organizasyonuyla ilgili kararlar önemli bir yer tutmaktadır. Bölge sekreterliklerinin kaldırılması, komünist partilerine tanınmış daha geniş bir inisiyatif alanının uygulamaya konması olarak anlaşılabilir. Bu, özellikle bu değişikliği kabul etmesi için Stalin'le yürüttüğü yazışmada Dimitrov'un ileri sürdüğü gerekçedir. Ama bu, aynı zamanda, karar yetkisinin KE sekreterliğinin elinde toplanması ve Sovyet istihbaratının KE kadroları üzerinde denetiminin artması anlamına da gelir; nitekim Trilisser'in (Moskvin) NKVD'den sekreterliğe girişi buna tanıklık etmektedir.[23]

Dimitrov'un ifade ettiği ve Fransız delegelerin gösterdiği yeni doğrultular, her ne kadar kapanış oturumunda gösterişli bir biçimde kabul edildiyse de, hissedilir değerlendirme farklarını ortadan kaldırmadı. Yine de, VII. Kongre ertesinde, yeni doğrultuyu resmen savunmuş olanlar arasında da birtakım görüş farklılıkları kendini gösterdi. Thorez, tıpkı Dimitrov gibi, Halk Cephesi'nin benzersizliğinin ve komünistlerin gelecekteki bir Halk Cephesi hükümetine katılma olanağının altını çizmekten geri durmadı. Bu fırsattan istifadeyle Komintern Prezidyumu, Togliatti[24] ve Manuilski'nin[25] yanı sıra Kuusinen[26] tarafından da Fransız ve Çek yöneticilerini bakan koltuğu heveslisi ve oportünist olarak suçlayan uyarılarıyla, bu açıklamalara olumsuz tepki verdi. Aynı kınamaya dâhil edilen Fransa ve Çekoslovakya komünist önderleri, bir yandan Halk Cephesi ittifakının taktik ve koşullara bağlı karakterini, öte yandan güçler oranı hesaba

23 Brigitte Studer, Heiko Hauman ((ed.), *L'individu et le système en Union soviétique et dans le Comintern, 1929-1953*, Zurich, Chronos Verlag, 2006. Ayrıca bkz. "Stalinisation et cercles dirigeants des PC", Berne Üniversitesi kolokyumu, Le rapport entre l'individu et système dans le stalinisme, International Congress for Russian/ Soviet and Communist History, 5-7 Ekim 2003.

24 Palmiro Togliatti, "Lettera a Giuseppe Dozza", 17 Kasım 1935, içinde *Opere*, t. IV, Roma, Editori Riuniti, 1975.

25 Manuilski, KE sekreterliği, 16 Ekim 1935 tarihli toplantı, RGASPI, 495-2-1023

26 Prezidyuma rapor, *L'Internationale communiste*, Kasım 1935.

katıldığında hükümete olası bir katılımın ancak geniş bir halk hareketinin mevcudiyeti halinde ele alınabileceğini unutmakla eleştirildiler. Uzun zaman küçümsenen bu tereddütler, VII. Kongre'nin hemen ertesinde, daha kısa süre önce kabul edilmiş yeni doğrultuyu sınırlamaya katkıda bulundu.

Komintern'in siyaseti, bundan sonra, 1939 Eylül başlarına kadar, resmen değişmeden kaldı ve Halk Cephesi türünden geniş birlikteliklerin oluşturulmasını içeren bir anti-faşizmi esas aldı. Değişik komünist partileri, bu yönde seferber olmaya davet edildi. Gerek uluslararası ortamdaki değişiklikler, gerekse farklı Avrupa ülkelerindeki ortamın gelişimi, Komintern'in çoğu zaman VII. Kongre şemalarının açıklamakta yetersiz kaldığının ortaya çıktığı olayların kuyruğuna takılmış bir halde sürekli birtakım düzeltmeler yapmasını gerektirdi.

Komünist partileri ve anti-faşist çizgi

VII. Kongre ertesinde, umutlu bir bekleyiş içinde kalmış olan komünist partileri, Bolşevikleşmeden ve "sınıfa karşı sınıf" siyasetiyle bağlı sekterlikten derinlemesine etkilenen kimilerinin kabul etmekte zorlandıkları bir yola girmeye az-çok coşkulu ve etkili bir biçimde yönlendirildi. Bu özellikle, Halk Cephesi siyasetine karşı büyük tereddütler taşıyan Alman komünistleri için geçerlidir. Batı Avrupalı komünist partileri, her ne kadar hepsi yeni siyaseti kendilerine mal ettilerse de, bunu birbiriyle çok eşitsiz sonuçlar verecek tarzda uyguladılar.

Fransız KP'nin durumu, Latin sekreterliğine üye diğer partilerin durumundan oldukça farklıdır; şöyle ki Fransız KP yeni doğrultunun hazırlanmasına pek yakından katıldı. Fransız KP, Komintern içinde, önceki dönemde Alman seksiyonununkine benzer bir konum kazandı. Bu konum, Fransız partisinin önceki marjinal durumuna göre imrenilecek gibi gözükebilir ancak KE'nin tüm dikkatleri üzerinde toplandığından son derece kısıtlı bir manevra alanına sahip oldu.

Genel raporunda Dimitrov uzun uzun Fransa'nın ve Fransız KP'nin örnekliği üzerinde durdu:

> Fransa, bilindiği gibi, işçi sınıfının tüm uluslararası proletaryaya faşizme karşı nasıl mücadele edileceğinin örneğini verdiği ülkedir. Fransız KP, Komünist Enternasyonal'in tüm seksiyonlarına Tek Cephe taktiğinin nasıl uygulanacağının örneğini vermektedir.[27]

Çoğu zaman umutlu bir bekleyiş içinde kalmış diğer komünist partilerin dikkatini 14 Temmuz'da Paris'teki gösterilerin önemine çekti; Dimitrov'a göre bu gösteriler, Halk Cephesi'nin, daha geniş bir sosyal toplulaşmaya yerleştirerek Tek Cephe'yi genişlettiğine tanıklık etti:

> Bu gösterilerin harika örneği diğer kapitalist ülkelerdeki anti-faşist mücadelenin serpilip gelişmesine büyük ölçüde katkıda bulunacaktır; faşist diktatörlüğün ezdiği Almanya'daki proleterlerin moralinin yükselmesine katkıda bulunacaktır.[28]

Fransız delegelerinin konuşmaları, o güne kadar aşağılanmasa bile yok sayılan bir partinin başarıları hakkında daha fazla bilgiye aç Kongre delegeleri üzerinde büyük bir etki yaptı.[29] Kalabalık bir delegasyonun başkanı olan M. Thorez, uzun konuşması boyunca, babalığını zımnen ve mütevazı bir biçimde talep ettiği Halk Cephesi siyasetini sundu: "Ekim 1934'te Merkez Komitesi Halk Cephesi fikrini oluşturup programını tespit ettiğinde, başarıların bu kadar hızlı olacağını öngöremezdik." Mantıksal bütünlüğünü vurguladığı bir doğrultunun farklı yanlarını sunmak üzere bir öğretmen edasıyla konuştu. Bu çerçe-

27 Georgi Dimitrov, *Journal 1933-1949*, *op. cit.*, s. 143.

28 "Bu artık bir İşçi Tek Cephesi hareketinden ibaret değildir, bu Fransa'da faşizme karşı geniş bir Halk Cephesi'nin başlangıcıdır. Bu Tek Cephe hareketi, işçi sınıfının kendi gücüne inancını artırıyor, köylülük, kent küçük burjuvazisi, aydınlara yöneticilik rolü konusundaki bilincini pekiştiriyor; Komünist Partisi'nin işçi kitleleri içindeki etkisini genişletiyor ve böylece proletaryayı faşizme karşı mücadelede daha güçlü hale getiriyor. En uygun zamanda kitlelerin faşist tehlikeye karşı uyanıklığını harekete geçiriyor." *Ibid.*, s. 143

29 Fransız KP'nin delegasyonu şu kişilerden oluşuyordu: M. Cachin, M. Thorez, A. Marty, M. Gitton, M. Nédélec, W. Rochet, R. Jean ve R. Guyot.

vede anti-faşist mücadele ile hak mücadelesi arasındaki bağın altını çizdi; bu amaçla da, özellikle vergi önlemleri aracılığıyla, genel olarak burjuvaziye karşı değil de tastamam finans oligarşisine karşı yöneltilecek somut iktisadi çözümler ileri sürmenin gerekliliğini gösterdi. Edouard Daladier'nin "200 aile"ye karşı söylemini kendi adına yeniden değerlendiren Maurice Thorez, Fransız KP dışında başka örgütlerin yükselttiği taleplere açık olmayı gözeten bir adımı önerdi:

> Kimi talepler oluşturduk, Komünist Partisi'ne düşman bile olsalar, başka örgütlerin ileri sürdükleri talepleri de kimi emekçi kesimlerinin arzularına uygun olması ve işçi sınıfının çıkarlarına aykırı olmaması koşuluyla kendi hesabımıza katmakta tereddüt etmedik.[30]

Şubat 1934'ten itibaren Fransız KP'nin eyleminin tüm dönemlerini yeniden ortaya koyduktan sonra Maurice Thorez burjuva demokrasisi ile faşizm arasındaki ayrımı sergiledi:

> Burjuva demokrasisi, iktidardaki burjuvazi tarafından sürekli kısıtlanan birtakım sallantılı özgürlüklerin asgarisidir, ancak yine de işçi sınıfına, emekçi kitlelere, kapitalizme karşı seferber olma ve örgütlenme olanakları sunar.[31]

Demokratik özgürlükler uğruna mücadeleyi meşrulaştırmak için Stalin'i kendisine siper eden Thorez, Fransız siyasi tarihinin önemi üzerinde uzun uzadıya durdu: "Geleceği hazırlamak üzere geçmişten ders çıkartıyoruz." "Burjuva devrimleri"nden kaynaklanmış cumhuriyetçi ve demokratik geleneklerin canlılığı, ona göre, anti-faşist bir araya geliş bakımından elverişli bir zemin oluşturmaktadır: "Fransız köylüsü"nün siyasi ağırlığını unutmaksızın, köylülüğün cumhuriyetçi kurumlara bağlılığı için de aynı şey söylenebilir: "Köylü durumun hakemi olmuştur ve hâlâ da öyledir." Fransız KP'nin ulusal savunma yönünde be-

30 *VIIe Congrès de l'Internationale communiste, compte rendu abrégé*, Moskova, 1939, s. 193

31 *Ibid.*, s. 194.

nimsediği pozisyonu desteklemek üzere Thorez gerek 1793, gerekse 1871 devrimci ve yurtsever geleneklerine de atıfta bulundu; işte bu geleneklerle Parti Fransa'ya, onun halkına ve bağımsızlığına bağlılığını ilan etti:

> Hem 1793 Komünü'nün, hem de 1871 Paris Komünü'nün anılarını yüceltiyoruz. Faşizmin şovenizmine ve top-tüfek tüccarlarının yurtseverliğine karşı, ülkemize, halkımıza duyduğumuz sevgimizi ilan ediyoruz. [...] Halk kitlelerine kendimizi özgürlük ve ülke bağımsızlığının şampiyonları, Fransa halkının bugünkü ve gelecekteki çıkarlarının temsilcileri olarak sunuyoruz.[32]

Bu gelişme, her biri bir sosyal sınıfla özdeşleştirilmiş siyasi güçler analizi konusunda o zamana kadar komünist harekette ağır basmış olan anlayışa aykırıdır. Bu sosyolojik yorum adına, orta sınıflar ve küçük burjuvazi arasında etkili siyasi güçler, KE tarafından her zaman işçi hareketinin karşıtları olarak değerlendirilmiştir: En çarpıcı örnek, Fransız KP'nin bundan böyle kalıcı bir ittifak önerdiği Radikal Parti'nin durumudur. Bu yeni tutuma teorik bir temel oluşturmak için Thorez, siyasi davranışların belirlenmesinde öznel etkenlerin öneminin altını çizdi ve bir kez daha cumhuriyetçi ve devrimci gelenekleri şöyle yüceltti:

> Burjuvazi, şimdiye kadar, egemenliğini haklı gösterip pekiştirmek üzere işçi sınıfına karşı bu geleneklerden yararlanmıştır. Şimdi devrimci gelenekler, faşist biçimindeki burjuva devletine karşı mücadelesinde işçi sınıfının ellerinde ek bir silah haline geliyor.[33]

Dimitrov'un genel görüşlerine atıfta bulunan Thorez, Fransız KP'nin nasıl konum alacağını belirlemek durumunda olduğu muhtemel bir Halk Cephesi hükümeti sorununu ele aldı. Fransa'da yeni bir bakanlık bunalımı olabileceği noktasından hareket ederek aşağıdaki değerlendirmeyi yaptı: "Bir kitle hareketi, partimizin destekleyeceği ve gerektiğinde hatta içinde yer

32 *Ibid.*, s. 198.

33 *Ibid.*, s. 196.

alabileceği bir Halk Cephesi hükümeti gerekliliğini dayatabilir." Bu değerlendirme, kesin olarak çözüme kavuşturamamış olsa da nihai karardan önce bu konuyu kapanış konuşmasında yeniden ele alma gereği duyan KE Genel Sekreteri'nin yaklaşımından ileri gitmiştir:

> Halk Cephesi hükümeti, finansın karşı-devrimci kodamanlarına ve onların faşist ajanlarına karşı sonucu belirleyici birtakım önlemleri etkili bir biçimde aldığı ve komünist partisinin faaliyetini ve işçi sınıfının mücadelesini hiçbir biçimde rahatsız etmediği takdirde, komünist partisi hükümeti her araçla destekleyecektir; komünistlerin Halk Cephesi hükümetine katılımı, tek tek her olayda somut durum dikkate alınarak kararlaştırılacaktır.[34]

Deneyimlerinden güç alan Fransız KP yöneticileri, hükümete katılma tasarılarında ısrarlı olma konusunda bu sözlerden cesaret buldular.[35]

VII. Kongre tarafından meşrulaştırılan Halk Cephesi siyaseti, Fransız KP'nin siyasetinde ete kemiğe büründü; bunu, bu siyasetin Fransa'daki duruma denk düşmesi ve Partinin etkisinde daha önce görülmedik bir ilerleme sağlaması kolaylaştırdı. Fransız KP'nin yapılarında derinlemesine bir dönüşüm ve yönetici ekibinde bir köklü değişiklik olmaksızın, gerek Parti'nin imajı, gerekse Fransız siyasi yaşamındaki yeri ciddi bir değişikliğe uğradı.[36] Halk Cephesi'nin Fransız KP'nin tarihinde gerçek bir eşik oluşturduğu reddedilemez. KE tarafından uzun zaman KE'nin hedefleri bakımından faaliyeti ve elde ettiği sonuçlar pek başarılı olmayan bir parti olarak değerlendirilen Fransız KP, 1935-1939 arasında, Halk Cephesi siyasetinin bir tür vitrini hali-

34 20 Ağustos 1935'te kabul edilen "Résolution sur le rapport du camarade Dimitrov", *op. cit.*, s. 535.

35 "İşte Halk Cephesi'nin gelişimiyle, bir Tek Cephe -veya Halk Cephesi- hükümeti olanağı, olasılığı doğar." Maurice Thorez, 17 Etim 1935 günlü Merkez Komitesi.

36 Serge Wolikow, "La réintégration de la famille politique communiste dans les sociétés politiques de l'Europe occidentale dans les années trente" in *Les Familles politiques en Europe occidentale au XXe siècle*", Roma, Ecole française de Rome, 2000.

ne geldi. Enternasyonal'in başarı hanesine de kaydedilen Fransız KP'nin elde ettiği sonuçlar, yeni çizginin doğruluğunu ifade etmeye izin verdi. Sadece Fransız KP'nin işi olmanın ötesinde, gerek düzenlediği gösteriler, gerekse seçimlerde elde ettiği sonuçlar, KE basını tarafından büyütülerek ve diğer partilere örnek olarak sunuldu. Fransız KP'nin Ocak 1936'da Villeurbanne'da yapılan VIII. Kongresi ve Aralık 1937'de Arles'da toplanan IX. Kongresi, Parti'nin yeni ulusal boyutuna işaret etti. Basına ve halka açık kongre çalışmaları, işçi olmayan sosyal halk kesimlerinin kaygılarına geniş yer veren bir partiye dönüşmüş yüzünü gösterme fırsatı verdi. SSCB ve Stalin'in yüceltilmesi, İspanyol cumhuriyetçilerine ve faşizme karşı mücadeleye destekle birleştirildi. Fransız KP, artık bir yığın partisidir; üye sayısındaki güçlü artış buna tanıklık etmektedir: 1934'te 40.000'in altındaki üye sayısı, 1936 başlarında 80.000'e, 1937 sonlarında ise 300.000'e yükseldi. Parti basını da benzer bir biçimde büyük bir yaygınlık kazandı; *l'Humanité* tirajını iki katına çıkardı, 1935'te 200.000 nüshadan az olan tirajı 1937'de 350.000'e ulaştı.[37] İttifaklar, Parti'nin, Paris bölgesi ve Nord gibi eskiden beri yerleşik olduğu yerlerin yanı sıra o zamana kadar ikincil bir konumda bulunduğu bir dizi bölgede de önemli sayıda belediyeyi kazanmasına olanak sağladı; Parti'nin VIII. Kongresi'nin simgesel olarak toplandığı Villeurbanne bu yeni kazanılan bölgelerden biridir. Fransa'nın güneyi ve batısında partinin elde ettiği sonuçlarda anlamlı bir iyileşme görüldü. Birtakım eşitsizlikler varlığını korusa da, Parti'nin seçimlerdeki etkisi ulusal çapa ulaştı.

1935-1938 arasında kısa bir dönem boyunca Fransız KP, cumhuriyetçi siyasi sistemde aktif olarak yer aldı. Sayıları 10'dan 72'ye yükselen komünist temsilciler, Millet Meclisi'nde birçok komisyonda aktif üyeler haline geldi ve çok değişik yasa önerilerinde bulundular.

37 Alain Courban, *L'Humanité (avril 1904-août 1939), histoire sociale, politique et culturelle d'un journal du mouvement ouvrier français*, tarih doktora tezi, Université de Bourgogne, 2005.

İlk bakışta paradoksal gibi görünse de Fransız KP'nin hükümete katılmaması, KE'ye karşı manevra alanının sınırlarını gösterir. Bu sorun, farklı ideolojik yaklaşımlarla bağlı olduğu ölçüde daha da canlanan tarihçilik tartışmalarına uzun zaman konu oluşturdu. Katılmamanın sorumlularıyla ilgili akıl yürütmeler, KE'nin işleyişiyle ilgili farklı anlayışları örtük biçimde de olsa dile getirdi. Sosyalistlerin yaptığı öneriyi kabul etmemek üzere Fransız KP'nin 1936'da resmen ileri sürdüğü gerekçe, orta sınıfları ürkütmemek ve aşırı sağın antikomünist kampanyalarına fırsat vermemek oldu. Anılarında, Fransız KP yöneticileri, Politbüro'da azınlıkta olan Thorez'in katılma lehinde olduğunu ifade ederler. Eski genel sekreterin rolünün değerini artıran bu tez KE'nin rolünü sessizce geçiştirir. Komünist Enternasyonal arşivlerinin açılması sayesinde bugün çeşitlenmiş olan belgelere dayanan genel bir analiz, Halk Cephesi hükümetine komünistlerin katılımı merkezî sorunu çerçevesinde Fransız KP ile KE arasında yürütülmüş tartışma sürecini yeniden oluşturmaya olanak vermektedir. Bu görüş alışverişlerinin seyri, bir ulusal seksiyonun o dönemde Komintern içinde sahip olabileceği dar manevra alanı hakkında oldukça öğreticidir. 1935 Ekim ayının sonlarında KE yönetimi, Fransız KP'nin hükümete olası katılımı konumunu reddettiğini farklı biçimlerde iletti. Fransız KP, Thorez'in Merkez Komite'deki sözleriyle ortaya koyduğu birkaç ihtirazı kayıttan sonra, bunu resmen kabul etti ve Kuusinen, Togliatti ve Manuilski tarafından desteklenen bu doğrultuya ayak uydurdu. Bundan sonra Fransız KP Fransa'da sınırlı siyasi değişiklikler beklentisine dayalı bu çizgide kaldı. Seçimlerde Halk Cephesi'nin zaferinden sonra, KP'nin beklenmedik ve büyük ilerlemesine rağmen, gerek Fransız KP yönetimi içinde, gerekse KE sekreterliğinde kimi çekişmelere rağmen, aynı konum ağır bastı. Marty'nin KE Prezidyumu'na sunduğu rapor da buna tanıklık etmektedir: Marty, teşhir etmek amacıyla kimi Fransız KP yöneticilerinin bu konuyla ilgili KE çizgisini gözden geçirme

girişimlerini sergiledi.[38] Dimitrov, kabul edilen konumun koşullara bağlı olduğunu ve geniş bir halk hareketi durumunda değiştirilebileceğini hatırlattı.[39] Aynı anda, grev hareketinde benzeri görülmedik yükseliş, bir düşünce değişikliğini haklı gösterebilecek olsa da, böyle bir değişiklik meydana gelmedi. Bu konumda herhangi bir değişiklik olmamasında iki etken rol oynadı: Fransız ordusunun olumsuz tepkisinden çekinen SSCB'nin diplomatik kaygıları ve KE yöneticilerinin, Fransız KP'nin Fransız siyasi sistemiyle aşırı güçlü siyasi bütünleşmesinden duydukları endişe.[40]

Halk Cephesi konusunda Belçika ve İsviçre partileri

José Gotovitch'in yeniden oluşturduğu biçimiyle Belçika kronolojisi, belli bir zaman kaymasıyla, Fransızlarınkiyle özdeştir: Fransızların başarıları, Belçikalıların inisiyatiflerinde katalizör rolü oynadı.[41] Siyasi dönemeç, Nisan 1935'te toplanan bir ulusal konferans sırasında alındı; Moskova'da uzun süre hazırlanmış bu konferans, eskileri sekter olarak niteleyerek yeni bir yönetimi göreve getirdi. İlk evre Haziran 1935'te bir Anti-Faşist Aydınlar İzleme Komitesi (CVIA) kuruluşu oldu. İlk kongresi ekimde, üniversite dünyasının tanınan siması, anti-faşizmin önde gelen şahsiyetlerinden biri ve birleşik soldan Paris'te ilk seçilen kişi olan Paul Rivet'nin katılımıyla yapıldı. Belçika'daki CVIA, komünist öğretmenler, avukatlar ve sanatçılar çekirdeği etrafın-

38 KE Prezidyumu'nun 10 Haziran 1936 günlü toplantısı, André Marty'nin raporu, RGASPI, 495-2-228.

39 KE Sekreterliğinin 19 Mayıs 1936 günlü toplantısı, RGASPI, 495-18-1088.

40 Dimitrov 12 Mayıs 1936'da şu telgrafı gönderiyor: "*Yeni hükümet Halk Cephesi iradesinin ve programının uygulayıcısı olarak hareket etmelidir. Bu nedenledir ki, hükümete katılmamış olmasına rağmen KP yeni hükümetin bileşimiyle yakından ilgilenmeli ve sonucu belirleyici mevkilerin, özellikle içişleri ve dışişleri bakanlıklarının, faşizme karşı savaş ve Fransız-Sovyet dostluğu açısından olabilecek en güvenilir unsurların elinde olmasını sağlamaya çalışmalıdır.*" RGASPI, 495-184-43.

41 José Gotovitch, *Histoire du Parti communiste de Belgique*, Brüksel, CRISP, 1997, s. 20.

da yapılandı. Bir yıl önce üyeleri arasında en gözde gerçeküstücülerin (Magritte, Nougé...) yer aldığı Uluslararası Devrimci Yazarlar Birliği'nin Belçika seksiyonu olarak, Devrimci Kültür Derneği oluştu. Gerçeküstücü yazarlar her ne kadar Belçika KP ile bağlarını kopardılarsa da anti-faşist hareketin içinde kaldılar. Uluslararası Kızıl Yardım'ın hukukçuları da CVIA'da yer aldı; bununla birlikte CVIA'nın kalbi, farmasonlukla sıkı sıkıya bağlı liberal burjuvazinin kalesi Brüksel Üniversitesi'nde attı. Brüksel Üniversitesi, açıkça faşist fikirli kimi parlak şahsiyetlerin kol gezdiği bir üniversitede akıntıya karşı kendi CVIA'larını kuracak kimi Liège'li akademisyenleri de bir araya getirdi. CVIA, Belçika'da Halk Cephesi fikrinin taşıyıcısı oldu. Daha doğrudan siyasi bir düzlemde, Belçika KP Belçika İşçi Partisi'ne doğrudan müracaatla, Tek Cephe ve Halk Cephesi'ne övgüler düzerek "savaşa ve faşizme karşı" eylem birliği önerdi. Faşist hareketler La Légion nationale ve Verdinaso'ya karşı eylem çağrılarında, Jeunesses communistes [Komünist Gençler], Jeunes gardes socialistes [Sosyalist Genç Muhafızlar] ve l'Union socialiste antifasciste [USAF –Anti-faşist Sosyalist Birlik] imzaları aynı belgelerin altında daha sık görünür hale geldi. Belçika İşçi Partisi içinde Halk Cephesi fikri lehine bir akım biçimlenmeye başladı. Brüksel, Liège ve Gent federasyonları Halk Cephesi'nden yana tutum aldı ve onun çağrısıyla Ekim 1935'te düzenlenen kongreye katıldılar. Ancak yıl sonundan itibaren sosyalist yönetim taarruza geçti: Belçika İşçi Partisi hükümettedir ve kooperatif ve yardımlaşma sandıklarıyla üyelerin çoğunluğunu temsil eden sendikalar, sarsılmaz bir biçimde komünistlere düşmanlıklarını korumuşlardır. 6 Ocak 1936'da Belçika İşçi Partisi Genel Konseyi, Halk Cephesi fikrini reddetti. Birlikçi akımın biricik tutunma noktaları Brüksel ve Liège, aydınlar ve gençlerden ibaret kaldı. Sosyoloji, coğrafyayı yeniden böldü. Elde edilen tek ve oldukça dar başarı Aralık 1935'te, sosyalist ve komünist üniversite öğrencilerinin Birleşik Sosyalist Üniversiteliler adı altında birleşmesidir.

İsviçre'de, 2.000'den az üyesi olan komünist partisi, Enternasyonal'in yeni siyaseti kendisine bir atılım olanağı sağladığında kaygı verici bir düşüş içindeydi. 1932'den bu yana görevlerinden uzaklaştırılmış Jules Humbert-Droz yeniden ön plana çıktı ve birçok kantonda sosyalistlerle yakınlaşmalar başladı. Birtakım tereddütler ve belli bir bekle-gör döneminden sonra parti, KE VII. Kongresi ertesinde yeni siyaset yolunu tuttu. 1936 ilkbaharında, partinin VI. Kongresi, İsviçre ulusal ve demokratik değerlerine özenli yeni siyasetin pekişmesine vesile oldu. Bununla birlikte, bu doğrultu, Enternasyonal temsilcisi Richard Gyptner'in sıkı denetimi altında kaldı. Parti, anti-faşist komiteler kurulması konusunda kimi başarılar sağladıysa da, komünist militanların İsviçre Sendika Birliği sendikalarına girmeyi reddetmeleriyle doğan hoşnutsuzluk boyunca iç görüş ayrılıkları derinleşti. İsviçre Sendika Birliği programatik anlaşma konusundaki her türlü öneriyi reddetti. Kısa süre sonra Sosyalist Parti de bir Halk Cephesi kurulmasını kabul etmedi. Komünist Partisi içinde Halk Cephesi çizgisine muhalefet edenler bu süreçten güçlenerek çıktı ve ilan edilmiş başarıları getirmeyen bir siyasete karşı kuşkularını vurguladılar; bu çerçevede Brigitte Studer şöyle yazmaktadır: "Tartışmasız bir biçimde 'Tek Cephe' taktiği ve hele 'Halk Cephesi' taktiği İsviçre'de başarısızlığa uğramıştır."[42]

42 Brigitte Studer *Un parti sous influence. Le parti communiste suisse, une section de Komintern, 1931-1939*, Lausanne, l'Âge d'Homme, 1994, s. 118.

Bölüm 5

Savaş Sınavı ve Dağılma (1936-1943)

Nasıl ki 1930'lu yılların başından itibaren devrimci perspektif gitgide gözden kaybolduysa, savaş bulutları da yakınlaşıp durdu. Bu noktada Komintern'in stratejisi, SSCB'nin dış siyasetine kopmaz biçimde bağlı kaldı. Sovyetler'in Milletler Cemiyeti'ne girişi, ardından Haziran 1935'te Fransa ile ittifak anlaşması imzalayarak diplomasi oyununa katılımı, Litvinov'un kolektif diplomasi lehine getirdiği bir gelişmeye işaret ediyordu; bu yeni anlayışta, Sovyet diplomasisinin, saldırgan davranışlarına karşı koyduğu faşist emperyalist devletler ile burjuva demokrasisine sahip devletler arasında bir ayrım gözetiliyordu. Ne var ki, SSCB'nin bu uluslararası siyaseti, gerek devlet, gerekse parti yönetiminde, 1937'den itibaren artan tereddütler ve şüpheler doğurdu.[1] Dış siyaset üzerinde Stalin'in ve çevresinin, yani Molotov ve Jdanov'un uyguladığı denetim gitgide arttı. İsyancıların Büyük Britanya'nın kayırıcı tarafsızlığından ve Almanya ile İtalya'nın aktif yardımından yararlandığı İspanya'da askerî durumdaki gelişmeler, ardından Japonya'nın Çin'e karşı taarruza geçmesi, kaçınılmaz görünen bir dünya savaşı tezinin gerçekliğini artırdı.[2] Stalin'e göre, bu durum, SSCB'ye karşı bir birleşik cepheyi

1 Sabine Dullin, "L'union soviétique et la Franca à un tournant: conjoncture extérieure et évolution interne en 1936-1937", in *Matériaux pour l'histoire de Notre temps*, no: 65-66, Ocak-Haziran 2002.

2 Silvio Pons, *Stalin e la Guerra inevitabile, 1936-1941, op. cit.*

bertaraf etmek üzere büyük devletler arasındaki çelişkilere dayanmayı esas alan taktik bir oyunu güçlendirerek, baskıları ve temizlik hareketlerini haklılaştırdı. Anti-faşizm egemen ideolojik referans olarak kaldığı sürece, sosyal demokratlar, Komintern'in taşıyıcısı olduğu ortak eylem önerilerinden kaytardıkları için acımasız bir biçimde kınandılar. Olaylar düzeyinde SSCB'nin uluslararası siyaseti, özerk bir biçimde değil de temposunu uluslararası konjonktürün ve SSCB dış siyasetindeki gelgitlerin belirlediği, gitgide daha bağımlı bir biçimde gelişen Komintern'in stratejisinin temel referansı haline geldi. Komintern faaliyetlerinin takvimi ve içeriği, savaş bulutlarının hâkim olduğu bir uluslararası bağlamın damgasını taşıdı. Komintern'in her şeyden önce savunmaya dayalı olan stratejisi, başlangıçta kimi başarılar sağlayan, ancak gitgide güçlüklerle karşılaşan, anti-faşizm ve savaşa karşı mücadele güçlerinin eşgüdümlü kılınmasına çaba harcayarak, olayların peşi sıra sürüklendi. Anti-faşizmin simgelerinden biri olan Genel Sekreter Dimitrov, en azından 1938'e kadar yüksek değer biçtiği ve övündüğü bu anti-faşist mücadelenin kalıcı bir biçimde doğruluğuna inanıyordu[3]; ancak Şubat 1939'dan sonra, SSCB KP'nin XVIII. Kongresi'nin SSCB'nin diplomatik kuşatmaya alınmasına karşı mücadeleye vurgu yapan analizi, Komintern'in stratejisine resmen damgasını vurdu.[4]

Komintern ve İspanya Savaşı (1936-1938)

İspanya Savaşı hiç kuşkusuz Komintern'in adının uluslararası siyaset arenasında göründüğü son vesile oldu. Uluslararası diplomasiye dâhil olmuş olan SSCB'nin dış siyaseti, KE'nin faaliyetine egemendi. KE'nin siyasetinin ana doğrultularını, Dimitrov'un söylevlerinden çok, Stalin'in, Litvinov'un veya Jdanov'unkiler

3 Georgi Dimitrov, *Deux années de lutte héroïque du peuple espagnol*, Paris, Bureau d'Editions, 1938, 36 sayfa.

4 Georgi Dimitrov, *L'URSS et le prolétariat international*, Paris, Bureau d'Editions, 1939, 28 sayfa.

belirler hale geldi. Manuilski'ye gelince, onun konuşmaları, Enternasyonal'in hedeflerini sürekli olarak SSCB'ninkilere bağlama yönündeydi; özellikle XVIII. Kongre'de Komintern'in siyaseti üzerine Sovyet partisi delegasyonu adına yaptığı konuşmada bunu açıkça gösterdi.[5]

Özellikle Litvinov'un itkisiyle Sovyet diplomasisindeki ihtiyatlılık, bu dönem boyunca Komintern siyasetini belirleyen temel bir veri oldu.

İspanya isyanının patlak vermesiyle karşı karşıya kalan Komintern yönetimi, İspanyol cumhuriyetçilerini desteklemek üzere uluslararası bir seferberliğin somut koşullarını ele almak için iki ay kadar bekledi. Dimitrov'un gözü pek öncüsü olduğu militan anti-faşizm, başka Sovyet yöneticilerinin kapitalizm ve savaş ile ilgili geliştirmiş oldukları analizlerle çelişiyordu.[6]

Dimitrov, diğerlerinden daha çok barış için mücadele yürütme olanağına vurgu yapmaya devam etti. Öte yandan, KE'nin eylemi de gitgide Stalinci diplomasinin peşinden sürüklenmeye başladı ve SSCB'de zincirlerinden boşanmış terörün darbelerine maruz kaldı.[7] Bu anafora kapılmayan KE yöneticileri, Polonya KP'nin tasfiyesinin veya KE'nin İspanya'dan uluslararası tugayların geri çekilmesini onaylamasının da gösterdiği gibi, Stalinci siyaseti uyguladılar. Eylül 1936'da KE'nin bir kararıyla kurulmuş olan uluslararası tugaylar, Fransız, İtalyan veya Alman değişik Avrupalı KP'ler tarafından üstlenildi, SSCB'nin müdahale etmeme kararına imza koyduğu bir uğrakta Frankocu isyana karşı İspanya Cumhuriyeti'ni savunacak gönüllüleri toparlama görevi onlara verildi. Litvinov'un biçimlendirdiği Sovyet diplo-

5 Dimitri Manuilski, *Unité internationale pour la paix et la liberté, rapport présenté au XVIIIe congrès du Parti communiste (bolchévik) de l'URSS*, 11 Mart 1939, Paris, ESI, 1939.

6 Georgi Dimitrov, *Journal 1933-1949*, *op.cit.*; Türkçesi: *Günlük 1933-1949*, *age.*

7 William J. Chase, *Ennemies Within the Gates? The comintern and the Stalinist Repression, 1934-1939*, *op. cit.*

masisi, Avrupa'da kolektif güvenlik ve statüko kartını oynadı.[8] Stalin, Batılı büyük devletler arasındaki çıkar farklılıklarına dayalı bir diplomatik tercihle bu perspektiften adım adım uzaklaştığında, KE ve seksiyonlarının 1935'ten itibaren geliştirdikleri konum da kontrpiyede kaldı. 1938 yılı sonunda uluslararası tugayların geri çekilişi, KE tarafından üstlenildiyse de, aslında Sovyet diplomasisinin kaygılarının bir dayatmasıydı. Oysa ki iki yıl boyunca İspanya Cumhuriyeti'nin savunulması için seferberlik, KE'nin ve komünist partilerin ana faaliyetini oluşturmuştu. Değişik ülkelerde, özellikle de Fransa'da, gönüllülerin gönderilmesi örgütlendi.[9]

Komintern'in son özgül büyük kavgası

1936 yazından itibaren İspanya sorunu, 1939'a dek Komintern'in siyasetinin her noktasında ağırlığını hissettirdi. 1936 ilkbaharına kadar KE yönetici çevrelerini zaman zaman meşgul eden İspanya'daki siyasi durumun ele alınması, en azından 1938 sonbaharına kadar çoğu toplantının gündeminde yer aldı. Aynı şey, merkez komitesi toplantılarının hemen hemen tümünde sorunun şu veya bu biçimde ele alındığı Fransız KP yönetici organları için de söz konusuydu.

Boşluklarına rağmen Dimitrov'un *Günlük*'ü Fransız KP ile bağlantılı olarak İspanya sorunu konusunda Komintern yönetiminde sıkça yapılan tartışmalar hakkında değerli bilgiler vermektedir.[10] Dolayısıyla büyük bir bölümünü bilmediğimiz bir faaliyeti, en azından bu arşivlerin ortaya çıkardığı bilgiler çer-

8 Silvio Pons, *Stalin e la Guerre inevitabile, 1936-1941, op. cit.*; Sabine Dullin, *La diplomatie soviétique au temps de Litvinov, op. cit.*; Stanley G. Payne, *The Spanish Civil War, the Soviet Union and Communism*, New Haven, Yale University Press, 2004.

9 Rémi Skoutelsky, *L'espoir guidait leurs pas. Les volontaires français dans les Brigades internationales, 1936-1939*, Paris, Grasset, 1998.

10 Georgi Dimitrov, *Journal, 1933-1949, op. cit.*Türkçesi Georgi Dimitrov, *Günlük, age.*

çevesinde yeniden oluşturmayı denemek için arşiv fonlarını ele almak, her türden arşiv belgesini çapraz değerlendirmek yerinde olur. Gerçekten de Komintern düzeyinde her zaman esas olanı oluşturan stratejik planda rol oynayan ile Fransız KP'nin kendi yönetimi düzeyinde tartışılıp karara bağlanan militan ve örgütsel gönüllülüğün uygulananı arasında ayrım gözetmek gerekir.

İspanya ile ilgili olarak Fransız KP'ye uluslararası aygıtta verilen ve kendisinin de kabul ettiği yer, her şeyden önce Fransa'da Halk Cephesi'nin elde ettiği başarıların ardından dünya komünizm sahnesinde kazandığı statünün bir sonucudur. Fransız KP, her ne kadar yeni bir otorite kazanmış, SSCB'nin siyasetinden kimi bakımlardan farklılaşan bir siyaset yürütmeye çalışmışsa da, özerkliği son derece göreceli kalmıştır.

KE'ye oranla bu konum alışların farklı uğrakları şöyle ifade edilebilir: KE tarafından uyarılan Fransız KP çok erken seferber oldu, ancak Sovyet diplomasisinin İspanya'daki olaylar karşısında bekle-gör siyaseti izlemesi nedeniyle eylem koşulları konusunda temaşacı bir tutum aldı. İzleyen süreçte KE ve onun ötesinde arka planda kalan SSCB tarafından komünist müdahale ve gönüllülüğü örgütlemekle görevlendirildi; oysa Fransız KP'nin müdahil olmama değerlendirmesi, ılımlı olmaya çağırdığı SSCB'ninkinden daha belirleyiciydi. Bir zaman sonra, KE'nin siyaseti İspanya Cumhuriyeti ile aktif bir dayanışmaya doğru çark ettiğinde, Fransız KP Moskova'dan gelen ısrarlı taleplerle uyumluydu. Fransız KP'nin anti-faşizm ve yurtseverlik kavgası, 1937 yılı boyunca İspanya'ya gönüllü savaşçı toplamayla atbaşı yürütüldü. Nihayet İspanyol Cumhuriyetçileriyle dayanışma ve destek, Fransız KP'nin II. Enternasyonal yöneticileriyle uluslararası bir seferberlik düzenlemek üzere yinelenen ancak sonuçsuz kalan girişimleri haricinde, KE'nin siyaseti içindeki aktif rolünü artık oynamadığı diplomatik oyun kâğıtlarının yeni bir dağılımıyla yürüdü.

Askerî ayaklanmayı izleyen günlerden itibaren, Komintern Sekreterliği Fransız KP yöneticilerini önce siyasi bir çerçeve-

de alarma, ardından da gecikmeksizin harekete geçmeye teşvik etmeye yöneldi. İsyanın patlamasının ertesinde Dimitrov, Thorez'e ve 1931'den beri Fransız KP yönetiminde Komünist Enternasyonal delegesi olan ve partinin taktiğinin esinlendiricisi olarak yanında bulunan Fried'e (takma adı Clément) ilk telgrafını gönderdi. Fransız KP, vakit geçirmeksizin, bir basın kampanyası ve bir dizi miting yapmaya çağrıldı: "İspanya'da faşist karşı-devrimci darbeye karşı, İspanyol Tek Cephesi'yle dayanışma için kitleleri ve kamuoyunu seferber etmek. Mitingler düzenlemek; özellikle Paris'te ve İspanya sınırı yakınlarında. Basında kampanyayı geliştirmek." Fransız KP, aynı zamanda, İspanyol faşistlerine yandaş çevrelerin eylemini felce uğratmak üzere Parlamento'da müdahaleye de davet edildi: "Sorunu Meclis'te de ortaya koymak. Fransa'ya iltica etmiş İspanyol karşı-devrimcilere ve onların Fransa'daki işbirlikçilerine karşı güçlü önlemler talep ediniz."[11] Hızlı bir biçimde Fransız KP darbeyi çarpıcı bir tarzda teşhir edip, İspanya Cumhuriyeti'yle dayanışma çağrısı yaptı. Sovyet diplomasisinin dümen suyunda giden KE yönetimi, Fransa'daki durumun istikrarsızlaşmasından endişe duydu ve Fransız KP'yi, o uğraktaki siyasi mücadelenin çerçevesini demokrasinin ve cumhuriyetçi meşruiyetin savunulmasına oturtmaya çağırarak siyasi söylem alanını sınırlamaya yöneltti: "Fransız ve uluslararası gerici basının kampanyasını göz önünde bulundurduğumuzda, Fransız KP'nin bir açıklamayla pozisyon almasını gerekli görüyoruz... Fransız KP, proletarya diktatörlüğünün kuruluşu için değil sadece demokratik cumhuriyetin savunusu için mücadele ediyor."[12] Bunlar, Fransız KP'yi siyasi demokrasiye bağlılığının altını çizmeye, bir Fransız cephesine doğru gitme ve faşist devletlere, başta da Almanya'ya karşı bir engel oluşturabilecek ülkelerle diplomatik ittifaklar kurma gerekliliğini vurgulayarak hedeflerini açık bir biçimde sınırlamaya yönelten önemli talimatlardı. Kimi militanların pek iyi karşı-

11 Telgraf, 19 Temmuz 1936, RGASPI, 495-184-39.

12 Telgraf, 27 Temmuz 1936, RGASPI, 495-184-39-3.

lamadığı, sosyalist müttefiklerin itiraz ettiği ve nihayet KE'nin eleştirdiği bu doğrultu değişikliği, eylül ayında, çok ileri gittiğini kabul eden Thorez tarafından açıkça terk edildi. Aynı şekilde, uzun zaman karanlıkta kalmış ve yorumlanması zor bu dönem, büyük ölçüde Komintern'in kimi zaman çelişkili olan talimatlarıyla açıklanabilir. Gerçekten de ağustos ayından itibaren Enternasyonal'in kaygıları, İspanya Cumhuriyeti'ne maddi yardımın örgütlenmesine doğru kaydı:

> Fas'taki birliklerin çıkartılması, Fransız Halk Cephesi'nin tarafsızlık eylemini geliştirdiği bir uğrakta Almanya'nın ve İtalya'nın isyancılara doğrudan yardımı... gerçek bir yardım yapma konusunda bir dakika bile tereddüt edilmemelidir. Alacağınız acil önlemlerde ısrarcıyız. Somut olarak ne yapıldığını hemen bildirin.[13]

Gerçekten de Fransız KP mitingleri çoğaltmış ve ağustos ayı boyunca yaklaşık 300 miting yapmıştır; müdahale etmeme siyasetine uyulmadığı ortaya çıkar çıkmaz, broşürlerle, bildirilerle, parti basınıyla İspanya'ya maddi destek lehinde bir kampanya başlatılmıştır. Bu arada Thorez, KE Prezidyumu'nda 17 Eylül'de yaptığı konuşmada orta sınıfların savaş tehlikesinden kaygı duyduğuna ve barışsever konulara duyarlılığını koruduğuna işaret etmiştir.

> Korkuduyan, tereddütlü bir doğaya sahip, İspanya Cumhuriyeti'ne sempatilerini ifade etmek istemekle birlikte hükümetin ileri sürdüğü kanıt ve gerekçelere de duyarlı olan orta sınıflar arasındaki başarımız daha düşük olmuştur: 'Bu savaşa yol açabilir' ve küçük burjuvazi sempatisini dile getirip harekete geçmemeyi tercih etmiştir; bu da işçi sınıfı ile orta sınıflar arasında kopuşa, yani Halk Cephesi içinde kopuşa varabilecek giderek genişleyen bir çatlak olasılığı demektir.[14]

Fransız KP'nin Halk Cephesi hükümetinin siyasetini eleştirisi, müdahale etmemenin felaket sonuçları, İspanya'daki duru-

13 Telgraf, 7 Ağustos 1936, RGASPI, 495-184-47-285.

14 17 Eylül 1936 günlü Prezidyum toplantısı, RGASPI, 495-2-232.

ma mevcut askerî güçler arasındaki dengesizliğin gitgide büyümesi biçiminde kendisini hissettirdiği eylül ayı başlarında arttı. Komintern yöneticileri, yine de, ideolojik planda aşırı atılgan buldukları kimi girişimleri nedeniyle Fransız KP'yi eleştirmekten geri kalmadılar. M. Thorez, *l'Humanité* gazetesinde, anti-Nazi ittifak adına, Paris'e 30 Ağustos'ta Polonya devlet başkanının gelişini selamladığında, Dimitrov "Thorez'in Polonya ile ilgili *l'Humanité* gazetesindeki skandal niteliğindeki makalesi"[15] değerlendirmesini yaptı. Fransız yöneticileri, Prezidyum toplantısına katılmak üzere Moskova'ya geldiklerinde, Dimitrov birbiri ardına kendileriyle görüştü: "İspanya'da kom[ünist partisi] görevini yerine getirmedi. Örgütlen[memiş] ve uyum sağlanmamış bir çalışma" notunu aldı. "Fransız KP içinde İspanyol sorununun taktik önemi" buradan kaynaklandı. Gerçekten de, izleyen günler 17-19 Eylül arasında, Komintern İspanya'ya maddi yardım ve Fransız KP'ye düşen rol sorununu ele aldı. Fransız KP, ağustos ayı başlarında, İspanya'daki durum konusunda her türlü devrimci yanılsamayla arasına mesafe koymaya güçlü bir biçimde teşvik edildi. Genişletilmiş bir ittifaka, Fransız Cephesi'ne bağlılığını dile getirerek ve Polonya'ya yeni bir diplomasi önererek bu doğrultuyu uygulamaya koyduğunda, Fransız KP, gerek yeni manevi otoritesine, gerekse Stalinci emirlerle gitgide daha sıkı bir bağa dayandırdığı uluslararası etkisine yüksek değer biçen KE yöneticileri tarafından yine de eleştirildi. Dimitrov, Stalin'in yargısını iletti: "Yoldaş Sta[lin] Thorez'e çok iyi davranıyor. Fransa'da işler iyi gidiyor ve Thorez partiyi iyi yönetiyor. Onun bizim partimizde ve ülkedeki saygınlığı alabildiğine artıyor." Güçler oranı çerçevesinde akıl yürüten SBKP Genel Sekreteri övgülerini açıkça ifade etti: "Halk Cephesi'nin başarıları, sizin sayenizde oluyor. Siz geldiniz ve buraya Avrupa ruhunu getirdiniz."[16] Kendisine gösterilen takdirin bir işareti olarak Thorez, raporunda, Fransa'daki duru-

15 Georgi Dimitrov, *Journal*, *op.cit.*, s. 155. Türkçesi için bkz. Georgi Dimitrov, *Günlük*, *op.cit.*, cilt: 1, s. 152.

16 *Ibid.*, s. 160. Türkçesi için bkz. *ibid.*, s. 154.

ma gelmeden önce Komünist Enternasyonal adına İspanya'daki durumu ele aldı. Thorez İspanya Cumhuriyeti'ne etkili yardımın ivediliğini vurgulamışken, Enternasyonal'in İspanya'daki temsilcisi Codovilla, daha sonra sunduğu raporda, durumun vahametini hafifleten bir tablo çizdi. Toplanan SBKP Politbürosu, müdahalede bulunmama anlaşmalarını taahhüt etmiş Sovyet diplomasisini doğrudan içermeyen birtakım yöntemleri bir arada ele aldı. Dimitrov, Cumhuriyetçi İspanya'ya yardımı örgütlemek için "kaçakçılık kombinezonları"nı gündeme getirerek her türlü belirsizliğin ötesinde bir formül ortaya koydu. SSCB'nin resmî siyaseti böylece korundu: "Sovyet hükümetinin tutumu ile Fransız komünistlerininki aynı olmayabilir."[17] Fransa'ya döndüğünde Thorez, Fransız KP Politbürosu'na "Cumhuriyetçi İspanya'yı savunmak için uluslararası eylem"[18] perspektifini onaylattı. Dimitrov'un değerlendirmelerine uygun olarak ayağa dikilen maddi organizasyon, kısaca değinmelerin dışında yönetim organlarının kararları da dâhil olmak üzere, gün yüzü görmedi. Nitekim 11 Kasım günlü Politbüro, "İspanya'daki iç savaşın korkunçlukları üzerinde daha fazla durma"nın gerekliliğini belirttikten sonra, "uluslararası kol", yani Tugaylar "kampanyasının geliştirilmesi"ne vurgu yaptı.

İspanya Cumhuriyeti'yle maddi ve askerî dayanışma yanlıları ile müdahale edilmemesini savunanlar arasındaki ayrım çizgisi, Halk Cephesi saflarından da geçti. Çok sayıda önemli kadrosu ve militanı İspanya'ya giden Fransız KP, güven oylamasında komünist partisinin çekimser kalacağını açıklayan sözcüsü Gabriel Péri'nin ağzından hükümetin siyasetini teşhir etti. Komintern, dönem dönem, Blum hükümetinin yıkılmasının yol açacağı tehlikeye dikkat çekerek bu eleştirilerin dozunun artmasından duyduğu endişeyi ifade ederek Fransız KP'yi uyardı. Dimitrov, Thorez'e şöyle yazıyordu: "Hükümet siyasetinin eleştirisinde ve parlamentodaki oylamada işçi sınıfının

17 *Ibid.*, s. 158. Türkçesi için bkz. *ibid.*, s. 153.

18 Politbüro kararı.

mevcut durumda ne hükümet bunalımından ne de Blum hükümetinin düşmesinden yararı olduğunu dikkate almanızı tavsiye ediyoruz."[19] 1936-1937 kışında, Çin'deki iç durum ve bir Japon taarruzu olasılığı, SSCB'nin dikkat odağına girdi; Stalin İngilizlerle ve Fransızlarla ittifakını korumaya devam ederken, müdahale etmeme siyasetini eleştirdi ve İspanya'da siyasi olarak müdahil olmaya çaba harcadı. Bundan sonra, genel propaganda faaliyetinin dışında, İspanya'daki savaşçıların yerlerine varmalarını ve askerî malzemenin taşınmasını destekleyerek yardımın maddi organizasyonuna katkıda bulunma görevi de Fransız KP'ye verildi. Başrolü Tréand'ın oynadığı Fransız KP örgüt ve kadrolar bürosu sorumluları, Komintern'le sıkı bağlantı içinde, finansman ve France Navigation şirketinin kuruluşu gibi operasyonlara lojistik sağladı. 1937 ilkbaharında, Sekreterliğin Fransız KP'nin genel siyasi faaliyetine ayrılmış bir görüşmesinin ardından, Fransız KP'nin İspanya'daki faaliyetini incelemeye yönelik bir özel görüşme yapıldı:[20] "Fran[sız] partisi aracılığıyla İspanya Cumhuriyeti'ne yardım ve uluslararası tugaylar üstüne Tréand'ın raporunu dinledik"[21] diye not almış, Dimitrov. Ancak Fransız KP aynı zamanda, düzenli bir biçimde, liderlerinin çoğu İspanya Cumhuriyeti lehine her türlü ortak eylemi savsaklayan veya buna karşı çıkan Sosyalist İşçi Enternasyonali yöneticileriyle -başarısız kalacak olan- ilişkiler kurmaya davet edildi. Dahası, 1936 yazında, sonra 1937 ilkbaharında ve nihayet bir yıl sonra KE, Thorez ve Cachin'den, yakınlaşma sağlamak üzere Avrupalı sosyalist yöneticilerle görüşmeler yapmalarını talep etti. Nitekim Aralık 1937'de, Madrid savaşları süregiderken, KE Sekreterliği Thorez ve Duclos'a şöyle sesleniyordu:

> Madrid'deki faşist tehditler karşısında, uluslararası işçi örgütlerinin tüm güçlerini, çok geç olmadan İspanyol halkına etkili

19 Telgraf, 3 Aralık 1936, RGASPI, 495-184-40-16.

20 KE Sekreterliği, 1 Nisan 1937, RGASPI 495-18-1187.

21 Georgi Dimitrov, *Journal, op.cit.*, s. 199. Türkçesi için bkz. Georgi Dimitrov, *Günlük, op.cit.*, cilt: 1, s. 172.

> yardım sağlamak üzere bir araya getirmek gerekir. Ortak eylem için İkinci Enternasyonal'e yönelik adımlar attınız mı? Bu tür bir eylemin gerekliliği konusunda Adler ve De Bruckère'i ikna etmek üzere Duclos ve Cachin'i bunlarla hemen kişisel ilişkiye girmekle görevlendirin.[22]

Fransız KP'ye, komünist partilerin İspanya sorunu çevresinde eylemini eşgüdümlü kılma rolü de verildi: Şubat 1938'de Fransız KP, yabancı birliklerin boşaltılması ve malzemenin geri çekilmesi oyununu oynamayı kabul eden Sovyet diplomasisinin önerileriyle uyumlu bir eylemi eşgüdümlü kılmakla görevlendirildi. Thorez ve Codovilla'ya ortaklaşa gönderilen bir telgrafla KE Sekreterliği onlara şu talimatı iletti:

> Bir yandan Alman ve İtalyan birliklerinin sadece İspanya'dan gitmesini değil, Balear Adaları'nı da boşaltmasını, diğer yandan Almanya ve İtalya tarafından sağlanan her türlü savaş malzemesinin de geri çekilmesini talep eden miting ve gösteriler düzenleyerek tüm demokratik ülkelerde İspanya'ya Alman-İtalyan müdahalesine karşı kampanyayı güçlendirmek... Gerekli önlemleri almaları için bu talimatı diğer partilere iletiniz.[23]

Ancak kısa süre sonra Komintern Fransız KP'den yeni çatışma sahnelerine bağlı olarak eylem ve seferberlik alanını genişletmesini istedi. Bundan böyle Fransız KP'nin kaybedilmiş görünen İspanya kavgası için seferber olması çağrısı, Komintern müdahalelerinde artık önceliğe sahip olmadı; Uluslararası Tugaylar'ın, fiilen Ekim 1938'de geri çekilmesi buna tanıklık etti. Fransız KP, faşist devletlerin suiistimallerinin tümünü teşhir etmeye davet edildi:

> Japonların Çin'deki ve Almanların, İtalyanların ve Franco'nun İspanya'daki vahşetine, özellikle hava bombardımanlarına karşı kampanyayı güçlendirmek ve düzenli bir biçimde yürütmek gerekir. Ülkede ve uluslararası ölçekte tüm işçilerin ortak eyleminin gerekliliği üzerinde durmak.[24]

22 Telgraf, 15 Aralık 1936, RGASPI, 495-184-46-102.

23 Telgraf, 10 Şubat 1938, RGASPI, 495-184-32.

24 Telgraf, 16 Haziran 1938, RGASPI, 495-184-1-111.

Eylül 1938'de Komintern Fransız KP ile birlikte, Avrupa komünist partilerinin eylemlerini ve propagandalarını eşgüdümlü kılmak üzere Fransa'da bir konferans düzenledi. Başlangıçta sadece İspanya sorununu ele almak üzere tasarlanmış olan konferansa esas itibariyle Orta Avrupa'daki gerilim damgasını vurdu.

Bununla birlikte örgütün zayıflaması ve uluslararası gerilimin artışı, faaliyetteki silikleşmeyi ve doğrultudaki bulanıklaşmayı bir süre gizledi. Her ne kadar KE sosyal demokrasinin teşhirine ve Batılı büyük devletlerin eleştirisine geri dönse de, Halk Cephesi ve anti-faşizm, komünist partilerin ortak referansı olmaya devam etti. Uzakdoğu'daki savaşın yükselişi, Sovyet hükümetinin ana kaygısı haline geldi. Yönetici çevrelerin savaş tehlikesini dile getirişi, ayrım gözetilmeyen bir düşman çevreye vurgu yapılmasına yol açtı.

Dimitrov, *Günlük*'ünde yayınlanan konuşmalarında, Kasım 1938'e kadar uluslararası ölçekte anti-faşist seferberliğe ve işçi güçlerinin birliğine bağlılığını ortaya koyar. Dimitrov, Kasım 1938'de Uluslararası Tugaylar geri çekildiğinde bile İspanya'da faşizmi gerileten uluslararası seferberliğe yüksek değer biçiyordu.[25] Buna paralel olarak Çekoslovak bunalımı sırasında ve Münih Konferansı uğrağında, Dimitrov, hastalığı nedeniyle Sovyet başkenti dışından, Moskova'da bulunan Komintern sekreterleri Manuilski, Moskvin ve Kuusinen'e birtakım telgraflar göndermekten geri durmadı.

> Fransa'da, İngiltere'de ve diğer ülkelerde başkaldıran gericiliğin, uluslararası işçi hareketine ve Sovyetler Birliği'ne karşı darbelerini püskürtmek ve tek halk cephesi silahını kuşanmak gereklidir. Bunun yanı sıra, İspanya halkına ve Çin'e yardım hareketini elden geldiğince güçlendirmek, Alman ve İtalyan faşizminin, İngiltere ve Fransa'daki emperyalist gericilikle kurmakta olduğu karanlık bloka karşı bütün ülkelerde halk yığınlarını seferber etmek gerekmektedir. Nasıl olsa, bu blokun Münih anlaşması,

25 Georgi Dimitrov, *Deux années de lutte héroïque du peuple espagnol, op. cit.*

> eninde sonunda anti-faşist halk cephesine karşı, ilerici aktif demokrasiye ve onların güçlü dayanağı Sovyetler Birliği'ne karşı yöneliktir.[26]

Mart 1939'da, Bolşevik Partisi kongresinde Komintern sekreteri Manuilski, Yürütme Komitesi'ndeki Rus delegasyonu adına da, 20. kuruluş yıldönümünde Komintern'in eyleminin sonuçlarıyla ilgili olumsuz bir havada uzun bir rapor sundu. Çok özlü bir biçimde, KE VII. Kongresi'ndeki stratejik yön değişikliğini ele aldı ve elde edilen sonuçların tatminkâr olmaktan uzak olduğunu hissettirdi.

> Komünist Enternasyonal, dünya bunalımının ertesinde faşizmin taarruzu ve başlatılan emperyalist savaşlar uğrağında Lenin'in ve Stalin'in yolunu izledi; yığınları faşizme ve emperyalist savaşa karşı mücadelede işçi Tek Cephesi ve Halk Cephesi kurmaya çağırdı. Komünist Enternasyonal, faşist terörün sıkıntılarından, vurgun savaşlarının kanlı cehenneminden, çürümekte olan kapitalist rejimin vahşi mengenesinden ortak bir çabayla kurtulmak için omuz omuza vermek, birleşmek isteyen milyonlarca emekçinin özlemlerine işte böyle cevap verdi.
>
> Komünist Enternasyonal tarafından bu yirmi yılda, sosyalist devrim, proletarya diktatörlüğü için mücadele yıllarında katedilen yol, kolay bir yol olmadı. Buna, sadece zaferler değil, aynı zamanda muazzam güçlükler ve geçici yenilgiler de damgasını vurdu.[27]

Aslında 1939 ilkbaharında Komintern yöneticileri, İspanya'da, Çin'de ama aynı zamanda Fransa'da veya Birleşik Devletler'de askerî veya diplomatik çatışmalara dâhil olan komünist partilerin faaliyetini eşgüdümlü kılmaya devam ediyordu. Komintern Sekreterliğindeki gerginlikler de eksik değildi; örneğin Komintern aygıtı içinde özellikle basım işlerinden sorumlu sekreterlerden biri olan Moskvin de, Komintern'in her

26 Georgi Dimitrov, *Journal, op.cit.*, s. 242. Türkçesi için bkz. Georgi Dimitrov, *Günlük, op.cit.*, cilt: 1, s. 196.

27 Dimitri Manuilski, *Unité internationale pour la paix et la liberté. Rapport au XVIIe congrès du PC de l'URSS, op.cit.*

türlü denetiminin dışında gelişen NKVD fırtınasıyla yitip gitti. Dimitrov şu notu aldı: "Moskvin'i NKVD'ye çağırdılar. Geri dönmedi!"[28] Ertesi günlerde Dimitrov, Stalin'e başvurarak içinde bulunduğu zor durumu aktardı ve Bolşevik Partisi delegasyonunun tamamlanmasını ve içinden kendisiyle birlikte çalışacak bir sekreter tayin edilmesini talep etti.

> Yoldaş Y.V. Stalin'e, SKP MK Politbürosu. Tutuklanan Moskvin'in KEYK Sekreterliği üyesi olarak yapması gereken bütün işleri (İlişkiler Bürosu yöneticiliği, "Yazıişleri" dairesinin denetimi, mali sorunların düzenlenmesi) geçici olarak ben üzerime aldım. Ama bunları uzun zaman sürdürmeye gücüm yetmeyecek.[29]

Manuilski'yle gerilim artmış ve Stalin'in hakemliğine başvurulmuştu. 1 Mayıs 1939 vesilesiyle Dimitrov'un adı partinin çağrılarında yer almayınca, Manuilski endişelendi ve Stalin'e başvurarak Fransız partisine yönelik talimatlarla ilgili olarak görüşünü de sordu. Stalin, biraz da alaylı bir biçimde, Komintern'i Dimitrov'un yönettiğini kendisine söyledi! "Şu anda çok meşgûlüz. Bu sorunları kendiniz çözün. [Alay edercesine] 'KE Başkanı' değil misiniz? Bize gelince, biz onun bir seksiyonundan ibaretiz!..." Öte yandan, Komintern'in 20. yıldönümüyle ilgili bir metin konusunda Manuilski ile Kuusinen arasındaki bir polemik vesilesiyle, Stalin, Dimitrov'a, Manuilski'nin önemsizleştirmeye çalıştığı VII. Kongre'nin önemini küçümsemenin söz konusu olmadığını belirtti. Dimitrov, bu görüşmeyi, Kuusinen'in *Pravda*'da yayınlanan ve Dimitrov'un rolünü vurgulayan makalesiyle ilgili bir eleştirel makale kaleme almak isteyen Manuilski'yle bağlı olarak anmakta tereddüt etmedi.

> Dimitrov: O [Manuilski], bu yazıya, KE'nin 20. yıldönümüyle ilgili olarak Kuusinen'in *Pravda*'da çıkan yazısına karşı bir siyasi bölümü de katmak istiyordu, ama ben buna karşı çıktım ve

28 Georgi Dimitrov, *Journal*, *op.cit.*, 21 Kasım 1938, s. 279. Türkçesi için bkz. Georgi Dimitrov, *Günlük*, *op.cit.*, cilt: 1, s. 220.

29 Georgi Dimitrov, *Journal*, *op.cit.*, 25 Kasım 1938, s. 280. Türkçesi için bkz. Georgi Dimitrov, *Günlük*, *op.cit.*, cilt: 1, s. 220.

o bölümü kaldırdı. Ona göre, Kuusinen'in yazısı siyasi açıdan doğru değil, çünkü (VII. Kongre'de yeni görevler ortaya koyan) Dimitrov'un rolünü yükseltiyor.

Yosif Visarionoviç (Stalin): Dimitrov VII. Kongre'de ne yapmış, niçin yazılmasınmış: Demek oluyor ki Dimitrov hakkında yazanlar oportünist, sessizlikle geçiştirenler oportünist değil! Amma iş, ha! Kuusinen, Manuilski'den çok daha dürüst!

Biz Manuilski'yi biliriz. O duyguların adamıdır; bir uçtan bir uca zıplar durur. Hoppa!

Sırtınıza "eyer"ini vurmuş.

Dimitrov: "Eyer vurmuş" değil, ama benim hastalanmamdan, tam gerektiği gibi görevimin başında olamamamdan yararlandı.

Yosif Visarionoviç (Stalin): Evet, kaypaklığı, fitneciliği o iyi becerir.

Dimitrov: O, SKP(B) MK ile uyum içinde hareket ettiği izlenimi veriyor.

Yosif Visarionoviç (Stalin): MK ile ne uyumu! Onu sıkı tutun! Hareket serbestliği vermeyin! O, zarar verebilir![30]

Dimitrov'un bu notları, aslında baskının, daha geniş çaplı özerk bir stratejik bakış sahibi olmaksızın tüm faaliyetini SSCB'nin uluslararası siyasetine tabi kılmanın zayıflattığı Komintern yönetiminin gerçek durumunu ortaya çıkardı. Stratejik referanslar, 1935'te tanımlandığı haliyle ve o tarihten itibaren farklı yorumlarıyla anti-faşizm referansları olarak kaldı. Bu açıdan, Dimitrov ile Manuilski arasındaki farklar ortadan kalkmadı; şu kadar ki Manuilski 1939 ilkbaharında siyasi ittifaklar ve siyasi demokrasinin savunulması alanında Halk Cephesi stratejisinin tüm can alıcı bölümlerini kısıtlama konusunda Stalin'in mutabakatına sahip olduğunu düşünüyordu.

30 *Ibid*, 25 Kasım 1938, s. 312. Türkçesi için bkz. Georgi Dimitrov, *Günlük*, *op.cit.*, cilt: 1, s. 237.

Emperyalist savaşın teşhiri (1939-1941), Alman-Sovyet Paktı ve Sovyet diplomasisinde yön değişikliği

1939 Ağustos'u sonunda, Sovyet askerleri ile Britanya ve Fransız diplomatları arasında Moskova'daki görüşmeler yerinde sayarken, Alman ve Sovyet yöneticileri arasındaki ilişkiler, yeni bir tarza evrildi. Stalin'in yakın çalışma arkadaşlarından, yeni Sovyet Dışişleri Bakanı Molotov, Hitler'in Moskova'daki büyükelçisi Schulenburg'un aktardığı Alman önerilerine olumlu cevap verdi. Stalin ile Hitler arasındaki mektup teatisi 21 Ağustos'ta yapıldı. Hitler Sovyet taleplerine cevap vermekte gecikmedi ve Alman Dışişleri Bakanı'nın saldırmazlık paktı imzalamak üzere hemen 23 Ağustos'ta Moskova'ya gitmesini önerdi. Stalin bu önerileri kabul etti ve bu imzanın iki ülke arasındaki ilişkilerde bir dönemeç olmasını umduğunu beyan etti.[31] Komintern yöneticileri, 22 Ağustos'ta yapılan Sekreterlik toplantısında bu pazarlıklardan, tıpkı komünist partilerine gönderilmek üzere kaleme alınan talimatta görüldüğü gibi çok özet bir biçimde haberdar edildiler.[32] 23 Ağustos'ta Kremlin'de Stalin [Molotov -*çev.*] ile Ribbentrop arasında Alman-Sovyet saldırmazlık paktı imzalandı. Her iki taraf, doğrudan doğruya veya dolaylı biçimde, karşılıklı her türlü saldırgan eylemden geri duracaklarını ilan ettiler. Birbirilerine karşı barışsever niyetlerini dile getiren bu açıklamaların ötesinde, imzalanan metinde, iki devletin Doğu Avrupa'daki nüfuz alanlarını tanımlayan bir gizli protokol vardı. SSCB'ye tanınan alanda, Finlandiya, Estonya, Letonya ve Besarabya yer alıyordu, 28 Eylül'de imzalanan ek protokol ile bunlara Litvanya da eklendi. Polonya ile ilgili olarak, metinde sınırların yeniden tanımlanması ele alındı ve bu ülkenin iki devletin nüfuzuna geçmesi öngörüldü. Diplomatik operasyon, SBKP yönetiminin bile dışında Stalin tarafından doğrudan doğ-

31 Silvio Pons, *Stalin e la guerre inevitabile, 1936-1941*, *op. cit.*, s. 277.

32 Georgi Dimitrov, *Journal*, *op.cit.*, s. 336. Türkçesi için bkz. Georgi Dimitrov, *Günlük*, *op.cit.*, cilt: 1, s. 250.

ruya ve şahsen yürütüldü; nitekim Politbüro, Paktı onaylamak üzere ancak 27 Ağustos'ta toplandı. Çatışma, 30 Ağustos'tan itibaren Polonya'ya karşı Alman askerî harekâtıyla başladı; bunun üzerine Polonya'yla anlaşmaları çerçevesinde Büyük Britanya ve Fransa, Almanya'ya savaş ilan ederek buna tepki gösterdiler. Askerî olayların akışı, böylesine hızlı bir Alman ilerleyişini tahmin edemeyen hükümetleri hayrete düşürdü. Sovyetler, gizli protokolleri uygulayarak, 17 Eylül'den itibaren Polonya'nın doğu bölümünü işgal etti. Polonyalıların haksız bir biçimde hâkim oldukları toprakların geri alınarak kurtarılması olarak sunulan bu operasyon, aslında mutabakatlarını 28 Eylül'de ek bir anlaşmayla tamamlamış olan Almanya ile Sovyetler Birliği'nin Polonya'yı paylaşım sürecinin bir parçasını oluşturuyordu. Sovyet diplomasisi, bir zaman Alman-Sovyet Paktı'nı Avrupa barışının bir unsuru olarak sunmuş olan Molotov'un ağzından, bundan böyle Almanya'nın barışsever iradesinin altını çizdi ve savaşı sürdürmek isteyen Britanya ve Fransa'nın saldırgan siyasetini teşhir etmekte tereddüt etmedi.[33]

Komintern yönetimi, Sovyet diplomasisinin ve Stalinci siyasetin peşi sıra sürüklendi. Stalin'in diplomatik inisiyatifleri karşısında şaşırıp kaldı. Stalin'e son derece yakın olan Komintern yöneticileri, ta başından Almanya'yla yakınlaşmanın getirdiği yön değişikliğinin ne denli önemli olduğunu fark etti ve bunun özellikle komünist partilerin siyaseti üzerindeki etkilerini en aza indirmeye çaba harcadılar. Stalin'in Komintern üzerindeki de dâhil olmak üzere bölünmemiş iktidarı, bu koşullarda pekişti; ancak özellikle farklı Avrupa ülkelerindeki komünist partilerin durumunu ele almak zorunda olan kimi Komintern yöneticileri bunu uygulamakta bir dizi zorlukla karşılaştılar. İlk zamanlar, her şey Moskova'da Stalin'in çevresinde, Enternasyonal yöneticileri arasında olup bitti. Ardından sorun, SSCB'nin savunulması adına partilerin 1935'ten başlayarak sürdürdükleri anti-faşist

33 Molotov'un 31 Ekim 1939 günlü SSCB Yüksek Sovyeti'nde yaptığı konuşma. *Pravda*, 1 Kasım 1939.

siyasetin terk edilmesini gerektiren yeni bir siyasetle sarsılmış komünist partilerine geçti. 29 Ağustos 1939 günlü toplantısında Enternasyonal Sekreterliği, Almanya'yla yakınlaşmayı, SSCB'ye yönelik bir savaş çıkartma biçimindeki emperyalist planları boşa çıkartmanın bir aracı olarak yorumladı. Bu diplomatik inisiyatifleri, Fransa ve Büyük Britanya'yla gelecekteki anlaşmalar perspektifi çerçevesinde değerlendirdi ve hâlâ Alman faşizmine karşı bir siyasetin devamını öngördü. Birkaç gün sonra, sahadaki komünist partilerin durumunu kaygıyla izleyen ve ihtiyatlı davranma tavsiyelerini artıran KE yöneticileri, Stalin'e başvurarak onun görüşünü istediler. Dimitrov ve Manuilski, bu vesileyle, Kremlin'deki efendinin son girişimlerinden farklılığını asgariye indirdikleri bir bakış açısını ortaya koydular:

> Komünist Partisi'nin gelecekte faşist Almanya'nın saldırısına karşı koymak zorunda kalacağını düşünüyoruz. Fransa'nın savunma potansiyelini güçlendirme önlemlerini desteklemelidir; ama aynı zamanda bu önlemlere desteği bir koşula tabi kılmalıdır: Komünist Partisi, görüşlerini açıkça ifade etme ve faaliyetini özgürce sürdürme olanağını korumalıdır.[34]

Bu sorular cevapsız kaldı; öyle ki 30 Ağustos'ta Nazi Almanyası Polonya'ya saldırdığında, Komintern yönetimi tutarlı bir siyasete sahip değildi. Bir yandan, maruz kaldıkları baskıya karşı güvenlik önlemlerini almaları için komünist partilerini uyarırken, diğer yandan da Fransız KP'nin ve Büyük Britanya KP'nin anti-faşist hattını da onayladı. 5 Eylül'de, Dimitrov, Stalin'in yakın arkadaşı Jdanov'a yeni bir mektup gönderdi. Karşılaştığı zorlukları ifade ettikten sonra Dimitrov, Enternasyonal'in siyasetini tanımlamak üzere Stalin'in fikir ve tavsiyelerini istedi. 7 Eylül'de Dimitrov, Molotov ve Jdanov'un bulunduğu bir ortamda Stalin'le görüştü. Sonucu belirleyici bu toplantıda, Stalin, SSCB'nin yeni siyasetini sistematik bir biçimde ortaya koydu. Gerçekten de Dimitrov'un *Günlük*'ünde aktardığı notlara daya-

34 28 Ağustos 1939, RGASPI, 495-74-517.

narak, Stalin'in, Komünist Enternasyonal'in siyasetinin gözden geçirilmesini gerektiren birtakım görüşler dile getirmiş olduğu söylenebilir. Nitekim Stalin, emperyalizmin bir ürünü olarak kapitalizmin ve savaşın topyekûn teşhiri adına anti-faşist siyasetin terk edilmesini beraberinde getiren doktriner birtakım düşüncelerle Alman-Sovyet Paktı'nı haklı gösteriyordu. Sinik görüşler ile Leninci referansları birbirine karıştırarak, Stalin kapitalist devletler arasındaki rekabetten yarar sağlanabileceği üzerinde durdu.

> Biz bunların aralarında iyice kapışmalarına ve birbirlerini zayıf düşürmelerine karşı değiliz."[...] "En zengin kapitalist ülkelerin (özellikle İngiltere'nin) durumunu Almanya eliyle sarsmak fena olmaz. Hitler, istemeden ve farkında olmadan, kapitalist sistemi sarsıyor, temellerini çürütüyor.[35]

Polonya Alman işgaline karşı direnirken Stalin, lafı dolandırmadan bu direnişin ezilmesi gereğini vurguladı:

> Bugünkü koşullarda bu devleti yıkmak, burjuva faşist devlet sayısının azalması anlamına gelecektir. Polonya'nın bozguna uğratılması durumunda eğer biz sosyalist sistemi yeni topraklar ve nüfus üzerine yayarsak, bu kötü bir şey mi olur?[36]

Gizli protokolün açıkça içeriğini vermeksizin, Stalin bunun asli yanını belirtti ve bundan KE'nin siyasetinin geleceğiyle ve onun değişik ulusal seksiyonlara, komünist partilerine vereceği talimatlarıyla ilgili pratik sonuçları çıkardı. Ona göre, bundan böyle Halk Cephesi siyasetine bir son vermek ve faşizm ile demokrasi arasında her türlü ayrımı reddetmek gerekiyordu. "Kapitalist ülkelerin faşist hükümetler ile demokratik hükümetler biçiminde ayrılması başlangıçtaki anlamını kaybetmiştir." Bundan sonra komünist partilerin siyaseti tümüyle değişmeli

35 Mikhaïl Narinski, Natalja Lebedeva, *Le Komintern et la Seconde Guerre mondiale* [Rusça], cilt I, *op. cit.*, s. 10-11.

36 Georgi Dimitrov, *Journal, op.cit.*, s. 340. Türkçesi için bkz. Georgi Dimitrov, *Günlük, op.cit.*, cilt: 2, s. 6.

ve emperyalist savaşın teşhirine odaklanmalıdır. Dönemeçteki radikallik, bu alanda daha önce başkalarını da görmüş olmalarına rağmen yöneticiler bakımından gerçek bir sürpriz oldu! Komintern yöneticileri, zaman yitirmeksizin, hemen 9 Eylül'de, tüm partilere yeni analizi ortaya koydukları bir telgraf göndererek bu yeni doğrultuya boyun eğdiler. Bununla birlikte bu yeni yönelimin uygulanması, bundan şaşkına dönen, dahası şok olan sadece partilerde değil, aynı zamanda başını-sonunu denetleyemedikleri bir analizi ifade etmekte zorlanan yönetici ekip düzeyinde de epeyce çalışma gerektirdi. Dimitrov, Sekreterliği birçok kez (15 ve 19 Eylül'de) toplantıya çağırdı, ardından Stalin'le 27 Eylül'de bir araya gelerek 19 Ekim'de yapılacak Prezidyum toplantısına hazırlandı; nitekim bu toplantı sonrasında, Stalin tarafından okunduktan sonra uluslararası komünist basında yayımlanabilen programatik bir makale kaleme alındı. Yeni analiz, telgraflar yoluyla hızla dağıtıldı; böylesi altüstlükler içindeki bir uluslararası ortamda, komünist partilerin siyasi hattını düzeltmek için en uygun araç olarak telgraf kullanılıyordu.[37] Fried, Belçika'da, Komintern belgelerini yayınlamak üzere yeni gazeteler kurmaya uğraştı; böylece *La Correspondance internationale* yerine *Le Monde* yayın yaşamına başladı. 15 Eylül'de telgraf yoluyla gönderilen bir talimatta, Polonya'yı savunmak için oluşturulan Batı orduları lejyonlarına sürgünlerin katılımı eleştirildi: Bunun Cumhuriyetçi İspanya saflarına katılmaya benzetilmesi açık bir biçimde teşhir edildi ve bu emperyalist savaşın anti-faşist bir nitelik taşımadığı belirtildi. Dimitrov ve çevresi, ağustos ayı sonlarından itibaren, Fransız komünist örgütlerinin sürekliliğini sağlama kaygısıyla, baskıya Fransa'dan daha az açık olan Belçika'da illegal bir merkez oluşturulmasını önerdi. Enternasyonal yöneticilerinden Ercoli adını kullanan Togliatti, 1 Eylül'de Paris'te tutuklandı. Brüksel'de, Fried ve Ceretti, Enternasyonal'in talimatı üzerine, değişik ulusal sek-

37 Bernhard H. Bayerlein, Mikhaïl Narinski, Brigitter Studer, Serge Wolikow, *Moscou-Paris-Berlin, Télégrammes chiffrés du Komintern (1939-1943)*, *op. cit.*, s. 60-85.

siyonlara yönelik bilgi ve talimatların aktarılması amacıyla bir eşgüdüm merkezi kurdular. Komintern'in belli başlı güçlükleri, yeni siyasi yönelime ilişkin tereddüt gösteren ve ayak direyen komünist partilerinden kaynaklanıyordu. Stratejik yön değişikliğinin yarattığı sürprizin yanı sıra, komünist partilerin faaliyetini 1934'ten beri yapılandırmış olan siyasi kültüre bağlılığa da işaret etmek yerinde olur. Her ne kadar Komintern'in yeni siyaseti aradaki farkların silindiğini iddia etse de, komünist partilerini elbette faşizmin egemenliği altında olanlar ve demokratik ülkelerde faaliyet gösterenler şeklinde ayırmak gerekir.

Almanya, İtalya ve Çekoslovakya partileri için, emperyalist savaşa karşı mücadele lehine faşizm ile demokrasi arasındaki ayrımı reddetmek, uzun süredir yasaklı ve yöneticileri Avrupa'nın dört bir köşesine dağılmış bu partilerin güçsüzlüğü nedeniyle yine de kendini zayıf bir biçimde dile getiren bir karmaşa yarattı. Yeni sloganların ardından yaşanan ne yapacağını bilememe hali, bu partilerde çok daha fazla yaşandı; o kadar ki Stalin, devrimci sloganlar yükselten Pieck gibi kimi Alman yöneticilerini uyardı. Stalin, komünist partilerin devrimci yıkıcılık tezlerini yeniden yükseltmeyip Avrupa hükümetlerinin bir barış siyaseti savunmaları için eylem yürütmekle yetinmeleri gerektiğine dikkat çekti. İtalya'daki ve Çekoslovakya'daki duruma hiçbir biçimde uymayan bu değerlendirmeler, anti-faşist mücadeleyi yürüten komünist militanlar üzerinde herhangi bir etki yapmadı, ancak bu partilerde karışıklıklara ve kararsızlıklara yol açtı.[38]

Komünist partilerin, Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı'na kadar, yığınsal bir faaliyete ve Halk Cephesi'nin etkili bir biçimde esinlendirdiği bir siyasete sahip olduğu Fransa'da, Belçika'da ve İngiltere'de, Stalin'in yeni siyaseti, gerek iletişimdeki zorluklar, gerekse anti-faşist siyasete güçlü bağlılık nedeniyle açık bir biçimde algılanamadığından çok daha az anlaşıldı. Paktın

38 Karel Bartosek, "Directives inédites de l'Internationale communiste", Jean-Pierre Azéma ve diğerleri (ed.), *Le parti communiste français des années sombres (1938-1941)* içinde, Paris, Seuil, 1986, s. 277-282.

imzalanmasının ilan edilmesinin hemen ardından, bu partilerin Komintern'in 22 Ağustos günlü talimatından güç alan yöneticileri, olayları, yürüttükleri mücadelenin devam ettirilmesine izin verecek biçimde okudular. Ancak Belçika'nın durumu Komintern yöneticilerini kaygılandırdı; zira bu ülke Komintern'in Batı Avrupa'daki faaliyetinin kavşak noktası haline gelmişti. Meclis kürsüsünde, milletvekili ve parti yöneticisi Xavier Relecom, 5 Eylül günü şöyle konuştu: "Hâlihazırdaki savaş, Hitlerciliğin vurgun ve fetih siyasetinin sonucudur [...] kendini savunmakla Polonya haklı bir savaş yürütmektedir." Tarafsız kalmış bu ülkede komünist partisi böylece görüşlerini kamuoyu önünde bir kez daha açıklıyordu. Ancak 9 Eylül'deki telgrafın ellerine ulaşmasıyla hızla bir dönemeç dönüldü. 13 Eylül günü Merkez Komitesi şu açıklamayı yaptı: "Belçika'nın Avrupa'nın savaş alanı haline gelmemesi gerekir, faşizmin ve gericiliğin bozguna uğratılmasıyla savaşa son verilmelidir." İki hafta sonra, 26 Eylül'de, Belçika KP yönetimi özlü bir bildiri yayınladı: "Ne Hitler, ne de Chamberlain için ölmek istiyoruz."[39] Enternasyonal'in iki görevlisinin, Berei (Jansens) ve Fried'in (Clement) varlığı, Fransa ve Büyük Britanya gibi bir savaş halinden de güç almayan partinin analizlerindeki dönüşü hızlandırdı. İngiliz KP'nin genel sekreteri Harry Pollitt'in parti gazetesi *Daily Worker*'da ifade ettiği pozisyonlarını keşfeden Komintern yönetiminin gözünde bu partinin durumu giderek önem kazandı. Harry Pollitt, Enternasyonal'in yeni talimatlarına rağmen partisinin anti-faşist çizgisinde ısrar ediyordu. 2 Eylül günlü bir bildiride, parti Nazi Almanyası'na karşı seferberlik çağrısı yaptı; partinin tek milletvekili Gallacher de bunu Avam Kamarası'nda savundu. "Savaş Nasıl Kazanılır?" başlıklı 14 Eylül tarihli bir broşürde Pollitt, partisinin anti-faşist karakterini bir kez daha vurguladığı bir savaşa adanmışlığını ortaya koydu. *Daily Worker*'a

39 José Gotovitch, *Du rouge au tricolore, Les communistes belges de 1939 à 1944, un aspect de l'histoire de la Résistance en Belgique*, Brüksel, Editions Labor, 1992, s. 58-59.

gönderilen Sovyet basın ajansının telgrafları herhangi bir etki doğurmadı. Gazete yöneticisi John Campbell ve parti genel sekreteri, 24 Eylül'de yapılacak merkez komitesi toplantısına kadar yeni doğrultuyu gizlediler.[40] Tartışmalar sırasında parti yönetiminin konumu, anti-faşist çizgi konusunda birtakım tereddütlere işaret eden Palme Dutt tarafından yenilgiye uğratıldı. Dutt, kısa süre sonra Moskova'dan gelen Springhall'ün katılımıyla da güç kazandı. Yeni talimatlarla gelen Springhall, bunları şaşkın haldeki merkez komitesi önünde 25 Eylül'de açıkladı. Toplantı ertelendi, Politbüro çatışma içine düştü. 2 Ekim'de merkez komitesi yeniden toplandığında, Pollitt ve Campbell görüşlerinde ısrar etti ve SSCB'nin güçlenmesinin Nazizmin gücünü zayıflatacağı biçimindeki gerekçeleri çürüttüler. Demokrasi ile faşizm ayrımına bağlılıklarını güçlü bir biçimde vurguladılarsa da, şiddetli tartışmaların ardından azınlıkta kaldılar. Enternasyonal'in bu konudaki çok kesin telgraflarında dile gelen açık talimatlar doğrultusunda görevlerinden istifa ettiler. Sorumluluklarından istifa etmekle birlikte Pollitt merkez komitesinde kaldı ve hızlı bir özeleştiri yaptıktan sonra yeniden Politbüro'ya dâhil edildi. SSCB'nin Alman ordusunca işgalinin ertesinde, KE yönetiminin desteğiyle yeniden genel sekreterlik görevine getirildi.[41]

Avrupa komünizminin ağırlık merkezinin yer aldığı Fransa'da tartışma bu kadar açık olmadı, zira Parti'yi 26 Ağustos'tan itibaren saran bir baskı ortamında yürüdü; *L'Humanité* "Saldırgana karşı Fransız ulusunun birliği" manşetiyle çıkmış olmasına rağmen o tarihte Fransız KP'nin basını yasaklandı. İzleyen günlerde parti yönetimi anti-faşizm siyasetini sürdürme iradesini açıkladı. Thorez'in yönetiminde 1 Eylül'de toplanan Meclis'teki parlamento grubu, tüm komünistlerin faşizme ve Nazizme karşı mücadele iradelerini hatırlattı.

40 Monty Johnstone, Francis King, George Matthews, *About Turn: The British Communist Party and the Second World War*, Londra, Lawrence and Wishart, 1990, 318 s.

41 Teith Morgan, *Harry Pollitt*, Manchester, Manchester University Press, 1994, s. 107-114.

> Bayrakların altına çağrılan tüm komünistlere ve parti üyelerine selam olsun... Grubumuz Meclis Başkanı'na bir delegasyon göndererek ülkedeki tüm güçlerin birliğini talep etmeye ve komünistlerin her zaman ülkenin en yetkin savunucuları olduğunu bir kez daha ifade etmeye karar vermiştir.

2 Eylül'de komünist milletvekilleri savaş kredileri lehine oy verdiler. Moskova'da, KE Prezidyumu önünde, Marty komünist basın üzerindeki yasaklamaların kaldırılması talebiyle yetinen Fransız yöneticilerinin tutumu karşısında öfkeye kapıldı. Bu çerçevede, milletvekili ve *L'Humanité* yöneticisi G. Cogniot'nun mali komisyondaki sözlerini aktardı:

> Zinde ve dürüst güçleri de dahil olmak üzere tüm ulusun birliğini ve tüm basın için eşit bir düzenlemeyi umut eden komünist grup, hükümet başkanının konuşmasını alkışladığı anlayışla krediler lehine oy kullanacaktır.[42]

Eylül başında, Fransız KP'nin birçok yöneticisi, R. Guyot, J. Airoldi, R. Latarget, Dimitrov'la yaptıkları görüşmelerden sonra, KE'nin konumu Stalin tarafından tespit edilmeden önce, 3 Eylül'de Moskova'dan ayrıldılar. Fransa'ya dönmeyi tasarlamış olan Marty, sonuç itibariyle Moskova'da kaldı ve hızla Stalin'in yeni doğrultusunun en kararlı savunucularından biri haline geldi. Tréand'ın yönettiği kadro seksiyonunun sorumlularından biri olan Arthur Dallidet, emperyalist savaşla ilgili talimatların kabul edilmesinin ertesinde, Paris'ten Brüksel üzerinden yapılan bir yolculuğun sonunda Moskova'ya vardı. 16 Eylül günü tek başına, iki gün sonra Marty'nin de bulunduğu bir toplantıda Dimitrov ile görüştü. Onlara Togliatti'nin Paris'te tutuklanışını anlattı ve Fransız KP, Belçika KP kadrolarının görüşleri ve Fried'in analiziyle ilgili rapor sundu. Aktardığı ayrıntılı bilgilerde özellikle Paris'te Duclos'nun konumu ve Brüksel'de Fried'in çok eleştirel yargısı öne çıktı. Dallidet, 8 Eylül'de Duclos'nun savaşla ilgili analizini aktardı:

42 13 Eylül 1939, RGASPI, 495-10a-49.

> Başlayan savaş, anti-faşist devrimci bir karakter taşıyan emperyalist bir savaştır. Chamberlain ve Daladier, Hitler SSCB'ye taarruza geçmeyi reddettiği ve kendilerine yeni bir Münih sunamayacağı için savaş ilan ettiler. Eylül 1938'de, hâlâ bu umudu taşıyorlardı ancak bugün Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı'nın imzalanmasından sonra bu artık olanaklı değil.[43]

Partideki durumu ve Duclos'nun güçlüklerle ilgili sonuç itibariyle ölçülü yargısını özenli bir biçimde aktarmıştı. İki gün sonra kısaca görüştüğü Thorez, kendisine aile durumu nedeniyle yakında Paris'e dönme umudu taşıdığını belirtti! 12 Eylül'de Brüksel'e vardığında, Belçikalı yöneticiler kendisine partilerinin siyasi hattını çoktan değiştirmiş olduğunu açıkladılar ancak Fried, Paris ile bağlantı eksikliği nedeniyle Dallidet'den öğrendiği Duclos'nun yaklaşımını ciddi biçimde eleştirdi.

> Jacques'ın savaş değerlendirmesi, bana komünist parlamento grubunun Daladier'nin söylevindeki Hitler karşıtı paragrafları niçin alkışlamış olduklarını açıklıyor. Evet, Rigal'i gördüm, bana Daladier'yi alkışladıklarını doğruladı, bu bir skandaldır; Daladier yoldaşlarımızı hapse tıktığında, o alkışlanıyor. Bu savaşta devrimci ne var? Bu, emperyalist bir savaştır. Daladier faşizmle mücadele etmek isteseydi, SSCB ile ittifak kurardı.

Fried, böylece, Dallidet aracılığıyla, Enternasyonal tarafından gönderilen belgeleri Fransa'da yaygınlaştırarak durumu düzeltmeye çalışacağının işaretini verdi. Öyle görünüyor ki o tarihte henüz pek organize değildi ve Fransa'ya doğru bilgi ve belge aktarımını yapacak örgütten göreceli olarak kopuktu. İzleyen haftalarda, Komintern Sekreterliğiyle doğrudan bağlara da sahip, kadrolar seksiyonunun yeni sorumlusu Tréand ile ilişki içinde matbaa sistemini ve Fransa'ya geçişi daha hassas biçimde ayağa dikecekti.

26 Eylül'de Fransız KP'nin yasaklanması, partinin doğrultu değişikliğine bir yanıt olmaktan çok Daladier'nin ağustos ayın-

43 Dimitrov sekreterliği fonu, RGASPI, 495 74 514.

dan itibaren başlattığı baskıcı siyasetin devamı oldu. Gerçekten de Sovyet birliklerinin Polonya'ya girişi, partinin milletvekilleri ve kimi kadroları arasında karmaşanın genişlemesine katkıda bulundu. Moskova'da Gabriel Péri'nin, *Le Progrès d'Argenteuil* adlı gazetesinde, 23 Eylül'de "Zaferin Koşulları" başlığıyla yayımladığı makalede Polonya'nın yenilgisinden sonra savaşı kazanmanın yolunu tartışmasını öfkeyle karşıladı. Ona göre daha da ağırı, aynı gazetenin, *L'Humanité* yöneticisi Cachin'in antifaşist kanaatlerini vurgulayıp komünist basın üzerindeki yasağın kaldırılmasını talep etmek üzere Blum'a gönderdiği mektubu yayınlamış olmasıydı.

Ne var ki Fransız KP'nin konumu, baskının, uluslararası durumun ama aynı zamanda Brüksel ve Paris'te kurulmuş yeni örgütsel yapının ortak etkisiyle adım adım değişime uğradı. Böylece eylül ayı sonunda Fransız KP de, tıpkı Büyük Britanya KP gibi, hem parti milletvekilleri ve kadrolarını hem de sendika kadrolarını etkileyen çok güçlü bir baskı ortamında stratejik çizgisini değiştirme yoluna girdi.

Batılı büyük devletlerin teşhiri (Kasım 1939-Mart 1940)

Başlangıçta sadece 1920'li yılların sonundaki **sınıfa karşı sınıf** doğrultusunun vurgularına yeniden dönüş gibi görünen Stalinci yeni diplomasi, devrimci bozgunculuk/yenilgicilik temalarını tekrarlamadı ve emperyalizmin genel teşhirinin arkasından Almanya ile yakınlaşmasını vurguladı. Her şeyden önce SSCB'nin toprak bakımından konumunu güçlendirmeyi hedefleyen bu siyaset, fiilen Almanya'nın konumunu da pekiştirmeye ve Hitler'in Polonya'daki zaferini somutlayacak bir barış lehine başlattığı kampanyayı kolaylaştırmaya katkıda bulundu. Öte yandan Sovyetler'in Finlandiya'ya yönelik siyaseti SSCB'nin uluslararası imajına, ilke olarak Avrupa'da barışın korunmasına hasredilmiş diplomasisinin olduğu kadar askerî gücünün

güvenilirliğine de önemli ölçüde gölge düşürdü. Bu bağlamda Komintern, komünist partilerinde disiplin ve birlikteliği sağlamakla görevlendirildi. Söz konusu olan sadece değişik partilerin elden geçirilmesini sürdürmek, istikrarlı bir örgütü ayakları üzerine dikmek değil, ama aynı zamanda SSCB'ye bağlılığın somut sloganlara dayalı bir faaliyetin yerini tutmadığı bir programa sahip militanları ve partileri de seferber etmeyi denemekti. Kamuoyunun kanaatinin tersine, komünist partilerin görevinin son derece zor olduğu ortaya çıktı. Sonuç itibariyle kendini geliştirmekte bir dizi güçlükle karşılaşan Enternasyonal'in bu politikasını gerçekten yürütmek durumunda olanlar sadece en sadık kadrolar ve militan çevreleri oldu.

Emperyalist savaşın teşhiri, Sovyet diplomasisiyle sıkı sıkıya bağlı olarak, Komintern'in ana sloganı haline geldi. Eylül sonlarında hâlâ belirsizliğini koruyan gerekçelendirme, Stalin'in dikkat çektiği noktalarla, Molotov'un söylevleriyle veya Dimitrov'un programatik makaleleriyle adım adım istikrar buldu. Ulbricht gibi kimi Alman komünist yöneticilerinin, barış için mücadelenin antikapitalist bir halk devrimine yol açacağı yolundaki açıklamaları, böylesi devrimci sloganlara karşı olan Stalin'in anında tepkisini doğurdu. Stalin, barıştan yana hükümetlere karşı çıkmaksızın sadece emperyalist savaşa karşı mücadele noktasında durmanın gerekliliğinin altını çizdi. Bu tez, Molotov'un SSCB Yüksek Sovyeti'nde yaptığı ve daha sonra uluslararası basın yoluyla dağıtılan konuşmasında geniş ölçüde geliştirildi. Sovyet hükümet başkanı, Almanya ile Sovyet Rusya arasında kurulmuş "kalıcı dostluğu" dile getirdikten sonra, Hitlerizmi ortadan kaldırma iddiasındaki Batılı büyük devletlerin savaş amacını canilik olarak teşhir etti. Söylevine şöyle devam etti: "Nasyonal sosyalizm gibi siyasi fikirler kabul veya ret edilebilir, ancak bunları bir savaş nedeni olarak ilan etmek akılsızca ve canicedir." Nitekim açık bir biçimde İngiltere ve Fransa'yı savaşı kışkırtmakla suçladı ve "barışa dönük çabalarında Almanya'yla pratik işbirliğinin ve bu yöndeki siyasi desteğin geliştirilmesi"

noktasının altını çizdi. Dimitrov, kaleme aldığı "Savaş ve kapitalist ülkeler işçi sınıfı" başlıklı dizi makalelerinde, kapitalist devletler arasında saldırgan olan-olmayan biçimindeki eski ayrımın artık bulunmadığını belirtti. "Savaş yangınını sürdürüp yaygınlaştırmanın en ateşli taraftarlarının tam da Fransız ve İngiliz emperyalistleri olduğunu" ekledi. KE'nin talimatlarının yaygınlaştırmaya çalıştığı bu değişik ifadeler, SSCB'nin diplomatik başarılarını yüceltti ve Alman diplomasisine fiilî destek sundu. Ancak özellikle Finlandiya'ya karşı Sovyet askerî operasyonlarının başladığı tarih olan 30 Kasım'dan sonra Sovyet siyasi başarısından söz etmek mümkün değildir. Aylar boyunca SSCB'nin Finlandiya'da yürüttüğü savaş Komintern'in propagandasında merkezî bir yer tuttu. SSCB'nin kendini kabul ettirmek için yaşadığı gerek diplomatik, gerekse askerî güçlükler karşısında, komünist partileri, Finlandiyalılara destek vermek üzere Fransızların ve İngilizlerin olası bir müdahalesine karşı seferber olmaya davet edildi. Finlandiyalı komünistlerin bir bölümünün de destek verdiği Sovyet askerî müdahalesi, partide oybirliğiyle karşılanmadı; kimi yöneticiler eski Komintern sekreteri Kuusinen başkanlığında bir kukla hükümetin kurulmasını eleştirdi. Rusya'nın hemen sınırında yer alan Terioki'de konumlanan bu hükümet Sovyetler'in toprak taleplerini karşılayarak SSCB ile bir dostluk anlaşması imzaladı. Ancak bu anlaşmaların hükümlerini yerine getirecek ne maddi, ne de siyasi olanaklara sahipti. Sovyet askerî taarruzu, büyük kayıplara uğrayan Kızıl Ordu'nun zayıflıklarını gösteren birtakım güçlüklerle karşılaştı. Sonuç itibariyle, mart ayında, Sovyetler yine de Finlilerle, kimi toprak kazançları sağlayan ve çatışmaya son veren bir anlaşma yaptılar. Bu savaş, SSCB'nin Fransızlara ve İngilizlere karşı eleştirilerinin sertliğine destek oluşturdu; öyle ki 9 Nisan'dan itibaren Almanların Danimarka'yı ve Norveç'i işgali, ne Sovyetler'den, ne de Komünist Enternasyonal'den olumsuz bir tepki gördü. 1 Mayıs 1940 ile ilgili hazırlanan belgeler, uluslararası durumla ilgili bu analizlerin sürekliliğini ortaya koydu; emperyalist sava-

şın teşhiri, Komünist Enternasyonal tarafından her şeyden önce saldırgan olarak nitelenen Batılı büyük devletler işaret edilerek yorumlandı.

SSCB'nin yeni siyaseti karşısında bir zaman sallantı yaşamış komünist partileri, bu siyaseti açıkça ve hiçbir kayıt koymaksızın desteklemeye davet edildi. Komintern bakımından söz konusu olan sadece komünist partilerin en simgesel şahsiyetlerinin açıklamalarının veya pozisyon alışlarının etkisini ve önemini gidermek değil, aynı zamanda olayların sarstığı aygıtın kendisini denetim altına almaktı. Enternasyonal ve seksiyonlarının türdeş görünen dış cephelerinin arkasında, bu koşullarda, gerek ülkeden ülkeye, gerekse her partinin kendi içinde birtakım farklılıklar ortaya çıktı. Gizliliğe mahkûm edilmiş partilerde, sürgündeki veya ülkedeki kadroların ve sayıca pek az olan militanların tepkileri atomize oldu ve komünist faaliyetteki genel gerilemeye katkıda bulunarak çöktü. Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı karşısında şaşkına dönmüş ve kendi içinde birçok akıma bölünmüş militanlarla bağı aylarca kopmuş olan İtalyan KP yönetimi, ancak Togliatti'nin cezaevinden çıkmasından sonra yeniden organize olabildi. Sahte adla altı ay hapis cezasına çarptırıldıktan sonra Togliatti'nin özgürlüğüne kavuşması, göründüğü kadarıyla Sovyet büyükelçisinin aracılık etmesiyle elde edilebildi. Togliatti, partisinin yönetici kadrolarının Fransa, ABD ve İtalya içinde yeniden dağılımını sağlamakla uğraşıyordu. Ayrıca, savaş dışında kalmış İtalya'nın özel durumuna rağmen faşizmin teşhirine ağırlık verdiği metinleri hazırlamaya da girişti. İtalyan KP'nin yeniden organizasyonu çalışmasıyla bağlı olmakla birlikte, KE Sekreterliğindeki sorumluluklarını üstlenmek üzere Mayıs 1940 başlarında Moskova'ya geri döndü. Esas itibariyle Fransa'da, Belçika'da ve İskandinav ülkelerinde sürgünde bulunan Alman komünist yöneticileri de SSCB'nin Nazi Almanyası'yla yakınlaşması konusunda doğrudan doğruya açıklama istediler. Halk Cephesi siyasetini kabul etmekte oldukça zorlanmış Ulbricht ve Pieck gibi kimi önderler, **sınıfa karşı sınıf** döneminin devrimci

ve sekter vurgularına kolayca yeniden kavuştular. Antikapitalist ve devrimci söylemleri, Nazi Almanyası'yla statükonun korunması kaygısı taşıyan Sovyet yöneticilerinde güvensizlik uyandırdı. Buna karşılık, Dalhem gibi Fransa'da anti-faşist eylemle bağlanmış kimi kadrolar, Hitlerciliğe karşı elde silah mücadele etmek için Fransa hükümetine başvurdular. Bir sonuca ulaşmadıysa da, bu adımlar Komintern'de sert eleştirilere yol açtı. Thälmann'la ilgili olay, en azından sembolik bir önem kazandı; zira gerek Enternasyonal'in, gerekse Sovyetler'in yönetimi, karısı aracılığıyla Thälmann'a para yardımı ulaştırmaya çalıştı ve Macar Rakosi gibi kimi komünist yöneticilerin yararlanabildiği pazarlık ve değiş-tokuş yoluyla olası özgürlüğüne kavuşması konusunu ele aldı. Bu operasyon, Stalin'in SSCB'ye sığınmış ve yıllardır toplama kamplarında tutulan Alman Nazi karşıtlarını Hitler rejimine teslim etmekte bile tereddüt etmemesine rağmen başarıya ulaşamadı.[44]

Fransız KP'nin durumu, 1939-1940 kışı boyunca, Komintern yöneticilerini en çok uğraştıran konu oldu. Fransız KP yönetiminin dağılması bunun başta gelen nedenlerinden biridir; zira Fransız KP artık Fransa'da Frachon sorumluluğunda bir yönetime, Belçika'da Duclos sorumluluğunda bir diğerine ve nihayet Thorez ile Marty'nin bulunduğu Moskova'da bir üçüncüsüne sahipti. Moskova ile bağları sağlayan Fried, özellikle Brüksel'de J. Duclos ile sahip olduğu doğrudan bağlar nedeniyle Fransız KP yönetiminde ayrıcalıklı bir rol oynadı. KE yöneticileri, Fransız KP konusunda, her şeyden önce parti yöneticilerinin, özellikle en tanınmış olanlarının alacağı tutumdan endişe duyuyordu. Ekim başlarında, Moskova'ya gitmeden önce birkaç ay kaldığı Belçika'ya geçmek üzere askerî birliğinden ayrılmaya ikna edilen Thorez'den sonra, KE Sekreterliğinin dikkati fiilen özellikle Cachin üzerinde toplandı. Gerek ulusal, gerekse uluslararası planda dikkate değer bir üne sahip olan Cachin, *L'Humanité*

44 Margarete Buber Neumann. *Prisonnière de Staline et d'Hitler - volume I. Déportée en Sibérie*, Paris, Le Seuil, 1949.

üzerindeki yasağın kalkması için eylül ayında büyük bir faaliyet yürüttü. L. Blum ile kamuoyuna da açıklanan yazışmasında, SSCB'nin siyasetini desteklediğinin altını çizmekle birlikte antifaşist kanaatlerini bir kez daha vurguladı. Fransız KP'yi yasaklayan kararnameden sonra Cachin bu tutumunu sürdürdü. KE yönetiminin, özellikle Marty'nin yaptığı baskı, Frachon'a gönderilen çok sayıdaki mektupta alabildiğine açık biçimde görülür; Frachon'dan ihtiyar yöneticinin faaliyetinin daha iyi kontrol edilmesi isteniyordu. Gerek Cachin'i SSCB'ye getirme projesi, gerekse yeni hattı desteklediğini kamuoyuna açıklaması talepleri, kendisi tarafından kesin bir biçimde reddedildi. 21 Şubat 1940'ta Senato Cachin'in üyeliğinin düşürülmesini ele alırken, Cachin, uzun bir açıklamayla, Hitler karşıtı kanaatlerini net bir biçimde yineledi:

> Hitler'in Avrupa üzerinde egemenlik arzularının kabul edilemez olduğunu tekrarlamaya gerek bile yok. Hitlerci emperyalizmin, yaşlı Anakaramızın halklarının tümüne, kendisinin vasali haline getirerek dayatmak istediği sözde yeni düzen, kölelik düzeni olacaktır.[45]

Bununla birlikte Cachin SSCB'nin siyasetini desteklediğini beyan etti ve komünist kanaatlerinin devamlılığını vurguladı. Senato'daki bu birleşimin sonunda Cachin'in üyeliği düşürüldü. Cachin'in beyanları, hatalı olarak değerlendirilmekle birlikte Komintern yönetiminde yeni tepkilere yol açmadı, sonuç itibariyle Cachin'in Sovyet siyasetine yönelik açık bir eleştiride bulunmayarak esas olanı korumasından tatmin olundu. Fransız KP yönetiminin ve milletvekillerinin yüz yüze kaldığı talepler çok daha ağırdı. Gitton, Soupé veya Fransız KP'nin eski Moskova temsilcisi Vassart dışında Merkez Komitesi üyelerinin çoğunluğu, Komintern'in siyasetine karşı bir tepki vermedi. Yerel ve ulusal seçilmişlerin tutumu ise oldukça farklıydı. Milletvekillerinden bir kısmı Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı'nın hemen ertesinde

45 *Cahiers d'histoire de l'Institut de recherches marxistes*, no: 42, 1990, s. 38.

bu siyasete mesafe koydular, diğerleri bu tepkilerini Polonya'nın işgalinden sonra gösterdiler; ancak Komintern yönetimi ekim ayında milletvekillerine yönelik baskı ve açılan dava üzerine müdahalede bulundu. Ramette ve Bonte imzalarıyla Millet Meclisi başkanına bir program mektupla başvuran "işçi ve köylü" denen bir parlamento grubunun kuruluşu, baskının artmasına gerekçe oluşturdu. Mektup gerçekten de Fransa'nın, SSCB'nin siyasetinin olanaklı kıldığı gelecekteki barış önerilerini dikkate almasını öneriyordu. Ne var ki, Komintern'in bütünsel onayını almaktan uzak olan bu belge, Fransız emperyalizmini yeterince teşhir etmediği ve savaşa karşı bir seferberlik çağrısı yapmadığı gerekçesiyle Marty tarafından şiddetli biçimde eleştirildi. Aylar boyunca, Fried'in himayesinde, Komintern yönetimi, davanın yeni siyasete Fransız KP'nin desteğinin kamuoyu önünde ifade edilmesinin bir aracı olacağını düşünerek, komünist milletvekillerinin savunmasını çok yakından takip etmeye çalıştı. Birbirine ters gereklilikler içerdiğinden bu hattın uygulanmasının son derece güç olduğu ortaya çıktı: Anlamlı sayıda milletvekilini bir araya getirmek ve SSCB'nin siyasetine bir bütün olarak destek sağlamak. Bu, Fransız KP yönetiminden eylül ayındaki siyaseti konusunda bir özeleştiri almak için sürekli bir çaba gösterilmesi demekti. Nisan 1940'ta komünist milletvekillerinin davası, bunların ağır hapis cezalarına çarptırılmalarıyla sonuçlandı. Komünist avukatlar aracılığıyla yürütülen pazarlıklar sonunda bir ortak pozisyon bulundu; milletvekillerinden sadece bir bölümü, kendileri adına Billoux tarafından sunulan, Stalin'e tam destek veren ve yayınlanmadan önce de gözden geçirilmiş olan bir bildiriyi imzaladı.

Batı Avrupa'da Almanların ilerleyişi karşısında, Komintern'in Fransa'daki stratejik tereddütleri

9 Nisan 1940'ta, Alman birlikleri, Britanya askerî çıkartmasına karşılık olarak Danimarka ve Norveç'i işgal etti. Danimarka'da çatışmalar kısa sürdüyse de Norveç'te yaklaşık

iki ay devam etti. 10 Mayıs'ta, İngilizlerin desteklediği Norveç birliklerinin direnişi henüz devam ederken, Alman ordusu, Batı'ya doğru kitlesel ve eşzamanlı bir taarruza geçti. Ardı ardına Belçika'yı, Hollanda'yı, Lüksemburg'u ve Fransa'yı işgal etti. 14 Haziran'da Alman birlikleri Paris'e girdi, 22 Haziran'da ise hükümet ve askerî kumandanlık temsilcileri, aslında tam bir teslimiyet olan bir ateşkes imzaladılar.

Ne var ki, bu olaylara ve yeni uluslararası duruma rağmen, Komintern ne analizlerini, ne de stratejik hattını değiştirdi. Özellikle İngiliz-Fransız ittifakının doğurduğu tehlikelerin altı çizilerek, savaş emperyalist ve haksız olarak nitelenmeye devam edildi. Danimarka KP'nin aldığı talimatlarda Alman müdahalesi, İngiltere'nin ve Fransa'nın saldırgan siyasetine bir karşılık olarak açıklandı. Bu değerlendirme Alman büyükelçisi Shullenberg'in aktardığı gerekçeye olduğu gibi, kendisine Sovyet yönetiminin Almanya'nın aldığı tedbirleri anladığını ve savunmaya dönük operasyonlarında kendilerine tam başarı dilediklerini bildiren Molotov'un cevabına da denk düşüyordu. İzleyen haftalarda, Alman orduları ilerleyişini sürdürürken, kimi metinler Sovyet politikalarında bir değişiklik yapılmadığına tanıklık etmektedir. Alman halkına bildiri veya Fransız halkına yönelik "İtham Ediyoruz" başlıklı metin bu yöndedir. Ne var ki haziran ayından itibaren yeni vurgular taşıyan birtakım metinler hazırlandı; İtalyan halkına bildiri veya Fransızlara yönelik değişik metinler örnek verilebilir. Fransa'daki askerî operasyonların öngörülmedik gelişmesi karşısında gerek Komintern yönetimi, gerekse Sovyet yöneticileri, kimi analizlerini ve talimatlarını, yer yer çelişkiler taşıyarak da olsa, değiştirmek zorunda kaldılar. Alman gücünün artması karşısında Sovyet diplomasisi, bir yandan Baltık Cumhuriyetleri'ni ve Besarabya'yı ilhak siyaseti uygulayarak, öte yandan da emperyalist savaşın teşhirinde belli bir yeniden dengeleme ifade etmeye başlayarak SSCB'nin toprak bakımından kazançlarını pekiştirmeye çalıştı. Mayıs sonlarından temmuz sonlarına kadar aylarca iletişim ve bağlantılar çok zor

kurulabildi. İletişim ağları ve değişik şubelerle ilişkiler kesintiye uğradı. Dimitrov, KE'nin Batı'daki faaliyetlerinin koordinasyon merkezinin yeniden organizasyonunu ele aldı ve aygıt İsviçre'ye çekildi. Bir süre sonra Fransa'ya geçirilmesi düşünüldüyse de, gizli örgütün bir bölümünün güneye doğru çekilmesinin, ardından da Fransa'nın birçok bölgeye ayrılmasının damgasını vurduğu Fransa'daki durum, bağlantıların kurulmasında yeni engeller doğurdu. Bir dizi toplantı boyunca KE Sekreterliğinin hazırladığı çok sayıda metin, gerek olayların gelişmesi, gerekse bunları ilgili bölgelere ulaştırmadaki olanaksızlık nedeniyle dosyalarda kalakaldı. Bu ortam elbette Enternasyonal'in siyaseti ile seksiyonların siyaseti arasında tutarsızlıklar yarattı. Yeni talimatlar muhataplarına ulaşmadığında, seksiyonlar artık aşılmış görülen ve kısmen düzeltilmiş bir siyasi hattı uygulamaya devam ettiler. Ancak gerek Moskova'daki KE yönetimi düzeyinde, gerekse bulundukları yerlerde kimi seksiyonlar düzeyinde, farklı siyasi duyarlılıkların varlığı da hesaba katılmalıdır. Bu açıdan Thorez ve mayıs sonunda dönmüş olan Togliatti'nin rolü Moskova'da pekişirken, o zamana kadar her yerde hazır ve nazır Marty'nin rolü azaldı. KE siyasetinde düzeltmeler yapmak için görüş almak üzere başvuran Dimitrov veya Manuilski'nin talepleri karşısında Stalin'in ve Jdanov'un kararsızlıklarına ve ihtiyatlı yaklaşımlarına da işaret etmek gerekir. Haziran ayının ikinci on beş günlük dönemi boyunca KE Sekreterliğinin yaptığı çok sayıdaki toplantı ve Sekreterliğin Sovyet devlet yönetimiyle yaptığı yoğun yazışmalar bu konuda önemli bilgiler içermektedir.

Mayıs ayının sonlarında hazırlanan metinler, olayların gidişatına rağmen Komintern'in analizlerinin korunduğunu göstermektedir. Nitekim Sekreterlik tarafından 21 Mayıs'ta tartışılmış olan Fransız Halkına Bildiri "İngiliz finansı" ile "Alman neo-emperyalizmi"ne ardı ardına göndermede bulunuyor, ancak bozgunun sorumlularını teşhir etmekten ve Fransız halkını tepki göstermeye çağırmaktan geri duruyordu. Alman yayılması ile ilgili belgelerde, yine emperyalist devletlerin saldırganlığı teşhir

ediliyor, halkların her biri kendi emperyalizmiyle mücadeleye davet ediliyordu.[46] Nazi saldırganlığına ve bunun Avrupa'da yarattığı tehdide en küçük bir gönderme yapılmaması çarpıcıdır. Ne var ki, kısa süre sonra, haziran ayı boyunca hazırlanan metinler, faşizmi görmezden gelen eski analizle bağlarını kopartan yeni vurgulara sahiptir. Nitekim Komintern yönetimi tarafından 28 Haziran'da kabul edilen İtalyan KP'nin bildirisi, açık bir biçimde "on sekiz yıldan beri İtalya'ya zulmeden ve halkımızı kanlı bir savaşın içine atarak yeni bir cinayet işleyen faşist plütokrasi"yi teşhir etti. Metin aynı zamanda Komünist Partisi'nin bu savaşı yürütmek üzere birtakım güçleri kendi etrafında toplama yeteneğini dile getirerek faşist diktatörlüğe karşı eylem çağrısı da yaptı. Büyük ölçüde Togliatti'nin etkisini taşıyan bu metin, açıkça dile getirmemekle birlikte, anti-faşizmle yeniden bağ kurdu. Aynı biçimde, nihai metin, "Alman saldırganları"na atıfta bulunan ilk metne Manuilski'nin getirdiği düzeltmeyle birlikte, daha önce mutabık kalındığı üzere, Alman emperyalizmini teşhir etmekle yetindi. Aynı ay içinde, Hollanda KP'ye yönelik olarak, Sekreterlik partinin çizgisinin işgalciyle her türlü işbirliğinden uzak durması, iktisadi ve sosyal taleplere dayalı özerk bir siyasete sahip olması ve "kitlelerin gündelik talepleri uğruna ve Hollanda halkının ulusal kurtuluşu için mücadele doğrultusunda tabanda birlikçi bir halk cephesi oluşumunu"[47] gözetmesi gerektiğinin altını çizdi.

Komintern yönetimi açısından, Fransa'daki durum ve Fransız KP'nin siyasi doğrultusu 1940 yazı boyunca ana sorunu oluşturdu ve faaliyetinin önemli bir bölümünü kapsadı. Bir zaman, Fransa'da komünist siyaseti, gelişmelerin gerek Komintern'i, gerekse Sovyet devleti yöneticilerini sarsmaya devam eden yeni duruma uygun hale getirmek söz konusu oldu. Haziran ayının sonundan itibaren bu siyaset, iletişim sorunları nedeniyle gerçek özerkliği esas itibariyle Moskova'nın yeni hazırlıklarının

46 Alman komünistlerine bildiri, 24 Mayıs 1940, RGASPI, 495-10a-317, s. 22-27.

47 8 Haziran 1940 günlü Hollanda KP'ye talimatlar, RGASPI, 495-18-1321, s. 142.

dışında kalma ve artık büyük ölçüde değişikliğe uğratılmış bir siyasi çizgiyi hayata geçirmeye çalışma anlamına gelen Fransız KP yönetiminin ülkede yürüttüğü eylemin ortaya çıkardığı sorunlarla karşı karşıya geldi. Bu anlamda Fransa sorunu, en üst düzeyde Komintern'in ve SSCB'nin siyasetini ilgilendirir oldu, zira Fransa'daki durum belli başlı yöneticiler tarafından günbegün izlenir hale geldi.

22 Haziran'da, birtakım yeni talimatlar, ulaştırılmış son büyük belge olan önceki 1 Mayıs için hazırlanmış belgelerle kesişti. İki metin arasındaki yakınlaşma, yalnızca bağlam düzeyinde önem taşıyan birtakım farklılıkları ortaya koyuyordu. Fransa'nın askerî çöküşü, Almanya'nın gücünün yayılması her şeyi açıklamıyordu: Bozguna, aşağılanmaya, yabancıya köleliğe getirilen vurgu ve bağımsız ve özgür bir Fransa'nın savunulması çağrısı öylesine çarpıcı bir biçimde ifade edildi ki önceki analizden ani bir kopuş olmuş gibi gözüktü. Eylül 1939 dönemeciyle benzeştirilerek, söylem değişikliği, Stalin'in bir kararından sonra Komintern yönetiminin açık inisiyatifiyle bağlantılı kılınmasını düşündürdü. Oysa öyle görünüyor ki süreç tamamen farklı cereyan etti: Komintern Sekreterliğinin bütününün çok sayıdaki toplantısı ve tartışmasıyla ve Stalin'in destek vermesiyle adım adım birtakım kırılmalar, mayıs ayından itibaren rolü gitgide pekişen Thorez'in etkisiyle gerçekleşti.

Moskova'da Thorez, Marty, Guyot ve Ramette'ten oluşan Fransız delegasyonu, savaş analizinde kırılmalar yaratmak üzere Komintern Sekreterliği ölçüsünde dikkate değer bir rol oynadılar. 28 Mayıs ile 22 Haziran arasında, konusu Komintern'in ve Fransız KP'nin duruşunu belirleyecek kararları almak olan çok sayıda toplantı yapıldı. Mayıs ayı sonundaki metinler genel emperyalist savaş eleştirisini koruyor ve Fransa'yı savaşa sürüklemiş olan Fransız burjuvazisini ve sosyal demokrasiyi teşhir ediyordu. "İtham Ediyoruz" başlıklı metinde, teşhir her şeyden önce Fransız hükümetini ama aynı zamanda Alman emperyalizminin "caniyane niyetlerini" hedefledi. En yenisi, elbette işgali kolaylaş-

tırmış olan "ulusal davayı terk etme" siyasetinin eleştirisi oldu. Belli belirsiz olsa da, komünistlere karşı baskıcı önlemlerin kaldırılmasından ibaret kalsa da, bir "savunmacı" tutumun olanaklı olabileceği fikri ileri sürüldü: "Her şeyden önce halkın haklarını yeniden sağlayacak birtakım önlemler alınmalıdır... Daladier gibi hâlâ en yüksek görevde bulunanlardan başlayarak, Fransız halkına karşı ihanetin ve hainlerin kökünü kazımak gerekir."[48]

Tez taslaklarının değişik sürümleri, ardından Fransa halkına bildiri, 1939 sonbaharında saptanmış çizgi ile birtakım rötuşlar hatta anlamlı değişiklikler dayatan bir konjonktürün çarpışması bakımından açıklayıcıdır. 4 Haziran'dan 19 Haziran'a kadar, ardı ardına beş metin hazırlandı ve elden geçirildi: Ayın başından itibaren akıl yürütme artık sadece komünistlerin savaşı reddetme iradesine ve iki emperyalist blokun teşhirine odaklanmanın ötesine geçti. 4 Haziran tezlerinde şöyle deniyordu: "Yeni durumda, barış için, savaşın ivedi olarak durdurulması için mücadele sloganı artık yeterli değildir. [...] Fransız emekçileri Fransız burjuvazisine, emperyalist savaşa karşıdır. Onlar Alman burjuvazisine de karşıdır." Yenilgiciliği vazetmeyi savunmakla birlikte, bu tezler parlamentoların sorumluluğunu vurguluyor ve yeni seçimlerin yapılmasını talep ediyordu: "Sözü halka vermek gerekir. Askerlerin ve kadınların oy hakkını da tanıyarak, ulusal halk meclisi için yeni genel seçimlere gidilmelidir." Bu slogan siyasi çizginin antikapitalist mantığındaki sürekliliği ve içinde bulunulan uğrakta savunulamaz bir konumun gerçek dışılığını gayet güzel gösterdi.[49] 8 Haziran'da Fransız KP'nin bir bildiri taslağı uzun uzun yönetici sınıfların ve Fransız siyasetçilerinin iflasının altını çizdi. Devrimci çözümlerin gerekliliğini bir kez daha vurgulamakla birlikte metin durumun elverişli olmadığını kabul ediyor ve bundan yararlanmak istemekle birtakım provokasyonların içine düştüğü savunmasını yapıyordu.

48 RGASPI, 495-74-519, s. 2-6; ayrıca bkz. *Cahiers d'histoire de l'Institut de recherches marxistes*, no: 42, s. 54-57.

49 4 Haziran 1940 günlü tez taslakları, RGASPI, 495-10-83, 4 sayfa.

> Komünist Partisi, halk yığınlarının, çoğunluğu itibariyle, henüz böylesi devrimci çözümlere kazanılmadığı görüşündedir. Dolayısıyla iktidar sorununu ortaya koymuyor; bu uğrakta böyle davranmak, sermayenin çıkarlarına teslim olmuş unsurlar için, ihanetlerini gizlemek, ayrıcalıklarını terk etmek yerine cephenin çöküşünü ve ondan ayrılmayı kışkırtmak üzere gerekçe olacaktır.[50]

Weygand gibi bir halk savaşı heyulası ajitasyonu yürütenler tarafından Fransız Genelkurmayı'nda yayılan söylentilere bir cevap olarak bu ihtiyatlı ifadenin yerine güvenilir gerçek siyasi öneriler konmadı. Metin, generallere, savaşın değişik sorumlularına, bundan kazanç sağlayanlara karşı, komünistler ve özellikle komünist basın açısından özgürlüklerin yeniden kazanılması için birtakım önlemler dizgesi sıralamakla yetindi. Ancak 11 Haziran'dan itibaren, gerek toplantıların, gerekse kabul edilen belgelerin vurgusu değişikliğe uğradı: Fransa'nın askerî çöküşü ve bu konuda uluslararası bir pozisyon alma gereği büyük tartışmalara yol açtı ve Komintern Sekreterliği Politbürosu üyesi olmamasına rağmen Thorez'in katılımının gerekçesini oluşturdu. 19 Haziran'da bir bildirinin kabulü, metnin birbirini izleyen sürümlerinin tanıklık ettiği bir gelişimin sonucudur. Bu bildiriyi kökten dönüşüme uğratan esasa ilişkin değişiklikler sadece 17 ve 19 Haziran'da yapıldı; zira böylece Fransız KP tarafından ülkenin geleceğinin söz konusu olduğu bir duruma karşı koyabilmek için birtakım önlemler alabilecek bir hükümetin desteklenmesi gündeme gelebildi.

> Bundan böyle söz konusu olan hükümran bir halk olarak halkımızın bizzat varlığı, bağımsız devlet olarak Fransa'nın varlığıdır. Alman emperyalizmi, Fransa'yı köleleştirme planını uygulamaya geçmiştir. [...] Şu anki durumda, komünistler yabancı işgaline karşı Fransa'nın var güçleriyle savunulmasını en yüksek sesle haykırmaktadırlar[...] Komünist Partisi, önerilen programın gerçekleştirilmesinde hükümeti desteklemeye, bu hükümet işgale karşı halkın ve Fransa'nın savunmasının dürüst bir biçimde

50 Fransız KP bildiri taslağı. 8 Haziran 1940, RGASPI, 495-10-83.

> organize edilmesi için tüm kaynakları, tüm güçleri etkili bir biçimde seferber ettiği ölçüde, onu desteklemeye hazırdır.[51]

Metnin 19 Haziran'daki nihai sürümü, yüksek komuta kademesinin yeniden düzenlenmesini, halkın silahlandırılmasını ve halkına sadık insanlardan oluşmuş, güçlü bir yeni hükümetin kurulmasını önerdi. Gerçekleşmesi zor, ele alınan önlemlerin çoğu epeydir aşılmış olsa da metin, savunulması kendi başına bir program gibi yankı uyandıran ulusun geleceğine sarsılmaz inancı dile getirdi.

> Daha da büyük felaketler ve acılar yaşayabiliriz, yine de halkımızın gücüne ve geleceğine, Fransa'nın geleceğine derin bir güven duyuyoruz. Halkımız yok olmayacaktır. Hainlerin, sömürücülerin, soyguncuların, işgalcilerin karanlık güçleri, halkımızın güçlü iradesini ve özgürlük ruhunu kırmayı başaramayacaktır. Fransa yok olmayacaktır.[52]

Fransız KP'ye 22 Haziran'da gönderilen talimatlar, partinin kaos ortamına hazırlanmak üzere yeniden örgütlenmesiyle işgalcilere karşı direniş yönelimini barındıran taktik önerilerin iç içe geçtiği benzer vurguları korudu. "10 Temmuz" adı verilen çağrıda birkaç hafta sonra da yinelenen sloganlar ilk kez ifade edildi.

Bir yandan işgalcilerin teşhiri, istilacı olarak tartışmasızdır: "Provokasyonları boşa çıkartarak ve zorunlu olmakla birlikte zamansız eylemlerden kaçınarak, istilacıların halka karşı şiddet, soygun, keyfilik önlemlerine karşı kitlelerin direnişini desteklemek ve örgütlemek." Ama diğer yandan da bu sloganlarda komünistlerin yasal çalışmaya belli bir ölçüde geri dönüşü ele alındı: "Sendikal, yerel gazeteleri, hatta *l'Humanité*'yi yayınlayabilmek için elverişli en küçük olanağı kullanın; bu gazetelerin halkın sosyal ve ulusal çıkarlarını savunma hattında kalmasını ve istilacılarla dayanışma veya onların onaylanması izlenimine

51 Fransız KP bildirisi, 17 Haziran 1940, RGASPI, 495-18-1321.

52 Fransız KP bildirisi, 19 Haziran 1940 günlü metin, 495-18-1321.

yol açmamasına özen gösterin."[53] Böylesi yasal çalışma olanaklarının ele alınması, seçilmişlerin eylemiyle ilgili bir paragrafta bir kez daha belirtildi: "Belediye danışmanı veya sendika sorumlusu veya yardım komitesi üyesi Partililerin yasal veya yarı-yasal olarak çalışabildikleri durumda, istilacılarla dayanışma izlenimi verecek her şeyden kaçının."[54] Bu çelişkili talimatlar, aslında Komintern yönetimi içinde var olan birtakım görüş ayrılıklarını değilse, birtakım tereddütleri dile getiriyordu. Her durum ve koşulda, bu doğrultu Paris'e geri dönen Fransız KP yöneticilerine, Alman yetkili makamlarına yönelik birtakım girişimleri yasaklamadı. Öte yandan önerilen yeni söylemin Alman yetkili makamlarınca olduğu gibi kabul edileceği aldatıcı oldu.

Bu düzeltme siyasetini uygulamak karmaşık bir işti, çünkü SSCB'nin diplomasisiyle iç içe geçmişti. Dimitrov, bildiri taslağının Thorez, Marty, Ramette ve Guyot tarafından hazırlandığını ve SSCB'nin çıkarlarına zarar vermeksizin yeni duruma uygun göründüğünü açıklayarak, Fransızların pozisyonu adını verdiği şeyin sözcülüğünü yaptı. Ayrıca belge taslaklarını Jdanov ve Molotov'a da aktardı.[55] Stalin'den açık bir tepki gelmemesi, kuşkusuz, Fransa bozgununun Sovyet hükümetini nasıl bir şaşkınlığa ve endişeye düşürdüğüne tanıklık etmektedir.

Haziran ayı başlarından itibaren Fried, Tréand ve Duclos Fransa'ya dönmeye çalıştılar ancak bunu Alman birliklerinin Paris'e girişinin ardından 15 Haziran'da başarabildiler. Daha 14 Mayıs'ta, 1939 sonbaharından beri Brüksel'de ikamet eden Duclos ve Tréand, Komintern'den Fransa'ya geri dönme talimatını aldılarsa da ancak bir ay sonra bir Sovyet diplomatik aracı sayesinde bunu gerçekleştirebildiler; KE temsilcisi Fried de Paris'e kadar onlara eşlik etti ve sadece bir gün Paris'te kaldıktan

53 RGASPI, 495-18-1321.

54 22 Haziran 1940 günlü telgraf, RGASPI, 495-184-8.

55 Dimitrov ve Manuilski'nin 10 Haziran 1940 günlü Stalin'e, 11 Haziran günlü Jdanov ve Molotov'a ve nihayet 16 Haziran günlü Jdanov'a, Stalin'den bir cevap beklediklerini belirten mektupları, RGASPI, 495-74-519, s. 19, 41.

sonra Brüksel'e döndü. Aslında, ülkede Fried, Duclos ve Tréand büyük ölçüde kendi başlarına kaldılar ve gerçekten uyumlu davranmayı başaramadılar. Fried Brüksel'e döndükten sonra, 12 Haziran'da Paris'i terk eden Frachon'un bıraktığı parti örgütüyle yeniden bağ kurmadan önce iki gün süreyle Sovyet büyükelçiliğinde kaldılar. Almanlarla hazırlık görüşmeleri 18 Haziran'da başladı ve bir ay boyunca sürdü. Almanlar işi sürüncemeye bırakıcı bir tutum aldı ve Sovyet elçiliğiyle bağlı ve aracılık yapan avukat Foissin'e, sorumlularla pazarlık etmek istediklerini bildirdiler.

Görüşmeler boyunca değişik olaylar meydana geldi; Tréand tutuklandı, daha sonra Abetz [Almanya'nın Paris Büyükelçisi] ile görüştü. Pazarlıklara, Frachon tarafından Paris bölgesinde parti örgütünün sürekliliğini sağlamakla görevli Merkez Komitesi üyesi Catelas da katıldı.[56] Görüşmelerin ve pazarlıkların yapıldığı somut koşullar incelendiğinde, değişik yöneticilerin alabildiğine eşitsiz düzeylerde yer aldığı görülür. Nitekim 12 Haziran'da Paris'ten ayrılmış olan Frachon her türlü girişimin tamamen dışında kaldı. 15 Ağustos'a doğru geri döndüğünde, çok tehlikeli bulduğu bu siyasete karşı olduğunu açıkladı.

Moskova'da, Paris'ten gelen haberler Thorez'i şaşırtmışa benzemektedir. Gerçekten de, mayıs sonundan itibaren, Komintern'in hazırladığı farklı metinler, komünist basının yayınlanma özgürlüğünü talep ediyordu; ancak bütün bu belgeler, henüz bir yabancı işgali bağlamında değildi. Bu bağlamdaki ilk metin olan 22 Haziran talimatları, *L'Humanité*'nin yeniden yayınlanma olasılığını ele almakla birlikte, peşinen bunun taşıdığı riskin de altını çizdi. Moskova'ya ancak temmuz başında ulaşan Duclos ve Tréand'ın mektupları Fransız KP'nin durumunu özellikle iyimser bir biçimde sunuyor ve Almanların manevralarını kolayca boşa çıkartacaklarını düşündüklerini belirtiyordu. Gerçekte sadece Duclos imzasını taşıyan mektuplar, yeni durumun sunduğu olanakların damgasını taşıyan bir bakışla

56 Roger Bourderon, *La négociation, été 1940: crise au PCF*, Paris, Syllepse, 2001.

Almanlarla pazarlık yürüten Tréand'ınkilere oranla daha ihtiyatlıydı. Moskova'daki Thorez'i ve işgal edilmemiş bölgede bulunan Frachon'u en çok endişelendiren işte bu iyimserlikti.

Arşivlere bakıldığında tartışmasız görünen, Duclos'nun pazarlıklara katılımı, operasyonu gerçekten de tek başına yönlendiren Tréand'ınkine göre pek daha azdır; dahası nispeten tecrit haldeki Duclos, durum hakkında Tréand'ın verdikleri dışında bir bilgiye sahip değildi.[57] Thorez ile Frachon'un tepkileri, eleştirileri ve düzeltme talepleri çakıştı. Moskova'dan 6 ve 7 Ağustos'ta gönderilen telgraflar, herhangi bir ikircim taşımıyor ve Thorez'in arşivlerde korunan yorumlarını özlü bir biçimde yineliyordu. Thorez şöyle diyordu:

> İşgal makamlarının planının Partiyi içine düşürdüğü çok ciddi tehlikenin altını güçlü bir biçimde çiziyoruz. İşgal makamları, güçlüklerine çare bulmak, savaş fabrikalarını çalıştırmak üzere Parti'nin gücünü kullanmak istiyorlar. Bugünkü kaosun ve kitlelerin sefaletinin sorumluluğunu Partiye taşıtmak istiyorlar. Komünistlere karşı görünürde bir müsamaha tutumuyla işgalciler kitlelerin Partimize duyduğu güveni de sarsmak istiyorlar. Aynı zamanda sözde bir devrimci hükümet tehdidiyle Vichy'ciler üzerinde baskı yapmak istiyorlar. Bütün bu manevralar ve entrikalar, Partiyi değersizleştirmeye, saygınlığına leke sürmeye dönüktür. Parti işgalcilerle her türlü işbirliğini reddetmeli, onlara karşı hiçbir yükümlülüğü kabul etmemelidir. Abetz ve diğerleriyle ilişkilere derhal son verilmelidir.[58]

Fried, Brüksel'den, Dimitrov'u ve Thorez'i Almanların bu manevraları konusunda uyardı ve özellikle Fransız KP ile bağ ve örgütsel bilgi eksikliğinden yakınarak, Tréand'ın girişimlerinden duyduğu endişeyi paylaştı. Fried Komintern yönetimi-

57 Bu konuda şu yapıta bkz. Jean-Pierre Basse ve Claude Pennetier, *Juin 1940, la négociation secrète*, Paris, les Editions de l'Atelier, 2006. Yazarlar, Duclos ve Tréand tarafından hazırlanmış ve komünist yayınları çıkarma izni almak üzere Alman yetkili makamlarına 20 Haziran 1940'ta Tréand tarafından sunulmuş, Yahudi karşıtı yan anlamlardan vareste olmayan, bir niyet bildirisini sunarak analiz etmişlerdir.

58 RGASPI, 495-74-518.

nin talimatlarını destekledi, kararlılık eksikliğinin altını çizdiği Duclos'nun yanı başında Frachon'un yer aldığı yeni yönetim yapılandırmasını ve bu çerçevede Tréand'ın yönetimden alınmasını onayladı ve ayrıntılarını değerlendirdi.

Kısa süre sonra, eylül başında Fransız KP yönetiminin her türlü görüşmeye son verdiği ve Fransız KP yönetiminin, Komintern'in mayıs ayı sonlarından itibaren terk etmeye karar verdiği bir çizgiyi uyguluyorum sandığı bütün bu operasyon boyunca Nazilere alet olmakla suçlanan Foissin'in ihraç edildiği haberleri geldi.

İtalyan KP'nin bildirisinin yol açtığı gerilimler düşünüldüğünde bu hikâyenin tek örnek olmadığı görülür. Bu, yeni uluslararası durum karşısında Komintern'in ve SSCB'nin kararsızlıklarını muğlak ve karışık bir biçimde yansıttı. Bu kararsızlıklar ve çelişkiler, ortadan kalkmak bir yana, izleyen aylarda gitgide egemen hale geldi ve Komintern'i daha da zor bir duruma düşürdü: Böylesine farklılaşmış ulusal durumlar ve özellikle hem Almanya'ya hiçbir bahane vermeme kaygısı taşıyan, hem de onun artan etkisinden endişe duyan Sovyet diplomasisinin çelişkili gerekleri göz önünde tutularak değişik partiler için ortaklaşa geçerli bir siyaset nasıl tanımlanabilir?

İkili oyun denemesi (Eylül 1940-Haziran 1941)

1940 sonbaharından itibaren diplomatik durum, bir önceki döneme oranla çok daha dalgalı ve istikrarsız hale geldi. İlke olarak, Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı ile tarif edilmiş ilişkiler, Almanya'nın Fransa'da ve Avrupa anakarasının tüm kuzeybatı ülkelerinde kazandığı zaferden etkilenmedi. SSCB, bir zaman, Baltık ülkelerini ve Besarabya'yı ilhak ederek bu durumdan yarar sağlar göründü. Ayrıca Luftwaffe'nin [Alman Hava Kuvvetleri] akınlarına Büyük Britanya'nın gösterdiği direnç, savaşın henüz bitmemiş olduğuna işaret ediyordu. Ne var ki, sonbahardan itibaren SSCB ile Almanya arasında İskandinav

ülkeleri Finlandiya ve İsveç konularında birtakım gerginlikler ortaya çıktı; zira Hitler rejimi bu ülkelerle, SSCB'yi dışarıda bırakmaya özen göstererek birtakım işbirliği anlaşmaları yaptı. 25 Eylül'de görünür amacı Büyük Britanya'yı tecrit etmek olmak üzere Almanya, Japonya ve İtalya arasında üçlü bir anlaşma imzalanırken, Nazi yöneticileri SSCB'yi buna katılmaya davet ettiler. Ribbentrop'un Sovyetler'in bir tür dünya paylaşımına katılımını öngören uzun memorandumuna karşılık olarak Molotov Kasım başlarında Berlin'e gitti. Oldukça uzun süren pazarlıklardan sonra, Molotov herhangi bir sonuç elde edilmeden geri döndü. Almanlar Sovyetler'in çıkarlarının Ortadoğu ve Asya ile ilgili olmasını arzulamışken, Sovyet Dışişleri Komiseri SSCB'nin gerek Finlandiya, gerekse Balkanlar'a ilgi duymama yönünde bir anlayışa sahip olmadığını bildirdi. Stalin, 25 Kasım'da, Finlandiya'nın tümüyle Sovyet nüfuz bölgesine katılmasını ve dolayısıyla Finlandiya'da bulunan Alman askerî birliklerinin geri çekilmesini talep etti. Stalin aynı zamanda Bulgaristan'ın da Sovyet nüfuz alanına dâhil edilmesini istedi. Bu kısır görüşmeler herhangi bir anlaşmaya ulaşmadı ve Alman-Sovyet ilişkilerinde yeni bir dönem açtı. Bundan sonra Alman diplomasisi, Orta Avrupa ve Balkanlar'a yönelik bir genel taarruza girişti. Güçlü araçlara ve bölge ülkelerinin tümünde aktif desteğe sahip olarak Alman diplomasisi, değişik ülkelerde denetimini oturtmak üzere girişimlerini artırdı. Kasım ayında Macaristan ve Romanya'nın üçlü ittifaka katılmalarından sonra Almanya, kralın Alman askerî birliklerinin topraklarına girmesine izin vermesi için Bulgaristan üzerindeki baskılarını artırdı; 1 Mart'ta da bu sonucu elde etti. Bunun ardından Yugoslavya üzerinde artan baskılar Yugoslav hükümetinin de 25 Mart'ta üçlü ittifaka katılma kararı almasını hızlandırdı. Bu karar ülkede ve siyasetçiler arasında geniş bir protestoya yol açtı; öyle ki hükümet Alman karşıtı bir darbeyle alaşağı edildi. 6 Nisan'dan itibaren Hitler'in başlattığı askerî cevap öldürücü oldu; Alman askerleri, buna paralel olarak, Yunan direnişi karşısında bozguna uğramakta olan

İtalyan ordusunu desteklemek üzere Yunanistan'da da operasyon yürüttü. Birkaç hafta içinde Alman birlikleri Sırbistan'da ve Yunanistan'da Hitlerci düzeni kurdular. Almanya ile SSCB arasında ortak sınırlar konusundaki pazarlıklar sonuçsuz biçimde devam etti.

Sovyet diplomasisi savunma durumunda kaldı zira Almanya'yla, yararlanmaya çalıştığı bir işbirliğini düzenleyen ancak Avrupa'da özellikle Hitlerci gücün pekişmesinde ifadesini bulan bir paktın çelişkisiyle karşı karşıyaydı. Emperyalist savaşa karşı Avrupa devletleri arasında barış söylemi, dünyadaki çatışmanın belli başlı kışkırtıcıları olarak Batılı devletleri vurgulayan bu söylem artık sürdürülemez hale geldi. Alman gücüne karşı koyan Büyük Britanya'ya gelince, artık onun çatışmanın devam etmesinin biricik sorumlusu olarak değerlendirilmesi alabildiğine zorlaştı. Stalin, Kasım 1940'tan itibaren Dimitrov'a şöyle diyordu: "İngiltere'yi bozguna uğramış saymak doğru değildir. Akdeniz'de büyük güçleri var. Boğazlar'a dokunacak kadar yakınında bulunuyorlar."[59] Her ne kadar Sovyet diplomasisi ne Saldırmazlık Paktı'nı, ne de Alman diplomasisini tartışma gündemine getirdiyse de, olaylar bakımından, Alman girişimlerini frenlemeye olanak vermesi gereken birtakım önlemleri teşvik etti. Stalin Dimitrov'a şunu söyledi: "Bizim Almanlarla ilişkilerimiz görünüşte saygılı, ama aramızda ciddi sürtüşmeler var."[60]

Bu gelişmeler Komintern'in faaliyeti ve rolü üzerinde ağırlığını hissettirdi: Almanların ilerleyişi, yaz aylarından itibaren, Sovyet yöneticilerini alarma geçirdi ve onları komünist partilerin siyasetinde fiilî bir değişimi teşvik etmeye yöneltti; ne var ki bir yandan da diplomatik zorunluluklar kamuoyuna dönük açıklamalara birtakım sınırlamaları dayatıyordu. Öte yandan ulusal durumlardaki çeşitlilik, Almanların işgal ettikleri ülkeler, onun etkisi altındakiler, henüz özgür olmakla birlikte tehdit al-

59 Georgi Dimitrov, *Journal*, 25 Kasım 1940, s. 398. Türkçesi için bkz. Georgi Dimitrov, *Günlük, op.cit.*, cilt: 2, s. 37.

60 *Ibid.*

tındakiler, Almanlarla mücadele edenler ve nihayet bir kenarda duranlar arasında gitgide daha da derinleşti. Sonuçta öylesine farklı somut durumlar doğdu ki komünist partilerin özdeş bir tepki gösterme olanağı kalmadı. Kovuşturmaları ve yasaklanmayı bertaraf etmek için Amerikan KP, SSCB'den bağımsızlığını beyan etme zorunluluğuyla karşı karşıya kaldığında, Browder ABD KP'nin Komintern'in bir seksiyonu olmadığını ilan etme yetkisini aldı.

> [Örgütün Komintern'e] mensubiyeti ile ilgili bir karar almak mutlaka gerekliyse, açık bir çalışmayı legal biçimde yürütme olanağını korumak amacıyla KE ile bağlarını geçici olarak kopartmak zorunda kalınan bir uğrakta böylesi bir karar partinin Marksizm-Leninizm ve proletarya enternasyonalizmine bağlılığını vurgulamak zorundadır.[61]

Dimitrov, *Günlük*'ünde, 7 Kasım günü, Stalin'in, özel görüşmede, çevresindekilere bundan sadece kendisinin kaygı duyduğu şikâyetinde bulunarak Kızıl Ordu'nun, özellikle havacılık alanında, hazırlıksızlığı konusunda bir konuşma yaptığını not aldı.

> Bizde şimdi piyade sınıfı yeni baştan düzene sokuluyor, süvarilerimiz her zaman iyi olmuştur, havacılıkla ve hava savunma kuvvetleriyle ciddi şekilde uğraşmamız gerekecek. Şimdi ben bununla her gün uğraşıyorum, makine ve uçak mühendislerini, diğer uzmanları kabul ediyorum. Ama ben bütün bu sorunlarla **tek başıma** uğraşıyorum. Hiçbiriniz bunları düşünmüyorsunuz bile. Ben **yalnızım**...[62]

SSCB'nin dış siyaseti ile Komintern'in stratejisinin bu siyasete eklemlenmesi, 1940 sonlarında Almanya'yla anlaşmazlıklar belirginlik kazanınca, açık bir biçimde ele alındı. Molotov ile Dimitrov konuyu görüştü ve komünist partileri açısından, Almanya'yı açık bir biçimde teşhir etmeksizin sosyal kurtuluş

61 *Ibid.* 16 Kasım günlü toplantı, s. 395. Türkçesi için bkz. Georgi Dimitrov, *Günlük*, *op.cit.*, cilt: 2, s. 35.

62 *Ibid.* 7 Kasım günlü toplantı, s. 395. Türkçesi için bkz. Georgi Dimitrov, *Günlük*, *op.cit.*, cilt: 2, s. 33.

kadar ulusal kurtuluşu da öne çıkartan bir siyasi eylemi dile getirme olanağını açıkça öngördüler.

> Dimitrov: Biz değişik ülkelerde Alman işgal ordularını çökertme siyaseti uyguluyoruz ve bu konuda fazla gürültüye yer vermeden, siyasetimizi genişleterek sürdürmek istiyoruz. Bu tutumumuz Sovyet siyasetine zarar vermez mi?
>
> Molotov: Kuşkusuz, bu işin yapılması gerek. Böyle bir siyaset izlemeseydik, biz komünist sayılmazdık. Ancak bu iş sessizce yapılmalı.[63]

Bunun ardından birçok komünist partisi, mücadelelerinin ulusal boyutuna ağırlık veren bir siyaseti uygulamaya koydu.

Jdanov, 27 Şubat 1941'de, komünist partilerin ulusal soruna el atmakta geciktiklerini belirtti: "Ulusal sorunda biz hata yaptık. Ulusal özelliklere gereken dikkatle bakmadık." Dimitrov ise şu notu aldı: "Proletarya enternasyonalizminin, her ilgili halkın sağduyulu ulusal hisleriyle uyumlaştırılması." Jdanov'un yücelttiği "bizim 'ulusçularımızı' yetiştirmek gerek."[64]

Bundan sonra gerçekten de birçok komünist partisi 1940 yazının vurgularını yeniden taşır hale gelen bir siyaset izleme yoluna girdi. Bu, farklı durumlarda bulunsalar da, Hollanda, Fransız ve İtalyan KP'leri için geçerliydi. Ortak yanları, halkın önemli bölümlerinin yetkili makamların siyasetiyle arasına mesafe koyduğu ülkelerde faaliyet göstermeleridir. Hollanda'da, 1941 Şubat'ından itibaren, Almanların Yahudi düşmanı siyasetine karşı birtakım protesto hareketleri Amsterdam halkının ayaklanmasına ve komünistlere yönelik canavarca bir baskıya yol açan geniş çaplı bir greve ulaştı. İtalya'da Yunanistan seferine katılmış askerler, savaşa karşı propagandaya açık hale gelmişti; aynı biçimde İtalyan halkı da, faaliyetlerini ülke içinde yeniden örgütlemeye başlayan komünist militanların dağıttığı bildirilere ilgi duyar olmuştu. Togliatti'nin, Silvati çevresinde

63 *Ibid*, s. 397. Türkçesi için bkz. Georgi Dimitrov, *Günlük*, *op.cit.*, cilt: 2, s. 36.

64 *Ibid*, s. 435. Türkçesi için bkz. Georgi Dimitrov, *Günlük*, *op.cit.*, cilt: 2, s. 58.

Fransa'daki merkez ile Massola çevresindeki ülke içi merkez arasında bağları örmek için sebatkâr faaliyeti, Fransız Tréand, ardından Duclos veya Yugoslavya'dan Walter (Tito) aracılığıyla gerçekleşen telgraf yazışmalarında açık biçimde ortaya çıkmaktadır. Eylemi Fransız halkı arasında kök salmaya ve belli bir yankı uyandırmaya başlayan bir partiyle ilgili olsa da, Fransa'nın durumu daha farklıdır. Ulusal toprakların ayrıldığı farklı bölgeler arasındaki durumun gösterdiği çeşitlilik, örgütsel sorunlar yaratmakla kalmayıp Fried'i de kapsayan büyük yönetim bunalımına yol açtı. Almanya ve Büyük Britanya KP'lerinin her biri Avrupa komünizmi içinde özel bir yer işgal etti. İngiliz komünistleri, kuşkusuz haklarında Komintern siyasetinin değişmeden kaldığı biricik militanlar oldular. Britanya emperyalizminin teşhiri çizgisi, yakıcılığını kaybetse de korundu. Emperyalist savaş çizgisini benimsemiş olan Britanyalı komünist yöneticiler, Dutt ve Springhall, taraftarları özellikle 1940 yazındaki Alman taarruzlarının saldırganlık tezini büyük ölçüde zora soktuğu ve halkta bir ulusal savunma atılımına yol açtığı koşullarda alabildiğine küçülmüş bir örgütü yaşatmaya çalıştılar. Bu durum, sorumluluklarından uzaklaştırılmış, ancak çok sayıda militanla birlikte bir doğrultunun simgesi olarak kalmış eski genel sekreter Pollitt'in konumunu güçlendirdi. Alman KP'nin durumu çok daha dramatikti, zira Komintern'in çabalarına rağmen gerek sürgünde, gerekse Almanya'da partinin yeniden örgütlenmesi çabaları, sadece Nazi istihbarat ve baskı organlarının kararlılığı nedeniyle değil, aynı zamanda militanların hâlâ Nazizmin olduğu gibi teşhirini yasaklayan, Nazizmi idare etmeye devam eden bir doğrultunun taşıyıcıları olduğu için başarısızlığa uğradı. Bu noktada İtalyan KP'nin faşizme karşı mücadeleyi ve onun alaşağı edilmesini öngören sloganları ile Alman komünistlerinin Haziran 1940'ta kabul edilmiş bildirinin değişmeyen çizgisi çerçevesinde soyut bir biçimde Alman emperyalizmine karşı, barış ve sosyalizm mücadelesini vazeden sloganları arasındaki fark ortaya çıktı.

Uzun zaman, Fransız KP'nin, Komintern nedeniyle, işgalciye karşı gerçekten mücadele yürütmediği tezi ağır bastı. Kimi zaman şu veya bu Alman karşıtı eyleme girişildiyse de, bunlar, Komintern yönetiminin muhalefetine rağmen yapılmış yerel girişimlerin hesabına yazıldı. Moskova veya Brüksel'den gelen talimatlar, tamamen farklı bir gelişmeye tanıklık etti. Bu talimatlarda, Komintern'e karşı değil, tam da onun teşvikiyle, 1940 sonbaharından 1941 ilkbaharına kadar, Alman işgalcilerini adım adım eylemin odağına koyan bir stratejinin nasıl oluşturulduğu görülebilir. Şemayı karmaşık hale getiren, Komintern'de, Dimitrov'un ve Marty'nin yanında belli bir rol oynayan Thorez'in kişiliğinin artık damgasını vurduğu Fransız grubunun payının ne olduğunun ortaya konmasıdır. Moskova'da, 29 Aralık 1940'ta Dimitrov, Fransız yöneticilerle Fransız KP'nin 20. kuruluş yıldönümü vesilesiyle bir araya geldi:

> Kuntsevo'da dostça akşam yemeği (Thorez'in villasında – Thorez ve eşi, Marty ve eşi, Raymond ve eşi, Allard ve eşi, Ramette, Manuilski, Stepanov ve Dimitrov). Anılar. Dostça bir ortam.[65]

Fransız KP'nin, gizlilik koşullarına rağmen yönetici grubu sarsan güçlü altüst oluşları gizlemiş olan resmî tarihinin uzun zaman sunduğu güzel resme oranla pek de birlik halinde olmayan yeni yönetiminin oluşturulmasında Fried'in payı göz ardı edilemez. Yirmi yıl kadar önce, birtakım öncü çalışmalar *L'Humanité*'nin yeniden yayınlanması olayına ışık tuttu; bugün değişik arşivler, Fransız KP'yi, aylarca etkilemiş ve bir süre sonra Nazi kurşunlarıyla yaşamları son bulacak bir bölüm kadrosunun baskına uğramasıyla birlikte faaliyetine de derinlemesine yansımış yönetim bunalımıyla ilgili esaslı açıklamalar getirmektedir. Stalinizmin gölgeleri gizli faaliyet ile birleştiğinde, arşivlerin yansıttığı olaylar konusunda şüpheler artmakta ve gerçeklerin örtülmesi bakımından kahramanlık ile siyasi hesaplaşmaları birbirinden ayırmak olanaklı olamamaktadır.

---

65 *Ibid*, s. 407. Türkçesi için bkz. Georgi Dimitrov, *Günlük*, *op.cit.*, cilt: 2, s. 41.

Fransız KP'nin faaliyeti, 1940 yazındaki değişimin uzantısında, sonbahardan itibaren, pek kolay olmasa da, açık bir biçimde Alman karşıtı bir yön kazandı; zira legaliteye geri dönüş tezlerinin yarattığı yanılsamalar, Fried'in eylülde gönderdiği birçok telgrafla ilan edildiği üzere bu siyaset resmen terk edilip eleştirilse de, ağırlığını hissettirdi. Belediye ve sendika yöneticiliklerine seçilmiş ve herhangi bir gerçek güvenlik önlemi almamış yüzlerce sorumlu komünist, polis tarafından haftalarca önceden tespit edilerek 6 Ekim 1940'ta tutuklandı. Eski örgüt sorumlusu M. Tréand, yaz sonunda görevden alınmış olsa da, önemli bir dizi yetkisini korudu. Fransa'daki durum hakkında Moskova'ya düzenli rapor göndermenin yanı sıra İtalyan komünistleriyle de bağlantı noktası olarak hizmet gördü. Partinin, faaliyetinin ve örgütün durumuna ilişkin raporlarında, Fransız halkının ruhsal durumundaki gelişmeye işaret edildi ve işgalcilerin imajının hızla kötüye gittiği belirtildi. Emperyalist savaşın teşhiri, enterne edilmiş komünistlerin özgürlüğü talebine eşlik ediyordu. Aynı biçimde, Partinin pratik faaliyeti, komünist öğrencilerin, Collège de France'daki dersleri kesilerek tutuklanmış olan Profesör Paul Langevin ile dayanışma eylemlerine katılımı gibi Alman karşıtı vurgular kazandı. Bu, 11 Kasım gösterisine veya kısıtlamalara ve fabrikalardaki çalışma koşullarının ağırlaşmasına karşı harekete geçmek üzere halk komitelerinin kuruluşuna vardı. Açıkça dile getirilen bu son nokta, Tréand'ın 1940 sonbaharında gönderdiği raporlarda da yer aldı.

> Ulusal hareket – a) Kitlelerin işgalcilere karşı öfkesinin artması – b) geniş halk katmanlarının Vichy görevlilerini, özellikle Laval'i küçümsemesi. Fransa'nın cumhuriyetçi kitleleri, olan bitenden incinmiştir (sivil görevlere generallerin atanması, görevden almalar, General Pétain'in kiliselerde kabulü, vb. geniş kent ve kır kitlelerinin gözünde *Ancien Régime*'i çağrıştırmıştır). Ayrıca ülke bütün bunların Almanların emriyle yapıldığı kanısındadır.[66]

66 28 Kasım 1940 günlü rapor. RGASPI, 495-10a-125.

27 Ocak'ta, ardından 26 Nisan 1941'de, Komintern yönetimi, Marty ve Thorez imzalı acele mektuplarla, Fransız KP'nin siyasetine esaslı değişiklikler getirdi. Yılın başından itibaren parti, işgalcilere karşı mücadeleye ağırlık vermeye, partinin faaliyetini "kitleleri; çıkarları, hakları, özgürlükleri ve ulusal bağımsızlık için mücadelede gerçek bir Halk Cephesi'nde birleştirmek üzere genişletmeye"[67] davet edildi. Parti, "gericilik rejimini ve işgalcilerin ırkçı teorisini topa tutarak Yahudi düşmanlığına karşı bir kampanya geliştirmeye" çağrıldı. Nihayet Fransız KP yöneticilerine "başarısızlık koşullarını gözden geçirme ve baskıların verdiği zararların iyimser küçümsenmesine tepki gösterme" tavsiyesinde bulunuldu. Ocak 1941'de, KE "Fransız halkının kurtuluşu için doğmakta olan koşulları" ele aldı, ardından nisanda açık bir biçimde şu değerlendirmeyi yaptı:

> Günümüzün ana görevi, ulusal kurtuluş mücadelesidir. Barış mücadelesi, ulusal bağımsızlık mücadelesine tabidir. Ulusal kurtuluş olmaksızın barış Fransız halkının köleleşmesi anlamına gelecektir. İçinde bulunulan durumda bu mücadele, her şeyden önce, halkın, ülkenin ve kaynakların Almanya ile İngiltere arasındaki savaşta kullanılmasına izin vermemeyi hedeflemelidir.

Bu çerçevede Fransız KP birtakım ittifakları ve girişimleri ele alabilir hale geldi:

> Bu geniş ulusal kurtuluş cephesinin kuruluşu için mücadele eden Parti, çabaları istilacılara ve hainlere karşı gerçek bir mücadeleye yönelik her Fransız hükümetini, ülkedeki her örgütü ve kişiyi desteklemeye hazırdır.

Bu, Parti'nin propagandasında ve eyleminde ete kemiğe bürünmelidir: "Parti ana darbesini, Fransız halkının ulusal kurtuluş mücadelesi üzerindeki başlıca engel olan teslimiyetçilere ve istilacıların ajanlarına yöneltir." Alman karşıtı açık vurgu-

67 RGASPI, 495-74-522. Dimitrov şu notu alıyor: "Fransız KP'ye tavsiyeler gönderildi." *Journal, op. cit.*, s. 420. Türkçesi için bkz. Georgi Dimitrov, *Günlük, op.cit.*, cilt: 2, s. 49.

lar, yurtsever ve sınırlı demokratik hedefler etrafında bir araya gelme programı, Tréand'ın 1940 yazı boyunca sözcülüğünü yaptığı antikapitalist, barışsever ve legal çalışmacı siyasetin tam karşısında yer aldı! Bu süreçte Komintern'in sorumluluk payı, Moskova'daki Fransız delegasyonunda, özellikle Thorez'de, Tréand'ın bu siyasetine karşı kuşkular pek erken dile getirildiğinden çok daha kolay gizlenebildi. Özellikle Paris ile Moskova arasında haftalarca, Brüksel ile Paris arasında da yaklaşık iki ay boyunca ilişkilerde yaşanan kopukluk, hataları sadece bazılarının sırtına yıkma olanağı verdi.

Fried'in desteğiyle, Duclos ve Frachon'un parti yönetimini ele alma tarzı, kendilerinin daha önce yaşadıkları deneyimden ayrı düşünülemez. Fried'in açıkladığı gibi, Enternasyonal'in Duclos'nun örgütlenme alanındaki zayıflığından duyduğu endişeye karşı, Frachon'un deneyimli lider figürü çıkartıldı. Öte yandan Duclos'nun uluslararası plandaki tanınırlığı, Fried ile bağları, Fransız siyaset dünyası konusundaki bilgisi ve M. Thorez'in desteği, onun lehine rol oynadı ve bu hareketli günlerde Tréand'ın iddialı olabileceği yöneticilik rolünü elde etmesini sağladı. İspanya deneyimine sahip ve SSCB'de yetiştirilmiş olan Tréand gizli faaliyete en yatkın kişi değil miydi? France-Navigation işi gibi bir dizi işe bulaşmış olması, kuşkusuz kendisiyle ilgili benimsenen ihtiyatla bekleme siyasetini açıklar. Telgrafların 1941 ilkbaharında varlığını ortaya koyduğu "Tréand grubu" icadı, Enternasyonal'in ve Fransız KP'nin hat değişikliği evresinde yer aldı. Partinin yaşadığı güçlükleri sapkın bir grubun sırtına yıkan ve hataları sadece bu gruba atfederek eleştiri getirmeye olanak veren bir gerekçe oluşturarak usulüne uygun bir suçlamanın yapılması, Komintern'de uzun zamandır ve Fransız KP'de de 1931'den, yani Stalincileşmenin başlarından itibaren yaygın bir uygulamaydı!

Almanlarla görüşmelerin sürdürülmesine karşı Moskova'dan gelen eleştirilerle birlikte Arthur Dallidet'nin de desteğiyle Frachon'un eleştirileri 1940 Ağustos'unda bağların kopmasına

vardığında, Fried, bu adımlardan sorumlu olmadığı için hızla yeni talimatları gündeme getirdi. 4 Eylül'de Fried, yeni yönetim aygıtının, illegal çalışma deneyimine sahip Frachon ve işbirliği içinde çalışacağı, ideolojik ve genel siyasi yönetimle görevli Duclos'ya dayanacağını bildirdi.[68] Tréand'ın görevden uzaklaştırılması, Komintern'in açık bir talimatının değil, adım adım ve kısmen örtülü bir biçimde gelişen bir sürecin sonucu olarak ortaya çıktı; öyle ki Tréand, bu sürece raporlamalarını sürdürebilmek için birtakım teknik olanaklar sağlanması biçiminde kısmi bir tepki gösterdi. Bunun ardından Tréand'ın Moskova'ya gönderilmesi önerisi, 23-27 Kasım 1940 tarihlerinde Duclos, Frachon ve KE sekreterliği arasındaki telgraf yazışmalarının gösterdiği gibi, Fried'in de desteğiyle Fransız KP yönetiminden kaynaklanmışa benzemektedir.[69] Nitekim KE yönetimi, Tréand'a karşı yapılan girişimlere, bunları kendisi yönlendirmeksizin, eşlik etti. Dallidet'nin ilk raporunda toplanmış gerekçeler, Fried'in, örgütlenme ile ilgili bilgileri paylaşmak istememekle suçladığı Tréand'a karşı uzun süredir taşıdığı kaygılarla veya yaptığı eleştirilerle çakıştı.

Dallidet'nin ikinci raporu ve beraberindeki belgeler şubat sonunda kaleme alındıysa da dosyanın bütünü Moskova'ya ancak 1941 Mayıs başında ulaştırılmış gibi gözükmektedir. Bu rapor, kanaat oluşturucu belgelerle desteklenen bir iddianame oluşturduğu ölçüde nitelikçe birinciden farklılık göstermektedir. Komintern'in birçok belgesi, söz konusu olanın tek başına bir girişim değil de, Fransız KP yönetimi, Fried ve Komintern Sekreterliği arasında Tréand grubu olayını bundan böyle nasıl adlandırmak gerektiği üzerine gönderilmiş çok sayıdaki yazışmanın doğruladığı gibi tutarlı bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır. 15 Nisan 1941 günlü bir mektupta, Duclos, Tréand'ı, sapmış ve "tümüyle Legros'ya [Tréand'ın takma adı] bağlı kişileri sorumlu konumlara getirmeye yönelik grupçu bir faaliyet

68 4 Eylül 1940 günlü telgraf.

69 23 Kasım ve 27 Kasım 1940 günlü telgraflar.

yürütmekle suçlamıştır". Duclos, Tréand ile Catelas arasındaki ilişkileri ve özellikle Paris bölgesinde partinin yeniden örgütlenme önlemlerine muhalefetini açık bir biçimde teşhir etti.[70] Acele mektup ve değişik telgraf alışverişlerinde, parti kadrolarına ulaşan tutuklamalar, bunların sorumlusu olarak görülen Tréand'ın sırtına yıkıldı. 2 Haziran'da, bağlantı güçlüklerinden sonra, Fried'in aktardığı olayı Duclos şöyle bildirdi:

> Paul, Stern, André. Yves'in haberi şöyle: Ağır darbe yedik. 15'inde Catelas evinde tutuklandı, ertesi gün kimi sorunları kesin çözüme kavuşturmak üzere onunla randevusu olan Mounette randevu yerinde yakalandı. Bir gün sonra da Gabriel'i evinden aldılar. Bütün bunlarda, aydınlatmaya çalıştığımız açık bir provokasyon var. Har halükârda, birkaç aydır RP'yi yöneten ve Grégoire ile grup çalışması yürüten kadın çok şüpheli.[71]

Birkaç gün sonra, Duclos, yeni bir acele mektupta Catelas'nın tutuklanmasını şöyle açıkladı:

> Üç aydır her türlü görevden uzaklaştırılmış ve Catelas'nın savunmak için didinip durduğu Grégoire'ın yaratığı eski RP yönetici kadının hareketleri. Catelas'yı düşürdüler, daha da ileri gitmek isteniyordu ve bir zamanlar kadrolar şubesinde çalışmış, Grégoire'ın kuryesi olarak sizin oraya bir yolculuk yapmış ve Gabriel'i ele vermiş olan Armand'ın ihaneti nedeniyle düşmanlarımız bir sonuç elde ettiler.[72]

24 Mayıs'ta Fitine'in Dimitrov'a gönderdiği istihbarat şubesi mektubunda aynı tez yinelendi. Nitekim SSCB'nin işgaline kadar, Tréand grubu teorisi, iç tutarsızlıklarına rağmen Fransız KP yönetimi tarafından savunulmuştu. Bu teori Fransız KP'nin

70 16 Nisan 1941 günlü mektup.

71 Takma adlar: André (Marty), Stern (Thorez), Paul (Dimitrov) - 2 Haziran 1941 günlü telgraf, RGASPI, 495-184-8-149. Atıfta bulunulan kadın, rolü Roger Bourderon'un *La négociation, été 1940, crise au PCF, op. cit.*, 72 kitabında uzun uzun ele alınan Odette Janvier'dir.

72 11 Haziran 1941 günlü telgraf. Bernhard H. Bayerlein, Mikhaïl Narinski, Brigitter Studer, Serge Wolikow, *Moscou-Paris-Berlin, Télégrammes chiffrés du Komintern (1939-1943), op. cit.*, s. 420-421.

ve Enternasyonal'in işleyişini çıplak bir lamba gibi aydınlatıyordu.

1941 Nisan sonunda, Komintern Prezidyumu, Fransız KP tarafından ulusal bağımsızlık için bir ulusal mücadele cephesi kurulmasını onayladı. Buna paralel olarak, Alman işgaline karşı Yugoslav komünistlerinin eylemi de onaylandı. Bulgar Komünist Partisi'ne gelince, 1941 yılı başından itibaren, ona Alman siyasetine uygun davranışa, daha sonra da işgali kabule karşı Londra hükümetinin her türlü girişimini destekleme tavsiyesinde bulunuldu. Ancak Alman Komünist Partisi konusunda, tavsiyeler bekle görcü bir anlayıştaydı; 1933'ten beri toplama kampında olan Almanya KP genel sekreteri Thälmann'a özgürlük kampanyası bile, Nazi yöneticilerini kışkırtmamak için frenlendi. ABD gibi SSCB'nin hassas olduğu tarafsız ülkelerde, komünistler, legal faaliyetlerini koruyabilmek için Komintern ile aralarına mesafe koyabilme yetkisi kazandılar. Nihayet, Çin ile ilgili olarak, gerek Stalin, gerekse Dimitrov, Çin yöneticilerine, Çu Enlay'ın yaptığı gibi Moskova'ya gelmelerini veya Mao gibi, Çinli milliyetçilerle 1937'de oluşturulmuş Japonya karşıtı cepheyi koruma zorunluluğunu kurye yoluyla iletmelerini tavsiye etmekten geri durmadılar. Önceki yıllardan farklı olarak, Berlin'de Molotov ile Ribbentrop arasında o zamanlar sürdürülen pazarlıklara zarar verilmemesi amacıyla, Komintern'in Ekim Devrimi'ni, daha sonra 1941'de de 1 Mayıs'ı kutlama talimatlarında, her partinin kendi çağrısını veya bildirisini kendisinin hazırlamasına işaret edildi.

> Jdanov ile KE'nin 1 Mayıs çağrısı hakkında konuştuk, diye not almıştır Dimitrov. Bugünkü durumda Komintern'in 1 Mayıs dolayısıyla çağrı yayınlamasını, her ikimiz de amaca uygun bulmuyoruz (Ayrıntılı analiz yapmak, bir ölçüde kendi kartlarını açarak, bundan düşmanın bizim zararımıza yararlanmasına yol açmak demektir).[73]

73 Dimitrov, *Journal*, *op. cit.*, s. 454. Türkçesi için bkz. Georgi Dimitrov, *Günlük*, *op.cit.*, cilt: 2, s. 69-70.

Dolayısıyla 1941 ilkbaharında Komintern'in tutarlı bir dünya stratejisinden söz etmek zordur; olsa olsa bu stratejinin Alman diplomasisindeki gelişmelerden ve Almanların Balkanlar'daki askerî yayılmasından endişe duyan ve statükonun ani yıkılışı korkusuyla felce uğramış Sovyet diplomasisinin içinde bulunduğu çelişkilerle sıkı sıkıya bağlı olduğu söylenebilir. İngiliz emperyalizmine yönelik pek ateşli olmasa da süregiden eleştirilerin ötesinde, değişmeden kalmış olan, Avrupa sosyal demokrasisine yönelik Haziran 1941'e kadar gizli komünist basının sütunlarını doldurmaya devam eden radikal eleştiridir. Şurada veya burada ulusal bağımsızlık birincil olarak kabul edildiyse de, 1939 sonbaharında kabul edilmiş öğretisel ve ideolojik referanslarda alabildiğine soyut bir antikapitalist söylemin yanı sıra enternasyonalizm egemenliğini sürdürdü. 1941 başlarında Jdanov, Dimitrov'a, ulusal durumlara odaklanmış programlara sahip Komintern okulları kurmanın ve ulusal soruna daha fazla ağırlık vermenin gerekli olduğunu belirtiyordu.[74] Aslında somut durum ve koşulların ağırlığı o hale geldi ki Komintern'in faaliyetine temel oluşturan Stalinci genel söylem, uluslararası durumdaki gelişmelerle zor duruma düştü. Dimitrov, *Günlük*'üne aldığı notlar boyunca, farklı komünist partilerine dönük ortak bir çizgi oluşturmak konusunda Komintern'in yaşadığı güçlükleri oldukça iyi bir biçimde ortaya koymaktadır. Bütünü itibariyle bakıldığında, ideolojik kafa karışıklığı tepe noktasındadır: Komintern'in konumunu değerlendirmek bakımından uygun olan dünya ölçeğinden bakıldığında, Eylül 1939'daki ön kabuller olayların gelişimiyle adım adım geçersiz hale geldiğinden artık elinde tutamadığı bir uluslararası durumun ayırdına varma güçlüğünü tespit etmek gerekir: SSCB savaşın dışında kalmayı başaramamaktadır!

Mantıksal olarak, Komintern'in SSCB'nin jeostratejik çıkarlarının içine sıkışmış stratejik yürüyüşündeki bu silikleşme, Stalin'in arzuladığı ve programladığı tarih sahnesinden çekil-

74 *Ibid*, s. 435. Aşağıda ulusal sorun ile ilgili bölüme bakınız. Türkçesi için bkz. Georgi Dimitrov, *Günlük*, *op.cit.*, cilt: 2, s. 58.

mesine varmak durumundadır.[75] Alman taarruzu, uluslararası örgütün, 1934'ten sonra Komintern'in son büyük global kavgasını oluşturmuş olan anti-faşizm teması çevresinde tüm güçleri seferber etme ve eşgüdümlü kılma çabasını destekleyebildiği ölçüde, bu ilan edilmiş yok oluşa zaman kazandırdı. Savaşın dünya çapında bir karakter kazanması, ortak ve evrensel hedefler çevresinde koalisyon kuran halkların yurtsever savunmasının yüceltilmesi adına emperyalistler arası savaş öğretisini silip süpürdü. SSCB'nin taarruza uğraması üzerine dünya komünist partilerinin tek bir hedef etrafında seferber olması, Komintern'in faaliyetini sürdürmesine olanak sağlarken, bir yandan da kaderini SSCB'nin uluslararası siyasetine bağlamayı tamamladı.

1941-1943 arası yurtseverliği yüceltme

Almanların Sovyetler'e taarruzunun başladığı 22 Haziran 1941'den itibaren, Komintern'in siyaseti, Sovyet devletinin siyasetini anında izler hale geldi ve komünist partilerin mücadelesinin yurtsever, anti-faşist ve demokratik boyutuna yeniden vurgu yapıldığı ölçüde bu daha da kolay biçimde uygulandı. Temmuz 1941 başlarından itibaren komünist partileri, yurtsever ideolojik seferberliğin Alman ordusuna yönelik sabotaj ve eylemlerle desteklendiği Alman savaş makinesine karşı cepheden bir kavgaya girişmeye davet edildi.

22 Haziran 1941 günü, sabah erken saatlerde, Dimitrov, Stalin tarafından Kremlin'e davet edildi ve kendisine Almanların Sovyetler Birliği'ne taarruz ettiği açıklandıktan sonra, yeni durumda Komintern'in uygulaması gereken genel talimatları verdi:

> Şimdilik Komintern açıkça ortaya çıkmamalı. Partiler, bulundukları yerlerde, SSCB'yi savunma hareketi yürütmeli. Sosyalist devrim sorunu gündeme konmamalı. Sovyet halkı faşist Almanya'ya karşı savaşıyor. Söz konusu olan, birçok halkı esir et-

75 Bkz. Yukarıda bölüm 1.

> miş olan ve başka halkları da esir etmek isteyen faşizmi bozguna uğratmaktır.[76]

Aynı gün Komintern yönetimi, Clément'a yollanmış 23 Haziran 1941 tarihli telgrafta görüldüğü üzere, İngiltere, İsveç, Belçika, Fransa, Hollanda, Bulgaristan, Yugoslavya, Çin ve ABD komünist partilerine, Stalin'in tavsiyelerine uygun olarak kaleme alınmış bu talimatları gönderdi. Moskova'dan gönderilmiş aşağıdaki telgraflar, Churchill'e karşı eleştirilerini birden bire kesme konusunda boyun eğmeyen Britanya KP'nin siyasi çizgisini düzeltemeye hizmet etmek üzere kaleme alındı.

Britanya KP'ye iletilen talimatlar, G. Dimitrov'un KEYK Sekreterliğinin 22 Haziran'da yaptığı olağanüstü toplantıda formüle ettiği hedefleri yineledi. Söz konusu olan, vakit kaybetmeksizin, sadece Almanya'nın işgali altındaki ülkelerde değil, ama aynı zamanda Almanya'nın içinde Nazizme karşı bir ulusal kurtuluş hareketi örgütleyerek Sovyetler Birliği'ne destek sağlamaktı.

> Sovyetler Birliği'ne yardımcı olan ve faşizmin yenilgiye uğratılmasına yol açan her şey, eylemlerimiz bakımından tayin edicidir. Tüm halkların çıkarı, Alman faşizminin yenilgiye uğramasındadır. Bu nedenle, İngiltere'de Churchill hükümetinin istifasını talep etmemek gerekir. Churchill Almanya'ya karşı savaşın sürdürülmesinden yanadır ve bu, Sovyetler Birliği'nin yurtsever savaşında olumlu bir etkendir. ABD'de, ülkenin savaşa girmesine karşı yürütülen kampanya güncelliğini yitirdi. Komünistler, şimdi, Almanya'ya yardıma karşı Sovyetler Birliği'ne destek uğrunda ve Birleşik Devletlerin Hitlerci Almanya'ya karşı savaşa girmesi doğrultusunda hareket etmelidirler. Çekoslovakya gibi işgal edilip köleleştirilmiş hükümetlerde, Benes'i önceleri İngiliz emperyalizminin ajanı olarak niteledik; şimdi ateşi Gach gibi hainlere yöneltmek ve Almanya'ya karşı savaşı destekleyen unsurlarla ilişki kurmak söz konusudur. Fransa'da de Gaulle'e karşı da benzer bir tutum alınmalıdır.[77]

76 Dimitrov, *Journal*, *op. cit.*, s. 479. Türkçesi için bkz. Georgi Dimitrov, *Günlük*, *op.cit.*, cilt: 2, s. 85.

77 RGASPI, 495-18-1335-3a/3b.

Alman işgalinin ilk aşamasında, cephedeki olaylar Kızıl Ordu bakımından son derece olumsuz gelişti. Alman hava kuvvetleri, göklerde egemenlik kurdu. İnisiyatifi tamamen ele geçiren Alman kuvvetleri, Kızıl Ordu'nun savunmasını kırdı ve güçlü bir taarruza kalktı. 23 Haziran'da Vilnius'u, 28 Haziran'da Minsk'i işgal etti.

Bu son derece gergin ortamda Dimitrov, 30 Haziran'da Molotov ile görüştü. "KE nasıl yardımcı olabilir" diye sordu Dimitrov. "Her saat değerli", cevabını verdi Molotov. "Komünistler, bulundukları her yerde, Sovyet halkına yardım için en kararlı şekilde hareket etmelidir. En önemlisi, düşmanın cephe gerisindeki düzeni bozmaları ve ordusunu çökertmeleridir."

Molotov'un istemlerine uygun olarak, KEYK komünist partilerine bir dizi talimat göndererek, faşist saldırganlara karşı Sovyetler Birliği'ni destekleme eylemlerini yoğunlaştırmaları çağrısı yaptı. Bu talimatlar arasında, o zamana kadar komünist harekete yabancı olan işgal güçlerine karşı bireysel terörü de dışlamayan birtakım tavsiyeler yer aldı.

Komintern yönetimi, bir telgrafında, Stalin'in 3 Temmuz 1941 günlü radyo konuşmasının yaygınlaştırılmasını istedi. Bu konuşmasında Stalin ilk yenilgilerin geçici olduğunu vurgulamakta, zafere inancını ifade ederek Sovyet halkını sakinleştirmeye çalışmaktadır.

> Bizim kuvvetlerimiz bitip tükenmez, demiştir Stalin. Kendini beğenmiş düşman, kısa zamanda bunu görecektir. Kızıl Ordu ile birlikte, bize saldırmış olan düşmanla mücadele etmek üzere ayağa kalkan binlerce işçidir, kolhozcudur, aydındır. Milyonlarla ifade edilen halkımızın geniş kitleleri ayağa kalkacaktır.

Stalin, Sovyet halkının mücadelesinin uluslararası öneminin de altını çizdi:

> Faşist zalimlere karşı ulusal yurtsever savaşımızın amacı, sadece ülkemizin üzerinde dolaşan tehlikeyi ortadan kaldırmak değil,

> aynı zamanda Alman faşizminin boyunduruğu altında boğulmuş tüm Avrupa ülkelerine de yardımcı olmaktır... Bu büyük savaşta, Avrupa ve Amerika halkları arasında kendimize sadık müttefikler bulacağız... Yurdumuzun özgürlüğü için yürüttüğümüz bu savaş, Avrupa ve Amerika halklarının, bağımsızlık için, demokratik özgürlükler için yürüttüğü mücadeleyle iç içe geçecektir.

Bu terminoloji, 22 Haziran'a kadar kullanılagelmiş sınıfçı ve devrimci söyleme kesin olarak son verildiğini göstermektedir. Bundan böyle komünist partileri, ulusal kurtuluş cepheleri kurmaya ve Alman savaş gücünü kıracak silahlı eylemler düzenlemeye davet edilecektir.

Komintern'in propaganda adımı, farklı ülkelere yönelik radyo istasyonlarının kurulmasına dayandı. İlk zamanlar, telgraflarda izleri görülen talimatlar, tümüyle Kızıl Ordu'nun yükünü hafifletmeye yönelik eylemlerin geliştirilmesi amacını güttü. Bu açıdan bakıldığında talimatlar, sabotaj eylemlerini, ardından özel eylemlere geçişi ele alarak kesin ve somut biçimlerde yapıldı. Ağustos ayı boyunca Fransa'da Duclos'ya gönderilen telgraflar, silahlı mücadeleye geçişin Komintern tarafından ısrarlı ve açık bir biçimde istendiğini gösterir. Thorez, Marty ve Dimitrov tarafından 10 Ağustos'ta birlikte gönderilmiş olan talimatları, Dimitrov'un *Günlük*'ünde söz ettiği başka talimatlar izledi; Duclos'nun ağustos ayı ortalarında "özel ekipler"in kurulduğunu bildiren cevapları, bu talimatların yoğunluğunu yansıtır. Moskova Radyosu'ndan yapılan konuşmalar yine de örneğin aşağıdaki 3 Eylül çağrısı gibi silahlı eyleme ateşli çağrıların taşıdığı risklere işaret eden Fransız yöneticilerde olumsuz bir tepki yarattı:

> Fransızlar! Alman faşizmini ezmesi için Kızıl Ordu'ya yardım edin. Alman istilacılarla mücadele edin. Pétain'den ve Laval'den kurtulun. General de Gaulle size yol gösteriyor. Fransızlar, silahlanın! Alman istilacılarının ve onların işbirlikçilerinin, Fransa hainleri Pétain ve Laval hükümetinin size dayattığı barbar bo-

yunduruğu sarsın. Özgür Fransa'nın evladı, Alman istilacılarının hesabını gör!

Marty, de Gaulle doğrultusunda yer alan bu zamansız çağrılarla ilgili Dimitrov'a protestoda bulundu. Dimitrov *Günlük*'üne not ettikten sonra, Marty'nin metnini enformasyon bürosu şefi Şçerbakov'a iletti: "Bir silahlı ayaklanma çağrısı yapan ve Fransa dışında bulunan de Gaulle'ü örnek gösteren bu sloganlar, Fransız yoldaşların tümünün incelemesine, her hâlükârda şahsen benim incelememe sunulmamıştır. Bunlar bana her açıdan tehlikeli görünüyor."[78] Dimitrov şu noktayı ekledi: "Silaha sarılma ve hemen ayaklanma, içinde bulunulan koşullarda zamansız ve Fransız KP'nin izlediği siyasete ters."[79] Askerî durum ağırlaştıkça Komintern'in talimatları, direniş olaylarını geniş halk kitlelerine duyurmak ve diğer yandan da Kızıl Ordu'nun geri çekilme nedenlerini açıklamak için işgal altındaki ülkelerden gelen haberleri kullanmaya çaba gösterdi. Dimitrov, 15 Kasım'da, Sovyet yönetiminin bir bölümünün Urallar'a ve Kuybişev kentine doğru geri çekilmesinin nedenlerine işaret etti. Eş zamanlı olarak Komintern şubeleri de Ufa'ya taşınmaya başladı. Dimitrov Kuybişev'e gittiğinde, Ufa'da KEYK yönetimini Togliatti üstlendi. 23 Ekim'de Dimitrov Togliatti'ye şunları yazdı: "Kurumumuzun Ufa'da KEYK olarak değil bir radyo yayın kuruluşu görünümü altında gizlenebilmesi için gerekli tedbirleri hemen alın. Ufa'ya taşındığının duyurulması uygun değildir." Kendisine gelince Dimitrov, KE telgraf ajansı müdürü F. Glaubauf'u "Ufa'da telgraf servisini, Moskova'dan yayın yaptığı sanılacak tarzda ivedi olarak düzenlemekle görevlendirdi. Bu, Ufa'dan yurtdışına gönderilecek telgraflarda, gönderme yeri olarak Moskova'nın görünmesi demekti." Böylece Komintern'in faaliyeti artık olduğu haliyle görünmeyecekti. Komintern'in, geliştirilmesine katkıda bulunduğu anti-faşist ve yurtsever müca-

78 Marty'nin 3 Eylül 1941 günlü notu, RGASPI, 495-74-523, f 2.

79 Dimitrov'dan Şçerbakov'a 4 Eylül 1941 günlü mektup, RGASPI, 495-74-523, f 1. Türkçesi için bkz. Georgi Dimitrov, *Günlük*, *op.cit.*, cilt: 2, s. 105.

dele kültüründe, bundan böyle bunu hayata geçirmekle görevli komünist partileri ağırlık taşıyacaktı.

Bu süreçte komünist eylemin anti-faşist ve yurtsever temasına yeniden oturtulan Komintern doğrultusu, savaşın da farklılaşmasını artırdığı ulusal koşullara bağlı olarak her partinin faaliyetinin ulusal ölçekte kök salmasına öncelik verdi. Komünist partilerin eyleminin uluslararası boyutu, her zamankinden daha çok Kızıl Ordu'nun mücadelesiyle ve Sovyet devletinin siyasetiyle aktif ve sembolik dayanışmayla özdeşleştirildi.

Stalin'in daha 1941 ilkbaharında düşündüğü, ancak Mayıs 1943'te uygulamaya koyduğu KE'nin dağıtılması kararı, özerk bir uluslararası komünist örgütün ortadan kalkmasını beraberinde getirdi. Dünya partisinin ortadan kalkışı, uzun zaman İkinci Dünya Savaşı sürecinde Müttefikler arası ilişkilere bağlı konjonktürel bir olay gibi görüldü. Hızla, iki aydan kısa bir zamanda yerine getirilen ve SSCB'nin niyetleri konusunda Müttefikleri rahatlatmaya yönelik dağıtma kararı, aslında 1919'da kurulmuş dünya partisi projesini esas itibariyle etkilemedi. Uzun zaman boyunca bu tez geçerliliğini korudu; hele ki İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra soğuk savaş, SSCB'nin uluslararası siyasetini dünya devrimci projesiyle kaba bir biçimde birleştirerek dünya devrimi söylemini ve hayalini yeniden canlandırdı. Komintern'in dağıtılması, uzun zaman değişmeden kalmış bir siyasetin taktik bir uğrağından çok daha fazla bir şeydir. Bu daha çok, öncelikle SSCB'nin oluşturduğu bir merkez etrafında örgütlenerek yapılanan ve Komintern'in artık sadece bu merkezin bir uzantısını oluşturduğu uluslararası komünist hareketi etkileyen esaslı bir değişimin önemli bir işaretidir. Bundan sonra Komintern'in dağılması, uzun zaman önce başlamış ve İkinci Dünya Savaşı'nın hızlandırdığı bir sürecin sonuna varması olarak değerlendirilmelidir. Bu dağılışın, elbette, bu kitabın sonunda ele alacağımız kısa ve uzun vadeli birtakım sonuçları oldu. Komintern'in iç tarihi ile ilgili olarak uzun süre kendini hissettirmiş olan sır, olayın anlaşılmasını epeyce zaman frenle-

di ve özellikle bunu hazırlamış olan ideolojik ve siyasi güçlerin kavranmasına engel oldu. Bugün, tartışmaların çapını ortaya koymaya olduğu gibi karar süreçlerini de yeniden oluşturmaya olanak veren arşivlerin açılmasıyla birlikte, olayı tüm çapıyla kucaklamaya çalışan tarihçi önce bir paradoksla karşı karşıya geldi: Dünya partisi olarak Komintern'in dağıtılması perspektifi, 1930'lu yılların ikinci yarısından itibaren dünya örgütünün stratejik zorluklarıyla da bağlı olarak biçimlendi. Hiç de şaşırtıcı olmayan bir biçimde bunu Stalin özendirmişse de, bu karar kendi ülkelerinde güçlü bir biçimde kök salmayı başarmış komünist partilerin paylaştığı bir deneyimle de örtüştü. Uluslararası bir merkezi işleyişin olanaksızlığını ikili bir olgu besledi: Uzun zaman önce başlamış olan dünya devrimi projesinin terk edilmesi, Stalin'in 1939'da öngördüğünün tersine SSCB'nin diplomatik ve askerî çabalarını etkili biçimde desteklemek üzere hem müttefiklere hem de komünist partilerine gerek duyduğu bir çelişkinin ışığında ulusal durumların çeşitlenmesi.

Böylece Komintern'in dağıtılması, komünist partilerin antifaşist ve yurtsever doğrultularında bir değişikliğe yol açmadı, tam tersine onları rahatlattı. Devrimin ve sosyalizmin yurduyla özdeşleştirilen SSCB simgesel olarak KE'nin nöbetini aldı: SSCB KP haberleşme ve dış siyaset seksiyonu, bundan böyle değişik komünist partileriyle ilişkileri üstlendi.

Sonuç itibariyle büyük altüst oluşlar yaşanırken Komünist Enternasyonal'in pek dikkat çekmeden dağılması, vurduğu damganın aslında zayıf olduğu sanısını yaratmamalıdır. Gerçekte etkisi dağılmasının çok ötesine kadar gitmiş ve başta Fransa olmak üzere, birçok ülkede komünist partilerin örgütlenmesini ve faaliyetini güçlü bir biçimde belirlemiştir. Bunu ölçebilmek için, 1943'ten çok sonralara kadar varlığını koruyacak olan öğretiye, komünist siyaset anlayışına, referanslarına ve partizan örgütüne bakmak gerekir.

KISIM II

KOMİNTERN'İN KÜLTÜRÜ VE ÖĞRETİSİ

Komintern'in yöneticileri, eylemleri boyunca, analizlerini temellendirmek, örgütün stratejisini ve taktiğini tanımlamak üzere dayandıkları öğretisel referansları öne çıkarmaktan hiçbir zaman geri durmadılar. Bir yapılandırılmış derleme gibi adım adım oluşmuş bir öğretiye atıfta bulunmayan tek bir komünist gazete veya ulusal seksiyon veya "yan" örgüt sekreterinin söylevi yoktur. Marx ve Engels'ten miras alınmış, sosyal demokrasi içinde tartışılmış bu öğreti, daha çok Lenin'in mirası etrafında oluşturuldu. Lenin, mücadelesini uzun zaman iktisat, tarih veya siyaset bilimi alanlarında yürüttü, gizli Bolşevik Partisi'nin siyasi yaşam koşullarına veya II. Enternasyonal'deki tartışmalara bağlı olarak müdahalelerde bulundu ve eserlerini yazdı.

Bir şekilde, 1918'de, ilk dünya çapındaki çatışmanın ardından, Bayly tarafından *La naissance du monde moderne*[1] yapıtında gayet güzel aydınlatılmış olan ve özellikle Avrupa'nın dünya çapında egemenliğinin damgasını taşıyan uzun 19. yüzyıl son buldu. Savaş, bu fethin taşıdığı uygarlık projesinin başarısızlığını gösterdi. Komünizm ve Komünist Enternasyonal işte o dönemde bu egemenliğe radikal bir alternatif olarak ortaya çıktı. Rus Devrimi'yle taçlanan dünya çapındaki etkisi buradan kaynaklandı.[2]

Marksizmle birleştirilen Leninizm, Lenin'in ölümüyle birlikte resmen doğan bir ideolojik ve siyasi yapıdır. Zinovyev, Buharin

1 C.A. Bayly, *La naissance du monde moderne (1978-1918)*, Paris, Les Editions de l'Atelier, 2006, (3. Basım, Atelier en poche, 2009).

2 Eric J. Hobsbawm, *L'âge des extrêmes, le court XXe siècle (1914-1991)*, Brüksel, Complexe, 1999; Jean Vigreux, Serge Wolikow (yönetiminde), *Cultures communistes au XXe siècle, entre guerre et modernité*, Paris, La Dispute, 2008.

ile Stalin arasında süregiden ve Stalin'in kısa zamanda galebe çaldığı bir tartışmanın ötesinde, söz konusu olan, bilimsel iddia taşıyan monolitik/yekpare ve bütünü kapsayıcı bir düşüncenin oluşturulmasıdır. Bu projenin gelişimi de, Sovyet devletinin kaygılarına gitgide daha bağımlı hale gelmenin damgasını vurduğu uluslararası örgütün evriminden ayrı düşünülemez. 1920'li yılların ortalarından itibaren, partilerin Bolşevikleşmesinin gündemde olduğu, Komintern'in beklenmedik bir karmaşıklık ve çok büyük bir ulusal çeşitlilik gösteren bir uluslararası durumu yönetmek zorunda olduğu uğrakta, ortak bir öğreti derlemesinin oluşturulması stratejik bir önem kazandı. 1921'de III. Kongre'de öne sürülmüş bir eylem programı hazırlama tutkusu, bu kaygıyla bütünleşti. Hiçbir zaman gerçekten uygulanmayacak olan, ancak 1928'de kabul edilebilen bu eylem programına ulaşmadaki zorluk, teorik tutku ilanının, siyasi bakımdan ciddiye alınması gerektiğini gösterdi; ne var ki entelektüel iddialarına gelince bunun büyük bir ihtiyatla ve hatta eleştirel bakışla ele alınması doğru olacaktır. Bir diğer deyişle Komintern Marksizmi, adım adım Komintern örgütlerinin söylemi içinde eriyen resmî bir yan taşımıştır. Bu, birtakım siyasi inançlara temel oluşturduğu ve militan bir seferberlik doğurduğu ölçüde, düşmanlarının veya müttefiklerinin Komintern'de haset ettikleri örgütlerin ve komünist üyelerin eyleminde çimento görevi yerine getirdiği ölçüde dikkate alınmaya değerdir. Öte yandan bu teorik derleme, doğrudan doğruya siyasi eylemle ve örgütün işleyişiyle bağlı olarak değerlendirilebilecek tüm veçheleri itibariyle donmuş kalmış ve ileri derecede dogmatiktir. Bir diğer deyişle Komintern Marksizmi, birçok alanda, çoğu komünist partinin karşı karşıya bulunduğu sorunlardan ve gerçeklikten alabildiğine uzak, SSCB'nin iç siyasetine bağlı olarak, gerek kültür, gerekse iktisadi analiz alanlarında, koşullara göre gelişmeler gösterdi. Aslında, Komintern tarafından hazırlanan, kimi zaman da dağıtımı yapılan bu öğreti derlemesini, militanlar ve kadrolar tarafından paylaşılarak içselleştirilen bir örgüt anlayışını, bir siyaset

pratiğini ve bir inanç ve tasarım sistemini birleştiren bir siyasi kültür olarak değerlendirmek mantıklı olacaktır. Komintern'in yaşama geçirdiği geniş haberleşme ve iletişim sistemini, sadece komünizmin uluslararası etkisini pekiştirip yaygınlaştırmaya yönelik bir araç olarak değil, ama aynı zamanda ve her şeyden önce üyelerinin içselleştirdiği kolektif düşünce oluşumu sağlamanın asli yolu olarak değerlendirmek gerekir. Bu hedef, uluslararası modelinin deneyimini Komintern'in yapmasının ardından değişik partilere de yaygınlaştırılan okulların kurulmasıyla uygulamaya konan eğitim ve öğretim girişiminin odağında da yer aldı. Komintern, tıpkı iki savaş arası değişik siyasi örgütler gibi, dünya ekonomisinde kalıcı dağınıklıkla, ulusal hareketlerin yükselişine ve sömürge egemenliklerinin sarsılmasına olduğu kadar, demokratik siyasi sistemlerin istikrarsızlığına ve açıkça karşı-devrimci, faşist rejimlerin ortaya çıkışına karşı koymak zorunda kaldı.

İşte bu büyük sorunlar etrafında bir siyasi kültür oluştu ki, resmî ve dogmatik bir düşünce biçiminde Stalincileşme bu kültürü kabalaştırdı ve teorik tutarlılıktan yoksun bıraktı. Ancak, gerek Komintern, gerekse onun seksiyonları içinde, her zaman basit birer kalem sapı olmayıp, kendi bilgi ve uzmanlık alanlarında Komintern Marksizmini kendi tarzlarında kendilerine mal etmeye çalışan aktörler olarak davranan komünist partilerin, yöneticilerin ve aynı zamanda aydınların çokluğu ve çeşitliliği nedeniyle, bu kültürün etkisini küçümsemek tehlikeli olur.[3] Sonuç itibariyle, devlet, ekonomi politik, ulus ve siyasi örgütlenme anlayışı ile ilgili bir öğreti derlemesinin tarihî oluşumu, Komintern'in faaliyetinin ve etkisinin ne olduğunu büyük ölçüde açıklar.

3 Eric J. Hobsbawm, *Storia del Marxismo*, t. III, Torino, Enaudi, 1982.

Bölüm 6

Komintern Medyası: Basın ve Kitap

Basın ve kitap yayıncılığı, Komintern'in kuruluşundan itibaren, gerek eyleminin, gerekse örgütlenmesinin asli bir unsuru oldu.

Komintern basını

Basın, birbirinden ayrı olmakla birlikte iç içe geçmiş iki işleve tabi oldu: İdeolojik ajitasyon ve propaganda ile militanların ve kadroların yetiştirilmesi. İlk dergi *L'Internationale communiste*'tir. Kuruluşuna örgütün doğuşunun hemen ertesinde, 26 Mart 1919'da karar verildi ve 1 Mayıs vesilesiyle yayınlanan ilk sayısı bu iki işlevi birleştirdi.[1] Öte yandan Buharin, Stepanov, Finberg veya hatta Kibalçiç'in (Victor Serge) yeteneklerini birleştiren bir redaksiyona sahip bu dergi, bir yandan Komintern belgelerini yayınlarken, öte yandan uluslararası duruma ilişkin incelemelere yer verdi. Bu çerçevede, bir propaganda seksiyonu, Enternasyonal belgelerinin dağıtımında uzmanlaştı. 1920 yazından itibaren, zenginleşen bir çeviri şubesi sayesinde, Rusça, Almanca, İngilizce ve Fransızca gibi değişik dillerde yayınlar gelişebildi. Elbette metinler ve belgeler farklı dillerde hiçbir değişiklik yapılmaksızın yayınlandı. Kuruluş halindeki komünist partileri, makale ve ha-

1 Grant M. Adibekov, Eleonora N. Charnazarova, C. C. Chirinia, *Komintern'in örgütsel yapıları* [Rusça], *op., cit.*, s. 9

ber sağlamaya davet edildi. Komintern II. Kongresi'nden sonra basının bir şubesi, değişik ülkeler komünist gazetelerine yönelik haber bültenleri yayınlanmasında uzmanlaştı ve aynı zamanda kongre çalışmalarının, daha sonraki süreçte de KEYK çalışmalarının basımını üstlendi. III. Kongre'den sonra, Komintern'in haber bülteninin Fransızcası *Bulletin d'information*'un basımıyla görevli basın şubesinin yönetimine Souvarine geldi. Ne var ki bir zaman sonra bu görev haber şubesine aktarıldı ve basın şubesi özellikle KE yayınlarını besleyen makalelerin çevirisiyle uğraştı. Baş redaktörlüğünü Zinovyev'in, redaktörlüklerini Varga, Buharin, Kun, Kuusinen ve Preobrajenski'nin yaptığı dergi, özellikle redaktörlerinin aşırı yükleri olması nedeniyle, yayınında ve işleyişinde düzenlilik gösteremedi. 1922 başlarında, içinde bulunulan durum hakkında haberlerin ve Komintern belgelerinin yayınlanmasını üstlenen yeni bir ek yayının kurulması nedeniyle görevleri sınırlanan derginin baş redaktörlüğünü fiilen Kuusinen yürüttü. Mart 1921'de başlatılan Rusça yayının yanı sıra, III. Kongre'de, 16 Temmuz 1921'de, *Correspondance internationale*'in Berlin'de üç dilde, Almanca, İngilizce ve Fransızca yayınlanması kararlaştırıldı. Birkaç haftalık alıştırmanın ardından, yeni yayın Almanca ve Fransızca olarak haftalık, İngilizce olarak iki haftalık periyotla düzenli biçimde yayınlandı. Bu yayın organının dağıtımı ülke başına birkaç yüz nüshadan ibaret olsa da, Komintern'in ideolojik homojenleşmesinde sonucu belirleyici bir rol oynadı. 1939'a kadar, gerek iktisadi dökümler, gerekse KE organlarındaki tartışmalarla ilgili raporlar, değişik ulusal seksiyonların komünist gazetecileri tarafından kaleme alınan makaleleri beslemeye katkıda bulundu. Bu anlamda, bu yayın, Komintern'in haberlerini ve analizlerini dağıtan bir basın ajansı işlevi gördü. Aylık dergi giderek, KE yöneticilerinin hazırlayıp hareketin iç organlarına sunduktan sonra yayınladıkları sunumlara ve raporlara dayanan teorik makalelerde uzmanlaştı. Çoğu zaman değişik partilerin ve Komintern'in uzmanlaşmış seksiyonlarının kadrolarından oluşan redaktörler, siyasi değişikliklere ve farklı ulusal seksiyonlar

arasındaki dengelere bağlı olarak farklılaştı. Nazizmin zaferinden sonra, altyapısı SSCB'de kalmakla birlikte, basım yeri değişti, Almanya'dan İsviçre ve Fransa'ya taşındı. Çok sayıdaki siyasi göçmen, çevirmen ve redaktör olarak çalıştı; bunların birçoğu 1936-1938 arası Stalinci baskıların kurbanı oldu. Elbette sosyal, kültürel, iktisadi ve siyasi gerçeklikleri ele alıp sorgulamaktan çok, örgütün söylemine öncelik veren bu basının "organik" karakterinin üzerinde durmak gerekir. Öte yandan elbette dönemler ve dergiler arasında da farklılık gözetmek gerekir. *L'Internationale communiste* adlı teorik derginin denetimi, hem daha sıkı, hem daha rahattır; zira yazıların teslimi aylıktı ve doğrudan doğruya Komintern'in siyasetini aydınlatmaya yönelik metin ve belgelere ayrılmıştı. Bu denetim 1930'lardan itibaren Bela Kun'un yönetimi altındaki ajitasyon ve propaganda şubesi tarafından yürütüldü, bu şubenin 1935'te kapatılması ve Bela Kun'un 1936'da tasfiyesinden sonra da bu denetimin gücünde bir azalma olmadı. Şubenin kapatılmasından sonra, Komintern Sekreterlerinden biri olarak Kuusinen, her sayıyı gözden geçirdi. *Correspondance internationale* için ise, eğilim aynı olmakla birlikte, haftalık yayınlanan ve güncel olayları kapsayan yayının doğası, *a priori* [önsel] bir denetimi güçleştirmiştir. Bu yayında, aralarında, genel ve resmî doğrultuya aykırı olmadığı ölçüde, gerçek haberler ve özgün analizler de bulunan çok çeşitli makaleler yer aldı.

Komintern'in yayın siyaseti

Komünist dünyada kitabın tarihi, tıpkı yayına hazırlamanın tarihi gibi, komünist siyasi girişimin altında yatan siyasi ve ideolojik projenin tarihiyle sıkı sıkıya bağlı olmuştur. Bu anlamda Komintern'in yayın siyaseti, en azından başlangıçta, geniş ölçüde yüzyıllara uzanan bir mirasın taşıyıcısıdır. Aydınlanma Çağı geleneğine doğrudan bağlı bu anlayış, kökenleri itibariyle, bilgi ile siyasi ve sosyal kurtuluşu birbirine bağlar, böylece de sosyalist işçi hareketinin geleneğini sürdürür. Değişik biçimleriyle kitap,

halk eğitimine hizmet etmeli, bilinçlerin uyanmasına katkıda bulunmalı ve propaganda çabasını desteklemelidir. Dahası, ister Kilise, isterse hayırsever burjuvazi olsun, işçi hareketinin karşı karşıya olduğu sosyal ve ideolojik güçler tarafından kitabın geniş biçimde kullanılması nedeniyle kitap göz ardı edilemez bir silah oluşturur. Bir dizi Avrupa ülkesinde, 19. yüzyıl sonlarında, kitap yayınında, değişik küçük ebatlarda yeni biçimler gelişti; örneğin broşürler ve küçük kitapçıklar, gerek propagandacılar, gerek kapıdan kapıya seyyar kitap satıcıları, gerekse ticaret, siyasi söz söyleme ve bu kaldırım edebiyatının dağıtımını yapmayı birleştirmeye hazır Parisli işportacılar gibi yeni tür küçük tüccarlar tarafından kullanılıyordu. J.-Y. Mollier bu konuyu alabildiğine iyi bir biçimde incelemiştir.[2] Sendikal ve siyasi örgütlerin hizmetinde militan eylemle bağı çerçevesinde ele alındığında yayınlar, 20. yüzyılın başından itibaren sosyalist hareketin faaliyetinin bir boyutunu oluşturdu: Birçok Avrupa ülkesinde, hareketin propagandacıları, broşürlerin dağıtımı ile konferansları bağdaştırdı. Çoğu zaman hareketin yöneticilerinin söylevleri aracılığıyla parti siyasetini sunan kitap dizileri oluşturuldu.

1917'den itibaren komünizm, örgütlü ve açıkça taraflı olarak, esaslı bir yenilik getirdi: Kitap ile partinin ve militanlarının örgütlenmesini ve yapılandırılmış faaliyetini odağına koyan bir siyasi kavga anlayışını birleştirme. Kitap, hem siyasi bir silah, hem de bir halk eğitimi aracı oldu. Bu iki yan arasındaki bağ, gerek okumanın pedagojik boyutuna vurgu yapan, gerekse kitabın kullanımının çeşitliliğini azaltan kültür devrimi projesinde serpilip gelişti.

Artık siyasi eylemin bütünleyici bir parçası olarak değerlendirilen kitap, bir mücadele yürütmek amacıyla ideolojik ve kültürel alanda müdahil olma iddiası taşıyan komünist partisinin

2 Thomas Bouchet ve Maurice Carrez (yönetiminde), *Le verbe et l'exemple. Colporteurs et propagandistes en Europe de la Révolution française à nos jours*, Dijon, Editions universitaires de Dijon, Cahiers de l'IHC, no: 5, 2000, 158 s.; Jean-Yves Mollier, *Le Camelot et la rue. Politique et démocratie au tournant des XIXe et XXe siècles*, Paris, Fayard, 2004.

eylemine sıkı sıkıya bağlandı. Gerek yayın üretimi üzerindeki siyasi denetim, gerekse yayının siyasi eylem alanındaki önemi işte buradan kaynaklanmıştır. Bu çerçevede, ilk komünist partilerin kuruluşundan itibaren kitap yayını etkili bir yere sahip oldu; bununla birlikte bu yer, ideolojik olduğu ölçüde siyasi sınırların da damgasını vurduğu istisnai bir uluslararası genişleme gösteren bir coğrafi alanda yaklaşık otuz yıl devam eden bir tarihin çeşitliliğine ve süresine bağlı olarak alabildiğine farklılaştı. Dolayısıyla, komünist partisinin siyasi iktidarı tek başına elinde tuttuğu SSCB ile Komintern'in seksiyonlarının başka siyasi güçlerin yanı sıra veya onlara karşı bir siyasi kavga yürüttüğü, siyasi demokrasinin var olduğu veya olmadığı ülkeleri birbirinden ayırmak gerekir. İdeolojik-siyasi kamplaşma mantığıyla birlikte ulusal gelenekler de bu farklılaşmaya ek unsurlar katmıştır.

Parti-Devlet modelinin şekillendiği SSCB, kendi başına özgül bir durum oluşturdu; bu durum diğer partilere kimi zaman dayatılan, kimi zaman taşınan birtakım biçimleri belirledi, ama aynı zamanda köklerini Rus tarihinden alan birtakım yapıları da geliştirdi.

Görüldüğü gibi resmin bütününü kapsayan ve sentetik bir tablo ortaya koymak son derece zordur: Komünist referans, alabildiğine farklı tarihsel durumları homojen hale getirmekte yetersiz kalmaktadır. Yayın ve kitap alanında, bu komünist referans ne zamana ve hangi noktaya kadar ortak konumları tanımlamıştır?

Kitap ve yakın devrimci ufuk – 1920'li yıllar

Yayın faaliyetinin ilk yıllarına, Rus devriminin belirsizliklerinin, Sovyet rejiminin el yordamı arayışlarının olduğu kadar dünya devrimci perspektifinin yakınlığının tanımladığı bir çerçeve damgasını vurdu. Rusya'daki durum ile dünya çapında bir olay olarak komünizmin ortaya çıkışının iç içe geçmesi, ta başından, komünist dünyadaki yayın anlayışı üzerinde birtakım etki-

ler yarattı. Komintern'in ilk yıllarında bir iradecilik ve devrimci umut kültürü ağır bastı. Savaş komünizmi mantığı, gözüpek siyasi kavga mantığı, Rus KP'yi ve Komintern'i, yayınları, Sovyet devlet yapıları veya Komintern'in yönetici organları aracılığıyla üzerinde bir denetim sağlanması gereken bir eylem aracı olarak değerlendirmeye yöneltti.

Devlet Yayınları tarafından basılan, Mart 1919'da yapılan Komintern I. Kongresi'ni raporlamak üzere hazırlanmış olan broşür, sunumunun çirkinliği ve ekli belge eksikliği nedeniyle yayıncılık kuralları bakımından Lenin tarafından eleştirildi:

> Broşürün yayına hazırlanışı berbat. Çamur gibi bir şey. Başlıklar yok. Açıkça okuma-yazma bilmez bir sersem veya pasaklı, bana kalırsa çakırkeyif bir halde, tüm "malzemeleri", küçük makaleleri, konuşmaları bir araya toplamış ve bunları karmakarışık bir halde yayınlamış.
> Ne önsöz, ne tutanaklar, ne kararların kesin metinleri, ne kararlar ile konuşmalar, makaleler, notlar arasında ayrım var, kesinlikle hiçbir şey yok! Görülmemiş bir utanç![3]

Gerek yayınların, gerekse basının Bolşevik Partisi tarafından denetimi, 1918 sonlarından itibaren, propagandanın siyasi-askerî çabayla sıkı sıkıya bağlandığı bir ortamda uygulandı. Aslında, kitap dağıtımı ve yayınların okunması sorunları, ancak savaşın sona ermesinin ertesinde, ekonomiyi yeniden inşa etmek söz konusu olduğunda ve Bolşevik yöneticiler, özellikle de Lenin, köylü dünyasının alabildiğine düşük kültür düzeyi sorununu ele aldığında ortaya çıktı. Bilindiği gibi, uzun zaman önce tarihçi Moshe Lewin'in incelediği gibi, bu noktada Lenin, köylü kültürüne karşı partinin siyasetini değiştirmek üzere bitmek tükenmek bilmeyen bir kavga yürüttü.[4] Lenin, öğretim ve kütüphaneler aracılığıyla sözcüğün saf anlamıyla okumaya ayrılmış olanaklarla karşılaştırılamayacak kadar çok olanağa sahip

3 Lenin, 24 Ekim 1919 günlü mektup, *Œuvres complètes* içinde, c. 43, Moskova, Editions du Progrès, 1971.

4 Moshe Lewin, *Le dernier combat de Lénine*, Paris, Editions du Minuit, 1967.

olduğunu düşündüğü Devlet Yayınları'na karşı bu anlayışla bir polemik yürüttü.

> Devlet bütçemizi, ilk ağızda ilk öğretimin gereklerini karşılamak üzere pek az, pek pek az elden geçiriyoruz. Halk Eğitimi Halk Komiserliği'nde bile çoğu zaman gerektiğinden çok fazla personel bulunuyor; Devlet Yayınları gibi bir kurumda, devletin ilk ağızda yayın hizmetlerinin değil okurun üstüne titremesi, geleceğin Rusya'sında yayınların çok daha geniş bir siyasi çapa ulaşması için okuma bilen insan sayısını artırması gerektiği unutuluyor. Eski (ve kötü) alışkanlığımıza uygun olarak, kitabevi gibi teknik sorunlara, genel siyaset düzleminde halk eğitimi sorunundan çok daha fazla zaman ve çaba ayırıyoruz.

Gerçekten de siyasi yayına ayrılan olanaklar ile okuma alıştırmalarına ayrılan olanaklar arasındaki gerilim, kitabın devrimci pedagojinin desteği olduğu, dolayısıyla halkın kültür düzeyine bağlı olduğu anlayışına vardı.

Lenin eleştirilerini etki gücü açısından yapmıştır. Bu anlamda edebiyatı da kapsayacak biçimde yazı konusunda araçsallaştırılmış bir bakış taraftarıdır. Kültür ve sanat alanlarında öncü bir anlayış savunucularıyla polemik yürütmesinin nedeni, Sovyet devletinin kendini büyük sayılarda insana anlatma ihtiyacıdır.[5] Sovyet rejiminin başlangıcından itibaren çoğulculuk, fiilen, referans değeri olarak reddedildi. Aslında sıkı sıkıya basına bağlı olan editörlük biçimlerinin tekliği, tamamiyle SSCB'nin kuruluşu sırasında oluşturulup savunulan siyasi örgütlenme ilkelerine aktarıldı.

Uluslararası alanda, kitap yayını ile basını birleştiren bir yayına hazırlık sisteminin kuruluşu, Komintern yapılarının oluşumuna eşlik etti. Bu yapılanma iki düzeyde gerçekleşti: merkezî düzeyde esas olarak Moskova'da, kısmen de Berlin'de, ulusal seksiyonlar düzeyinde, 1920'li yıllar boyunca adım adım kurulup örgütlü hale gelen komünist partilerinde. Gerçekten de ör-

5 Jean-Michel Palmier, *Lénine, l'art et la révolution, essai sur la formation de l'esthétique*, Paris, Payot, 1975.

gütlenme el yordamıyla ve söylevlerde veya açıklamalarda belirtilenden çok daha yavaş biçimde ayağa dikildi. Bu açıdan, yirmi yıldır Komintern arşivlerine erişim, bu gelişmenin gerçek bilgisini hissedilir derecede ilerletme olanağı verdi.

İlk uluslararası yayın yapıları, *L'Internationale communiste* dergisi çevresinde oluştu; bu dergi, Enternasyonal'in belgelerini ve incelemelerini değişik dillerde yaymak üzere öngörüldü. İlk iki yıl yavaş olan yayın örgütlenmesi, 1921'de daha fazla olanak ve personelle oturtuldu ve Berlin'den bir radyo yayınıyla da tamamlandı. Komünist Enternasyonal'in ilk yayınevi Petrograd'da kuruldu. Moskova'daki III. Kongre'den sonra, KEYK tarafından, propagandadan sorumlu enformasyon şubesine bağlı olarak bir yayın şubesi oluşturuldu. Buna paralel olarak, çevirisi yapılarak yayınlanacak ilk kitap katalogu, tüm çalışmaları eşgüdümlü kılan ajit-prop komisyonu tarafından hazırlandı. 1923'ten itibaren, yayınlanacak veya sipariş edilecek eserler listeleri komünist partilerine gönderildi. Souvarine'in hazırladığı bir belge bize dergiler dışında öngörülen kitaplar hakkında kesin bir bilgi veriyor: Lenin'in *Ne Yapmalı?* kitabı, Zinovyev ve Radek'in Alman Devrimi ile ilgili metinlerinin yanı sıra, Bakunin veya Martinov'un eski metinleri, Amerikalı gazeteci John Reed'in Rus Devrimi'ni anlatan *Dünyayı Sarsan On Gün* adlı eseri, iç savaş, sömürge sorunu ile ilgili broşürler.[6] Nitekim Temmuz 1924'te toplanan Komintern V. Kongresi'nden bile önce, nüve halinde bir ilk örgüt oluştu. Yine de Komünist Enternasyonal seksiyonlarının yapılarının dönüşümü kongresi, Leninizme ilk kez atıfta bulunan kongre olarak Bolşevikleşme adı verilen bu kongre, basın ve propaganda şubesinin yanında bir de özel yayın şubesinin kurulması kararı aldı. Bu 1925'te gerçekleşti. Her ne kadar birbirlerine bağlı kalmayı sürdürseler de böylesi iki farklı şubenin kuruluşu, Sovyet partisini model alarak yeni parti kadrolarının yetiştirilmesinin söz konusu olduğu bir uğrakta dergi makalele-

6 Fransız KP Politbürosu, 12 Kasım 1923; 10 Ekim 1923 günlü KEYK kararları, RGASPI, 517-1-122.

rinden daha tutarlı eserlerin yayınlanmasını özerkleştirme yönünde bir siyasi iradeyi göstermektedir. Gerçekten de, kendi olanaklarıyla siyasi bir yayın yapmaya güçlerinin yetmediği ortaya çıkan farklı ulusal seksiyonlar için, bu görev, Moskova'da çalışan bir çevirmenler ve daktilo havuzuyla, yayına hazır elyazmalarını ve çevirileri sağlayan Enternasyonal tarafından üstlenildi. O andan itibaren, Lenin'in, Marx'ın eserlerinin basımına yönelik bir yayın planı hazırlandı; bu yayın planında partilerin örgütlenme sorunlarına, işçi hareketinin tarihine, SSCB'nin ve kapitalist ülkelerin ekonomi politiğine ilişkin teorik edebiyat denen, yani Komintern'in genel siyasetine bağlı başka eserlere de yer verildi.[7] Enternasyonal'in kuruluşunun 10. yıldönümünde, 1936'ya kadar yayın şubesinin sorumluluğunu yürütecek olan Mikhail Kreps, yayın faaliyetinin ilk bilançosunu çıkartırken, Almanya, Fransa, Büyük Britanya ve ABD gibi kimi ülkelerde ilk hedeflere ulaşıldıysa da çeviri ve özellikle örneğin Ortadoğu gibi yazılı dil ile konuşma dili arasında farklılık sorunları nedeniyle sömürge ülkelerde bunlara ulaşmanın zor olduğunun altını çizdi. "Aynı yazarların farklı dillere çevirisi, Marksist eserlerin zor bulunurluğunu giderme olanağı vermektedir. O dönemden itibaren komünist partilerin yayın sistemi fiilen üç düzeye sahip oldu: Parti kadrolarına yönelik genel nitelikte teorik eserler, ilke olarak militanlara yönelik broşür yayını ve nihayet ulusal seksiyonların gazetelerini beslemeye yönelik uluslararası dergiler yayını. Daha önce de atıfta bulunulduğu üzere, dört dilde yayınlanan la *Correspondance internationale*, uluslararası duruma ilişkin makalelere yer verdi ve ilke olarak bütün komünist partilerine daha sonra her birinin yeniden ele alacağı bir bilgiyi yaydı. Esasa yönelik makaleler ise, Enternasyonal'in teorik dergisine ayrıldı. Bu da, 1920'li yılların sonlarında, bu yayınlarda bir zenginliğe yol açtı; Sovyet akademik kurumlarında çalışanlar yazarlardaki çokluğu sağladı:

Marx-Engels Enstitüsü, Lenin Enstitüsü, Komünist Akademi,

7 V. ile VI. Kongreler arasında Komünist Enternasyonal seksiyonlarının faaliyet raporu, s. 96-97.

> KE'nin diğer seksiyonlarının dillerine çevrilmesi gereken çok sayıda değerli malzemeyi daha şimdiden sağladı ve sağlamaya devam ediyor. Marx'ın ve Engels'in eserlerinin uluslararası akademik yayını gibi muazzam bir girişim gerçekleştiriliyor; daha şimdiden Lenin Enstitüsü tarafından Rusça 30 cilt olarak yayınlanmış Lenin'in eserlerinden derlemelerin kimi ciltlerinin çevirileri, dört dilde, yayınlanmaya başladı.[8]

O dönemden itibaren, gözle görülür farklar taşısalar da birçok ülkede ulusal yayınevleri kuruldu. En sağlam ve yapılandırılmış yayın sistemi, Marksist yayınlar için 1926'da Almanya'da kurulmuş Verlag für Literatur und Politik oldu; aynı yıl, diğer ülkelere de model olarak hizmet edecek "Marksist Kütüphane" koleksiyonunu yayınlamaya başladı. Büyük Britanya'da, daha 1920'de kurulmuş olan Labour Publishing Co., Büyük Britanya KP'ye organik olarak bağlı olmaksızın komünist kitaplar yayınladı. Bu yayınevi, 1926'da, her "normal" yayınevi gibi sahibinin adını taşıyan Martin Lawrence adlı klasik görünümlü bir yayınevinin kuruluşu girişiminde bulundu. Aslında yayınevi unvanındaki "ML", Marksizm-Leninizm anlamına geliyordu. 1927'deki ilk yayını *The History of First International* oldu. 1935'te Ernest Wishart'ın kurduğu yayıneviyle birleşip Lawrence & Wishart yayınevi adını alan yeni şirket, partinin yayınevi oldu. Buna paralel olarak, Victor Gollanz adlı komünist olmayan ilerici bir yayıncının kurduğu Left Book Club, komünist kitapların yayınına girişerek partiyle sıkı ilişkiler kurdu; bununla birlikte İşçi Partisi yöneticilerinin eserlerini de yayınladı. Okur kitlesi, parti yayınevinden çok daha genişti; 1939'da Club'ün 60.000 üyesi varken, Büyük Britanya KP'nin üye sayısı 20.000'den azdı. Ne var ki Komünist Enternasyonal'in gönderdiği talimatların, daha sonra da 1939 dönemecinin yarattığı gerilimler, yayın sisteminin tekleşmesini yasakladı.[9] Yine de komünist örgütlenmenin zayıflığı nedeniyle Britanya örneği, Avrupa'da özel bir yer tutar. Diğer

8 *L'Internationale communiste*, özel sayı, 1929.

9 Bu değişik göstergeler, Manchester Üniversitesi'nden Profesör Kevin Morgan'ın aktardığı bilgilere dayanmaktadır.

bir dizi ülkede, komünist yayınların örgütlenerek yapılanması, 1930'lu yıllar, ardından da savaş sonrası yıllarda komünist partilerin güçlenmesine eşlik etti. Bu yapılanma, uluslararası komünist sistemde, SSCB'de ve Komünist Enternasyonal'de eşzamanlı olarak gerçekleşen Stalincileşmenin damgasını vurduğu derin bir dönüşüm bağlamında gerçekleşti. Süreç 1929'da başladıysa da, dönemeç, 1930'lu yıllar boyunca Halk Cephesi siyasetinin etkileriyle alabildiğine çelişkili yanlar taşıyarak birçok evrede alındı.

Yayınların Stalincileşmesi

Stalincileşme, başlangıçtan itibaren filiz vermiş eğilimleri sürdürdü, ancak komünist yayıncılıkta yeni yanlar da geliştirdi. Denetim biçimleri, özellikle 1936'dan itibaren ilke olarak değilse de pratikte yoğunlaştı ve sistemli bir hale geldi; esas olarak Komintern kadrolarının, özellikle yayın alanındakilerin yaşadığı baskı, Eylül 1936'da, on yıldır yayın şubesini yönetmiş olan Mikhail Kreps'in bedensel olarak ortadan kaldırılmadan önce görevden alınmasında somutlaştı.[10] İlk ağızda, sürece Stalin'de ete kemiğe bürünen siyasete fiilen muhalefet ettikleri veya muhalefet edebilir görüldükleri için kataloglardan adları silinen bir dizi Sovyet yazarının ortadan kaybolması damgasını vurdu. Örneğin Buharin'in çevresinde olan, Komintern kadrolarının uluslararası okullarında da ders verdikleri için kızıl profesörler olarak anılan yazarların kitapları, kataloglardan kaldırıldı. Sovyet yayınlarının konularında ve ele aldıkları alanlarda bir yoksullaşmaya tanık olundu: Sosyoloji, ekonomi politik, çağdaş tarih ve felsefe, yayınlardan esas itibariyle kaldırılırken, yerlerini siyasi faaliyet, partinin örgütlenmesi, SSCB'de sosyalizmin kuruluşu odaklı eserler aldı. Bu açıdan, yayınlar, 1930'lu yılla-

10 Mikhail Kreps, 26 Ekim 1937'de kurşuna dizildi. William J. Chase, *Enemies within the Gates? The Comintern and the Stalinist repression, 1934-1939*, *op. cit.*, s. 484.

rın başlarında Komintern'de gerçekleşen dönemeci çoğu zaman karikatürsü bir biçimde yansıttı. Değişik komünist partilerine önerilen Rusça çeviri katalogları, siyasi tasfiyeleri nedeniyle artık yayınlanmaya değmez olarak değerlendirilen yazarların eserlerinden de temizlendi.

1930'a kadar Riazanov'un başında bulunduğu Enstitü'yle bağlantılı olarak girişilmiş olan Marx'ın ve Engels'in eserlerinin yayını, 19. yüzyıl işçi hareketiyle ilgili el yazmalarını ve arşivleri toparlamaya çalışıyordu: Bu yayın, bu araştırma ve belgelendirme çalışmasından tümüyle kopartılmıştır.

Marksizm-Leninizm yayını, Marx'tan Lenin üzerinden Stalin'e ulaşan bir çizgi doğrultusunda metin seçimlerini yeniden düzenleyen bir girişim haline geldi. Marx gibi Lenin'in bütün eserlerinin yayınlanması, Stalin'in peygamberi olduğu bir öğreti anlayışına dayandırıldı.

1926'da *Leninizmin İlkeleri*'nin ilk basımıyla başlayan Stalin'in eserlerinde adım adım bir yükseliş yaşandı. Stalin'in sayıca artan ve düzenli aralıklarla güncellenen eserleri, aslında Genel Sekreter'in ardı ardına verdiği söylevlerin derlenmesiydi. Başlangıçta parti kadrolarına yönelik olarak hazırlanmış ancak örgütün tüm üyelerine seslenen metinlerin bir araya getirilmesi söz konusuydu. Bu açıdan, gerek üslûbu, gerekse sözcük dağarcığı, okura, sergilenen mütevazılığıyla, özel bir yeteneğe sahip olmadığını, ancak parti kültürü sayesinde, her türlü soru hakkında fikir sahibi ve cevabı olduğunu ortaya koyan Genel Sekreter'le kendini özdeşleştirme olanağı veren birtakım özelliklere sahipti. Söylemin pedagojik biçimi hep aynıdır: Çoğu zaman yinelenen bu söylem, her zaman, onlar bakımından rahat olması için, parti üyelerine aşina deneyim temeline dayanıyordu.

SSCB KP(B) Kısa Tarihi kitabının yayınlanıp dağıtılması, bu gelişmenin tepe noktasıdır; zira 1938'de yayınlanan bu kitap, devrimin ve devamının siyasi tarihi boyunca Marksist-Leninist öğretinin özü olarak sunuldu. Alabildiğine küçük bir rol oynadığı olaylarda kendi konumunu meşrulaştıran bir tarih yazan

Stalin, bundan böyle her şeyi bilen bir yönetici kişiliği kazandı. Bir el kitabı biçiminde yazıldığı için açık bir pedagojik boyutu olan ve teorik pasajlar ile tasvirî anlatımları bir arada kullanan kitap biçimi, teorik denen edebiyat ile militanlara yönelik basitleştirilmiş metinler arasında o zamana kadar var olan farklılığı da yıktı. Bu kitap, ilke olarak, daha da geniş bir kesime yönelikti. SSCB'de bu kitabı okumamış pek az insan olmuşsa da, komünist partilerin iktidardan son derece uzak olduğu ülkelerde bile, bu kitap partiye üyeliğin bir işareti haline geldi, bir tür kendilerini gururlu biçimde Stalinci ilan eden çevreyi tanımladı.[11] Aslında, yayıncılık alanındaki Stalincileşme, tüm komünist partilerde birdenbire ve aynı tempoyla gerçekleşmedi. Hem anti-faşizmin, hem de Halk Cephesi'nin, ardından da savaşın damgasını vurduğu uluslararası bağlam, belli bir biçimde, 1939 başlarından itibaren başlatılan Stalin'in kitabının dağıtımını geciktirdi. Bu dağıtım, savaştan sonra yeniden yapıldı ve doruk noktasına 1950'li yılların başlarında ulaştı. Stalin'in eseri, birçok komünist partisinde Rus örneğinin kopya edilmesini ve genel sekreterlerinin bütün eserlerini değilse de, seçilmiş eserlerini yayınlama anlayışlarını kalıcı bir biçimde besledi. Fransa'da 1945'ten sonra geliştirilen bu yayıncılığın ilk örneği, Genel Sekreter Maurice Thorez'in yaşamını ve militan eylemini anlatan *Halkın Oğlu*[12] kitabı oldu. Bu doğrultu, Komintern redaksiyon ve yayın şubesi, onun dağılmasından sonra da SSCB KP Yabancı Diller Yayınevi tarafından teşvik edilmiştir.

Gerçekten de Sovyet deneyimini model alan yayın ve redaksiyon sistemi, yirmiye yakın komünist partisinde 1936'da kaleme alınmış bir rapora göre yapılanmıştır. Büyüklüklerine göre komünist partileri, gazetelerin yanı sıra bir veya birçok yayınevi kurdu. Genel olarak, bunların tümü, yayın, propaganda ve eği-

11 Bu kitabın Türkçe ilk baskısı *Sovyetler Birliği Komünist (Bolşevik) Partisi Tarihi (Kısa Kurs)*, Ecnebi Dillerde Neşriyat Evi, 1940. [Türkçe yayıncının notu]

12 Bu kitabın Türkçesi için bkz. *Maurice Thorez Halkın Oğlu*, Bilim Yayınları, İstanbul, 1978. *-çev.*

timi birbirine az-çok sıkı bir biçimde bağlayan uzmanlaşmış bir çalışma şubesi tarafından eşgüdümlü kılınıyordu. Zaman içinde, örgütlenme tarzları, ayrıntıları burada ele alınamayacak birtakım gelişmeler gösterdi. Olayların akışına uygun olarak, uluslararası ortama ama aynı zamanda partilerin ulaştığı çapa bağlı olarak, bazı ülkelerdeki komünist yayınlar, özerk ve öngörülmedik gelişmeler gösterdi. 1930'lu yılların ikinci yarısında ABD'de ve Fransa'da böyle bir gelişme yaşandı. Sovyet kökenli eserlerin yanında, komünist yayınlar ulusal ve hatta kimi zaman komünist olmayan yazarlara da yer verdi. Fransa'da Marksizme veya Aydınlanma Çağı kültürüne geniş ölçüde açık bir bakışla tarih ve Fransız işçi hareketi geleneğine yönelik eserler konusunda yaşanan buydu.

Etraflı bir biçimde ele alınmış olan Fransa'daki durum, Fransız KP ile farklı yayınevleri arasında ilişkiler üzerine bir teze konu edildi.[13] Partinin yayıncılık faaliyetine propaganda kaygılarının ve basın deneyiminin damgasını vurduğu ilk yıllardan sonra, Librairie de l'Humanité ile parti yayınlarının basılması görevini üstlenmiş bir yayın bürosuna dayalı bir sistem kuruldu; Editions sociales internationales'in ana görevi ise, uluslararası komünist hareketin, özellikle de Sovyet yazarlarının eserlerinin çevrilmesiydi. Bunların katalogları, KE yayın şubesinin sürekli gözetimine tabiydi. Fransız KP'nin Moskova'daki temsilcileri, Enternasyonal'in talimatlarını yansıtacak biçimde parti yayınevlerinin programlarının hazırlanmasına düzenli olarak katılıyorlardı. Komintern'in Latin Sekreterliğinin toplantılarında sık sık gerek Fransa'da, gerekse İspanya'da ve Latin Amerika dünyasında parti yayınlarının durumuna yer ayrılmıştı. Bu toplantılarda, başlıklar ve ülkeler itibariyle eserlerin yayını çok kesin bir biçimde izlenebilmektedir. 1930'lu yılların sonlarında yayınlar sorunu, özellikle Stalin'in eserlerinin ve başta Fransa olmak üzere 1939 ilkbaharında uluslararası bir dağıtım kampanyasına

13 Marie-Cécile Boujou, *Les Maisons d'édition du Parti communiste français, 1920-1956*, Paris, Institut des sciences politiques, 2005.

konu olan *SSCB KP(B) Kısa Tarihi* kitabının dağıtımı sorunu, parti yönetimi tarafından düzenli olarak ele alındı.

Mikhael Kreps'in sorumluluğunu üstlendiği Komintern Yayınlar Şubesi yönetimi, uzun zamandır ilan edilmiş siyasi özlemlere cevap verecek düzeyde olmamakla suçlandı: Komintern Sekreterliği konuyu şöyle değerlendirdi:

> Komintern Yayınlar Şubesi asli görevini yerine getirmedi ve KEYK'in siyasi parti mücadelesi organından yayın gönderme ve editörlerle yazışma teknik bürosuna dönüştü.[14]

Böylece kitabı çıkan yazarlar ve yayınlardaki iş arkadaşları çevresini genişleten anti-faşist seferberlik, 1936 sonlarında Kreps'e karşı Moskova'da hazırlanan iddianameye gerekçe oluşturdu. Sovyetler'in yayınlar üzerindeki denetimi, Halk Cephesi döneminde biraz gevşese de hiçbir zaman son bulmadı: 1939'da, Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı'nın imzalanmasının ardından, gönderilen talimatların da tanıklık ettiği gibi, ABD partisinin veya Britanya KP'nin önceden programa alınmış yayınları da dâhil olmak üzere bu denetim son derece etkili biçimde yeniden güçlendi. Bunun güzel bir örneği Mart 1940'ta Dimitrov'un Springhall'e gönderdiği telgraftır:

> Avrupa'da savaşın patlak vermesinden önce kaleme alınmış malzemeler içeren *The Communist International* dergisinin eylül sayısının, [izleyen yılın] şubat ayında yayınlanıp dağıtıma sokulmasını büyük bir siyasi hata olarak değerlendiriyoruz. *Daily Worker*'da bu derginin reklamının yayınlanması, hatayı daha da derinleştirmiştir. *The Communist International* dergisinin bu sayısının dağıtımdan çekilmesini, dolaylı olarak Parti çizgisine yönelik bu eylemin sorumlusunun bulunması için bir soruşturma yapılmasını ve gelecekte böylesi skandallara engel olmak için gerekli önlemlerin alınmasını öneriyoruz.[15]

14 KE Sekreterliği, gizli belge, 28 Haziran 1938.

15 Bernhard H. Bayerlein, Mikhaïl Narinski, Brigitter Studer, Serge Wolikow, *Moscou-Paris-Berlin, Télégrammes chiffrés du Komintern (1939-1943)*, *op. cit.*, s. 172.

Bölüm 7

Bunalım İçindeki Kapitalizm Teorileri ve Söylemi

İktisadi teorinin ve söylemin yeri, Komünist Enternasyonal'in faaliyetinde her zaman önemlidir. Bu teori ve söylem, II. Enternasyonal'in devrettiği mirasın ötesinde, KE'nin gelişmesine damga vuran her uğrakta sonucu belirleyici ana ideolojik tartışma konusunu oluşturdu. Nihai biçimi verilip teorileştirilmeden önce kapitalizmin genel bunalımı, Birinci Dünya Savaşı'nın son bulmasına eşlik eden felaketlerin beslediği bir teşhis olarak doğdu. Barışın sağlanmasından sonra bunalımlara rağmen büyük sanayi ülkelerindeki ekonominin yeniden düzenlendiği ve üretimin arttığı aşikâr hale geldiğinde, Komintern bu teşhisinden vazgeçmedi ancak söz konusu olanın bir hafifleme, nihai çöküş öncesi geçici bir istikrar bulma olduğu değerlendirmesiyle bu teşhisini yeni duruma uyarladı. İktisadi analiz, her şeyden önce genel bir ideolojik işleve sahipti. Ayrıca komünist partilerin sendikaları yönlendirerek teşvik etmeye çalıştıkları hak talepleri uğruna mücadeleyi geliştirmek anlamında pratik bir yan da taşıyordu. Komintern'in dünya stratejisi, tıpkı SSCB diplomasisi gibi, uluslararası iktisadi durumu da hesaba katmak durumundaydı; bu da kimi yöneticileri, Buharin'in ardından, büyük sanayi ülkelerinin ekonomisinde yaşanan yapısal dönüşümlerin altını çizmeye götürdü. 1920'li yılların sonlarında zorluklar ve bunalımın dünya çapında bir karakter kazanması, Komintern içinde kapitalizmle ilgili felaketçi görüşleri ve Sovyet ekonomisinin

yüceltilmesini yeniden canlandırdı. Uluslararası gerilimlerin yükselişi ve askerî çatışmalara geri dönüş, uluslararası örgütün söyleminde ekonomiye ayrılan payı azalttı. Savaşın arifesinde komünist iktisadi öğreti, kapitalizmin genel bunalımına ilişkin değişmez formüller ile kabul edilebilir görülen kimi reformlarla ilgili pragmatik değerlendirmeleri birleştirdi. İlk zamanlar savaş felaketçi söylemi güçlendirdi; ancak KE giderek SSCB'nin müttefiki kapitalist ülkelerde iktisadi reformların olanaklı ve değerli olduğunu kabul etti.

Savaşın ve savaş sonuçlarının kanıtladığı kapitalizmin iflası (1917-1920)

Komintern'in ilk yıllarında, kapitalizmin iktisadi iflası, resmen ilan edilen ve doğrultu belirleyen metinlerde sergilenen bir kesinlikti. Savaş, adım adım bir iktisadi gelişmenin olanaksızlığını kanıtlayarak reformistler ile devrimciler arasındaki tartışmayı sonlandırdı. "Finans sermayesi, insanlığı savaş uçurumuna sürükledikten sonra, kendisi de bu savaş sırasında korkunç bir değişime uğradı."[1] Onarılamaz olarak görülen savaş ekonomisinin devletleştirilmesi, ekonominin hızla devrimci dönüşümüne yolu açmaktadır:

> Kapitalist liberalizmin alabildiğine karşı çıktığı iktisadi yaşamın devletleştirilmesi, bir oldubittidir. Serbest rekabet bir yana, sadece tröstlerin, sendikaların ve diğer kapitalist ahtapotların egemenliğine geri dönüş artık olanaksızdır. Sorun, sadece bundan sonra devletleştirilmiş üretimi kimin eline geçireceğini bilmekten ibarettir: emperyalist devlet mi, muzaffer proletarya devleti mi.

Kapitalist ülkelerin hepsinde, işçi partileri ekonominin sevk ve idaresini üstlenmeye çağrıldı: "Avrupa ve dünyanın diğer

1 "Manifeste de l'Internationale communistes aux proletaires du monde entier! Ier congrès", *Manifestes, thèse et résolutions des quatre premiers congrès mondiaux de l'Internationale communiste, 1919-1923, op. cit.*, s. 31. Türkçesi için bkz. *Lenin Döneminde Komünist Enternasyonal – Belgeler*, MAYA Kitapları, İstanbul 1997, c. 1, s. 102.

bölgelerindeki en ilerlemiş ülkeler işçi sınıfı, halihazırda dağılmış ve yıkılmış olsa da, sosyalist temellere dayalı olarak yeniden inşasını sağlamak üzere iktisadi yaşamı ele geçirecek mi?" Komintern'in I. Kongresi'nde ortaya konan bu perspektif, 1919 yılı boyunca Buharin ve Preobrajenskiy tarafından geliştirilip teorileştirildi. Rusya'da iç savaşın yayıldığı uğrakta bile bu yazarlar, dünya iktisadi sistemi olarak kapitalizmin son bulduğunu belirttiler. "Bir kez başlayınca, kapitalizmin dağılması ve komünist devrimin gelişmesi durdurulamaz."[2] Kapitalist ekonominin tartışmasız mahkûmiyetine dayalı bu devrimci iyimserlik, 1920'de Komintern'in II. Kongresi tarafından daha da pekiştirildi. Kongre bildirisinin uluslararası iktisadi duruma ilişkin bölümü, çatışmanın iktisadi sonuçlarını gidermek üzere büyük devletlerin iktisadi siyasetlerini hesaba kattı. Ülke ülke yapılan analiz, savaşın doğurmuş olduğu iktisadi ve sosyal çözümsüz çelişkilerin altını çizdi ve iktisadi yeniden ayağa kalkma girişimlerinin başarısızlığa uğrayacağı öngörüsünde bulundu: "Yönetimdeki bakanların sözünü ettiği Avrupa'nın iktisadi bakımdan restorasyonu bir yalandır. Avrupa iflas ediyor, tüm dünya da onunla birlikte iflas ediyor."[3]

Bununla birlikte, Komintern daha bir yıl önce iktisadi sosyalizasyonun etkili bir aracı olarak övülmüş ekonominin devletleştirilmesinin esinlendirdiği iktisadi reform önerileriyle karşı karşıya geldi. Bu nedenle siyasi devrimden önce büyük işletmelerin millileştirilmesi yönündeki sendikal veya sosyalist projelerin teşhiri yoluna gitti: "Tröstlerin elinden üretim ve taşımacılık araçlarını alarak bunları 'ulus'un, yani burjuva devletin, yani kapitalist tröstlerin en güçlüsünün ve en aç gözlüsünün eline vermek, bu, kötülüğü ortadan kaldırmak değil, onu ortak yasa haline getirmektir."[4]

---

2 Nikolaï Boukharine, Evgueni Preobrajensky, *A BC du communisme*, Paris, Maspero, 1968 (yeniden basım), s. 140.

3 *Ibid.*, s. 74.

4 *Ibid.*, s. 73.

KE'nin iktisadi analizi, bir yandan Kızıl Ordu'nun askerî zaferlerinin rahatlattığı iyimser bir siyasi öngörü ile öte yandan büyük sanayi devletlerinin çoğunda yeni koşullara intibakın şiddetli bunalımının yarattığı iktisadi sorunlara bir arada dayanıyordu.

1921 ve 1922'de, dönüşüme uğrayan uluslararası iktisadi ve siyasi bağlam, elbette iktisadi analizi etkiledi. Komintern hiç kuşkusuz hâlâ kapitalizmin kaçınılmaz yitip gidişini yeniden belirtmeye devam etti; nitekim IV. Kongre'nin bildirisinin sonuç bölümü bunu göstermektedir: "Bugün kapitalizmin içinde bulunduğu durum can çekişme durumudur. Kapitalizmin yıkılışı kaçınılmazdır." Yine 1921 sonlarından itibaren hissedilir olan iktisadi toparlanma, izleyen yıl reddedilemez hale geldi; aynı süreçte yeni kurulan SSCB de, savaş komünizminin üzerine bir çizgi çekerek özel işletmelere de pay vererek iktisadi yeniden inşanın gerekliliğini kabul eden NEP [Yeni Ekonomi Politikası] yoluna girdi. Trotski'nin rolünün ağır bastığı bu iki kongre boyunca yeni iktisadi durumun kabulü, KE'nin söyleminde, iktisadi canlanmanın konjonktüre bağlı olduğunu söylemekle yetinen bir kırılınada kendini gösterdi:

> III. Kongre, bugünkü iktisadi canlanmanın başlamasından da önce, yakın veya uzak bir gelecekte bu canlanmanın olacağını öngörmüş ve bunu, daha o zamandan, en kesin bir biçimde, kapitalist ekonominin artan yıkımı temelinde yüzeysel bir dalga olarak tanımlamıştır.[5]

Döngüsel dalgalanmalar hesaba katılarak bu yeniden canlanma, yeni bir çöküş öngörülebilir bulunduğundan kalıcı bir atılımın işareti olarak değerlendirilmedi:

> Daha şimdiden açık bir biçimde öngörülebilir ki, sanayide bugünkü canlanma, kapitalist dengeyi uzak gelecekte bile yeniden

5 Résolution sur la tactique de L'IC, IVe congrès, *Manifestes, thèse et résolutions des quatre premiers congrès mondiaux de l'Internationale communiste, 1919-1923, op. cit.*, s. 155. Türkçesi için bkz. *Lenin Döneminde Komünist Enternasyonal – Belgeler*, MAYA Kitapları, İstanbul 2002, c. 2, s. 296. [Çeviri yeniden yapılmıştır.]

> kurmayı veya savaştan arta kalan açık yaraları iyileştirmeyi bile başaramazsa, etkisi kapitalist yıkımın ana hattıyla çakışacak olan bir sonraki döngüsel bunalım, kapitalist yıkımın ve dolayısıyla, olağanüstü bir ölçüde, devrimci durumun tezahürlerini alabildiğine şiddetlendirecektir.[6]

Her hâlükârda iktisadi durum analizi, tıpkı konjonktüre bağlılık öngörüsü gibi, eli kulağında bir devrim perspektifi içinde ele alınıyordu.

Genel bunalım ve istikrar bulmanın/ stabilizasyonun kabulü (1921-1925)

Temmuz 1924'te toplanan V. Kongre sırasında iktisadi durum ile ilgili sunum, Zinovyev ve Varga tarafından yapıldı. Varga, KE başkanının sunduğu raporu destekleyen ayrıntılı bir analiz yaptı. Dünya ekonomisinin tasviri son derece ayrımlıydı: Değişik Avrupa ülkelerindeki durumu, ekonomik siyaseti, tarımdaki bunalımı ve tazminatlar sorununu ayrı ayrı ele alıyordu. Bu ayrıntılı döküm, "bunalımın devam ettiği" genel söylemiyle bağlıydı; canlanma veya istikrar bulma işaretlerine rağmen kapitalizm bunalım içinde kalmaya devam ediyor demenin bir diğer biçimiydi. Aslında bunalım kavramı anlam değiştiriyordu: zaman içinde uzayan bunalım, artık bir dönemin ayırt edici özelliği haline geliyordu. Varga, gelişimi sergilerken, "kapitalizmin bunalım döneminden ne anlaşılması gerektiğini tanımlamanın zor olduğunu" ifade etti. Yine de bir tanımlama yapmaya çalışırken, o zamana kadar kullanılmış olan bunalım kavramından son derece farklı, bunalıma kronik bir boyut katan bir öneride bulundu:

> Bir bunalım dönemi, kapitalist toplumun çelişkilerinin dünya ekonomisinin birliğinin sarsıldığı, normal kapitalizm koşullarında yükselen üretimin durağan hale geldiği veya azaldığı noktaya kadar keskinleştiği bir dönemdir.

6 Résolution sur la tactique de L'IC, IVe congrès, *Manifestes, thèse et résolutions des quatre premiers congrès mondiaux de l'Internationale communiste, 1919-1923, op. cit.*, s. 155. Türkçesi için bkz. *Lenin Döneminde Komünist Enternasyonal – Belgeler*, MAYA Kitapları, İstanbul 2002, c. 2, s. 296. [Çeviri yeniden yapılmıştır.]

Kapitalizmin bunalımının bu genişletilmiş tanımı, Komintern'e, süregitmekte olan iktisadi gelişmeleri reddetmeksizin eski analizlerinin geçerliliğini söyleme olanağı veriyordu. Böylece 1925'te etkisi görülen parasal ve mali istikrar bulma, 5. Plenum sırasında hâlâ kısmi ve geçici olarak değerlendirilebildi. Öte yandan bu söylemdeki diyalektik ustalık dünya ekonomisinin yapısal gelişimlerinin tüm boyutlarını açıklamaya izin vermiyordu; bu boyutların ayrıntılı analizleri Varga tarafından üç aylık değerlendirmelerle *Correspondance internationale* dergisinde yapılıyordu.

Kapitalizmdeki yapısal dönüşümlerin analizi: Gözlem ve teorileştirme (1926-1928)

1926'dan 1928'e kadar Buharin'in düşünsel çalışmasına, iktisadi analiz hâkim oldu. Kapitalizmdeki dönüşümlerle ilgili görüşleri, 1926'dan başlayarak KE'nin 7. Plenumu'na damgasını vurdu; Buharin, bu görüşlerde, tekelci kapitalizmdeki yapısal gelişmeler ve devletin rolü ile ilgili birtakım teorik genellemeler ortaya koyuyordu. Bu görüşler Aralık 1927'de toplanan SSCB KP XV. Kongresi sırasında en yetkin ifadelerini buldu.

O zaman sunduğu "Kapitalizmin genel analizi ve kapitalist bunalımın özel biçimleri" başlıklı raporunda Buharin, kapitalizmin kimi yapısal özelliklerinin yeniliği üzerinde durdu. En gelişmiş kapitalist ülkelerde konsantrasyon ve devletin artan rolü, Buharin'i analizini sistemleştirmeye, kapitalizmdeki bu gelişmeyi karakterize etmek üzere devlet kapitalizmi terimini kullanmaya yöneltti.[7] Her ne kadar ihtiyatlı ve ölçülü bir biçimde sunulmuş olsa da Buharin'in bu tezi Lozovski'nin eleştirel değerlendirmelerine yol açtı[8].

7 Buharin bu görüşlerini en sistemli biçimde SSCB KP XV. Kongre'ye raporunda dile getirdi. *Correspondance internationale*, no: 127, 21 Aralık 1927.

8 *Correspondance internationale*, no: 1, 4 Ocak 1928.

> Bir süre önce, SBKP kongresinde, halen devlet kapitalizmi eğilimlerinde belli bir artış meydana geldiği tezini ortaya koydum. Tröstlerin, kartellerin, banka konsorsiyumları ile kapitalist burjuvazinin devlet organlarıyla kaynaşma süreci, gitgide artan iç içe geçiş halen yeni bir biçimde veya daha doğrusu yeni biçimlerde gelişiyor.[9]

Kendisinin teşvik ettiği son iktisadi araştırmalardan güç alan Buharin, kendi bakış açısının geçerli olduğunun altını çizdi.[10]

Buharin, **savaş-sonrası kapitalist gelişmenin üçüncü dönemi** adını verdiği şeye vurgu yapıyordu. Bu dönemleme ona iktisadi gelişmenin yeni özelliklerinin altını çizme olanağı veriyordu. Kapitalizmin tartışmasız iktisadi gelişimi, buna eşlik eden yapısal değişikliklerin tanıklık ettiği gibi çelişkili görünüyordu. Buradan hareketle, Buharin, Komintern V. Kongresi'nde egemen olan kapitalist iktisadi büyümenin ancak geçici ve sınırlı olabileceği yönündeki eski kısmi istikrar bulma kavramının aşılması gerektiğini ileri sürdü. Bu, Buharin'i kapitalizmin bunalımıyla ilgili açıkça felaketçi olmayan bir görüşü önermeye götürdü:

> Kapitalizmin ve kapitalist sistemin genel bunalımının, bütün ülkelerde veya ülkelerin önemli bir bölümünde kapitalizmin iflası olduğunu sanmamak gerekir. Kapitalizmin bunalımı şundan ibarettir: Savaş ve savaş sonrasına öngelen evrenin ardından, hâlihazırda tüm dünya ekonomisinde köklü yapısal değişikliklere, kapitalist sistem içindeki her türlü çelişkiyi muazzam ölçüde ve kaçınılmaz olarak derinleştiren ve nihai olarak onun yenilgisine götüren birtakım değişikliklere sahibiz.

Komintern'in VI. Kongresi hazırlıkları çerçevesinde Varga'nın yaptığı incelemeler, bu analizleri derinleştirdi ve onu, kimi alanlarda Buharin'in savunduğu tezlerden daha ileriye git-

9 Anılan rapor, *Correspondance internationale*, no: 127, 21 Aralık 1927.

10 *"Bazı yoldaşlar önceden bu konuda birtakım kuşkular dile getirdi. Ancak o zamandan bu yana bu sorunla uğraşan yoldaşların özel incelemeleri yayınlandı. Bu sorun ile ilgili olarak halen sahip olduğumuz tüm veriler, emperyalist ekonominin bugünkü gelişmesinde bir devlet kapitalizmi eğiliminin varlığını doğruluyor." Correspondance internationale*, no: 127, 21 Aralık 1927.

tiği *L'économie de la période de déclin du capitalisme après la stabilisation* adlı eseri kaleme almaya götürdü.[11] Varga ABD'de, Fransa'da veya Almanya'da kendini gösteren iktisadi büyümeyi reddetmedi, ancak vurguyu bunun çelişkileri üzerine yaptı. Büyümenin esas itibariyle I. sektörün (hammadde ve donanımların) gelişmesine dayandığını, II. sektörün (tüketim malları) ise daha az geliştiğini savundu. Kapitalist birikim büyüdü.[12] Ancak bu birikim, iktisadi faaliyeti teşvik etmek bir yana, birtakım yeni çelişkileri gündeme getirdi.[13]

1929 başlarına kadar, Varga kapitalizmin yapısal dönüşümlerini vurguladı ve özellikle tekelci biçimlerin gelişimini değerlendirdi.[14] Bu tekeller, Varga'ya göre, kamusal siyasetlerin ele alınmasını değişikliğe uğrattı: "Tekellerin gücü öylesinedir ki, devlet üzerinde sonucu belirleyici bir etki yapıyorlar ve tüm iktisadi siyasetinin bütününe tamamen egemen oluyorlar."[15] Varga firmalar ile ülkeler arasında geçici uzlaşma biçimi olarak, "uluslararası karteller"den ayırt ederek "uluslararası tröstler" adını verdiği uluslararası grupların, ilk çokuluslu şirketlerin kuruluşuna da dikkat çekti. Bu tröstler "çok sayıda ülkeye yayılıyor ve sayıları sürekli artıyor. Ulusal tekellerin bir üst-örgütünü oluşturuyorlar ve belli sayıda ülkeyi veya hatta bütün ülkeleri kapsama alanına alıyorlar."[16]

Buharin'in teşvikiyle, Varga, dünya savaşında varlığını sürdüren ve yeni biçimler alan devlet müdahalesinin gelişimini ay-

11 Eugen Varga, *L'économie de la période de déclin du capitalisme après la stabilisation*, Bureau d'Editions, 1928.

12 *"Üretim aygıtının artışı, bir bütün olarak üretimdeki artıştan daha güçlü bir tempoda oluyor, bu da büyük bir birikimin süregitmesi demektir."* No: 127, 21 Aralık 1927

13 *"Bu durumun sonucu olarak, üretim ile bunun sürüm koşulları arasında, üretim kapasitesi ile toplumun tüketim gücü arasında bir çelişki gitgide büyüyor." Ibid.*

14 *"Kesin olan, İngiltere hariç, büyük sanayi devletlerinde, hemen hemen bütün önemli sanayiler daha şimdiden tekeller organizasyonu halinde gruplaşmıştır ve son yıllarda tekellerin oluşum süreci güçlü bir biçimde süregitmektedir." Ibid.*, s. 75.

15 *Ibid.* s. 50.

16 *Ibid.*, s. 82. Bu analizler, Andreev'inkiler gibi çağdaş iktisadi çalışmaların sonuçlarıyla örtüşüyor.

rıntılı bir biçimde inceledi.[17] Devletin bu iktisadi faaliyeti, tekellerin gelişmesiyle birlikte, devletin müdahalesini ve dolayısıyla devletin sınıfsal niteliğini değişikliğe uğrattı:

> Bugünkü devlet artık burjuvazinin bütününün devleti değil, tekelci kapitalistlerin oluşturduğu küçük kliğin devletidir. Devlet artık burjuvazinin bütününün çıkarlarını değil bir avuç tekelci kapitalistin çıkarlarını temsil ediyor. Güçlü tekel organizasyonları devlete tabi hale geldi ve devletin müdahaleci faaliyetini bizzat yönetiyorlar.[18]

Varga, kapitalist sınıfın farklı kesimleri arasındaki çıkar çelişkileri sorununu da ele almaya ve devletin manevra alanını tanımlamaya çalıştı.[19]

Dünya ekonomisindeki değişimlere bu dikkatli yaklaşım, Varga'yı rasyonalizasyonun yarattığı iktisadi özendiriciliği hesaba katmaya götürdü. "Bizzat teknik rasyonalizasyon döneminde, yani üretim aygıtının kurulma veya dönüştürülme uğrağında, bu gelişme kendi başına sürüm piyasalarında bir artış yaratıyor."[20] Ancak konjonktürdeki bu iyileşme kısa sürelidir zira piyasaya sürülen ürünlerdeki artış o ölçülerde ki malların bir bölümü alıcı bulamıyor.[21]

10. Plenumda yeniden sorgulamalar

Kapitalizmle ilgili bu iktisadi analizler, Komintern'deki genel gelişmeden etkilendi. Diğer alanlarda olduğu gibi bu alanda da

17 *"Sadece, özel kapitalistlere verilse, onların elinde kapitalist sınıfın bütünü bakımından tehlikeli bir tekel oluşturabilecek iktisadi işlevler devletleştirilmekle kalmıyor, ama aynı zamanda devlet, özel kapitalistlere verildiği takdirde onlara hiçbir kâr getirmeyecek işlevleri de üstleniyor." Ibid.*, s. 97.

18 *Ibid.*, s. 95.

19 *"Açıktır ki, kapitalist egemenlik var olduğu sürece, devlet kapitalist sınıfın bir organıdır ve öyle kalacaktır; dolayısıyla devlet, iktisadi faaliyetinde, hiçbir zaman bir bütün olarak burjuvazinin çıkarlarına veya egemen rol oynayan tekelci burjuvazinin çıkarlarına değil ancak bazı grupların çıkarlarına aykırı davranabilir. Ibid., s. 94.*

20 *Correspondance internationale*, no: 59, 25 Haziran 1928.

21 *Ibid.*

10. Plenum, hem öz, hem de biçim bakımından bir kopuş uğrağı oldu. Uzun zaman önce sonuçlandırılan ve siyasi eylem kaygılarıyla bağlı bu analizler, sıkı sıkıya siyasi eylemin gereklerine tabiydi. İktisadi düşüncenin güçlü bir biçimde araçsallaştırılması, hem maruz kalınan, hem de arzulanan bir entelektüel yoksullaşmayla çakıştı. Buharin'in ve Plan'ın hazırlanmasında onunla birlikte çalışmış Kondratiyev veya Groman gibi çok sayıda iktisatçının bir kenara konması büyük bir boşluk yarattı.[22]

KE'nin iktisadi sorunlara pek aşina olmayan yeni yöneticileri, bu konuları yüzeysel bir biçimde ele aldı. 1929'dan 1933'e kadar iktisadi sorunlarla görevli olan Kuusinen bunu şu sözleriyle kabul ediyor: "Benim görevim, oldukça mütevazı ve dünyanın iktisadi ve siyasi bir analizini yapmayı içermiyor."[23] Buharin'in halefi olma, taşınması ağır bir yüktü! Molotov, Varga'nın, inançlı bir biçimde savunduğu iktisadi tezler ile ilgili tartışmalar uzayınca sabırsızlandı: "Varga sadece esas ile ilgili olarak haksız değil. Oturumu KE'nin daha önceden incelediği, analiz ettiği ve karara bağladığı sorunlara kaydırmaya çalışıyor. Burada bir tür gerici rolü oynuyor."[24] Molotov, noktayı koymak üzere, entelektüel karşıtı çağrışımı KE toplantılarında daha önce hiç görülmemiş bir görüş de ekliyor: "Bana öyle geliyor ki, gelecekte, yararsız bilgin söylevlerini kısaltmakla ve KE'ye düşen yeni devrimci görevler üzerine yoğunlaşmakla çok daha iyi ederiz."[25]

Tamamiyle içinde bulunulan uğrağın ideolojik gereklerine tabi kılınmış iktisadi analiz, Buharin'in tezlerini destekleyebilecek birtakım kanıtlar ortaya koymamak durumundaydı. Buharin'in *Pravda*'daki değişik makalelerde aylar önce ileri sürmüş olduğu fikirler, Alman sosyal demokrasisinin örgütlü ka-

22 Manuilski, Kondratiyev'in teorilerini mahkûm etti ve bunları "*olguları burjuvazinin sınıfsal siyasi değerlendirmelerine uyarlayan burjuva biliminin sınıfsal karakterinin en parlak kanıtı*" olarak gördü. *Correspondance internationale*, no: 73, s. 970.

23 10. Plenum, 1. Oturum, *Correspondance internationale*, no: 71, 1930.

24 10. Plenum, 11. Oturum, *Correspondance internationale*, no: 87, 1930.

25 *Ibid.*

pitalizm analizleriyle örtüşen oportünist sapmalar olarak reddedildi. Neumann, Buharin'i, kapitalist yoğunlaşmanın etkilerini abartmakla ve rekabetin sönümlendiği tezini ileri sürmekle eleştirdi. "Buharin yoldaş, her ülkenin içinde kapitalizmin antagonizmalarının derinleştiğini görmüyor; o bunu sadece farklı devletler arasında görüyor."[26] Önce Stalin tarafından SBKP'nin Nisan 1929'da yapılan Merkez Komitesi toplantısında ileri sürülmüş olan bu eleştiri,[27] her ülkede iç sınıf mücadelelerinin değil de sadece savaşın devrimi doğurabileceği fikrinin Buharin'e mal edilmesine olanak verdi.[28]

Varga garip bir durumda kaldı: Bir yandan gizli ve sessiz oportünistleri[29] açığa çıkartan bu plenumun çalışmaları boyunca aktif iken, diğer yandan da kendi analizleri, eleştirilerin ana hedefini oluşturuyordu. Varga, son üç aylık değerlendirmelerinde sunduğu birtakım fikirleri geliştirdi.[30] Önceki yıl VI. Kongre için hazırlamış olduğu analizleri sürdürdü. Ona göre "dünya ekonomisinde yükselen bir konjonktür"[31] vardı. Almanya ve Polonya gibi kimi ülkelerde konjonktürün daha az iyi olduğunun altını çizerek dünyadaki iktisadi durumun ayrımlı bir tablosunu çizdi. Üretim kapasitelerinin üretimden daha hızlı arttığını ve kronik işsizliğin süregittiğini ortaya koydu: "İyi konjonktüre rağmen, sürekli olarak işsiz olan büyük işçi kitleleri vardır." Nihayet "yeni bunalım fenomenlerinin bir genel krizin yaklaşmakta olduğunu ilan ettiğine" işaret etti: Böylece yeni bir tarım bunalımını, ABD'deki borsa spekülasyonuna bağlı olarak bir uluslararası kredi bunalımını ayırt etti. İşçi sınıfının maddi

26 10. Plenum, 12. Oturum, *Correspondance internationale*, no: 88.

27 Stalin, *Questions du Léninisme, op.cit.*

28 Neumann, anılan konuşması.

29 Manuilski'nin sonuç konuşmasında dillendirdiği bu ifadeyle, söz almamış olan Humbert-Droz'u kastediyor, 10. Oturum, *Correspondance internationale*, no: 92, 1930.

30 Eugen Varga, "La situation économique mondiale aux 3e et 4e trimestres 1928, au premier trimestre 1929", *Correspondance internationale*, 1929.

31 *Correspondance internationale*, no: 78, 1930.

varoluş koşullarını ele aldığında, toplam değer üretiminde ücretlerin payı düştüğünden her ne kadar durumu dünya çapında bozulduysa da, bütünü itibariyle yaşam düzeyinin düşmediği yargısına vardı.

Kuusinen bu ayrımlı ve betimleyici yaklaşımın karşısında yer alarak iktisadi durumun analizinde sağ sapmalara karşı görüşleri keskinleştirdi. Kapitalizmin alacak hanesine yazılan teknik gelişmenin abartılı değerlendirmesi, ilk hedef oldu. Kapitalist rasyonalizasyon, ona göre, işin yoğunlaşması demektir ve mutlaka teknik ilerleme getirmez. Varga'nın görüşünün aksine, Kuusinen işçi sınıfının yaşam düzeyinde mutlak bir düşüş olduğunu ve kitlesel işsizliğin, kendine özgü bir teorileştirmeye değer yeni bir olgu olmadığını ileri sürdü. Çelişkileri aşılamaz olduğu için de kapitalist ekonominin planlanmasının olanaksız olduğu sonucuna vardı. Sık sık Marx ve Lenin'e gönderme yapan Kuusinen, hedefi üzerinde düşünerek dünya ekonomisini tanıtmak değil, sadece kapitalizmin çelişkilerini ve tarihsel sınırlarını hatırlatmak olan bir söylem geliştirdi.

Nihai bunalımın ilanı (1929-1933)

Finansal bunalımın patlak vermesi, 1929 sonlarında da sanayi bunalımı halinde genişlemesi, Komintern tarafından olumlu olarak karşılandı. Olay, Buharin'in fikirlerinin teşhir edilerek reddedilmesinin gerekçelerini doğrular gibi görünüyordu. Doğrulayıcı boyutunun ötesinde, bunalımla ilgili söylem, yakın devrimler kehânetlerine de destek sağlıyordu. Ne var ki, iktisadi bunalım ile ona eşlik eden siyasi gelişmeler arasındaki uyumsuzluk, 1931'den itibaren bir zorluk yarattı. Devrimci durumun billurlaşması gecikiyor, faşist veya faşizan partilerdeki ilerleyişle karşılaştırıldığında komünist partilerin etkisi yerinde sayıyordu. Komintern'in analizi ve seksiyonlarının faaliyeti, ayrıntıda birkaç değişim görülse de, ciddi bir değişikliğe uğramadı ve geçerlilikleri düzenli aralıklarla yinelendi. O koşullarda, bunalı-

mın siyasi analizi kapitalizmin dağılmakta olduğunu söylemeyi sürdürdüğünden komünist partilerin karşılaştıkları güçlükler, kelimenin tam anlamıyla, anlaşılabilir değildi. Komintern'in devrimin kendiliğinden olmadığı ve devrimci hareketin sonucu belirleyici rol oynadığı yolundaki söylemi, bu zorluklara bir yanıt olarak ileri sürülüyordu. Devrimin gecikmesinin sorumluluğu, böylece, sosyal demokrasinin eylemi, yönetici sınıfların taarruzu, demokrasinin faşistleşmesi veya bizzat komünist partilerin yetersizlikleri gibi birtakım ideolojik-siyasi etkenlere yükleniyordu. 1934'e kadar dokunulmadan kalan bu doğrultu, siyasi görüşlerin sözcüğün saf anlamıyla iktisadi analizlerden çok daha fazla yer tuttuğu bunalım söylemine ayrıcalıklı bir yer ayırıyordu. İktisadi sorunlar, artık KE toplantıları sırasında daha az konuşma ve tartışma konusu oluyordu. Özel olarak dünya ekonomisine ayrılan görüşler, ikinci plandaki yöneticilerin kaleme aldığı makalelere konu oluyordu. Konjonktür analizlerine gelince, bunlar sonuçlarını üç aylık değerlendirmelerinde yayınlayan tek başına Varga'ya ayrıldı. 21 Kasım 1929'dan itibaren, Manuilski, Komünist Gençlik Enternasyonali Yürütme Komitesi'nde, ABD'de patlak veren finans çöküntüsünün önemine işaret etti.[32] Zaman geçirmeksizin, bunu KE 10. Plenumu ve SSCB KP XV. Kongresi tezlerinin doğrulanması olarak değerlendirdi. Daha dört ay öncesinden ele alınmış devrimci perspektifler yaklaşıyordu, büyük umutlar beklemek haklıydı! Manuilski tarafından finansal bunalımın yarattığı olanakların ele alınışı bu umudu gayet güzel göstermektedir:

> Bunalım kapitalist toplum için öldürücü olabilir. Bütün bir dizi ülkede devrimci durumun olgunlaşması, hızlı bir ilerleme gösterebilir. En azından, işçi sınıfının talepleri, bunalımın ilk evresinden itibaren olağanüstü biçimde artacaktır. Yığınsal genel grevler karakterini alacak devasa bir grev dalgasına doğru ilerliyoruz. Proletarya diktatörlüğü için mücadele sorunu gündeme

32 "Komünist Gençlik Enternasyonali Yürütme Komitesi tam üyeli oturumu", *Correspondance internationale*, no: 118, 1929.

konacaktır. Kitleler içinde komünizm fikrinin etkisi istisnai bir biçimde artacaktır.[33]

Başlangıçta, başta Manuilski olmak üzere Komintern yöneticileri, bunalımın patlak verişinin, 1929 başlarından itibaren kabul edilmiş kararları tamamiyle doğruladığını ifade ediyorlardı. Onlara göre, bunalım, kapitalizmin istikrar bulması ve evrimi ile ilgili tartışmaya bir son verdi.[34] Molotov, SSCB KP XVI. Kongresi sırasında, Buharin'in savunduğu tezlerle karşılaştırıldığında Stalin'in geriye dönük kavrayıcılığını övüyordu.[35] Bu, onun için aynı zamanda, 11. Oturum'da Manuilski'nin kapitalizmin dönüşümüne ilişkin yazılarına gönderme yaptığı Kautsky veya Hilferding ile de hesaplaşmanın bir vesilesi oldu. Bunalımın genişlemesi karşısındaki şaşkınlıkları onları diskalifiye edecekti.[36] Trotski'nin tezleri de böylece çürütülmüş oluyordu zira SSCB kapitalist ekonominin bunalımından kurtulmayı başardı.

Yeni bunalım, 1929'dan itibaren, SSCB'nin iktisadi başarılarının, temel ideolojik önemi bakımından övülmesine olanak verdi: Sosyalist planlama karşısında Amerikan iktisadi modeli iflas etti. 1930'un hemen başlarında Manuilski, mantığın taslağını çıkarttı: "İki dünya sistemi mücadele ediyor: Amerikan kapitalist "*prosperity* [refah]" sistemi ile bizim beş yıllık sosyalist inşa planımız."[37] İki sistem arasındaki karşıtlık, izleyen yıllarda resmîleşmiş ve

33 *Correspondance internationale*, no: 25, 1930.

34 *"Bunalım, Buharin'in 'örgütlü kapitalizm' teorisini çürüttü, birçok ülkede devrimci bir durum yaratabilecek tehdit edici boyutlardaki sanayi bunalımı, Buharin'in yeni bir devrimci durumun ancak dış arenada antagonizmalar, yani savaşlar tarafından yaratılabileceği yolundaki teorisini boşa çıkarttı."* Molotov, KEYK içindeki SBKP delegasyonunun faaliyet raporu, *Correspondance internationale*, no: 60, 1929.

35 Molotov, anılan konuşma.

36 *"Kapitalist sömürüyü, burjuvazinin diktatörlüğünü, faşizmi 'örgütlü kapitalizm' efsaneleriyle maskeleyen, bugün milyonlarca işsizin karşısında, bir bütün olarak işçi sınıfının karşısında sanık sandalyesinde kapitalist sistemle aynı zamanda gördüğümüz uluslararası sosyal demokrasi değil mi? Uluslararası sosyal demokrasi bu suçlardan aklanamaz."* Manuilski, 11. Plenum'a rapor, *op. cit.*

37 KE Prezidyumuna rapor, Şubat 1930, *op. cit.*

genelleşmiştir. 11. Plenum'da, raporun uluslararası iktisadi duruma ilişkin ilk bölümü "İki Dünya" başlığını taşıyordu: Raporda SSCB'nin iktisadi gelişmesi, kapitalizmin iktisadi gerilemesinin karşısına konuyordu. Tezler sınai, tarımsal, sosyal vb. sonuçları karşılaştırarak yöntemi sistemli hale getirdi; buradan hareketle bir önceki yıl "bize bunalım derinleşirken karşısında sosyalist kuruculuğun muzaffer atılımını gösterdi"[38] yargısına varıldı.

Aynı fikir 1932'deki 12. Plenum sırasında ileri sürüldükten sonra, 1934'te toplanan SSCB KP XVII. Kongresi'ne Stalin'in sunduğu raporda da yinelendi. Başlangıçta SSCB'nin iktisadi başarılarına yüksek değer biçilmesi, 1929'da seçilmiş yolun haklılığını gösterme kaygısını dile getiriyordu. Sanayileşmedeki hızlı tempo ve kolektifleşen tarımdaki modernizasyon öne çıkartıldı. Birinci planın öngörülen zamandan önce gerçekleştirilmesi, 1932'de ikinci beş yıllık plan hedeflerinin ilanı, "iki dünya"[39] arasındaki çatışmayı daha da vurgulamaya olanak verdi. Bu rüzgâr, en azından ilk zamanlarda bunalımın açtığı perspektifler söylemini de canlandırdı. Nitekim 1930'da, bunalım tasviri, sistemin iktisadi ve sosyal çözülmesi teşhisi sonucuna götürdü. Bizzat Manuilski de kapitalist ülkelerde sosyal ve siyasi sistemin yıkılışını ele alırken aynı anlayışla hareket ediyordu.[40] Kısa süre sonra bazıları bu fenomeni teorileştirdi: Bugünkü bunalımın kapitalist çözümü yoktur zira kapitalizm savaştan bu yana bir genel bunalım yaşıyor.[41] Bu tez, Merker veya Neumann gibi

38 11. Plenum tezleri, *op. cit.*

39 SSCB "*sosyalizm konumlarında kesin olarak pekişti; ikinci beş yıllık plan, sınıfların kesin tasfiyesini, ülkenin tüm çalışan nüfusunu sınıfsız sosyalist toplumun bilinçli ve aktif kurucularına dönüştürülmesini hedefliyor.*" 12. Plenum Tezleri, *Correspondance internationale*, no: 84, 1932.

40 "*Kapitalist iktidarın yıkılışı, kapitalizmin antagonizmalarının derinleşmesi, işçi sınıfının radikalleşme temposundaki hızlanma, iflas eden küçük burjuvazinin hoşnutsuzluğunu da beraberinde getirecek olan işçi sınıfının hoşnutsuzluğunun artışı. İşçi hareketi içinde reformizmin temeli daralacak, işçi aristokrasisinin önemi azalacak.*" Manuilski, Komünist Gençlik Enternasyonali Yürütme Kurulu'na rapor, *op. cit.*

41 Ludwig Magyar, "Crise cyclique sur le fond d'une crise générale du capitalisme", *L'Internationale communiste*, no: 1, 1 Ocak 1931.

Alman Komünist Partisi'nin (KPD) kimi yöneticilerinin değerlendirmeleriyle örtüşüyordu; onlara göre, bunalım bir devrimci durum yaratıyordu. Bu analizler, iktisadi mücadelelerin aşıldığı tezlerini besliyordu.

KE'nin ihtiyatlı yöneticileri, Şubat 1930'daki KE genişletilmiş Prezidyumu'ndan başlayarak, özellikle izleyen yıl yapılan 11. Plenum'da "sol"cu hatalara karşı da uyarıda bulunuyordu. Bu bağlamda, bunalımın ayırt edici özelliklerinin tanımlanması daha ölçülü hale geldi. 1930'dan 1932'ye kadar formülasyonlar evrildi. Şubat 1930'da Manuilski şunu belirtti: "Bunalım, kapitalizmin istikrarının çözülmesinin başlangıcına işaret ediyor. İstikrarın son bulması henüz başlamadı."[42] İzleyen yıl şunu ekledi: "Kapitalist dünya istikrarın sonuna yaklaşıyor."[43] "Kapitalist istikrarın sonu"nun dile getirilmesi için 12. Plenum'u beklemek gerekti.[44]

Birbirini izleyen bu formülasyonlar üretimdeki gerilemeye, fiyatlardaki ve ticari faaliyetlerdeki düşüşe denk düşüyordu. Bunları ayırt eden ince ayrımlar ne olursa olsun, hepsi kapitalizmin çözülüşünün önüne geçilemez bir süreç olduğu postulatına dayanıyordu. 1933'te gerek üretim, gerekse fiyatlar düzeyinde bir toparlanmanın izleri belirdiğinde, bunalımın ayırt edici özelliklerinin tanımı artık bu çözülme postulatına aynı tarzda dayandırılamazdı. Ancak bunu kabul etmenin siyasi sonuçları ağırdı; bu nedenledir ki ağırlaşan iktisadi bunalım ile kapitalizmin derinleşen daha genel bunalımı ayrımını yapabilmek için daha karmaşık bir akıl yürütmeye başvuruldu![45]

---

42 Genişletilmiş Plenuma rapor, Şubat 1930, *op. cit.*

43 11. Plenum'a rapor, *op. cit.*

44 12. Plenum tezleri.

45 *"İktisadi bunalımın tüm kapitalist ülkelerde yakın bir gelecekte ağırlaşacağını ileri süremeyiz. Ancak altını çizebileceğimiz ve çizmemiz gereken şey, kapitalizmin genel bunalımının sürekli ağırlaşması ve derinleşmesidir ve bu, belli başlı kapitalist ülkelerde hüküm süren burjuvazinin sayesinde iktisadi bunalımda geçici bir hafifleme gerçekleşmesini sağladığı birtakım önlemler sonucunda olmaktadır"*, Kuusinen, 13. Plenum'a rapor, *op. cit.*

Bu tanımlama, siyasi bakımdan en duyarlı olan, kısa vadeli perspektiflerin yarattığı sorunları bertaraf ediyordu. Bir toparlanmayı gösteren iktisadi gelişmeye rağmen, hiçbir şey değişmemiş gibi yapılıyordu. Almanya'da olduğu gibi ABD'de de uygulamaya konan iktisadi siyasetler, etkili bir toparlanma getiremeyecek birtakım yapay önlemler gibi görülüyordu. Dolayısıyla siyasi kaygılar, bütünüyle Almanya'da KPD ve Komintern'in siyasetini haklı çıkarmaya ayrılmış olan Aralık 1933'teki 13. Plenum'da yapılan iktisadi analize her bakımdan üst belirleyen oldu. İki ay sonra Stalin dünya ekonomisinin bir durgunluk evresine, "sanayide yeni bir atılıma ve serpilip gelişmeye götürmemekle birlikte onu düşüşünün en dip noktasına doğru da geriletmeyen özel türde bir depresyon"a[46] girdiğini kabul etti. Varga'nın analizlerine çok şey borçlu olan bu değerlendirme, kapitalist ekonominin belirli bir istikrar kazandığını kabul ediyor ve artık onun yakın gelecekte yıkılacağı öngörüsünde bulunmuyordu. Bu değerlendirme, bu alanda, SSCB KP XVII. Kongresi sırasında yapılmış analizlerdeki değişiklikleri ifade ediyordu.

Özcesi, 1929'dan 1934'e kadar Komintern'in bunalım ile ilgili söylemi esas itibariyle siyasiydi. 10. Plenum'da biçimlenen yeni doğrultu, kapitalizmin çelişkilerinde bir keskinleşme ve bir devrimci sıçrama öngörüyordu. Kısa süre sonra patlak veren bunalım ile ilgili görüş dolayısıyla son derecede siyasiydi; bu da iktisadi analizin sürekli olarak dolambaçlı ifadesine yol açtı. Ekonomiye ayrılan yan, önemli olmakla birlikte, stratejik doğrultunun gereklerine bağlı kaldı. Elbette bunalım sürecinin düzensiz ve eşitsiz olduğu kabul edilir, ancak KE'nin genel söylemi, esas itibariyle, yapısal iktisadi dönüşümleri, özellikle de konjonktürel analizlerde vurgulanmış olsa da devletin yeni rolünü görmezden geldi. Bu yenilikler, çok çok, bunalımın önlemez genelleşmesini frenlemek üzere boş yeltenişler olarak

46 Stalin, SSCB KP XVII. Kongre Raporu, *op. cit.*

anıldı. Kuusinen kamu harcamalarındaki şişmeyi böyle yorumladı.[47]

Ülkelere göre bunalıma farklılaşmış yaklaşım, ilk zamanların düş kırıklıklarından sonra siyasi etkililik kaygısına uydu; 1930-1931'de uluslararası işsizliğe karşı mücadele sloganının, Fransa gibi bazı ülkelerdeki duruma uygun düşmediği ortaya çıktı. Ayrıca bu ayrımlı analiz, bunalımın gelişmesiyle ilgili, yine doğrusal bir anlayışa dayalı olarak ortaya çıkıp boy attı. Nitekim diğer alanlarda olduğu gibi bu alanda da Almanya, ABD, Polonya gibi ülkeler önde iken, Büyük Britanya ve Fransa gibi başkaları geride kaldı.

İktisadi bunalımla ilgili bu resmî söylemin yanında, Komintern'de, Varga'nın yürüttüğü bir iktisadi analiz çalışması da varlığını sürdürdü. Konjonktürün gözlemlenmesi, Komintern ve SSCB KP yöneticilerinin yeniden ele aldığı birtakım unsurlar sağlıyordu. Ne var ki bu incelemelere de siyasi bağlam damgasını vuruyordu. Böylece Varga da, devlet kapitalizmi ve konsantrasyonun yeni biçimleri ile ilgili 1928'de ortaya konmuş en yenilikçi düşüncelerden bazılarını terk etti.[48] İhmal edilemeyecek ödünler pahasına Varga, iktisadi çalışmasını, KE'nin resmî metinlerinde kullanımından çok daha geniş bir biçimde kabul ettirmeyi başardı. *L'internationale communiste* teorik dergisindeki düşünsel makaleleri ve *Correspondance internationale* dergisindeki üç aylık değerlendirmeleri, ona, yöneticilerinden pek azı gelişkin iktisat eğitimine sahip komünist partilerinde güçlü bir okur kitlesi kazandırdı.

47 "*Bu siyaset, finans oligarşisinin ceplerine hâlâ büyük kârlar akıtabilir. Ancak bu siyaset ne kadar çok bu geçici sonuçları kaydederse, ülkenin iktisadi güçlerini o kadar çok tüketir, paranın değerini düşürür, devletin maliyesini sarsar; bu arada vergi yükleri ve pahalı yaşam, emekçi kitlelerin satın alma gücünü sürekli olarak azaltır. Bu siyasetin sonuçları, dolayısıyla, öyledir ki örgütlü kapitalizme götürmek yerine, kapitalist ekonominin daha derin bir dağılmasına/dezorganizasyonuna varır.*", 13. Plenum'a rapor, *op. cit.*

48 *Correspondance internationale*, no: 15, 1930.

Bunalım analizinden, analiz bunalımına (1934-1939)

1935'ten itibaren iktisadi analiz hem nicel, hem de nitel olarak daha da azaldı. Gazetelerdeki ve dergilerdeki makaleler daha az görülür oldu. Siyasi dönemeç, 1929'dan itibaren oluşturulmuş olan kapitalizmin genel bunalımını kontrpiyede bıraktı. Gerek faşist ülkeler ile diğerleri arasındaki ayrım, gerekse iktisadi toparlanma, devletin her türlü iktisadi müdahalesini faşizmle özdeşleştiren eski genellemelerde kalmayı zorlaştırdı. Aralık 1933'te, 13. Plenum sırasında, Amerika'nın *New Deal* siyaseti de, bu tarzda damgalandı! 1935'te VII. Kongre'de kapitalizm eleştirisinin tuttuğu yer, Komintern'in tutarlı bir iktisadi söylem sürdürmesindeki güçlükler bakımından öğreticidir. Kongre kürsüsünde, Varga, kısa bir konuşmayla, kapitalist ekonomilerin planlama çabalarının boşunalığını genel bir tarzda teşhir etti. Bunalıma karşı farklı mücadele planlarındaki demagojiyi teşhir eden Varga, Belçika, ABD veya Almanya'daki reformcu siyasetleri aynı eleştiri içinde birleştirdi! Ne var ki, siyasi gerekliliklerin yardımıyla, sosyal demokrat hükümetlere karşı, Hitler'in iktisadi siyasetini teşhir ederken kullandığından farklı bir ton benimsemek zorunda kaldı.

> Belçika veya Çek sosyalist partisi gibi, hükümete katılan bir sosyal demokrat parti birtakım planlı ekonomi manevralarına girişirse, Dimitrov yoldaşın daha önce açıkladığı gibi, reformist şeflerden şu talepte bulunmalıdır: Ne yapabileceğinizi gösterin! Planınızı gerçekleştirin! Her zaman dediğiniz gibi planınızın tümünü. İşçilerin durumunu iyileştirme sözünüzü tutun!

Ancak yapısal iktisadi reformlarla ilgili yargısı kesinlikle olumsuz kalıyordu:

> Burjuvazi iktidarda kaldıkça, burjuva devlet aygıtı varlığını korudukça, hisse senetlerinin satın alınması yoluyla sözde "ulusallaştırmalar", üretim araçlarının belli bir bölümünün büyük

> sermayenin egemenliğindeki burjuva devlete devri, burjuvazinin egemenliğini zayıflatmak bir yana, onu güçlendirir.[49]

Varga, *Correspondance internationale* dergisinde yayınlanan değerlendirmelerinde dünya iktisadi konjonktüründeki iyileşmeyi oldukça hızlı bir biçimde gördü.

> Egemen sınıflar, büyük burjuvazi, büyük toprak sahipleri ve büyük köylüler, geçtiğimiz 1936 yılına tatmin olmuş bir biçimde bakabilirler. İşler iyiydi. Fiyatlar yükseldi. 1937 için yapılan siparişler önemli boyutlardadır...[50]

Bu gelişmelerden hareketle KE'nin önceki analizleriyle ilgili eleştirel dersler çıkarmaktan uzak duran Varga, tam tersine tavsiyelerini de dikkate alan Stalin'in analiz yeteneğine yüksek değer biçti!

> Sovyetler Birliği KP'nin XV. Kongresi'nden bu yana geçen on yıl, Stalin'in raporunda dünyadaki durum ile ilgili olarak yaptığı analizin doğruluğunu parlak biçimde onayladı. Stalin, bu analizinde, 1926'da kapitalist ekonomideki üretimin, savaş öncesi düzeyine genel olarak ulaştığını, kısmen de aştığını tespit ediyordu.[51]

Kapitalizmin genel bunalımı terimi, daha ender kullanılmakla birlikte, KE'nin stratejik metinlerinde tamamiyle ortadan kalkmadı; propaganda söyleminde ve gazete makalelerinde ise bu tür ifadeler sessizce geçiştirildi.

Japonların Çin'e taarruzu, İspanya'da iç savaşın başlaması ve silahlanma siyasetlerinin hızlanmasıyla birlikte yeniden canlanan bu fikrin piyasaya tekrar sürülmesi için 1937'nin sonlarını beklemek gerekti.

---

49 Komünist Enternasyonal VII. Kongresi, kısaltılmış tutanak, Moskova, 1939, s. 325.

50 "L'année 1936: regards en arrière et perspectives", *Correspondance internationale*, no: 12, 15 Mart 1937.

51 Eugen Varga, "Développement socialiste et capitaliste au cours de ces dernières années", *Correspondance internationale*, no: 53, 11 Aralık 1937.

> Kapitalist sistemin genel bunalımı sürüyor. Bu bunalım, on milyonlarca işsizin varlığında, İspanya ve Çin savaşlarında, Akdeniz'deki korsanlıkta, proletaryanın belini büken şimdiye kadar görülmemiş keskinlikteki sefalette, köylü yığınlarının sürekli yoksullaşmasında ifadesini buluyor.[52]

1937'de ABD'de görülen iktisadi yavaşlama, bunu kapitalist ekonominin sadece döngüsel dalgalanmalara tabi olmakla kalmayıp ABD ekonomisi 1929'daki düzeyine ulaşamadan yeniden bir bunalımla karşılaştığı için durumunun daha da kötüleştiğinin kanıtı olarak gören KE'nin rahatlamasını getirdi. Bu, ayrıca, 1933 ve 1934'te depresyonun bittiğini kabul eden KE'nin tereddütlerini *a posteriori* haklı göstermeye de vesile oldu.

> Bilindiği gibi, Stalin yoldaş, XVII. Kongre'de, yeni bir atılıma ve sanayide yeni bir serpilip gelişmeye varmayan, özel nitelikte bir depresyon tezini ortaya koydu. Kapitalist ülkelerin en zengini olan ABD'de ortaya çıkan yeni kriz, bu tezi en çarpıcı bir biçimde doğruladı.[53]

İktisadi güçlüklerin açık işaretleri dünya ekonomisini etkilemeye başladığı andan itibaren, Komintern Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden beri görülen gelişimine yeniden geri dönebildi. Bu, yıllardır terk edilmiş bir düşüncenin yeniden öne sürülmesine vesile oldu. Gözle görülür bir ihtiyatlılığa rağmen, ABD'deki iktisadi faaliyetteki güçlü gerileme, aralarında birtakım farklılıklar olan kapitalist ülkelerin tümünde güçlüklerin artmasına yolu açtı.

> Özetleyecek olursak: ABD'deki bunalım, gelişmesindeki hız itibariyle 1929 bunalımını geride bıraktı. Bir iyileşme beklenmesine olanak verecek herhangi bir işaret yok. Büyük Britanya'da ve bir dizi başka ülkede, bunalım ağır ağır gelişiyor. Savaş içindeki faşist ülkelerde, Japonya, Almanya, İtalya'da, bunalım özel

52 *Ibid.*

53 "Une nouvelle crise aux Etats-Unis", *Correspondance internationale*, no: 55, 25 Aralık 1934.

> bir biçim alıyor; bunalımın ağırlığı, burjuva demokratik ülkelerdekinden çok daha güçlü bir biçimde emekçi kitlelerin sırtına yıkılıyor.[54]

Ancak kısa süre sonra bu öngörüler boşa çıktı ve 1938 sonbaharında KE bunu kapalı bir biçimde kabul etti. Haziran ve temmuz aylarında ABD'de gözlemlenen borsa hareketleri, ABD'deki bunalımın hiçbir biçimde kimi sanayi dallarında depresyondaki en üst noktasını geride bıraktığını söylemeye izin vermez; bunlar, görüldüğü kadarıyla, bu arada savaş patlak vermediği takdirde bunalımda yeni bir derinleşmenin kısa süre sonra görüleceği geçici fenomenlerden ibarettir.[55]

1939 başlarında iktisadi analizde herhangi bir değişiklik hissedilmedi: Farklı kapitalist ülkelerin özdeşleştirilmesi bir yana, gerek siyasi, gerekse iktisadi durumları alabildiğine farklı ele alındı. Faşist ülkelerin savaş ekonomisine girişi, kapitalist rekabetin kurallarının geçerliliğini koruduğu demokratik ülkelerdeki durum karşısında daha da öne çıkartıldı. Devletin iktisadi müdahalesiyle bağlı ortak özelliklerin ötesinde, farklılıkların altı çizildi.

> Ülkeleri iki gruba ayırıyoruz: Demokratik ülkeler grubu ve faşist saldırgan ülkeler grubu. Demokratik kapitalist ülkeler ekonomisi, silahlanma ve devletin "düzenleyici" etkisi belli bir deformasyon yaratsa da "normal" kapitalizmin yasalarına göre hareket ediyor. Faşist saldırgan ülkelerde (tıpkı onların taarruz ettiği İspanya ve Çin gibi demokratik ülkelerde), ekonomi tümüyle savaşa dayanıyor. Üretim hacmindeki değişiklikler, bu nedenle, kapitalist yeniden üretimin döngüsel hareketinin belirtileri olarak değerlendirilemez. Bunlar, bir savaş ekonomisinde hiçbir zaman tatmin edilemeyecek olan sürüm piyasası olanakları tarafından

54 "Le développement de la crise économique", *Correspondance internationale*, no: 23, s. 484-485, 16 Nisan 1938.

55 "La situation économique mondiale au 2e trimestre 1938", *Correspondance internationale*, no: 47, 15 Eylül 1938.

değil de sabit sermayenin ham madde ve diğer unsurlar bakımından sınırlı ikmali tarafından belirleniyor.[56]

Bu ayrım, Asya'da patlak vermiş ve gelecekteki dünya savaşının habercisi olarak değerlendirilen emperyalist savaşın dışlileri karşısında yine de göreceli olarak kaldı. Konjonktürel iktisadi analiz ile genel siyasi görüş arasındaki bu çelişkiler, Komintern'in çarpışan değişik emperyalist devletler arasında artık fark olmadığı değerlendirmesini yaptığı Eylül 1939'dan itibaren ortadan kalktı. Bunda, Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı'yla bağlı yeni ideolojik akıl yürütmenin doğrudan bir yankısı görülebilir.[57]

Böylece Komintern'in iktisadi öğretisi, ilk zamanlar devrimci umutlardan güç alan dünya ekonomisinin globalliği kartını oynayan bir iktisadi analiz bakımından bir deney tahtası oldu. Dünya ekonomisinde oluşan dönüşümlerin boyutlarını oldukça zor ölçtükten sonra, Komintern'in iktisadi analizi, Stalincileşmeyle eşzamanlı olarak, gözleme dayalı teorik bir yaklaşım özlemini terk ederek analizi parçalara böldü ve siyasi radikalleşme ile pragmatizm arasında sallanıp durdu; böylece geleneksel olarak bu analizden eylem için gerekçeler çıkartan işçi hareketi bakımından yararsız değilse de geniş ölçüde duyulmayan bir söylem haline geldi. Gerçekten de bu, siyasi eylemin ivediliği karşısında iktisadi analizde kalıcı bir zayıflamaya damgasını vurdu.

56 "La situation économique mondiale au 2e trimestre 1938", *Correspondance internationale*, no: 25, 2 Mayıs 1939.

57 Bkz. yukarıda 5. Kısım.

Bölüm 8

Sınıfsal Devlet Eleştirisi

Devlet sorunu, Komintern'in doğrultusunun ayırt edici özelliklerini oluşturan resmî metinlerde önemli bir yer tutar. Kapitalist devletin sorunlarına göndermede bulunma, komünist kültürde esastır. Bu, kısmen Lenin'in ve Komintern'in kuruluş yıllarının mirasıdır. Bu aynı zamanda sosyal demokrat partilerle sonucu belirleyici ayrılma noktasıdır. Kapitalist ülkelerde devletin analizi, nihayet, Komünist Enternasyonal örgütlenmesinin genel doğrultusuna, en yetkin göstergelerinden biri olacak kadar sıkı sıkıya bağlıdır. Kapitalist devlet karşısındaki tutum, devrimci projenin oluşturucusudur; ancak Komintern'in genel kronolojisinde görülen gelişmeleri ve farklılaşmaları yaşamıştır. Yine de bu sorunun özel bir tarihi vardır: Komintern'in devletle ilgili konumları, hattındaki dalgalanmaların basit bir fotoğrafı değildir. Önemleri dikkate alındığında bu sorunlar komünist faaliyetin bütününü olduğu gibi 1920'li yılların başlarında oluşan stratejinin özünü de ilgilendirir. Kapitalist devletle ilişki, dolayısıyla, 1920'li ve 1930'lu yıllar boyunca güçlü bir sürekliliğin yanı sıra hissedilir dalgalanmaların da damgasını taşıyan bir stratejinin çelişkilerini de toplulaştırmıştır.

Komintern'in devlet hakındaki söylemi ve görüşleri üç düzeyde düzenlenir.

En bilinen ve en istikrarlısı olan birinci düzey, kapitalist devletin yıkılması gerektiğini söyleyen genel eleştiridir. Devletin iktisadi rolünü merkeze koyan ikincisi, belli başlı kapitalist ülkelerdeki

gelişmeleri hesaba katar. Ancak 1925 ile 1928 arasında hızlı bir atılımdan sonra, teşhire dayalı, ancak sınırlı ampirik incelemeler artarken teorik çalışmalardaki gerileme nettir. Üçüncü düzey, siyasi sistemin biçimlerini odak alan görüşlerdir. 1926-1928 arası başlayan bu incelemeler, sınırlı ve konjonktürel olarak yeniden ele alınacağı 1934 yılına kadar uzun süre durduruldu. Görüldüğü gibi, bu üç çerçeve için kronoloji tamı tamına aynı değildir. İçinde birlikte var oldukları genel doğrultuyla ilgili her türlü değerlendirmeden önce bunların ayrımlı analizini yapmak gerekir.

Radikal eleştiri düzeyi

Burjuva devletinin ve onun farklı siyasi biçimlerinin radikal eleştirisi, Komintern'in ilk iki kongresinin çalışmalarında büyük bir yer tuttu.[1] Nitekim II. Kongre'de parlamentarizm ile ilgili *Tezler* parlamenter kurumların artık ilerici karakterlerini kaybetmiş olduğunu belirtir.[2] Bu tez, mantıksal olarak, devlet kurumlarının zorunlu devrilmesini dile getirmeye yol açar:

> Burjuvazinin hükümet makinesinin belli başlı aygıtlarından birini oluşturan burjuva parlamentosu, tıpkı genel olarak burjuva devleti gibi, artık proletarya tarafından fethedilemez. Proletaryanın ödevi burjuvazinin hükümet makinesini, ister cumhuriyet, isterse anayasal monarşi olsun, parlamenter kurumlarıyla birlikte berhava etmekten, yok etmekten ibarettir.[3]

1 KE I. Kongresi, "Plate-forme de l'Internationale". Belgenin yarısı "siyasi iktidarın fethi"ne ve burjuva demokrasisinin eleştirisine ayrılmıştır. *Manifestes, thèse et résolutions des quatre premiers congrès mondiaux de l'Internationale communiste, 1919-1923, op. cit.*. Türkçesi için bkz. *Lenin Döneminde Komünist Enternasyonal - Belgeler*, MAYA Kitapları, İstanbul 1997, *age.*

2 "Önceki dönemde, gelişmekte olan kapitalizmin aracı olarak parlamento, belli bir anlamda, tarihsel ilerleme için çalıştı. Ayırt edici özelliği emperyalizmin zincirlerinden boşanması olan bugünkü koşullarda parlamento bir yalan, hile, şiddet, yıkım aracı haline geldi. Burjuva devletinin kurucu unsuru olan parlamento da yıkılmalıdır." "Le Parti communiste et le parlementarisme", II. Kongre, *Manifestes, thèse et résolutions des quatre premiers congrès mondiaux de l'Internationale communiste, 1919-1923, op. cit.*. Türkçesi için bkz. *Lenin Döneminde Komünist Enternasyonal - Belgeler*, MAYA Kitapları, İstanbul 1997, c. 1.

3 *Ibid.*

Burjuva devletinin bu radikal eleştirisi, onun siyasi biçimlerinin hepsini ve yeni bir sosyal temele ve organizasyona sahip bir devlete, yani Sovyet türünde proletarya devletine yer açmak üzere parçalanması gereken aygıtlar bütününü kapsar. 1920'li yılların başlarında Komintern ve genç komünist partileri, burjuva devletinin adım adım demokratikleşmesinin olanaklı hale geldiğini kabul eden sosyal demokrasi ile aralarına böylece sınır çekiyordu.

Özcesi, Komintern'in devlet üzerine ilk görüşü, radikal eleştiri ile şiddetli olumsuzlamayı birleştirir. Bu, Birinci Dünya Savaşı ertesinde burjuva toplumundaki sarsıntının onmaz göründüğü ölçüde de doğrulanmış gibiydi. II. Kongre'nin *Bildirisi* şunu ilan etti: "İç savaş tüm dünyada gündemdedir."[4] 1921'de de, III. Kongre, bu önermeyi olaylar tarafından doğrulanmış gibi göründüğünden daha da güçlü biçimde yineledi.[5] Bu koşullarda, komünist partilerin yön verdiği siyasi mücadele esas itibariyle ayaklanmaya yönelikti. Burjuva devleti çerçevesinde yürütülen siyasi mücadeleler ikincil önemdeydi. Lenin'in etkisiyle yine de "burjuva parlamentosu kürsüsünün bu ikincil dayanak noktalarından biri olduğu"[6] kabul edildi. Seçimlere katılım, propaganda faaliyetini ve kitlesel ajitasyonu geliştirmek üzere öğütlendi.

Özcesi, burjuva devleti sorunu, başlangıçta, devletin gelecekteki parçalanması perspektifine bağlıydı. Özellikle Orta Avrupa'daki otokratik rejimlerin yıkılmasının beslediği bu görüş, şematik olmakla kalmıyor, aynı zamanda Batı Avrupa ülkelerindeki siyasi durumla da desteklenmiyordu. Aslında, KE bakımından sosyal demokrat konumlarla arasına sınır çekmenin

4 *Ibid.*

5 "*Beklememiz gereken şey, ne dünya devriminin yumuşaması, ne de dalgalarının geri çekilmesidir; beklememiz gereken tam tersidir: verili koşullarda, sosyal antagonizmalarda ve sosyal kavgalarında ivedi bir azgınlık, çok daha olabilir şeydir.*" III. Kongre, "Thèses sur la tactique", *Manifestes, thèse et résolutions des quatre premiers congrès mondiaux de l'Internationale communiste, 1919-1923, op. cit.*. Türkçesi için bkz. *Lenin Döneminde Komünist Enternasyonal - Belgeler*, MAYA Kitapları, İstanbul 1997, c. 1.

6 II. Kongre Bildirisi, *op. cit.*.

aracını oluşturduğundan bu görüş esas itibariyle farklılığı ortaya koyucu bir rol oynuyordu. Devrimci perspektifler ortadan kalktığında bile, bu teorik konumlar korundu. Burjuva devletinin radikal eleştirisi, adım adım Komintern'in, teorik planda, devrimciler ile reformistleri ayıran ideolojik aracı haline geldi. Bu eleştiri özellikle, Alman Sosyal Demokrat Partisi 1927'de Kiel'de yapılan kongresinde "örgütlü kapitalizm" tezini geliştirdiğinde pekişti.[7]

1928'deki VI. Kongre'de kabul edilen Komintern Programı'nda bu sorunun yeri, devlete ilişkin söylemin durumunu gayet güzel gösterir.[8] Proletarya diktatörlüğü ve devrim sonrası yeni devlet açık bir tartışma konusu olmadı. Sadece Savaş Komünizmi ve Yeni Ekonomi Politikası (NEP) tartışmaları sırasında dolaylı bir biçimde ele alındı. Programın "geçiş dönemi ve iktidarın proletarya tarafından fethi" bölümü, sorunu devletin fethi stratejisi bakımından ele aldı.[9] Bu pasajda, "burjuva devletinin hazır aygıtının parlamenter çoğunlukla barışçıl bir fethinin" söz konusu olamayacağı anımsatıldı.[10]

Yenilikçi görüş uzun süreli bir süreç olarak sunulan sosyalizme geçiş ile ilgiliydi. Böylece "proletaryanın dünya diktatörlüğü, tek, eşzamanlı ve evrensel bir eylem olarak değerlendirilemez." Bu tez, SSCB'de, yani tek bir ülkede sosyalizm inşasına verilen öncelikle eklemlendi. Ama aynı zamanda, Buharin ile birlikte, dünya devrimini birçok gücün, kapitalist ülkeler proletaryasının, sömürge halklarının ve Sovyet devletinin birleşimi olarak sunan bir görüşle

---

7 Aldo Agosti, "Esperienze e problemi del movimento socialista fra le due guerra mondiale", *Quaderno della Fondazione Giangiacomo Feltrinelli*, no: 34, Milano, Franco Angeli, 1987.

8 Ernesto Ragionieri, "*Il programme dell'Internazionale comunista*", *La Terza Internazionale e il partito comunista italiano* içinde, *op. cit.*.

9 *Programme de l'IC*, Bureau d'Editions, Paris, 1928.

10 "*İktidarın proletarya tarafından fethi, burjuvazinin iktidarının şiddetle ortadan kaldırılması, yerini proletarya iktidarının her şeyden önce sömürücülerin direncini kırmaya yönelik baskı araçlarının oluşturduğu yeni organlarının aldığı kapitalist devlet aygıtının (burjuva ordusu, polis, bürokratik hiyerarşi, mahkemeler, parlamento, vb.) yıkılmasıdır.*" *Ibid.*

de bir arada ele alındı.[11] Ne var ki bu yenilikçi fikirlerin devlete ilişkin tezler üzerinde yansıması olmadı. Nitekim proletarya diktatörlüğü ile ilgili paragraf, burjuva devletinin yıkılmasıyla ilgili klasik formülleri yineledi. Buharin, değişik konuşmalarında, devlet faaliyetlerinin sadece iktisadi boyutunu işledi. Burjuva devleti ve proletarya diktatörlüğü ile ilgili tezler değişmedi. Dokunulamaz bu tezler, "iktidarın proletarya tarafından fethi"[12] bölümünde belirtildiği üzere KE'nin stratejisindeki sürekliliğini gösterir. Böylece, temel önemde olmasına rağmen, bu tezler, 1928 yılına kadar, metinlerde ve tartışmalarda hiçbir zaman ön sırada yer almadı.

Ancak Temmuz 1929'da yapılan 10. Plenum'dan itibaren, burjuvazinin diktatörlüğü ve yıkılmasının gerekliliği metinlerin ön sırasına geldi. Buharin'e yöneltilen eleştiriler bunun iyi bir göstergesidir. Değişik söylevlerinde Stalin, görüşü aslında farklı bir sorunsalla ilgili olsa da sürekli olarak Lenin'e atıfta bulunuyordu. Stalin, Komintern'in 1919 ve 1920'deki I. ve II. Kongrelerindeki, sözel benzerlik dışında, tamamen farklı olan bir analize dayanarak, burjuva devletindeki bunalımdan ve onun yakın gelecekte devrimci yıkılışından söz ediyordu. Gerçekten de sınıf mücadelesindeki büyümenin, devletin genel faşistleşmesi süreci çerçevesinde gerici siyasete ve parlamentarizmin bunalımına eşlik ettiği önermesini ileri sürüyordu. Sınıf mücadelesindeki bu büyüme, burjuvazinin diktatörlüğünün maskesini alaşağı edecek ve onun devrilmesinin koşullarını yaratacaktı. Burjuva diktatörlüğünün yıkılışı, reformcu rakiplerinin yerini alan devrimci örgütlerin etkisiyle kitlelerin artan radikalleşmesi sayesinde olanaklı olacaktı.[13] 1929 ile 1933 arasında serpilip geliştirilen bu tezler, devlet yapılarının ve faaliyetlerinin basitleştirilmiş bir anlayışına dayanıyordu. Kurumsal biçimlerin gelişimi, devletin büyüyen iktisadi rolü öyle-

11 Buharin'in bu sorunlarla ilgili katkısının özgünlüğü, Roma'da 1980'de kendisiyle ilgili olarak düzenlenen kolokyum sırasında aydınlatıldı. Instituto Gramsci, *Bucharin tra rivoluzione e riforme*, Roma, Editori Reuniti, 1982.

12 *Programme de l'IC*, Bureau d'Editions, Paris, 1928.

13 Stalin, *Questions du Léninisme, Discours au plénum du CC de l'URSS, avril 1929, op. cit.*

sine göz ardı edilmiştir ki kapitalist devletin yıkılması, yeniden tarihin gündemine gelmiştir. Aralık 1933'te, 13. Plenum Tezleri'nde "Ana slogan: Sovyet iktidarı uğruna"[14] olarak belirlendi. Böylece, Lenin'in öngördüğünden farklı bir yol izleyerek varılacak sonuç değişmeden kaldı. Burjuva devletinin yıkılışı, Komintern'in devrimci stratejisinin köşe taşlarından biridir. 1934-1935'ten sonra bile, ne yeni görüşlerin, ne de değişikliklerin görüldüğü bir alandır. Sadece –burjuva devletinin yıkılışı ve proletarya diktatörlüğünü kuran bir devletin inşası– devrimci hedefe göndermelerin gitgide daha az rastlanır olduğuna işaret edilebilir. Yenilik, burjuva devletin demokratik biçimlerinin savunulmasına, yani işçi hareketinin bundan yararlanabileceği kimi ülkelerde parlamenter demokrasiye gösterilen dikkattedir. Ancak bu ara hedef, tartışma gündemine getirmeksizin stratejik hedefi, en azından Komintern yöneticilerinin gözünde silikleştirir. Farklı düzlemlerde bunların üst üste konması, çelişkili olan her şeyi gizlemeye olanak verir.

Devletin iktisadi rolü

V. Kongre'nin (1925) ertesinde, Komintern'de farklı kapitalist ülkelere ilişkin somut bir iktisadi analiz gelişti. Gerçekten de kapitalizmin "**istikrar bu**lma"sını tespit etmek ve SSCB'nin bu ülkelerin bazılarıyla kurmak istediği ticari ilişkileri göz önünde tutmak gerekiyordu. Ancak büyük emperyalist güçlerin ekonomisinde devletin yeni rolünün analizi arkadan geliyordu. Bu analiz, ilk kez SSCB KP XV. Kongresi'nde Buharin tarafından sistemli bir biçimde ortaya kondu; Buharin bunu o zamanlar **devlet kapitalizmi** formülüyle özetliyordu. Bu analiz, daha önce de belirtildiği üzere, anında Manuilski'nin ve Lozovski'nin eleştirilerine yol açtı.[15] Buharin yine de, bu analizi VI. Kongre'de konuşmalarında ve program taslağında yeniden ele alarak geliştirdi. Tartışılan, değişikliklere uğrayan ve kabul edilen program taslağı devlet kapitalizmi terimini ve bunun arkasında yatan analizleri korudu.

14 Thèse du 13e plénum, *Correspondance internationale*, no: 1-2, 15 Ocak 1934.

15 *Correspondance internationale*, no: 1, 1928.

Her ne kadar devlet kapitalizmi teorisi kolektif çalışmanın bir ürünüyse de, Buharin'in görüşü ile Varga'nın görüşü arasında ayrım gözetmek gerekir. Devletin yeni iktisadi rolüne ilişkin analizleri tam olarak örtüşmüyordu. Buharin, kapitalizmdeki yapısal değişiklikleri, onun toplulaşma yönündeki eğilimlerinin bir dışa vurumu olarak görüyordu. Ona göre hareket iki yönlüydü zira bir yanda tekelci toplulaşmanın gelişimi, diğer yanda ise ekonomide devletin işlevlerinin artışı vardı. Özellikle Almanya'da, devletin konzernler karşısındaki bağımlılığı bunun sonucuydu. VI. Kongre önünde, Buharin, vurguyu büyük burjuvazinin iktisadi organizasyonları ile devletin iktidar organlarının kaynaşmasına yaptı. Nihai Tezler bu fikri benimsedi.[16]

Devletle ilgili en sistemli ve en önemli iktisadi çalışma, Varga'nın *L'économie de la période de déclin de capitalisme après la stabilisation* adlı kitabıdır.[17] Devlet kapitalizmine ayrılan bir bölümde Varga devletin iktisadi rolünün geniş bir teorik analizini şöyle sunar: "Özetle şöyle diyebiliriz: Devlet kapitalizmi, yani kapitalist devletlerin iktisadi yaşamına devletin müdahalesi." Varga, devlet müdahalesinin eski biçimleri, bütçe aracılığıyla basit düzenleme faaliyetleri ile devletin sanayi ve taşımacılık işletmelerini üstlenmesi gibi yeni biçimler arasında ayrım gözetiyordu. Varga, devletin iktisadi rolündeki bu genişlemeyi iktisadi faaliyetlerin sosyalleşmesindeki gelişme ve kâr oranlarındaki kalıcı farklılaşma ile açıklıyordu.[18] Varga böy-

16 "*Öte yandan gerek (devlet elektrik santralleri, belediyelerin sanayi ve taşımacılık işletmeleri) sözcüğün saf anlamıyla devlet kapitalizmi biçiminde, gerekse patron organizasyonlarının devletin erk organlarıyla artan kaynaşması biçiminde devlet kapitalizmi eğilimlerinde bir artış da gözlemlenmektedir*", Thèses du VIe Congrès, *op.cit.*

17 Eugen Varga, *L'économie de la période de déclin de capitalisme après la stabilisation*, Paris, Bureau d'Editions, 1928.

18 "*Kapitalist devletin ikili karakteri bu alanda kendini gösterir. Sadece, özel kapitalistlere verilse, onların elinde kapitalist sınıfın bütünü bakımından tehlikeli bir tekel oluşturabilecek iktisadi işlevler devletleştirilmekle kalmıyor, ama aynı zamanda devlet, özel kapitalistlere verildiği takdirde onlara hiçbir kâr getirmeyecek işlevleri de üstleniyor: Özel kişiler veya şirketler açısından işletmesi kârlı olmayan karayollarının, demiryollarının yapımı.*" Eugen Varga, *L'économie de la période de déclin de capitalisme après la stabilisation, op. cit.*

lece, artık finans sermayesi ile bağlı bulunduğu ölçüde devlet ile sosyal sınıflar arasındaki ilişkide de bir dönüşüm olduğunu kabul ediyordu:

> Bugünkü devletin artık burjuvazinin bütününün devleti değil de tekelci kapitalistlerin küçük bir kliğinin devleti olduğunu da bu açıklar. Devlet artık burjuvazinin bütünün çıkarlarını değil, bir avuç tekelci kapitalistin çıkarlarını temsil eder.[19]

Varga, Buharin'in kullandığı kaynaşma teriminden kaçınır. Onun yerine "tekelci büyük organizasyonların devlet üzerindeki egemenliği veya tekelci kapitalist organizasyonların ve grupların hükümetin iktisadi siyaseti üzerindeki etkisi" gibi esasa daha az giren ifadeleri tercih etti. Devlet kapitalizmi analizi, sonuç itibariyle, savaş sonrasında devletin iktisadi rolündeki fiilî gelişmeyi anlamak için önemli bir entelektüel girişimdi. Kuşkusuz, kimi yanları itibariyle basitleştiriciydi zira devletin iktisadi, siyasi ve ideolojik işlevleri arasındaki bağlamlı bütünlüğü abartarak devlet organizmaları ile büyük iktisadi grupların iç içe geçiş derecesini olduğundan daha yüksek görüyordu. Kapitalizmin intibak yeteneklerini vurgularken, yüz yüze bulunduğu zorlukları küçümsüyordu.

1929'da devlet kapitalizmi analizi, Buharin'e karşı taarruza geçen Stalin'in en çok tercih ettiği hedeflerden biri oldu. Buharin'in büyük kapitalist ülkelerin iktisadi siyasetlerindeki bağlamlı bütünlük ve ekonomideki yeni organizasyon tarzları ile ilgili görüşleri özellikle eleştirildi. Artık pek az kullanılan **devlet kapitalizmi** terimi, eski analizlerin kimi parçaları korunsa da, kısa süre sonra reddedildi. Böylece devlet-tröst kaynaşması tezi, devletin faşistleşmesi tezinin teorik temelini oluşturdu.

1929 ile 1933 arasında devletin iktisadi rolü analizi geriledi; o kadar ki bunalımın süregitmesi, devlet müdahalesine rağmen kapitalist ekonomide artan anarşi tezini meşrulaştırdı. Bununla birlikte, 1932'den itibaren, devletin farklı iktisadi siyasetleri ve

19 *Ibid.*

yeni müdahaleleri, savaş zamanındaki devlet kapitalizmine yeniden ulaşmak için bulunmuş geçici ve umutsuz çözümler olarak değerlendirildi.[20] Roosevelt'in siyaseti ve ekonominin organizasyonunda her türlü sosyal demokrat doğrultu, küçümsenerek teşhir edildi. Kuşkusuz Varga, bunalım üzerine kaleme aldığı 1934'teki eserinde, beş yıldır terk edilmiş devlet kapitalizmi analiziyle yeniden bağ kurdu. Ne var ki o da bu analizin sadece düzenlemeyle ilgili yanlarını, yani aslında en klasik ve yüzeysel yanlarını ele aldı: bütçenin artan rolü, devletin dış ticarete genişleyen müdahalesi, kredi, fiyat hareketleri.[21] Buna karşılık Varga yapısal iktisadi dönüşümleri 1928 yılındaki eserinde vurgulamış olmasına rağmen devlet faaliyetinin yeni biçimlerini görmezden geldi.[22]

Devletin siyasi biçimlerinin analizi

Devletin siyasi biçimlerindeki farklılık, Komintern tarafından ancak yavaş yavaş dikkate alındı. Başlangıçta, II. Kongre'de kabul edilmiş olan Lenin'in analizleri vardı. Bu analizler, her komünist partisi için, özellikle seçimlerin ve genel olarak parlamenter sistemin sunduğu her türlü legal faaliyet olanağını kullanmanın gerekliliğine vurgu yapıyordu.[23] 1921'den itibaren devrimci dalga sönmeye yüz tutunca, Komintern burjuva devletlerinin direncini yeniden değerlendirdi: "Burjuvazinin sahip olduğu sınıfsal güç duygusu ve devlet organlarının dışsal sağlamlığı tartışmasız olarak güçlenmiştir."[24] Burjuva devletinin göreceli

20 Otto Wille Kuusinen, *Correspondance internationale*, no: 11, 1934.

21 Eugen Varga, *La Crise, économique, sociale, politique*, giriş Jean Charles ve Serge Wolikow, Paris, Edition sociales, yeniden basım, 1975.

22 Eugen Varga, *L'économie de la période de déclin de capitalisme après la stabilisation, op. cit.*

23 *Thèses*, IIe Congrès, *Manifestes, thèse et résolutions des quatre premiers congrès mondiaux de l'Internationale communiste, 1919-1923, op. cit.*. Türkçesi için bkz. *Tezler*, II. Kongre, *Lenin Döneminde Komünist Enternasyonal - Belgeler*, MAYA Kitapları, İstanbul 1997, c. 1.

24 *Thèses sur la situation mondiale*, IIIe Congrès, 1921, *ibid.*

güçlenmesinin bu kabulü, burjuva egemenliğinin olanaklı farklı biçimleri konusunda yeni bir algı getirdi. İtalya'da faşizmin iktidara gelişiyle ve Fransa ve Büyük Britanya'da sosyalist partilerin ilerlemeleriyle karşı karşıya gelen Komintern, analiziyle her iki olguyu tek bir hareketle kucaklamayı denedi. Faşizmin zaferi şu anlama gelir:

> Legal baskı yöntemleri artık burjuvaziye yetmiyor, ancak faşist donanımlı ağ, burjuvazinin son kozudur. Beyaz muhafızların açık egemenliği, genel olarak bizzat burjuva demokrasisinin temellerine yönelmiştir.[25]

Sosyalist partilerin ilerlemesi, "oldukça yakın bir zamanda, çok önemli ülkelerde, açık burjuva gericiliğinin yerini 'demokratik-barışçı' bir döneme bırakması olanağına" işaret ediyordu.[26] V. Kongre sırasında güç kazanan bu analiz, farklı devlet biçimlerinin birbirlerini tamamlayıcılığının altını çiziyordu. Faşist biçim ile demokratik biçim, tek bir temel egemenliğin iki biçimi olarak algılanıyordu. 1921-1922'de komünist partilerin faaliyetinde yeni anlayışlar, tek cephe siyasetini ve kitlesel pratikleri içeriyor, ancak devlet biçimlerinin analizinde bir yenilik taşımıyordu. Oysa başlangıçta proletarya diktatörlüğünden ayırt edilen **İşçi ve Köylü Hükümeti** sloganı, böylesi bir görüşün atılımına elverişli bir zemin yaratıyordu. O zaman böylesi bir görüş geliştirilmediyse, bu, bu sloganın esas itibariyle taktik düzeyde kalmasındandır; zira hep devletin yıkılması ve proletarya diktatörlüğüne kısa süreli bir geçiş perspektifinde ele alınmıştır. Bu özel uğrakta Gramsci'nin bu konudaki görüşü de farklı değildir. İtalyan yönetici, III. ve IV. Kongrelerin komünist partilerin ittifak ve genişleme doğrultularına, Bordiga'nın sosyal demokrasiyle ittifaka düşman tezlerine karşı koymak

25 *Thèses du IVe Congrès*, 1922, *Manifestes, thèse et résolutions des quatre premiers congrès mondiaux de l'Internationale communiste, 1919-1923, op. cit.*. Türkçesi için bkz. *IV. Kongre Tezleri*, 1922, *Lenin Döneminde Komünist Enternasyonal – Belgeler*, MAYA Kitapları, İstanbul 2002, c. 2.

26 *Ibid.*

üzere yüksek değer biçiyor, ancak genel hegemonya biçimleriyle henüz uğraşmıyordu.[27]

1926-1928 döneminde, özel olarak devlet biçimlerine yönelik ilk analizler ortaya çıktı. 1926 Şubat'ında 6. Plenum'a Fransa'daki durum ile ilgili sunulan analizler, iki yıl sonra 9. Plenum'un tezlerinin hâlâ merkezinde duruyordu. Ardından VI. Kongre ve 10. Plenum sırasında, İtalyan faşizminin niteliği tartışmalarında ve sosyal-faşizmin ele alınışında bu analizler ilk planda yer aldı.

Devletin demokratik biçimlerinin zamanını doldurduğu tezi, KE'nin ilk iki kongresindeki analizlerde baskındı. Bunu, elbette savaş sırasında büyük devletlerin iç siyasetindeki gelişmeler ve 1917'den itibaren devrimci hareketteki atılım meşrulaştırıyor gibi görünüyordu.[28] O tarihî bağlamda ortaya konan bu tez varlığını korudu. 1926'dan sonra Komintern devlet biçimlerini daha yakından analiz ettiğinde bile yerinde durdu. İktisadi atılıma, tekelci sermayenin büyümesine ve sosyal egemenliğinin genişlemesine yapılan vurgu bu ilk teze yeni bir güç kattı.

KE VI. Kongresi'nde demokratik biçimlerin zamanını doldurduğu görüşü geniş ölçüde tartışıldı. Program komisyonundaki tartışmaları raporlayan Buharin, orada yaptığı konuşmayı şöyle özetledi:

> Gericiliğin parlamenter sistemin daha şimdiden tarihî rolünü bitirmiş olmasına bağlıdır denen şey, çağdaş kapitalizmin, tekelci kapitalizmin gelişiminin koşulladığı başka bir tarzda hükümet etme eğilimidir; bu eğilimi, sınıflar mücadelesindeki derinleşme, savaş perspektifi ve kapitalist gelişmenin diğer dönemleriyle karşılaştırıldığında kapitalist rejimin genel istikrarsızlığı belirliyor. Güçlü bir merkezî iktidar yaratma, burjuvazinin tüm güçlerini tek bir noktada toplulaştırma, küçük burjuva partilerin gereksiz sisteminin ortadan kaldırılması eğilimi bunun sonuçlarıdır.[29]

27 *Studi Gramsciani*, 1958 Kolokyumu, Roma, 1973.

28 Bkz. yukarıda 2. Bölüm.

29 *Correspondance internationale*, no: 145, 1928.

Devlet kapitalizmi değerlendirmesiyle bağlı bu analiz, tıpkı bu değerlendirme gibi, belli başlı kapitalist ülkelerde süregitmekte olan siyasi evrimin genel karakterini ortaya koymayı deniyordu. Bu analizin, kapitalist istikrar okuması devrimci perspektifi doğruladığı ölçüde, Komintern yönetimi bakımından acil siyasi bir önemi vardı. Ancak bu analiz üstünkörü kaldı; çünkü kaçınılmaz yasa düzeyine yükseltilmiş birtakım eğilimleri tek yanlı olarak genelliyordu. Demokrasinin tartışma konusu yapılmasını meşrulaştırıyor ve demokrasi savunucuları haline gelen sosyalist partilere boş alan bırakıyordu.[30] VI. Kongre tezleri, bütün ülkelerde "burjuva devlet rejimi"nin gerici evriminin altını çizdi.[31]

KE'nin devlet biçimleriyle ilgili görüşü, 1928-1929'da faşizmle ve sosyal demokrasinin devlet aygıtıyla bütünleştirilmesiyle ilgiliydi. Her ne kadar teorik temeli demokratik biçimlerin zamanını doldurduğu tezi olsa da bu görüş tek tip değildi. Gerçekten de, tam da o dönemde, Komintern yönetici çevrelerinde bir değil, birbirinden ayrı iki analiz vardı. Komintern yöneticileri devletin reorganizasyonunun yorumlanmasında görüş ayrılığına sahipti. Bir analize göre İtalya'da, Almanya'da veya Fransa'da dünya çapında özdeş bir genel gericileşme söz konusuydu. Bu evrensel faşistleşme süreci, sosyal demokrasinin aktif rolünü de içeriyordu. Diğer analiz ise, gericilik biçimlerinin özgüllüğünün ve çeşitliliğinin altını çiziyordu: İtalya'daki faşizm, Fransa'daki Union nationale'den [Ulusal Birlik] ayırt ediliyordu ve iktidardaki sosyal demokrasi faşizmle özdeşleştirilemezdi. Buharin, VI. Kongre'de komisyondaki tartışmalarda ifade edilen farklı bakış açılarını sunarken bu görüş ayrılıklarını da herkesin önünde ka-

30 Bu analiz sadece Buharin'e ait değildir, o zamanlar oybirliğine sahipti. Ercoli [Togliatti] 1917 ile açılan tarihsel dönemin temel eğilimi olarak kapitalist gericiliğe ve devletin gerici dönüşümüne atıfta bulunur.

31 *"Kapitalizmin bugünkü kritik döneminin ifadesi olan bu evrim, siyasi zeminde demokrasinin ve burjuva parlamentarizminin genel bunalımında dile geliyor ve sermaye ile emek arasındaki tüm iktisadi çalışmalara benzersiz bir keskinlik katarak damgasını vuruyor." Thèses du VIe Congrès de l'IC*, "Burjuva devlet iktidarı"na ayrılan bölüm, *op. cit.*

bul etti.[32] Gelişmiş ülkelerde faşizmin zaferini dışlayanlara şöyle cevap veriyordu:

> Sonucu belirleyici rolü, ne şu ya da bu ülkedeki geriye gidişin derecesi, ne de sömürgelere sahip olup olmama belirliyor; faşizmin koşulları, her bir ülkedeki kapitalizmin sarsılma koşullarıdır.[33]

Sözcüklerini özenle seçmesine rağmen, sosyal demokrasi ile faşizmi özdeşleştirmeyi net bir biçimde reddediyordu:

> Sosyal faşist eğilimlerin sosyal demokrasiye özgü olduğu konusunda en küçük bir şüphe yoktur. Burada söz konusu olan eğilimlerdir, bitmiş bir süreç değil; sosyal demokrasi ile faşizmi aynı torbaya koymak mantıklı olmayacaktır.[34]

VI. Kongre'deki İtalyan KP delegasyonu, özgül devlet biçimi olarak faşizm ile ilgili düşünceyi en uzak noktaya kadar götürdü. Togliatti teorik derinleşmeyi kutladı ve şematik tezlerin verdiği zararları anımsattı.

> 1921, 1922 ve hatta 1923'te, faşizmden hep belirli bir dönemde ve koşullarda kapitalizmin işçi sınıfına karşı taarruzunun gelişiminin özel bir biçimi olarak söz ediliyordu. Bugün, sorun, kapitalist dünyanın nesnel çelişkilerinin derinleşmesiyle at başı giden, burjuvazinin ve burjuva devletinin siyasi kurumlarının gerici dönüşümü düzleminde ele alınıyor.[35]

---

32 *"Program Komisyonu'nda faşizm sorunu ile ilgili çok uzun ve ciddi tartışmalar yaptık. Aramızda iki eğilim kendini gösterdi. Kimi yoldaşlar faşizmin çok gelişmiş ülkelerin tümünde var olduğunu düşünüyor. Gerici eğilimlerin tümü, parlamenter sistemden burjuvazinin açıkça şiddete dayalı diktatörlüğüne geçiş eğilimleri, proletaryaya karşı mücadelede terör uygulanması eğilimlerinin tümü, burjuvazinin sınıfsal bir gönüllü ordusu oluşturma eğilimi vb., bütün bunlar onlar bakımından faşizm olarak değerlendiriliyor. Diğer yoldaşlar, bu da diğer bir uç, faşizmin özgül bir şey olduğunu, gelişmiş kapitalist ülkelerde faşizmden söz edilemeyeceğini kabul ediyorlar. Kişisel olarak ben gericiliğin faşist biçiminin, yani burjuvazinin işçi sınıfına taarruzunun, gerçekten de özgül bir biçimi olduğunu düşünüyorum. Faşizmin özgül özelliği, faşist mekanizmada yatıyor ve bu son derece önemli bir şey. Faşizmin mekanizmasındaki özellik, faşizmin gericiliğin özgül biçimi olarak geniş kitlelere, kent küçük burjuvazisi ve küçük köylülük ile proletaryanın kimi kesimlerine dayanmaya çalışmasında yatıyor." Correspondance internationale,* no: 145, 1928.

33 *Ibid.*

34 *Ibid.*

35 *Correspondance internationale,* no: 89, 1928.

Togliatti İtalya ile Fransa'yı karşılaştırarak değişik gerici siyasi biçimleri açıkça birbirinden ayırt ediyordu.

> Faşizm, kendi içinde tutarlı ve tam bir gericilik biçimidir. Ama gericilik faşizmden ibaret değildir. Faşizmden farklı, ama faşizm kadar büyük bir öneme sahip gericilik biçimleri vardır. Örneğin 1924'te yönetici sınıfların Fransız siyasi kurumlarında gerici bir dönüşüm yapma gereğinde oldukları açık bir biçimde görülmeye başlandığında, Fransız partisindeki kimi yoldaşlar "Faşizm burada!" sloganını attılar. Bu slogan yanlıştı. Bunu bugün çok açık bir biçimde görüyoruz. Fransa'ya gericilik geldi, ancak faşizmden tamamen farklı bir biçimde. Faşist bir hareketin gelişmesi yerine, Fransa'da burjuvazinin ve küçük burjuva solunun siyasi gruplarının parçalara ayrılıp gerici bir blok içinde emilmelerine tanık olduk. Faşizm maskesi yerine, gericilik, sol parlamenter kurumlar maskesini taktı.[36]

Devlet aygıtında faşizmin yarattığı dönüşümleri sosyolojik terimlerle yorumlama konusunda İtalyan KP yönetiminin görüşü, Buharin'inkinden daha hassastı.

> "Tamamen genel olarak denebilir ki, faşizm, sadece özel koşullarda ve esas itibariyle zayıf olan büyük sanayi burjuvazisi egemenliğini koruyup pekiştirmek üzere kitleler üzerinde şiddet ve siyasi baskının özel biçimlerine başvurmak ihtiyacı olduğunda gelişir. Ayrıca, gericilik, faşizm biçimini ancak kent ve kır orta ve küçük burjuvazisinin kimi katmanlarının yer değiştirmesinden yararlanarak "kitlesel" bir gerici hareket geliştirme olanağı olduğunda alabilir.[37]

Fransa KP Genel Sekreteri Sémard, İtalyan delegasyonunu destekledi ve Fransız partisi deneyine ve parti içindeki 1927 tartışmalarına atıfta bulundu.

> İtalyan delegasyonundaki yoldaşların dile getirdikleri, faşizmin kapitalist gericiliğin tek biçimi olamayacağı yönündeki görüşle

36 *Ibid.*

37 *Ibid.* Ayrıca bkz. A. Gosti "Togliatti e il fascismo", *Togliatti nel suo tempo, op. cit.*, s. 79-105.

> genel olarak hemfikiriz. Yoldaşlar, parlamentarizmin aşağılandığı, ikincil yanlarına indirgendiği, demokrasinin yerine finans kapitalizminin az-çok açık diktatörlüğünün geçirildiği doğrudur.

Sémard, sadece Fransız KP'nin eski solcu yöneticilerine bir eleştiri olarak değil, ama aynı zamanda 9. Plenum'dan bu yana sunulmuş kimi genelleştirmelere de bir mesafe koyma olarak kendini gösteren bir uyarıyı da ekledi.

> Bu, işçiler için yeterince aydınlatılmadıkça, hâlâ sosyal demokrasinin peşinden giden işçilere bu kanıtlanmadıkça, her durumu ve burjuvazinin ve sosyal demokrasinin hükümet ve partilerinin her gerici tezahürünü "faşizm" olarak nitelemekten geri durulmalıdır. Partide ve seksiyonlarda, gerçek siyasi durumun doğru analizini ortadan kaldırma ve bunun yerine otomatik bir sınıflandırma geçirme eğilimini yaşadık: sosyal faşizm, faşist sollar bloku, faşist hükümet, vb. Her şey faşistti.[38]

Buharin, Togliatti ve Sémard'ın genel olarak benzer adımları karşısında Alman delegasyonunun çoğunluğu, Manuilski veya Lozovski gibi SSCB KP yöneticileri ve Kolarov gibi Balkan partilerinin yöneticileri diğer bir görüşü savundular. Her iki taraf da, kapitalist ülkeler bütününde, farklı tempolarda olsa da, bir faşistleşmenin süregittiğini dikkate alarak devletteki dönüşümlerin birliğine vurgu yaptılar. Sadece devlet-tröst ilişkilerinin güçlenmesinin ve reformist organizasyonların devlet aygıtıyla bütünleşmesinin altını çizmekle kalmayıp, dahası "reformizm ile faşizmin ideolojik yakınlaşmasının bir oldubitti olduğunu" da kabul ediyorlardı.[39] VI. Kongre'nin halka açık oturumlarında, bu akımın tezleri açık bir biçimde dile getirilmedi; ancak 1929'da egemen hale geldi ve sistemli olarak geliştirildi.

10. Plenum çalışmaları açılışında Kuusinen, hızlanmakta olan bir süreç olarak sunduğu "burjuva egemenliğinin faşistleşme-

38 *Correspondance internationale*, no: 75, 1928.

39 Intervention au Secrétariat Latin pendant le VIe congrès, *op. cit.*, s. 191.

si" üzerinde durdu.[40] Kuusinen faşistleşmenin eşitsiz olduğunu kabul etmekle birlikte, genel olduğunu ve özellikle Almanya'yı etkilediğini ifade etti.[41] Tartışmanın merkezindeki İtalyanlar, Kolarov tarafından açık bir biçimde eleştirildi:

> İtalyan yoldaşlar, faşizmi İtalyanlaştırmak istediklerinde bir hata yapıyorlar. İktisadi sistemin evrenselliği koşullarında, faşizmin tek hak sahibi olamazlar. Sadece İtalya'daki faşizmin özelliklerinden, onun İtalya'ya özgü biçiminden söz edilebilir, o kadar.[42]

Bu eleştirilere rağmen Togliatti ve Garlandi, birtakım ödünler vermekle birlikte, baskıcı ve gerici siyasi eğilimlerin ayrımlı bir analizinde ısrar ettiler. Togliatti, İtalyan faşizminin "rejimin tümünün yeni bir çehre kazanacağı tarzda" cereyan ettiğini vurgulayarak bu faşizmin son zamanlardaki evrimini ele aldı. Yalnızca siyasi sistemin değil, devlet aygıtının bütününün değişmiş olduğunu açıkladı.[43] Togliatti, bu kesin ve bilgiye dayalı görüşe, İtalyan KP'ye yapılan eleştirilere yönelik birer ödün niteliğinde birtakım notlar ekledi. Bu çerçevede faşist diktatörlüğün güçlenmesinin, kendine özgülükleri azalttığını belirtti. "Ara konumların ortadan kalktığı"nı kabul etti ve "proletarya devrimi gündemde olduğu için" 1926'da benimsenmiş Cumhuriyet Meclisi sloganını terk etme gerekliliğini onayladı. Garlandi ise, yine faşizmin özgüllüğü tezini savundu. Bu arada, KPD'nin tezlerine karşı, tekelci finans sermayesinin egemenliğine denk dü-

40 "*Burjuvazinin egemenliğinde bir değişiklik, parlamentarizm yöntemlerinden açık şiddete dayalı terör rejimi yöntemlerine, iç savaş yöntemlerine bir geçiş oluyor. Eskidende, aslında çoğu zaman burjuva demokrasisi çerçevesinde uygulanan bu yöntemler, günümüzde kapitalist ülkelerde devlet iktidarı ve genel olarak burjuva sınıfının egemenliği açısından birinci derecede rol oynuyor.*" Rapport au Xe plénum, *Correspondance internationale*, no: 78, 1929.

41 "*Şu anda, süreç en hızla Almanya'da yürüyor.*" *Ibid.*

42 Vasil Kolarov, *Correspondance internationale*, no: 83, 1929.

43 "*Faşist aygıtın bu dönüşümüne, devlet yapısındaki birtakım değişiklikler eşlik ediyor. İstisnai yasalar, devletin olağan yasaları haline geliyor, zira içerikleri eksiksiz biçimde olağan mevzuata geçiyor. Parlamentarizmin son kalıntıları da tasfiye edildi. Fiilî iktidar, Büyük Konsey adı verilen gizli bir organ tarafından yürütülüyor; bu Konsey'de kapitalist toplumun yönetici güçlerinin tümünün birliği gerçekleşiyor: büyük sanayiciler, bankacılar, finans temsilcileri, büyük toprak sahipleri.*" *Correspondance internationale*, no: 88, 1929.

şebilecek birçok devlet biçiminin olabileceği fikrini savundu. "Sosyal faşizm, tekelci finans sermayesinin egemenlik biçimlerinden biri haline geliyor. Biçimlerinden biri, biçimi değil." Bela Kun gibi kimilerinin önerdiği burjuva demokrasisi ile faşizmi özdeşleştirmeyi güçlü bir biçimde eleştirip reddetti.[44] Garlandi, burjuva siyasi biçimlerinin çeşitliliğini silip yok etmenin olanaksızlığını kanıtlamak üzere dönüşüm terimiyle ustaca oynadı.

> Dolayısıyla demokrasi faşizme dönüşüyor diyorsak, aynı zamanda demokrasinin faşizm olmadığını da söylüyoruz. Demokrasi dönüşüyor, dolayısıyla, faşizm haline geliyor. Daha da güçlü bir biçimde sosyal demokrasinin faşizm olduğunu söyleyemeyiz.

Sebatkâr tutumlarına rağmen, İtalyanların bu konuşmaları yalıtık kaldı ve esas itibariyle de göz ardı edildi. 10. Plenum'un devletle ilgili iki tezi bunu gösterdi. Daha önce atıfta bulunulan birinci tez, kapitalist ülkelerde devletin genel faşistleşmesi teziydi. İktisadi ve siyasi dönüşümlerin örtüştüğü temasını alabildiğine basitleştirici bir biçimde yineliyordu. Polonyalı yönetici Lenski bunu şöyle yorumladı:

> Kapitalist istikrarının ve sınıf mücadelesinin iç çelişkilerinin keskinleşmesi, burjuvaziye baskı, iktisadi siyaset (devlet kapitalizmi) ve savaş hazırlığı aracı olarak devlet aygıtının rasyonalizasyonunu kaçınılmaz olarak dayatıyor. Devrimci bunalım unsurlarının artışı, burjuva devletlerinin faşistleştirilme temposunu güçlendiriyor. Bu faşistleştirme, üç kompleksin bir bütün halinde kaynaştırılmasından ibarettir: örgütlü sermaye, devlet aygıtı ve siyasi aygıt. Bu süreç, parlamenter kombinezonlardan

44 "*Bela Kun yoldaş demokrasi ile faşizmin aynı şey olduğunu düşünüyor. Bu sözde analitik yöntemi izleyerek bir dizi denklem kurulabilir: Demokrasi = Faşizm; Demokrasi = Sosyal Demokrasi; Sosyal demokrasi = Faşizm, vb. Bu yöntem, geçmişte Bordiga'nın benimsediği yönteme benziyor; o da demokrasi ile faşizmin tarihsel eğilimleri ile sürecin içinden geçtiği karmaşık evreleri birbirine karıştırarak, analizi kaba bir biçimde sadeleştirmeye vardırmıştı: Vardığı sonuç, İtalya'da artık bir yandan kapitalizmin diğer yandan da elbette komünist partisi tarafından gayet iyi yönetilen müttefikleriyle birlikte proletaryanın var olmadığıydı. Ne yazık ki, durum öyle değildi, çünkü siyasi partiler birtakım tasımlarla ortadan kaldırılamaz ve o zamanlar artık tekrarlamak istemediğimiz birtakım hatalar yaptık.*" *Ibid.*

> bağımsız olarak bir hükümet tekelinden, ki bu gerekli bir koşuldur, ibaret olan dolaysız diktatörlüğe alan açıyor.[45]

Garlandi'nin eleştirilerine rağmen, ilk tez aynı zamanda, o sıralar öyle anılan "kapitalizmin üçüncü bunalım dönemi"nin özgül genel bir fenomeni olarak sunulan, demokrasiden faşizme geçiş tezine de dayanıyordu. Geniş ölçüde onaylanan Bela Kun yüksek belagatiyle şöyle diyordu:

> Bu dönem, demokrasiden faşizme geçiş dönemiydi. Bu süreç henüz tamamlanmadı. Bazı ülkelerde daha ilk adımlarını atıyor. Faşistleşme sürecinin başı ile sonunu birbirine karıştırmak büyük bir hata olur.[46]

Faşistleşme tezini meşrulaştırmak için kullanılan son gerekçe tarihî düzeydeydi. Burjuva diktatörlüğünün doğrudan ifadesi faşizm, burjuva devletinin son tarihî biçimi olacaktı; böylece onun devrimci ortadan kalkışı gündeme geliyordu. Manuilski bunu en güçlü dile getirenlerden biriydi:

> "Daha önce de söylendiği gibi, bir siyasi sistem olarak faşizm, tekelci kapitalizm çağının bir ürünüdür. İleri derecede gelişmiş birçok kapitalist ülkede faşizm, sosyal devrim öncesinde kapitalizmin son aşaması olacaktır."[47]

10. Plenum'un ikinci tezi, sosyal demokrasinin devlet aygıtıyla bütünleştirilmesi teziydi. Almanya örneğinden hareketle bu bütünleşme, devletin ve sosyal demokrasinin birlikte faşistleşmesinin göstergesi olarak değerlendiriliyordu. Almanya'da devlet aygıtının bir dişlisine dönüşmüş olan gerek sosyalist partiyi gerekse sendikaları ilgilendiren süreç tamamlanmışa benziyordu.

> On binlerce sosyal demokrat devlet memurunun devlet aygıtıyla iç içe geçmesi söz konusudur; bu, Sosyal Demokrat Parti'nin devlet aygıtıyla ve polis aygıtıyla kaynaşması demektir ve sosyal faşizme doğru evrimi hızlandırıyor.[48]

---

45 *Correspondance internationale*, no: 78, 1929.

46 *Correspondance internationale*, no: 75, 1929.

47 *Ibid.*

48 Thèses du 10e plénum, *Correspondance internationale*, no: 101, 1929.

Manuilski, kapanış konuşmasında, bu değerlendirmeyi yeniden ele aldı ve böylece ona resmî bir nitelik kazandırdı.

> Sosyal demokrasinin kapitalist devletle bütünleşmesi, tepeyle sınırlı kalmadı; bu bütünleşme tüm çeperde tepeden tabana gerçekleşti. Çalışma bakanlığında, poliste, sigorta sandıklarında, belediyelerde istihdam edilen binlerce sosyal demokrat devlet memuru; faşist devletin aygıtı budur.[49]

10. Plenum'da kabul edilen devlete ilişkin tezler, uluslararası durumdaki gelişmelerin dayattığı birtakım uyarlamalara rağmen 1933'e kadar Komintern'in tezleri olarak kaldı. Faşizm hep burjuva demokrasisinin yozlaşmasının ürünü olarak görüldü. 1931'de yapılan 11. Plenum, "siyasi gericiliğin, emperyalizm geliştikçe tüm kapitalist ülkelerde güçlenmiş olduğu"nun altını çizdi.[50] Bu tespit, faşist siyasi biçimlerin özgüllüğünün güçlü bir biçimde yadsınmasıyla uygun kılındı.[51] Faşizmin devrimci bunalımın koşullarını yarattığı, dolayısıyla devrimi gündeme getirdiği fikri, Aralık 1933'e kadar sürekli olarak yinelenmiştir: "Faşizm, sınıflar mücadelesini daha zor hale getiriyor, ancak devrimci bunalımın olgunlaşma sürecini de hızlandırıyor."[52] Elbette 1932'de, ardından da 1933'te, vurgu faşistleşmenin evrelerini ayırt etme ve egemen sınıfların rollerini belirleme gereğine kaydırıldı.[53] Ancak demokrasi bir alternatif olamazdı zira faşizmi doğurmuştu:

> Burjuva demokrasisinin içinde doğmuş olan faşizm, kapitalistlerin gözünde, kapitalizmin yıkılıp gidişine karşı bir kurtuluş yoludur. Sosyal demokrasinin burjuva demokrasisinin faşistleşmesini inkâr etmesinin ve ilke olarak demokrasi ülkeleri ile faşist

49 *Correspondance internationale*,no: 98, 1929

50 Thèses du 11e plénum, *Correspondance internationale*, no: 39, 1931.

51 *"Faşist rejim bir hükümet tipini temsil etmez, burjuva diktatörlüğünün bir biçiminden ibarettir. Faşizm, burjuva demokrasisinin bir tür organik ürünüdür." Ibid.*

52 Thèses du 13e plénum, *Correspondance internationale*, no: 25, 1934.

53 *"Faşizm, finans kapitalizmin en gerici, en şoven ve en emperyalist unsurlarının açık terörist diktatörlüğüdür." Ibid.*

> diktatörlük ülkelerini karşı karşıya getirmesinin tek nedeni işçileri aldatmak ve silahsızlandırmaktır.[54]

Kuusinen'in açıkladığı gibi, bu koşullarda proletarya devrimi için mücadeleden başka yol olamaz:

> Emekçilerin proletarya devriminden başka iktidara gitme yolu yoktur, zira burjuva demokrasisi savunulabilir değildir; demokratik askerî aygıtıyla, en demokratik cumhuriyette bile, emekçiler için bir sınıfsal baskı ve köleleştirme aracından başka bir şey olmayan burjuva devleti yetkinleştirilmemeli, yıkılmalıdır.[55]

Dolayısıyla faşizmin iktidarda olmadığı yerde, örneğin Fransa'da, demokrasinin savunulması anlamsızdı. Faşizmin zafere ulaştığı bir ülkede bile, örneğin Almanya'da, devrim, anti-faşist mücadelenin kabul edilebilir tek hedefiydi. Bu tez, Nazizmin yükselişine karşı siyasi demokrasinin ve siyasi özgürlüklerin savunulması gibi sınırlı siyasi hedeflerle ittifak kurulmasının reddini gerektirdiğinden, 1930'lu yılların başlarında Almanya'da elbette ağır pratik sonuçlara yol açtı.

Yeni stratejik doğrultular ve devlet biçimleri analizinde düzeltme (1934-1939)

Devlet analizindeki değişiklik, Komintern'in doğrultu değişimlerini izlemedi, onlara eşlik etti. Çizgi değişiklikleri, gelecek kongrenin doğrultu metinlerini hazırlamakla görevli komisyonların kurulduğu 1934 ilkbaharı sonlarında başladı.

Devrimci perspektiflerin düşmekte olduğu biçimindeki gözden geçirme, ilk kez, komünist partilerine önerilen hedeflerde açıkça bir değişikliği beraberinde getirdi.

Manuilski ve Dimitrov'un açıklamalarına göre, alternatif artık proletarya diktatörlüğü ile faşizm arasında değildi. Dimitrov, kısa süre sonra, önceliği faşizme karşı mücadeleye vermek üzere eski analizlerin bazılarını gözden geçirme gereğinin altını çizdi.

54 *Correspondance internationale*, no: 1-2, 1934.

55 *Correspondance internationale*, no: 11, 1934.

Bu arada Komintern sekreterliği değişik komünist partilerine, özellikle Fransız KP'ye, burjuva demokrasisi teşhirlerine son vererek demokratik özgürlükleri savunma mücadelesine girişmeyi tavsiye etti. Son tahlilde, siyasi durumun aciliyeti, sadece 1928-1933 arasında hazırlanıp yinelenen analizlerin terk edilmesini değil, ama aynı zamanda parlamenter demokrasiyi 1919'dan itibaren tarihî bakımdan zamanını doldurmuş, yani ilerici potansiyellerini tüketmiş bir siyasi güç olarak değerlendiren tezlerin geçerliliğinin de askıya alınmasını getirdi.

Bu adım, Komintern içinde, birtakım tereddütler doğurdu. Aylar boyunca komisyonlarda hararetli tartışmalar yapıldı; öyle ki kongre ertelendi. Daha 1935 ilkbaharında, Enternasyonal'in dergisinde açılmış olan tartışma kürsüsünde, eski anlayışlara bağlı birtakım görüşler yer alıyordu. Ne var ki bu dönem boyunca yeni doğrultunun ortaya çıkardığı genel teorik sorunlarla ilgili açık tartışma hiçbir zaman yapılmadı. Tartışmaların kapsamı, Komintern yöneticileri tarafından özenle sınırlandı. Nitekim, Dimitrov birçok kez söz konusu olanın "taktik bir dönemeç" olduğunun altını çizdi.

Dimitrov'un faşizme karşı mücadeleyle ilgili raporu ve bununla ilgili yaptığı bir dizi konuşma, özellikle de kapanış konuşması, o sıralarda Komintern'de devletle ilgili zımni bile olsa görüşün ne olduğunu sentetik ve ayrımlı bir biçimde değerlendirmeye izin veren belli başlı belgelerdir.

Temmuz 1935'teki VII. Kongre sırasında, devlet analizindeki yeni olgu, faşizmin özgüllüğünün yeniden kabulüdür. Dimitrov faşizmin, burjuvazinin bir siyasi egemenlik biçimi olduğunun altını çizdi. Kullandığı "açık terörist diktatörlük" terimi, faşizm ile burjuva demokrasisini açıkça ayırt etmeyi hedefliyordu. Birtakım ihtiyat paylarıyla birlikte olsa da bu ayrım, sınıfsal egemenliğin bir yeniden değerlendirmesiyle gerekçelendiriliyordu. Artık burjuvazinin egemenliğinin, birbiriyle karıştırılmaması gereken, ayrı ayrı siyasi biçimlere göre uygulanabileceği kabul

edildi; bunların birbirine karıştırılması, faşizme karşı mücadele etme olanağını ortadan kaldırıyordu.

> Bu ayrımı yok saymak, faşistlerin iktidarı ele geçirme tehlikesine karşı mücadelede devrimci proletaryanın kentlerin ve kırların en geniş emekçi kitlelerini seferber etmesini engelleyecek, ağır bir hata olacaktır.

1934 başlarına kadar yüceltilen burjuva demokrasisinin faşistleşmesi tezi terk edildi. Bunu destekleyen teorik çerçeve de bir kenara kondu: Kapitalizmin evrimi ile siyasi evrim arasında o zamana kadar kurulmuş birbirine denklik artık yürüyemezdi. Faşist iktidarın sosyal niteliğini tanımlamak için, 13. Plenum'un formülü, yeni bir kapsamda benimsendi. "Finans sermayesinin en gerici, en şoven, en emperyalist unsurları"nın iktidarının söz konusu olduğunu vurgulamak, burjuva devleti ile ilgili, araçsal ve şematik eski anlayışın zeminini çökertti. Küçük burjuvazinin rolünü vurgulayan sosyalist tezleri eleştirmek, büyük sermayenin rolüne değer biçmeye götürdü. Dimitrov, faşizm tanımına, faşizmin sadece terör kullanımıyla açıklanamayacak kitle tabanı edinmede kullandığı –özellikle antikapitalist, milliyetçi demagoji gibi– siyasi, ideolojik araçların ayrımlı bir analizini kattı. Dimitrov, açıkça haklı görülen şiddet ile yoğun bir ideolojik faaliyeti bağdaştıran faşist diktatörlüğün sözcüğün saf anlamıyla siyasi boyutuna böylece vurgu yaparak, 1929'da terk edilmiş analizleri yeniden getirdi. Dimitrov'un raporu Togliatti'nin 1935 başlarında faşizm ile ilgili verdiği dersler çerçevesinde geliştirdiği yeni ve derinlikli görüşleri de içeriyordu.

Faşizmin boyutlarını tam ölçebilme yönündeki bu çaba, dolayısıyla, burjuva demokrasisinin yeniden değerlendirilmesine vardı. Dimitrov, şüpheleri gidermek için, bir faşist zafer tehlikesinin bulunduğu birçok ülkenin somut tarihî durumuna atıfta bulundu. Burjuva demokrasisinin savunulması ile devrimci doğrultuyu karşı karşıya koyanlara, Dimitrov, Komintern tarihinde ilk kez demokratik özgürlüklerin sınırlı bile olsa işçi mücadelelerinin ürünü olduğunu açıkladı.

> Tüm ülkelerin proletaryası burjuva demokratik özgürlükleri kazanmak için çok kan döktü ve bunları korumak için var gücüyle mücadele etmek istemesi anlaşılır bir şeydir.[56]

Geçmişte tamamiyle zamanını doldurmuş olarak değerlendirilen parlamenter siyasi demokrasi, bundan böyle faşizme karşı her bakımdan tercih edilir bir siyasi biçim olarak değerlendirilmiştir. Dimitrov, komünistlerin olumlu, yani demokratik özgürlükler alanını genişletmeye yönelik talepler dile getirmesinden yana olduğunu ifade ederken, Lenin'in atıfta bulunduğu kimi metinlerine dayanıyordu. Gerçekten de, bizzat devlet konusundaki komünist yaklaşıma, formülasyonunda bağlamlı bütünlük bakımından eksiklikler olsa da birtakım yenilikler getirdi. Nitekim siyasi demokrasi, devrimci faaliyetin yürütüleceği kalıcı zemin olarak belirlendi. Yine de burjuva demokrasisi ile Sovyet demokrasisi ayrımı yeniden vurgulandı. Bu alanda da şemacılığa son verme gerekliliğini ileri süren Dimitrov tarafından geçiş sorunu esas itibariyle bir kenara kondu.

Ne var ki Komintern'in devletle ilgili bu yeni pozisyonuna bazı yöneticiler kuşkuyla yaklaştı. Tartışma sırasında, oldukça farklı bakış açıları dile getirildi. Nitekim, uzun süre ajitasyon-propaganda şubesinin sorumluluğunu yürütmüş olan Macar devrimci Bela Kun, tek önemli şeyi, proletaryaya verdiği hareket özgürlüğünden ibaret gördüğü burjuva demokrasisine karşı mücadele gerekliliğini bir kez daha belirtti.

> Burjuvazinin egemenliği olarak burjuva demokrasisine karşı mücadele ediyoruz. Burjuva demokrasisinin herkese özgürlük ve eşitlikle ilgili, sınıfsız burjuva devleti yanılsamalarına, hatalarına karşı mücadele ediyoruz – yanılsamalar proletarya diktatörlüğü, Sovyet iktidarı uğrundaki mücadele yolunun önündeki birtakım engellerdir. Yalanların bizlere dayatılmasına izin vermeden, açık terörle ve temsilî sistemin yıkılmasıyla hareket özgürlüğünü tamamen ortadan kaldıran faşist şiddete

56 Georgi Dimitrov, Discours de conclusion, VIIe congrès, *Compte rendu abrégé*, Editions de Moscou en langue française, s. 340.

> karşı burjuva demokrasisinin içerdiği bu hareket özgürlüğünü savunuyoruz.[57]

Büyük Britanya KP'nin, Bengal kökenli yönetici Palm Dutt, **sovyetler iktidarı** sloganının güncelliğinin altını çizdi:

> İçinde bulunduğumuz dönemde, sovyetler iktidarı sloganını her zamankinden daha çok popüler hale getirmeliyiz.[58]

Bunun tersine Çek KP'den Gottwald, o zamana kadar sadece sosyalistler tarafından kullanılmış "demokrasinin savunulması" terimini reddetmemek gerektiğini belirtti. Thorez ise, Fransız devrimci mücadelelerinin uzun tarihi içinde demokrasinin yerini ortaya koydu.

Devletin iktisadi rolünün analizinde herhangi bir yenilenme olmadı. Bu bakımdan Varga'nın, planlamacılığı teşhire yönelik ve millileştirmeleri büyük burjuvazinin egemenliğini pekiştirdiği için eleştirdiği konuşması, hiçbir zaman gerçekten eleştirilmemiş ve esası değişmeden kalmış bir genel öğretinin mirasçısı olan analizlerdeki durağanlığı göstermesi bakımından çarpıcıdır. Özcesi, devlet üzerine görüşteki yenilenme bu çerçevede sınırlı ve çelişkilidir.

Devlet hakkındaki görüş, VII. Kongre ertesinde, bunu hem teşvik eden, hem de gem vuran tarihî koşullarda gelişmeye devam etti. Uluslararası duruma gitgide savaş perspektifi damga vurdukça, kimi komünist partileri, KE yöneticilerinin destek verdiği birtakım yeni görüşlere yöneldi. Bununla birlikte, 1937'den itibaren Halk Cepheleri güçlüklerle karşılaşır karşılaşmaz, SBKP içinde her zaman ağır basan Stalinci dogmacılık Komintern analizlerine de yansıdı. Yine bu dönemdedir ki, savaş sırasında yeniden ortaya çıkacak ve 1945'ten sonra ön plana geçecek olan bir dizi fikir ve slogan Thorez veya Togliatti gibi kimi komünist yöneticilerin kafasında ilk biçimlerini aldı.

---

57 *Correspondance internationale*, no: 106, 1935.

58 *Correspondance internationale*, no: 109, 1935.

1936'da, birbirinden farklı durumda bulunan kimi komünist partileri, bu çerçevede, KE sekreterliğiyle bağlantılı bir biçimde, devlet karşısında yeni konumları dile getiren birtakım sloganlar hazırladılar. Çin KP, burjuva demokrasisine karşı geleneksel yaklaşımlarını gerçekten değiştirmemekle birlikte, Japonya karşıtı ittifak çerçevesinde yurtsever türde birtakım sınırlı siyasi hedefleri öne çıkardı.

Fransız KP: Demokratikleşme ve millileştirmeler

Haziran 1936'daki Halk Cephesi hükümetine Fransız komünistlerinin katılmaması, sadece Fransız KP'de değil, ama aynı zamanda daha da fazlasıyla Komintern'de de bulunan, burjuva demokrasisinin ne olduğu dikkate alındığında, komünist partisinin devrimci kimliği ile kendisinin azınlıkta kalacağı bir hükümete katılımı arasındaki çelişki fikrinin sonucuydu. 1935 sonbaharından itibaren benimsenen bu duruş, esas itibariyle Komintern yönetiminin eseriydi.[59] 1936 yazında meydana gelen olaylar, Komintern'in, İspanyol komünistlerine eylül ayında Cumhuriyetçi hükümete girmeleri yönündeki talimatında somutlaşan bir tutum değişikliğini beraberinde getirdi. Tüm bunlar, *a posteriori* olarak Fransız KP'nin sınıflar mücadelesinin bir zemini olarak siyasi demokrasiyi hesaba katma biçimindeki doğrultusunu rahatlattı. 1937 ilkbaharında Fransız KP, millileştirmelerden yana olduğunu ilan etti. Bu alanda teorik ve pratik görüşü 1939'a kadar sürekli gelişti. O tarihte, Fransız KP, parlamenter demokrasiyi koruyan büyük kapitalist ülkeler içinde etkili tek komünist partisiydi. Devletin demokratikleştirilmesi ve millileştirmelerin gerek iktisadi, gerekse siyasi rolü ile ilgili konum alışları onların hazırlamasını açıklayabilir. Uluslararası planda Fransız KP'nin durumunun benzersizliği, 1935'ten itibaren durumun hızla değiştiği Komintern içinde olduğu gibi diğer komünist partilerde de bu yenilenmeci konumların zayıf

59 Bkz. Yukarıda Bölüm 4.

bir yankı bulmasını da açıklar. Fransa'da bile güçler oranının gitgide kötüleşmesi bu konum alışların hayata geçirilmesine izin vermedi. Ne var ki dört yıl sonra, bu tutumlar Ulusal Direniş Konseyi'nin (Conseil national de la Résistance) programının ana referansını oluşturdu.

Aynı şekilde Fransız KP'nin devlet üzerine düşüncesindeki ilerlemeler eşitsiz ve bu ilerlemeleri tetikleyen Fransa'daki siyasi konjonktüre fiilen sıkı sıkıya bağlı kaldı. Her ne kadar devletin iktisadi rolü konusunda yine VII. Kongre adına tezlerden koptularsa da, aynı şey devletin devrimci süreçteki rolüyle ilgili tezler için söz konusu olmadı. Fransız KP, Komintern'in değişik seksiyonları gibi, sorunun özünün etrafından dolaştı ve arzuladığı sosyalist demokrasinin ne olduğunu tanımlamak üzere Sovyet devletine ve onun yeni anayasasına atıfta bulunmakla yetindi. Bu model ile Fransız KP'nin o an için önüne koyduğu demokratik hedefler arasındaki farklılık, her ikisinin birbirinden tamamen ayrı olarak görünmesi için yeterince büyüktü; dahası SSCB'de Stalinci baskının zincirlerinden boşalması, Sovyet demokrasisi ile ilgili olarak 1936 başlarında dile getirilen görüşlerin itibarını da sarstı.

KE ve İspanya: Halk demokrasisi, yeni tip demokrasi?

İspanya komünistleri devlet sorunuyla oldukça farklı bir siyasi bağlamda yüz yüze geldi. 1936 yazından itibaren, Cumhuriyeti savunmak üzere Frankocu ayaklanmaya karşı yürütülen mücadele, İspanyol KP'yi ve Komintern'i İspanya'daki demokratik devletin niteliği sorununu ortaya koymaya yöneltti. Sorun, antifaşist savaşın niteliği ve hedefleri tartışmalarının odağına hızla yerleşti: Sorun devrimci dönüşüm için demokrasinin basit bir savunması mıydı? Bilindiği gibi bu tartışma *Frente popular* içinde bir araya gelmiş değişik sol güçler arasında süregidiyor ve onları karşı karşıya getiriyordu. Sürekli müdahalelerini Dimitrov'un

Günlük'ünden gördüğümüz Stalin'in talimatlarını yakından izleyen Komintern yöneticileri, Cumhuriyetin yaşamını sürdürmesini sağlamayı arzuluyor, ancak, İspanya'daki durumun devrimci niteliğini öne çıkartan Trotski yanlısı olarak ilan edilmiş sol akımlara düşmanca tutum alıyordu.

1936 sonbaharında, SSCB müdahale etmeme diplomasisine bağlandığında, Komintern yönetimi, ilk kez, devrimci sürecin demokratik siyasi biçimlere ayak uydurabilme olanağını ele alma noktasına geldi.

Uluslararası Tugaylar gönderme kararı alınma uğrağına gelindiğinde Dimitrov, bizzat dünyadaki durum nedeniyle, "burjuva demokratik devlet sorununun şimdi öncekinden farklı bir biçimde kendini ortaya koyduğu" görüşünü dile getirdi. İspanyol halkının kuruluşu uğrunda mücadele ettiği demokratik cumhuriyetin ne olacağını açıklarken Dimitrov, bunun o zamana kadar var olanların tümünden farklı olacağını ileri sürdü: "Bu, örneğin Amerikan demokrasisi gibi eski demokratik cumhuriyet olmayacak, bu ne Fransa Cumhuriyeti, ne de İsviçre Cumhuriyeti gibi olacak." Bunun özgünlüğünden o zamana kadar hiç kullanılmamış terimlerle söz etti: "Bu Cumhuriyet," diyordu Dimitrov, "Halk Cephesi'nin sonucu belirleyici bir etkiye sahip olduğu ve burjuva sisteminin varlığını korumaya devam ettiği" geçici bir evre olarak anlaşılan "gerçek bir halk demokrasisiyle özel bir devlet olacak."

Togliatti, Dimitrov'un bu devrimin özgün özelliklerinin uluslararası etkenlerden olduğu kadar ulusal etkenlerden de kaynaklandığı doğrultusundaki fikrini ele aldığı "Des particularités de la révolution espagnole" [İspanyol Devrimi'nin Birtakım Özellikleri] başlıklı makalesinde bu konuyu işledi: "İspanya devrimi, gerek ulusal gerekse uluslararası durumun özelliklerinden de kaynaklanan kendine özgü birtakım özelliklere sahiptir."[60] Komintern'deki değişik partilere bu devrimin ne ol-

60 *Correspondance internationale*, no: 47, 1936, s. 1311.

duğunu göstermek için bu yaklaşım üzerinde uzun uzun durdu: "Bu bir halk devrimidir. Bu, milli bir devrimdir. Bu, anti-faşist bir devrimdir." İç savaş sırasında oluşan siyasi rejim, İspanya Cumhuriyeti, dolayısıyla basit "bir sıradan tipte demokratik burjuva devleti"nden farklıdır. Bir halk zaferi durumunda faşizmin demokratik özgürlükleri kendi yararına kullanma olanağına sahip olamayacağı ve maddi temellerinden yoksun kalacağı "yeni tipte demokratik cumhuriyet"in söz konusu olduğu fikri de buradan doğdu. Bizzat savaşın keskinleşmesi nedeniyle, faşist güçlerin ezilmesi İspanya demokratik devletinde kalıcı bir devrimci dinamiği başlatacaktır:

> Halkın zaferi durumunda, bu yeni demokrasi her türlü muhafazakârlıktan bağışık olacaktır: Sürekli gelişmesi için gerekli tüm koşullara sahip olacak, İspanya'nın emekçi kitlelerinin yeni yeni iktisadi ve siyasi kazanımlarının güvencesini sağlayacaktır.

Kuşkusuz bu görüşün kısmen taktik bir boyutu da vardı: Faşistlere karşı zaferin devrimci perspektifler açtığı ifade edilse de zamanın savaş komünizmi zamanı olmadığını göstermek söz konusuydu. İç savaşın doğurabileceği uluslararası sorunlarla alabildiğine meşgul olan SBKP yönetimi müdahale etmeden duramadı. 1936 sonunda Stalin, Molotov ve Voroşilov imzasıyla İspanya Cumhuriyetçi hükümetinin sosyalist şefi Largo Caballero'ya gönderilmiş olan mektup bu bağlamda değerlendirilmelidir. Bu mektupta, ilk kez, Rusya'da izlenmiş olandan farklı bir devrimci yolun olanaklılığı dile getirildi. Bu yolun özgünlüğü parlamenter demokrasiye atıfla açık bir biçimde tanımlandı.

> İspanyol devrimi, birçok bakımdan Rusya'da izlenmiş olan yoldan farklılıklar gösteren birtakım yollar açıyor. Bu, sosyal, tarihî ve coğrafi düzeydeki birtakım farklılıklardan, uluslararası durumun Rusya devriminin yüz yüze bulunduklarından farklı gerekliliklerinden kaynaklanıyor. "Parlamenter yol"un, İspanya'da

Rusya'da olduğundan daha etkili bir devrimci gelişme sürecine izin vermesi olanaklıdır.

Taktik nedenleri ne olursa olsun, halk demokrasisi veya yeni tip demokrasi kavramı, demokrasinin sürekli gelişmesi ve parlamenter yola atıflar, VII. Kongre sırasında hâlâ yapılagelen parlamenter burjuva demokrasisi ile sovyet proleter demokrasisi arasındaki ayrımı fiilen tartışma gündemine soktu. Kimilerine göre bu görüşler stratejik bir öneme sahipti; nitekim Togliatti yirmi yıl sonra, SBKP XX. Kongresi'nde sosyalizme gitmek için "parlamenter yol"un olanaklı olduğunu ortaya koyarken işte bunu anımsatıyordu. O zamanlar, 1936-1937'de, bu siyasi adımlar yalıtık kaldı ve ne devlet ne de devrim ile ilgili yeni görüşler doğurdu; nitekim uluslararası durumdaki kötüleşme bunları gündeme getirmedi. Bununla birlikte, Komintern'in dışında, Rus KP yönetimi, böylece uluslararası komünist siyasette önemli bir siyasi evrimi ortaya koydu. Ne var ki bu yaklaşımın taktik boyutu aşikârdı ve bu da onun itibarını geniş ölçüde sarstı zira bu, özellikle Sovyet diplomasisine uluslararası siyasette birçok ata oynama izni verdi: Kolektif diplomasi oyunu oynama, askerî ve siyasi taahhütlerinde fazla ilerilere sürüklenmemeye de çalışarak SSCB'nin uluslararası konumunu savunmak. Bu mektup, bir biçimde, Stalin bakımından, onun dünya partisi olarak anlaşılan Komintern'e pek de ilgi göstermediğini ortaya koydu; nitekim Stalin Komintern'in varlığının açıkça gereksiz olduğunu düşünüyordu; zira bundan böyle SSCB'nin siyaseti tek başına dünya devrimini ete kemiğe büründürebilirdi, SSCB üzerindeki tehditleri boşa çıkarmanın birincil önem taşıdığı bir tarihî uğrakta bunu genişletmek gerekli değildi. İşte bu görüşledir ki, Sovyet devlet organları, İçişleri ve İstihbarat Komiserliği'nin (NKVD) ajanları, SSCB ve İspanya KP'nin politikalarına muhalefet edenleri tasfiye etmek üzere İspanya'da diplomatlarla işbirliği içinde ve Komintern görevlilerinden bağımsız olarak hareket ettiler.

SBKP XVIII. Kongresi ve analizdeki gerileme (Mart 1939)

Demokrasiyi ele alıştaki yeni tarzlar, devletin rolüne ve tutumuna, özellikle siyasi düzeyde daha karmaşık bir yaklaşımı gerektiriyordu. Ne var ki, içinde bulunulan durum ve koşullardan kaynaklanan ve Halk Cephesi siyasetine bağlı bu görüşler, Halk Cephesi'nin karşılaştığı güçlüklerden ve değişimlerden etkilendi. Aynı zamanda o sıralar SSCB'de yaşanmakta olan Stalincileşmeyle ve kitlesel terörün yaygınlaşmasıyla bağlantılı ideolojik gelişmelerin darbelerine de maruz kaldı.

SBKP XVIII. Kongresi'nde Stalin, gerek Komintern, gerekse SBKP militanlarının en görünür kurbanları olduğu bir terör ve baskı ikliminde uzun uzun devlet konusunu ele aldı. Dört yıllık bir dönemde, devrimin tarihî yöneticilerinin birçoğu, ordunun bir dizi kadrosu tutuklandı, şu veya bu biçimde yargılanarak kurşuna dizildi. 1937 ve 1938'de parti ve Komintern yöneticileri üzerinde bir kitlesel terör esti; Komintern aygıtı kadrolarının önemli bir bölümü, komünistler arasına sızmış casuslara ve sabotajcılara karşı SSCB'yi savunma adına tasfiye edildi.[61] Kongre sırasında boyutları dile getirilmeyen bu baskı, Stalin'in devletin sorunları ile ilgili görüşleriyle teorik olarak haklı gösterildi. Bu alandaki teorik düşüncedeki yetersizlikleri ortaya koyan Stalin özellikle Sovyet komünistlerinin devletin önemini her bakımdan hafife aldıkları yargısına vardı. Gerçekten de, Stalin'in akıl yürütmesi, devletin sönümlenmesi ile ilgili Engels'in ve hatta Lenin'in yazılarına rağmen, devletin sadece varlığını korumak zorunda olduğunun değil, sosyalizm ve hatta komünizm koşullarında bile güçlenmesi gerektiğinin nedenlerini ortaya koymaya yönelikti. İleri sürülen başlıca neden, SSCB'nin kapitalist devletler tarafından kuşatılmış olması ve bu devletlerin karşı-devrimci entrikalarıdır. Ancak bu bir yenilik değildi ve bu görüşler daha XVII. Kongre ve yeni anayasa hazırlıkları sırasında da dile geti-

61 Bkz. Bölüm II.

rilmişti. O dönemde, 1934'te, vurgu demokratikleşmenin gelişmesine ve zorlamaların azalmasına yapılıyordu.

Kuşkusuz bu nedenledir ki Stalin, kendini haklı çıkarmak için 1937-1938 büyük baskı dalgasından gerekçe üretiyordu. Devlet sorununun hafife alınması, partinin yeterince uyanık olmadığı, burjuva devletleri karşısında sosyalist devletin rolünün küçümsendiği anlamına geliyordu. İki yıl boyunca büyük davaların merkezine konan konular, elbette burjuva devletlerinin bizzat niteliğinin kanıtı olarak sunuluyordu. Bunlar, Stalin'in devlet hakkındaki yeni teorik genellemelerinin haklılığıyla ilgili kimi kuşkular duyabilecek olan herkesi saf dışı bırakmaya yarıyordu. Komintern ve seksiyonları, Batılı devletlerin polisiye niteliğini hafife almakla açıkça suçlandılar! Stalin tarafından geliştirilmiş terörün ve herkesi kapsayan casusluğun aşikâr kanıtı!

> Trotski ve Buharin yandaşlarının casusluğundan ve darbeci faaliyetinden şu son zamanlarda, 1937-1938'de haberdar olmamız şaşırtıcı değil mi; oysa belgelerin tanıklık ettiği gibi, bu beyler yabancı casusluk servislerinin ajanlarıymış ve Ekim Devrimi'nin ilk günlerinden beri darbeci faaliyet yürütüyormuş! Böylesi ağır bir durumu nasıl oldu da fark edemedik? Bu aymazlık nasıl açıklanabilir? Bu, gerek bizi kuşatmış burjuva devlet mekanizmasının, gerekse insanların zayıflıklarından, kibirlerinden, ihtiraslarından yararlanmaya çalışan ve bunları ağlarına düşürerek Sovyet devlet organlarını bunlarla çepeçevre saran casusluk servislerinin gücünün ve öneminin hafife alınmasıyla açıklanabilir. Bu, bizim sosyalist devlet mekanizmamızın ve onun istihbarat servislerinin rolünün ve öneminin hafife alınmasıyla açıklanabilir.[62]

Bu basitleştirici teorileştirme, güvenilirliğinin bir bölümünü artan savaş tehditlerinden ve faşizmin ardı ardına elde ettiği zaferlerden alıyordu. Dahası, bütün burjuva devletleri ile Sovyet devleti arasında olduğu ifade edilen karşıtlıkla birlikte, "devlet mekanizmaları"nın teorik boyuta yükseltilmiş zora ve manipü-

62 *L'Internationale communiste*, numéro spécial, Mayıs 1939.

lasyona indirgenmesi, önceki yıllarda değişik komünist partilerin ve hatta Enternasyonal yönetiminin geliştirdiği görüşlere de aykırıydı. Bu söylem, SSCB'nin ortak güvenlik diplomasisine katılımıyla bağlantılı olarak 1934 ile 1937 arasında başlatılmış görüşlerin karşısında yer alıyordu. Kapitalist ülkelerle ilgili söylemin, aşağılayıcı ve olumsuz bir biçimde globalleşmesi, burjuva demokrasisi ile faşizm arasında ayrım gözeten tezlerin terk edildiğini gösteriyor ve 1934'e kadar ağır basmış adımlara geri dönüşü ilan ediyordu. 1939 sonbaharından Haziran 1941'e kadar, burjuva emperyalist devletlerin hepsini teşhir eden adımlar, yeniden yüceltildi. 22 Haziran 1941'den sonra KE yeniden anti-faşist yurtsever güçler ittifakına çağrı yaptığında, kapitalist devletlerle ilgili ayrımlı analizlere geri dönüldü.

Son tahlilde, KE'nin öğreti düzeyindeki mirası çelişkili ve belirsizdir. Uluslararası durumdaki değişikliklere göre biçimlendi, ancak kapitalist devletle özdeşleşen burjuva devletinin genel olarak teşhirinin damgasını taşıdı. Stalin'in dogma düzeyine yükselttiği analiz, burjuva devletlerinin baskıcı boyutunu vurguladı, böylece de SSCB'deki terör ve demokrasi yokluğu haklı gösterilmeye çalışıldı. Kimi uğraklarda kapitalist, faşist veya demokratik devletler arasında gözetilen ayrım, özellikle taktik bir taviz olarak görüldü. Birçok ülkede komünistlerin taşıyıcılığını yaptığı demokratik anti-faşizm de, siyasi yaşamın özellikle Batı Avrupa komünist partileri militanlarının bağlı bulundukları biçimlere gerçek bir gönül bağının işareti oldu. Demokratik esneklik dolayısıyla çift yönlüdür: Stalinci yöneticiler ve bir dizi Komintern görevlisi bakımından ittifaklar kurmak için taktik bir araç, ama aynı zamanda zulme ve baskıya uğramış birçok militanın ve komünist kadronun yurtsever ve anti-faşist davaya bağlılığına eşlik eden derin bir özendiricidir. İttifaklar gerekliliği ve güçler oranı mantığı, ülkelere göre, değişik komünist partilerini, İkinci Dünya Savaşı boyunca, Komintern'in bu çelişkili ideolojik mirasından beslenmeye yöneltmiştir.

Bölüm 9

Ulus: Radikal İnkâr ile Taktik Yüceltme Arasında

Ulusal sorun, Komintern'in ilk yıllarından itibaren, onun siyasi kimliğinin esaslı bir unsuru oldu; zira örgüt, Birinci Dünya Savaşı ertesinde, devlet biçimlerinde uluslararası bir bunalım ve ulusal duygularda bir yükseliş bağlamında kuruldu.

Milliyetçiliğe tepki olarak oluşmuş yeni Enternasyonal, özellikle Avrupa'da ulusal referansların ağırlığının derinlemesine damgasını vurduğu bir zemin üzerinde gelişti. Rus devrimi, gerek yayılması, gerekse sınırları, ulusal duyguların pekişme sürecinden ayrılamaz. Sosyalist partilerin içine düştüğü milliyetçilikle tüm bağlarını koparma kararıyla bir Komünist Enternasyonal'in kuruluşu, sorunu şu şekilde basitleştirmiş gibidir: Ulusal sorun konusunda, devletsel ve ulusal çerçeveleri kabul edip onlarla bütünleşmiş reformist bir sosyalizmin karşısında ulusal bölünmüşlüğü aşmaya olanak veren dünya devriminin partisi olacaktır. Bu, özellikle II. Kongre'de Lenin'in söylemidir; Lenin bundan böyle ulusal sorunun ezen ülke ile ezilen ülke ayrımı yapan yeni bir analiz çerçevesinden ele alınması gereğini vurguladı:

> Tezlerimizin ana fikri nedir? Ezilen uluslar ile ezen uluslar arasında ayrım. Biz bu ayrımı, II. Enternasyonal'in ve burjuva demokrasisinin tersine öne çıkartıyoruz.[1]

1 Lenin, 26 Temmuz 1920, *Œuvres complètes, op. cit.*, c. 31, s. 247-251. Türkçesi için bkz. *Lenin Döneminde Komünist Enternasyonal - Belgeler*, MAYA Kitapları, İstanbul 1997, c. 1, s. 204.

Nitekim Avrupa işçi hareketindeki yarılmaların bu çatışkılı/antinomik sunumu, her ne kadar Birinci Dünya Savaşı sonrasının yeni siyasi gerçekliğinin bir yüzüne denk düşse de, Komintern tarafından ulusal fenomenlerin erken gelişmiş ve oldukça farklılaşmış bir değerlendirmesini gizliyordu; Temmuz 1920'deki tartışmaların gösterdiği gibi, ulusal ve sömürgesel sorunlar komisyonunda, Hint kökenli, Meksika partisi delegesi Roy, gerçekten de komünistler ile ulusal hareketler arasındaki ittifaklar sorununu gündeme getirerek, burjuva milliyetçi hareketlerle anlaşmaların taktik boyutunu eleştirdi. Lenin şu açıklamayı yaptı:

> Komünist Enternasyonal'in ve komünist partilerin geri kalmış ülkelerde burjuva demokratik hareketi desteklemeleri gerektiğini söylemenin ilke olarak ve teoride doğru olup olmadığını tartıştık; bu ayrım bizi oybirliğiyle "burjuva demokratik" hareket yerine ulusal-devrimci hareket terimini koymaya götürdü... Bu değişikliğin anlamı şudur: Biz komünistler olarak sömürge ülkelerde burjuva kurtuluş hareketlerini ancak bu hareketler gerçekten devrimci oldukları, bu hareketin temsilcileri köylüleri ve geniş sömürülen yığınları devrimci bir ruhla eğitip örgütlemezsek karşı çıkmadıkları takdirde desteklemeliyiz ve destekleyeceğiz.

Gerçekten de Komintern, uluslararası durum dünya devrimiyle altüst olmadığından, kendini hızla Sovyet devletinin de dâhil olduğu uluslararası güç dengesinin yeniden oluşumuyla karşı karşıya buldu. Yeni komünist partilerin faaliyetlerini yürüttüğü siyasi koşullar, ortak birtakım özelliklere sahip olsa da, somut ulusal durumların yok sayılamayacağı ölçüde farklıydı. Devrimci hareketlerin geri çekilmesi, halkçı, milliyetçi ve karşı-devrimci siyasi akımların yükselişi, gitgide SSCB'nin savunulmasıyla özdeşleşen bir enternasyonalizmi gündeme getirdi. Dahası imparatorluk mirasçısı Sovyetler Rusya'sı doğrudan doğruya sömürgeleştirilmiş toprakların siyasi akıbeti sorunuyla yüz yüze geldi. Komintern, ezilen ulusların özgürlüğe kavuşması lehinde tutum alma ile bu özgürlüğe kavuşmayı sadece siyasi kurtuluşla özdeş-

leştiren burjuva milliyetçiliğinin eleştirisi arasında gidip geldi. Bu çerçevede Avrupa'daki durum ile sömürge dünyası arasında, SSCB'nin sınırlarındaki durum ile uzak kıtasal bölgeler arasında ayrım gözeterek bir dizi coğrafi farklılığı ele almak gerekti. 1920'li yıllarda devrimci mücadeleler ile ulusal hareketler arasındaki amaç birliklerini yücelttikten sonra, Komintern 1929'dan itibaren burjuva ulusal hareketlerinin çoğunu ve komünist partilerin onlarla ittifakını teşhire girişti; bunun tek istisnası, büyük devletlerin konumlarını sarsan ulusal azınlıkların desteklenmesi oldu. 1934 ertesinde, komünist partileri Komintern tarafından ulusal duyguların ilerici boyutunu yeniden değerlendirmeye davet edildi. 1930'lu yılların anti-faşizminde, ardından Alman ve Japon egemenliğine karşı Avrupa'da ve Asya'da direniş kavgalarında ulusallığa bu geri dönüş, başlangıcında Sovyet ulusal modelini yüceltmeye girişmeden önce ulusal çerçevelerin kesin aşılması amacına dayalı olarak kurulmuş Komintern'de birtakım esaslı sorunlar yaratmamazlık edemezdi.

Ulusun sönümlenmesi rüyası

Komintern'in doğuşundaki tarihî koşullar, ulusal hareketler ile devrimci hareketler arasında sıkı bağlar kurmaya izin veriyordu. Kuşkusuz kurucuların hepsi 20. yüzyılın ilk on yılı boyunca uluslararası sosyalist hareket içinde ulusal sorun konusunda yürütülmüş büyük tartışmaların damgasını vurduğu bir siyasi kültürün taşıyıcılarıydı. Savaş boyunca, ulusal hareketlerin ani yükselişi, 1917 ve 1918'de yıkılıp giden imparatorluk ve monarşiler aleyhine gerçekleşti. Nitekim Rus devrimi, savaş ertesinde belli başlı ülkelerde serpilip gelişen sosyal devrimci hareketlerle kısmen bağlıydı. Ancak Rus devrimi, özellikle yenilgiye uğramış ülkeler arasında ve sömürge bölgelerinde yer alan toprakların ulusal bağımsızlığını talep eden hareketlere de dayanabilirdi. Bu uğrakta, bunlar arasındaki çelişki algılanamadı: İşçi hareketinin ulusal talepler karşısındaki tutumu ile ilgili tartışma Sovyetler

Rusya'sının varlığını sürdürmesine oranla ikincil gibi görünüyordu. Zinovyev'den daha da çok Lenin, birilerinin gücü ile diğerlerinin gücünü uluslararası ölçekte eklemlemenin güçlüklerini kabul ediyor, ancak içinde bulunulan uğrağın önceliğinin altını çiziyordu.

> Emperyalist savaştan sonra, bugünkü uluslararası durumda, halklar ile dünya siyasi sisteminin bütünü arasındaki karşılıklı ilişkiler, küçük bir emperyalist uluslar grubunun, başında Sovyetler Rusya'sının bulunduğu Sovyetik harekete ve Sovyetik devletlere karşı mücadelesiyle belirleniyor. Bunu gözden kaçırırsak, dünyanın en geri kalmış noktası söz konusu olsa bile, hiçbir ulusal veya sömürgesel sorunu doğru olarak ortaya koyamayız.[2]

Devrimci ve milliyetçi hareketler, büyük emperyalist devletlerin ve onların ittifak sisteminin sarsılmasından geçen bir dünya çapında devrim bakışı çerçevesinde birbirini tamamlar görünüyordu. Zinovyev, Eylül 1920'de Halle'de, Bakü'den birkaç hafta önce söylenmiş bu görüşleri yeniden dile getirdi:

> Her İngiliz kapitalisti sadece onlarca ve yüzlerce İngiliz işçisini çalıştırmakla kalmıyor, İran'da, Türkiye'de, Hindistan'da ve Britanya kapitalizmine tabi diğer ülkelerde yüzlerce ve binlerce köylüyü de çalıştırıyor. Dolayısıyla sonuç, bu bir buçuk milyar ezilen nüfusun birleşmesi gereğidir ve bu köleleştirilmiş lejyonlar birleştiği takdirde, dünyada hiçbir güç onları 'İngiliz kapitalistleri' denen o korsanlara boyun eğdiremez.[3]

Ulusal hareketler, muzaffer Avrupalı devletler tarafından 1919 ve 1920'de kurulmuş olan Avrupa siyasi sisteminin istikrarını bozabilecek yararlı kaldıraçlar haline geldi. Komintern'in ilk kongrelerine, dolayısıyla iyimser bir bakış damgasını vurdu; buna göre, geçici merkezi Moskova'da bulunan devrimin dünya partisi olarak Komintern mevcut ulusal devletlerin ortadan

2 Lenin, ulusal sorunla ilgili rapor, KE 2. Kongresi, *Œuvres complètes*, *op. cit.*, c. 31, s. 247-253. Türkçesi için bkz. *Lenin Döneminde Komünist Enternasyonal – Belgeler*, MAYA Kitapları, İstanbul 1997, c. 1, s. 204.

3 *Bulletin communiste*, Eylül 1920.

kalkmasının bir ön modelini oluşturuyordu. I. ve II. Kongre sırasında dünya devrimi beklentisi ve öngörüsü, ulusal taleplere geniş ölçüde egemen olan bir beklenti ufku oluşturuyordu. Bununla birlikte, o uğraktan itibaren, özellikle M. N. Roy'un 1920'de dile getirdiği, ulusal özgürlüğe kavuşma ile dünya devriminin genişlemesi arasındaki eklemlenme sorunu kendini belli ediyordu.[4] Ayrılma hakkı ile ulusal talep arasında eşdeğerlilik nasıl aşılacaktı? 1920'de alttan alta kendini hissettiren temalardan biri buydu. Komintern, devrimci Rusya'nın etrafında değişik anakaralardan proleterleri birleştiren bir dünya hareketinin gerekliliğini dile getiriyordu.

> Hâlihazırdaki dünya siyasi konjonktürü, gündeme proletarya diktatörlüğünü koyuyor; dünya siyasetinin tüm unsurları da, kaçınılmaz olarak bir ağırlık merkezi çevresinde toplulaşıyor: Uluslararası burjuvazinin Sovyetler Cumhuriyeti'ne karşı mücadelesi; işte bu mücadelenin çevresinde bir yandan tüm ülkelerin ileri emekçilerinin Sovyetçi hükümetleri, diğer yandan acılı deneyimleriyle dünya emperyalizmine karşı muzaffer devrimci proletarya ve Sovyetçi iktidarla bir ittifak dışında kendileri için bir kurtuluş yolu olmadığına inanmış sömürgelerin ve ezilen milliyetlerin ulusal özgürlüğe kavuşma hareketleri bir araya gelmelidir.[5]

II. Kongre tezleri, özellikle Sovyetler'in genelleşmesiyle ulusların yakınlaşmasını ve aşılmasını hayata geçirecek federatif bir sistem perspektifini ele aldı: "Federatif ilke bize bütün ülkelerin emekçilerinin tam birliğine doğru geçici bir biçim gibi görünüyor."[6] Böylece ulusların eşitliğinin ilanını göreceli hale getirip eleştirmek üzere devrimci gerekler öne çıkartıldı.

Avrupa'da devrimci hareketin başarısızlıkları ve gerileyişleri bu büyük perspektifleri değişikliğe uğrattı. Bunlar, Macaristan'daki olaylar ve kısa süreli Sovyet cumhuriyetinin

4 Jean Vigreux "M. N. Roy (1887-1954)...", adı geçen makale.

5 Tez No: 5, KE II. Kongresi, *Thèses et additions sur les questions nationale et coloniale*, Paris, Librairie de l'Humanité, 1924.

6 *Ibid.*, tez No: 10.

yıkılışı, İtalya'da işçi hareketinin yenilgisidir. Sonra Sovyet Rusya'nın Polonya'yla savaşı ve 1920 yıldırım taarruzunun ardından genel hayal kırıklığı. Mart 1921'de devrimci eylemin başarısızlığından sonra, Alman Ekimi'nde 1923'te uğranacak bozgun. Bundan böyle ulusal hareketler sorunu, ulusal hareketler ile devrimci hareketler arasında gerilimleri tekrardan ortaya çıkartan yeni bir bağlamda kendini ortaya koydu.

Burjuva milliyetçiliğinin eleştirisi, Ulusal azınlıkların yüceltilmesi

Devrimci geri çekiliş, SSCB'nin tecridi ve Lenin'in mirası etrafındaki sürtüşmeler, 1924'ten itibaren Komintern ve SSCB içinde yürütülen stratejik tartışmalarda ulusal sorunun ele alınış tarzını değişikliğe uğrattı.

İlk tartışma, Bolşevik yönetimi sarsıp bölen Rusya'da sosyalizmin inşası tartışmasıdır. Bu, fiilen, vurguyu dünya devrimine yapanlar ile devrimci sürecin ulusal farklılaşmasının altını çizenler arasındaki ayrımı yeniden canlandırdı. Tek ülkede sosyalizm inşasının olanaklı olduğu tezi, KE'nin 7. Plenumu sırasında 1926 sonlarından itibaren uluslararası durum analizinin bir unsuru oldu.

> Kapitalist istikrar bulmada bir çatlak yaratan en önemli etkenler arasında şunlar sayılmalıdır: Sovyetler Birliği'nde sosyalizmin ilerlemeleri, İngiliz kapitalizminin gerilemesi, İngiltere'de sınıf mücadelesinin görülmedik ölçüde keskinleşmesi ve Çin'deki büyük ulusal devrim.[7]

Stalinci biçimiyle SSCB'de sosyalizm inşasının olanaklı olduğunun kabulü, ülkeyi, geleneksel ulusal çerçeveyi aşarak sosyalizmin yurdu haline gelmiş, böylece ulusal bir biçim altında uluslararası devrimci özlemleri ete kemiğe büründürmüş

7 "Thèses sur la situation internationale et les tâches de l'Internationale communiste", Komünist Enternasyonal Yürütme Kurulu'nun 7. Plenumu, Kasım 1926, *Cahiers du Bolchevisme*, özel sayı Mart 1927.

yeni tip bir devletle özdeşleştiren yeni bir akıl yürütmeyi beraberinde getirdi.

1921'den itibaren, III. Kongre sırasında, Komintern yöneticileri uluslararası durumun artık eli kulağında devrimci bir nitelik taşımadığını kabul etmek zorunda kalmıştı. Ancak 1923'e kadar bu konjonktür geçici gibi göründü. Kabul etmek gerekir ki, 1924'te uluslararası ölçekte belli bir istikrar oluştu. KE'nin V. Kongresi sırasında, Trotski ile polemik yürüten Zinovyev, inkâr götürmez bir iktisadi büyümenin ve emperyalistler arası çelişkileri gidermek için birtakım diplomatik çözümlerin damgasını vurduğu demokratik-barışçı bir zaman olarak ayırt edici özellikleri vurgulanan uluslararası durumun yeni özelliklerinin altını çizdi. Dawes ve Young planlarıyla 1920'li yılların sonlarına kadar uzayan bu girişimler, Uluslararası Çalışma Bürosu'nun kuruluşu, silahsızlanma müzakereleri vb., SSCB'yi kuşatma girişimleri ve büyük devletler arasındaki çıkar çelişkilerini hafifletmenin yanılsatıcı araçları olarak teşhir edildi. Öte yandan, Buharin'in teşvikiyle Komintern yönetimi, uluslararası durumda meydana gelen değişiklikleri ölçmeye de çalıştı. 1926-1928 arasında birleşik muhalefete karşı, bu dönem boyunca hazırlanan değişik belgelerde Komintern yönetimi, deprem merkezinin sömürge veya bağımlı ülkelere kaymakta olduğu uluslararası devrimci sürecin ilerlemeci ve farklılaşmış karakterine vurgu yaptı. Ulusal sorun böylece, Ortadoğu'da ve Uzakdoğu'da olduğu gibi Latin Amerika'da da komünistler ile milliyetçi hareketler arasındaki ittifakları doğrulayan stratejik bir özellik kazandı. Ulusal sorunu dünya çapında bir bakış açısıyla ele alan Komintern, yine Buharin'in teşvikiyle, tüm partiler bakımından ulusal sorunun merkezî boyutu üzerinde durdu:

> Komünist partileri, ulusal köleleştirmenin her türlü biçimine karşı kararlı biçimde müdahale etmeli, bütün halkların ayrılma ve özerk devletlerini kurmaya kadar kendi kaderlerini belirleme hakkını ilan etmeli, ulusal soruna SSCB'de getirilmiş mükemmel çözüme işaret etmelidir.[8]

8 *Ibid.*

Anti-emperyalist Liga'nın kuruluşu, 1927'de Brüksel'de emperyalist devletlere karşı, devrimci ve milliyetçi güçleri seferber etmeye yönelik bir konferansın düzenlenmesi, daha 1920'de Bakü Kurultayı sırasında Eylül 1920'de atılmış, ancak hedefine ulaşmamış Doğu halklarına çağrıyı nihayet somutlaştırmışa benziyordu.[9]

Yeni uluslararası durumun dayattığı bu değişiklik, 1926'da ulusal çıkarların savunulmasını öne çıkartarak Frank'a karşı Anglosakson spekülasyonuyla mücadelesi sırasında Fransız KP gibi birtakım partiler için esin kaynağı olarak alınmaya çalışılmışsa da, KE tarafından Avrupa'da bütünsel olarak reddedildi.[10] Komintern tarafından burjuva milliyetçiliğinin teşhiri, KPD'nin Versailles dayatmalarına karşı savunduğu Alman ulusal taleplerine belli bir anlayış gösterilse de tüm Avrupa ülkelerini kapsıyordu. Teşvik edilen ve desteklenen biricik ulusal çıkarlar, ulusal azınlıkların çıkarlarıydı; Komintern ulusal azınlıkların kendi kaderlerini kendilerinin tayin hakkını savunuyordu: Fransa'ya karşı Alsace'lıların, Yugoslavya'ya karşı Slovenlerin veya Hırvatların. Özerklik yanlısı hareketler, 1919 Barış Konferansı'ndan sonra kurulmuş diplomatik sistemi tartışma gündemine getirdiği ölçüde teşvik ediliyordu.[11] Bununla birlikte gerek ulusal duygular, gerekse her ülkeye özgü siyasi özgüllükler, devrimci proletaryanın kendini ayırması gereken burjuva demokrasisinin öz nitelikleri olarak değersizleştiriliyor ve eleştiriliyordu. Avrupa'daki komünist hareket bakımından olanaklı tek ulusal bağlılık, militanları kendisine yönelik gelecekteki bir savaş perspektifi içinde sosyalizmin yurdu haline gelmiş SSCB'ye bağlılıktı. Bu savaş tehlikesinin teşhiri, özellikle Buharin'in uzaklaştırılarak Molotov ve Manuilski aracılığıyla

9 Yukarıda Bölüm 2'ye bakınız.

10 Bkz. Fransız KP V. Kongresi, Thorez'in ulusal ekonominin savunulmasını dile getirdiği söylevi.

11 Taline Ter Minassian, "Le Komintern et les Balkans", *Matériaux pour l'histoire de Notre temps*, no: 71, juillet-septembre 2003

Stalin'in KE'ye el koymasından sonra Komintern yöneticilerinin söyleminin *leitmotiv*'i haline geldi. Nitekim Temmuz 1929'da yapılan KEYK 10. Plenumu sırasında, en saldırgan ve en anti-Sovyetik olarak değerlendirilen Fransız-İngiliz emperyalizminin teşhiri, uluslararası konjonktürde yeni bir savaşlar ve devrimler çevriminin işareti olarak kabul edilen felaketçi bir analize dayanıyordu.

Bu bağlamda milliyetçilikle mücadele, tüm ulusal referansların reddedilmesiyle karışıyordu: KE'nin ulusal seksiyonları, hem anti-militarist mücadele yürütmeli, hem de bir burjuva lekesini mutlaka taşıdığına inanılan ulusal geleneklere her türlü bağlılık biçimini eleştirmelidir. Böylece komünistler emekçilerin biricik uluslararası dayanışmasını faşizme karşı mücadelede göstermeye çağrılıyordu. Fransa ile İtalya arasındaki gerilimler, rekabet halindeki emperyalizmler arasındaki bir sürtüşmenin göstergesi olarak teşhir ediliyordu.

1924'te ve 1925'te eleştirilen kolektif savunma ve diplomatik barış sağlayıcılık, Sovyet diplomasisi, 1930'lu yılların başlarından itibaren Avrupa'daki diplomatik oyuna katılmaya çaba harcasa da, 1928'den itibaren 1933 sonlarına kadar daha da şiddetle teşhir ediliyordu.[12]

1924'ten itibaren Komintern komünist partilerin örgütlenmesi konusunda vurguyu ulusal seksiyonları, uluslararası görevleri yerine getirebilmek için ulusal görevleri de yerine getiren birtakım modellerle uyumlu hale getirmeye yaptı.

Parti yapısı konusunda, 1924'te öne konan Bolşevikleşme, açık bir biçimde Rus partisini taklit etmenin altını çiziyordu.[13] İşleyiş anlayışı, yapıların niteliği artık diğer ülkeler işçi hareketlerinin mirasına ve ulusal geleneklerine oranla aşırı değerli görülen Rus devrimci deneyiminden çıkartılacaktı. Faaliyet konusunda ise, Alman KP, 1929'dan itibaren, diğer komünist parti-

12 Sabine Dullin, *Des hommes d'influence. Les ambassadeurs de Staline en Europe, 1930-1939*, Paris, Payot, 2001.

13 Yukarıda Bölüm 1'e bakınız.

lerine model olarak gösteriliyordu. Artık, KE'nin bu seksiyonlarının siyasetinde ulusal birtakım özgüllüklere yapılan her türlü atıf aşağılanıyordu. 1929-1932 arasında ideolojik monolitiklik ifadesi, sınıfsal eylemle bağdaşmaz kabul edilen her türlü ulusal duygu biçiminin genel olarak reddiyle bütünleştirildi. Bu temel konum 1934'e kadar değişmeksizin korundu ve komünist pratiğe ve kültüre güçlü biçimde damgasını vurdu. Bu anlayış, Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı'nı izleyen dönemde, Komintern savaş içindeki farklı devletlerden hiçbirini haklı görmeyerek ve komünist partilerini anti-militarizmle ve milliyetçiliğin teşhiriyle bağlanmaya çağırarak ulusal savunmanın tüm biçimleri arasına eşit işareti çizdiğinde güçlü biçimde yeniden ortaya çıktı.

Bu arada 1934-1938 arasında, Komünist Enternasyonal analizlerini ve konumlarını önemli ölçüde değiştirdi. Bu dönem kısa olsa da, önemini belirtmek gerekir zira 1939-1941 kesintisinin dışında savaşı izleyen on yıllar boyunca süregidecek bir doğrultunun temellerini oluşturdu.

1934'ten sonra ulusallığın yeniden değerlendirilmesi ve analizlerde değişiklik

Aslında, SSCB eski ulusal biçimleri sözde aşmış tek devlet modeli olarak kalırken dünya devrimci hedeflerinin yeniden ileri sürülmeye devam etmesi ölçüsünde öğretisel ve teorik düzlemde bir kopuş yoktur. Yine de analizde esaslı bir değişiklik vardır zira ulusallık, Nazizme karşı mücadeleyle bağlantılı olarak komünist faaliyetin bir bileşeni haline gelmiştir.

Ulusla ilgili komünist analiz ve söylemdeki değişiklik halk cephesi doğrultusunun kabulüyle sıkı sıkıya bağlı bir biçimde 1934'te ve 1935'te iki aşamada gerçekleşti. 1934'ten itibaren demokratik özgürlüklerin savunulması, Fransa'da, ulusu oluşturmuş olan cumhuriyetçi geleneklere ve Fransız İhtilali'ne bağlılıkla birleştirildi. Haziran 1934'te toplanan Fransız KP'nin Ivry konferansı bu konuda açıktır. Ekim 1934'te ortaya atılan yeni halk

cephesi sloganında aşikâr biçimde var olan halk söylemi, komünistleri halkla özdeşleştirilmiş ulusa atıfta bulunmaya götürdü.

1935 ilkbaharında, yeni analiz ulus-devlet söyleminde bir değişiklikle serpilip gelişti. Ulusal savunmanın kabulü ve Fransız diplomasisine destek, ulusallığa komünist bakışın bütününü yerinden oynattı. Ulusal simgeler, bayrak, marş vb., geçmiş devrimci mücadelelerin sonradan saptırılmış ürünleri olarak olumlu bir biçimde yeniden değerlendirildi. Ulus, tıpkı amblemleri gibi, bundan böyle işçilerin ve halkın sahip çıkması gereken bir konu olarak algılandı.

> Halk kitlelerine kendimizi özgürlüğün ve ülkenin bağımsızlığının şampiyonları olarak, Fransa halkının bugünkü ve gelecekteki çıkarlarının temsilcileri olarak sunuyoruz. Söylevlerimizin, makalelerimizin, afişlerimizin vurgusu, devrimci partisi tarafından örgütlenip yönetilen işçi sınıfının tarihî misyonunun bu bilincini ifade ediyor.[14]

Bundan sonra komünist partileri ulusal soruna yaklaşımlarını derinlemesine yeniden elden geçirdiler: Eski anlayışlarla bağdaştırmak yerine daha çok bu yeni analizi tek başına ortaya koydular. Avrupa komünist partilerinin enternasyonalizmi, kökenlerine oranla anlam değiştirmesini tamamladı. Antifaşist bir uluslararası hareket içinde bir araya gelmiş değişik siyasi kurumlar arasında bir dayanışma biçimini aldı. Ulusları yıkan bir dünya devrimci hareketinden uzak olunduğu açıktır. Artık Komintern SSCB'nin 1934'ten itibaren içinde yer aldığı kolektif güvenlik diplomatik oyununu kabul ediyordu. Komintern'in ulusal sorunla ilgili siyaseti, böylece bir yandan anti-faşist halk cephesi mantığıyla, diğer yandan SSCB dış siyasetinin diplomatik değerlendirmeleriyle yönlendiriliyordu.

"Halk Cephesi" çerçevesinde geliştirilen ittifak siyaseti, anti-faşist demokratik burjuvazinin güçleriyle işbirliğini öngörüyordu. Bunun sonucunda, Avrupa'da Nazi veya Asya'da Japon

14 Maurice Thorez, *Œuvres*, Paris, Editions Sociales, 1950, c. 9, s. 127.

saldırganlığı tehdidine karşı ülkelerin bağımsızlığı için yurtsever veya ulusal mücadele veya savunma cephesi gibi sloganlara varıldı.

Komintern'in VII. Kongresi'nde, Dimitrov'un raporu, ulus ile ilgili olarak delegelerin büyük çoğunluğuna öyle görünen yeni bir söylem getirdi. Dimitrov, raporunda, "ilke olarak her renkten burjuva milliyetçiliğinin alt edilemez düşmanları" komünistlerin "ulusal nihilizmin taraftarı" olmadıklarını güçlü bir biçimde ifade etti; "emekçi kitlelere halklarının geçmişini tarihî bakımdan nesnel bir tarzda açıklama, güncel mücadeleleri halklarının geleneklerine bağlama" gereğini vurguladı. "Kendi topraklarına daha derin kökler salmak üzere" her ülkede proletarya enternasyonalizminin bu "iklime uydurma" –bunlar kendi sözleri– biçimi, kökenini çağın uluslararası ilişkileri gerçeğinde, yani faşist emperyalizmin saldırgan amaçları karşısında, SSCB çevresinde kurulan savunma ittifakı sisteminin kilit noktalarında iç bağlılığın potansiyel her öğesinin desteğini alma ve dış düşmanla uzlaşma yönündeki kimi yönelimlere son verme gereğinde buluyordu. Aslında bu tutumlar, kısa süre önce KE tarafından Çekoslovakya, Yugoslavya ve hatta Polonya gibi Versailles sisteminin yarattığı yapay varlıklar olarak değerlendirilen ülkelerin partileri bakımından travma yaratıcı bir anlama sahipti. Buna karşılık, bu talimat, Almanya ve Fransa gibi işçi hareketinin kutsal birlik sarhoşluğundan kurtulamadığı ülkeler partilerinde belli bir milliyetçi havayı teşvik etti. Ne var ki bu doğrultunun anlamı, işçi sınıfının böylece sadece tali olmayan bir biçim altında "ulusal" bir rol üstlenmesi olgusundan ayrılamaz.[15]

Bu siyasetin, elbette, özellikle komünist partilerin ulusal bağımsızlık mücadelelerini yüksek sesle ifade edemedikleri sömürge ve yarı-sömürge ülkelerde birtakım çelişkili etkileri oldu. Hiç kuşku yok ki, esas itibariyle Avrupa'daki faşist olmayan ülkeler-

15 Bkz. Serge Wolikow ve Annie Ruget, *Antifascisme et nation: les gauches européennes au temps du front populaire*, Dijon, Editions universitaires de Dijon, 1997.

de, sol, 1930'lu yılların ortalarından itibaren, ulusal ve yurtsever duyguyu yeniden sahiplenme ve bunu anti-faşist mücadelede bir silah olarak kullanma konusunda belli bir başarı elde etti. Gerçekten de sol, I. ve II. Enternasyonallere kadar uzanan ve örneğin *la Marseillaise* gibi devrimci ve sosyalist geçmişle sıkı sıkıya bağlı olanlar da dâhil yurtseverliğin simgelerini pratikte burjuva devletlerine ve küçük burjuvazinin siyasetçilerine terk etmiş bir geleneğe göre hiza alıyordu. Bu simgelerini yeniden sahiplenme ve, deyim yerindeyse, bunları düşmana bırakmama girişimi, değişik komünist partileri alabildiğine farklı ulusal gelenekleri toparlamaya çalıştıklarında kimi zaman garip görünümler de kazandı. Bununla birlikte komünistlerin anti-faşist direnişteki rolü, en azından 1941'den sonra yurtseverlik taleplerine dikkate değer bir inandırıcılık sağladı.

Sosyal devrim ile yurtseverlik duygusu arasındaki bu yeni evlilik, Fransa'daki Jakoben gelenek veya Rus Panslavizmi gibi kimileri aşikâr görünse de köklerini analiz etmenin alabildiğine zor olduğu son derece karmaşık bir fenomendir.

Birinci olarak, anti-faşist milliyetçiliğin, çok sayıda yönetici sınıfın uluslararası siyaset sahnesinde sağda, faşist devletlerin yanında yer almayı seçtikleri, ideolojik ve uluslararası temele sahip bir iç savaş bağlamında kendini gösterdiğine işaret edilebilir. Bu sağ partiler, dolayısıyla, geçmişte kendilerine eşsiz hizmetler yapmış olan yabancı düşmanı yurtseverliğe çağrıyı bir tarafa bıraktılar. Fransız sağına –en azından bir bölümüne– gelince, Halk Cephesi karşısında, güçlü rejimlere hayranlığını ilan etti; bu da onların terk ettiği ulusal bayrağın sol tarafından sahiplenilmesini daha da kolaylaştırdı.[16] Aynı zamanda, anti-faşist yurtseverliğin doğup yaygınlaşması, 1933-1945 yılları bağlamında, enternasyonalizmle sıkı sıkıya bağlıydı ve dolayısıyla uluslararası dayanışma duygularıyla hiçbir biçimde çelişmiyordu.

16 Serge Wolikow, *Les gauches, l'antifascisme pendant les années 1930*, Jean-Jacques Becker ve Gilles Candar (yönetiminde) *Histoire des gauches en France*, cilt 2, Paris, La Découverte, 2005.

İkinci olarak, tarihsel konjonktür, en azından İspanya Savaşı'ndan itibaren, faşizm ve savaşın bazı yabancı devletlerle özdeşleştirilmesini getirdi. Sorun böylece artık ne örneğin Büyük Britanya'nın veya Fransa'nın gelecekteki örgütlenmesi ve sosyal sistem tipi, ne de barış veya savaştı; sorun Fransız veya Britanya uluslarının Almanlara karşı savunulması haline geldi.

Üçüncü olarak, anti-faşist milliyetçilik gerek toplum gerekse ulus zeminlerini ilgilendiren iki cephede bir savaşa açık bir biçimde girişti: Bu, İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından özellikle aşikâr hale geldi.

Böylece anti-faşist mücadele döneminde yurtseverlik ile komünizm, sömürge ülkelerdeki anti-emperyalist mücadele deneyimiyle daha sonraları güçlenen bir birliktelik temelinde sıkı bağlar kurdular. Sömürge ülkelerdeki mücadeleler, özellikle kitle ve dayanışma örgütlerindeki militanları aracılığıyla 1920'li yıllardan itibaren Komintern ile değişik ve çok sayıda bağa sahip olmuşsa da, Komintern'deki git-geller yine de birtakım izler bıraktı. Sömürgeci emperyalizm, hatta anti-emperyalizm teorileri, erken zamanlarda komünist düşüncenin ayrılmaz bir parçası haline geldi. Sovyet Rusya'nın büyük bölümüyle bir Asya ülkesi olması, sömürge dünyasının siyasi militanlarını etkilememezlik edemezdi. Ezilen sömürge halkların kurtuluşunun dünya devriminin önemli bir öğesini oluşturduğu yönündeki fikir bir ilke olarak benimsendi; bu da komünistleri ortak düşmana, yani büyük metropoller kapitalizmine karşı sömürge halklarının kurtuluş mücadelelerini desteklemeye, hatta bunlara katılmaya götürdü.

Kaldı ki sömürge ülkelerde komünistler ile anti-emperyalizm arasındaki ilişkiler, Komintern'in birbirine ters yönde ayrışmalarına elverişli koşullar taşıyan iki farklı dönemde ulusal mücadele ile sosyal mücadele arasındaki bağ konusundaki git-gellerinin damgasını taşıdı. 1929-1934 arasında sınıfa karşı sınıf çizgisi çerçevesinde milliyetçi hareketlerden kopuş; bunun Hindistan'da, Ortadoğu'da veya Afrika'da ağır zararları oldu.

Sonra, 1939-1941 arası dönem hariç, Halk Cephesi'nden İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar anti-faşist siyaset Komintern'i, en azından SSCB'nin müttefiki ülkelerde, komünist partilerini ulusal bağımsızlık mücadelesini daha ileri bir tarihe ertelemeye teşvik etmeye götürdü. Bu elbette, Jdanov'un Şubat 1941'de belirttiği gibi birtakım çelişkiler de taşıyordu:

> Ulusal sorunda biz hata yaptık. Ulusal özelliklere gereken dikkatle bakmadık. Proletarya enternasyonalizmi her ilgili halkın sağduyulu ulusal hisleriyle uyumlaştırılmalı.[17]

Milliyetçi partilerle İkinci Dünya Savaşı sırasında oldukça hafifleyip, sonrasında yeniden artan gerilimler, onlarca yıl boyunca egemen söylemin, ulusal özgürlüğe kavuşma temasının, Komintern Marksizminden alınmış özellikle parti örgütlenmesi ve siyasi mücadelenin yürütülmesi ile ilgili birtakım teorilerle beslenmesine engel olmadı. Bu çerçevede, simgesel bir biçimde de olsa Komintern'in beklenmedik bir devamlılığından kuşkusuz söz edilebilir zira bu öğretiler çoğu zaman örgütlenme tarzlarını ve işleyişlerini kendilerine mal ettikten sonra tasfiye ettikleri komünist partilerine karşı mücadeleye soyunan milliyetçi partiler tarafından üstlenilmiştir! Buna karşılık, yaşadığı tüm serüvenlerle SSCB'nin taşıdığı proletarya enternasyonalizminin tarihsel deneyimi ulusal biçimlerin aşılması konusunda yeni bir görüşün doğmasına katkıda bulunmak bir yana, bu biçimleri geniş ölçüde yeniden canlandırdığından, 1919 ve 1920'lerin federasyon rüyası tümden terk edilmiştir.

17 Georgi Dimitrov, *Journal 1933-1949, op. cit.*, 27 Şubat 1941, s. 186. Türkçesi, Georgi Dimitrov, *GÜNLÜK-2*, TÜSTAV Yayınları, İstanbul 2004, s. 58.

KISIM III

İNSANLAR VE YORUMLAR

Bu aygıtı işletmiş olanlar, birçok bakımdan benzersiz bir projeye kendilerini adayan, ancak çoğu ayağa diktikleri sistem tarafından bu macerada öğütülüp gidenler çok dikkatli bir biçimde hesaba katılmadığında, Komintern'in orijinal siyasi aygıtı anlaşılabilir değildir. Kahramanlık ile trajiği iç içe geçiren bir maceranın ötesinde, faaliyetleri, Komintern'in ortadan kalkmasından sonra da büyük ölçüde devam eden militan kuşaklarının ve siyasi kadroların içinde yetiştiği bir tarihî deneyimin önemi de söz konusudur; öyle ki bu kuşaklar 1960'lı yıllara kadar operatif bir siyasi kültürün taşıyıcısı olmuşlardır.

Bu üçüncü kısımda, Komintern tarihine dâhil olan aktörler, sadece kurumların ve aygıtların ötesine geçerek değerlendirilmeye çalışıldı. Ekli CD'de[1] toplanan biyografik bilgiler bu tarihin aktörlerini merkeze alan kimi görüşler ortaya koymaya olanak veriyor. Bu görüşlerde tek tek bireylerden çok, tipik figürlerin ele alınması hedeflendi. Ancak bu, pek de kolay bir iş değil.

Toplu biyografik bir yaklaşım ne anlama gelir? Her ne kadar anlamlı gruplar oluşturmak üzere uygun bir tipleme önermek gerekse de, birkaç kişi incelenerek bir akıl yürütme ortaya koymak yeterli değildir. Uygun göstergelerin neler olduğu sorusu buradan kaynaklanır: Bu göstergeler arasında KE'ye **giriş** ile ilgili olanların yanı sıra her birinin **yetişme/eğitim** süreciyle ilgili olanlar da vardır. Bir ulusal seksiyon kadrosuna katılma tarihi kuşkusuz yetersizdir, ancak KE ile ilk temasın (yolculuk, delege-

1 Girişte de belirttiğimiz gibi, Türkiyeli okurla doğrudan ilgili olmadığı için bu CD-Rom Türkçe baskıda yer almamaktadır. *-çev.*

lik) tarihi yeterli midir? Bu kimi zaman sadece onursal bir statüye denk düşebileceği için Komintern'in yönetici organlarında bir göreve atanmanın gerçek anlamı nedir? Tam tersine, tek tip ve ikircimli bir üyeliğe atıfta bulunmanın ötesinde şunların veya bunların oynadıkları gerçek rolün ayırt edici özellikleri nasıl ortaya konabilir? Yorucu bir döküm çalışması pahasına arşivler, organların işleyişinde her birinin fiilî rolünü kısmen ayırt ederek analizi hassaslaştırmaya izin veriyor. Militanlık deneyimi, yetişme tipi, militanların sorumlu konumlara ulaşma koşulları birtakım kuşak gruplarını belirlemiyor mu? Komintern'in siyasi işleyişini sağlayanlar olarak ele alınan Kominternciler, komünist üyeler bütününe oranla bir seçkinler grubu oluşturmuyor mu? Bunlar, diğer komünistlerin erişemediği belli sayıdaki nişanlardan fiilen yararlanmıyorlar mı? Özellikle Komintern'den gelen kararlar, SSCB'deki durum ile ilgili bilgiler, Moskova'da hazırlanan taktik değişiklikler düşünülebilir. Özcesi, küçük bir sorumluluk düzeyinde bile olsa Kominternciler, diğer komünistlere oranla her zaman bir nebze daha ileride bulunmuyorlar mı? Bu kavram birçok biçimde değerlendirilebilir: Daha çok bilmek, daha önce bilmek, dahası siyasi göstergelerin şifresini çözme konusunda şöyle ya da böyle bir yeteneğe sahip olanların siyasi değişiklikleri önceden hissetmesi.

Yine de Kominternciler arasında bir hiyerarşi oluşturmak ve ayrıca ikincil bir rol oynayanlar ile kimi karar süreçleriyle bağlı olanlar arasında ayrım gözetmek de uygun olur. Enternasyonal'deki hiyerarşi mutlaka partilerdeki hiyerarşiyle özdeş değildir. Falan ulusal yönetici Komintern'de önemli sorumluluklar taşımayabilir, oysa partinin genç bir kadrosu, kendi ulusal KP'sinden önce, Enternasyonal örgütünde önemli bir role sahip olabilir. Bu, özellikle 1920'li yılların sonralarında Komünist Gençlik liderleri bakımından geçerlidir. Komintern'e giriş, kimi uğraklarda ulusal seksiyon içinde yükselmeyi hızlandıran bir yol olmadı mı? Özellikle 1920'li yılların sonlarında Avrupa ve Amerika KP'lerinde yükselen genç kadrolar incele-

nebilir. 1927'ye kadar Komünist Gençlik yöneticisi olan Henri Barbé, bir yıl sonra KEYK nezdinde Fransa KP temsilcisi oldu ve 1928'de KEYK üyeliğine getirildi. 1929'da Fransız KP'nin VI. Kongresi sırasında artık partinin belli başlı yöneticilerinden biri haline geldi.

Bu, ta başından itibaren uluslararası ölçekte farklı seksiyonlarıyla birlikte komünist örgütün nasıl ele alındığını gösteriyor. Komünist "dünya" haline gelen şeyin işleyişini düzenleyen ortak ilkeler, en azından sorumlu konumlarda bulunanların bellettiği ve paylaştığı disiplin koşullarının veya ideolojik tasarımların birlik temelini oluşturduğu, güçlü bir aidiyet sistemi yapılandırdı. Bu anlamda, Bolşevikleşme ve Stalincileşme gibi iki terimle özetlenebilecek örgütlenme tarihi, Kominterncilerin biyografik maceralarını kavramak için kesinlikle asli önem taşır.

Ele alınan göstergeler ne olursa olsun, yapılacak analizi dönemler itibariyle mutlaka görecelileştirmek gerekir. Bunun için üç evre ayırt edilebilir: 1919-1927 arası, 1928-1935 arası ve 1936 ile 1943 arası. Bu evreler boyunca Komintern'in ve seksiyonlarının işleyiş ve faaliyet tarzları dönüşüme uğrarken, gerek yükselme süreçleri, gerekse sorumlulukların anlamı alabildiğine değişikliğe uğradı. Bu değişik görüşler, tıpkı onları izleyen değerlendirmeler gibi, en elle tutulur sonuçlarına bu kitabın ekindeki CD-rom'da ulaşılabilir olan Claude Pennetier yönetimindeki ekibin uzun yıllardır yürüttükleri biyografi çalışmalarına dayanır. Ortaya konmuş olan gelişme doğrultusu, bir araya getirilmiş biyografilerin dikkatli bir biçimde incelenmesinden hareketle daha sistematik araştırmalar yapılması açısından okura birtakım köşe taşları sunma arzusunun bir taslağıdır.

Komintern tarihinin yorumu ve yazımı, elbette tarihçilerin ancak yeni araştırmaların ışığında ele alabileceği birtakım tarihçilik sorunlarını gündeme getirdi. Ne var ki bu sorunların birçoğu hâlâ arşivlere erişimin olanaklı olup olmamasına bağlıdır. Arşivler uzun zaman tamamen kapalıydı; bu da tarihçileri çok sayıdaki çevresel kaynaklara başvurma ve yarattığı tüm zorluk-

lara rağmen bu tarihin aktörlerinin anılarını ve yazdıklarını kullanmaya mecbur bıraktı. Neredeyse yirmi yıl önce uluslararası örgütün arşivlerinin açılması, Komintern ile ilgili tarih araştırmalarını köklü bir biçimde değişikliğe uğrattı. Açılan arşiv fonlarının kütleselliği, çeşitliliği ve hâlâ kapalı tutulan bölümlerin varlığı, bu yeni belge bütününün araştırmacılar tarafından edinilmesinin belli bir zaman gerektirdiğini gösteriyor. On yıldır araştırmalar değişik yönlerde gelişti ve Komintern tarihinin yok sayıldığı birçok ülkede uluslararası düzeyde araştırmacının konusu oldu. Uzun zaman alabildiğine Avrupa merkezli kalmış bir düşünsel üretim sürecini yeniden ele almaya olanak veren çapraz ve gerçekten uluslararası bir tarih böylece gelişmeye başladı. Buna ek olarak SSCB siyaseti, Sovyet iktidarının Stalincileşmesi ile Komintern tarihi arasındaki bağlar, Komintern tarihçiliğini güçlü bir biçimde yenileyen çok sayıda ilerlemenin konusunu oluşturdu.

Bölüm 10

Kominterncilerin Eğitimi ve Kaderi

Komintern tarihinde yer almış komünistlerin militan bağlılığını anlatmak, üye kitlesinden belli bir tarzda farklı olduklarını ve büyük ölçüde kadrolar, dünya çapındaki bir bütünün parçası olarak komünist örgüt içinde bir tür iktidarı elinde tutan anlamında bir sorumluluk taşıyanlar arasında yer aldıklarını söylemek demektir.

Aktörler ve sistem: Üst üste binmiş bir tarih

Militanların çok küçük bir bölümü, uluslararası örgütten fiilen geçti, birtakım görevler yerine getirdi veya altyapılarından yararlandı. Kominterncilerden söz etmek, dolayısıyla siyasi yolculuklarının şu veya bu uğrağında Komintern faaliyeti içinde bulunmuş sınırlı bir militan kümesini ele almaktır. Militanlıklarını sadece bu çevre içinde yürütmüş olanlar pek azdır; bunların bir kısmı aslında alabildiğine siyasi bir işleve sahip teknik ve idari aygıt içinde yer almışlardır. İlke olarak bunların eyleminin coğrafi konumlanışı, Komintern'in müdahale alanı gibi tek bir yerle sınırlı değildir. Öte yandan, uluslararası örgütün esası hızla Rusya'da ve özellikle Moskova'da odaklandı. Uluslararası delegelerin ve Komintern kadrolarının büyük bir bölümünün ikamet ettiği Lux Oteli gibi, çalıştıkları bürolar da Sovyet başkentinde yer alıyor olsa da, on yıldan uzun bir

zaman, komünist uluslararası örgütün iletişim noktaları olarak SSCB dışında, Berlin'de, Prag'da veya Paris'te gerçek bürolar var oldu. Aynı şekilde, Komintern görevlileri, Avrupa'nın ötelerinde, Ortadoğu'da olduğu gibi Latin Amerika'da da görev yaptı. Misyonerlere benzetilebilecek bu erkekler ve kadınlar, yaşamlarını büyük ölçüde siyasete hasrettiler. Gerek seçilmeleri, gerekse gelecekleri Komintern tarihinin temposuna göre biçimlendi.

Kuşaklar: Kökenleri, seçimleri ve eğitimleri

Komintern'in yöneticilerinin ve militanlarının seçildiği dönemin başından sonuna kadar aynı kalmadı: Zaman içinde, bağlılığın güdüleri, gerek siyasi gerekse teknik bakımdan dönüşüme uğrayan bir genel bağlam çerçevesinde evrildi. Dünya çatışmasından sonra Avrupa'nın siyasi istikrar bulması için birkaç yıl gerekti! Komintern'in ilk yılları boyunca, anakarayı aşıp Rusya'ya ulaşmak hâlâ bir maceraydı. Komintern'in ilk iki kongresine gidiş, II. Kongre'den sonra Baltık Denizi'nin dalgaları arasında 1920'de kaybolan Fransız delegeleri Lefevre ve Vergeat'nın dramatik sonunun da tanıklık ettiği gibi riskliydi. Humbert-Droz'un mektuplarında büyük bir incelikle resmettiği[1] bir Komintern görevlisinin turu, çoğu zaman beklenmedik olaylarla doludur ve görevlinin gizli hayat konusunda büyük deneyimini gerektirir; kendisine sağlanan lojistik destek, 1924'te Osip Piyatnitski'nin yönetiminde OMS'un, yani bağlantı, seyahat ve aktarım servisinin etkili bir biçimde örgütlenmesinden sonra bile sınırlı düzeyde kalmıştır. Çoğu zaman polis tarafından aranmakta olan delegeler, kısa süreli kalışları boyunca komünist partilerin, Komintern'i temsil ettikleri ve iyi haberleri verdikleri toplantılarına katılma becerisine sahip olmalıdırlar. 30 Aralık 1920'de Fransız KP'nin Tours Kongresi sırasında Clara Zetkin'in konuşması, kendisini yakalamak isteyen polisleri şaşırtmak üze-

1 Jules Humbert-Droz, *Mémoires*, Neuchâtel, La Baconnière, 1969-1973, 4 cilt.

re beklenmedik anda gelişi ve ansızın gidişiyle bunun ilk çarpıcı örneklerinden biri oldu. Birkaç yıl sonra Komintern'in bir diğer yöneticisi Alman komünisti Remmele, polis tarafından takip altındayken Fransız KP'nin VI. Kongresi'nde olağanüstü koşullarda konuştu. 1927'de, Bordeaux'daki CGTU kongresine katılması gereken Lozovski, diplomatik iznin reddedilmesine karşı bir gizli yolculuk hazırlığı yapmadığından kongreye gidemedi. KE görevlilerinin sınır dışı edilmeden önce tutuklanıp hapse atılması da pek ender rastlanır olaylar değildi. Abramoviç 1921'de veya Humbert-Droz 1927'de, Fransız basınının sayfalarında Moskova ajanlarının ve parasının her yerde hazır ve nazır olduğunu ilan eden manşetlerle yer aldı!

Yıllar boyunca, Komintern takviyecileri, özellikle Avrupa'da, gerek komünist dünyada gerekse uluslararası ilişkilerde görülen hızlı gelişmeye bağlı olarak hep aynı kişiler olmadı: Partilerin, özellikle Rus partisinin aygıtındaki kişilerin oranı, diplomatik personelin ve gazetecilerin rolü, başlangıçtaki enternasyonalist militanlar kuşağının aleyhine sürekli arttı.

Savaş ve Rus devrimi, bir dizi militan için SFIO'nun kutsal Birlik siyasetine karşı eleştirel konumdan hareketle yeni bir uluslararası örgüt lehine devrimin ilanıyla serpilip gelişen bir bağlılığa vesile oldu. Hem Loriot, hem de Souvarine için durum buydu. Her ikisi de uluslararası ilişkilerin yeniden oluşumu, ardından da Rus devrimi örneğinden beslenen III. Enternasyonal'in kuruluşu için sosyalist azınlıklar içinde mücadele etmişlerdi. Başlangıçta çok küçük azınlıklar olsa da, yeni Komünist Enternasyonal bakımından önemli şahsiyetler haline geldiler. Bu anlamda, militan deneyimleri kısa olsa da ilk yıllarda önemli bir rol oynadılar. Cachin'in izlediği yol ise bambaşkadır; Cachin savaştan önce de tanınmış bir önderi olduğu sosyalist partinin siyasetini kalıcı bir biçimde desteklemişse de, adım adım Rus devriminden ve III. Enternasyonal üyeliğinden yana tavır almıştır. Her ne kadar bunlar Komintern'e üyelik konusunda aynı tarafta yer aldılarsa da, partide, hatta Komintern'de izledikleri yol ve konumları alabildiğine farklıdır.

Loriot ve Souvarine, Komintern'in ilk yıllarında, 1923'e kadar, onları komünizm projesinin taşıyıcıları ve en özverili savunucuları olarak gören Rus yöneticilerin desteğine sahip oldu. Aralarından pek çoğu, yine de uluslararası örgütten pek çabuk uzaklaştırıldı; kimileri Souvarine gibi geçici ya da Rosmer gibi sürekli olarak, Trotski'yi destekledikleri için, diğerleri ise, Loriot gibi, parti yapılarının dönüştürülmesine karşı çıktıkları için.

1923'ten sonra partilerin proleterleştirilmesi, yani komünist partilerin yönetimine işçilerin getirilişi, işçi mücadelelerine yeniden odaklanmış, ancak özellikle partinin yeniden örgütlenmesine ve bir merkez aygıtın kuruluşuna yönelmiş çok daha iradeci bir siyaset fikrine sahip yeni kadroların yükselişine elverişli bir zemin oluşturdu. Buna paralel olarak, sendikaları kontrol etme yönündeki güçlü arzu, KE'yi sendikacılara yöneltti; özellikle sendikacılığın Trotski ve Lenin'in partiye gerçek bir proleter karakter kazandırmak için kullanmayı arzuladıkları bir canlı balık havuzu oluşturduğu sendikacıların Fransa'da sorumlu mevkilere yükseltilmesini getirdi. Aynı şey, komünist hareketin zayıf olmakla birlikte, güçlerini Harry Pollitt gibi Dave Springhall'in de içinden geldiği sendikal hareketten aldığı Büyük Britanya için de geçerlidir. Souvarine'in görevden uzaklaştırıldığı Temmuz 1924'te, Moskova'da, CGTU liderlerinden biri olan Pierre Semard'ın Fransız KP'nin yeni genel sekreteri tayin edilmesi, her şeyden önce simgesel bir anlam taşır: Bolşevikleşme, az deneyimli olsalar da yöneticilerin işçileşmesiyle meşru kılındı. 1925'te Fransa'da Gaston Montmousseau veya Julien Racamond gibi sendika önderleri, oldukları halleriyle parti yönetimine girmeye davet edildi. Ne var ki sendikal hareketin bir işçi partisi kurma olanağının başlarını döndürdüğü deneyimli kadrolarının çoğu, reddettikleri bir Bolşevikleşmenin yöntemleri ve pratiklerinden kısa zamanda usandılar. Monatte ve Rosmer, yönetici partinin tezlerine karşı bir proletarya devrimi anlayışını savunarak partiyi ve Komintern'i terk ettiler. Bolşevikleşme siyasetinin sendikal kadrolara yönelik sonuçları, sendikacılara kendilerinin kararsız

kaldıkları bir siyasileşmeyi telkin edecek genç işçi militanlara yönelmeyi getirdi. Kızıl Sendikalar Enternasyonali (Profintern) ile Komintern arasındaki ilişkiler, tıpkı Fransa'da CGTU ile Fransız KP arasındaki ilişkiler gibi Semard'ın Komintern sahnesinde birden bire ortaya çıkmasıyla özellikle güçlenen bu gelişme bakımından son derece temsilîdir. İşçileşme, özellikle Fransa'da o zamana kadar biraz uzak durmuş kimi sendikacılar tarafından olumlu karşılandı. Ne var ki ardından Bolşevikleşme, partinin bu anlayış doğrultusunda sendikalar üzerindeki kontrolünü pekiştirdiği ve merkeziyetçiliği güçlendirdiği ölçüde, gerek Amiens Şartı'nda atıfta bulunulan sendikacılık ile siyasetin birbirinden ayrılması yönündeki sendikal, gerekse sosyal demokrat gelenekleri tartışma gündemine getirdi. 1924 ve 1925'te Fransa'da bu Bolşevikleştirmeyi ete kemiğe büründüren Suzanne Girault veya Albert Treint, komünist örgütlenmenin yeniden oluşturulmasının önde gelen yürütücüleri oldu. Bunlar, 1924 ve 1925'te V. Kongre ve 4. ve 5. Plenumlar sırasında Avrupa'nın Latin dünyasının [İtalya, Fransa, İspanya] en gözde komünistleriydi. Aynı şey, Komintern'in, Brandler'in şahsında bir önceki yönetici ekibi, kendi görevlileri arasında da Radek'i suçlu bulduğu 1923 başarısızlığından sonra KPD yönetimine gelen Ruth Fisher ve Arkadi Maslow için de söz konusuydu. Trotski'ye karşı Zinovyev'den yana tutum alan bu genç yöneticiler, faaliyetlerinin Komintern talimatlarıyla doğrudan bağlantılı olduğunu düşünen, bunları önceden yapmadılarsa da, uygulamakla yükümlü olduklarına inanan ilk kadro kuşağını simgeleştirir. Bu alanda 1919-1922 arasında Souvarine kuşkusuz bir öncü olmuştur; ne var ki Lenin ve Trotski zamanındaki KE yönetimi birçok kez Souvarine'in aşırı buyurucu müdahalelerini frenlemiştir.

Fransa'da 1924-1925'te, bir kenara konmuş, Alfred Bernard ve Marcel Cachin gibi yöneticilerin, sendikacıların veya parlamenterlerin geri dönüşü, KE'nin başına kısa süreliğine Buharin'in gelişiyle çakışır ve Bolşevikleşmede geçici bir askıya alınışa işaret eder. 1926 ve 1927'de, Avrupa'daki komünist partiler, onları sen-

dika militanlarından ve belediye ve parlamento faaliyetlerinden kopartan solcu aşırılıkları bertaraf etmeye davet edildi. Buna paralel olarak, Avrupa dışı bölgelerde de milliyetçi ve köylü hareketlerine açılış, Çin örneğinin dışında, Ortadoğu'da, Hindistan'da ve Afrika'da da birtakım yakınlaşmalara ve ittifaklara vardı. Bu değişik akımlar, 10-15 Şubat 1927'de, Komintern'in girişimiyle Brüksel'de bir kongrede toplanan Anti-emperyalist Liga'da kendilerine yer buldu. Bu kongre, her ne kadar bir dizi Avrupalı örgüt ve şahsiyet katıldıysa da, sömürge halkların bir toplantısı olmak istiyordu. Fransa, Belçika ve Almanya KP'lerinin yanı sıra CGTU, İnsan ve Yurttaş Hakları Ligası, Trade Unions'ın azınlık fraksiyonu, Eğitim Enternasyonali ve Barış için Mücadele Eden Kadınların Uluslararası Ligası gibi birtakım örgütler de kongrede temsil edildi. Sol siyaset ve entelektüel dünyasının önde gelen şahsiyetleri, özellikle Félicien Challaye, Henri Barbusse ve Romain Rolland da katılımcılar arasındaydı.

Sömürge ve bağımlı halkların yanı sıra, değişik siyasi hareketler ve şahsiyetler de Brüksel'e geldi. Hindistan'ı temsil etmek üzere Nehru, Endonezya için Mohammed Hatta vardı. Maşrik için, El Bakri, Mısırlı ve Filistinli delegelerin yanı başında Suriye direnişini temsil etti. Sahra altı ülkeleri de eksik değildi; Senegal temsilcisi Lamine Senghor Siyah Irkı Savunma Komitesi'nin ve Güney Afrika İşçi Sendikaları delegesinin yanındaydı. Güney Amerika'yı Alianza Popular Revolocionaria Americana (APRA) adına Perulu Victor Raul Haya de la Torre ve Eudocio Ravines temsil etti. Asya'nın önde gelen delegeleri arasında, Sun Yatsen'in dul eşinden, Mançurya savaş alanlarından gelen Kızıl Ordu temsilcilerinden, Guomintang ve Kanton hükümeti temsilcilerinden oluşan Çin delegasyonuna işaret edilebilir. Ne var ki, Komintern'in VI. Kongresi ertesinde, 1928'den itibaren, sınıfa karşı sınıf doğrultusu, çoğu zaman azınlıktaki işçi sınıfı, köylülük ve burjuvazinin ilerici kesimi arasında birtakım ittifakları varsayan bu anti-emperyalist siyasetin karşısında yer aldı. Komintern'den etkilenen milliyetçi siyasi kadroların çoğu, ken-

dilerine karşı Komintern'in siyasetindeki yön değişikliği nedeniyle mesafeli durmaya başladı. Bu, gerek Hindistan'da Nehru, gerekse Cezayir'de Messali Hadj için geçerliydi. Komintern'in, gündemine proletarya devrimini koymayan burjuva milliyetçileriyle her türlü uzlaşmayı teşhir eden yeni doğrultusu, siyasi hedef olarak Bolşevikleşmeyi tümüyle benimsemiş yeni bir yönetici kadro kuşağının desteklenmesini beraberinde getirdi. İster Hindistan[2], ister Almanya, ister Meksika[3], isterse de Fransa olsun, sağcı ve milliyetçi denen sapmalarla her türlü bağ kesilmeliydi. Anti-militarist faaliyete katılmış genç komünistler, Komintern aygıtında hızla yüksek düzeydeki görevlere getirildi. Nitekim Fransa bakımından, Henri Barbé veya François Billoux, parti yönetiminde asli bir rol oynamadan önce Moskova'da Fransız KP temsilcisi ve Prezidyum üyesi oldular. İtalyan KP'de, parti yönetimine genç komünistler getirilirken Angelo Tasca veya Ignazio Silone uzaklaştırıldı.

1930'lu yıllar boyunca anti-faşizm, birçok militan bağlılığın dölyatağıydı, ancak José Diaz veya Dolorès Ibarruri gibi İspanyol militanlar istisna olmak üzere, çoğu komünist harekete oldukça önceden katılmış olan Komintern yönetici çevresine girmek için gerekli asli niteliklerden biri değildi. Halk cepheleri deneyimi, yine de, yeni komünist yöneticilerin ortaya çıkışı üzerinde etkisiz kalmadı; ne var ki bunlardan pek azı Komintern faaliyetinde üst düzey görevlere geldi. Komintern, yeni doğrultusunu yaygınlaştırmakla birlikte, kendi merkezî aygıtını buna pek fazla dâhil etmedi. Üstelik artık Stalinci gidişin damgasını taşıyan örgüt yaşam öykülerinin denetimini çoğalttı ve o sıralar bir kitle partisi haline gelen Fransız KP gibi kimi partilerin gerçekleştirdiği kitlesel üye alımları sonucunda düşman sızmalarından kay-

2 Sobhanlal Datta Gupta, *Comintern and the Destinity of Communism in India, 1919-1943: dialectics of Real and a Possible History*, Kolkata, Seribann, 2006.

3 Horacio Crespo, "El communismo mexicano en 1929: el "Giro a la izquierda" en la crisis de la revolucion", in Elvira Concheiro, Massimo Modonesi, Horacio Crespo (koordinatör), *El communismo: otras miradas desde america latina*, Mexico, 2007, s. 559-584.

gı duydu. Bu gidiş konusunda, Komintern kadro şubesinin parti örgütünden ve kadro kontrolünden sorumlu Fransız yöneticileriyle yaptığı çok sayıda toplantı son derece çarpıcıdır. Georgi Dimitrov, *Günlük*'ünde, Komintern servislerinde görüşmeye birçokları arasında, örgüt seksiyonundaki yardımcılarından biri olan Maurice Tréand veya Edmond Foeglin'in Moskova'ya gelişlerini not ediyor.

Kuşkusuz, bir partinin üyelerinden çok komünist harekete katılmış olanların Enternasyonal'in militanları, yani Komintern işleyişinin aktif unsurları haline gelmelerinin değişik yolları vardır. Açıktır ki, bu bağlılığın koşulları, Komintern yapılarıyla birlikte dikkate değer bir biçimde değişti. Moskova'ya 1921'de gidiş ile 1935'teki gidiş ne aynı karar sürecinin, ne de aynı örgütsel bağlamın sonucuydu. Ayrıca bağlılık kavramı da göreceli olarak anlaşılınalı ve taraf olmayla özdeş olacak tek bir davranıştan ayırt edilmelidir: Enternasyonal'e de tıpkı partiye katılır gibi giriliyordu. Bu olgu birçok nedenle farklıdır. Öncelikle, çağdaşlar, istisnalar haricinde, özel bir davranışta bulundukları duygusuna değil, tam tersine komünist militan anlayışına sahipti: Partiye üye olmakla Komintern'e üye olmak tek ve aynı şeydi. Aslında fiilî siyasi faaliyet bakımından biri diğerinin gerçek devamı değildi.

Bu bağlılığın temelini özellikle siyasi eylemin niteliği oluşturuyordu. Kominternci, şöyle veya böyle, Komintern'in eylemiyle düzenli ve özgül bir tarzda bağlıydı. Bu bağlılığın coğrafi boyutu da göreceliydi: Esas kabul edilen Moskova'ya yolculuk veya Moskova'da ikamet, bu konudaki tek gösterge değildi. Zamanla, KE'nin etkisi, değişik ulusal partilerde, KE'nin rolünü örneğin o ülkede ikamet eden ancak doğrudan Enternasyonal merkezine bağlı olan takviyeciler aracılığıyla ortama uyarlayan yeni koşullara bağlı olarak kendini gösterebilir hale geldi. Bu sadece partinin genel siyaseti bakımından değil, yayın, propaganda, örgütlenme ve hatta sendikalar alanlarında da geçerliydi. Fransa'da, Eugen Fried, Anna Pauker ve Georges Kagan'dan oluşan ekibiyle birlikte, 1931'den itibaren Fransız KP yöneticilerine

Komintern'in değerlerini, ilkelerini olduğu kadar deneyimini de aktardı. Eylemleri, Fransız yöneticilerin, gerek çeşitli delegasyonlar, gerekse okullar için yaptıkları değişik yolculuklarda çıkartmış oldukları bilgilerle ve işaretlerle etkileşim halindeydi.

Bununla birlikte KE'ye katılım süreçleri, Enternasyonal'in yaşamı boyunca gelişti. Katılım, militanların çoğunun bilmediği birtakım etkenlere bağlıydı. Bunu, büyük ölçüde, belirli bir uğrakta izlenen hattaki değişikliklere göre oldukça hızlı bir biçimde yenilenen bir havuzdan beslenen Komintern yönetiminin siyaseti belirliyordu. Komintern içinde şu veya bu yöneticinin yükselişi, dolayısıyla bazı militanların bireysel stratejilerinin bir ürünü olmaktan çok uluslararası örgütün siyasetinin bir ürünüydü. Kaldı ki, Enternasyonal'in gelecekteki kadrolarının az veya çok biçimlendirilebilir mizacı, 1928'den itibaren zorunlu niteliklerden biri haline geldi. Entelektüel konformizm ve disiplin anlayışı, Komintern'de kariyer yapmak ve en yüksek sorumluluklara erişebilmek için militan dinamizm kadar önemli nitelikler oldu.

Komintern'e bağlılık hiçbir zaman tek bir etkene indirgenemez, içinde bulunulan uğrağa göre farklı roller oynayan bir dizi etkenin sonucudur. Kuşkusuz birtakım ön koşullar her zaman vardı: 1920'li yıllarda, ya bir delegasyon içinde Moskova'ya yapılmış bir yolculukta veya Komintern siyasetini kamuoyunun gözünde yükseltme becerisini göstermek suretiyle, Rus veya Komintern yöneticileri tarafından tanınmak gerekliydi. Nitekim 1924'te Treint, Trotski'ye karşı Zinovyev'in Bolşevikleşmesinin en tutkulu savunucularından biri konumunu benimseyerek hızla rütbe aldı. Komintern takviyecilerinin, görevleri sırasında, uluslararası kadro olabilecek militanları teşhisi sonucu belirleyici önemdeydi. İlk yıllardan itibaren Paris'e, Brüksel'e veya Berlin'e giden Humbert-Droz veya Manuilski, faaliyetlerinin bir bölümünü Komintern siyasetini destekleyebilecek militanları işe almaya, hiç değilse onlarla bağlantı kurmaya ayırıyordu. İster 1922'de olsun, isterse 1927'de, süreç hep aynıydı.

1930'lu yılların başlarından itibaren, ilgili militanların kaleme aldıkları biyografik veya özgeçmişe ait notlara dayalı olarak kadrolar seksiyonunun hazırladığı raporlar, gelecekteki yöneticilerin seçimi bakımından yönlendirici belgeleri oluşturdu.[4] Buna paralel olarak, örneğin Fransa'da Eugen Fried veya Belçika'da Andor Berei gibi Komintern temsilcilerinin sahada bulunuşu, militan teşhisinin koşullarında ciddi bir değişiklik yarattı ve temsilcilerin görüşleri artık esas dayanak oldu. Aynı biçimde ulusal ve uluslararası okullar, aşağıda göreceğimiz gibi, yeni yöneticiler için birer fidelik oluşturdu. Her ne kadar Rus olmayan kadrolara kendini kapatan bir uluslararası örgütte basamakları tırmanma zamanına ve olanağına pek azı erişebilmişse de, ileride SSCB'ye sadakatlerini pekiştiren bir siyasi kültürü kalıcı biçimde kazanmışlardır. Ancak öncelikle komünist harekette Stalinci omuz omuzalığı güçlendiren bir Ortodoksluk anlayışını kendi partilerine taşımışlardır.

Siyasi kültür ve örgüt – disiplin ve yapı

Kuruluşundan itibaren Komintern parti konusuna asli bir yer verdi. Ne var ki başlangıçta partiyi ele alıp formüle etme tarzı açık bir biçimde tespit edilmedi. Parti imgesi, uluslararası bağlamın ve Rusya'daki durumun evrimiyle birlikte değişikliğe uğradı. İlk zamanlar Komintern devrimci işçi partisi konusunda yeni bir anlayışın oluşturulma yeriydi.

Savaş sırasında Avrupalı sosyalistler arasında süregiden tartışmalar doğrultusunda, yaratılacak parti tipi sorunu II. Kongre tarafından ele alındı ve yeni partilerin üyeliğinin 21 koşulunun kabul edilmesiyle sosyal demokrat partilerinkinden açıkça farklı bir parti profili çizildi.

Komünist partileri, Komintern'in başındaki Bolşevik önderlerin tanımladığı haliyle, savaş öncesi Avrupa işçi partilerinin de-

4 Claude Pennetier ve Bernard Pudal (yönetiminde), *Autobiographies, autocritiques, aveux dans le monde communiste*, *op. cit.*

neyimini sürdürmekle birlikte faaliyetlerini tamamen farklı bir biçimde örgütlemeliydi: Savaş ve Rus devrimi, parlamento-dışı eyleme yönelmiş bir parti anlayışını meşrulaştırdı. Ordu içinde gizli faaliyet ve taleplerle ilgili mücadeleye katılım, simgesel olarak, seçim propagandası, parlamenter belagat gibi parlamenter demokrasiye aşırı olumlu bir yer verdiği için reformist olarak değerlendirilen eylem biçimlerinden kopuşun işaretlerini oluşturdu.

Öte yandan Avrupa ülkelerinin çoğunda III. Enternasyonal'e üyelik, sadece parti anlayışını ilgilendiren bu somut sorunlar çevresinde dönüp durmuyordu. İzleyen yıllarda, 1922'den ve özellikle de 1924'ten itibaren, komünist partisi anlayışı etrafındaki siyasi sürtüşme, Rusya'daki durumun ve Bolşevikleşmenin yankısı olarak Komintern'de daha büyük bir keskinlik kazandı. Ne ölçüde gerçekleştirildiğini takip etmekle görevli örgüt bürosunun otoritesi altında, Bolşevikleşme komünist partilerin bir global dönüşüm programını oluşturdu. O zamana kadar taslak halinde olan, artık bütünlüklü bir biçim aldı.

Merkezîleşme, ideolojik ve pratik disiplin, sıkı sıkıya piramit biçimli bir sistemin temelindeki hücrelerden oluşan ortak atomize olmuş bir yapının yeniden örgütlenmesi kadar önemli asli ilkeler haline geldi. Partiye giriş ve çıkış, o andan sonra, yeni bir karakter kazandı. Kuşkusuz 1923'ten itibaren, KE'nin İnsan Hakları Ligası'na ve Farmasonluğa üyeliğin kabul edilemez olduğu kararını almasıyla birlikte ilk ihraçlar başladı.[5]

> Kongre, Fransız Komünist Partisi Yönetim Komitesini, kimi üyelerinin ve gruplarının şahsında Parti'nin farmasonlukla her türlü ilişkisini 1 Ocak 1923'ten önce kesmekle görevlendirir. 1

5 Enternasyonal adına Trotski, Fransa'da "*farmasonluk ile parti kurumları, redaksiyon komitesi, merkez komitesi*" arasında bağların varlığını teşhir etti: "*İnsan Hakları Ligası ve farmasonluk, burjuvazinin Fransız proletaryasının temsilcilerinin bilincini şaşırtan birtakım araçlarıdır. Bu yöntemlere karşı acımasızca savaş ilan ediyoruz, zira bunlar burjuvazinin cephaneliğinin gizli ve hileli bir silahını oluşturuyor. Partiyi bu unsurlardan kurtarmak gerekir.*" Fransız sorunu üzerine karar, Komintern IV. Kongresi, *Manifestes, thèse et résolutions des quatre premiers congrès mondiaux de l'Internationale communiste, 1919-1923, op. cit.*. Türkçesi için bkz. Lenin Döneminde Komünist Enternasyonal – Belgeler, MAYA Kitapları, İstanbul 1997, c. 2.

> Ocak'tan önce farmasonluktan tam olarak koptuğunu örgütüne açıkça ilan etmeyen ve Parti basınıyla kamuoyuna duyurmayan herkes, o andan itibaren, hangi uğrakta olursa olsun bir daha hiçbir zaman yeniden üye olma hakkına sahip olmaksızın komünist partisinden otomatik olarak ihraç olur. Herhangi birisinin farmasonluk üyeliğini gizlemesi Partiye bir düşman ajanının sızması olarak kabul edilecek ve o kişiyi tüm proletarya önünde alçaklıkla lekeleyecektir.

1925'ten itibaren Bolşevikleşme istimini aldığında gerek ihraçlar, gerekse partiden ayrılmalar, partinin örgütlenmesi ve işleyişi konularındaki anlaşmazlıklar nedeniyle benzeri görülmedik bir yoğunluk kazandı. Fransız KP'ye üye olmakla, o andan itibaren, zorlamacı ama aynı zamanda kuşatıcı özgün bir siyasi yapıya giriş kabul ediliyordu. Yıllar içinde, okullar, kitle örgütleri, dayanışma hareketleri veya hatta sendikal örgütler gibi Komintern tarafından kadro oluşturma biçimleri gelişti. Komünist fikirlere yakınlaşma böylece dallı budaklı bir örgütler ve faaliyetler ağı aracılığıyla sağlanır hale geldi.

Komünist partisi, farklı dalları birbirinden ayrı olmakla birlikte birtakım kollarla birbirine bağlı bir yapının merkezindedir. Bu dallar, göreceli birliği tirajları üye sayısından çok daha yüksek olan günlük veya haftalık basınla sağlanan ortak bir kültürü paylaşırdı. Basın yardımıyla, kimlik duygusu, Komintern basını, okullar ve uluslararası örgütün kadroları tarafından doğrudan aktarılan her türlü iç bilgi aracılığıyla ortak kültürel kaynakları paylaşma avantajına da sahip birtakım militanlarda alabildiğine güçlüydü. Parti, en ünlü üyelerinin savunmasını üstlenmeyi de bilirdi; hukuki savunma bakımından birtakım avukatlarını seferber etmenin yanı sıra Kızıl Yardım adlı uzmanlaşmış bir örgüt aracılığıyla kamuoyunu etkilemeye dönük birtakım basın kampanyaları ve militan gösteriler organize ederdi.[6] Buna kar-

6 Frédérick Genevée, *Le PCF et la justice. Des origines aux années cinquante, organisation, conceptions, militants et avocats communistes face aux normes juridiques*, Clermont-Ferrand, Editions universitaires de la faculté de droit de Clermont-Ferrand, coll. Fondation Varenne, no: 27, 2006.

şılık, hukuki ve siyasi bir gerekçelendirmeyle süslenmiş ihraç, üyenin dışlandığını kamuoyuna açıklıyordu. Kopuşun şiddeti, genel olarak militanın bağlılığı ölçüsündeydi, özellikle bu militan birtakım kamusal sorumluluklar taşıdığında...

1930'lu yıllar dönemecinden itibaren, ihraçlar, KE'nin himayesinde komünist partilerin izlediği çizginin pekiştiği birtakım ana uğrakları oluşturarak eğitsel ve simgesel bir değer kazandı. Monolitiklik, merkezîleşme ve disiplin, bilindiği gibi 1936-1938 büyük davaları çerçevesinde sistemli bir biçimde sahneye konan bu usulle somut bir biçimde ete kemiğe büründü. Özeleştiriden itirafa kadar, suçlanan, ihraç ve mahkûm edilenin aktif katılımı isteniyordu.[7] 1924 sonlarında başlatılan Troçkizmin teşhiri, Leninizmin icadıyla birlikte, 1920'li yılların sonlarında yöneltildi. Stalin'in talimatlarına bağımlı KE yönetimi tarafından yürütülen temizlik siyasetinin değişmez bir ayırt edici özelliği haline geldi.

Troçkizmin eleştirisi 1930'lu yıllar boyunca artarak süregitti; bu yıllar boyunca nitelik değişikliğine uğrayarak, KE siyasetiyle uyumsuzluk gösteren herkese uygulandı.[8] Troçkizm suçlaması, Stalin'in *Manuel d'histoire du Parti communiste bolchevik* eserinde kesin olarak dogmatik bir hale gelen bir parti anlayışına zarar verebilecek her türlü eleştirel konumun itibarını düşürdü. 1938'de yayınlanan bu eser, Stalin'in parti konusundaki fikirlerinin uluslararası dağıtım kampanyasının konusunu oluşturdu: Kuşku ve uyanıklık zihniyeti, muhaliflere karşı uygulanan baskıyı haklılaştırmaya, partinin rolünü yüceltmeye ve devrimci seçkinler olarak tanımlanan tüm üyelerinin teorik ve pratik önde gelen niteliklerine bağlanıyordu.

---

7 Berthold Unfried, "L'autocritique dans les milieux kominterniens des années 1930", Claude Pennetier ve Bernard Pudal (yönetiminde), *Autobiographies, autocritiques, aveux dans le monde communiste*, *op. cit.*

8 Claude Pennetier, Bernard Pudal, "La peur de l'autre: vigilance anti-trotskiste et travail sur soi", Brigitte Studer, Heiko Haumann (yönetiminde), *Sujets staliniens. L'individu et le système en Union soviétique et dans le Comintern, 1929-1953*, *op. cit.*, s. 253-275.

Okullar: Militanların ve kadroların yetişme ve eğitim yerleri

KE'nin ilk yılları boyunca, eğitsel çaba esas itibarıyla ulusal azınlıklara ve sömürge halklarına yönelikti. Gerçekten de söz konusu olan o zamana kadar bu tipte örgütler veya hareketler görmemiş birtakım ülkelerde devrimci partiler oluşturmaktı. Bu Doğu Emekçileri Üniversiteleri (KUTV) ve ulusal azınlıklar üniversiteleri[9], dolayısıyla Avrupa ve Amerika'nın sanayileşmiş kapitalist ülkeleri komünist partileri kadrolarını ilgilendirmiyordu. Batılı komünist partileri kadrolarını yetiştirmeye dönük bir okulun organizasyonu, Bolşevikleşmeden ve o uğrakta oluşturulmuş özgül ajitasyon ve propaganda siyasetinden kopartılamaz. Nitekim Komintern'in V. Kongresi, yeni parti yöneticileri haline gelecek militanlar için Moskova'da düzenlenecek bir teorik eğitim ilkesini kabul etti:

> Belli başlı partilerin nitelikli teorisyen konusundaki en acil ihtiyaçlarına cevap vermek amacıyla, belli sayıda Alman, İngiliz, Amerikan, Çekoslovak, İtalyan, Fransız ve olanaklıysa Doğulu militanı Marksist-Leninist teori ve pratik bakımından eğitmek üzere, oldukça uzun süreli olarak Moskova'ya çağırmak.[10]

Bela Kun'un yönetimindeki ajitasyon-propaganda seksiyonuna bağlı olan Uluslararası Lenin Okulu ancak 1926'da açılabildi. Komintern'in kuruluşu ile Uluslararası Lenin Okulu'nun açılışı arasındaki zaman farkı, Komintern tarihindeki paradoksların simgesi gibidir. Devrimci eğitim sorunu Komintern tarafından öne, dünya devrimi perspektifi silikleştiğinde konmuş ve bu perspektifi geliştirmekle görevli kadroların yetiştirilmesine vurgu getirilmiştir.

---

9 Örneğin Batı'daki ulusal azınlıklar komünist üniversitesi (KUNMZ) için bkz. Taline Ter Minassian, "Le Komintern et les Balkans", *Matériaux pour l'histoire de Notre temps*, no: 71, Temmuz-Eylül 2003.

10 *Ve Congrès de l'Internationale communiste, compte-rendu analytique*, Paris, Librairie de l'Humanité, 1924, s. 408.

Almanya'da ve Avrupa'nın geri kalan bölümünde yaşanan komünist hayal kırıklıkları değişik komünist partilerin yönetici gruplarının sırtına yüklenince, yeni yöneticiler yetiştirmek gerekti! Gerçekten de komünist partilerinde kadro yenilenmesini beraberinde getiren Bolşevikleşme, partilerin o zamana kadar uğradıkları başarısızlıkların sorumlusu olarak görülen sosyal demokrat alışkanlıklarla her türlü bağlarını kesmek için ileri derecede gelişkin, "teorik" adı verilen doktriner bir eğitim gerektiriyordu. Bu uluslararası okul, sorumlu görevleri üstlenebilecek daha şimdiden deneyimli, yeterince zorluklara alışkın kadroları kabul edecekti. Buna paralel olarak değişik partilerin kuracağı birtakım okullar bir giriş eğitimi verecekti. Okulun organizasyonu ve işleyişi, bir dizi deneme-yanılma boyunca adım adım oturdu. Başlangıçta iki yılı aşkın olarak öngörülmüş olan eğitim süresi, yüz kişilik gruplar halinde daha çok öğrenci alabilmek için kısaltıldı. Partilere bırakılmış olan öğrenci seçimi, teorik eğitime büyük bir yer ayıran okulun beklentileri bakımından kısa sürede yetersiz bulunur hale geldi. Çoğu zaman öğrenciler, örneğin Marksizm bilgisi konusunda başlangıç düzeyleri itibariyle yetersiz, kimi zaman da düpedüz okul eğitimleri çok düşük olarak değerlendirildi. Daha sonraları, kadrolar komisyonu, adayların doldurduğu biyografilerin dikkatli bir biçimde incelenmesine dayanarak, daha sistemli bir seçime başvurdu; elbette seçimde ana ölçüt Komintern çizgisiyle siyasi uyumluluktu. 1929'dan itibaren, adaylardan son üç yıl içindeki olası görüş ayrılıklarını mutlaka açıklamalarının istenmesi, olası bir dizi öğrenci bakımından mutlak bir engel oluşturdu. Lenin Okulu'na giriş, böylece yönetici grupların Ortodoksluğunu denetlemenin bir aracı haline geldi. Moskova'daki kalış bir sır perdesiyle çevriliydi: kimliklerin bilinmemesi ve geldikleri ülkelerle doğrudan bağın kesilmesi, öğrencileri Sovyet yaşamına ve üye olmaları zorunlu olan SSCB KP'nin işleyişine katılmaya sürüklüyordu.

Programların ağırlıklı bölümü, değişik Avrupa dillerinde verilen teorik eğitimdi. Bu da birkaç büyük birimden oluşuyordu:

Ekonomi politik, işçi hareketi tarihi, Marksizm-Leninizm ve parti kuruluşu. Zamanla gerek eğitim programlarının içeriği gerekse öğretmenler, 1920'li yılların sonlarındaki siyasi değişikliklere bağlı olarak farklılaştı. Araştırma kurumlarından ve akademilerden gelen öğretmenler ve okutmanların yerini giderek esas itibarıyla Bolşevik Partisi ve Komintern kadroları aldı. Gerek öğretmen, gerekse eğitim programı değişiklikleri 1929'da yapıldı. Başlangıçta öğretim kadrosu, SSCB KP'den, Sovyet akademik kurumlarına veya Moskova'da geçici veya sürekli bulunan yabancı parti yöneticilerine kadar oldukça çeşitliydi. Ancak kısa süre sonra bunların sayıları azalırken, programların teorik ve bilimsel hedefi de sınırlandı. 1926-1928 yıllarında, programların ana gövdesini temel eğitimler, ekonomi politik, felsefe ve uluslararası tarih oluşturdu. Bir geçiş döneminden sonra yeni programlar kökten değişikliğe uğradı ve değişik bilgi alanlarında Sovyet biliminin elde ettiği sonuçlara ve komünist partilerin ve Bolşevik Partisi'nin tarihine odaklanmış bir eğitim çerçevesinde düzenlendi.

Nitekim bu alandaki Stalincileşme, Sovyetler'deki durumu ve Stalinci siyasetin elde ettiği başarıları ele alan programlarda artış demekti. İlk dönemlerdeki öğrencilerin hepsi kendi ulusal seksiyonlarında önemli görevler almadılarsa da, 1930'lu ilk yıllardaki öğrencilerin çoğu, özellikle Fransa'da, partide veya yan kuruluşlarında dikkate değer, hatta stratejik konumlara geldiler. Bu gelişmelere rağmen, okul deneyimi çoğu kez alışılmamış bir öğrenim gören ve halk çevrelerine vaat edilmiş bir eğitim müfredatıyla edinmeleri olanaklı olmayan bir temel bilgiyi kazanma konusundaki beklenmedik fırsatı yakalayan öğrencilere damgasını vurdu. Branco Lazitch'in çalışmaları, ihraç edildikten sonra Henri Barbé gibi eski öğrencilerin anıları, öğrencilerin hepsinin bu teorik eğitimin cazibesine kapıldıklarını ancak eğitim sonunda yapmaları gereken pratik staj sırasında belli bir hayal kırıklığına uğradıklarını vurgular.

Dolayısıyla öğrenciler gerek Marksizm-Leninizmin değişik yanları, gerekse komünist partileri ve sendikalar içinde işçi ör-

gütlenmesi ile ilgili üyesi oldukları grubun dilinde son derece eksiksiz bir eğitim aldılar. Öğretmenler, genel olarak, Fransızca konuşuyordu; aralarında uluslarası üne sahip Fransa uzmanı tarihçi Daline gibi Fransızcaya mükemmel hâkim olanlar da vardı. Motiliev iktisadi bilimler, Screbrianski işçi hareketi tarihi ve Lemberg de örgütlenme sorunları derslerini veriyordu. Formasyonlarını tamamlamak üzere öğrenciler zengin bir kitaplıktan yararlanabiliyordu. Bir eğitim günü son derece yoğundu: Okuldaki eğitim sabah 8'de başlıyor ve akşam 23 sularında sona eriyordu. Ağır eğitimin ardından öğrenciler, derste ele alınan sorunlar hakkında okumak ve bunlar üzerinde tartışmak üzere 5-6 kişilik gruplar halinde toplanıyordu. "Buyöntemle sorunlar ayrıntılı biçimde ele alınıyor ve en iyi kavrayanlar anlamayanlara yardımcı oluyordu." Bunun ardından sorun, öğrencilerin bilgilerini derinleştirmek üzere öğretmenle de birkaç saat tartışılabiliyordu. Bu derslerden sonra üniversite öğrencileri –zira Uluslararası Lenin Okulu komünist kadrolar bakımından gerçekten bir üniversiteydi– Sovyet toplumuyla ilgili pratik çalışmalar yapıyordu. Bu amaçla köylere veya fabrikalara staja gidiyorlardı. Barbé'ye göre, staj Sovyetler'de geçirdikleri dönemin en hassas bölümüydü: zira dönüşte okulda kapitalist rejim ile Sovyetler'deki rejim arasındaki farklarla ilgili değil, bu kez SSCB'de üretimin sosyalist karakterine ilişkin teorik dersler ile öğrenciler tarafından ziyaret edilmiş fabrikada yaşanmış gerçeklik arasındaki farklılıklar üzerine bir tartışma yaşanması ender görülür bir şey değildi.

Lenin okulları, Komintern'deki dönüşümler ve gelen baskı dönemiyle birlikte 1935'ten sonra ortadan kalktı; zira bir yandan değişik partiler kendi yetiştirme sistemlerini geliştirmeye davet edildi, diğer yandan baskı döneminin fırtınasında öğretmenlerin çoğu kayboldu. Kimi uluslararası okullar, 1939'dan sonra sınırlı ve çok farklı bir biçimde yeniden oluşturuldu. 1930'lı yılların sonlarında Moskova'ya gelen parti kadrolarının, özellikle İspanyolların veya Alman ilerleyişinden kaçan Balkan kökenli komünist kadroların yetiştirilmesi için birtakım okullar adım

adım kuruldu. Her hâlükârda, kurulan yeni okullar, 1930'lu yıllar dönemecinin Lenin okullarıyla ne aynı karakterdeydi, ne de aynı referanslara sahip; bunlar her şeyden önce Sovyet siyasetinin özümsenmesini ve bunun farklı ulusal bağlamlara taşınmasını odağına almıştı.

Yönetici çevrelerin başarısız kalan yenilenmesi

Komintern tarihi düşünüldüğünde, akla kimi zaman resmî tarihin unutulmuşları arasına düşmeden önce Komintern'i ete kemiğe büründürmüş birtakım büyük isimler gelirken, sahnenin önünde yer almış başka şahsiyetler ise sonraları Komintern tarihiyle birlikte anılmıyor. Zinovyev veya Buharin'in yanı başında elbette Manuilski ve Molotov gibi Kuusinen, Dimitrov veya Togliatti de yer aldı; ancak bunların siyasi yolculukları Komintern'in ortadan kalkmasından sonra da süregitti. SSCB'nin veya Bolşevik Partisi'nin tarihinden koparılamaz olan Komintern tarihi uzun süre bunalımlar, ihraçlar, daha sonra da sürekli temizliklerle tasfiye edilmiş kurucuların birçoğunu komünist bellekten sildi. Komintern'in kendisi de, 1943'ten sonra, bu maceraya katkıda bulunmuş kimi şahsiyetlerin eyleminin de silindiği yaklaşık bir geçmiş içine terk edildi.

KE kadar hiyerarşik bir sistemde birtakım yapıların tartışmasız ağırlığı, bu örgütü oluşturmuş, yok oluşundan önce kuruluşuna veya gelişimine katılmış insanların oynadığı rolü bilmezden gelmeye götürmemelidir. Ne var ki bu insanların rollerinin analizi, bireylerin içinde, bir uğrakta birbirinin yerini alamaz olan birtakım konumları işgal ettikleri piramit biçimli sistemden soyutlanamaz. Sonuç itibariyle son derece istikrarsız ve durum ve koşullara fazlasıyla bağlı KE yapılarının ötesinde, kimi büyük görevler Komintern militanlarının faaliyetini ima eder. Merkez aygıtında çalışan militanlar 1939'da bile hâlâ 600 dolayındaydı; 5 yıl öncesinde ise bu sayı 1000'e yaklaşmıştı. Bunlar esas olarak Moskova'da, kendilerine bağlı idari yapılarıyla bir-

likte, yürütme ve danışma düzeyindeki yönetici organlarda yer alıyordu. Ancak esas bağları ulusal seksiyon olmakla birlikte seksiyonu sürekli veya geçici olarak merkez örgütte temsil edenleri de unutmamak gerekir. Kuşkusuz bunlar iç içe geçmiş haldedir: Parti temsilcileri Komintern'in merkez aygıtını bütünlerken, Komintern'in gönderdiği kimi takviyeciler/enstrüktörler de ulusal seksiyonlara sürekli olarak katılabilir. Ancak bütününe bakıldığında, dikkate değer Marty istisnası dışında Batı Avrupa komünist partilerinden gelen pek az kadro yükselmiştir, oysa ki merkez aygıtta ilk zamanlar sürgündeki ve Avrupa, Asya veya Amerika'nın çeper bölgelerinden gelmiş komünist yöneticiler yer almıştır. Nihayet 1935'te Komintern'deki yeni yönetici kadrolar, Yejov veya Moskvin gibi NKVD kökenlidir.

Merkez aygıt insanları

Komintern'in büyük şahsiyetleri, az çok kalıcı bir biçimde KE kararlarının yönlendirilmesinde ve alınmasında katkıda bulunmuş birkaç düzine kadrodan oluşan küçük bir yönetici çekirdekten ibarettir. Uzun süre bunlar da Sekreterlik ve Prezidyum üyeleriydi. Daha sonraları, geri planda kalan birtakım belirleyici şahsiyetler de tayin edici rol oynadı. Bu elbette, daha her şeye kadir gücü halk tarafından öğrenilmeden önce, 1930'lu yılların başlarında Stalin için söz konusuydu. Ayrıca Komintern'de genel siyasetten sorumlu olanlar ile Kızıl Sendikalar Enternasyonali'nde (Profintern) Lozovski, Uluslararası Kızıl Yardım'da Münzenberg veya Komünist Gençler Enternasyonali'ndeki Çemodanov gibi özel sorumluluklar arasında da ayrım gözetmek gerekir. Nihayet kimileri şu ya da bu uğrakta –Manuilski, Humbert-Droz veya Dimitrov gibi– yönetici grup üyesi olan veya –Guralski, Fried veya Berei gibi– bu organlarda hiçbir zaman yer almamış Komintern takviyecileri de bir kenarda bırakılmamalıdır. Ayrıca bunların her zaman doğrudan başvurabildikleri KE yönetimiyle sıkı ve dolaysız bağları vardır. Bütün bu faaliyetin dikkatli ve

yorulmak bilmez örgütçüsü, temel direği, kuşkusuz 1935'e kadar, değişik görevler aracılığıyla, bütün uluslararası aktarım sisteminin (OMS) mali ve teknik lojistiğini kontrol etmiş olan Piatnitski'dir. Rollerin ve uzmanlıkların farklılaşması adım adım oluştu. Bolşevik Partisi, diplomasi ve Komintern yöneticilerinin aynı kişiler olduğu bir dönem yaşandı: Savaş öncesi sosyal demokrasi deneyimi büyük olan Radek veya Rakovski gibi kimi şahsiyetler KE'nin kuruluşuna ve 1920'li yıllar başlarındaki eylemine katılan bu kuşağı temsil eder.

KE'nin ilk yöneticilerinden birçoğu, uzun zamandır Bolşevik olan insanlar değildi: Birçoğu Lenin'e devrim sırasında katılmıştı. Ortak yanları, sürgün deneyimleri boyunca edindikleri uluslararası hareket bilgisiydi. Birçoğu bütünsel bir entelektüel formasyona sahipti. Rus olmayanlara gelince, onların çoğu, karşı-devrimci baskının devrimci dalgayı kısa sürede silip süpürdüğü ve komünistleri illegaliteye ittiği ülkelerden geliyordu: Kun ve Varga Macaristan'dan, Kuusinen Finlandiya'dan veya Togliatti İtalya'dan, Kolarov Bulgaristan'dan göçmen olmak ve SSCB'ye sığınmak zorunda kalmışlardı. Roman İsviçre'sinden gelmiş olan Humbert-Droz'un durumu istisnai idi; polisle sorunu olmaksızın değişik zamanlarda ülkesine dönebiliyordu.

Komintern'in karar merkezi her zaman Bolşevik Partisi yönetimine ve onu ete kemiğe büründüren kimi yöneticilere çok yakındı. Zinovyev ve Trotski, ilk yıllarda, Rus devriminin doğal uzantısı ve dünya devriminin aracı olarak görünen bir Enternasyonal'in önde gelen şahsiyetleriydi. Her biri, farklı bir biçimde, KE'nin ilk yıllarına damgasını vurdu. Zinovyev, kuşkusuz, Komintern aracılığıyla, Rus devriminin dünya çapında yayılması perspektifiyle devrimci topluluklar oluşturacak tarzda, sosyal demokrat gelenek akımlarıyla uzlaşmaz bir bölünmenin genelleşmesiyle komünist partilerin kuruluşunu teşvik etmeye çabalayan kişidir. Komintern'i Almanya'daki durumun ve KPD siyasetinin düzeyine uyarlamaya katkıda bulundu. Komintern'deki ilk dönemeçlerin, Tek Cephe ve Bolşevikleşme

dönemeçlerinin ustası oldu. Bu vesilelerle, karar erkinin Sekreterlik'te ve Prezidyum'da toplulaşmasını ve merkezî siyasi değişiklikleri uygulatmakla görevli bir takviyeciler ağının oturtulmasını sağladı.

Fransa'daki durumu gayet iyi bilen ve muzaffer devrimin simgesel şahsiyetlerinden Trotski, 1923'e kadar kuşkusuz Komintern'e damgasını vuran, en azından en etkili olan şahsiyettir. Genç komünist partilerindeki çok sayıda militanı tanıması, kendisine etkisini doğrudan temaslarla oturtma olanağı verdi; entelektüel parlaklığı da KEYK plenumları sırasında tartışmasız büyük bir dinleyici kitlesi sağladı. 1924'te Trotski'nin, ardından da daha iki yıl bile geçmeden Zinovyev'in Komintern'den uzaklaştırılmaları, Komintern içindeki Rus yöneticilerin göreceli ve geçici bir zayıflamasını beraberinde getirdi.

1926'da Komintern yöneticisi olarak Buharin'in öne çıkışı, yönetim ekibini genişletme yönünde kısa süreli bir girişimle çakıştı. Kuşkusuz, başlangıçtan itibaren, Souvarine, Humbert-Droz, Kun veya Kuusinen gibi Rus olmayan militanlar yönetici grupla iç içe olmakla birlikte daha çok tali görevlerde bulundular. Buharin, kendi çevresinde, Komintern sekreterliği içinde ilke olarak eşit sorumluluklara sahip olabilecek Rus olmayan birtakım yöneticileri bir araya getirmeyi denedi ve kısmen bunu başardı. İşte bu uğrakta örneğin Togliatti adı ortaya çıktı ve Humbert-Droz'un etki gücü pekişti. Merkezî örgütü bölge esaslı hale getirmeye yönelik KE yapılarındaki reform, yardımcı veya bağlı denen örgütlerdeki sorumlulara da dikkate değer bir yer vererek, yeni kadroların ortaya çıkmasına katkıda bulundu. Sendikal düzeyde Lozovski'nin, SSCB çevresinde maddi ve ideolojik dayanışma eylemi bakımından Münzenberg gibi kişilerin rolü arttı. Zinovyev'in tasfiyesine paralel olarak, Alman partisinin etkisi bir zaman için gerilerken, Rus Partisi içinde ortaya çıkan çatışmalar, bu partinin Komintern faaliyetine müdahalesini de bir süre için azalttı. Bununla birlikte oldukça hızlı bir biçimde durum eskisine döndü: 1928'den itibaren Alman partisi yönetimi

ile Rus partisi arasındaki ittifak resmîleşti ve KPD'deki yoldaşları tarafından görevden alınmış olan Thaelmann'ı Parti sekreterliği görevine yeniden getirmek üzere KE organlarının üzerinden atlayan Stalin'in dolaysız müdahalesiyle somutlaştı! 1929'da KE yönetiminden Buharin'in uzaklaştırılarak Molotov'un gelişi, değişik oylamalı oturumlarda delegasyonunun ağırlıklı rol oynadığı Rus KP'nin bundan böyle tam bir hâkimiyetine yol açtı. Komintern yönetici grubunun Stalincileşmesi, her ne kadar tarihî yöneticilerin önde gelen bir bölümünün tasfiyesine varmadan önce yıllarca devam edecek bir süreç olsa da, tartışmasız bir biçimde bu uğrakta başladı. Gerçekten de 1929'dan 1934'e kadar, belli başlı şahsiyetleri Manuilski, Piyatnitski, Kuusinen'in yanı sıra Kolarov veya Knorine olan Komintern'in siyasi yönetimi, SSCB'nin siyasi ve ideolojik savunulmasını aşırı derecede üstlenmiş bir doğrultuyu uyguladı. Bu ekip, kapitalist ekonominin felaketçi bir analiziyle birlikte Rus ekonomisinde sosyalizasyonun yüceltilmesine az-çok inanarak katıldı. Siyasi demokrasinin radikal eleştirisine gelince, bu eleştiri hepsi de gelecek bir faşistleşme tehlikesi altındaki Avrupa ülkelerinde komünist partilerini marjinalleştirdi.

Bir kez daha Komintern'in faaliyeti "faşizm mi komünizm mi?" almaşığına tüm anlamını kazandıran burjuva demokrasisinin zamanını doldurduğu Almanya'daki duruma ve KPD'nin taktiğine göre ayarlandı. Komintern yöneticileri, Avrupa ülkelerinin çoğunda komünizmdeki net düşüşü sınırlamaya gayret ederek bu doğrultuyu savundu. Demokrasinin savunulması amacıyla anti-faşist güçlerin bir araya gelişini hedefleyen Halk Cephesi siyaseti, Almanya'daki başarısızlığın ve yeni Sovyet diplomasisinin kolaylaştırdığı ana bir dönemeci temsil etti. Bu siyaset, on yılı aşkın süredir siyasi ve ideolojik yatırımlarına geniş ölçüde aykırı düşen bir geri dönüşü zorlukla kabul eden KE yöneticilerinden bazılarını ters ayakta yakaladı. 1935'ten sonra yönetici grubun yenilenmesi kısmi de olsa önemliydi: Manuilski'nin yanı sıra Kuusinen ve Togliatti'nin varlığı belli bir sürekliliği ifade ediyorsa da, Dimitrov'un simgesel şahsiyeti,

Bela Kun, Knorine, Piyatnitski'nin, bir yandan Marty ve diğer yandan Moskvin (Trilisser'in takma adı) gibi hiçbir bakımdan onların yerini gerçekten dolduramayacak yeni gelenler lehine tasfiyesini gizleyemiyordu. Komintern'in gerek yönetici kadroları, gerekse aygıtının üyeleri üzerindeki baskı, bu değişikliklerde devamlılığı getirmekle kalmadı, ileride göreceğimiz üzere bunlara benzeri görülmedik bir boyut kazandırdı.

KE'nin gönderdiği görevliler başlangıçta, KEYK kararlarını uygulatmak amacıyla somut birtakım görevleri üstlenmiş yetkili takviyecilerdi. Manuilski ve Humbert-Droz bu anlayışla, 1921-1923 arasında ve daha sonra 1927'de birçok kez Fransa'ya gitti. Ancak burada kalış süreleri sınırlı ve varlıklarını gizlemek zordu. KE'nin görüşünü iletmek üzere ondan da önce KE'nin başka görevlileri, 1921'de Marsilya'daki I. Kongre vesilesiyle Waletski ve 1929'da Saint-Denis'deki VI. Kongre vesilesiyle Remmele geldi. Daha karmaşık bir görevle gönderilenler ise, aylarca bir partinin yönetiminde kaldı; Nitekim Guralski, 1924'te Fransa'da Lepetit adıyla Bolşevikleşmeyi kontrol ettikten sonra aynı görevle Almanya'ya geçti ve Klein adını kullandı. 1929 yazında deneyimsiz bir yönetimin faaliyetini desteklemek üzere Stepanov Paris'te kaldı. 1930 başlarında da birtakım görevliler yanlarında birtakım talimatlar ve kimi zaman parasal araçlarla ulusal yönetimlere gelmeye devam etti; ancak bunlar artık Belçika veya Fransız partilerine yerleşen birtakım temsilciler veya takviyecilerdi. Berei veya Fried ama öte yandan Orta Avrupa'dan gelen Pauker veya Kagan, Batı Avrupa partileri üzerinde Komintern vesayetini *in situ* [mahallinde] organize ettiler. Aynı şey İspanya'da Argentin Codovilla'yla, Büyük Britanya veya ABD'de Bennet veya Goldfarb takma adlarını kullanan Rus Petrovski ile yapıldı. Ulusal seksiyon yöneticilerine yönelik başka bütünleşme biçimleri ortadan kalkmadıysa da yukarıdaki tarzda doğrudan uygulanan bir vesayete tabi kılındı.

KE'nin ilk yıllarından itibaren Moskova'ya gidiş, sorumlu görevlere gelmenin ve yeni ulusal yöneticilerin konumunu rahat-

latmanın gerekli bir koşulu olarak görülüyordu. SSCB'yi en iyi haliyle sunacak tarzda hazırlanıp düzenlense de bu yolculuklar, beklenene ters olumsuz bir etki de yaratabiliyordu. Ancak genellikle sıkı sıkıya birtakım siyasi toplantı veya görüşmelere ayrılmış veya bir okul çerçevesinde organize edilmiş konaklamalar Sovyet gerçekliğini olduğu gibi keşfetmeye olanak vermiyordu.[11]

Moskova yolculuğu bir komünist militanı KE'nin aktif üyesi yapmak için yetersizdi, ancak, dönüşünde katılmak durumunda olduğu raporlar nedeniyle bile olsa daha sonraki konumu üzerinde etkisiz kalması da pek enderdi. Aslında Moskova'daki delegasyonlar çok değişik anlamlara sahipti ve Kominternci bağın inşasında 1930'lu yılların ortalarına kadar asli uğrakları oluşturulsalar da, biçimleri zamanla değişikliğe uğradı. Delegasyonlar çok sayıda ve çeşitlidir: Alabildiğine çeşitli örgütlerle ve mesleki veya siyasi çevrelerle ilgili olabilirler. Sendikacı, sanatçı, yerel seçilmişler, köylü veya işçi delegasyonları örgütlemekle Komintern, Sovyet diplomatik servisleriyle ve Intourist organizasyonuyla sıkı ilişki içinde, komünist faaliyetin önemli bir bölümünün üzerinde yükseldiği, SSCB ile ilgili sadece olumlu değil, heyecan verici bir görüntü oluşturmaya çaba harcıyordu. Olağan delegasyonlar oy kullanılan organların toplantılarına, kongrelere veya KEYK plenumlarına katılmak üzere kuruluyordu. Delegasyonun bileşimi, ilgili ulusal seksiyonla görüşülerek belirleniyordu. Partinin belli başlı yöneticilerinin katılımını varsayan delegasyon, temsil kabiliyeti ve önemli sorumlulukları olmayan ancak o uğraktaki taktik kaygılara (sendikal birlik, anti-militarizm, kitle gösterileri) bağlı olarak KE yöneticileri tarafından tespit edilmiş birtakım delegeler de içerebilirdi.

Delegasyonların böylesine genişliği, özgeçmişler sistemi sayesinde sistematik hale gelen teşhisin devamında yer alan tayin sürecinin bir parçasını oluşturuyordu. Nitekim KE VII. Kongresi

11 Rachel Mazuy, *Croire plutôt que voir? Voyages en Russie soviétique, 1919-1939*, Paris, Odile Jacob, 2002; Sophie Coeruté, *La grande lueur à l'Est, Les Français et l'Union Soviétique, 1917-1939*, Paris, Le Seuil, 1999.

delegeleri bir soru kâğıdı doldurmak durumundaydı; bu soru kâğıdında, daha sonra onlardan nasıl daha iyi yararlanılabileceğine izin veren kesin birtakım sorulara cevap vererek kendilerini anlatıyorlardı. Delegelerin çoğu, kurulların çalışmalarına katılmaktan çok bunları izliyordu. Ancak resmî gelişmelerin yanında, örneğin KE okullarındaki öğrencilerle veya Sovyet enstitülerinin temsilcileriyle düzenlenen çok sayıdaki görüşme ve toplantı, partilerinin gelecekteki kadrolarını veya KE'nin uzmanlaşmış şubelerinin üyelerini oluşturabilecekleri düşünülen kişilere yönelik bir ideolojik ve siyasi çelikleştirme vesilesi oluyordu. Bu delegasyon ziyaretleri sırasında az sayıda yönetici karar verici organının (Prezidyum, Siyasi Sekreterlik veya Komisyon) kısıtlı toplantılarına katılıyor ve partilerin durumunu sunarak Komintern yöneticilerinin görüşlerini alıyordu. Tartışılan sorunun niteliğine göre, örgütleri veya hareketleri adına Moskova'da ikamet eden temsilciler davet edilebilirdi. Resmî toplantıların dışında hareket eden aynı ölçüde önemli ancak gizli delegasyonlar da vardı. Bunlar, genel olarak, bir ulusal seksiyonun kadrolarını örgütlerinin başarısızlıkları ve sorunları ile ilgili rapor vermek veya en azından açıklama yapmak üzere davet eden Komintern'in yönetici organlarının açık bir talebine cevap verirdi. Deneyimli kadrolardan oluşan bu delegasyonlar, Komintern'in teşvik etmeye ve yerlerinde tutmaya çaba harcadığı yönetici gruplarına denk düşerdi. Ne var ki delegasyonun Moskova'da kalışının bir sorgulama biçimini alması da olanaklıydı: Delegeler faaliyetleriyle ilgili belirgin birtakım sorulara tek tek cevap vermek zorunda kalabilir veya partilerin yönetimiyle ilgili toplu bir değerlendirme örtüsü altında arkadaşlarıyla ilgili görüşlerini açıklamaya davet edilebilirlerdi. Bu durumda delegasyon riskli bir sınavla karşı karşıya demekti; nitekim Fransız KP örneğinde Frossard 1922'de veya Doriot 1934'te Moskova'ya davetlerini reddetmeden önce uzun süre ölçüp biçmişlerdir. Treint, Jacob veya Barbé gibi sorgulamaların veya görüşmelerin uzunluğuna ve sertliğine rağmen bazıları bu riski göze almış ve ihraç edilmeden önce kendilerini ifade

edip hatalarını kabul etmeyi uygun bulmuştur. Kendi eleştirilerini yapıp KE'nin hatalarının sorumluluğunu da üstlenen başkaları, daha sonra affedilerek en azından kendi ulusal seksiyonlarında yeni bir rol almışlardır: Fransa'da Billoux ve Guyot için olduğu gibi Cachin veya Semard için, İsviçre'de Humbert-Droz için söz konusu olan budur.

Komünist partilerin KE yönetici organlarındaki sürekli delegeleri, tepe noktası 1925 ile 1935 arasında yer alan özgül bir kategori oluşturdu. Ekli biyografik CD-Rom'da değişik seksiyonların delegeleri arasında, görev süreleri, daha önce yerine getirdikleri görevler veya bu görevden sonra yükselişleri ile, yeni getirildikleri görevle tanımlanan atanmaları sırasındaki tanınmışlıkları gibi bir dizi anlamlı ölçüte bağlı olarak karşılaştırmalı bir analize olanak veren birtakım veriler bir araya getirildi.

Bu delegeler veya temsilciler, güçlü bir rotasyon nedeniyle oldukça çok sayıdadır; zira Moskova'da kalış sürelerinin 2 yılı geçtiği pek enderdir. Ancak bunların çeşitliliği, temsilciye sahip olan komünist örgütlerin çokluğundan da ileri geliyordu. Parti temsilcilerinin yanı sıra, CGTU [Birleşik Genel Emek Konfederasyonu], JC [Komünist Gençlik], Amis de l'URSS [SSCB'nin Dostları] ve MOPR [Kızıl Yardım] temsilcileriyle birlikte Fransızlar, Latin Sekreterliği çerçevesinde toplanabilecek bir grup oluşturuyordu. Temsilci profilindeki değişimler, görevlerinin çift yönlülüğünü dile getiriyordu: Bir yandan partilerinin sözcülüğünü yaparken, diğer yandan da partilerinden sürekli uzakta olmaları belli bir kızağa çekilmişlik anlamına geliyordu. Nitekim iç tartışmalarda ağırlıklı bir yer alanların parti yönetiminden bir tür uzaklaştırma anlamına gelmek üzere temsilci olarak seçilmeleri ender bir uygulama değildi. 1926'da Fransız KP Politbürosundan dışlandıktan sonra Moskova'ya geri dönmeye davet edilen Treint için söz konusu olan buydu. Buna karşılık Moskova'daki temsilciler, KE merkez aygıtının sık sık kendi partilerininkiyle uyumsuz olabilen bakış açısını benimsiyorlardı. Bunun örneğini ilk olarak daha 1921'de Souvarine

verdi; Ferrat da, 1930'lu yılların başlarında, parti yönetimini ele geçirmiş sözde gençler grubuna karşı KE siyasetini destekleyerek yoldaşlarının karşısında yer aldı. Moskova'da ikamet, yararlandığı resmî ayrıcalıklar ve katıldığı toplantılar, bu temsilcilere, siyasi yolculukları Komintern içinde olsun ya da olmasın kendilerine kalıcı bir otorite ve deneyim kazandırıyordu. Gerçekten de, bu temsilciler, görevleri çerçevesinde, SSCB ve SBKP yöneticileriyle yan yana geliyor ve kendilerini partilerinin gerçek yöneticileri gibi görüyorlardı. Temsil etmekle görevli oldukları ulusal seksiyonlarla sürdürdükleri yoğun mektuplaşma, otorite ilişkilerinde sistemli ve sürekli yenilenen bir altüst oluşa tanıklık ediyordu. Moskova'da partilerinden birtakım bilgiler, özellikle toplantı tutanakları, parti basını ve bildiriler talep etmek durumundaydılar; bunlar ulusal seksiyonun yapacağı taleplerin temelini oluşturuyordu. Souvarine, Treint veya Barbé gibi başka sorumluluklar da üstlendiklerinde Komintern'in yönetici organlarının toplantılarına katılmaları sayesinde, Komintern siyaseti konusunda partilerinin genel sekreterlerinin bile sahip olmadığı birtakım bilgiler ediniyorlardı. Bu temsil sisteminin sınırları, 1930'lu yılların başlarından itibaren, Komintern aygıtı ulusal seksiyonların kontrolünü mahallinde sürekli görevliler yoluyla üstlendiğinde algılanır oldu. Böylece Moskova'daki temsilcilerin rolleri Komintern'in sürekli görevlilerinin Fransız ve Belçika partilerindeki varlığıyla azaldı; yine de bir bilgi ve düşünce üretimi rolü oynamaya devam ettiler. 1932'de, Semard, Monmousseau veya Marty gibi Fransız KP'nin değişik "tarihî yöneticileri"nin Moskova'da bulunuşu, örneğin 1933 ve 1934'te Vassart gibi görevli temsilcilerin rollerini zayıflattı. Buna karşılık Parti temsilcileri KE'nin ve özellikle de Latin Sekreterliğinin toplantılarına katılarak kendi katkılarını yaptılar.

Gitgide temsilcilerin rolü azaldı; zira bilgilerin çoğu artık onlar üzerinden değil özgül sorunlarla ilgili olarak her parti yönetiminin gönderdiği temsilciler aracılığıyla iletilir oldu. 1935'ten sonra resmî bir statüleri kalmayan temsilciler, her şey-

den önce bilgileri aktaran veya çok çok bunların eşgüdümünü sağlayan aracılar haline geldiler. İsviçreli Mayer'in rolü, bu çerçevede, İsviçre partisinin Moskova'da bulunmuş ilk ve tek temsilcisi olarak dikkate değerdir. Değişik sıfatlarla Moksova'da ikamet eden diğer partilerin kadroları, özellikle kadrolar komisyonu üyeleri, Komintern işleyişinin diğer yönlerine de yakından katılabiliyordu.

Komintern'de insanların yeri ele alındığında, örgütün izlediği yolun nasıl tek tek bireylerin güzergâhını aydınlattığı gayet güzel anlaşılır. Komintern militanlarının güzergâhı, büyük ölçüde örgütün genel gelişmesiyle çizilmiştir. Kaldı ki bu serpilip gelişmenin esasını, çeşitliliği ve uzmanlığı bir zaman dünya çapında olma iddiası taşıyan bir Enternasyonal'in zenginliğini oluşturan militanların ve yöneticilerin sınırsız bağlılığından alıyordu. Monolitizm, bürokratikleşme ve temizlik, izleyen dönemde örgütü daraltti ve militan kişilikleri "normalleştirdi"; ancak Komintern'in ister sonuna kadar üyesi kalmış, isterse terk etmiş olsunlar, onun yaşamına yakından veya uzaktan katılmış olanlar, Komintern'in ortadan kalkışından sonra da uzun süre onun damgasını taşıdılar. Bu militan ve yöneticiler, en azından kısa vadede birçok bakımdan korkunç bir etki gücüne sahip bir siyasi kültürden güç alarak 1920'li yıllardan 1960'lı yıllara kadar Avrupa solunun en dinamik aktörleri arasında oldular. Bu, Stalinci baskının Komintern'in önce zayıflayıp sonra ortadan kalkışında ve hatta mirasının bilmezden gelinmesinde temsil ettiği onmaz gerilemeyi daha iyi gözler önüne sermektedir.

Baskı –kaybolmalar ve tükeniş–: Onmaz bir etki

Uzun zaman tarihçiler, hepsi de 1936-1938 arasında kurşuna dizilmiş, Zinovyev, Buharin, Piyatnitski veya Kun gibi tarihî şahsiyetlerinden bazıları üzerinden Komintern'in de Stalinci baskının zincirlerinden boşanışından kaçamadığını biliyor olsalar da, sorun, Hruşçov'un Stalin'in parti yöneticilerine karşı işlediği

suçları teşhir etmesine olanak veren Pospelov komisyonu tarafından 1955'te hazırlanan belgede de bu haliyle ele alınmamıştı. 1936, 1937 veya 1938'deki üç büyük davadan birinin sonucunda kurşuna dizilmiş olsun veya daha sonraları hızlı infazlar sırasında anonim bir şekilde tasfiye edilmiş olsun, Komintern'in büyük tarihî figürlerinin, itibarlarının iade edilmesi için 1980'li yılların sonunu beklemeleri gerekti. Uzun süre Komintern aygıtı içindeki baskı sorunu, uluslararası örgüt ile Sovyet devletinin gizli servisleri arasındaki iç içe geçmişliği son derece somut bir tarzda ele alacak biçimde ortaya konmadı. Marksizm-Leninizm Enstitüsü'nün 1969'da veya hatta George Cogniot tarafından 1972'de yayınlanmış olan Komintern tarihleri bu konuda tek kelime etmemiştir. Baskılar konusunda, arşivlere erişim yavaş ve adım adım oldu. Ancak 1990'lı yılların ikinci yarısında, M. Panteleev[12], Kevin McDermott[13], F. I. Firsov[14] ve W. J. Chase'in[15] yürüttüğü inceleme ve araştırmalardan hareketle sorun gerçek boyutlarıyla ele alınabilir oldu. Hâlâ gölgede kalmış birçok bölge varsa da, artık genel bir tablo taslağı çizilebilir; bu taslakta Komintern'in baskının hem aracı hem de kurbanı olduğu görülecektir. Bu baskıdan en çok etkilenenler, aygıtın üyeleri, Rus veya yabancı sürekli çalışanlarıdır. Baskı, elbette zayıflamasına katkıda bulunduğu Komintern'in işleyişi üzerinde de birtakım etkiler doğurdu. Tek tek olaylar itibariyle bakıldığında kurbanı olanların gözünde kör ve açıklanamaz olarak görünse de bu baskı, 1930'lu yılların ortasından itibaren SSCB'yi saran "büyük terör"ün mantığı içinde yer alır. Bu açıdan, özellikle komünist kadroları etkileyen bu şiddetin zincirlerinden

12 Mikhail Panteleev, *Les purges staliniennes au sein du Komintern en 1937-1938: quelques repères sociologiques, Matériaux pour l'histoire de Notre temps* içinde, 1994.

13 Kevin McDermott, Barry MacLoughin (der.), *Stalin's Terror, High Politics and Mass, Repression in the Soviet Union, op. cit.*

14 Fridrikh Igorevich Firsov, Alexander Dallin, *Dimitrov and Stalin, 1934-1943: Letters from the Soviet Archives*, New Haven, Yale University Press, 2000; F. I. Firsov, *Dimitrov, The Comintern and Stalinist Repression, Stalin's Terror* içinde, *op. cit.*

15 William J. Chase, *Enemies Within the Gates? The Comintern and the Stalinist Repression, 1934-1939, op. cit.*

boşanmasının nasılı ve niçini üzerine en genel sorgulamaların dışında değildir. Gerek Komintern'deki, gerekse diğer kurbanların sayısı etrafında tarihçiler arasındaki tartışma, bizi sırrın genel bir kuşkunun hâkim olduğu bir idare üzerinde hüküm sürdüğü bir durumun karmaşıklığıyla karşı karşıya bırakır. Baskı koşullarının çeşitliliğini ele alan sayıların tespitinin ötesinde, ortadaki sorun aslında terörün boyutu ve niteliğidir. Hem yoğunluğu, hem de Sovyet toplumunun değişik alanlarına yayılması, terörün çapını ortaya koyuyor. 1936-1938 dönemi kuşkusuz oldukça önce bir tarihte başlamış ve Stalin'in ölümüne kadar süregidecek bir olgunun diğerleriyle karşılaştırılamayacak ölçüde ileri gittiği bir dönemdir; zira kurbanların üçte ikisinin bu birkaç yılda verildiği kabul edilebilir. Komintern'in SSCB tarihinin bu uğursuz ve dramatik dönemiyle ilgisi katmerlidir. Bugün tarihçiler arasında terörün yorumlanmasına ilişkin tartışmalar, baskı dönemi arşivlerine erişim gerçek bir bilimsel araştırmaya izin verdiği andan itibaren doğrudan doğruya Komintern'i ilgilendirmektedir. Komintern, esas olarak SSCB için, özellikle Moskova'da, ama onun dışında da çalışan, kısmen yabancı kısmen Sovyet komünistlerden oluşmuş teknik, idari ve siyasi bir aygıttır. Bugün tarihçilerin bir bölümü, kitlesel terörü, kimileri Komintern'in tanınmış şahsiyetleri olan komünist yöneticileri etkileyen büyük gösterili davaların ardına gizlememek gerektiğinin altını çizmektedir.[16] Sovyet halkı üzerine aynı zamanda çöken kitlesel terör kurbanlarının sayısı yaklaşık olarak 800.000 olarak kabul edilebilir. Aynı şekilde, ulusal ve bölgesel komünist kadroları ilgilendiren terör kurbanları 40 ila 60 bin arasında on binlerle ifade edilebilir. Komintern'in kendisini içinde bulduğu baskıya, bu anlayışla, ihmal edilebilir olarak bakılabilir mi? Komintern'in bu süreçteki yeri ve rolü pek az bilinmektedir, zira gizlendi ve olduğu gibi ele alınmadı. Bilindiği kadarıyla Togliatti, Duclos veya Pollitt gibi kimi Komintern önderleri ile ilgili olarak

16 Nicolas Werth, *L'ivrogne et la marchande de fleurs, Autopsie d'un meurtre de masse*, Paris, Tallandier, 2009; David R. Shearer, "Social disorder, Mass Repression, and the NKVD during the 1930s", *Cahiers du monde russe*, no: 47, 2001, s. 505-534.

1939'da bir dava düşünüldüyse de sonuç itibariyle açılmadı. Bu, Komintern'in bu baskıdan olduğu gibi etkilenmediği anlamına gelmez; aslında bu baskı Komintern'e de birçok yolla damgasını vurdu. Komintern'in en ünlü yöneticilerinden kimileri, kendi sorumlulukları altında çalışanların da kurtulamadığı bir baskıda aktif bir rol oynamak durumunda kaldılar. İster Dimitrov, ister Manuilski, isterse Togliatti olsun, her biri Komintern yönetiminin karıştığı değişik baskıcı kararlarda yer aldılar. Baskı, Komintern servislerini ve ulusal seksiyonlarını yıkıma uğratarak örgütün kendisini büyük ölçüde zayıflattı. Sonuç itibariyle ve belki de özellikle bu baskıyla birlikte Komintern'in Sovyet iktidarı, devlet erki ve gizli servislerince araçsallaştırıldığı ortaya çıkıp gözler önüne serildi; Komintern böylece Stalinci terörle zayıflayıp kırılganlaşmış olan Sovyet Komünist Partisi'nden bile daha zor duruma düştü. Son tahlilde bu baskı komünist dünyanın bütününde körce disiplin ve boyun eğme davranışlarını ve militanların ve kadroların örgütlerine imanını yaydı. Bu dönem, Stalin'in özellikle Sovyet devleti açısından kontrol edilebilir olmadığı için enternasyonalist proje konusunda duyduğu güvensizliği açığa çıkardı.

Çoğu zaman Aralık 1934'te Kirov'un öldürülmesinin ertesine tarihlendirilen büyük temizlik ve terör süreci, gerek parti, gerekse Komintern içindeki siyasi görüş ayrılıklarını gidermek üzere Stalin ve Sovyet KP'nin uzun yıllardır kullandığı yöntemlerden tamamen kopartılamaz. Görüş farklılıklarını dışa vurmuş tüm yöneticileri içine katarak grupların, sapmaların ve muhalefetlerin teşhiri, 1927'den itibaren gitgide yetkinleşen bir siyasi mizansenle kural haline gelmiştir. Bununla birlikte gerek değişik komünist partilerin, gerekse Komintern'in yöneticilerinin bakış açılarının siyasi mahkûmiyetleri, görevden uzaklaştırılmaları, hiçbir zaman hapis veya kurşuna dizilme cezası noktasına varmamıştı. 1920'li yılların sonlarında Zinovyev, Trotski, Buharin veya Humbert-Droz birbiri ardına ve farklı biçimlerde Komintern'in veya Bolşevik Partisi'nin yönetiminden uzaklaştırıldı. Ne var ki, dik başlı ve önce sürgün

ardından sınır dışı edilen Trotski haricinde, hata ve kusurlarını kabul ederek şerefli bir cezayı ödedikten, pişmanlık gösterip boyun eğdikten sonra kimileri devlette, olmadı partide, az-çok ikincil konumlarda da olsa birtakım sorumlu mevkilere getirildiler. Komünist Partisi'nin 1928-1932 arasında sağcı veya sekter hataları nedeniyle mahkûm edilmiş yöneticileri, genel olarak gerek Komintern organlarındaki, gerekse partilerinin yönetimindeki yerlerini kaybettilerse de çoğu zaman gözetim altında ve deneyimlerinden yararlanmak üzere parti üyeliklerini sürdürdüler. Aynı şey, 1920'li yıllar boyunca değişik ulusal seksiyonlarda Komintern'in aktif temsilciliğini yapmış, önemli roller oynamış, Komintern içinde hâlâ ifade edilebilen siyasi çatlaklara ara istasyon olma görevini yerine getirerek iç mücadelelerde taraf olmuş Komintern militan ve kadroları için de söz konusudur. Stalin'in, 1935 başlarından itibaren önce Komintern ve Sovyet partisi seçkinleri arasında başlattığı 1937'den sonra tüm topluma yayılan terör, bu zorluklara alışkın, ama aynı zamanda Komintern içindeki on yılı aşkın siyasi mücadelelerin de damgasını taşıyan yöneticileri vurdu. Bunun için Stalin parti ve Komintern içinde bir yakın yöneticiler çevresine dayandı, ancak operasyonların izlenmesini ve geliştirilmesini, 1935'te KEYK üyesi haline gelen ve 1936 sonbaharında NKVD'de Yagoda'nın yerine getirilen Yejov'un yönetimindeki İçişleri Bakanlığı Güvenlik Servisleri'ne emanet etti.

Baskı süreci birçok yönde gelişti: Tarihî şahsiyetlerin suçlandığı kamusal mizansenlerin yanında, çoğu en eskilerden olmak üzere Yürütme Komitesi üyelerinin önemli bir bölümü tasfiye edildi; ayrıca Komintern aygıtını, yani farklı şubelerde çalışan personeli etkileyen bir baskı yaşandı.

Bu süreçte birçok evre ayırt edilebilir: 1 Aralık 1934'te Kirov'un öldürülmesinden sonra bir zaman Zinovyev, Ludwig Magyar ve Bela Kun gibi Komintern'in eski yöneticileri doğrudan gündeme getirildi. Ocak 1936 başlarından itibaren, personelin ve aygıtın olduğu gibi aygıt içindeki yabancı delegelerin

de faaliyetini "denetlemek" üzere Moskvin'in yönetiminde bir araştırma komisyonu kuruldu. Çıkartılan listeler daha sonra NKVD'ye aktarıldı ve o da tutuklama ve tasfiyelere girişti. KEYK üyesi Yejov, 1936 sonlarında NKVD'den sorumlu bakan olunca baskı Komintern'i de kapsayacak yeni bir ivme kazandı.

Komintern baskı sürecine güçlü bir biçimde dâhil edildi zira bir yandan Sovyet KP'nin denetimine alabildiğine tabiydi, diğer yandan Stalin'in, İspanya İç Savaşı sözcük dağarcığından aldığı terimle ve iç düşmanlar ile dış düşmanların bir araya getirilmesine olanak veren beşinci kol olarak teşhir ettiği iç düşmanları kısmen ete kemiğe büründürüyordu. Stalin, baskı sürecinin bütününü, Sovyet KP ve Komintern içinde siyasi sorumluluklar vererek siyasi bir meşruiyet kazandırdığı gizli servislerle doğrudan bağlantı içinde organize etti. Dimitrov'un *Günlük*'ü bu açıdan Stalin'in saplantılarını şaşırtıcı bir biçimde aydınlatıyor; Radek, Paiyatiakov ve Sokolnikov'un dâhil olduğu ikinci büyük davanın sonuçlarını yaygınlaştırmak konusunda Komintern'in eksikliği karşısında sabırsızlanan Stalin, Dimitrov'a şöyle diyor: "Komintern'de sizlerin tamamı, düşmanın [çıkarları] yararına çalışıyorsunuz."[17] Gerek savaş korkusu, gerekse başka bir politikayı ete kemiğe büründürebilecek tarihî yöneticilerin hepsini bertaraf etme iradesi kullanılan ifadelerde Stalin'in baskının en güçlüsünü elinde tuttuğunu gösterdi. Hedefe konan kurbanların özellikle ailelerini kapsayan bir gidişin sertliği ve sistematikliği aşikârdır:

> Bu yüzden sosyalist devletin bu birliğini bozmaya yeltenen, ondan birtakım toprakları veya halkları kopartmaya çalışan her kim olursa olsun, o düşmandır, devletin, Sovyet halkının düşmanıdır. Biz, 'eski Bolşevik' olsa bile, bu düşmanı yok edeceğiz, biz onun bütün sülalesini, ailesini yok edeceğiz. Eylemleri ve düşünceleriyle, evet düşünceleriyle bile, sosyalist devletin birliğine el uzatan herkesi acımasızca yok edeceğiz.

17 11 Şubat 1937, Georgi Dimitrov, *Journal 1933-1949, op. cit.*, s. 208. Türkçesi, Georgi Dimitrov, *GÜNLÜK-1*, TÜSTAV Yayınları, İstanbul 2004, s. 166.

Bu vesileyle, eşleri de cezalandırılan Komintern yöneticileri Piyatnitski ve Alihanov'un ailelerinin akıbetleri nasıl anımsanmaz. Molotov, elli yıl sonra, 1986'da aileler ile ilgili olarak şu açıklamayı yaptı: "Onları tecrit etmek gerekiyordu. Aksi takdirde her türlü şikâyeti yaygınlaştıracak ve topluma da belli bir moral bozukluğu krizi bulaştıracaklardı."[18] Öte yandan baskının gerek Komintern, gerekse parti yöneticilerinin yakın çevresini de ilgilendirmesini haklı göstermek üzere Stalin kurbanlarına inatçı kinini ve gizleme yöntemlerini kullanarak fiziki ortadan kaldırma siyasetini meşrulaştırıyordu. Belli başlı suçluları Buharin ve Rikov olacak olan dava daha başlamadan, iflah olmaz olarak görülen düşmanlarının tasfiyesini gerekçelendirmeye hizmet edecek görüş ayrılıklarının tarihçesini çıkartarak ayrıntılandırdı.

> 1905 ve 1917'nin dönemeçlerinde, Brest-Litovsk barışında, iç savaşta, özellikle kolektifleştirmede, tarihin bu yepyeni, görülmemiş girişiminde, değişik zayıf elemanlar parti dışına düşmüşlerdir... Biz daha geçen yıl onlar hakkında kimi şeyleri biliyorduk ve yok etmeye hazırlanıyorduk, ama daha ciddi bir ipucu yakalamayı bekliyorduk... Bizim çevremizdeki kimileri hakkında biz bazı şeyleri gerçekten gözden kaçırdık. Bizim için ve bütün komünist partileri için, büyük bir derstir bu.[19]

Başta Dimitrov olmak üzere Komintern yöneticileri kendilerinin gerçek motoru oluşturmadıkları bir baskıcı sarmala dâhil oldular. Her şeyden önce Dimitrov, *Günlük*'ünde kendisini iki kez ziyaret ederek endişelerini dile getiren anti-faşist Alman yazar Léon Feuchtwanger'in eleştirel görüşlerini not almışsa da, bu konuları *Günlük*'te kısa geçmiştir. Bir gazeteciyle birlikte Feuchtwenger Dimitrov'u ziyaret ettiğinde Dimitrov sadece onun görüşlerini ve sorularını not almış, cevaplarına ise yer vermemiştir!

---

18 Orlando Figes, *Les chuchoteurs, vivre et survivre sous Staline*, Paris Denoël, 2009, s. 303.

19 11 Kasım 1937, Georgi Dimitrov, *Journal 1933-1949*, *op. cit.*, s. 208. Türkçesi, Georgi Dimitrov, *GÜNLÜK-1*, TÜSTAV Yayınları, İstanbul 2004, s. 177.

> Dava hakkında: 1. Sanıkların suçlarını niçin işlediği belli değil; 2. Sanıkların, hayatlarına mal olacağını bilmekle birlikte, hepsinin de niçin her şeyi itiraf ettikleri belli değil; 3. Sanıkların itiraflarından başka, niçin hiçbir kanıt gösterilmediği, belli değil; 4. Sovyet rejiminin son derece güçlü olmasına, hapiste bulunan kişiler bu devlet için hiçbir tehdit teşkil edemeyeceğine göre, politik muhaliflere karşı cezanın niçin bu kadar ağır olduğu, belli değil. Dava tutanakları özensiz düzenlenmiştir, çelişkilerle doludur, ikna edici değildir..."[20]

Süreç birden çok alanda gelişti; bir yanda kamuoyunun gözü önünde büyük davalar yapılırken, öte yandan komünist örgütlerde ve Komintern'de gözlerden uzak kitlesel baskılar yaşandı. Komintern yöneticilerinin sürece dâhil olma tarzı bize iç içe geçmiş iki düzeyi gösteriyor. Ağustos 1936'dan itibaren, KEYK Sekreterliği değişik Avrupa ve Amerika partilerine başvurarak ya Sovyet basınında yayınlanmış makaleleri veya değişik partilerin temsilcilerinin katılımı ve düzenli aralıklarla destekleri istenen davaları yaygınlaştırmalarını ve yansıtmalarını talep etti.[21] 1937 başlarında, ardından bir yıl sonra, büyük davalar vesilesiyle Komintern, tüm seksiyonları ve başında Kreps'in bulunduğu yayınlar şubesini seferber etti; kendisi de baskıların kurbanı haline gelmeden önce Kreps 1936'da ilk yayın kampanyasını düzenledi.[22] 1938'de Komintern Sekreterliği bir yayın kampanyasını üstlendi ve Ponomarev ve Gottwald tarafından dava dosyaları ve bunların genel anlamı üzerine iki broşürünün yanı sıra ilgili

20 16 Aralık 1937, Georgi Dimitrov, *Journal 1933-1949, op. cit.*, s. 172. Türkçesi, Georgi Dimitrov, *GÜNLÜK-1*, TÜSTAV Yayınları, İstanbul 2004, s. 160-161 [Dipnottaki tarihin doğrusu 18 Aralık 1936 olması gerekiyor *–çev.*].

21 26 Ağustos 1936'da New York'ta Earl Powder'a, Zinovyev ve Kamanev davası dolayısıyla *Pravda* gazetesinde çıkmış Radek, Piyatakov ve Rakovski'nin makalelerinin *Daily Worker* gazetesinde yayınlaması için gönderilen telgraf, RGASPI, 495-184-34. Fransa ve Büyük Britanya komünist partilerine "Troçkist-Zinovyevci birleşik terörist merkez" davası sonuçları ve 28 Ağustos 1936'da Brüksel'deki barış kongresi yapılacağı duyurusu ile ilgili mektup, RGASPI, 495-184-15.

22 Kreps'in Dimitrov'a "Troçkist-Zinovyevci birleşik terörist merkez" davası konusundaki yayınlarla ilgili memorandumu, 25 Ağustos 1936, RGASPI, 495-78-104.

ülkelerin her biri için broşür yayınını öngördü.[23] *Internationale communiste* dergisi, davalarını yansıtmayı sürdürdü ve 1936'dan sonraki sayıları, baskıları, baş oyuncuları, ister Zinovyev veya Buharin gibi başkanlık yapmış, isterse Bela Kun veya Rakovski gibi önde gelen rol oynamış Komintern yöneticileri olan davalar süreci aracılığıyla açıklayıp gerekçelendirmeye dönük makalelere düzenli olarak yer verdi. Komintern'dekiler de dâhil olmak üzere baskının kurbanlarının büyük bölümü, uluslararası örgütte önemli roller oynamış olsalar da pek de kamuoyuna ilan edilmeden tutuklandı. 1938 ilkbaharında farklı gerekçelerle tutuklandıktan birkaç ay sonra kurşuna dizilen Piyatnitski ve Alihanov için söz konusu olan tam da budur. Bu ikisinin ortak yanı, Komintern örgütünün, biri kadrolar şubesinin değeri OMS'un sorumluları olmaları ve NKVD soruşturmalarıyla mutabık olmayıp Yejov'un kurumsallaştırdığı yöntemleri benimsemediklerini dile getirmeleriydi. Dört yıl boyunca, 1935-1939 arasında, Komintern yönetimi, "uluslararası örgütün aygıtında kullanılan kadroların ve personelin durumunu sınama" adı verilen birtakım eski uygulamalara dayanan baskı siyasetine eşlik etti. Daha 1935'te Macar KP yöneticileri Magyar ve Bela Kun'a yönelik suçlamaları onaylayan Komintern yönetimi, daha 1936 başlarında aygıttaki üyelerin durumunu incelemek üzere Moskvin'in eşgüdümlü kıldığı bir iç komisyonun kurulmasını kabul etti. Bir yıl sonra bu girişim büyüdü ve her adın karşısına üç ifadeden sadece birinin konabileceği birtakım listeler hazırlandı: "Görevde kalsın", "geldiği ülkeye gönderilsin" ve yabancılar için "görevinden alındı". Aslında iç kararların sonuçları ağırdı; zira bu listeler NKVD'ye gönderilince listedekilerin çoğu tutuklanıyor ve akıbetleri Komintern açısından meçhul oluyordu. Korunan ve son

23 Öngörülen değişik ülkeler: Arnot Anglosaksonlara; Cogniot Fransa ve Belçika'ya; Smeral Çekoslovakya'ya; Dangel, Almanya'ya; Lager İskandinav ülkelerine; Willard, hukuki açıdan; Friedrich, yargıçlar hakkında; Garlin, Amerikalı bir gazeteci gözüyle; Koltsvo Gorki hakkında. Öte yandan değişik partilere aktarılmak üzere her yönüyle hazırlanmış radyo yayınları ve basın makaleleri öngörüldü. 2 Mart 1938 kararları, KEYK Sekreterliği, RGASPI, 495-18-29.

yıllarda erişilebilir hale gelen belgeler bize bu listelerin ne denli ürkütücü olduğunu anlama olanağı veriyor; bu personel listelerini hazırlık toplantılarına sorgulayıcı sıfatıyla katılanların bir bölümü bir sonraki listelerin kurbanları arasında yer alabiliyordu.[24] İfşaatlar bunu yapanları gelip vurmadan önce fiilen teşvik ediliyordu. Nitekim Baltık ülkeleri komünist partileri yöneticileri Angaretis ve Anvelt, baskının uygulanmasını teşvik ettikten sonra kurbanı oldular. Aynı şey Komintern eski takviyecisi, Komintern'in ve Polonya KP'nin yöneticisi Walecki için de söz konusudur; Walecki yoldaşlarının hatalarını ifşa ettikten sonra Polonya KP yönetiminin tümünü etkileyen toplu baskı ve fiziksel yok edilişten kurtulamadı.[25] Komintern yönetimi, 28 Kasım 1937'de Polonya KP'nin dağıtılması sırasında bir oldubittiyle yüz yüze kaldı. Stalin, Dimitrov'un kamuoyuna açıklanması önerisine karşı, bunun artık çok geç olduğuna işaret etti! "Bu dağıtma kararında iki yıl geciktik. Dağıtmak, ama bana göre bunu basın yoluyla ilan etmemek gerek."[26] Komintern'i etkileyen baskının çapını niceliksel olarak tespit etmek zor olsa da, bu, Yejov'a Lenin nişanı verilmesi vesilesiyle tebrik ederken bile "en azgın düşmanlarımızın kökünün kazınmasında gösterdiği yararlılık"tan[27] dolayı kendisine şükranlarını sunan ve Komintern aygıtını yeniden kurmak için Bolşevik KP'nin yardımını Jdanov ve Andreyev'den

24 Eskiden başka partilerin üyesi olan, Troçkist ve sağcı eğilimlere sahip, Bolşevik KP üyesi 86 kişinin listesi 4 Eylül 1936'da NKVD'ye verildi, RGASPI, 546-376-30; durumlarına göre tutuklamaları gruplayan yedi listeden oluşan KEYK aygıtı parti örgütünün eski adayları ve üyeleri listeleri: Parti dışından (yani doğrudan doğruya NKVD tarafından) tutuklananlar, 24 kişi; tutuklanmaları sırasında artık KE aygıtında çalışmayan parti üyeleri, 6 kişi; parti tarafından uyarılan, bir yandan da dosyası NKVD'ye aktarılanlar, 23 kişi; partiden ihraç edilerek tutuklananlar, 11 kişi; ülkelere göre dağılım: Polonya 19 kişi; Almanya 12 kişi; SSCB 27 kişi; Baltık ülkeleri 20 kişi [...]; şubeler itibariyle tutuklamalar: OMS şubesi 29 kişi; kadrolar şubesi 10 kişi; sekreterlikler 18 kişi; Enternasyonal Kontrol Komisyonu üyesi, 6 kişi. RGASPI, 546-434-25.

25 18 Mayıs 1937 tarihli Walecki'nin Yejov'a ifşaatı, RGASPI 495-252-510.

26 Dimitrov'un Polonya konusuyla ilgili notları, RGASPI, 495-74-411. Georgi Dimitrov, *Journal 1933-1949*, *op. cit.*, 23 Kasım 1937, s. 210. Türkçesi, Georgi Dimitrov, *GÜNLÜK-1*, TÜSTAV Yayınları, İstanbul 2004, s. 179.

27 21 Temmuz 1937 günlü toplantı, RGASPI 543-1-388.

talep eden Komintern yöneticilerinin tepkileri üzerinden ölçülebilir. Gerçekten de söz konusu olan, faaliyeti karanlık birtakım darbelerle kesilmiş olan OMS çalışmalarını yürütebilmek için kadro bulmaktır.[28] Dimitrov'un sekreterliği de bu baskılardan etkilendi ve Komintern yöneticisini bu duruma bir çözüm bulmak üzere Moskvin'e ricacı olmak zorunda bıraktı.[29] Bir zaman sonra, Dimitrov *Günlük*'üne 23 Kasım 1937 tarihinde şu kısa notu düştü: "Moskvin NKVD'ye çağrıldı. Geri dönmedi!" Birkaç gün sonra, tutuklanmasının ardından Yejov'un yerini alan Beria ile görüşmesinden sonra Dimitrov şu notu düşüyor: "Birçok durumun gözden geçirilmesi gerek."[30] Hemen ardından da Stalin'e başvurarak Komintern'in zayıflamasıyla birlikte karşı karşıya kaldığı kişisel durumunun bir tablosunu çizdi.

> Tutuklanan Moksvin'in KEYK Sekreterliği üyesi olarak yapması gereken bütün işleri (İlişkiler Bürosu yöneticiliği, "Yazışleri" dairesinin denetimi, mali sorunların düzenlenmesi) dünden beri geçici olarak ben üzerime aldım. Ama bunları uzun zaman sürdürmeye gücüm yetmeyecek. SBKP(B)'nin KEYK'teki heyetinin, bu işlerle görevlendirilecek uygun bir yoldaşla takviye edilmesi acilen gerekiyor.[31]

Komintern içinde baskı konusunda tepkiler ve olası direnişler sorunu ele alındığında, oldukça ender görülen açık bir biçimde ifadelerin ötesinde çoğu zaman bir mesafe koyma biçimlerinin her birine dikkat etmek uygun olur. Munzenberg, anti-faşist hareketi örgütlemek üzere Paris'teyken, olan biteni tam olarak kavradı ve Moskova'ya geri dönmeyi reddetti. Stalin'in Komintern'e aktardığı kaygıları, bunları Dimitrov'a açıkladığında alabildiğine şeffaftır: "Munzenberg Troçkisttir. Geldiği takdirde tereddütsüz tutuklarız.

---

28 10 Ekim 1937 günlü mektup, RGASPI, 495-73-50.

29 16 Ekim 1938 günlü telgraf, RGASPI, 495-184-8.

30 Georgi Dimitrov, *Journal 1933-1949, op. cit.*, s. 279. Türkçesi, Georgi Dimitrov, *GÜNLÜK-1*, TÜSTAV Yayınları, İstanbul 2004, s. 220.

31 Georgi Dimitrov, *Journal 1933-1949*, 25 Kasım 1938, *op. cit.*, s. 280. Türkçesi, Georgi Dimitrov, *GÜNLÜK-1*, TÜSTAV Yayınları, İstanbul 2004, s. 220.

Onu buraya çekmeye çalışın." 1921'den itibaren önce SSCB'nin savunulması, ardından anti-faşizm etrafında kitle hareketlerini örgütlemekten geri durmamış birisi aptal değildir; ancak diğerleri bir umut taşıyordu ve cepheden muhalefet etmeyi göze alamıyordu. Komintern'in eski yöneticilerinin tutumları arasındaki farka da dikkat etmek gerekir; bir yanda yıkılmış ve her türlü teslimiyete hazır bir Zinovyev, diğer tarafta, umutsuz olmakla birlikte sonuna kadar kurnazca davranarak bir direniş mesajı vermeye çalışan Buharin. Kurnazlık edebileceğini düşünerek iddianameyle oynamaya çalışan Radek ile Piyatnitski'nin sarsılmaz tutumu arasında, sadece bir davranış farkı değil, mizaç ve bir zamanlar Komintern'den almış oldukları siyasi kültür çeşitliliğinin dışa vurumu da vardır. Yaşamlarını ve konumlarını koruyan Komintern yöneticileri arasında kurbanlarını başlarda sınırlı bir biçimde, daha sonraları açık açık kurtarmaya çalışan kişi kuşkusuz Dimitrov'dur. Özellikle 1939'dan sonra Dimitrov mahkûmiyetlerin gözden geçirilmesini sağlamak için girişimlerde bulundu, kendisine masum olduklarını belirterek protestoda bulunan Komintern kadrolarının başvurularına olumlu biçimde yanıt verdi. Acele mektupların ve belgelerin gösterdiği üzere Dimitrov bu çabalarını Komintern'in kapanmasından sonra da sürdürmüştür.

Baskının Kominternciler üzerindeki etkisi ölçülmek istendiğinde, buna ayrımlı yanaşmak uygun olur. Aygıtla ilgili sayıları yüz dolayında olan uluslararası kadro ve militanlar bakımından kuşkusuz bundan daha fazla doğrudan kurban vardır. Ayrıca bunları Sovyet KP'ye üye olmamış veya Sovyet uyruğuna geçmemiş göçmenlerden, sığınmacılardan ayırt etmek de kimi zaman güçtür. Bu çerçevede, Komintern'in bir örgütünün, Kızıl Yardım'ın (MOPR), Lenin okulu vb. desteğinden veya kabulünden şu veya bu uğrakta yararlanmış olanların sayısını binlerle ifade etmek gerekir. Komintern yönetiminin hazırladığı listeler, her ne kadar gerçek baskının oldukça altında olsa da, değerlendirme yapılabilecek birtakım eğilimleri ortaya koymaktadır. Komintern'deki baskı son derece seçici oldu; çoğu zaman bir

arada gözetilen iki ölçüte göre yürütüldü: Coğrafi kökenler ve devrimci mücadeledeki kıdem. En fazla baskıya uğrayanlar ortalama olarak eskiler, en az 40 yaşındaki kadrolar, 1917 Devrimi'ni gerçekleştirenler veya Avrupa'nın ortasında ona eşlik edenler oldu. Komintern içinde en fazla etkilenen göçmen grupları ve milliyetler, kitlesel baskı içinde olanlardır: Polonyalılar, Baltık ülkeliler, ama aynı zamanda Almanlar, İtalyanlar ve Balkan dünyası kadrolarıdır. Buna karşılık Batı Avrupa veya Amerika veya Asya ülkelerinden gelmiş yöneticiler ise çoğunlukla bu baskının dışında kaldılar. Yabancılara yönelik baskının en güçlü olduğu zamanlarda bunların birçoğu ülkelerine geri gönderildi, böylece baskıdan kurtuldular. Son tahlilde, SSCB'nin diplomatik ilişkiler kurmaya çalıştığı ve onun jeopolitik etkisinden uzak ülkelerden gelmiş kadroları aynı biçimde etkilemeyen baskıdaki bu eşitsizlik, Komintern militan ve kadrolarının, örgütü Sovyet devletinin kaygılarına tabi kılan Stalincileşmeden şu veya bu ölçüde zarara uğradığını göstermektedir. Aynı şekilde temsilcilerin ve militanların temizliklerden kurtulabildiği bu bölgelerde baskının hiçbir sonucu olmadığı düşünülebilir mi? Gerçekten de baskıların uluslararası komünist hareketin bütünü üzerinde genel bir etkisi oldu. Sessizlik ve sır, dayatılan disiplin ve örgütün kadrolar ve militanlar üzerindeki kontrolü, komünist partilerinin tümünün paylaştığı normlar haline geldi; dahası savaşın yaygınlaşması ve kısa süre sonra dünya çapında bir nitelik kazanması ideolojik monolitiklik ile merkezileştirmeyi temellendirerek birleştirdi. Bu anlamda Batı Avrupa ulusal seksiyonları, baskının mantığının ne olduğunu kabul ederek, dış düşmanlara karşı mücadeleye dönüşen her türlü iç muhalefetin tasfiyesi, bu baskıyı kalıcı olarak içselleştirdi. Komintern militanlarının çoğundan kısmen gizlenen ve bilinmezden gelinen bu baskı, uluslararası örgüt ve onun faaliyeti üzerinde her hâlükârda olumsuz etki yaptı ve zayıflamasına katkıda bulundu.

Bölüm 11

Tarihçiler ve Komintern Arşivleri: Kaynaklar ile Yorumlar Diyalektiği

Komünist Enternasyonal (Komintern) arşivleri ve onlara dayanan tarih çalışması bu kitabın yapısını aydınlatmaktadır. Bundan otuz yıl önce bu kitabı yazmak olanaklı değildi zira arşivler hakkında pek az bilgi vardı ve onlara erişilemiyordu.

Çağdaş siyasi arşivler arasında, uluslararası hareket olarak komünizm ile ilgili olanlar, birçok bakımdan gizli arşivler olarak ele alınmayı hak etmektedir.[1] Bunlar çok uzun zaman erişilebilir değildi, dahası bu halleriyle varlıkları da bilmezden geliniyordu. Erişilebilir hale gelince de bunları üretmiş olan Komintern'in ve yapılarının işleyişinin ortasında hüküm sürmüş olan sır ve saydamsızlığın altında kaldılar. Tarihçi, bu arşivler karşısında, birçok yanlış anlama ve yanılgı tehlikesi altında içinde üretildikleri bağlama geniş bir alan bırakan bir sorunsal çerçevesinde bunları ele almak durumundadır.

Yıllardır komünizmin uluslararası arşivlerinin bu özgüllüğü bir dizi makale ve kitapta ele alındı ve 1990'lı yıllar boyunca yeni arşivlerle karşılaştırıldıkça yeni yeni araştırmaları zorunlu kılan birtakım uğraklar oluşturdu. Yine de arşivler sorunu, analizin yerini tutamaz ve incelenen olayların genel yorumunun kural-

1 Serge Wolikow, "L'historien face aux archives du Komintern", Sebastien Laurent (yönetiminde) *Archives secrètes, secrets d'archives? Historiens et archivistes face aux archives sensibles*, Paris, CNRS Editions, 2003.

larını oluşturan tarih yazımı sorununu çözüme kavuşturamaz. "Ortaya çıkan", tartışmasız "keşfedilmiş" bu arşivlerin göz alıcılığı, kimi zaman bazı tarihçilerde artık tarih mahkemesine tanık sıfatıyla çıkartılmış arşivlere dayanarak bundan böyle gerçeklere dayalı bir öykü yazılabileceği yanılsaması doğurdu! Aslında tarihçi, ister az isterse bol olsun arşivleri işleyiş tarzıyla kendi markasını vuran kişi olarak kalır. Bu çerçevede Yale Üniversitesi tarafından yayınlanmış harika belgesel eserler dizisi "Annales of communism", bilinmeyen ve uzun zamandır erişilemeyen arşivlerin yayınlanmasının analizin yerini tuttuğu durumun tipik bir örneğidir.[2] Komünizm tarihçiliği bugün hâlâ dün bulunmazken bugün bolluğundan geçilmeyen arşivler sorununun damgasını taşıyorsa, bu sorununun sadece bir miktar sorunu olmadığını göstermektedir. Tarihçilerin üzerinde çalıştıkları Komintern arşivleri, şeffaf olmaktan uzaktır. Kuşkusuz yeri doldurulamaz ve değerli bir bilgi sağlamaktadır; ne var ki bu bilgi Komintern'in işleyişini açıkça ve hemen ortaya koymaktan uzaktır; zira arşivlerin yeniden yazamayacağı önemli bir gizleme payına sahiptir. Bu nedenle Komintern tarihçisinin ilerleyişi paradoksaldır; yeni arşivlere erişim sayesinde incelediği örgütün asli kimi olaylarının nihai olarak değilse uzunca bir zaman araştırma alanının dışında olduğunu keşfeder. Belgelere göre biçimlenen çalışması, umulan ancak beklenmedik arşivlerin adım adım keşfedilmesine, ama aynı zamanda hızla gelişen bir tarih yazımı bağlamına bağlı olarak değişikliğe uğrar.

Komintern arşivlerinin istisnai ölçülerde gizlenmiş boyutu, kuruluş tasarısı nedeniyle kendisi zengin bir belge üreticisi olan bir örgütün tarihinin oluşturucu parçalarından biridir. 1919'da kurulup 1943'te dağıtılan, Rus devriminin kuşatma altında olduğu koşullarda Moskova'da dünya devriminin genelkurmayı

2 *Annals of communism*, New Haven, Yale University Press. Örneğin Alexander Dallin ve Fridrikh Firsov (Ed.) *Dimitrov and Stalin, 1934-1943, letters from the Soviet Archives*, 2000; J. Arch. Getty ve Oleg V. Naumov, *The Road to Terror, Stalin and self-destruction of the Bolsheviks, 1932-1939*, 2009 (kısaltılmış basım).

olmak üzere yaratılmış bu örgüt, faaliyetini Sovyet devletinin gölgesi altında geliştirdi ve onun değişimlerini yaşadı.[3] Yine de komünist partilerin kurulması, ardından da SSCB'nin savunulmasının ana yan haline geldiği bir devrimci proje çerçevesinde partilerin faaliyetlerinin eşgüdümlü kılınması biçiminde başlangıcından itibaren kendisine verilmiş ana role bağlı olarak Komintern tarihi kendi dinamiğine sahiptir. Bu durum, kendileri de arşiv üreten birtakım iletişim ağlarına dayanan bir yapının oturtulmasını gerektirdi. Bugün, merkezî organları Moskova'da bulunan ulusal seksiyonları ise beş anakaraya dağılmış bu örgütün işleyişinin yakın bir zamana kadar saklı kalmış olduğunu unutmamak gerekir. İlk on yıl boyunca Yürütme Komitesi'nin yıllık toplantılarının ve kongrelerin dışında, dünyanın değişik bölgelerine yönelik eylemde, gençlik örgütlerine, köylü hareketlerine, kadın hareketlerine ve SSCB ile dayanışma örgütlerine müdahalede uzmanlaşmış çok sayıda organın bir dizi çalışma toplantısı da vardı. KE'nin işleyişi, merkez ile ulusal seksiyonlar arasında bir bağ sistemine dayanıyordu. Bu ağ, geçici görevlendirilmiş veya o ülkede kalan, Komintern yönetimini bilgilendirmek üzere gerek ülkenin, gerekse yerel komünist örgütlerin durumuna ilişkin düzenli raporlar gönderen birtakım takviyecilerden oluşuyordu. Ayrıca her ulusal seksiyon hem ideolojik, hem de örgütsel faaliyetiyle ilgili eksiksiz bir dokümantasyon göndermek zorundaydı. 1930'lu yıllar boyunca, kadroların denetimiyle bağlantılı birtakım biyografik dosyalar sürekli kalınlaşan bu dokümantasyonu daha da ağırlaştırdı; oysa 1935'ten sonra Komintern'in faaliyeti güçten düştü. Parti yönetimleri ile Moskova'daki merkez arasında telgraflarla bağlar, son on yılda önem kazandı ve 1990'lı yıllara kadar tamamen gizli kalmış bir dokümantasyon oluşturdu. Aslında Komünist Enternasyonal tarihi, Mayıs 1943'te dağıtılmasının ardından, geniş ölçüde ya bilinmezden gelindi veya her partiye ve SSCB'nin rolüne güzel bir yer ayrılan bir resmî tarihin ardına gizlendi: Komünizmin tari-

3 Bkz. Bölüm I.

hinin arka planına yerleştirilerek bu tarihin değeri bilinmedi ve küçümsendi. Komintern arşivlerine erişim, bundan sonra ikincil sorunlar düzeyine indirgendi, zira bu arşivlerin bizzat varlığı, komünist partilerin faaliyetinden de daha belirsiz gibi göründü.

Bu kısa hatırlatma, sözcüğün saf anlamıyla tarihî ve siyasi bağlamla iç içe geçen tarih yazımı bağlamının özgül öneminin altını çizer. Bu, elbette arşivlerin ulaşılabilirliği kural haline gelmeden önce yarı açık hale gelmesi bakımından elbette sonucu belirleyici oldu.

Bu ikili bağlam çerçevesinde Komintern tarihçilerinin çalışmasında üç uğrak ayırt edilebilir. Önce, arşivlerin bilinmediği bir dönem oldu; sonra keşfedilen arşivler dönemi geldi ve nihayet sistemli inceleme ve kullanma dönemine ulaşıldı. Tarihçilerin çalışmasının nasıl geliştiğini göstermeye olanak veren bu üç uğrak, mantığı, kendine özgü örgütsel sorunlarıyla bağlı özgüllükleriyle birlikte siyasi tarihin diğer alanlarıyla yakınlık gösteren komünizmin tarih yazımında hesaba katılmalıdır. Komintern tarihinin ilk hareket noktası, çoğu zaman muhalif veya eleştirel eski yöneticilerin yaptığı çalışmalardır; bunu kısa süre sonra kadroları eğitmeye ve içinde bulundukları uğraktaki siyasetlerini haklı göstermeye yönelik bir tarih yazma kaygısı taşıyan örgütlerin resmî söylemleri izledi. Kendisi de hiçbir zaman ideolojik ve siyasi sorunlardan kopuk olmayan bilimsel ve bilgiye dayalı tarih, daha sonraları 1960'lı ve 1970'li yıllarda gelişti ve tarih yazımında bir dizi belgenin yayınlanmasına ve ilk arşivlere başvurulmasına dayalı eleştirel çalışmaların ortaya çıkışının damgasını vurduğu yeni bir çağ açıldı. 1980'li ve 1990'lı yılların gelmesiyle arşiv fonlarına erişilebilirliğin artışı, eski çalışmaları ve dayandıkları sorunsalları gözden geçirmeyi beraberinde getirdi. Her hâlükârda, sıkı sıkıya tarafgir ayrılıkların keskinliğinin azalmasının ve tartışma terimlerinin yeniden yapılandırılmasının damgasını vurduğu yeni bir kültürel ve ideolojik bağlama girildi.

Komünist Enternasyonal tarih yazımı genel olarak bu yolu izledi; ancak ulusal durumların çakışmasından ve uzun süre

egemen olan Sovyet resmî tarihinin etkisinden ileri gelen birtakım özelliklere sahip oldu. Nispeten kısa süreli olmasına rağmen Komünist Enternasyonal, 1930'lu yılların başlarında 60 ulusal seksiyona sahipti. Merkez aygıtı ve çok sayıdaki yan örgütü, genel olarak kavranması zor alabildiğine değişik biçimli bir bütün oluşturuyordu. Komünist Enternasyonal tarihini esaslı bir biçimde aydınlatan birçok çalışma aslında tek bir partinin incelenmesine dayanır.

Komünist Enternasyonal'in tarihi, elbette çağdaş dünyanın büyük siyasi ve ideolojik değişimlerinin dışında kalmadı. Aynı biçimde onunla ilgili tarih yazımı da 20. yüzyıl sonunda meydana gelen dönüşümlerin ışığında tümüyle gözden geçirilmelidir! Avrupa'nın doğusunda ortaya çıkan siyasi kopuşlar, eski bilgileri tümüyle aşılmış hale getiren büyük altüst oluşlara yol açtı mı? Bu soruya olumlu yanıt verenler o zamana kadar kapalı kalmış arşivlerin açılmasına işaret ediyor. Oysa her ne kadar KE arşivlerine erişim tarihsel araştırmayı dikkate değer ölçüde değişikliğe uğrattıysa da, otomatik olarak eski tarih çalışmalarının tümünün genel bir revizyonunu beraberinde getirmedi. 1990'lı yıllara kadar yürütülmüş araştırmaların ve yapılmış analizlerin yeniden değerlendirilmesi tek türden olamaz, zira bunlar da eşitsiz gelişmişlerdir. Arşivlerin kullanılması, yeni araştırma alanları açtı ve mevcut yorumları daha inceltmeye olanak verdi. Nitekim oldukça heterojen olan Komünist Enternasyonal tarih yazımı alabildiğine değişik katman ve parçalardan oluşur ve genel bir değerlendirmeye ulaşabilmek için bunların birbiri ardına ele alınması gerekir. Bu tarih yazımı sözcüğün saf anlamıyla arşivlere erişimin tarihiyle de iç içe geçer.

Bilinmeyen arşivler zamanı

On yıllar boyunca siyasi ve ideolojik referanslar, çalışmaların çoğunun aşikâr dokusunu oluşturdu. "Tarihçiler"in konularına az-çok duydukları sempati, 1930'lu yıllardan itibaren, inceleme-

lerini yapılandıran bir unsur oldu: İlk KE'nin tarihleri birtakım muhalifler tarafından kaleme alındı; faaliyetin dışına düşmüş bu muhalifler bir yandan kuruluş ilkelerine bağlılıklarını dile getirirken, diğer yandan oportünist, bürokratik ve nihayet Stalinci sapma olarak gördükleri şeyleri eleştiriyorlardı. Bu ideolojik bağlılıklarına rağmen, arşivler açılıncaya kadar doğrulukların sınanması olanaklı olmasa da değerli bilgi ve değinmelerle beslenen eleştirel bir tarihin temellerini attılar. Uluslararası örgütteki deneyimleri, kimi zaman saklamaya ve korumaya çaba harcadıkları arşivlerinin yerini aldı. Aldo Agosti, referans oluşturan bir makalesinde, bu ilk incelemelerin anlamlı birtakım örneklerini verdi.[4] Bu çerçevede James, *The rise and Fall of the Communist International* adıyla, Stalinci yozlaşmayı efsanevi bir Leninci altın çağın karşısına koyan Troçkist bir yorumu yansıtan bir kitap yayınladı.[5] Ypsilon'un *Stalintern* adlı kitabı, 1920'li yıllar sonlarında KE'den tasfiye edilen bir Çek komünistinin eseridir.[6] Elfriede Friedländer'e gelince, KPD eski sekreteri olarak Stalin'in Alman siyaseti üzerine bir kitap yazdı.[7] Eski yöneticiler tarafından yazılmış olsa da başka kitaplar da referans eserlerdir, örneğin Borkenau'nun dünya komünizmi üzerine çalışması.[8] İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, soğuk savaş mantığı birbirinden açıkça ayrılmış iki tarih yazımının ortaya çıkışına elverişli bir zemin oluşturdu: KE ile ilgili bir resmî tarihi savunma kaygısı taşıyan Sovyet tarihçiliğinin karşısında, özellikle ABD'de, rejimden kaçarak Batı'ya sığınmış olanların katkılarından güç

4 Aldo Agosti, "La storiografia sulla Terza Internazionale", *Studii Storici*, no: 1, 1977; daha geniş bir yaklaşım için bkz. *Cahiers d'histoire de l'Institut de recherches marxistes*, no: 2, 1980.

5 C.L.R. James, *World Revolution, 1917-1936. The rise and Fall of the Communist International*, Londra, Furnell and Sons, 1937.

6 Ypsilon (K. Volk'un takma adı), *Stalintern*, Paris, La Table Ronde, 1948.

7 Ruth Fischer, *Stalin and German Communism. A study in the origins of the State Party*, Cambridge, Harvard University Press, Massachussets, 1948.

8 Franz Borkenau, *World Communism. A history of the Communist International, 1919-1937*, Ann Arbor, University of Michigan Press, 1962.

alan bir antikomünist tarih yazımı gelişti. Bu çalışmalara egemen olan ideolojik bir mantık olmakla birlikte bu çalışmalar yine de özellikle KE tarihi ile SSCB tarihi arasındaki bağlar konusunda ilginç olgusal unsurlar taşıyordu.

Arşivlerin aralanması ve ilk kullanımları

1950'li yılların sonlarında, değişik ulaşılabilir kaynaklardan hareketle hazırlanmış yüksek kaliteli eserler ortaya çıktı: O sıralarda KE'nin tarihini, Sovyet diplomasisinin damgasını taşıyan en geniş uluslararası ilişkiler tarihinin içine yerleştiren belge derlemeleri ve ilk *Dictionnaire biographiques des cadres du Komintern* [Komintern Kadrolarının Biyografik Sözlüğü].[9] SSCB'deki reformcu hevesler, ardından Avrupa komünizmi akımları 1960'lı yılların sonu ve 1970'li yıllardaki çalışmalara yansıdı. Bu dönem boyunca yayınlanan eserler, artık aralanmış ve ufak ufak anılan arşivlere gönderme yapıyordu.[10] Bu eserler, farklı bir doğrultunun ilk adımlarını bulma kaygısıyla eleştirel yeniden okuma da sınırlı kaldıysa da araştırmada kimi ilerlemeler yapmaya olanak sağladı.

Uzun zaman KE tarihiyle ilgilenen yazarlar, meslekten tarihçiler değil, çoğu zaman başkaldırmış, kimileri ise hâlâ görevlerini sürdüren yöneticiler veya militanlardır.[11] Akademisyen tarihçiler de konuya dâhil olduklarında, alabildiğine güçlü biçimde izini taşıdıkları ideolojik kaygıların esiri olmaya devam ettiler. Zengin olmakla birlikte belgesel kaynakları çeşitlilikten yoksundu; zira arşivlerin olmadığı koşullarda tarih araştırması basılı

9 Branko Lazitch, Milorad M. Drachkovitch, *Biographical Dictionary of the Comintern*, Stanford, Stanford University, 1973; Jane Degras, *The Communist International, 1919-1943: Documents*,3 cilt, 1956-1965; I. 1919-1922; II. 1923-1928; III. 1929-1943, Londra, Oxford University Press, 1956.

10 B. M. Leibzon, K. K. Chirinia, *Povorot v politike Kominterna*, Moskova, Mysl, 1975.

11 Léon Trotsky, *L'Internationale communiste après Lénine*, Paris, Librairie du Travail, 1930.

dokümantasyona ve tanıklıklara dayanıyordu. Bu iki kaynağın tartışmasız önemi, KE'nin artan bürokratik merkezîleşmesiyle ve militanların ve kadroların disipline, dahası gizliliğe eğilimiyle sınırlanıyordu. Böylesi bir malzemenin mirasçısı tarih yazımı, duruma göre, esaslı olduğu düşünülen belgelerin bir araya getirilmesinin sonucunda resmî bir anlatıyı oluşturmaktan veya belgeleri değersizleştirmeye olanak veren tanıklıklar temelinde bunları eleştirmekten ibaretti. Fikirler arasındaki mücadeleye sıkı sıkıya bağlı bu tarih, iktidar çekişmeleri ve Komünist Enternasyonal'in yaşamının temposunu belirleyen önemli uğraklar etrafında düzenlendi. Tarihçiler, ister Trotski'nin, isterse KE'nin kimi fonları olsun bazı arşivlere erişmeye başladıklarında, yazım ağır biçimde gelişse de çalışma kesinlik ve hassasiyet kazandı. Ne var ki bu siyasi tarih her şeyden önce yöneticilerin halka açık faaliyetleriyle ve Enternasyonal'in kararlarının yorumuyla ilgileniyordu. En iyi durumda, geniş bir malzeme üzerindeki çalışma gerek (SSCB de dâhil) her devletin uluslararası siyasetini, gerekse KE'nin ulusal seksiyonlarının ve yan örgütlerinin siyasetini KE'nin bir bütün olarak siyasetiyle karşılaştırarak ele almaya olanak veriyordu. Bu titiz ve ciddi ilerleyiş, varsayımlara yeni bir tutarlılık kazandırdı ve arşivlerin yerli yerinde kullanımını teşvik etti. Önceleri, bu yönetici çevrelerin (örneğin Togliatti'nin[12]) ve merkezî organların siyasi analizlerinin daha iyi öğrenilmesini beraberinde getirdi; bu da KE'nin stratejik gelişimine yönelik çalışmalara vardı. Buna paralel olarak özgül ülkelerde ve alanlarda komünist faaliyetin oturtulmasını odak alan çalışmalar başlatıldı. Somut veya özel siyasi pratiklere yönelik ilgi, bundan böyle hâlâ alabildiğine dengesiz olmakla birlikte daha çeşitlenmiş bir dokümantasyonla beslenen bir siyasi tarihin araştırma alanının genişlemesine katkıda bulundu.

Ne var ki bu ilerlemenin yanında birkaç arşiv belgesine atıfta bulunmakla yetinen geleneksel kurumsal tarih biçimleri de varlığını korudu. Nitekim 1960'lı yılların sonlarında, eski Komintern

12 Ernesto Ragioneri, *Palmiro Togliatti*, Roma, Editori Riuniti, 1967.

kadrolarının ortak imzasıyla Marksizm-Leninizm Enstitüsü tarafından yayınlanan KE tarihi bunun bir örneğidir.[13]

Erişilebilirlik ve sistemli kullanım

Her şeye rağmen, 1980'lerden 1990'lara geçerken, eski ideolojik ayrımların yoğunluğunun düştüğü bir uğrakta arşivlere erişim, KE'nin tarih yazımına yeni bir güncellik kazandırdı. 1970'li yıllardan itibaren arşivler koşullu ve sınırlı değişik açılma evrelerden geçtiyse de, Komintern arşivleri ancak 1991'den sonra gerçekten erişilebilir hale geldi. Her ne kadar erişilebilirlik hiçbir zaman tam olmadıysa ve 1995'ten itibaren geriye doğru bir eğilim kendini gösterdiyse de, durum köklü bir biçimde değişti, zira artık arşivlerin açılması kural, kapanması ise istisna haline geldi. Araştırma çalışması da bundan paradoksal tepkiler aldı. Kullanılabilir belge kitlesinin genişlemesinin doğurduğu sarhoşluk o boyutlara vardı ki, bir zaman, kimi tarihçiler KE tarihi yazımında epistemolojik bir kopuş fikrini ileri sürdüler; zira onlara göre kırılgan varsayımlar çağından belgelere dayalı elle tutulur sonuçlar çağına geçilmişti. Ne var ki yazımlardaki çeşitliliğin sadece arşivlerin niteliğinden kaynaklanmadığı kısa sürede ortaya çıktı. Kuşkusuz arşivler bilginin ve analizin ilerlemesine izin verdi, ancak o zamana kadar kaynakların bolluğundan çok enderliğini yönetmiş tarihçilerin önüne yeni sorunlar çıkardı. Verilerin örneklenmesi, analizi ve niceliksel işlenişi, araştırmanın ön koşulları haline geldi. Öte yandan araştırma alanı, Komünist Enternasyonal'in iç işleyişine ilişkin bilgilere erişim ile genişledi. Artık sosyal tarih terimleriyle bir yaklaşım olanaklı hale geldi: Yönetici organların toplantı tutanakları, ulusal seksiyonlarla yazışmalar ve ilişkilerle ilgili belgeler veya kadrolarla ilgili biyografik dosyalar, karar süreçleri, ulusal ile uluslararası olanın eklemlenmesi ve gerek faaliyetleri gerekse hayat yolları

13 *Kommunisticeskij International – Kratkij istoriceskij ocerk*, Moskova, Editions du Progrès, 1969.

pek az bilinen bir siyasi personel hakkında çok daha inceltilmiş incelemelere girişilmesine izin verdi. Son yirmi yıldır yapılmış çalışmaların çoğuna bu açıdan bakmak uygun olacaktır.[14]

Bununla birlikte yazım örneklerinde algılanabilir yaklaşım farklılıkları ortadan kalkmadı. El altındaki arşiv malzemesi kitlesi, belgelere bayılan, özellikle gizli kalmış şeyleri açığa çıkarma kaygısı taşıyan bir öykü-tarih çerçevesinde örneklemeler sunmayı seven bir yazım tarzını da teşvik etti. Alabildiğine basitleştirici bu gidiş, gerekçesini arşivlerin kıtlığında buluyordu. Bugün artık bu yaklaşımın sakıncaları geniş ölçüde anlaşıldı; zira karmaşık olduğunu söylemenin bir kaçamak yolu olmadığı bir tarihin öğrenilmesinde ilerlemek üzere yürütülmesi gereken araştırma çalışmasını büyük ölçüde küçümsemektedir.[15]

Kaldı ki SSCB'nin ve Doğu Avrupa'da iktidardaki komünist partilerin ortadan kalkışı, gerek yorumlara, gerekse araştırmaların ilerleyişine kılavuzluk eden ideolojik temaların ortaya çıkışına elverişli bir zemin oluşturdu. *Komünizmin Kara Kitabı* gibi bir yapıtın odağında bilanço kavramı, Komintern tarihinde doğrusal bir bakışı ve faaliyetinin geriye dönük teleolojik bir okumasını beraberinde getirdi. Bu gidişin en karikatür yanlarından biri, Komünist Enternasyonal'in eylemini, iç savaştan veya terörizmden komünistlere karşı terörü yaşama geçiren bir örgüte geçen bir suç faaliyetine indirgemesidir.[16] Örneğin komünist hareketi basit bir yıkıcı girişimle özdeşleştiren tek yanlı veya tek nedenli açıklama, olayı basitleştirmekte ve onun etkisini ve çapını anlamayı olanaksız hale getirmektedir.[17] Açıktır ki konspirasyon boyutu vardı ve Komünist Enternasyonal, saflarını kı-

14 Sophie Cœuré, *La mémoire spoliée: les archives des Français, butin de guerre nazi puis soviétique (de 1940 à nos jours)*, Paris, Payot, 2006.

15 Dile getirilen karmaşıklıkla ilgili eleştirel bir akıl yürütme için bkz. Marc Lazar, "Le communisme français est-il un phénomène politique?", Serge Berstein, Pierre Milza (yönetiminde) *Axes et méthodes de l'histoire polique*, Paris, PUF, 1998.

16 Stéphane Courtois, Jean-Louis Panné, "Le Komintern à l'action", *Le livre noir du communisme, crimes, terreur, répression*, Paris, Robert Laffont, 1997, s. 299-364.

17 Arkadi Vaksberg, *L'hôtel Lux*, Paris, Fayard, 1994.

rıp geçiren Stalinci baskıdan kurtulamadı; yeni belgelere dayalı olarak yapılan çalışmaların, tüm boyutlarının tespitinden başlayarak incelenmesine olanak verdiği şey işte budur.

1990'lı yılların başlarında, Komünist Enternasyonal'in tüm arşivlerinin teslim edildiği eski Marksizm-Leninizm Enstitüsü'ndeki fonların açılması, görüldüğü gibi, yaklaşımlardaki ve ön kabullerdeki çeşitliliği ortadan kaldırmadı. İlk zamanlar, Rusya'daki ideolojik iklimin de yardımıyla, Komünist Enternasyonal davasını aydınlatan deliller gibi çoğu "gizli" damgası taşıyan belgeleri kullanmak baş döndürücüydü. Ancak kısa sürede bu gidiş gerek Rus tarihçilerinin ve arşivcilerinin çoğunda, gerekse ne ölçüde açıldığı doğrulanmayı bekleyen arşivleri incelemek üzere tüm dünyadan gelen araştırmacılarda son derece olumsuz tepkiler doğurdu. Nitekim özellikle 1935'ten sonra oluşmuş KE sekreterliklerine ait kimi fonlar araştırmacılar için yeniden erişilemez olurken, kimi diğer fonlar da sadece aralandı. 1990'lı yılların ortalarında yapılan kolokyumlar, arşivlerin bilimsel kullanımı sayesinde araştırmada sağlanmış kimi ilerlemeleri karşılaştırma olanağı verdi. Öte yandan Rus araştırmacıların da içinde yer aldığı uluslararası programlar, KE merkez yönetiminin envanterlerine ve belgelerine dijital erişime olanak vermek üzere hayata geçirildi.[18] Bundan böyle teorik ve ideolojik tartışmalar, her türlü incelemenin zorunlu subasmanı haline gelen arşivlerin kullanımından başlayarak özellikle tarihin metodolojisiyle ilgilidir.[19] Daha genel olarak uluslararası komünizmin tarihinin yazımı, esaslı tarihçilik sorunlarından biri haline geldi.

18 Mikhaïl Narinsky, Jürgen Rojahn (der.), *Centre and Periphery, The History of Comintern in the Light of New Documents* (Colloque des 20 au 20 [22 olmalı-çn] octobre 1994 à Moscou), Amsterdam, International Institute of Social History, 1996; Serge Wolikow (yönetiminde), *Une histoire en révolution? Du bon usages des archives de Moscou et d'Ailleurs*, (Colloque des 15 au 16 décembre 1994 à Dijon), Dijon, Editions universitaires de Dijon, 1996.

19 Serge Wolikow (yönetiminde), *Une histoire en révolution? Du bon usages des archives de Moscou et d'Ailleurs, op., cit*; Serge Wolikow, Alexandre Courban, David François, *Guide des archives de l'Internationale communiste 1919-1943*, Paris/Dijon, Archives Nationales/MSH Dijon, 2009.

Komünist Enternasyonal tarihi ile ilgili araştırmaların arşivlerin sağladığı verileri kapsayabilmesi için, upuygun analiz ve inceleme araçlarının araştırmacıların emrine verilmesi gerekir; ancak böylece verimli avadanlıkla çalışabilirler. Bu açıdan belge tabanlarının oluşturulması, arşiv dökümlerinin dijitalleştirilmesi, biyografik sözlüklerin hazırlanması gerekir.[20]

Araştırmaların başlangıcı ile bitişi arasındaki zaman dilimleri göz önünde tutulduğunda, 1995'ten itibaren birtakım yayınlar gerek kronolojik yaklaşımlarda gerekse ele alınan temalarda esaslı birtakım değişiklikler yarattıysa da tarihçilikteki görünüm aniden evrilmemiştir.

Dönemin bütünüyle ilgili sentezler, Borkenau'nun referans çalışmalarından bu yana oldukça çok sayıdadır.[21] Gerek nitelikleriyle gerekse görüşlerin gelişimini ifade etme ve güçlü yorumlar sunabilme yetenekleri itibariyle öne çıkanlar arasında, 1970 ve 1980'li yıllarda Carr[22], Claudin[23] veya Hajek'in[24], 1990'lı yıllarda ise McDermott[25] ve Pierre Broué'nin[26] çalışmalarına işaret edilebilir. Esas itibariyle Komintern tarihini kronolojik olarak ele alan bu sentez çalışmalarının yanı sıra alabildiğine çok sayıda belge derlemesi de yayınlandı: Bunlar arasında Degras'nın[27], izleyen

20 Bernhard H. Bayerlein, Georges Mouradian, Brigitte Studer, Serge Wolikow, "Les archives du Komintern à Moscou", *Vingtième siècle, revue d'histoire*, no: 61, Ocak-Mart 1999.

21 Franz Borkenau, *World Communism, op. cit.*

22 Edward H. Carr, *A History of Soviet Russia*, 14 cilt, Londra, Macmillan Press, 1953-1978; *The Twilight of Comintern, 1930-1935*, New York, Pantheon Books, 1982; Türkçesi için bkz. *Komintern'in Alacakaranlığı, 1930-1935*, Çev.: Uygur Kocabaşoğlu, İstanbul, 2010, İletişim Yayınları.

23 Fernando Claudin,*La Crise du mouvement communiste du Komintern au Kominform*, Paris, Maspero, 1972. Türkçesi için bkz. *Komintern'den Kominform'a* (2 Cilt), Çev.: Yavuz Alogan, İstanbul, Belge Yayınları.

24 Milos Hajek, *Storia dell'internazionale communista (1921-1935)*, Roma, Edittori Riuniti, 1969.

25 Kevin McDermott, Jeremy Agnew, *The Comintern: A History of International Communism from Lenin to Stalin*, Basingstoke, Macmillan, 1996.

26 Pierre Broué, *Histoire de l'Internationale Communiste*, Paris, Fayard, 1997, *op. cit.*

27 Jane Degras, *The Communist International, op. cit.*

on yıllık dönemde Agosti'nin[28] ve nihayet Daniels'in[29] derlemeleri öne çıkmaktadır. Arşivlerin bütünsel olarak erişilemez olduğu bir dönemde esaslı araçlar sundular. Bu değişik kitaplar, KE yönetici organlarının toplantıları, kongreleri veya KEYK plenumları vesilesiyle yayınlanmış alabildiğine bol üretimden alınmış bir dizi belgeyi kronolojik ve tematik olarak sunuyordu. KE arşivleri henüz kapalıyken, on yılı aşkın bir süre KE yönetimi üyeliği yapmış Humbert-Droz'un arşivlerinin yayınlanması, tarihçilere KE yönetiminin iç faaliyeti konusunu ele alma olanağı sağladı.[30] Svatek, ardından Kahan'ın yönetici gruplara ilişkin belgesel sentez çalışmalarının gerçekleştirilmesi, her türlü gizliliğe rağmen, KE yönetim aygıtının bileşiminin yeniden oluşturulması iradesine tanıklık etti.[31] 1990'lı yıllar boyunca KE arşivlerinin bütününe dayalı ilk incelemeler, yeni yeni alanlar açmanın yanı sıra daha önce ele alınmış uğrakların yeniden gözden geçirilmesine olanak verdi. KE'nin ilk yılları, Lenin'in ve Trotski'nin yayınlanmış arşiv ve eserlerine dayalı çok sayıda çalışmanın konusunu oluşturdu.[32] Özellikle Cachin ve Souvarine'in günlüklerine dayalı yeni çalışmalar, bu kurucu döneme ilişkin bilgileri ilerletti.[33] KE yönetimi arşivleri, buna karşılık, Komintern'in 1923'teki Alman siyaseti konusundaki bilgilerin hissedilir ölçüde ilerletilmesine olanak verdi.[34] Aynı şekilde 1970'li ve 1980'li yıllarda Amerikalı ve Fransız tarihçiler

28 Aldo Agosti, *La Terza Internazionale. Storia documentaria*, 6 cilt, Roma, Editori Riuniti, 1974-1979.

29 Robert V. daniels (ed.), *A Documentary History of Communism*, Londra, I. B. Tauris & Co Ltd, 1987.

30 Jules Humbert-Droz, *Mémoires*, Neuchâtel, La Baconnière, 1976.

31 Vilem Kahan, *Bibliography of the Communist International (1919-1979)*, Leiden, Brill Publishers, 1990.

32 Pierre Broué, Komünist Enternasyonal'in I. Kongresi, ardından II. Kongre'ye kadarki dönem ile ilgili iki ciltlik belge derlemesi, Fransa'da, belgesel tarih alanında bir öncüdür.

33 Denis Peschanski (yönetiminde), *Marcel Cachin, Carnets 1906-1947*, c. 2, 3 ve 4, Paris, CNRS-Editions, 1993-1998.

34 Bernhard Bayerlein, *Deutscher Oktober 1923. Ein Revolutionplan und sein Scheitern*, Berlin, Aufbau-Verlag, 2003.

tarafından oldukça iyi incelenmiş olan "sınıfa karşı sınıf" dönemi artık yeniden incelenerek Stalincileşme analiziyle birlikte ele alınabilir. Sovyet, İtalyan ve Çek tarihçilerinin özellikle KE siyasetindeki dönemeçle ilgili yeni bakış açıları getiren çalışmalarına yol açmış Halk Cephesi dönemi, gerek bunun Sovyet diplomasisiyle eklemlenmesi, gerekse Komintern kadroları ve aygıtı üzerinde Stalinci terörün etkileri boyutlarıyla yeni araştırmalara konu oldu.[35] İzleyen dönem, savaş, Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı'na bağlı dönüş, komünist partilerin Hitler karşıtı koalisyona katılması ve nihayet KE'nin dağılması dönemi, kuşkusuz araştırmada belli başlı ilerleme konularından birini oluşturdu.[36] KE arşivleri ile kimi diplomatik belgelerin birlikte işlenmesi, bilgileri derinlemesine yenileyen belge ve analiz eserlerinin yayınlanması sonucunu verdi.[37] Yakın zamanlarda yayınlanan iki eser, Komintern'in ve ulusal seksiyonlarının İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıç dönemlerindeki faaliyetini aydınlattı. Birincisi, Brüksel aracılığıyla Paris ile Moskova arasında gizlice gönderilmiş raporları kullanarak, Fransız KP'nin 1940 yaz ve sonbaharındaki siyasetini ortaya çıkardı. Şimdiye kadar esas itibariyle polis arşivlerine dayalı olan bilgilerin ötesinde bu raporlar, faaliyet hakkında olduğu kadar Fransız komünist yönetici grubunun (yeniden oluşturulması, ilk denemeleri, rastlantısal ilişkileri gibi) iç işleyişi hakkında da son derece yeni bilgiler sağladı. Hayatta kalmış az sayıdaki aktörüyle yapılmış görüşmelerle tamamlanan arşivlerin özenli incelemesi, Alman makamlarına *l'Humanité*'nin yeniden yayınlanması başvurusu konusunda bugüne dek mevcut görüntülerin çok daha karmaşık ve zengin bir tarihinin yeniden oluşturulmasına izin verdi. Komintern'in, SSCB'nin diplomatik durumunun ve siyase-

35 Silvio Pons, *Stalin e la guerra inevitabile, 1936-1941*, Turin, Einaudi, 1995.

36 Natalja Lebedeva et Mikhaïl Narinski, *Komintern, i Vtoraja Mirovaja Vojna*, 2 cilt, Moskova, 1994-1998.

37 Sabine Dullin, "Litivinov and the People's Commisariat of Foreign Affairs: the Fate of an Administration under Stalin, 1930-1939", Silvio Pons, Andrea Romano (yönetiminde), *Russia in the Age of Wars, 1914-1945*, Milano, Fondazione Feltrinelli, 2000.

tinin gelişmesine bağlı olarak Avrupa'da izlediği siyaset, bugün Komintern merkezi ile ulusal seksiyonlar arasında teati edilmiş telgrafların incelenmesiyle daha yakından öğrenilebilir. 1939-1941 arası dönemde teati edilmiş 300 telgraf, Komintern içindeki karar süreçlerini, büyük bir uluslararası çatışma ve Almanya'yla Saldırmazlık Paktı'nın imzalanmasından sonra SSCB diplomasisindeki büyük dönüş koşullarında uluslararası bir örgütün işleyişindeki güçlükleri aydınlatılabilir. İlk kez yayınlanan bu belgeler, değişen ve öngörülmedik bir bağlamda Komintern'in taktiğinin kısa süreli kronolojisini yeniden oluşturmaya olanak veriyor.[38]

Komintern tarihi, gerilemek bir yana 20. [21. olmalı *-çev.*] yüzyılın ilk on yıllık döneminde anlamlı gelişmeler gösterdi. Yeni arşivler konusundaki fikir tartışmaları bir önceki on yıllık dönemin başlarındaki yoğunluğunu kaybettiyse de, uluslararası hatta dünya çapında bir bakış açısıyla ele alınan komünist hareketin tarihine ilgi kesintiye uğramadı. Bu üretimin ayrıntılı bir bibliyografyasını burada çıkartmak olanaklı değilse de, bu alanda dünya çapındaki üretimin bütününün dökümünü veren yayınların son derece dinamik varlığı sayesinde kimi görüşler ortaya konabilir. Okura bunlara başvurması önerilebilir.[39] 2009'da Büyük Britanya'da İngilizce yeni bir derginin kurulması, Britanya dünyasında komünizmle ilgili karşılaştırmalı incelemelerin atılımına ve canlılığına tanıklık etmektedir.[40] Uzun zaman İtalya, Almanya veya Fransa gibi birkaç Avrupa ülkesinde odaklanmış olan komünizm araştırmaları, son derece önemli bir coğrafi genişleme göstererek Amerika, Asya ve Afrika anakaralarında komünizmin uzun tarihini kucaklar hale geldi; bu arada komünizmin Rus

38 Bernhard H. Bayerlein, Mikhaïl Narinski, Brigitte Studer, Serge Wolikow, *Moscou-Paris-Berlin, Télégrammes chiffrés du Komintern (1939-1943)*, Paris, Tallandier, 2003.

39 Bernhard H. Bayerlein, Gleb J. Alberts (der.), *The International Newsletter of Communist Studies Online*, cilt XVI (2010), no: 23, bkz. http://www.mzes.uni-mannheim.de/projekte/incs/, sitenin son inceleme tarihi 20 Eylül 2010.

40 Richard Crosse, Norman LaPorte, Kevin Morgan, Matthew Worley (der.), *Twentieth Century Communism, a journal of international history, Issue 1, Communism and leader cult*, Londra, Lawrence and Wishart, 2009.

boyutu konusundaki incelemelerde de yeni bir canlanma görüldü. Bu araştırmalar, Komintern'in stratejisine ve genel siyasetine bakışı örneğin Meksika, Hindistan, Ortadoğu veya Çin gibi bilimsel bir bakışla şimdiye dek pek az incelenmiş kimi ulusal seksiyonlardaki uygulaması çerçevesinde çoğu zaman yeniden ele alarak değişikliğe uğrattı. Bir anlamda komünizm tarihçiliği ancak şimdi bu fenomenin gerçekten dünya çapındaki boyutunu kucaklamaya başladı. Her ne kadar gerçekten çapraz yaklaşımlar geliştirmekten uzak olunsa da[41], yeni arşivler ve bakışın uluslararası ölçekte genişlemesi, sonuçları şu son yıllarda tutarlı hale gelen araştırmalarda bir yenilenmeye olanak verdi. En az bilinen ve şimdiye kadar en az incelenmiş dönemler arasında, tepe noktasına 1937-1940 arasında ulaşmış baskılar, terör ve temizlikler dönemi vardır. Gerek NKVD arşivlerine ve belgelerine, gerekse Komintern kadrolarının biyografik dosyalarına erişim, Sovyet KP tarihi ile SSCB'de Stalinci terör üzerine birleşik incelemeler, araştırmaların iki yönde bir sıçrama yapmasını sağladı. Stalinci baskı, Komintern'i sanıldığından çok daha büyük bir biçimde kapsadı ve aygıtın Ruslaştırılmasıyla birlikte Komintern'in zayıflamasında bir tür hızlandırıcı rolü oynadı. Komintern'e yönelik baskı konusundaki çalışmalar, yönetim organlarının şimdiye kadar bilinmeyen veya yanlış bilinen işleyiş mekanizmalarını ortaya çıkarmaya ve gerek görevlerini koruyan, gerekse anafora kapılarak yitip gitmiş Komintern yöneticilerinin belli başlı rollerini ve eylemini kişi kişi belirlemeye de olanak verdi. Bu konuda, Stalincileşmenin, bilimsel içeriği geçmiştekine göre önemli ölçüde kesinleştirilmiş ve ne olduğu daha iyi anlaşılmış bir konusal bütün oluşturduğuna da işaret etmek gerekir. Komünist partilerin ve Komintern'in birleşik Bolşevikleştirme ve Stalincileştirme çalışmaları, ülkeden ülkeye eşitsiz işlemiş olmakla birlikte, tüm komünist partilerini güçlü bir biçimde belirlemiş siyasi ve kültürel aktarımların damgasını vurduğu bir siyasi modelin genel-

41 Marco di Maggio, Serge Wolikow, "Le PCF et le PCI, essai d'histoire croisée", *Cahiers d'histoire, revue d'histoire critique*, octobre 2010.

leştirilmesi merkezî sorununu ele almanın koşullarını yarattı.[42] Komintern merkezi ile ulusal seksiyonlar arasında uzun zaman zor analiz edilebilir olan ilişkiler, KE'nin yönetim ve kontrol organlarının işleyişinin daha iyi bilinmesi sayesinde artık çok daha sistemli incelemelere konu oldu.[43] Bu vesileyle Komintern'in gerek 1920'li yıllarda gerekse Japonlara karşı savaşta Çin siyasetine müdahalesi veya İspanya İç Savaşı'ndaki rolü gibi kimi konularda birçok çalışma yapıldı. İşte böylece bugün Komintern'in siyasi faaliyetinin sosyal tarihi serpilip gelişebilir ve özellikle gitgide artan bürokratikleşmenin ve merkezîleşmenin, varlığını sürdürdüğü yirmi yıl boyunca tüm yanlarını derinden etkilediği bir örgütte militanlıkla bağlı psikolojik ve ideolojik mekanizmaları anlamaya yönelebilir. Bu açıdan komünist harekette kişilik kültü ile ilgili çalışmalara veya yönetici grupların sosyal bileşiminin gelişimini ele alan çalışmalara işaret edilebilir.[44]

Biyografik yaklaşım, yöneticilerin eylemini kişi kişi belirlemeye ve onların uluslararası örgüt içindeki militan yolculuklarını öğrenmeye olanak veren kaynaklar sayesinde tamamen yenilendi. KE'nin belli başlı yöneticilerinin kişisel biyografileri olduğu kadar ortalama Kominterncilerin, rolü ve eylemi Komintern'in faaliyeti ve tarihi bakımlarından simgesel olan ara kadroların biyografileri alanındaki çalışmalar da gelişti. Son tahlilde, bugün Komünist Enternasyonal tarihi, dünya çapında yürütülmüş ve şimdilerde daha iyi anlaşılır bir etki bırakmış bir siyasi faaliyetin sosyal ve kültürel tarihi olarak ele alınabilir.

---

42 Norman LaPorte, Kevin Morgan, Matthew Worley, *Bolshevism, Stalinism and the Comintern*, Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2008. "Stalincileştirme" terimiyle ilgili olarak bu eserde özellikle Brigitte Studer'in metnine başvurulmalıdır: "Stalinization: Balance Sheet of a Complex Notion".

43 Antonio Elorza, Marta Bizcarrondo, *Queridos camaradas. La Internacional comunista y España, 1919-1939*, Barselona, Planeta, 1999.

44 Bkz. Balazs Apar ve diğerleri (der.), *The Leader Cult in Communist Dictatorship, Stalin and Eastern Bloc*, Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2004; Peter Huber, "The Central Bodies of the Comintern: Stalinization and Changing Social Composition", in norınan LaPorte, Kevin Morgan, Matthew Worley, *Bolshevism, Stalinism and the Comintern, op. cit.*

Ekler

Ek 1. Komünist Enternasyonal Kronolojisi

3 Ağustos 1914: Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcı, savaşan ülkeler sosyalist partilerinin askerî kredileri onaylaması ve Kutsal İttifak'a katılması.

5-8 Eylül 1915: İsviçre'nin Zimmerwald kentinde Sosyalist Enternasyonal Konferansı, bunu Nisan 1916'da Kienthal Konferansı izledi.

7 Kasım 1917: Petrograd'da Kışlık Saray'ın ele geçirilişi, Lenin'in yönetiminde Sovyetler hükûmetinin kuruluşu. 8-9 Kasım'da Halk Komiserleri Konseyi'nin oluşturulması.

11 Kasım 1918: Savaş'ın sonu, Berlin'de İşçi ve Asker Sovyetleri Konseyi'nin ve Halk komiserleri Konseyi'nin kuruluşu.

24 Ocak 1919: *Pravda*'da "bir dizi komünist partisinin bir komünist enternasyonal kongresi"ne davetinin yayınlanışı.

2-6 Mart 1919: 21 ülkeyi temsilen 51 delegenin katılımıyla Moskova'da Komünist Enternasyonal I. Kongresi toplantısı.

21 Mart 1919: Budapeşte'de Sovyetler Cumhuriyeti'nin ilânı.

13 Nisan 1919: Münih'te Sovyetler Cumhuriyeti'nin ilânı.

20-26 Kasım 1919: Berlin'de Komünist Gençler Enternasyonali'nin kuruluşu.

29 Kasım 1919: Amsterdam ve Berlin bürolarının kuruluşu

17 Temmuz-7 Ağustos 1920: 37 ülkeyi temsilen 217 delegenin katılımıyla Petrograd ve Moskova'da KE II. Kongresi'nin toplanması; tüzüğün ve üyelikle ilgili 21 Koşul'un kabûlü.

25-30 Aralık 1920: Kours sosyalist kongresi, Komünist Enternasyonal Fransız Seksiyonu, Sosyalist Parti'nin kuruluşu; 1921'de Komünist Partisi, ardından Fransız Komünist Partisi oldu.

8-30 Mart 1921: Almanya'da başkaldırı boyutlarında grevler.

22 Haziran-12 Temmuz 1921: KE III. kongresi, kitlelerin kazanılması çağrısı ve taarruz teorisinin reddi.

3-9 Temmuz 1921: Kızıl Sendikalar Enternasyonali'nin (*Profintern*) kurucu kongresi.

19-23 Temmuz 1921: Kızıl Spor Enternasyonali'nin kuruluşu.

Eylül 1921: *La Correspondance de presse internationale* dergisinin kuruluşu.

21 Ocak-2 Şubat 1922 [1 - 7 Eylül 1920 olmalı - ç.n.]: Bakû'de Doğu Halkları Kurultayı.

21 Şubat-4 Mart 1922: KEYK I. Plenumu, Tek Cephe stratejisi tartışması.

2-5 Nisan 1922: Berlin'de üç Enternasyonal'in toplantısı.

7-11 Haziran 1922: KEYK 2. Plenumu, Fransız KP'deki bunalım tartışması

27 Ekim 1922: İtalya'da Benito Mussolini'nin iktidara gelişi.

30 Kasım 1922: Uluslar arası Kızıl Yardım'ın (*MOPR*) kuruluşu.

5 Kasım-5 Aralık 1922: KE IV. Kongresi, Tek Cephe stratejisinin onaylanması ve işçi hükûmeti tartışmaları.

11 Ocak 1923: Ruhr havzasının işgali.

12-23 Haziran 1923: 3. Plenum, faşizm tanımı.

22-28 Eylül 1923: Bulgaristan'da askerî diktatörlüğe karşı ayaklanma.

10 Ekim 1923: Kerstintern'in [Köylü Enternasyonali) kuruluşu

21-24 Ekim 1923: Saksonya ve Thüringen işçi hükûmetlerine askerî müdahale, Hamburg'ta komünist ayaklanma.

5-6 Kasım 1923: Polonya'da genel grev çağrısı, Krakov'da çatışmalar.

11 Ocak 1924: KEYK Plenumu, Almanya'daki ve Polonya'daki durum üzerine tartışmalar.

21 Ocak 1924: Lenin'in ölümü.

17 Haziran-28 Temmuz 1924: KE V. Kongresi, komünist partilerinin Bolşevikleştirilmesi çağrısı ve Trotskiyci muhalefetin mahkûm edilmesi.

12-13 Temmuz 1924: Polonya sorunuyla ilgili 4. Plenum.

21 Mart-6Nisan 1925: 5. Plenum, Bolşevikleştirme tezlerinin kabûlü ve Trotskiyciliğe karşı mücadelenin vurgulanması.

8 Haziran 1925: Fas savaşına karşı çağrı.

17Şubat-15 Mart 1926: 6. Plenum, Zinovyev'in düşüşünün başlangıcı.

Mayıs 1926: Lenin Okulu'nde derslerin başlaması.

22 Kasım-16 Aralık 1926: 7. Plenum, SSCB'deki, Çin'deki ve Büyük Britanya'daki durum üzerine rapor, Zinovyev'in istifası ve KE başkanlığı görevinin kaldırılması.

10-15 Şubat 1927: Brüksel Uluslar arası Kongresi'nde Emperyalizme ve Sömürge Baskısına Karşı Liga'nın kuruluşu.

8-30 Mayıs 1927: 8. Plenum, SSCB'deki ve Çin'deki durum üzerine tartışmalar.

22 Ağustos 1927: Sacco ile Vanzetti'nin infazı, MOPR tarafından düzenlenen düşünce özgürlüğü kampanyası.

27 Eylül 1927: Trotskiy'in KEYK'ten ihracı.

10-12 Kasım 1927: Sovyetler Birliği'nin Dostları'nın I. Dünya Kongresi.

11-13 Aralık 1927: Kanton Ayaklanması, Çin'de iç savaşın başlangıcı.

9-25 Şubat 1928: 9. Plenum, Buharin'in muhalefet ile ilgili raporu ve Fransa konusunda karar.

17 Temmuz-1 Ağustos 1928: KE VI. Kongresi, kapitalizmin genel bunalımının ilânı, "sınıfa karşı sınıf" çizgisinin kabûlü ve reformculuğun baş düşman olarak teşhiri.

27 Eylül 1928: Wittorf davasında suçlu bulunan Thaelmann lehine KEYK'in müdahalesi.

9-10 Mart 1929: Berlin'de uluslar arası antifaşist kongre.

1 Mayıs 1929: Berlin sosyal demokrat polis şefinin komünist gösteriyi kanlı biçimde bastırması.

28 Mayıs 1929: SSCB'de Birinci Beş Yıllık Plan'ın başlangıcı.

1-12 Haziran 1929: Latin Amerika Komünist Partileri 1. Konferansı.

3-19 Temmuz 1929: 10. Plenum, savaşa ve emperyalizme karşı uluslar arası mücadele günü hazırlıkları, sosyal-faşizm sloganının kabûlü, Buharin'in tasfiyesi.

1 Ağustos 1929: Savaşa ve emperyalizme karşı uluslar arası mücadele günü.

24 Ekim 1929: New York'ta borsanın çöküşü, dünya ekonomik bunalımının başlangıcı.

26 Mart-11 Nisan 1931: 11. Plenum, krizin derinleşmesi (Manuilski) ve savaş tehlikeleri (Cachin) üzerine raporlar.

2-29 Ağustos 1932: Savaşa ve emperyalizme karşı Amsterdam kongresi.

27 Ağustos-15 Eylül 1932: 12. Plenum, uluslar arası durum ve KE ulusal seksiyonlarının görevleri üzerine Kuusinen'in raporu, faşizme karşı birleşik cephe sloganının kabûlü.

30 Ocak 1933: Hitler'in iktidara gelişi.

27 Şubat 1933: Reichtag yangını, KPD'nin yasaklanması ve Thaelmann ve Dimitrov da içlerinde 10.000 kişinin tutuklanması.

1 Nisan 1933: Prezidyum toplantısı, Almanya'daki durum hakkında Heckers'in raporu.

4-6 Haziran 1933: 3.500 delegenin ve çok sayıda aydının katılımıyla Pleyel salonunda antifaşist kongre.

Eylül-Aralık 1933: Leipzig'de Reichstag yangını davası, Dimitrov'un savunması ve aklanması.

28 Kasım-12 Aralık 1933: 13. Plenum, faşizmin, finans kapitalin en gerici, şoven ve emperyalist unsurlarının terörist diktatörlüğü biçiminde tanımlanması, Sovyetlerin kurulması sloganının korunması.

6 Şubat 1934: Paris'te aşırı sağın ayaklanması, 12'sinde genel grev.

12 Şubat 1934: Avusturya'da Şansölye Dollfuss'e diktatörlüğüne karşı ayaklanma.

28 Şubet 1934: Dimitrov'un Moskova'ya gelişi, KE yönetimini üstlenmesi ve Komintern'in yeni çizgisinin hazırlanması.

27 Temmuz 1934: Fransa'da KP ile Sosyalist Parti arasında eylem birliği anlaşması.

25 Temmuz-21 Ağustos 1935: KE VII. Kongresi, Dimitrov, Manuilski, Togliatti, Pieck'in raporları, Halk Cephesi siyasetinin kabûlü.

3 Mayıs 1936: Fransa seçimlerinde Halk Cephesi'nin zaferi.

18 Temmuz 1936: İspanya'da faşist ayaklanma, iç savaşın başlaması.*19-23 Ağustos 1936*: Birinci Moskova Duruşması, Zinovyev ve Kamenev'in ölüme mahkûm edilmesi.

16 Eylül 1936: KEYK Sekreterliği, İspanya için gönüllü toplanması kararı ve halk demokrasisinin yeni türden bir ara iktidar olarak tanımlanması.

25 Kasım 1936: Almanya ile Japonya arasında Antikomintern Pakt'ın imzalanması.

7 Temmuz 1937: Japonya'nın Çin'i işgali, Çin KP ile Kuomintang arasında ortak cephe kurulması.

Ekim 1937: Sekreterliğin Çin'deki durum üzerine toplantısı.

29 Eylül 1938: Almanya, İtalya, İngiltere ve Fransa arasında Münih Antlaşmaları.

Ekim 1938: Şili'de Halk Cephesi hükûmeti kuruluşu.

Mart 1939: SBKP XVIII. Kongresi, halk cephesi politikasından dönüş başlıyor..

23 Ağustos 1939: Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı.

1 Eylül 1939: Alman ordusu'nun Polonya'yı işgali, ". Dünya Savaşı'nın başlangıcı.

14 Eylül 1939: KE Sekreterliği'nin savaşa ve Çekoslovakya'daki duruma ilişkin toplantısı.

6 Kasım 1939: KE çağrısı, iki emperyalizm teorisi.

22 Haziran 1940: Sekreterliğin Fransa'nın teslim olması ve Fransız KP'nin tutumu üzerine toplantısı.

25 Mayıs 1941: Fransa'da Ulusal Cephe'nin kuruluşu.

10 Haziran 1941: Yugoslav KP'nin silâhlı mücadele çağrısı.

22 Haziran 1941: SSCB'nin işgali, KE'de bir kriz yönetiminin kuruluşu.

27 Eylül 1941: Yunanistan Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin (EAM) kuruluşu.

22 Şubat 1943: Stalingrad savaşının sonu.

22 Mayıs 1943: Prezidyum üye partilere Komünist Enternasyonal'in feshini öneriyor.

Ek 2. Belgeler: Komünist Enternasyonal'in doğuşu, yaşamı ve ölümü

Komünist Enternasyonal'in doğuşu: 2 Mart 1919'da Lenin'in I. Kongre'deki açış konuşması: Bkz. *Lenin Döneminde Komünist Enternasyonal – Belgeler*, MAYA Kitapları, İstanbul 1997, c. 1, s. 49-50.

7 Mart 1919'da Lenin'in I. kongre kapanış konuşması: Bkz. *Lenin Döneminde Komünist Enternasyonal – Belgeler*, MAYA Kitapları, İstanbul 1997, c. 1, s. 118.

"Komünist Enternasyonal'in Manifestosu", Mart 1919: Bkz. *Lenin Döneminde Komünist Enternasyonal – Belgeler*, MAYA Kitapları, İstanbul 1997, c. 1, s. 102-113.

Komünist Enternasyonal'in dağılması: 15 Mayıs 1943 günlü KEYK Prezidyumu karar metni: Bkz. *III. Enternasyonal 1919-1943, Belgeler*, Belge Yayınları, İstanbul Ekim 1979, s. 282-285.

Stalin'in Moskova'daki Reuters Ajansı muhabirine yazılı cevabı, 28 Mayıs 1943: Bkz. Georgi Dimitrov, GÜNLÜK-2, TÜSTAV Yayınları, İstanbul 2004, s. 295-296.

Ek 3. Komünist Enternasyonal'in yönetici ve yardımcı organları

Yönetici Organları

KE Kongresi (1939-1935): Komünist Enternasyonal'in en üst organı; KEYK'i seçer.

KE Yürütme Komitesi (KEYK, 1919-1943): iki kongre arası dönemde en üst organ; Küçük Büro'yu (1921'de Prezidyum haline geldi), Sekreterliği (1926-1935 Siyasî Sekreterlik haline geldi) ve Örgüt Bürosu'nu (1922-1926) seçer.

KE Küçük Bürosu (1919-1921): KEYK tarafından seçilir, güncel işler hakkında karar verir ve 1921'den itibaren Prezidyum olarak adlandırılır.

KEYK Prezidyumu (1921-1943). Plenumlar sonunda KEYK tarafından seçilir.

KEYK Sekreterliği (1919-1929, 1935-1943): Plenumlar sonunda KEYK tarafından seçilir; KEYK'in yürütme organıdır.

Örgüt Bürosu (1922-1926): Plenumlar sonunda KEYK tarafından seçilir, KEYK aygıtını kurmakla görevlidir.

KEYK Siyasî Sekreterliği (1926-1935): Plenumlar sonunda KEYK tarafından seçilir, 1926'dan itibaren Sekreterlik ve Örgüt Bürosu'nun yerini aldı.

KEY Siyasî Sekreterliği Siyasî Komisyonu (1929-1935): Siyasî sekreterliğin daraltılmış komisyonu, KEYK aygıtının yönetici çalışanlarını işe alır veya işine son verir.

Sürekli Komisyon (1926-1934): Siyasî sekreterliğin daraltılmış komisyonu, parasal talepleri karşılar ve teknik çalışanları işe alır veya işine son verir.

Küçük Komisyon (1926-1935): Siyasî sekreterliğin daraltılmış komisyonu, "konspiratif sorunlar"la uğraşır.

Kişisel Sekreterlikler (1935-1943):

- G. Dimitrov: Genel Sekreter ve Çin sorumlusu.
- D. Z. Manuilski: Latin ülkeleri ve onların sömürgeleri sorumlusu.

- Wang Ming: Latin Amerika sorumlusu (1935-1937).
- J. Diaz ve D. İbarruri: Latin Amerika sorumlusu (1939-1943).
- P. Togliatti: Orta Avrupa ülkeleri sorumlusu (1935-1937).
- A. Marty: İngiliz-Amerikan ülkeleri ve sömürgeleri sorumlusu.
- W. Pieck: Balkan ülkeleri sorumlusu.
- W. Florin: İskandinav ülkeleri sorumlusu.
- O. Kuusinen: Japonya, Kore ve Hindistan sorumlusu (1935-1939).
- M. A. Trilisser: Polonya, Litvanya, Letonya, Estonya ve Finlandiya sorumlusu (1935-1938).
- K. Gottwald: Propaganda, kitle örgütleri ve 1937'den itibaren orta Avrupa ülkeleri sorumlusu.

Yardımcı Organlar

Ülke Sekreterlikleri (1926-1935)

- Latin ülkeleri (Fransa, Belçika, İtalya, İspanya, Portekiz, Lüksemburg) sekreterlikleri;
- Latin Amerika ülkeleri sekreterlikleri;
- Orta Avrupa (Almanya, İsviçre, Avusturya, Çekoslovakya, Macaristan, Hollanda) sekreterlikleri;
- Balkan ülkeleri (Bulgaristan, Yugoslavya, Romanya, Arnavutluk, Yunanistan) sekreterlikleri;
- İskandinav ülkeleri (İsveç, Norveç, Danimarka, İzlanda) sekreterlikleri;
- Polonya-Baltık ülkeleri (Polonya, Litvanya, Letonya, Estonya, Finlandiya) sekreterlikleri;
- İngiliz-Amerikan ülkeleri (İngiltere, İrlanda, ABD, Kanada, Güney Afrika, Avustralya, Yeni Zelanda, Filipinler) sekreterlikleri;
- Doğu ülkeleri (Çin, Japonya Kore, Moğolistan, Türkiye; İngiliz ve Fransız kolonileri) sekreterlikleri.

Batı Avrupa Bürosu (1928-1933): KE'nin Berlin'deki ileri bürosu; komünist partilerin Moskova'daki KE ile ilişkilerini güçlendirmekle görevliydi.

Doğu Seksiyonu (1920-1926): Doğu KP'lerinin çalışmasıyla ilgili bilgileri merkezileştirir ve onlara siyasî çizginin uygulanmasında "yardımcı olur".

Uluslar arası ilişkiler seksiyonu (OMS) (1920-1943): KE aygıtının teknik servisi, "merkez" ile KP'ler arasındaki iletişimi ve konspiratif çalışmayı (sahte pasaport temini, para gönderilmesi) sağlar.

Ajitasyon-Propaganda seksiyonu (1920-1933): KP'lerin ajitasyon ve propaganda

çalışmalarını merkezileştirir ve onlara propaganda malzemesi sağlar.

Enformasyon seksiyonu (1924-1929): KP'lerle ilgili istatistikî verileri merkezileştirir; KEYK arşivlerini tutar ve KEYK çalışanlarının kullanabildiği bir kütüphaneyi donatır.

Örgüt seksiyonu (1923-1935): KP'lerin örgütsel çalışmasıyla ilgili bilgileri merkezileştirir ve Sovyet modelini esas alan bir aygıt kurmalarına "yardımcı olur".

Yayın seksiyonu (1921-1935): KP'lere yayın evi kurmalarında yardımcı olur ve onlara yayınlarında ve dağıtımlarında destek verir.

Çeviri seksiyonu (1921-1935): KEYK aygıtının yazışmalarını ve yayınlarını birçok dile çevirir.

Kadrolar seksiyonu (1932-1943): KEYK çalışanlarının ve KP kadrolarının siyaseten izledikleri yola ilişkin bilgileri toplar.

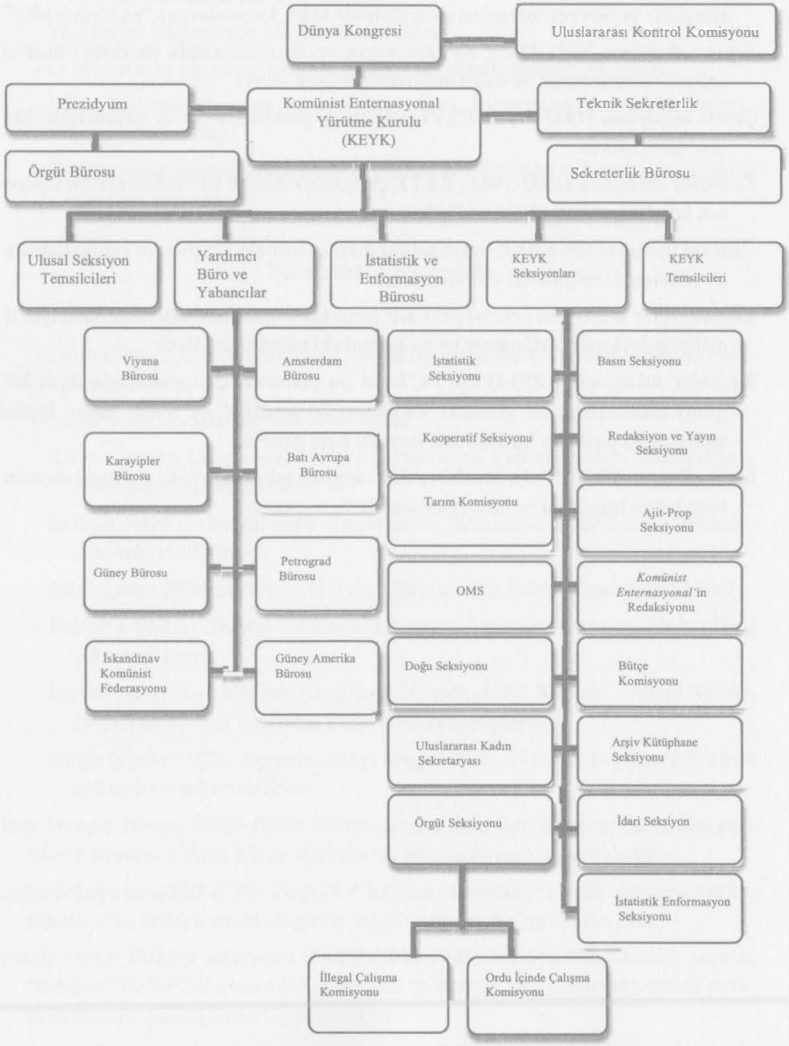
Özel seksiyon (1932): KEYK aygıtındaki gizli çalışmayı (kapıların mühürlenmesi, şifreleme, mühürler, vb.) denetler.

Kooperatifler seksiyonu (1921-1935). KP'lerin kooperatiflerdeki çalışmalarıyla ilgili bilgileri merkezileştirir ve bu konudaki talimatları iletir.

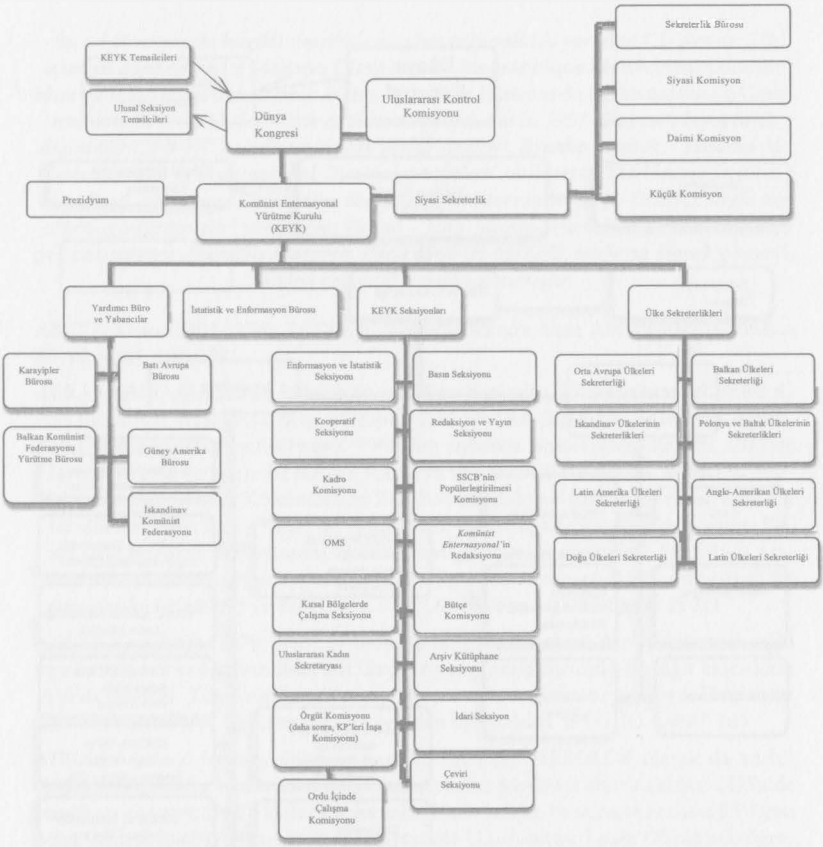
Kadınlar seksiyonu (1920-1935): PC'lerin bu alandaki çalışmalarıyla ilgili bilgileri merkezileştirir, proleter kadınları "evlendirir" ve KE'yi kadın işçiler üzerindeki baskılar konusunda duyarlı hale getirir.

İdari seksiyon (1920-1941): Moskova'daki aygıtın teknik servisi, aygıtın bütçesini belirler ve binalarla ve sosyal yardımlarla uğraşır.

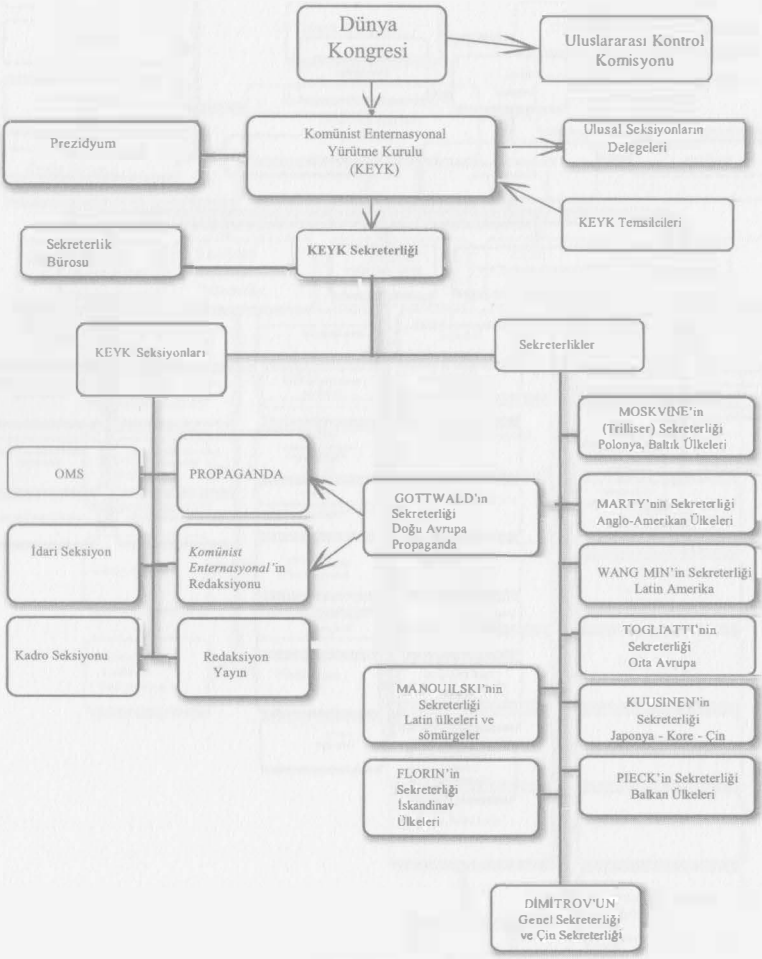
KOMİNTERN YÖNETİCİ ORGANLARI
Örgüt Şeması 1920-1926

KOMİNTERN YÖNETİCİ ORGANLARI
Örgüt Şeması 1926-1935

KOMİNTERN YÖNETİCİ ORGANLARI
1936 başındaki yeni örgüt şeması

İsim Dizini

Bu ad dizinindeki bilgiler öncelikle kitabın orijinalinde yer alan CD'den ve CD içinden gönderilen Le Maitron Dictionnaire Biographique Mouvement Ouvrier Mouvement Social'*den, ayrıca Pierre Broué'nin* Histoire de l'Internationale Communiste 1919-1943, *Librairie Arthème Fayard, Paris, 1997 kitabının biyografik dizininden [PB-HIC, sayfa no olarak gösterilmiştir], Branko Lazitch – Milorad M. Drachkovitch'in* Biographical Dictionary of the Comintern, *The Hoover Institution Press, Standford University, Standford, California, 1986 [L-D/BDC, sayfa no olarak gösterilmiştir] ve Georges Haupt – Jean-Jacques Marie'nin* Les Bolchéviks par eux-mêmes, *François Maspero, Paris 1969 [H-M/BEU, sayfa no olarak gösterilmiştir] çalışmalarından alınmıştır.*

ABETZ, Otto (1903-1958), 2. Dünya Savaşı sırasında Nazi Almanyası'nın Fransa Büyükelçisi. 190, 191

ABRAMOVİÇ Aleksandr, Ellianoviç veya Emelianoviç. Takma adları: ALBERT A, ALBRECHT, ALEXANDRE, VUDRO, ZALEWSKI (1888-??), üniversite öğrenciliğinin ardından işçilik yaptı. 1908'den itibaren Bolşeviklere katıldı, 1911'de İsviçre'ye gitti ve Lenin ile tanıştı; Rusya'ya onunla birlikte döndü; Romanya cephesinde görev yaptı. Komintern'in Batı Avrupa'daki ve özellikle Fransa'daki ilk temsilcilerinden biri. Fransa'da tutuklandı; özgürlüğüne kavuştuktan sonra Reval'deki büyükelçilik sekreteri olarak kurye geçişlerini düzenledi. 1925-1931 arasında Komintern merkez aygıtında çalıştı. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article49893 ve PB/HIC, s. 958] [Ayrıca bkz L-D/BDC, s. 1-2] 311

ADLER, Friedrich (1879-1960), Avusturya Sosyal Demokrat Partisi liderinin oğlu ve partinin sol kanadının lideridir. Savaş siyasetinden sorumlu tuttuğu başbakanı 1916'da devirdi. Komünistlerin karşısında yer aldı ve Avusturya Sosyal Demokrat Partisi ile birlikte II. Enternasyonal'i yeniden ayağa dikti. [PB/HIC, s.958] 160

AIROLDI Julien, Jérôme. Takma adı: MEYER Paul, HÉROLDY olarak da anılır. (1900-1974) 1920'ye kadar savaş sanayinde tornacı-tesviyeci olarak çalıştı; CGTu'de sendikacılık yaptı; 1933'e kadar kimya sanayiinde çalıştı. Bu süreçte Fransız KP Lyon bölge bürosu üyeliği yaptı; 1932-1934 arasında Uluslararası Lenin Okulu'nda öğrenim gördü; Arles Kongresi'nde Fransız KP MK yedek üyeliğine seçildi. Uluslararası Tugaylar yönetiminde görev yaptı; 1939'da Komintern'de Fransız KP temsilcisi. (http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article9755 ve PB/HIC, s. 958] 173

ALİHANOV Kevork Sarkisoviç (1897-1938), Tiflis'te doğdu, 1917'den RKP(B) üyesi, Ermenistan KP'nin Birinci Sekreteri, 1931'den itibaren Taşkent'te Komintern Ortadoğu şubesinde çalıştı; 1936'da kadrolar şubesi sekreteri ve KEYK içindeki temizliğin sorumlusu. Mayıs 1937'de tutuklandı ve Şubat 1938'de infaz edildi. Andrey Saharov'un eşi Elena Bonner'in babası. [PB/HIC, s. 959] [Ayrıca bkz. http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article90419] 342, 344

ALLARD, bkz. CERETTI 198

André, Bkz. MARTY, André

ANGARETIS Zigmas [Gerçek adı: ZIGMAS Alexas] Takma adı: ALEX (1882-1940). Veterinerlik öğrenimi gördü; Varşova'da sosyalist faaliyetleri nedeniyle 1905'te tutuklandı; Litvanya MK üyesi; 4 yıllık kürek cezasının ve Sibirya'ya sürgünün ardından yeniden partiyle bağ kurdu; 1919'da MK ve geçici hükümet üyesi. Yenilginin ardından Moskova'ya gitti, Litvanya KP MK ve PB üyesi (1924-1937); Enternasyonal Kontrol Komitesi Sekreteri (1926-1937); KEYK üyesi. 1936'daki temizlik hareketi sırasında Yugoslav komünistlerinden sorumluydu; 1939'de "Litvanya milliyetçisi" olarak tutuklandı, 1940'ta infaz edildi. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article49949 ve PB/HIC, s. 961] 345

ANVELT Jan (yazar takma adı), gerçek adı: EÉSSAARÉ Aadou (1884-1937). İlkokul öğretmeni. Üniversite öğrencisi olduğu yıllarda 1907'de Estonya sosyal demokrat partisi üyesi oldu ve onun merkez organında baş redaktörlüğe getirildi. 1917'de Bolşeviklerle birlikte hareket etti ve 1918'de Estonya hükümetini yönetti. Yenilgiden sonra Komintern'de Zinoviyev ile yakın çalışma arkadaşı oldu; 1924'te Reval ayaklanmasının baş örgütleyicisi. Estonya KP MK ve 1928'den itibaren KEYK üyesi, KE Enternasyonal Kontrol Komitesi Sekreteri (1935-1937). 1936'da "Estonya milliyetçi sapması" ile suçlandı, NKVD sorgulaması sırasında öldürüldü. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article49951 ve PB/HIC, s. 961] [Ayrıca bkz. L-D/BDC, s. 8-9] 345

ARMAND Elisaveta Fiyodorovna, Inessa olarak anılır (1875-1920). Rusya'da müzik öğretmeniydi, 1901'da Fransız bir sanayiciyle evlendi. 1904'te RSDİP'e katıldı, tutuklandı, sürgün edildi, 1909'da yurtdışına çıktı ve Lenin'le bağlantıya geçti. Brüksel'de Bolşeviklerin delegesi oldu; Zimmerwald ve Kienthal konferanslarına katıldı. 1917'de Rusya'ya geri döndü ve koleradan öldü. [PB/HIC, s. 962] [Ayrıca bkz. L-D/BDC, s. 10-11] 48, 49, 203

BAKRI Mazhar al- (1900-19??), Şamlı büyük bir ailenin oğlu. 1926-1927 büyük ayaklanmasına katıldı, yenilgiden sonra Avrupa'da gezdi; bir süre Almanya'da yaşadıktan sonra 1927'de Brüksel'de Anti-Emperyalist Liga'nın kuruluş kongresine katıldı; bu kongrede Liga'nın Ortadoğu sekreteri seçildi; bu görevi kısa süre yürüttü. [PB/HIC, s. 964] 314

Komintern V. Kongre (17 Haziran-28 Temmuz 1924) delegasyonu: Henri Barbé orta sırada soldan beşinci; fotoğrafta ayrıca Fransız KP önderleri Henri Gourdeaux, Gaston Monmousseau, Pierre Semard, Georges Marrane ve Jacques Doriot.

BARBÉ Henri. Uluslararası Lenin Okulu'ndaki adı: COLONA Jacques (1902-1966). Metalürji işçisi; 1925'den itibaren parti profesyoneli; Fransız KP MK (1925-1931), PB (1927-1931) ve sekreterlik (1930-1931) üyesi; 1928'de KEYK'te Fransız KP temsilcisi; Ağustos 1931'de tüm görevlerinden alındı; 1934'te ihraç edildi; 1929'dan Nazi işgaline kadar Saint-Denis (Seine) belediye başkan yardımcısı; Jacques Doriot'nun Fransız Halk Partisi genel sekreteri (Haziran 1936-Ekim 1939). [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article49999] [Ayrıca bkz. PB/HIC, s. 965 ve L-D/BDC, s. 18-19] 120, 307, 315, 324, 325, 333, 335, 378

BARBUSSE Henri (1873-1935). Yazar, barışsever, ünlü *Ateş* ve *Aydınlık* romanlarının yazarı. 1923'ten itibaren Fransız KP üyesi: *l'Humanité* gazetesinin (1926-1929) ve *Monde* gazetesinin (1928-1935) edebiyat bölümü müdürü; Komintern'in desteklediği birçok örgütün simgesi ve sözcüsü. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article50829 ve PB/HIC, s. 965] 63, 131, 314

BELA KUN (1886-1939). Transilvanya'da bir Yahudi ailesinde doğdu. Daha lise yıllarında Macar Sosyal Demokrat Partisi militanı. Hukuk öğrenimi gördü. 1914'te Avusturya-Macaristan ordusuna alındıktan sonra Rus cephesinde esir düştü. Savaş esiri olarak bulunduğu Tomsk yakınlarında yerel sosyal demokrat örgütle ilişki kurdu ve 1917 Şubat Devrimi'nde Tomsk Bölgesel Bolşevik Komitesi'ne katıldı. 7 Kasım 1917 Devrimi'nin ardından Petrograd'a gitti, Lenin ile tanıştı. Mart 1918'de Bolşevik Partisi içinde Macar komünist grubunu oluşturdu; Nisan ayında yapılan yabancı komünist gruplar konferansında bunların oluşturduğu federasyonun başkanlığına seçildi. Kasım 1918'de Macaristan'a döndü v e yeni kurulan Macar KP'nin başına geçti. Şubat 1919'da yıkıcı faaliyetler yürüttüğü gerekçesiyle tutuklandı; ne var ki 21 Mart 1919'da özgürlüğüne kavuştu ve kurulan Macar Sovyet Cumhuriyeti'nin Dışişleri Bakanlığı'nı, fiilen de başkanlığını üstlendi.
Macar Sovyet Cumhuriyeti'nin 133 gün sonra yıkılmasının ardından Avustralya'ya sığında; bir yıla yakın burada tutuldu. Komintern II. Kongresi'nden sonra 1920 yaz aylarında Rusya'ya döndü. Eylül 1920'de, İç Savaş sırasında, Güney Cephesi Askeri Konsey üyeliğine getirildi. Şubat 1921'de KEYK üyesi olduktan sonra Mart eylemini yönetmek üzere Almanya'ya gönderildi. Almanya'daki faaliyetleri Mayıs 1921'de Lenin tarafından ağır biçimde eleştirildi. Temmuz 1921'de Komintern III. Kongresi'nde KEYK Prezidyuma yeniden seçildi. Komintern IV. Kongresi'nde Ekim Devrimi ve Dünya Devrimi'nin Perspektifleri üzerine önemli bir rapor sunduysa da KEYK'te ve Prezidyum'da görev almadı. 1924'te Komintern Ajitasyon-Propaganda Seksiyonu sorumluluğuna getirildi, Komintern V. Kongresi'nde ise KEYK yedek üyeliğine seçildi. Mart 1925'te toplanan KEYK 5. Plenumu'nda Örgüt Bürosuna üye olarak atandı; 1926'da toplanan KEYK 7. Plenumu'nda ise KEYK Prezidyum yedek üyesi oldu. Zinovyev, Trotski ve Buharin'in Komintern'den tasfiyesinin ardından Bela Kun'un KEYK'teki önemi arttı. 1929'daki 10. Plenum'da konuşmacı ve Balkan Sekreterliği sorumlusu oldu. 1934'te Komintern VII. Kongresi Hazırlık Komisyonu'nda görev aldı ve 1935'te yapılan bu Kongre'de yeniden KEYK üyeliğine seçildi. 1936'da Komintern merkez aygıtında görevli olmakla birlikte 1937'de özel bir komisyon tarafından sorgulanarak tutuklandı; Kasım 1939'da işkencede öldü veya kurşuna dizildi. 21 Şubat 1956 tarihinde *Pravda*'da yayımlanan Eugene Varga imzalı bir makalede itibarının iade edildiği açıklandı [L-D/BDC, s. 239-241]. [Ayrıca bkz. PB/HIC, s. 1031]. 72, 92, 94, 138, 220, 272, 273, 278, 322, 331, 340, 344, 411

BENEŠ, Edvard (1884-1948), Çekoslovak siyaset adamı ve Cumhurbaşkanı.

Andor Berei

BEREI Andor (Janssens). Takma adları: DENIS, PÉPÉ, CLAVEL (1900-1979). 1919'da Macar Komünist Gençlerinin örgütçüsü; 1922-1924 arasında Komünist Gençler Enternasyonali'nde çevirmen; 1924-1931 arasında Glavlit'te [SSCB Bakanlar Kurulu'na bağlı Basında Devlet Sırlarını Koruma Genel Müdürlüğü] politik redaktör; 1931'de KUNMZ (Batıdaki Ulusal Azınlıklar komünist Üniversitesi) ve Uluslararası Lenin Okulu'nda öğretmen. 1932'den itibaren Latin Sekreterliği üyesi, 1934-1935 ve 1936-1946 arasında Belçika KP'de görevli. 1947'den sonra Macar hükümet üyesi. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article50003] [Ayrıca bkz. PB-HIC, s. 968]. 171, 318, 327, 331, 380

Stalin'in katafalkı başında

BERİA Lavrenti Pavloviç (1899-1953). Üniversiteyi bitirdikten sonra mühendislik yaptı; ÇEKA içinde çalıştı; Transkafkasya OGPU şefi. 1931'de parti sekreteri, ardından MK üyesi, 1938'de Yejov'un yerine İçişleri Hak Komiseri oldu. Stalin'in ölümünün ardından 1953'ta tutuklandı ve öldürüldü. [PB/HIC, s. 968] 346

BILLOUX François. Takma adları: LAUDIER, G. FAUDET, diğer takma adları Leclair, Roche, Roger, Joseph, H. Lero (*les Cahiers du Bolchevisme* dergisinde) (1903-1978). Önce sosyalist, ardından komünist militan; 1928-1930 arasında Komünist Gençlik Genel Sekreteri; Fransız KP MK, Politbüro ve Sekreterlik üyesi; Bouches-du-Rhône (1936-1940, 1945-1978) milletvekili, Marsilya Belediyesi danışmanı (1945-1947, 1953-1971); 1944-1947 arasında önce Halk Sağlığı, ardından Ulusal Ekonomi, sonra Yeniden İnşa ve Şehircilik ve nihayet Milli Savunma bakanı. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article16741] [PB/HIC, s. 970] 181, 315, 334

BLUM Léon, André (1872-1950). Edebiyatçı ve hukukçu; XIX. yüzyıl sonlarından itibaren sosyalist hareket ve Fransız siyasal yaşamı içinde yer aldı. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra 1920'den ölümüne kadar siyasal yaşamda ön planda yer aldı. Fransız KP'nin kuruluşuna sahne olan Tours Kongresi'nden Halk Cephesi'ne kadar, faşist işgalden kurtuluştan IV. Cumhuriyet'in başlarına kadar önemli roller oynadı. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article16964] [Ayrıca bkz. PB/HIC, s. 971] 50, 158, 159, 175, 180

BONTE Florimond, Paul, Denis, Louis, Joseph (1890-1977); Katolik eğitim kurumlarında öğretmenlik, inşaatlarda ölçümcülük, gazetecilik yaptı. Sırasıyla Hristiyan demokrat, sosyalist, komünist militan oldu; Nord vilayetinde komünist partisinin kurucuları arasında yer aldı; Nord Komünist Federasyonu sekreteri (1923), KP Nord Bölgesi sekreteri (1924-1929 sonra 1931-1933); KP MK (1926-1961) ve PB üyesi; *Prolétaire* ve *L'Enchaîné* müdürü, *l'Humanité* (1929-1931) baş redaktörü olduktan sonra bu gazetenin Moskova muhabirliğini üstlendi (1933-1934); *Cahiers du Bolc-*

hevisme (1934) dergisi müdürlüğünü yaptı; Seine milletvekili (1936-1940), iki Kurucu Meclis'te (1945-1946), ardından Millet Meclisi'nde (1946-1958) Seine milletvekili; *France-Nouvelle* (1945-1956) müdürü, *Liberté* kurucusu ve müdürü. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article17244] 181

BORDIGA Amadeo, ALFA ve ORSO olarak da anılır (1889-1970). Mimar-mühendis; Livorno'da Ocak 1921'de İtalyan KP'nın başlıca kurucusu ve 1923'e kadar ana yöneticisi; 1921, 1922 ve 1924 Komintern kongrelerine ve Şubat-Mart 1926'daki KEYK Plenumu'na katıldı; burada Stalin'e karşı Trotski'yi destekledi. Kendi adıyla anılan bir uluslararası akımın kurucusu ve 1944-1969 arası yönlendiricisi. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article148719] [Ayrıca bkz. PB/HIC, s. 972 ve L-D/BDC, s. 37-38] 265, 272

BRANDLER Heinrich (1881-1967). 1908-1912 arasında İsviçre'de duvarcılık yaptı. Saksonya'ya döndü ve Chemnitz işçilerinin önderlerinden biri oldu. Spartakistler Ligası'na katıldığı için SPD'den ihraç edildi; Zimmerwald Kongresi'ne delegeydi ancak sınırı geçip katılamadı. Kuruluşundan itibaren KPD üyesi, Kapp darbesi sırasında, Chemnitz bölgesinde yönettiği bir işçi kalesi oluşturdu. 1921'de Parti Başkanı olarak hapse mahkûm edildi. Komintern Prezidyumu üyesi. 1923 Ayaklanma hazırlıklarına katıldı. Bu yenilginin günah keçisi ilan edildi ve 1929'de partiden ihraç edildi. Buharin yanlısı KPO (Komünist Partisi Muhalif) kurucuları arasında yer aldı. [PB/HIC, s. 973] [Ayrıca bkz. L-D/BDC, s. 42-43] 313

BROWDER Earl Russell (1891-1973). Genç yaşından itibaren çalışma hayatına katıldı, muhasebeci oldu ve emek hareketinde militan olarak yer aldı. 1907-1912 arasında Sosyalist Parti üyesi, 1914'te Kansas City sendika başkanı oldu. Aralık 1917'de ABD'nin 1. Dünya Savaşı'na müdahalesine muhalefet gerekçesiyle tutuklandı. Bolşeviklerin zaferinden sonra Sovyet davasının savunucusu olarak haftalık *Workers' World* gazetesinde yazılar yazdı. Tekrar tutuklandıysa da Aralık 1920'de özgürlüğüne kavuştu. 1921'de Joseph Dixon adıyla Moskova'da toplanan Profintern kuruluş kongresinde Amerikan delegasyonuna başkanlık etti. ABD'ye dönüşünde Amerika İşçi Partisi merkez yürütme komitesine 1921'de yedek, 1922'de asil üye seçildi. Komintern V. Kongresi'nde KEYK üyesi oldu. 1927-1928'de Uzak Doğu'da çalıştı; Profintern Pan-Pasifik Sekreterliğinde müdürlük yaptı. Çin'den dönüşünde 1928'de Komintern VI. Kongresi'ne katıldı. 1929'da ABD'ye döndü. 1930-1945 arasında ABD KP MK Sekreterliğini yürüttü. 1936 ve 1940 ABD Başkanlık Seçimleri'nde komünist başkan adayı oldu. Komintern VII. Kongresi'nde KEYK üyesi ve Prezidyum yedek üyesi seçildi. ABD KP'nin Komintern'den çekildiği 1940'a kadar Komintern'in önde gelen bir yöneticisiydi. Nisan 1945'te, ABD KP'nin dağılmasından bir yıl sonra oportünist ve likidatör olarak suçlandı ve Şubat 1946'da partiden ihraç edildi. Ağustos 1948'de yeniden üyeliğe başvurusu kabul edilmedi. [L-D/BDC, s. 46-47] [PB/HIC, s. 975] 79, 195

BROZ-TİTO Josip (1892-1980). Hırvat işçi, savaş sırasında astsubaylık yaptı, Rusya'da savaş esiriyken Kızıl Muhafızlara katıldı ve 1920'de komünist oldu. Yugoslavya'ya dönüşünde metal işçiliği yaptı ve Yugoslav KP'ye katıldı. 1928'de KP bölge yöneticisi olarak 5 yıl hapse mahkûm edildi. Temmuz 1935'te Komintern Balkan Sekreterliği'nde çalıştı ve fiilen Yugoslav KP yöneticisi haline geldi. Parti Genel Sekreteri olarak 1941'de ulusal ayaklanmayı organize etti, partizan sava-

şına komuta etti; 1950'de Stalin'in önerilerine karşı çıktıktan sonra özyönetimi esas alan bir sosyalizm anlayışıyla ölünceye kadar Yugoslavya devlet başkanlığını yürüttü. [PB/HIC, s. 975] [Ayrıca bkz. L-D/BDC, s. 49-49] 197

BUHARİN Nikolay İvanoviç (1888-1938]. Parlak bir yüksek öğrenimden sonra 1906'da Bolşevik Partisi'ne katıldı. Birçok kez tutuklandıktan sonra yurtdışına gitti ve Lenin ile tanıştı; İsviçre, İsveç ve ABD'de kaldı. 1917'den ölünceye kadar Parti MK üyeliği yaptı. 1918'da "sol komünistler" çizgisinin başını çekti. 1921'de NEP'in [Yeni Ekonomi Politikası] teorisyeni oldu; 1923'ten itibaren Stalin'le birlikte hareket etti, 1925 sonlarından 1928 VI. Kongresi'ne kadar Komintern'in başında bulundu. 1929'da "sağ" tutumu nedeniyle Komintern ve parti yönetiminden uzaklaştırıldı. 3. Moskova Duruşmaları'nda ölüme mahkûm edilerek infaz edildi. [PB/HIC, s. 973][Ayrıca bkz. H-M/BEU, s. 29 vd. ve L-D/BDC, s. 51-553] 14, 21, 42, 64-66, 68, 70, 94, 107, 109, 110, 115-118, 120, 121, 127, 215, 218, 219, 228, 233, 235, 238-240, 242-244, 246, 259-263, 266, 267, 269, 270, 286, 294, 295, 313, 326, 329, 330, 336, 339, 342, 344, 347, 368, 394

Marcel Cachin ve Mario Bavassano; SSCB'de, 1925.

CACHIN Marcel [CACHIN Gilles, Marcel]. Takma adı: ADRIEN (1869-1958). Felsefe öğretmeni; sosyalist parti militanı ve gazeteci; Gironde bölgesinde Guesde taraftarı, ardından birleşik sosyalist militan; Bordeaux (1900-1904), Paris (1912-1914) belediyelerinde danışman; *l'Humanité* (1918-1958) gazetesi müdürü; Seine milletvekili (1914-1932), senatörü (1935-1940), milletvekili (1944-1958); Sosyalist Parti devamlı idare komisyonu üyesi; KP yönetici komite (Aralık 1920-1924), merkez komitesi (1925-1958), Politbüro (1923-1958) üyesi; KEYK ve Prezidyum üyesi, mükemmel bir hatip ve yetenekli bir gazeteciydi, Fransız KP'nin en tanınmış yöneticilerinden biridir. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article50872] [Ayrıca bkz. PB/HIC, s. 977, L-D/BDC, s. 55-56] 50, 100, 102, 103, 132, 133, 137, 141, 159, 160, 175, 179, 180, 311, 313, 334, 361, 368, 382

CAMPBELL John (1896-1969]. İskoçyalı, 1. Dünya Savaşı'nda yaralandı, kuruluşundan itibaren Büyük Britanya KP üyesi, 1923'te PB üyesi oldu. 1924'te Dutt'un yerine *Workers' Weekly* editörü oldu. Mayıs 1927'de BBKP faaliyetiyle ilgili KEYK Plenumu'na rapor sundu ve Komintern VI. Kongresi'nde 1928'de KEYK'e seçildi. Komintern'in çağrısıyla Kasım 1929'da yapılan BBKP olağanüstü kongresinde MK'ya seçildiyse de yürütme kuruluna giremedi İzleyen yıllarda yeniden saygınlığını kazandı BBKP yürütme kuruluna girdi, *Daily Worker* editörü ve 1935'te Komintern VII. Kongresi'nde parti

delege ve sözcüsü oldu; KEYK yedek üyeliğine seçildi. Alman Sovyet Saldırmazlık Paktı'na karşı çıkınca partideki merkezî görevlerine son verildi. Daha sonraları BBKP yürütme kurulu ve *Daily Worker*'daki görevlerine yeniden getirildi ve Kasım 1965'te emekli oluncaya kadar yürütme kurulu üyeliğini sürdürdü. [PB/HIC, s. 977 ve L-D/BDC, s. 56-57] 45, 172

CATELAS Jean, Joseph (1894-1941). Tekstil işçisi, ardından demiryollarında memur; Somme bölgesinde sendikacı ve komünist militan; Nord vilayeti demiryolcuları CGTU sendikası sekreteri; Amiens komünist milletvekili (1936-1940); Aralık 1937'de KP MK yedek üyesi; Fransız KP ile İspanya'daki Uluslararası Tugaylar savaşçıları arasında bağlantı sorumlusu (1937-1939); Paris bölgesinde gizli *l'Humanité* gazetesi ve gizli KP sorumlularından biri; *l'Humanité* gazetesinin yasal olarak yeniden yayınlanması görüşmelerini yürütücülerden biri; Paris la Santé cezaevinde öldü. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article18977] [Ayrıca bkz. PB/HIC, s. 978-979] 190, 203

CERETTI Giulio. Takma adları: AGOSTINI, ALLARD Paul, ALLARD Pierre, PIERRE, TOSCANI Sergio, 169

CHAMBERLAIN Austen (1863-1937). İngiliz sanayici ve muhafazakar siyaset adamı. 1924-1929 arasında İngiliz Dışişleri Bakanı ve Muhafazakâr Parti'nin anti-Sovyet siyasetinin esinlendiricisi. [PB/HIC, s. 979] 171, 174

ÇEN Şaoyu, bkz. WANG MING

CHURCHILL, Winston Spencer (1874-1965). İngiliz aristokrat ve siyaset adamı, 1926'daki genel greve karşı Muhafazakâr Parti'nin en sert kanadının sözcüsü. 2. Dünya Savaşı'nda İngiliz Başbakanı. 1941'e kadar güçlü bir anti-komünist ve anti-Sovyet siyasetin savunucusu. [PB/HIC, s. 981] 82, 207

CODOVILLA Victorio (1894-1970). 1911'de İtalyan Sosyalist Parti üyesi, anti-militarist faaliyetleri nedeniyle takibata uğradı, 1914'te Arjantin'e göç etti ve 1920'de Arjantin Komünist Partisi'ne dönüşecek olan Uluslararası Sosyalist Parti'nin sol kanadına 1917'de üye oldu.1921'den ölünceye kadar Arjantin KP MK ve PB üyeliğini sürdürdü.1924'ten itibaren Komintern merkez aygıtında çalıştı. 1929'da Buenos Aires'te yapılan I. Latin Amerika KP'leri Konferansı'na katıldı. 1932-1939 arasında İspanya'da Komintern temsilciliği yaptı. Yaşamını partisinin önce genel sekreteri, sonra başkanı olarak tamamladı. [PB/HIC, s. 981-982] [Ayrıca bkz. L-D/BDC, s. 77-78] 48, 158, 160, 331

COGNIOT Georges, Auguste, Alexandre. Takma adı: KAEMPFER (1901-1978). Edebiyat öğretmeni, Fransız KP MK üyesi (1936-Mayıs 1968); Komintern'de Fransız KP temsilcisi (Eylül 1936-1939); *l'Humanité* gazetesi baş redaktörü (1937-Temmuz 1947); Maurice Thorez'in politik sekreterliğindeki sorumlulardan biri (1954-1964); 17 Aralık 1976'da Halkların Dostluğu Nişanı (SSCB) aldı. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article50891] [Ayrıca bkz. L-D/BDC, s. 78-79] 128, 173, 337, 344

ÇEMODANOV V.T. (??-1939), 1924'te RKP(B) üyesi; 1934'te Komsomol sekreterlik üyesi ve KGE sekreteri. Kossarev ile birlikte tasfiye edildi. [PB/HIC, s. 1093] 327

ÇU ENLAY; Takma adları, Çen Kuang, Du Bişeng, Hu Fu Kuan, Kuan Şeng, Şao Şan, Siu, Te Ren, Vei Hen, Vu, Vu Hao, Moskvine (1898-1976). Mandarin ailesinden

gelir, üniversite öğrenimi gördü ve 4 Mayıs 1919 hareketinde yer aldı, 6 ay hapse mahkûm oldu. Paris'te üniversite öğrencisi olarak işçilik yaparken komünist oldu. Berlin'de bir süre kaldı. Çin'e döndü ve Huangpu askeri akademisi siyasal bölümünün başına geçti, 1927 Şanghay grevinin örgütçülerinden biri oldu. Politbüro üyesi, birçok kez Moskova'da bulundu, Uzun yürüyüş'e katıldı; KEYK üyesi ve Prezidyum yedek üyesi. Çin Devrimi'nin zaferinden sonra Çin Halk Cumhuriyeti'nin önemli önderlerinden biri. [PB/HIC, s. 1109] [Ayrıca bkz. L-D/BDC, s. 73-74] 204

DALADIER Edouard (1884-1970). Tarih öğretmeni, radikal milletvekili, generallerin güvendiği Savaş Bakanı; partisinin sol kanadının lideri, Münih anlaşmasını imzalayan ve Fransa'yı savaşa sokan hükümetin başkanı, Halk Cephesi önderleri arasında yer almakla birlikte 1939'da Fransız KP'ye yönelik baskılara girişti. [PB/HIC, s. 984-985] 142, 174, 186

DALİN Viktor Moiseyeviç (1900-1985). Rus tarihçi, Komünist Gençler yöneticisi, Kızıl Profesörler Enstitüsü öğrencisi. Komintern'de Bela Kun'un yardımcılığını yaptı; sol muhalefete katıldı ve arşivlerini gizledi. Paris'e yerleşti, ders verdi ve araştırmalar yaptı. Fransız Devrimi ve Babeuf ile ilgili çok önemli eserler verdi. Büyük temizlik sırasında tutuklandı, 20 yıla yakın Gulaglarda kaldı, özgürlüğüne kavuştuktan sonra araştırmalarını sürdürdü. [PB/HIC, s. 985] 325

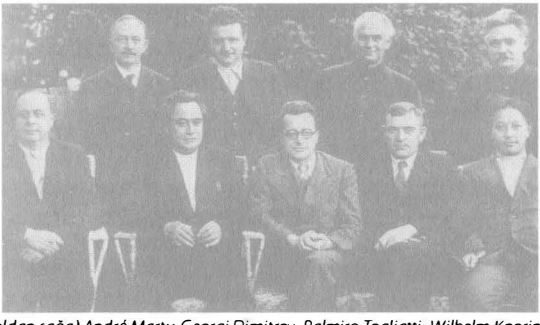
DALLIDET Arthur, Auguste. NEMROD olarak anılır, gizli çalışma döneminde Émile sonra Max adlarını kullandı (1906-rehin olarak kurşuna dizilmesi 30 Mayıs 1942); metalürji işçisi; Renault fabrikalarında komünist yönetici ve sendikacı; Fransız KP kadrolar sorumlusu Maurice Tréand'ın yardımcısı; 26 Eylül 1939'da Fransız KP'nin dağıtılmasından sonra gizli çalışmaya geçti, illegal Fransız KP'nin ulusal kadrolar sorumlusu oldu. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article21319] [Ayrıca bkz. PB/HIC, s. 985] 173, 174, 201, 202

De GAULLE Charles (1890-1970), Saint Cyr Askeri Akademisi'ni bitirdi, 1. Dünya Savaşı'nda Almanlara esir düştü. 1920'de Tuhaçevski komutasında Varşova'ya yürüyen Sovyet ordusuna karşı direnen General Weygand'ın yönetimindeki Polonya ordusundaki Fransız danışmanlardan biriydi. İki savaş arası dönemde Pétain ekibinde yer aldı ve geleneksel ordu ve zırhlı birlikler konusunda kendini yetiştirdi. Haziran 1940'ta Londra'dan Büyük Britanya'nın yanında savaşmaya devam etme çağrısı yaptı. Direniş ile bağlantı kurdu ve Müttefiklerin işgalindeki Kuzey Afrika'da yönetime geldikten sonra yine onlarla birlikte Fransa'nın kurtuluşuna katıldı ve hükümeti kurdu. Sonraki yıllarda Cumhurbaşkanlığı yaptı. 207, 209, 210

DENGEL Philipp (1888-1948), ilkokul öğretmeni, 1911'de SPD üyesi. 1913'te askere alındı ve savaş sırasında teğmendi. USPD'ye, ardından KPD'ye katıldı; Merkez Komitesi ve PB üyesi oldu. 1928-1941 arasında Komintern merkez aygıtında çalıştı, İskandinav ülkeleriyle, Büyük Britanya'yla, İspanya'yla ve Latin Amerika'yla görevlendirildi. Komintern VII. Kongresi'nde KEYK üyesi seçildi. 21 Haziran 1941'de kalp krizi geçirdi ve her türlü faaliyeti bırakmak zorunda kaldı. [PB/HIC, s. 987] [Ayrıca bkz. L-D/BDC, s. 89-90] 118

DİMİTROV Georgi. Takma adları: MİHAYLOV Gavzila (1912-1920, Bulgaristan), KAREL (1921, Avusturya-İtalya), VIKTOR, HELMUT, OSKAR, JAN, CHAHAFSM, GUÉLIGAIRE Rudolf (1923-1933), JEANNETTE, PAUL, KARL, VAGAR, GEORGES, NILS, DOUGLAS (1935-1943, SSCB) (1882-1949). İşçi çocuğu,

12 yaşından itibaren matbaa işçisi [mürettip], 1900'de sendika, 1903'te parti üyesi. Partinin bölünmesi üzerine dar sosyalist/tesniak grubu MK üyesi; ayrıca Bulgar Devrimci Sendikal Federasyon sekreteri. 1913'te milletvekili, 1918'de tutuklu, Eylül 1923 Ayaklanması'ndan sonra Yugoslavya'ya sığındı, gıyabında ölüme mahkûm edildi. 1926'dan itibaren KEYK yedek üyesi; Nisan 1929-Mart 1933 arasında Berlin'deki Komintern Batı Avrupa Bürosu yöneticilerinden biri; Reichtag yangını sorumlusu olarak Nazilerce tutuklandı, ünlü Leipzig savunmasından sonra aklandı. Moskova'ya gelince Komintern içinde görev aldı ve VII. Kongre'de Birleşik Halk Cephesi stratejisinin oluşturulmasında önemli rol aldı. Ağustos 1935-Haziran 1943 arasında KEYK Genel Sekreteri. Savaştan sonra Bulgaristan'a döndü hükümet başkanı ve Bulgar KP genel sekreterliğini üstlendi. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article49937 ve PB/HIC, s. 988,] [Ayrıca bkz. L-D/BDC, s. 91-93] 15, 42, 43, 46-49, 68, 72-78, 80-83, 130, 131, 134, 136-139, 141, 143, 144, 147, 151-153, 155, 157-159, 161-169, 173, 174, 176, 177, 183, 189, 191, 194, 195, 196, 198, 200, 203-210, 232, 251, 275-278, 281, 282, 299, 302, 316, 326, 327, 330, 337, 339, 341-43, 345-347, 350, 369, 371, 385

Oturanlar (soldan sağa) André Marty, Georgi Dimitrov, Palmiro Togliatti, Wilhelm Knorin, Wang Ming
Ayaktakiler (soldan sağa): Otto Kuusinen, Klement Gottwald, Wilhelm Pieck, DimitriManuilski. Ayakta sol başta herhalde Meir Trilisser [Moskvine] silinmiş.

DOMBAL Tomasz Dabal (1890-1937), Galiçyalı bir köylü ailesinin çocuğu olarak Viyana'da tarım öğrenimi gördü, Ruslara karşı Pilsudski birliklerinde savaştı. Galiçya köylülerinin örgütçüsü olarak bir silahlı ayaklanma düzenledi. Milletvekili seçildi ve Polonya'nın Rusya'ya yönelik siyasetini mahkûm etti, ardından Polonya KP'ye katıldı. 1923'te 6 yıl hapse mahkûm edildi. Esir değişimi ile özgürlüğüne kavuştuktan sonra Krestintern'in kuruluşunda önemli rol oynadı, genel sekreterliğini üstlendi ve Uluslararası Köylü Konseyi'ni yönetti. 1930'lu yılların ilk yarısında Belorusya'da görev yaptı, 1937'de tutuklanarak infaz edildi. [PB/HIC, s. 989] [Ayrıca bkz. L-D/BDC, s. 98-99] 64

DORIOT Jacques, Maurice. Takma adı: GUILLEAU (1898-1945), Fransız Komünist Gençlik yöneticisi (1923-1924, Fransız KP Yönetim Kurulu, ardından PB üyesi (1924-1934); milletvekili (1924-1937), Saint-Denis Belediye Başkanı (1931-1937). 1921-1928 KEYK üyesi, 1922'de Prezidyum, 1923'te KE Ajit-Prop seksiyonu üyesi, 1923'te kısa süre Trotski ile birlikte Latin ülkeleri partileri yönlendiricisi; KE'den Nisan 1934, Fransız KP'den Haziran 1934'te ihraç edildi. Faşizme yöneldi ve Fran-

sız Halk Partisi'ni kurdu. Bolşevizme karşı Fransız Gönüllüleri Lejyonu'na katıldı ve Nazi üniforması içinde öldürüldü. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article50940][Ayrıca bkz. PB/HIC, s. 990 ve L-D/BDC, s. 100-102] 44, 130, 333, 378

DUCLOS Jacques. Takma adları: Benito, Lauer, Léo, Léopold, Frédéric, Sérès, Yves (1896-1975), pastacı, 1916'da askere alındı ve 1917'de Verdun'de yaralanarak esir düştü. Kuruluşundan kısa süre sonra Fransız KP'ye katıldı. Maurice Thorez ve Benoît Frachon ile birlikte yaklaşık 50 yıl boyunca (Haziran 1926-1975) Fransız KP'nin üç belli başlı yöneticisinden biri; 1931'de PB'ye girdi ve 1933-1964 arasında sekreterlik üyesi. 1935'te KEYK'e seçildi ve uluslararası komünist hareketin sorumlularından biri oldu. Nazi işgali sırasında Fransa'daydı ve Frachon ile birlikte Partinin sorumluluğunu üstlendi; Seine milletvekili (1926-1932), (1936-1940) ve (1944-1958); 1959'dan ölünceye kadar Seine senatörü. Haziran 1969'da Fransız KP'nin cumhurbaşkanı adayı. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article50945] [Ayrıca bkz. PB/HIC, s. 990-991; L-D/BDC, s. 103-104] 77, 159, 160, 173, 174, 179, 189-192, 197, 201-203, 209, 338

DUMONT Jules, Joseph. Albay Paul olarak anılır, takma adı Kodak (1888-1943), Birinci Dünya Savaşı bitiminde yüzbaşı olarak terhis oldu; Fas'ta tarımla uğraştı, komünist partisine katıldı; 1935'te Komintern kendisini Haile Selasiye'ye askeri danışman olarak gönderdi. İspanya İç Savaşı'nda "Albay Kodak" adıyla *Commune de Paris* ve *La Marseillaise* tugaylarına komuta etti. Nazi işgali sırasında Nord bölgesinde Albay Paul adıyla direniş sorumluluğu yürüttü. 1942 sonlarında tutuklandı, Haziran 1943'te kurşuna dizildi. [PB/HIC, s. 991][Ayrıca bkz. http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article23330] 66

DUTT Rajani Palme (1896-1974). Oxford'da öğrenim gördü. Büyük Britanya'nın savaşa katılmasını protesto ettiği için 1915'te 1 yıl hapse mahkûm edildi. 1920'de Büyük Britanya KP'ye katıldı ve 1921'de komünist eğilimli *Labour Monthly* dergisini kurup yönetti. 1922'da bir diğer komünist organ olan *Workers' Weekly*'yi kurdu. 1922'de seçildiği BBKP MK üyeliğini 1965 yılına kadar sürdürdü. 1924 yılında ağır bir hastalık geçirdi ve uzun süre Belçika ve İsveç'te sağlık sorunlarıyla uğraştı. Şubat 1928'de toplanan KEYK 9. Plenumu'na Harry Pollitt ile birlikte BBKP MK çoğunluğunun görüşlerine muhalif bir rapor sundu; 1935'te Britanya delegesi olarak katıldığı Komintern VII. Kongresi'nde KEYK yedek üyeliğine seçildi. 1936-1938 arası BBKP resmî organı *Daily Worker* gazetesini yönetti. Stalin'in politikasını benimsedi.[PB/HIC, s. 992 ve L-D/BDC, s. 106-107] 138, 172, 197, 279

Ercoli, bkz. Togliatti

FERRAT André [MOREL André, Louis, olarak anılır]. Takma adları: BRÉVAL Marcel, MOURAD (1902-1988). Mühendislik eğitimini yarıda bırakarak Fransız KP'ye katıldı; Ekim 1924'ten itibaren Komünist Gençlik temsilcisi olarak KP MK üyesi oldu; 1928-1936 arasında PB üyeliği, 1932-1934 arası *l'Humanité* gazetesi baş redaktörlüğü yaptı. Temmuz 1936'de KP'den ihraç edildi, *Que Faire?* adlı muhalif dergisinde faaliyet gösterdi, 1946-1956 arasında Sosyalist Parti yönetim komitesi üyeliği yaptı. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article23899] [Ayrıca bkz. PB/HIC, s. 996; L-D/BDC, s. 113-114] 45, 335

FINBERG Joseph, daha sonra Yosif (1886-1957). Polonya'nın Rus bölgesinde doğdu; ailesiyle Büyük Britanya'ya göç etti; 1906-1918 arasında Britanya Sosyalist Partisi üyesi, 1914-1918 arasında yöneticisi. Haziran 1918'de Sovyetler Birliği'ne döndü, RKP(B) üyesi oldu ve Dışişleri Bakanlığı'nda ve yabancı savaş tutsakları arasında çalıştı. Komintern kuruluş kongresi hazırlık çalışmalarında yer aldı ve kuruluşundan 1931'e kadar Komintern'de görev yaptı; daha sonra Çin'de TASS ajansı muhabiri olarak çalıştı. 1953'te emekli olduktan sonra Sovyet basın-yayın organlarına çevirmen olarak hizmet etti. [PB/HIC, s. 997 ve L-D/BDC, s. 118] 218

FISHER Ruth (1895-1961), Viyana'da öğrenim gördü ve Avusturya KP kurucuları arasında yer aldı. Bir süre sonra Berlin'e gitti ve orada bir sol fraksiyon oluşturdu. Maslow ile işbirliğine gitti ve 1924'de KPD yönetimine geldi. Ancak Komintern'in desteğini alan eski taraftarlarından Ernst Thälmann'ın önderliğindeki merkez grubuna karşı azınlıkta kaldı ve parti başkanlığını ona teslim etti. Maslow ile birlikte Birleşik Muhalefete yakın konumda yer aldı, kısa süre sonra partiden ihraç edildi. 1933'te Paris'e sığındı; Maslow ile birlikte uzun yıllar Trotski ile çalıştı. [PB/HIC, s. 997] [Ayrıca bkz. L-D/BDC, s. 119] 44, 313

FOEGLIN Edmond, Auguste. Gizlilikteki takma adları: ARMAND, FEUILLANT Armand (1906-1972); mermer işçisi; 1925'te Komünist Gençlik, 1929'da Fransız KP üyesi. 1932-1934 arasında CGT Mermer İşçileri Sendikası Genel Sekreteri; 1934-1936 arasında CGTU'da illegal çalıştı; 1936'dan sonra Maurice Tréand'ın yönetiminde, Arthur Dallidet ile birlikte KP kadrolar komisyonu sorumlularından biri; 1940'da "güvenli gizli evler"den sorumlu olarak Cadras, Catelas ve Péri'yi bu evlere yerleştirdiyse de her üçü de kısa süre sonra tutuklandı; Gabriel Péri'nin tutuklanmasında sorumluluğunu kabul etti ve 21 Kasım 1941'de *l'Humanité* gazetesinde "provokatör" olarak teşhir edildi. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article49476 ve PB/HIC, s. 998] 48, 316

FOISSIN Robert, Victor (1896-1955), Paris Barosu'nda avukat; Uluslararası Kızıl Yardım (MOPR) ve Fransız KP militanı; Sovyet hükümetinin hukuk danışmanı. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article50396] 190, 192

FRACHON Benoît, Amca, Joseph, Laforge, Legros olarak anılır (1893 - 1975), metalürji işçisi, on altı yaşında sendikalı, 1919'da Sosyalist Parti, daha sonra Fransız KP üyesi oldu. Fransız KP MK, PB üyesi, 1928'de KEYK yedek, 1935'te asil üyesi oldu. CGTU sekreteri (1933-1936); CGT sekreteri (1936-1939); CGT genel sekreteri (1945 - 1967); CGT başkanı (1967-1975). [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article73149 ve PB/HIC, s. 998] 179, 180, 190, 191, 192, 201, 202

FRANCO y Bahamonde, Francisco (1892-1975). İspanyol subayı, Rif ayaklanmalarına karşı mücadelede öne çıktı, Asturias direnişinin bastırılmasında rol oynadı, Savaş Bakanı oldu. Ocak 1936'da Halk Cephesi'nin seçim başarısı üzerine bir söylev verdi. Kanarya adalarına sürüldü. İspanya'da örgütlenen mola ile işbirliğine gitti. General Sanjurjo'nun ölümü üzerine, kendisini şef, *caudillo* ilan etti ve ölünceye kadar İspanya'yı diktatör olarak yönetti. 160, 259

FRIED Eugen [FRIED Evzen, olarak anılır]. Takma adları: CLÉMENT, BERNARD, ÉMILE, "Le Grand" da denir (1900-1943). Slovakya'da doğdu, Budapeşte'de kimya öğrenimi gördü. 1919'da Macar Sovyet Cumhuriyeti ile Slovak devrimcileri ara-

sındaki ilişkileri yürüttü. Çekoslovak KP üyesi (1921), MK üyesi (1923), PB üyesi (1929), Komintern örgütü militanı (1924). 1931'den itibaren Fransız KP'de Komintern görevlisi ve İkinci Dünya Savaşı'na kadar Fransız komünizminde belirleyici sorumlu. Brüksel'de evinin kapısında öldürüldü. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article73183 ve PB/HIC, s. 1000] [Ayrıca bkz. L-D/BDC, s. 125] 45, 48, 77, 131, 155, 169, 171, 173, 174, 179, 181, 189-191, 197-199, 201-203, 316, 318, 327, 331

FRIEDRICH Charles [FRIEDRICH Georges, Charles]. Takma adı: DUVAL (1892-1979), metalürji işçisi, Moselle Metal İşçileri Sendikası Sekreteri, 1925-126 ve 1929-1936 Fransız KP MK üyesi. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article73184] 344

GALLACHER William (1881-1965), İskoçyalı makinist; 12 yaşından itibaren Clyde şantiyelerinde çalıştı ve savaş sırasında Clyde işçilerine önderlik etti, iki kez hapse atıldı. Komünizmi benimsedi ve Büyük Britanya KP'ye katıldı, 1922-1963 arası BBKP MK, 1945'e kadar PB üyesi oldu; KEYK yedek üyesi, 1935'e kadar KEYK Prezidyum üyeliğine kadar yükseldi. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article75430 ve PB/HIC, s. 1001] [Ayrıca bkz. L-D/BDC, s. 133-134] 171

GALVAN Ursulo (18??-1930) dülger, önceleri anarşist, 1918'de petrol grevi sırasında Veracruz'daki müdahalesiyle tanındı, IWW'ye (Dünya Sanayi İşçileri), 1920'de Meksika KP'ye katıldı. Kısa süre sonra Michoacan'a giderek köylüler arasında çalışmaya başladı, Tarım toplulukları Ligası, sonra da Köylü Ulusal Ligası başkanı oldu. 1923'te Meksika KP MK üyesi; Moskova'da katıldığı kuruluş kongresinden itibaren Krestintern bürosunda yer aldı. Meksika'ya dönüşünde Veracruz'da askerî darbeye karşı köylü milislerinin mücadelesinin örgütlenmesine girişti. Yeni bir askerî ayaklanmayla mücadele sırasında ateşkesi kabul ettiği için Mayıs 1929'da Parti'den ihraç edildi. [PB/HIC, s. 1001-1002] 64

Senato'da, 1946

GIRAULT Suzanne [kızlık soyadı DEPOLLIER Suzanne]. Takma adları: CORMIER Olympia, SAUVAGE Suzanne (eşinin soyadından François SAUVAGE) (1882-1973). İsviçre'de doğdu, savaş öncesinde Rusya'da serbest öğretmenlik yaptı; 1917'de Bolşevik Partisi'ne katıldı ve 1919'da Kiev'deki Fransız komünist grubu sekreterliğini üstlendi. 1922'de Fransa'ya döndü ve Fransız KP Politbüro (1924-1926) ve MK üyeliği (1924-1928) yaptı; KP sekreteri oldu (1925). 1928'de Treint ile birlikte Muhalefet üyesi olarak KP'den ihraç edildiyse de, "Leninci Birlik" üyesi olarak 1930'da üyeliğe yeniden kabul edildi. KP Seine senatörü (1946-1958). [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article88366 ve PB/HIC, s. 1005] 53, 313

GITTON Marcel, GIROUX Marcel'in takma adı. Diğer takma adları: PRIEUR, POULIER (1903-1941). İnşaat işçisi, 1919'da Sosyalist Gençliğe, ardından Komünist Gençliğe katıldı; yetkin bir hatip olarak Fransız KP ve CGTU'da hızla yükseldi. CGTU Konfederal Sekreteri (1931), Fransız KP PB üyesi (1932-1939); 1935'ten itibaren kadrolar komisyonu yöneticisi; 1936'da milletvekili; KE yöneticisi; Kasım 1939'da polise açıklamalarda bulunarak KP'den ayrıldı ve 1941'de Fransız İşçi ve Köylü Partisi kurucusu oldu. 4 Eylül'de Focardi'nin kumandasındaki "hainleri temizleme grubu" tarafından vuruldu, ertesi gün hastanede öldü. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article73212 ve PB/HIC, s. 1005] 141, 180

GLAUBAUF Fritz, Diego olarak anılır (1901-1975). Südetler'de doğdu, öğrenimini Viyana'da yaptı, KIM [Komünist Gençler Enternasyonali] aygıtında, daha sonra 1936'ya kadar Latin Amerika Sekreterliği'nde çalıştı; bir süre kadrolar seksiyonunda görev yaptı. 1936-1937'de Fransa'da kaldıktan sonra Moskova'ya döndü ve ajitasyon-propaganda seksiyonunda çalıştı; savaş boyunca Komintern basınında ve radyosunda yer aldı. Savaştan sonra Avusturya'ya döndü ve KP basınını yönetti [PB/HIC, s. 1005] [Ayrıca bkz. L-D, BDC, s. 143] 210

GOTTWALD Klement, Graham, Klemo olarak anılır (1896-1953). Marangoz, Viyana'da çalıştı, 1915-1918 arası asker; kuruluşunda Çekoslovak KP'ye katıldı ve 1925'te MK'ya seçildi. Stalin'in desteklediği "Karlin grubu" olarak anılan işçi solunun sözcülüğünü üstlendi ve 1929'da Partinin genel sekreteri ve KEYK Prezidyum üyesi oldu. Komintern kapanıncaya kadar Sekreterlik üyesi oldu; Çekoslovak Cumhuriyeti başkanı olarak katıldığı Stalin'in cenaze töreninde soğuk almasının ardından öldü. [PB/HIC, s. 1007] [Ayrıca bkz. L-D/BDC, s. 150-151] 279, 343, 372, 385

GRAMSCI Antonio, Masci ve Nino olarak anılır (1891-1937). Torino Üniversitesi'nde öğrenim gördü, 1913'te Komünist Gençliğe, 1914'ta İtalyan Sosyalist Partisi'ne katıldı. Sosyalist basında gazeteci olarak çalıştı ve 1 Mayıs 1919'da haftalık *L'Ordine nuovo*'yu kurdu. 1917'de partinin Torino sekreterliğini üstlendi. Partinin Moskova temsilcisi seçildi ve 1922-1923'te, faşizm iktidara gelirken İtalya'da değildi; KEYK üyesi ve Prezidyum yedek üyesiydi. Komintern V. Kongresi'nde Bordiga tasfiye edilirken Gramsci onun yerini aldı. Matteotti'nin öldürülmesinden sonra Humbert-Droz'un "halk cephesi" türünden zayıf bir siyaset izlemesine izin verdi. Kasım 1928'de tutuklandı, 20 yı hapse mahkûm edildi; cezaevinde ağır hasta olarak sevk edildiği hastanede öldü. [PB/HIC, s. 1008] [Ayrıca bkz. L-D/BDC, s. 151-152] 117, 260, 265

GREEN Gilbert (1903 veya 1906-??) Chicago'da bir işçi ailesinde doğdu. 1920'lerin sonlarında Amerikan Genç Komünistler Ligası'nda mücadele etti. 1930'larda Siyah Hakları İçin Mücadele Ligası'nın ulusal konseyinde yer aldı. 1935'te Komintern VII.

Kongresi'nde ABD KP delegasyonunda sözcüydü ve KEYK üyeliğine seçildi. Aynı yılın Eylül-Ekim aylarında yapılan KGE kongresinde Amerika'daki gençlik mücadelesini anlattı ve YK üyeliğine seçildi.1935'ten dağıtıldığı 1944'e kadar ABD KP önderleri arasındaydı. [PB/HIC, s. 1008 ve L-D/BDC, s. 153] 64

GURALSKİ Abraham Yakovleviç. Doğumdaki soyadı: HAYFETZ. Takma adları: Benjamin (BUND içinde), Guralski (RKP(b) içinde), Klein (Almanya'da), Rustico ve Juan de Dios (Latin Amerika'da). Lepetit (Fransa'da) (1890-1960), iktisatçı, Kiev bölge yürütme komitesi başkanı (1919), Almanya KP yönetimi üyesi (1921-1922), Fransa'da temsilci (1924-1926), Komintern'de Latin Amerika Sekreterliği müdür yardımcısı (1934-1935). [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article24414] [Ayrıca bkz. PB/HIC, s. 1007] 42, 53, 92, 327, 331

GUYOT Raymond, Germain [takma adları: basında, Raymond Germain (1921-1928), Marc Murmy (1928-1930), Jean Lerouge (1930-1931); Komünist Gençler sekreterliğinde, Mac veya Mc, Deux (1928-1929); Fransız KP PB'sinde, Gérard (1930-1931) veya Raymond; takma adı, Trotski (1920'li yıllar başlarında)] (1903-1986). Memur. 1926'da Komünist Gençler Federasyonu ulusal komitesi ve bürosunda üye, 1928'de 2. Sekreter, 1931'de 1. Sekreter, 1936-1946 arası Başkan (1945'ten itibaren Fransa Cumhuriyetçi Gençler Birliği). 1943'te Komünist Gençler Enternasyonali Yürütme Kurulu'na seçildi; 1935-1943 arası Genel Sekreterliğini yaptı. 1935'ten itibaren KEYK üyesi. Fransız KP MK (1928-1985) ve PB (1945-1972) üyesi; 1946-1953 arası Seine, 1953-1957 arası Paris Federasyonu 1. Sekreteri; 1955-1972 arası Dış Politika Dairesi sorumlusu. 1962-1980 arası Barış Hareketi ulusal komitesi ve bürosu ve Dünya Barış Konseyi Başkanlık Divanı üyesi. 1937-1958 arası milletvekili, 1959-1977 arası senatör. 20. yüzyılda Fransız KP'yi yönetmiş üst düzey on beş kadrodan biri. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article76700] [Ayrıca bkz. PB/HIC, s. 1011 ve L-D/BDC, s. 161-162] 141, 173, 185, 189, 334

GYPTNER Richard (Georg). Takma adları: MAGNUS, ALARICH, RICHARD (1901-1972), liman işçisi; Almanya'da Komintern görevlisi (1922-1933), ardından İskandinavya, Fransa ve İsviçre'de görev yaptı. 1935'ten itibaren Komintern Genel Sekreterliğinde çalıştı, KIM (Komünist Gençler Enternasyonali, 1922-1928), WEB (Komintern Batı Avrupa Bürosu) ve SOI (Uluslararası İşçi Yardımı) Yürütme sekreteri; İspanya İç Savaşı boyunca Komintern'in İspanya'daki aygıtında çalıştı; 1949'a kadar SED (Almanya Sosyalist Birlik Partisi) büro şefi, ardından "Halk Polisi" (Volkspolizei) ve Merkezi Enformasyon Bürosu başkanı. Bir dönem Alman Demokratik Cumhuriyeti diplomasisinde çalıştı. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article73225] [Ayrıca bkz. PB/HIC, s. 1011 ve L-D/BDC, s. 163] 149

HATT Muhammad (1902-1980), Endonezya milliyetçi hareketinin kurucusu, Anti-Emperyalist Liga üyesi. Savaştan sonra bağımsız Endonezya Cumhuriyeti'nin başkanı oldu. [PB/HIC, s. 1013] 240

HAYA DE LA TORRE Victor Raul (1895-1979), Peru'da APRA'nın kurucusu ve Latin Amerika milliyetçiliğinin ilk temsilcisi. Komintern'in kuruluş kongresine katıldı. [PB/HIC, s. 1013] 314

HILFERDING Rudolf (1877-1941), Avusturyalı sosyal demokrat, Alman uyruğuna geçti. Finans kapital üzerine bir kitap yazdı. 1917'de USPD'ye girdiyse de savaştan sonra sosyal demokrasiye döndü ve 1923'te Stresemann hükümetinde Maliye Baka-

nı oldu. 1933'te Fransa'ya sığındı, 1940'ta Vichy hükümeti tarafından Hitler'e teslim edildi, Paris'te Gestapo tarafından sorgulandı ve ortadan kaldırıldı. [PB/HIC, s. 1016] 246

HINDENBURG Paul von Beneckendorff und von (1847-1934), Prusyalı bir junker ailesinden gelir; Fransa'ya karşı savaşta büyük yararlılık gösterdi, 1911'de emekliye ayrıldıysa da Dünya Savaşı'yla birlikte yeniden göreve döndü. Doğu Cephesi'nde önemli zaferler kazandı ve 1916'da baş komutan oldu. Kasım 1918'de Ebert ile devrime karşı savaşma konusunda anlaşma yaptı. 1925'ten ölünceye kadar Cumhurbaşkanlığını yürüttü, 1933'te iktidarı Hitler'e verdi. [PB/HIC, s. 1016] 114, 123

HİTLER Adolf (1889-1945), Alman Nasyonal Sosyalist Parti şefi, 1923'te Münih darbesinin başarısızlığa uğraması üzerine kalebentliğe mahkûm edildi *Mein Kampf*'ın yazarı, 30 Ocak 1933'te Reich başbakanı oldu ve *Führer* unvanını aldı Sovyet Birlikleri Berlin'e girerken intihar etti. 75, 123, 125, 129, 135, 165, 168, 171, 174-176, 179, 180, 193, 194, 251, 362, 369

HUMBERT-DROZ Jules; takma adları: CHRISTOPHE, JEAN-CHRISTOPHE (1891-1971). Papaz; İsviçre Komünist Partisi kurucularından biri ve yaklaşık 10 yıl Komintern sekreteri (1921-1931); Buharin yandaşıydı; Stalin ile bir tartışmasının ardından KEYK'ten uzaklaştırıldı; 1931'den 1941/1942'ye kadar İsviçre KP sorumlusu olarak Komintern'in hizmetinde kaldı; 1943'te KP'den ihraç edildi; İsviçre Sosyalist Partisi'ne girerek 1947'den, emekliye ayrıldığı 1959'a kadar merkez sekreterliklerinden birini yürüttü. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article73252] [Ayrıca bkz. PB/HIC, s. 1018 ve L-D/BDC, s. 188-189] 42, 68, 116, 121, 137, 149, 243, 310, 311, 317, 327, 328, 329, 331, 334, 339, 361

IBARRURI Dolorès, la Passionaria olarak anılır (1895-1989). İspanyol bir madenci ailenin kızı olarak 1917'de İspanyol Sosyalist Partisi'ne katıldı. Nisan 1921'de İspanya KP'nin kuruluş kongresinde yer aldı. 1930'de Komintern'in eski parti yönetimini tasfiyesi üzerine MK, 1932'de Sevilla'da yapılan IV. Parti Kongresi'nde PB üyesi oldu; 1936'da milletvekili seçildi; 1935'te Komintern VII. Kongresi'nde KEYK üyesi seçildi. İspanya İç Savaşı'nın efsane isimlerinden biri oldu. İç Savaş'ın yenilgiyle sonuçlanması üzerine Mart 1939'da Fransa'ya, ardından SSCB'ye gitti. Sürgünde 1942'de José Diaz'ın ölümünden sonra İspanyol KP genel sekreterliğini üstlendi ve bu görevi Ocak 1960'a kadar sürdürdü, ardından Parti Başkanı oldu. [PB/HIC, s. 1019 ve L-D/BDC, s.190-191] 315

JDANOV Andrey (1896-1948). Burjuva kökenlidir, edebiyat ve tarih yüksek öğrenimi gördü. 1916'de Bolşevik Partisi'ne girdi, İç Savaş sırasında siyasi komiser, 1923'ten itibaren Stalin'e bağlı olarak parti aygıtında çalıştı. Kirov'un öldürülmesinden sonra Leningrad parti örgütünün başına geçti ve SBKP içinde önder kadroya katıldı [PB/HIC, s. 1020] 75, 77, 78, 81, 150, 152, 167, 183, 189, 196, 204, 205, 302, 345

JERRAM Guy, Mérédith (1896-1951). Mmemur, ticari mümessil, matbaada düzeltmen; Cumhuriyetçi Eski Muharipler Derneği (ARAC) sekreteri; Fransız KP MK üyesi (1924-1935); KEYK üyesi (1929-1935); Doriot ile işbirliği yaptığı gerekçesiyle 1935'te Fransız KP'den ihraç edildi; 1944'ten itibaren SFIO üyesi. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article87895] [Ayrıca bkz. PB/HIC, s. 1021 ve L-D/BDC, s. 198-199] 131

KAGAN Georges [KAGAN Grigory, Gricha veya Gryza]. Takma adları: CONSTANT, Lucien, GILBERT, KONARSKI A., LENOIR Pierre, LIPSKI, MARTIN A., MULLER Gustav, WESTERMANN Michel 1905-1943). Siyasal bilgilerde doktora yaptı, KE profesyoneli, 1931'den itibaren Fransız seksiyonundaki "Komintern temsilciliği" üyesi, 1931-1935 arasında *Cahiers du bolchevisme* dergisini yönetti; muhalif *Que Faire* dergisi kurucularından. 1940'ta ABD'ye sığındı. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article75585] [Ayrıca bkz. PB/HIC, s. 1022 ve L-D/BDC, s. 204] 316, 331

KAPP Wolfgang (1858-1922). Prusyalı yüksek devlet memuru, Tarım Bakanlığı'nda müdür, Junker çevrelerine mensuptu, General von Lüttwitz darbesiyle kurulan hükümetin başkanlığını kabul eden sivil oldu; darbe onun adıyla "Kapp darbesi" olarak anıldı. [PB/HIC, s. 1023] 91

KAUTSKY Karl (1854-1938). Avusturya doğumlu, Marx ve Engels'in halefi olarak Almanya sosyal demokrasisinin "kurucu babası". 1889-1914 arasında II. Enternasyonal'in teorisyeniydi. Savaş sırasında USPD'de yer aldıysa da yeniden Almanya Sosyal Demokrat Partisine (SPD) geri döndü. 1933'te Avustralya çekildi ve savaş başlamadan öldü. [PB/HIC, s. 1024] 246

Kibalçiç, Bkz. SERGE Victor

KNORİN, gerçek adı Wilhelm Knoring, Sokolik olarak da anılır (1890-1939). Leton öğretmen, 1910'da Letonya Sosyal Demokrat Partisi üyesi, ardından RSDİP'in Bolşevik kanadına katıldı. 1917 Ekim Devrimi'nden sonra Minsk Bolşevik Parti Komitesi ve bölgesel devrimci askerî komite üyesi oldu. 1922'ye kadar Belorusya KP MK üyeliğini sürdürdü; ardından 5 yıl boyunca RKP(B)'nin Moskova'daki merkezî aygıtında çalıştı. 1927-1928'de Belorusya KP sekreteri olarak Trotski ve Zinovyev yandaşlarına karşı mücadele etti. Komintern VI. Kongresi'nden sonra KEYK üyesi oldu, 1929'da Orta Avrupa Komintern Sekreterliğine getirildi. 1931'de KEYK Prezidyumu yedek ve KEYK Siyasi Sekreterliği asil üyesi oldu. Bu arada 1927, 1930 ve 1934 RKP(B) kongrelerinde MK üyeliğine seçildi. Kızıl Profesörler Okulu müdürlüğünü üstlendi. 1929'dan itibaren Polonya KP çalışmalarını, Sokolik adıyla yönlendirdi. Komintern VII. Kongresi'nde yönetici görevlere seçilmedi, kısa süre sonra Orta Avrupa Sekreterliği görevinden alındı. Haziran 1937'de tutuklandı ve 1939'da kurşuna dizildi. [PB/HIC, s. 1026 ve L-D/BDC, s. 217-218] 72, 385

KOLAROV Vasil; Borsanyi, Franek, Vasil Petrov, Waneline adlarıyla da anılır (1877-1950). Bir ayakkabı fabrikatörünün oğlu olarak Cenevre'de hukuk öğrenimi gördü. Bulgaristan Sosyal Demokrat Partisi'ne 1887'de, "tesniak/dar sosyalistler"e 1903'te katıldı; 1905'te MK üyesi oldu. Zimmerwald Konferansı'na katıldıysa da sol kanatta yer almadı; Bulgaristan KP kurulduğunda MK Sekreteri oldu. Uzun yıllar boyunca Komintern önderleri arasında yer aldı, Eylül 1923 ayaklanmasının planlayıcısıydı. Yenilgiden sonra Komintern'de KEYK ve Prezidyum üyeliği, 1928-1929'da Balkanlar Sekreterliği yaptı. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Bulgaristan Halk Meclisi Başkanı oldu, ölümünden sonra Dimitrov'un görevlerini üstlendi. [PB/HIC, s. 1027] [Ayrıca bkz. L-D/BDC, s. 224-225] 68, 270, 271, 328, 330

KOLLONTAY Aleksandra Mihaylovna Demontoviç (1872-1952). Bir generalin kızıydı. 1899'dan itibaren RSDİP üyesi, özellikle serbest aşk görüşleriyle tanınır.

1915'e kadar Menşevikleri destekledi; ardından Bolşeviklere katıldı ve İç Savaş sırasında Ukrayna'da görev yaptı. İşçi Muhalefeti'nin kurucuları arasında yer aldı. Daha sonra Stalin döneminde büyükelçi olarak İsveç'e gönderildi. [PB/HIC, s. 1027] [Ayrıca bkz. L-D/BDC, s. 225-226 ve H-M/BEM, s. 311-319] 101

KREIBICH Karel (1883-1966); mürettip, Avusturya sosyal demokrat partisi profesyoneli, gazeteci, 1914'te Lenin'in görüşleriyle hemfikir olan ender Orta Avrupalı sosyal demokrat. SPD sol kanadını Südetler'de örgütledi.Kuruluşundan itibaren Çek KP MK ve PB üyesi, 1920'li yılların sonlarında görevlerinden uzaklaştırıldı; 2. Dünya Savaşı sırasında Büyük Britanya'daydı, savaştan sonra Moskova'ya büyükelçi olarak gönderildi [PB/HIC, 1030] [Ayrıca bkz. L-D/BDC, s. 235-236] 114

KREPS Mihail (1895-1937). Ukraynalı bir makine ustası; dil yeteneği çok gelişkindi; Birinci Dünya Savaşı'nda Avusturya ordusunda savaştı ve esir düştü. 1919'da RKP(B)'ye katıldı; 1921'den itibaren Komintern'de çevirmen olarak çalışmaya başladı, önce basın, sonra yayın bölümlerini yönetti. [PB/HIC, s. 1030] 226, 228, 232, 343

KURELLA Alfred. Takma adları: BERNARD Alfred, ZIEGLER B., RÖBIG Viktor (1895-1975). Komünist militan, Almanya'da Komünist Gençlik kurucularından biri; 1923-1924 ve 1932-1934 arası KG'yi Moskova'da temsil etti. *Monde* gazetesinde çalıştı, Savaşa ve Faşizme Karşı Uluslararası Komite sekreteri, Komintern merkez aygıtı üyesi. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article50270 ve PB/HIC, s. 1031] [Ayrıca bkz. L-D/BDC, s. 242-243] 393

KUUSINEN Otto Wilhelm, Alfons, Jansen; Kuku olarak da anılır (1881-1964). Bir terzi çocuğu; felsefe öğretmeni, 1907'de Finlandiya Parlamentosu'nda milletvekili, 1918'de Sovyet Hükümeti'nde Milli Eğitim Halk Komiseri. Ağustos 1918'da Rusya'da Finlandiya KP kurucusu. Komintern'de önde gelen bir rol oynadı; 1921'de üç Komintern sekreterinden biri, Aralık ayında genel sekreteri. 1928'de KEYK, Prezidyum ve Siyasi Sekreterlik üyeliğine seçildi ve Komintern dağılıncaya kadar görevde kaldı. [PB/HIC, s. 1031-32] 43, 68, 75, 121, 139, 146, 161, 163, 164, 177, 219, 220, 242, 244, 248, 250, 264, 270, 271, 275, 326, 328, 329, 330, 369, 372, 385

LATARGET Raymond. Uluslararası Lenin Okulu'ndaki takma adı: DESVIGNES (1911-1946). 1939 öncesinde Komünist Gençlik bölgesel, ardından ulusal yöneticisi; Uluslararası Lenin Okulu öğrencisi, 1945'te Fransız KP MK yedek üyesi. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article75606] 173

LAVAL Pierre (1883-1945). Fransız avukat ve siyaset adamı. Eski bir sosyalist olarak sağ siyasete doğru değişim gösterdi, hükümet başkanlığı yaptı. 1935'te Stalin ile anlaşma imzaladı; 1940'ta Vichy rejimini oluşturdu ve Pétain yönetiminde ilk hükümeti kurdu. 1942'de yeniden iktidara geldi ve Nazilerle işbirliği politikası güttü. Fransa'nın kurtuluşundan sonra kurşuna dizildi. [PB/HIC, s. 1034] 132, 199, 209

LENİN, Vladimir İlyiç Ulyanov (1870-1924). RSDİP üyesi, Bolşevik fraksiyonun kurucusu, RSDİP ve 1917 Ekim Devrimi'nin ve Sovyetler Rusyası'nın önderi, Komintern kurucusu. [PB/HIC, s. 1035] [Ayrıca bkz. H-M/BEM, s. 44-60 ve L-D/BDC, s. 254-257] 21, 35-40, 46, 51, 58, 68, 85-88, 92-97, 106-110, 162, 215, 223-227, 229, 234, 236, 237, 244, 256-258, 260, 261, 264, 265, 278, 285, 288, 289, 291, 293, 312, 313, 319, 322, 323, 325, 326, 328, 345, 347, 360, 361, 366-368, 370, 371, 394, 401

1922 RKP(B) Merkez Komitesi resmi fotomontajı. Yukarıdan aşağıya ve soldan sağa ***1. sıra****: Rudzutak, Voroşilov, Frunze, Sapronov, Korotkov, Çubar.* ***2. sıra****: Kuybişev, Rikov, Zinovyev, Rakovski, Molotov.* ***3. sıra****: Buharin, Trotski, Lenin, Kalinin, Stalin.* ***4. sıra****: Sokolnikov, Cerjinski, Kamenev, Tomski, Radek.* ***5. sıra****: Yaroslavski, Orconikidze, Petrovski, Smirnov, Zelenski, Andreyev.*

LENSKI Julian [gerçek adı LESZCYNSKI Julien]. Takma adı: DUBOIS André, (1889-1938). Bir işçi çocuğu olarak 16 yaşında sosyalist oldu, Krakov Üniversitesi'nde okudu. 1913'te Varşova'da Lenin ile karşılaştı. Cerjinski ile tutuklanarak sürgün edildi; 1916'da serbest bırakıldı ve Ekim Devrimi'ne katıldı. Milliyetler Halk Komiserliği'nde Polonya İşleri'nden sorumlu oldu. 2 yıl KUNMZ'da ders verdi; ardından yurtdışında birçok görev yaptı. Polonya KP MK ve 1925'ten itibaren PB üyesi, 1929-137 arasında Genel Sekreter. 1925-1937 arasında KEYK ve prezidyum üyesi. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article75634 ve PB/HIC, s. 1035] [Ayrıca bkz. L-D/BDC, s. 257-258] 272

LÉVI Paul (1883-1930). Sosyal demokrat avukat, SPD üyesi oldu; Şubat 1914'teki bir davada Rosa Luxemburg'u savundu. 1. Dünya Savaşı sırasında Spartakistlere katıldı. 1915 başlarında sosyalist sol ile tanışmak üzere İsviçre'ye gitti; Lenin ile ilk görüşmesini yaptı. 1916'da Davos'a, ardından Radek'in yanına Bern'e yerleşti; Zimmerwald soluna katıldı. Lenin İsviçre'den ayrılırken Lenin ve arkadaşlarının Almanya'dan geçen yolculuğunu onaylayan on bir Avrupalı sosyalist bildirisini imzaladı. Almanya'ya dönünce Spartakistler arasında aktif oldu ve Aralık 1918'de KPD'nin kuruluş kongresine katıldı, KPD ulusal (merkez) komitesine üye seçildi. Ocak 1919'da R. Luxemburg ve K. Liebknecht'in, ardından Mart 1919'da Leo Jogiches-Tyszko'nun öldürülmelerinden sonra KPD'nin başına geçti. Komintern II. Kongresi'ne katıldı, beş kişilik başkanlık di-

vanında yer aldı, KEYK yedek üyeliğine seçildi. USPD-KDP birliğinden sonraki iki başkandan biri oldu. Mart 1921 eyleminde Komintern politikasına karşı çıktı. Disiplinsizlikle suçlanarak partiden atılınca 1922'de USPD'ye ve onunla birlikte SPD'ye döndü. 1923'te "işçi hükümeti" siyasetini destekledi. [PB/HIC, s. 1036 ve L-D/BDC, s. 258-259] 91, 92, 95

LIEBKNECHT Karl (1871-1919). Engels'in öğrencisi, Alman sosyal demokrasisinin A. Bebel ile kurucularından biri olan Wilhelm Liebknecht'in oğlu. Hukuk öğrenimi gördü; Almanya Sosyal Demokrat Partisinin anti-militarist ve devrimci kanadına mensuptu. 1907'de İşçi Gençlik Enternasyonali başkanlığına seçildi, vatana ihanetle suçlandı ve on sekiz ay hapse mahkûm edildi. 1912'de Reichtag'a milletvekili seçildi. Ağustos 1914'te savaş kredilerine karşı olmakla birlikte parti disiplinine uydu. Hatasını gördü ve Spartakist hareketin ilk örgütçüleri arasında yer alarak savaşa karşı mücadelenin uluslararası simgelerinden biri haline geldi. Almanya KP'nin kuruluşuna katıldı. Güçlü bir hatipti, Ocak 1919 Devrimi'nin önderi olarak tutuklanarak öldürüldü. [PB/HIC, s. 1037] [Ayrıca bkz, L_D/BDC, s. 264-265] 36, 84

LİTVİNOV Maksim (1876-1951). 1898'de RSDİP üyesi, Lenin yandaşı, Londra'da Bolşevikleri temsil etti. Ekim Devrimi'nden sonra Moskova'ya döndü ve Dışişlerinde görev yaptı; 1930-1939 arasında Dışişleri Halk Komiseri. [PB/HIC, s. 1038] [Ayrıca bkz. H-M/BEU, s. 152-157] 128, 150, 152, 153

LORIOT Fernand [LORIOT Isidore, Fernand, Ernest] (1870-1932). İlkokul öğretmeni; Uluslararası İlişkilerin Yeniden Kurulması Komitesi üyesi; Fransa'da kurulan III. Enternasyonal Komitesi grubu sekreteri; Fransız KP Yönetim Kurulu üyesi (uluslararası ilişkiler sekreteri). "Bolşevikleştirme" politikasına karşı çıktı ve 1926'da Fransız KP ile bağlarını kopardı. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article75639] [Ayrıca bkz. PB/HIC, s. 1040 ve L-D/BDC, s. 276-277] 311, 312

LOZOVSKİ Salomon Abramoviç Dridzo (1878-1952). 1901'de RSDİP üyesi; 1905 Devrimi sırasında birçok kez tutuklandı ve 1908'de İsviçre'ye, ardından Fransa'ya göç etti; CGT ve SFIO'da çalıştı ve *Naçe Slovo* ile işbirliği yaptı. RKP(B)'den 1918'de ihraç edildiyse de 1919'da yeniden kabul edildi. 1921-1937 arasında Profintern/Kızıl Sendikalar Enternasyonali genel sekreterliğini yürüttü; 1927-1935 arasında KEYK Prezidyumu üyeliği yaptı. 1936-1946 arasında Dışişleri Halk Komiser Yardımcısı oldu. 2. Dünya Savaşı'nda SSCB'de kurulan Yahudi Komitesi üyeliği çerçevesinde ABD'de yardım kampanyası yürüttü. Yahudi aydınlarıyla ilgili açılan bir davada yargılanarak kurşuna dizildi. [PB/HIC, s. 1040] [Ayrıca bkz. H-M/BEM, s. 277-282 ve L-D/BDC, s. 279-281] 60, 238, 261, 270, 311, 327, 329

LUNAÇARSKİ Anatoli Vasilyeviç (1875-1933). Yazar ve teorisyen. 15 yaşında Marksizmle tanıştı, 1899'da Lenin'in kız kardeşi Elizarova ile birlikte Moskova'da propaganda faaliyeti yürüttü. Birçok kez tutuklanarak sürgüne gönderildi; yurtdışında

Bogdanov'un *Vperiod* grubuna katıldı. 1917'den itibaren RSDİP üyesi; Halk Eğitimi Halk Komiseri. İspanya büyükelçiliğine atandıktan sonra öldü.[PB/HIC, s. 1040] [Ayrıca bkz. H-M/BEM, s. 282-289] 102

LUXEMBURG Rosa (1871-1919). Polonya sosyal demokrasisinde militan, SPDKiL (Polonya ve Litvanya Krallığı Sosyal Demokrasisi) kurucusu. İsviçre'de öğrenim gördükten sonra Almanya'ya yerleşti ve sol harekette teorisyen ve önder olarak sivrildi. 1914'ten itibaren savaş karşıtlarının önderi olarak birçok kez tutuklandı. KPD kurucularından biri oldu; Ocak 1919 devrimci girişimi sırasında öldürüldü. [PB/HIC, s. 1041] 36, 84

MAGYAR Ludwig, gerçek adı Lajos Milgorf (1891-1937), önce Viyana, ardından Budapeşte'de gazeteci olarak çalıştı. 1919 Devrimi sırasında Macar KP'ye katıldı ve 1920'de 18 yıl hapse mahkûm edildi; 1922'de Ruslar ile değiş-tokuş edildi. RKP(B) üyesi, TASS ajansında ve Şanghay Başkonsolosluğu'nda çalıştı. 1928'den itibaren "Çin İşleri" uzmanı olarak Kuusinen'in yardımcısı ve Uzakdoğu şubesi sorumlularından biri oldu. 1933'te Almanya'ya KPD MK takviyecisi olarak gönderildi. SSCB'ye dönerken bir süre Fransa'da kaldı, muhalif kesimlerle ilişki kurdu. 1937'de tutuklandı, ağır işkencelerden sonra Trotski ile bağlantıları yürüttüğünü "itiraf etti"; mahkûm ve infaz edildi. [PB/HIC, s. 1042-1043] [Ayrıca bkz. L-D/BDC, s. 290-291] 247, 340, 344

MANUİLSKİ Dimitri Zaharoviç. Takma adları : Mefdıy (1905, 1906, Dvinsk), Bezrabotni Thomas (1906, Cronstadt), Dolicki Stefan, Yoniç (1907, Kiev), Beruzzi, Pelikano Foma (1923, İtalya), İvanov (1924, Almanya), Samuely (1925, Almanya), Kirsch (Fransa, 1925), Seredniyak (1924-1928, Almanya); ve ayrıca Pedro, Petrov, Robert, Samuely (1883-1959).Ukraynalı gazeteci; 1903'te sosyal demokrat, birçok kez tutuklandı ve sürgün edildi; 1907'de yurtdışına çıktı ve Paris'te Trotski ile birlikte *Golos* ve *Naçe Slovo* gazetelerinde çalıştı. Rusya'ya geri döndükten sonra Trotski ile birlikte RKP(B)'ye katıldı. 1919'da görevli olarak Fransa'ya, ardından Ukrayna'ya gönderildi. 1921-1943 arasında KEYK, 1924-1943 arası KEYK Prezidyumu üyeliği, 1926-1943 arası KEYK Sekreterliği yaptı; Ekim 1924'te Fransa KP ve Nisan 1924 ve 1925'te Almanya KP (KDP) kongrelerine gönderildi. Komintern VI. Kongresi'nden sonra Komintern'in önde gelen bir yöneticisi ve yönetim içinde SBKP temsilcisi oldu. Yaşamını Ukrayna Dışişleri Halk Komiseri olarak bitirdi. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article49950 ve PB/HIC, s. 1043] [Ayrıca bkz. H-M/BEM, s. 289-292 ve L-D/BDC, s. 295-297] 42, 44, 47, 68, 71, 73, 75, 81, 83, 118, 121, 131, 134, 136, 138, 139, 146, 152, 161-164, 167, 183, 184, 189, 198, 242, 243, 245-248, 261, 270, 273-275, 295, 317, 326, 327, 330, 331, 339, 368, 369, 371, 385, 407

MAO Zedong (1893-1976). İlkokula giderken babasının çiftliğinde çalıştı. 1911'de hanedanı deviren devrimci orduya katıldı; 1912'de Hunan Ortaokulu'na kabul edildi. 1913'te beş yıl öğrenim göreceği Hunan Bölge Öğretmen Okulu'na girdi. 1918'de Pekin Üniversitesi'nde kütüphane yardımcısı; Li Ta-çao ve Şen Dungsiu ile tanıştı ve 1921'de Şanghay'da toplanan Çin KP kuruluş kongresine katılan

on iki kişiden biriydi. II. Kongreye katılmadıysa da Haziran 1923'te Kanton'da yapılan III. Kongre'de MK üyesi seçildi. Ocak 1924'te yapılan ilk Guomintang Kongresi'nde Çin KP temsilcisi olarak yer aldı ve merkez yürütme komitesi yedek üyeliğine seçildi. Yıl boyunca Şanghay'da hem Çin KP, hem Guomintang yöneticisi olarak faaliyet gösterdikten sonra, sağlık nedenleriyle Hunan'a döndü. Ocak 1925'te Çin KP IV. Kongresi'ne katıldığıysa da MK'da yer almadı. Esas itibariyle Çin KP köylü seksiyonunda çalışmalarını yoğunlaştırdı. Şen Dungsiu'ya muhalefet ettiği için 1 Mayıs 1927'de toplanan Çin KP 5 Kongresi'nde oy hakkından yoksun ve MK dışında kaldı. Şen Dungsiu'nun yönetimden uzaklaştırılmasının ardından MK yedek üyeliğine atandı. Çin KP'nin başlattığı ayaklanmanın başarısızlığa uğramasının ardından 1928'in sonlarında Çingkangşan'da ilk kızıl üssü kurdu. Çin KP'nin Moskova'da yapılan VI. Kongresi'ne katılmadıysa da, yokluğunda MK üyeliğine seçildi. 1929 başlarında Kiangsi'de kurulan Birinci Kızıl Ordu Birliği'nin siyasi komiserliğini üstlendi; 7 Kasım 1931'de resmen ilan edilen Çin Sovyet Cumhuriyeti'nin başkanı tayin edildi. Ekim 1934'te bölgenin boşaltılması kararının ardından Uzun Yürüyüş'ü yönetti. Ocak 1935'te Uzun Yürüyüş sırasında yapılan konferansla birlikte Çin KP önderi haline geldi. Komintern VII. Kongresi'nde yokluğunda KEYK üyeliğine seçildi. Uzun Yürüyüş'ün sonunda, başkenti Yenan olmak üzere 1936'de yeni bir Sovyet devleti kuruldu. Japonlara karşı savaş boyunca Guomintang ile ikinci ittifak döneminde Çin KP'nin başında bulunmaya devam etti. Nisan-Haziran 1945'te toplanan Çin KP VII. Kongresi'nde resmen parti başkanı seçildi. Çin Devrimi'nin Ekim 1949'daki zaferinden Eylül 1954'e kadar merkezî hükümet başkanı, bu tarihten itibaren Çin Halk Cumhuriyeti başkanı oldu. Aralık 1958'de devlet başkanlığından çekildi ve Nisan 1959'da yerine Liu Şaoşi geçti. 1966'da Büyük Proleter Kültür Devrimi başlatıldı. Nisan 1969'da Çin KP 9. Kongresi'nde yeniden MK Başkanlığına seçildi. 1959'dan itibaren Çin-Sovyet KP'leri arasında görüş ayrılıkları doğdu ve Çin ve yandaşları Marksizm-Leninizm'in "Mao Zedong Düşüncesi" tarafından temsil edildiği görüşünü ileri sürdüler. [PB/HIC, s. 1044 ve L-D/BDC, s. 297-299] 204

MARTIN Jacques, FLAVIEN Lucien (1903-1985). Tesviyeci, ardından memur; İtalyan sendikacı ve komünist; 1924'te Pierre Allard adıyla gizlice Fransa'ya sığındı; 1932-145 arası Fransız KP MK üyesi; M. Thorez ve E. Fried'in ardından P. Togliatti'nin yakın çalışma arkadaşı; KP ve Komintern'in finans ve ticaret servislerinde önemli görevler üstlendi. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article50882 ve PB/HIC, s. 979] [Ayrıca bkz. L-D/BDC, s. 61] 227

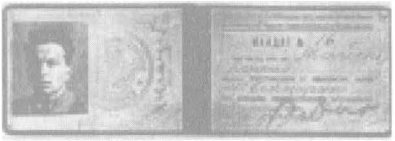
MARTİNOV Aleksandr Piker (1865-1935) Rusya sosyal demokrasisinin emektarı; sağ kanat savunucusu "ekonomist"; görüşlerini eleştirmek üzere Lenin *Ne Yapmalı?* eserini kaleme aldı. 1917'ye kadar Menşevik saflarda görev yaptı; Bolşeviklere başvurusu üzerine 1923'te RKP(B) III. Kongresi'nde üyeliğe kabul edildi. 1924'ten itibaren Komintern'in resmi yayın organı *Communist International* yazı kuruluna girdi. 1928'de Komintern VI. Kongresi'nde bir konuşma yaptı; 1929'da KEYK 10. ve Nisan 1931'de KEYK 11. Plenumlarına katıldı; Stalin'in politikası açık biçimde destekledi. [PB/HIC, s. 1046 ve L-D/BDC, s. 306-307] 225

1925'te Moskova'da Dinamo fabrikasında Georges Marrane, X, André Marty.

MARTY André, Pierre (1886-1956). Donanmada çarkçı başıydı; 1919'da Karadeniz'de Fransız donanmasındaki isyan nedeniyle 1919'da mahkûm oldu; 1923'te özgürlüğüne kavuştu. Fransız KP Merkez Komitesi üyeliğine 1925'te, Politbüro üyeliğine 1931'de seçildi. 1924-1943 arası milletvekili, 1935-1943 arası Komintern sekreteri oldu. 1936-1939 arasında İspanya'daki Uluslararası Tugayları örgütledi. 1945-1952 arasında Fransız KP sekreterlerinden biriydi; Ocak 1953'te komünist partisinden ihraç edildi. [http://maitron-enligne.univ-paris1.fr/spip.php?article24200] [Ayrıca bkz. PB/HIC, s. 1046; L-D/BDC, s. 305-306]. 47, 48, 134, 141, 146, 147, 173, 179,-181, 183, 185, 189, 198, 200, 203, 209, 210, 327, 331, 335, 372, 385, 398

MASSOLA Umberto; Carlo, Francesco, Lodi, Tistino olarak anılır (1904-1978). 1920'de Sosyalist Gençlik'e, 1921'de Komünist Gençlik'e katıldı; 1927'de 1 yıl hapis cezası alınca Fransa'ya göç etti ve Komünist Gençlik MK'sına girdi. Moskova'da Uluslararası Lenin Okulu'nda öğrenim gördükten sonra Paris'teki merkez üyesi oldu. 1941'de Yugoslavya üzerinden İtalya'ya geri döndü ve direnişçilerle birlikte savaştı. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra İtalyan KP yönetiminde yer aldı. [PB/HIC, s. 1047] 197

Komintern Kimliği

MAYER Konrad; Koni olarak anılır. Takma adı: STEINER (1929-1930) (1903-1983). 1923'ten itibaren İsviçre KP üyesi, Uluslararası Lenin Okulu'nda öğrenim gördü (1929-1930); KEYK 13. Plenumu'nda delege (1933); KEYK'te İsviçre KP temsilcisi (1935-1938); 2. Dünya Savaşı sonrasında Emek Partisi militanı. [http://maitron-enligne.univ-paris1.fr/spip.php?article75821] 336

MERKER Paul, Martin Fuchs (1894-1969). Küçük yaşta otellerde çalışmaya başladı; 1918'de otelcilik sendikası yöneticisi, önce USPD, 1922'de Almanya KP (KPD) üyesi; 1927'de MK ve PB'ye seçildi. Sendikal çalışmaların sorumluluğunu üstlendi ve sistemli biçimde kızıl sendikaların kurulmasını teşvik etti; bu yaklaşımı nedeniyle 1930'da "aşırı solcu" olarak mahkûm edildi ve sorumluluklarından uzaklaştırıldı. [PB/HIC, s. 1049] [Ayrıca bkz. L-D/BDC, s. 311-312] 247

MESSALI HADJ Ahmet Mesli (1898-1974). Cezayir kökenli, Fransa'da işçilik yaptı, Fransız KP'ye katıldı ve Kuzey Afrika Yıldızı'nın genel sekreteri oldu; Cezayir milliyetçiliğinin babası, Cezayir Ulusal Hareketi'nin önderi. [PB/HIC, s. 1049] 315

MOLOTOV Viyaçeslav M. Skriabin (1890-1986). 1906'da RSDİP'e girdi; birçok kez tutuklandı, 1913'te Sibirya'ya sürgün edildi, 1915 sonbaharında sürgünden kaçarak Petrograd'da gizli çalışmaya katıldı. 1916'da kurulan Bolşevik Merkez Komitesi Rusya bürosu üyesi; Şubat 1917 Devrimi'nden sonra *Pravda* editörü; 7 Kasım 1917 arifesinde Petrograd devrimci askeri komite üyesi. 1920'de Ukrayna KP MK Sekre-

teri; RKP(B) 9. Kongresi'nde MK yedek üyesi seçildi. 1921'de RKP(B) MK, MK Sekreterliği üyesi ve PB yedek üyesi, 1925'ten itibaren PB üyesi oldu. 1921'den itibaren Komintern çalışmalarına katıldı; Buharin ile Dimitrov arası dönemde 1930'a kadar Komintern'i yönetti; bundan sonra Halk Komiserleri Kurulu Başkanı oldu ve 1941'e kadar bu görevini sürdürdü. Ağustos 1939'da Dışişleri Bakanı olarak Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı'nı imzaladı. [PB/HIC, s. 1052] Ayrıca bkz. H-M/BEM, s. 164 ve L-D/BDC, s. 321-322] 8, 42, 44, 68, 71, 75, 77, 83, 121, 150, 165, 166, 167, 176, 182, 189, 193, 195, 196, 204, 208, 242, 246, 283, 295, 326, 330, 342, 394, 408

MONATTE Pierre (1881-1960). Anarşist, devrimci sendikacılığı benimsedi; Trotski ve Rosmer'in dostu, *La Vie Ouvrière* dergisinin yürütücülerinden; Fransız KP'ye katıldıysa da 1924'te ihraç edildi. Yaşamını devrimci sendikacılık görüşlerini savunarak sürdürdü, 1925'te bu görüşler doğrultusunda kurduğu *La Révolution prolétarienne* dergisini ölünceye kadar yayınladı. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article24500 ve PB/HIC, s. 1052] [Ayrıca bkz. L-D/BDC, s. 322-323] 312

MONMOUSSEAU Gaston, Léon, René. Takma adı: BRÉCOT Jean (1883-1960). Paris'te devlet demiryolları atölyelerinde işçi, 1. Dünya Savaşı öncesinde anarşist ve antimilitarist militan; savaş boyunca CGT içinde azınlıktaki "devrimci eğilimin önderlerinden; Nisan 1920'de Demiryolcular Federasyonu sekreteri; CGTU Genel Sekreteri (Haziran 1922-Kasım 1932), sonra sekreterlik üyesi; 1925'te Fransız KP'ye katıldı, 1926'dan 11. Dünya Savaşı'na kadar düzenli PB üyesi; 1936'da Noisy-le-Sec milletvekili; 1945'te Fransız KP PB ve CGT sekreterliğine yeniden seçildi; yeniden *La Vie Ouvrière* dergisi yöneticiliğini üstlendi. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article6826] [PB/HIC, s. 1052] 335, 378

Moskvin, bkz. Trilisser

MOURRE René Maurier (1901-1942). Metal işçisi, 1931'den itibaren Fransız KP yönetici kadroları içinde yer aldı; 1936'da Fransız KP MK idari sekreteri oldu; parti aygıtında kilit bir rol aldı ve 1939'da Thorez ile Fransa'daki yönetim, KP ve Brüksel'deki "merkez" arasında bağlantıyı sağladı. Bildiri dağıttığı gerekçesiyle tutuklandı, rehin olarak kurşuna dizildi. [PB/HIC, s. 1053] 48

MUNZENBERG Willy. Takma adları: HERFURT, A. SONNENBURG, STUDZINSKY (1889-1940). Ayakkabıcı, Sosyalist Gençlik militanı. 1910'da Zürih'e göç etti ve 1916'da Bern'de Uluslararası Sosyalist Gençler Konferansı topladı, bu konferansta sekreter seçildi. İsviçre SP yöneticisi olarak Zimmerwald solunu destekledi. İsviçre'den sınırdışı edildi, Almanya'da tutukluyken Komintern kuruluş kongresine çağrıldı. Komünist Gençlik Enternasyonali kurucularından, 1921'e kadar KGE Genel Sekreteri; Uluslararası İşçi Yardımı sekreteri; 1933'e kadar Almanya'da komünist propagandanın baş sorumlusu; Ağustos 1933'te Londra'da yürütülen Dimitrov karşı-davasının yürütücüsü; Emperyalizme Karşı Liga'nın, ardından Amsterdam-Pleyel Hareketi'nin ve nihayet Barış İçin Evrensel Birliktelik oluşumlarının esinlendiricisi; 1936 sonlarından itibaren Komintern ile görüş ayrılığına düştü, Ocak 1939'da Komintern ve KPD ile bağlarını kopardıktan sonra Fransa hükümetinin hizmetine girdi; 1940 sonbaharında karanlık biçimde ölü bulundu. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article74000 ve PB/HIC, s. 1054] [Ayrıca bkz. L-D/BDC, s. 330-331] 346

NABURTABEKOV (?-1938). Müslüman kökenli Türkistanlı milliyetçi reformist; Bakû Kurultayı'na katıldı ve başkanlık divanında yer aldı. Sovyet yönetimiyle birlikte çalıştı; Büyük Temizlik sırasında tutuklandı ve 1938'de kurşuna dizildi. [PB/HIC, s. 1055] 56

NEHRU Jawaharlal (1889-1964). Milliyetçi bir önderin oğlu olarak siyasal faaliyetleri nedeniyle 5 yıl hapis yattı ve kendisi de hareketin önderleri arasında yer aldı. 1947-1964 arası Hindistan Başbakanı. [PB/HIC, s. 1056] 314, 315

NEUMANN Heinz (1902-1937). Berlin'de dil ve filoloji eğitimi gördü; genç yaşta Almanya KP (KPD) üyesi oldu ve entelektüel yetenekleriyle dikkat çekti. 1922 başlarından itibaren KPD adına Komintern toplantılarına katıldı; 1925'te KEYK nezdinde KPD temsilcisi oldu ve yabancı seksiyonların Bolşevikleştirilmesi politikasının en önemli sözcülerinden biri haline geldi. "Solcu" olarak nitelenen Ruth Fischer ve Arkadi Maslow'un yönetimden uzaklaştırılmasından sonra 1927'de MK ve PB üyesi oldu. Trotski ve Zinovyev'e karşı mücadelesinde Stalin'i destekledi. 1929'da KPD MK ve PB üyeliğine yeniden seçildi; Nisan 1931'de KEYK Prezidyumu yedek üyesi oldu. Faşizme karşı mücadele taktiğinde hata yaptığı gerekçesiyle 1932 Ağustosunda KPD ve KE yönetiminden uzaklaştırıldı. 1932'de İspanya'ya gönderildi. 1934 başlarında İsviçre'de tutuklandıysa da Sovyet Rusya'ya dönme izni aldı (1935). 1937 temizlik hareketinde tutuklandı ve infaz edildi. [PB/HIC, s. 1056 ve L-D/BDC, s. 337-338] 179, 243, 247

PAUKER Anna. Takma adları: MARINE Sofia, MARINA, dite GRIGORIAS Marie, CAMILLE (1893-1960). Moldavyalı bir hahamın kızı olarak doğdu, üniversite öğrenimi gördü ve 1915'te Romanya Sosyalist Partisi'ne katıldı; Ekim Devrimi fikirlerini benimseyerek, 1921'deki kuruluşundan itibaren Romanya KP içinde yer aldı; 1922'deki II. Kongresi'nde MK üyesi oldu. 1924'te tutuklandı, ardından Moskova'da Komintern merkez aygıtında çalışmaya başladı. 1931'den itibaren Fransız seksiyonunu yönlendiren Komintern temsilciliği üyesi oldu. Romanya'ya geri dönüşünde tutuklanarak 10 yıl hapse mahkûm edildi; 1940'te değiş tokuş ile Moskova'ya döndü ve Rumen savaş esirleri arasında propagandayla görevlendirildi. Savaştan sonra Romanya'da Parti sekreteri ve Dışişleri Bakanı oldu; 1952'de emekliye ayrıldı. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article75911 ve PB/HIC, s. 1061-1062] [Ayrıca bkz. L-D/BDC, s. 353-354] 316, 331

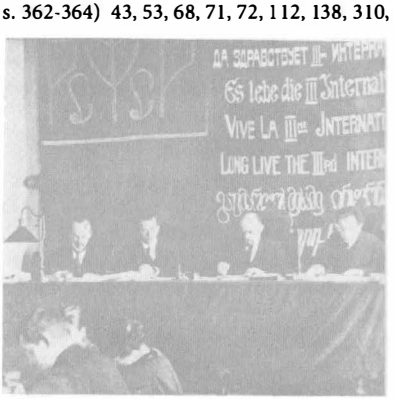
PERI Gabriel, Joseph, Marie (genellikle PÉRI Gabriel biçiminde yazılır), Petri diye anılır (1902-1941). Gazeteci, 1920'de Fransız KP'ye katıldı; 1922'de Komünist Gençlik Genel Sekreteri; 1924-1929 Fransız KP MK üyesi; 1932-1937 arası MK yedek, daha sonra asil üyesi; *l'Humanité* gazetesi dış politika servisi şefi; Seine-et-Oise milletvekili (1932-1940). Gestapo tarafından tutuklandı ve 15 Aralık 1941'de kurşuna dizildi. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article24207 ve PB/HIC, s. 1063] [Ayrıca bkz. L-D/BDC, s. 258-359] 158, 175

PETAIN Philippe (1856-1951). Emekli albay; 1914'te orduya döndü. Verdun savaşına komuta etti; Fransız ordusu içindeki ayaklanmalara karşı koydu, Fas'taki Abd-el Kerim ayaklanmasını bastırdı. Fransız mareşali olarak 1934'te Savaş Bakanı oldu. 1940'ta ateşkes istedi. Vichy yönetimini kurarak "Devlet başkanı" oldu. Fransa'nın kurtuluşundan sonra ölüme mahkûm edildi, cezası yaşı dolayısıyla infaz edilmedi. [PB/HIC, s. 1064] 199, 209

PETROVSKİ-BENNETT, asıl adı David Lipec, Goldfarb olarak da anılır (1886-1937). BUND militanı, Menşeviklerle birlikte hareket etti, ABD'ye göç etti ve Bolşeviklere Ekim 1917 Devrimi'nden sonra katıldı. İç Savaşa katıldıktan sonra Komintern aygıtı içinde yer aldı; A. J. Bennett adıyla İngilizce konuşan ülkelerle ilgilendi; bir dönem Fransa KP ile de ilgilendi. 1937'de tutuklanarak, karısıyla birlikte infaz edildi. [PB/HIC, s. 1064][Ayrıca bkz. L-D/BDC, s. 361] 331, 394

PIECK Wilhelm (1883-1960). Marangoz, 1895'te SPD üyesi, savaş sırasında Spartakistlere, kuruluşunda KPD'ye katıldı. Thälmann ile birlikte KPD yöneticisi; 1928'de KEYK, 1931'de KEYK Prezidyum ve Siyasi Sekreterlik üyesi. 1933'te SSCB'ye göç etti; Thälmann'ın tutuklanmasından sonra KPD'nin resmen başına geçti. Komintern VII. Kongresi'nde KEYK faaliyetleriyle ilgili raporu sundu ve yeniden KEYK, Prezidyum ve Sekreterlik üyesi seçildi. 1945'te Almanya'ya döndü. Nisan 1946'da SED başkanı ve Ekim 1949'da Demokratik Alman Cumhuriyeti Devlet Başkanı seçildi; 1960'ta ölümüne kadar her iki görevi sürdürdü. [PB/HIC, s. 1065] [Ayrıca bkz. L-D/BDC, s. 364-365] 134, 170, 178, 369, 372, 385

PİYATNİTSKİ Osip Aronoviç Tarşis (1182-1939). Terzi, 1898'de RSDİP, 1903'te Bolşevik fraksiyon üyesi; *İskra* dağıtımını örgütledi, 1914-1917 arasında Sibirya'da sürgünde. 1917'de Moskova RSDİP sekreteri, 1921'den itibaren KEYK üyesi, OMS ve mali işler sorumlusu; GPU'nun dış bürosu ve Ordu'nun 4. Bürosu ile sıkı işbirliği içinde çalıştı. 1927'de KEYK Siyasi Sekreterlik, 1934'de RKP(B) MK PB üyesi. NKVD başına getirilen Yejov'a verilen yetkiler konusunda Stalin'e karşı çıktığı için tutuklandı, casus ilan edilerek infaz edildi. [PB/HIC, s. 1065] [Ayrıca bkz. L-D/BDC, s. 362-364) 43, 53, 68, 71, 72, 112, 138, 310, 330, 331, 336, 342, 344, 347

Komintern Kuruluş Kongresi'nde soldan sağa: Klinger, Spartakistlerin temsilcisi Eberlein, Lenin ve Platten

PLATTEN Fritz (1883-1942). Anahtarcı çırağı, sonra teknik ressam; 1912'de Zürih'teki genel grevin örgütçülerinden biri; Lenin'in ve Olten komitesi üyelerinin yakını; kuruluşundan itibaren İsviçre KP yöneticisi; Lenin'in Rusya'ya Almanya'dan geçerek dönüşünü organize etti. Komintern'in kuruluşundan itibaren görev yaptı, SSCB'ye göç etti ve tarım toplulukları kurdu; Yabancı Diller Enstitüsü'nde ders verdi. Büyük Temizlik sırasında görevlerinden alındı ve Arhangelsk yakınlarındaki bir toplama kampında öldü. (http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article75940) (Ayrıca bkz. PB/HIC, s. 1066 ve L-D/BDC, s. 365-366] 85, 401

POLLITT Harry, Eva olarak anılır (1890-1960). 15 yaşında bir dökümhanede çalışmaya başladı; önce ILP [Bağımsız Emek Partisi], ardından BSP [Britanya Sosyalist Partisi] üyesi oldu. Savaş sonrası ajitasyonda aktif biçimde yer aldı ve Büyük Britanya KP üyesi oldu ve Profintern'in kuruluşuna katıldı. Sendikalar içinde aktif olan National Minority Movement [Ulusal Azınlık Hareketi] kurucuları arasında

yer alarak 1924-1929 arasında genel sekreterliğini yaptı. KEYK Prezidyum yedek üyesi olarak 1929'da Büyük Britanya KP Genel Sekreteri oldu. 1939 Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı'na karşı tutumu nedeniyle görevinden uzaklaştırıldıysa da 1941'de yeniden genel sekreter, 1956'dan sonra başkan oldu. [PB/HIC, s. 1066] 171, 172, 197, 312, 338

PONOMAREV Boris (1905-1995). Üniversite öğrencisiyken Komintern aygıtına katıldı. 1932'de Kızıl Profesörler Enstitüsü'nden mezun oldu ve 1936'ya kadar orada çalıştı. 1936-1943 arasında Komintern'de Dimitrov'un en yakın çalışma arkadaşlarından biri. İzleyen yıllarda komünist partilerle ilişkiler sorumlusu olarak görev yaptı. 1986'da Gorbaçov döneminde PB sekreterliği görevinden ve tüm sorumluluklarından ayrıldı. [PB/HIC, s. 1066] [Ayrıca bkz. L-D/BDC, s. 370-371] 343

POSPELOV Piyotr Nikolayeviç (1898-1979). Ajit-prop alanından gelir; 1940-1949 arası *Pravda* baş redaktörü. İlerleyen yıllarda MK Sekreteri ve PB üyesi. [PB/HIC, s. 1067] 337

PREOBRAJENSKİY Yevgeni Aleksandroviç (1886-1937). Eski Bolşevik, iktisatçı, 1919'da parti sekreteri, Buharin ile birlikte *Komünizmin ABC*'si kitabının yazarı. Lenin'in ölümünden sonra Stalinci ekonomi politikasını eleştirdi ve 1928'e kadar sol muhalefetin önderlerinden. 1928'de sürgün edildi muhalefetten vazgeçince serbest bırakıldı. İzleyen süreçte I.N. Smirnov grubu içinde yer aldı ve yargılanmaksızın infaz edildi. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article75961 ve PB/HIC, s. 1067] 235

RACAMOND Julien. Takma adları: DAMORANC J., LARQUET (1885-1960). Fırın işçisi, 1923-1936 arası CGTU, 1936-1939 ve 1943-1953 arası CGT sekreteri; 1926-1930 Fransız KP PB üyesi; Kızıl Sendikalar Enternasyonali (Profintern) Merkez Konseyi üyesi (1928-1930). [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article76000] [Ayrıca bkz. PB/HIC, s. 1069 ve L-D/BDC, s. 377-378] 312

RADEK Karl (1885-1939) Avusturya Galiçyası'nda doğdu; çok genç yaşta sosyal demokrat, Polonya, Almanya ve İsviçre'ye göç etti. Zimmerwald soluna, Bolşevik Partisi'ne katıldı. 1919'da atıldığı Berlin cezaevinden kurtulduktan sonra Komintern'in ilk yöneticileri arasında yer aldı. 1928'e kadar sol muhalefet üyesi; Buharin'in tasfiyesinden sonra Stalin'in politikasının savunucusu oldu. 2. Moskova Duruşmaları'nda iddia makamıyla birlikte hareket etti, ölüm cezasına mahkûm edilmedi ancak diğer tutuklular tarafından öldürüldüğü açıklandı. [PB/HIC, s. 1069] [Ayrıca bkz. H-M/BEM, s. 321-343 ve L-D/BDC, s. 378-380] 56, 91, 94, 100, 102, 103, 114, 127, 225, 313, 328, 341, 343, 347, 394

RAKOSI Matyaş. Takma adları: PINGUİNO, DJAKOMO, ANTONIO (İtalya'da), JACQUES, RAOUL (Fransa), VILHELM Bräun, GROSZ Peter, MARBOCZI (Macaristan) (1892-1971). 1910'da sosyal demokrat partiye üye oldu, 1911-1912'de Galile çevresinin sekreteri. Hamburg ve Londra'da çalıştı. 1. Dünya Savaşı'nda subaylık yaparken Ruslara esir düştü. Tutulduğu kamptan kaçarak 1918'de RKP içindeki Macar grubuna katıldı; 1918 ilkbaharında Macaristan'a ajitatör olarak gönderildi. 1919 Macaristan Sovyet Cumhuriyeti sırasında Ticaret

Halk Komiseri oldu. Komintern II. Kongresi'ne katıldı ve KEYK Sekreteri olarak Fransa, İtalya ve Almanya'da görev yaptı. Gizlice girdiği Macaristan'da 1925'te tutuklanarak mahkûm edildi. 1940'ta Sovyetler Birliği'ne takas yoluyla döndü ve Komintern'de çalıştı. Savaştan sonra Macaristan KP, ardından Macaristan İşçi Partisi Genel Sekreteri (1945-1956) oldu; 1952-53'te Macaristan Halk Cumhuriyeti Bakanlar kurulu Başkanlığını üstlendi. 1956'dan sonra Orta Asya'da sürgünde yaşadı. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article76001 ve PB/HIC, s. 1070] [Ayrıca bkz. L-D/BDC, s. 382-383] 91, 179

RAKOVSKİ Kristian Gregoriyeviç (1873-1941). Bulgaristan doğumlu, Rumen devrimci. Sosyalist faaliyetleri nedeniyle liseden atıldıysa da Cenevre, Berlin, Zürih ve Montpellier'de sürdürdüğü tıp eğitimini 1896'da tamamladı. Avrupa'da yolculuğu sırasında Plehanov, Wilhelm Liebknecht ve bir dizi sosyalist önder ile tanıştı. II. Enternasyonal'in 1893'te Zürih Kongresi'ne Bulgaristan temsilcisi olarak katıldı. Tıp öğreniminden sonra Bulgaristan'a döndüyse de bir süre sonra St. Petersburg, ardından 1903-1904'te Paris'e gitti. 1905'te Romanya'ya yerleşti ve sosyalist hareketin önderliğini üstlendi. 1. Dünya Savaşı sırasında enternasyonalist bir tutum benimsedi ve 1915'te Zimmerwald Konferansı'na katıldı. Romanya'nın savaşa girmesinin ardından tutuklandıysa da Mayıs 1917'de Rus birliklerince serbest bırakıldı. Odesa'ya, ardından Petrograd'a geçti, devrimci faaliyetlere katıldı. Aralık 1917'de Bolşevik Parti üyesi oldu. Mart 1918'de Ukrayna hükümeti başbakanı tayin edildi; Ukrayna KP PB üyesi oldu. 1919'da RKP(B) MK üyesi seçildi. Balkan Devrimci Sosyal Demokrat Federasyonu Yürütme Kurulu adına Komintern kuruluş kongresi çağrısını imzaladı. Komintern'in ilk 3 kongresine katıldı ve kısa süreli bir kesinti dışında Temmuz 1923'e kadar Ukrayna Başbakanlığı görevini sürdürdü. Bu tarihte Büyük Britanya, 1925'te Fransa büyükelçiliğine atandı. Stalin'in politikalarını eleştirdiği için 1925'te MK'dan, 1927'de partiden çıkartıldı ve Astragan'a sürüldü. Siyaseten en son teslim olan muhalefet lideri oldu (1934). 1935'te partiye üyeliğine izin verildiyse de kısa süre sonra yeniden ihraç edildi ve 1938'deki 3. Büyük Davada yargılandı; uzun süreli hapse mahkûm edildi, cezaevinde öldü. [PB/HIC, s. 1070 ve L-D/BDC, s. 383-384] [Ayrıca bkz. H-M/BEM, s. 343-361] 38, 85, 328, 343, 344, 394

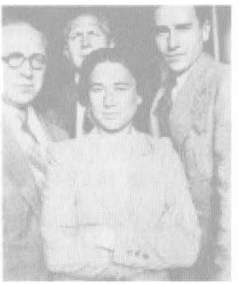
RAMETTE Arthur, Jean-Baptiste (1897-1988). Tesviyeci, makinist, demirci; komünist militan, Fransız KP'nin Nord Federasyonu sekreteri (1925-1939), MK (1930-1967) ve PB (1932-190) üyesi; Nord vilayeti milletvekili (1932-1939, 1945-1951, 1956-1958, 1962-1973) ve senatörü (1952-1956); Millet Meclisi'nde komünist grup sekreteri; *Liberté* müdürü. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article128042] [Ayrıca bkz. PB/HIC, s. 1070] 181, 185, 189, 198

RASKOLNİKOV Fedor Fedoroviç (1892-1939), Petersburg teknik üniversitesinde öğrenim gördü; 1910'da partiyle girdi. Gazetecilik yaptı; donanmaya katıldı ve Kronşdat gemisi parti komitesi sekreterliğini üstlendi. 1917'deki savaş donanmasının genel komiseri olarak Hazar Denizi seferinde yer aldı. Bir dönem muhalefet içinde yer aldı; ardından Komintern merkez aygıtında görev aldı. Komintern V. Kongresi'nde KEYK yedek, Örgüt Bürosu asil üyeliğine seçildi. Komintern Sekreterliğinin Doğu Şubesini yönetti ve *L'Internationale Communiste* dergisinin üç redaktöründen biri oldu. Mart 1926'da KEYK Sekreterlik üyesi seçildi; Çin konusunda uzman olarak KEYK genişletilmiş toplantılarına rapor sundu. 1930'da diplomasiye

geçti ve Estonya, Danimarka ve Bulgaristan büyükelçiliği yaptı. 1938'de Stalin'in kendisini Moskova'ya geri çağırması üzerine Fransa'ya geçti; Stalin'in kendisini "halk düşmanı" ilan edilmesine Fransa'dan bir açık mektupla cevap verdi. Kısa süre sonra Nice'te öldü. [PB/HIC, s. 1071 ve L-D/BDC, s. 386-387] 56

RAVINES Eudocio (1897-1979). Perulu, Lima'ya çalışmaya gitti ve sosyalist harekete katıldı. Komünizm mücadelesi için Avrupa'ya gitti ve Brüksel'de toplanan Anti-Emperyalist Liga kongresine katıldı (1927). Bir süre Paris'te Komintern'in cephe örgütlerinden biri olan Uluslararası Eğitim Federasyonu'nda çalıştıktan sonra 1930'da Moskova'ya giderek Komintern merkez aygıtında görev aldı. 1930-1934 arasında Lima'da Komintern'in Latin Amerika Bürosu'nda görev yaptı. 1936'da Komintern'in İspanya delegasyonuna üye olarak atandı. 1939'da Latin Amerika'ya döndü ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra komünizmle bağlarını kopardı. Soğuk Savaş dönemi anti-komünist yazarları arasında önde gelen bir yer tuttu. [PB/HIC, s. 1071 ve L-D/BDC, s. 388] 314

REED John, (1887-1920). ABD'li zengin bir ailenin çocuğu, Harvard Üniversitesi'nde öğrenim gördü ve gazeteci oldu. Meksika Devrimi ile ilgili röportajlar yaptıktan sonra savaş muhabiri olarak Avrupa'ya gitti. Rusya'da 6 ay kaldı, komünizmi benimsedi ve *Dünyayı Sarsan 10 Gün* kitabını kaleme aldı. ABD'ye döndü ve Amerika Sosyalist Partisi'ne ve sol kanadına katıldı. Parti bölününce Amerika Komünist Emek Partisi'nin başına geçti. Ekim 1919'da KEYK'e atandı; II. Kongre'de önemli rol oynadı. Bakû Doğu Halkları Kurultayı'na katılımının ardından öldü. [PB/HIC, s. 1071-1072] [Ayrıca bkz. L-D/BDC, s. 389] 225

Ortadaki kadın Buntea Crupnic, soldan sağa: Xavier RELECOM (tutuklandı, toplama kampına sürgün edildi), Joseph LEEMANS (tutuklandı, toplama kampına sürgün edildi), Pierre BOSSON (tutuklandı, sürgünde öldü).

RELECOM Xavier (1900-1977). Muhasebeci, Belçika İşçi Partisi üyesi (1919-1928), MK ve PB üyesi; Uluslararası Kızıl Yardım genel sekreteri. 1936-1943 arası Belçika KP Ulusal Sekreteri, KEYK üyesi. 1943'te Ravensbrück'e sürgün edildi; 1948-1954 arası yeniden MK üyesi. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article76006 ve PB/HIC, s. 1072][Ayrıca bkz. L-D/BDC, s. 393-394] 171

RENOULT Daniel, Étienne (1880-1958). Düzeltmen ve gazeteci; Fransız Sosyalist Partisi üyesi, KP kurucusu, 1920-1922 Yönetim Kurulu üyesi. Yaşamının sonuna kadar aktif bir partili oldu, 1945-1958 arası Montreuil-sous-Bois belediye başkanlığını yürüttü. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article89795 ve PB/HIC, s. 1073] 102

RİAZANOV David (1870-1938). 1890'larda Rusya'daki sosyalist hareket militanı, sendika örgütçüsü ve Marksizm uzmanı. Birçok kez Çar polisi tarafından tutuklandıktan sonra Batı Avrupa'ya gitti. I. Dünya Savaşı sırasında Paris'teydi, her ikisi de barışsever ve enternasyonalist doğrultudaki *Golos* (Ses) ve *Naçe Slovo* (Sözümüz) sosyalist Rus gazeteleriyle işbirliği yaptı. Şubat 1917 Devrimi'nden sonra Rusya'ya döndü ve Temmuz 1917'de Bolşevik Partisi'ne katıldı. Ekim Devrimi sı-

rasında sendikal harekette önemli rol oynadı. Diğer sosyalist partilerle koalisyon (1917), Brest-Litovsk Barış Anlaşması (1918) ve sendikalar sorununda (1920-1921) Lenin'in görüşlerine karşı çıktı. 1920'de Bolşevik Partisi delegesi olarak Komintern II. Kongresi'ne katıldı. 1921'de Marx-Engels Enstitüsü müdürü tayin edildi. 1924'te Komintern V. Kongresi'ne Marx-Engels *Toplu Eserleri*'nin yayınlanmasıyla ilgili bir rapor sundu. 1928'den sonra Enstitü'deki görevine son verildi ve 1931'de "Menşevik karşı-devrimci faaliyete yardımcı olma" suçlamasıyla RKP(B)'den ihraç edildi, tutuklanarak sürgüne gönderildi. [L-D/BDC, s. 398] 229

RIBBENTROP Joachim von (1893-1943). Nazi partisi üyesi, Hitler'in Dışişleri Bakanı. Nuremberg Mahkemeleri kararıyla idam edildi. [PB/HIC, s. 1073] 165, 193, 204

RIGAL Albert (1900-1984). İşçi, Nice'te komünist bölge sekreteri, sonra Paris 4. ilçe sekreteri ve milletvekili (1936-1940); Paris 5. ilçe belediye danışmanı (1945-1947); Loiret milletvekili (1945-1951), direniş hareketi önderlerinden. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article89490] 174

ROCHET Waldeck, Émile (1905-1983). Manavlık yaptı; 18 yaşında Komünist Gençlik üyesi; Fransız KP Lyon bölge sekreteri. MK üyesi (1936-1983), 1959'dan itibaren MK Sekreteri, 1961'de Genel Sekreter Yardımcısı, 1964'ten sonra M. Thorez yerine MK Genel Sekreteri; 1969'da geçirdiği ağır rahatsızlık nedeniyle her türlü siyasal faaliyetine son verdi. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article76016 ve PB/HIC, s. 1074] [Ayrıca bkz. L-D/BDC, s. 400-401] 141

ROLLAND Romain (1866-1944). Yazar, barışsever, 1. Dünya Savaşı sırasında İsviçre'ye sığındı. 1917 Ekim Devrimi'ne mesafeli tutum aldıysa da Stalin dönemi Sovyetler Rusyası'yla yakınlaştı. [PB/HIC, s. 1075] 131, 314

ROOSEVELT Franklin Delano (1882-1945). Avukat, Demokrat Parti yöneticisi, 1933-1945 ABD Başkanı, II. Dünya Savaşı'nda Churchill ve Stalin ile Müttefikler'in oluşumunda önemli rol oynadı. [PB/HIC, s. 1075] 264

Édouard Reiland ve Alfred Rosmer.

ROSMER Alfred. Gerçek adı GRIOT André Alfred (1877-1964). Belediyede memur, düzeltmen, gazeteci, *La Vie Ouvrière* dergisi yazarı; Uluslararası İlişkilerin Yeniden Kurulması Komitesi ve Fransa'da kurulan III. Enternasyonal Komitesi grubu üyesi; 1920'de 17 ay Moskova'da kaldı ve KE "Küçük Büro" üyesi; KE II. ve III. Kongrelerine, Bakû Kurultayı'na ve Profintern'in [Kızıl Sendikalar Enternasyonali] kuruluşuna katıldı; 1924'te Fransız KP Yönetim Kurulu ve PB üyesi; Bolşevikleştirme politikası döneminde Monatte ile birlikte Fransız KP'den ihraç edildi; izleyen yıllarda *La Révolution prolétarienne* ve değişik Troçkist dergilerde çalıştı. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article76019 ve PB/HIC, s. 1075] [Ayrıca bkz. L-D/BDC, s. 402-403] 312, 405, 407, 411

ROY Manabendra Nath (1887-1954). Matematik öğrenimi gördü. Milliyetçi harekete katıldı, yardım bulmak üzere 1915'te Almanya'ya, 1916'da ABD'ye ve 1917'de Meksika'ya gitti; burada Borodine ile karşılaştı ve Meksika KP'nin kuruluşuna katıldı. SSCB'ye gitti ve 1920'de Komintern II. Kongresi'ne katıldı, "ulusal sorun üzerine ek tezler"i kaleme aldı; Taşkent'te Uzakdoğu Bürosunda çalıştı ve Çin'de görev

yaptı. Sağ sapma gerekçesiyle partiden ihraç edildi. Hindistan'a döndü ve 8 yıl hapis yattı. 1936'da özgürlüğüne kavuştuktan sonra Kongre Partisi'ne katıldı. [PB/HIC, s. 1077] Ayrıca bkz. L-D/BDC, s. 405-406] 57, 289, 292

SEMARD Pierre, Victor (1887-1942). Demiryolcu, önceleri anarko-sendikalistti, 1916'da Sosyalist Parti'ye, 1922'de Fransız KP'ye üye oldu. Demiryolcular Federasyonu Genel Sekreteri; Fransız KP Genel Sekreteri (1924-1928), KEYK Başkan yardımcısı ve Prezidyum üyesi (1924-1928). Ekim 1939'da tutuklandı ve 7 Mart 1942'de rehin olarak Evreux cezaevinde Nazilerce kurşuna dizildi. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article8625 ve PB/HIC, s. 1083] [Ayrıca bkz. L-D/BDC, s. 421-422] 44, 118, 120, 312, 313, 334, 335, 378

Victor Serge.

SERGE Victor. KİBALÇİÇ Victor'un takma adı, Lvoviç, Napoléon. Diğer takma adları: ALBERT R., BERLOWSKI Aleksei, GARINE Georges, GOTTLIEB, KLEIN Victor, Le MASQUE, PODEREVSKI, RALPH, SIEGFRIED, V. STERN (1890-1947). Anarşist, komünist, muhalif ve bağımsız sosyalist; gazeteci, çevirmen, denemeci, şair; 1919'da KE yayınları sorumlusu, KE Orta Avrupa propaganda şefi, 1925'e kadar KE sekreteri. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article50075] [Ayrıca bkz. PB/HIC, s. 1083 ve L-D/BDC, s. 422-423] 26, 28, 43, 46, 53, 79, 100, 118, 125, 130, 144, 169, 203, 215, 218, 232, 264, 299, 300, 349, 358, 359, 360, 363, 364, 406

SERRATI Giacinto Menotti (1874-1926). İtalyan Sosyalist Partisi'nin "maksimalist" kanadının lideri, I. Dünya Savaşı sırasında enternasyonalist çizgiyi savundu, Komintern'in 21 Koşul'una karşı çıktı, bu nedenle İtalyan KP'ye ancak 1924'te kabul edildi ve MK üyeliği yaptı. [PB/HIC, s. 1083] [Ayrıca bkz. L-D/BDC, s. 423-424] 91, 94

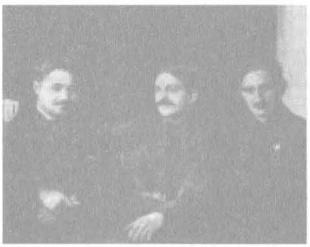
SILONE Ignazio (1900-1978). İtalya'nın Abruzzi köyünde doğdu. Köyünde 17 yaşında çiftliklerde çalışan işçilerin sekreteri oldu ve ardından savaşa karşı gösteriler düzenlemeye girişti. 1918'de İtalyan Sosyalist Partisi'ne katıldı ve bir yıl sonra Sosyalist Gençlik Federasyonu ulusal lideri haline geldi. Kasım 1919'da Berlin'de toplanan Komünist Gençlik Enternasyonali'nde YK yedek üyesi seçildi. Ocak 1921'de İtalyan KP kuruluş kongresine katıldı. Komintern III., KGE II. Kongrelerinde İtalyan KP delegasyonundaydı. İtalya'ya döndükten sonra Roma'da *L'Avanguardia* haftalık komünist dergisinin ve Trieste'de *Il lavoratore* günlük gazetesi yönetimlerinde bulundu. İtalya'da faşistlerin iktidara gelmesinin ardından Fransa ve İspanya'da Komintern görevlisi olarak bulundu. Faşist yasalar İtalyan KP'yi merkezini yurtdışına taşımaya zorlayınca 1926'de ülkedeki "iç merkez"de görev aldı, ancak bir süre sonra o da ülkeden ayrılmak zorunda kaldı.İtalyan KP yöneticisi olarak Fransa, Almanya, Belçika ve İsviçre'de yaşadı. 1930'da partiden ayrıldı ve İsviçre'ye yerleşti, yazar olarak ünlendi. [PB/HIC, s. 1084 ve L-D/BDC, s. 429-430] 315

SMERAL Bohumir (1880-1941), avukat; Çekoslavakya KP kurucularından ve 1925'e kadar başlıca yöneticisi; KEYK ve Prezidyum üyesi (1922-1931); KE adına çok değişik görevler yürüttü. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article76048] [Ayrıca bkz. PB/HIC, s. 1085] [Ayrıca bkz. L-D/BDC, s. 433-434] 344

SMİRNOV, Aleksandr Petroviç. Takma adları: Foma, Tsvetkov (1877-1938). Köylü ailesinde doğdu, genç bir işçi militanı olarak 1896'da RSDİP'e katıldı. Birçok kez tutuklanarak sürgün edildi, 1923'te Tarım Komiseri, 1923-1928 arası Krestintern genel sekreteri, IIII. Kongre'den 1934'te tutuklanıncaya kadar MK üyesi. Hapiste infaz edildi. [PB/HIC, s. 1085-1086] 64, 65, 394

SNEEVLIET Hendrikus (1883-1942). Hollandalı demiryolcu, militan bir sendikacı olarak 1902'de SPD'ye katıldı, Java'da görevlendirildi ve 1913'te Sarekat İslam milliyetçi örgütü içinde yer edinen ve Rus devrimine sempati duyan Sosyal Demokrat Birliği kurdu. 1920'de arkadaşları Endonezya KP'yi kurdu. KEYK üyesi olarak ve Maring adıyla Çin'de Komintern uzmanı oldu; yaklaşık 3 yıl Çin'de yaşadı, Vladivostok bürosunun başına geçti ve komünistlerin Guomintang içinde yer alması gerektiği fikrini geliştirdi. Hollanda'ya geri döndükten sonra "bağımsız" sendika NAS'ı yönetti ve Trotski'nin görüşleriyle yakınlaştı. IV. Enternasyonal'in kuruluş çalışmalarıyla ilgilendiyse de 1938'de onunla da bağını kopardı. Nazi işgaline karşı gizli çalışmaya geçti, tutuklandı ve Haziran 1942'de kurşuna dizildi. [PB/HIC, s. 1086] [Ayrıca bkz. L-D/BDC, s. 436] 58

SOKOLNİKOV Grigori Yakovleviç (1886-1938). 1905'te Bolşevik Partisi üyesi; tutuklanıp sürgüne gönderildi. Sürgünden kaçarak Fransa'ya gitti ve üniversite eğitimi yaptı. Paris'te *Naçe Slovo* dergisi çevresinde yer aldı; 1919-1927 arası MK üyesi. Komintern'de Safarov ve Roy ile birlikte Orta Asya şubesi şefi olarak rol oynadı. Moskova'daki 2. Büyük duruşmalardan sonra infaz edildi. [PB/HIC, s. 1086] [Ayrıca bkz. H-M/BEM, s. 219-232 ve L-D/BDC, s. 437-438] 341, 394

Dimitri Manuilski, Boris Souvarine, Alfred Rosmer.

SOUVARINE Boris [gerçek adı LIFSCHITZ Boris), (1895-1984). Mücevher desinatörlüğü, gazetecilik yaptı; Uluslararası Sosyalizmi Savunma Komitesi, Uluslararası İlişkilerin Yeniden Kurulması Komitesi üyesi ve III. Enternasyonal Komitesi sekreteri. *Bulletin communiste* dergisinin kurucusu; Sosyalist Parti'nin sol kanadında yer aldı, sonra Fransız KP'ye girdi. KEYK'te Fransız KP temsilcisi, KEYK Prezidyum ve Küçük Büro üyesi oldu; Fransız KP Sekreterliği yaptı, 1924'te Trotski yandaşı olarak Komintern ve Fransız KP'den ihraç edildi. Marx ve Lenin Komünist Çevresi (1926-1930) kurucularından biri oldu, ardından Demokratik Komünist Çevre (1931-1934) ve Doğu Bağımsız komünist Federasyonu önderleri arasında ye aldı. 1941-1947 arasında ABD'de yaşadı. *Contrat social* dergisini kurarak yönetti (1957-1968). [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article131590] [Ayrıca bkz. PB/HIC, s. 1087 ve L-D/BDC, s. 439-440] 44, 45, 53, 101, 219, 225, 311-313, 329, 334, 335, 361, 407

SPRINGHALL David Frank (1901-1953). Denizci, devrimci, Sylvia Pankhurst ile ilişkideydi; 1923'ta Komünist Gençlik yönetici, 1932-1943 arası MK üyesi; Büyük Britanya KP örgüt sekreterliği yaptı; İspanya İç Savaşı'nda yaralandı; 1943'te

SSCB lehine casusluk yapmaktan mahkûm edildi. Özgürlüğüne kavuştuktan sonra 1948'den itibaren önce Çin'de, ardından SSCB'de yaşadı. [PB/HIC 1087-1088] 172, 197, 232, 312

STALİN Josef [Gerçek adı: ÇUGAŞVİLİ Josef Vissarionoviç]. Takma adları : KOBA, Tigikov, İvanoviç, Çopur, Gilaşvili (1879-1953). Gürcü asıllıdır, komünist harekette gazetecilik ve propagandistlik yaptı; 1922'den itibaren RKP(b) MK, ardından SBKP MK Genel Sekreteri; 1920-1921'de KEYK adayı; 1924'ten itibaren KEYK üyesi, 1926-1930 Komintern'de SBKP delegasyonu üyesi; 1929'dan itibaren hem Komintern'in, hem Sovyet devletinin belli başlı yönelimlerinin ana belirleyicisi. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article49891] [Ayrıca bkz. H-M/BEM, s. 60-70, PB/HIC, s. 1088 ve L-D/BDC, s. 441-443] 14, 20-22, 29, 38, 44, 51, 58, 59, 65, 69-80, 82, 83, 109-111, 116, 118-120, 128-130, 132, 134, 137, 139, 142, 145, 150-153, 157, 159, 162-170, 173, 176, 179, 181, 183, 185, 189, 193-195, 204-208, 211, 212, 216, 228-231, 243, 246, 247, 249, 252, 253, 260, 263, 281, 283-287, 296, 321, 327, 330, 336-342, 345, 346, 350, 354, 360, 362, 365, 371, 380, 394, 408, 412

Oturanlar (soldan sağa): Orconikidze. Stalin, Molotov, Kirov. Ayaktakiler (soldan sağa): Enukidze, Voroşilov, Kaganoviç, Kuybişev. Arada bir kişinin fotoğraftan silindiği anlaşılıyor.

STEPANOV İvan Petroviç. Takma adları : IREN, MAGNO Carlo, MAGNUS, ROSTOV, MICHELE, SERGEY, VANINI Lorenzo (Paris), LEBEDEV (Berlin), MORENO (İspanya), CHAVAROCHE (kalem adı) (1890-1959). Profesör, hekim, KP militanı, D. Manuilski ve A. Marty (1935-36) sekreterlikleri, aynı zamanda KEYK Sekreterlik üyesi (1939-1943) üyesi. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article49943] 42, 198, 218, 331

SUN Yatsen (1866-1925), Çin milliyetçiliğinin babası, Guomintang'ın kurucusu ve yöneticisi, 1921-1922'de Güney Cumhuriyeti Başkanı, SSCB'nin müttefiki, Komintern ile işbirliği yaptı. [PB/HIC, s. 1090] 58, 314

Şen Dungsiyu (1879-1942). Bir mandarin ailesinde doğmuş aydın, herkes için modern Çincenin yaratıcısı, aydın hareketinin ve öğrenci eylemlerinin esinlendiricisi. Dostu Li Taçao ile birlikte Çin KP kurucusu ve 1928'e kadar genel sekreteri. Partiden ayrıldıktan sonra Trotski ile birlikte hareket etti ve 1932'de tutuklandı. Özgürlüğüne kavuştuktan sonra siyasal faaliyetini sürdürmedi. [PB/HIC, s. 980] 58

TASCA Angelo (1892-1960). Bir demiryolcunun oğlu olarak Torino'da İtalyan Sosyalist Gençlik kurucularından biri. 1916-1919 arasında askerdeydi, ardından Komintern'i destekleyen ilk haftalık İtalyanca dergi *L'Ordine nuovo* yazı kadrosunda yer aldı, 1921'de Livorno'da İtalyan KP kuruluş kongresine katıldı. 1922'de Komintern II. Kongresi'nde İtalyan delegasyonu içinde yer aldı. 1928'deki VI. Kongre'de KEYK, Prezidyum ve Sekreterlik üyesi seçildi. Kısa süre sonra Stalin'in siyasetine karşı çıktı, 1929'da Moskova'dan ayrıldı, 1930'da partiden ihraç edildi. Paris'e yerleşti, Fransız yurttaşı oldu ve Fransız Sosyalist Partisi'nin yayın organlarında çalıştı. [PB/HIC, s. 1093 ve L-D/BDC, s. 460-461] 121, 315

TEODOROVİÇ İvan ((1876-1938). Polonya doğumluysa da eğitimini Rusya'da yaptı, 1895'ten itibaren devrimci faaliyet içinde yer aldı, 1898'de RSDİP'e üye oldu ve 1903'te Bolşevik çizgiyi benimsedi, 1907 Londra Konferansı'nda MK üyesi seçildi, izleyen 10 yıl boyunca birçok kez tutuklanarak sürgün edildi. 1917 Ekim Devrimi'nden sonra Gıda Tedarik Halk Komiseri oldu ancak 4 arkadaşıyla birlikte sosyalist bir koalisyon hükümeti kurulmadığı için istifa etti. İç Savaş boyunca Kolçak kuvvetlerine karşı savaştı. 1920'li yıllar boyunca tarım alanında ve Krestintern'de çalıştı, bu örgütün 1928'de genel sekreteri oldu. 1930'da "sağ sapma" suçlamasıyla Kerstintern'deki görevlerinden alındı. [PB/HIC, s. 1093] [Ayrıca bkz. L-D/BDC, s. 462-463] 65

TERRACINI Umberto (1895-1983) hukuk öğrenimi gördü, savaşa karşı çıkan sosyalistler arasında yer aldı. *L'Ordine nuovo* çevresine katıldı ve İtalyan KP yöneticilerinden biri oldu. Tek Cephe taktiğini eleştirmesine rağmen KEYK Prezidyum üyeliğine seçildi. 1926'da İtalya'da *Unita* gazetesini Milano'da yayınlarken tutuklandı ve 22 yıl 9 ay hapse mahkûm edildi, ancak serbest bırakıldı ve 1937'de ülke içinde sürgün edildi. 1939'daki konumları nedeniyle Parti'den ihraç edildi; İtalya'nın kurtuluşundan sonra tekrar Parti'ye katıldı ve senatör seçildi. [PB/HIC, s. 1094] [Ayrıca bkz. L-D/BDC, s. 463-4646] 95

THALHEIMER August (1884-1948). Berlin, Strasbourg ve Oxford'da felsefe doktorası yaptı, SPD yayın organlarında çalıştı, Radek ile bağlantı kurdu. 1. Dünya Savaşı'nda yaralandı ve terhis edildi. Liebknecht ve Luxemburg ile Spartakistlerin önderleri arasında yer aldı. Kuruluşundan itibaren KPD yönetiminde yer aldı; 1921'de "aşırı sol" konumları savunduktan sonra "sağ" konumlara geçti; 1923'te Brandler'in danışmanı oldu, 1923 Ekim ayaklanmasının başarısızlığından sonra Moskova'ya gitti, Komintern merkez aygıtında ve Marx-Engels Enstitüsünde çalıştı (1924-1928). Mayıs 1928'de Almanya'ya geri dönmesinin ardından Komintern'in Almanya KP'nin sağ kanadına karşı yayınladığı açık mektuptan sonra partiden ihraç edildi. Brandler ile birlikte KPDO'yu [Almanya KP Muhalif] kurdu ve Hitler'in iktidara gelmesine kadar faaliyet gösterdi. 1933'te Paris'e, 1940'te Küba'ya göç etti ve orada öldü. [PB/HIC 1094 ve L-D/BDC, s. 464-465] 102

THÄLMANN Ernst, takma adı Teddy (1886-1944). Hambourg'lu liman işçisi, 1904'te SPD, 1917'de USPD üyesi oldu. Aralık 1920'de yapılan USPD ile KPD'nin birleşme kongresine katıldı ve genişletilmiş Merkez Komitesi'ne seçildi. Komintern III. Kongresi'ne katılmanın ardından Mayıs 1923'te KPD MK üyesi oldu. 1923 Ekimi'nde yenilgiye uğrayan Hamburg ayaklanmasında yer aldı. Profintern III. ve Komintern IV. Kongresi'ne katıldı ve KEYK yedek üyeliğine seçildi. Ekim 1925'te

KPD başkanlığına geldi. Mayıs 1924'te Reichtag'a milletvekili seçildi. 1925'te KEYK Prezidyum üyesi oldu, 1928'deki Komintern VI. Kongresi'nde KEYK ve Prezidyum üyeliğine yeniden seçildi. Nisan 1931'de KEYK Prezidyumu'na yeniden seçilirken Komintern Siyasi Sekreterliği üyeliğine de getirildi. 1934'te Naziler tarafından tutuklandı ve Ağustos 1944'te Buchenwald'de kurşuna dizildi. [PB/HIC, s. 1094 ve L-D, BDC, s. 465-467] 118, 120, 179, 204

THOREZ Maurice (1900-1964). 1912'de Dourges madenlerinde çalışmaya başladı; savaş sırasında işten çıkartıldı; askere alınıncaya kadar madencilik yaptıysa da 1922'da işe geri alınmadı. Değişik işlerde, bu arada inşaat işlerinde çalıştı. 1924'te Fransız KP yönetim merkezi yedek üyesi oldu; Temmuz 1925'te PB üyesi, Şubat 1926'da örgütlenme sekreteri oldu; 1927 yazından tutuklandığı 1929 Haziranına kadar partinin ana yöneticisiydi. Nisan 1930'da özgürlüğüne kavuştu, önce Henri Barbé ile Mayıs 1931'den itibaren tek başına parti yönetimini yürüttü; Temmuz 1930'dan itibaren fiilen genel sekreter oldu, Ocak 1936'da resmen bu göreve seçildi. 4 Ekim 1939'da Fransız KP'nin ve KE'nin talebi üzerine alayından ayrılarak, Belçika'ya, ardından SSCB'ye geçti ve 8 Kasım 1939'da Moskova'ya vardı. Askerden kaçtığı için mahkûm edildi, 6 Kasım 1944'te affedildi ve 26 Kasım 1944'te Fransa'ya döndü. General de Gaulle'ün hükümetinde devlet bakanı (22 Kasım 1945-Ocak 1946), Gouin ve Bidault (Ocak 1946-Kasım 1946), ardından Ramadier (Ocak 1947-Mayıs 1947) hükümetlerinde başkan yardımcısı oldu. 1950'den sonra 3 yıl sağlık nedenleriyle SSCB'de kaldı, Fransa'ya dönüşünde parti yöneticiliğini fiilen Mayıs 1964 yılına kadar sürdürdü; Waldeck Rochet'nin genel sekreter olmasının ardından KP Başkanı olarak yaşamını tamamladı. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article24000] [Ayrıca bkz. PB/HIC, s. 1094 ve L-D, BDC, s. 468-470] 14, 53, 80, 82, 125, 131-133, 139, 141-144, 146, 155-160, 172, 174, 179, 183, 185, 187, 189-191, 198, 200, 201, 203, 209, 230, 279, 295, 298

Tito, bkz. BROZ-TİTO

TOGLIATTI Palmiro. Takma adları: CORRENTO Mario, Ercoli (1893-1964). Hukuk öğrenimi gördü ve 1914'te İtalyan KP'ye katıldı. 1. Dünya Savaşı'na katıldı. 1918'de *Avanti*, 1919'da *L'Ordine nuovo* dergilerinde yazdı, 1921'de Livorno'da yapılan İtalyan KP kuruluş kongresinde yer aldı ve 1924'ten itibaren KP yöneticiliği yaptı. 4 aylık hapis cezasını bitirdikten sonra SSCB'ye göç etti. 1924'ten itibaren KEYK ve Prezidyum üyesi. İtalyan KP içinde Bordiga çizgisine karşı çıktı; bir dönem Buharin ile birlikte hareket ettikten sonra 1920'li yılların sonlarından itibaren Stalin çizgisini benimsedi. 1935'te Komintern Orta Avrupa sorumlusu oldu ve İspanya İç Savaşı'nda Komintern temsilcisi olarak önemli rol oynadı. Bir dönem Fransız KP takviyecisi olarak Paris'te de görev yaptı. 1944'te İtalya'ya geri döndü ve kısa süre sonra Mareşal Badoglio kraliyet hükümetinde bakanlık yaptı. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article75000 ve PB/HIC, s. 1095] [Ayrıca bkz. L-D/BDC, s. 470-472] (DBK) 20, 46, 48, 68, 116, 118, 119, 134-136, 139, 146, 169, 173, 178, 183, 184, 196, 210, 267-271, 277, 279, 282, 284, 326, 328-330, 338, 339, 356, 369, 372, 385

Maurice Tréand 1939.

TRÉAND Maurice, "LE GROS " veya LEGROS denir (1900-1949). Kahvelerde garsonluk yaptıktan sonra lokanta işletmecisi oldu; 1930'da Uluslararası Lenin Okulu öğrencisi. Fransız KP kadrolar şubesi sorumlusu, insanların gidiş-gelişinin güvenliğini sağlayarak İspanya İç Savaşı'nda önemli rol oynadı. 1937'de MK üyesi, Haziran 1940'ta *l'Humanité*'nin yeniden yayınlanması görüşmelerini Nazi Almanya Büyükelçisi ile görüştü, Kasım 1940'ta tüm sorumluluklardan alındı, 1945'te MK'ya yeniden seçilmedi. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article49975 ve PB/HIC, s. 1096] 48, 159, 173, 174, 189-192, 197, 199, 201-03, 316, 410

TREINT Albert, Édouard (1889-1971). İlkokul öğretmenliği, ardından düzeltmenlik, yeniden ilkokul öğretmenliği yaptı; Sosyalist Parti, III. Enternasyonal grubu ve ardından Fransız KP üyesi; Komintern IV. Kongresinde Frossard ile birlikte Fransız KP eş genel sekreterliğine seçildi; Ocak 1923'te Frossard'ın çekilmesinden sonra yerine geçen Louis Sellier'yle birlikte bu görevi yürüttü. Ocak 1924'teki Lyon Kongresi'nde Sellier tek genel sekreter seçildi; Treint kongreden birkaç ay sonra, Souvarine'in partiden ihraç edilmesinden sonra yeniden PB'ye girdi. 1924'te Komintern V. Kongresi'nde Fransız delegasyonu başkanı olarak yer aldı ve KEYK asil, Prezidyum yedek ve Sekreterlik üyesi oldu. Nisan 1925'te Komintern Örgütlenme Bürosu üyeliğine getirildi. Aralık 1926'da Zinovyev'in Komintern başkanlığından uzaklaştırılmasının ardından Fransa'ya döndü ve Trotski-Zinovyev muhalefetine katıldığını ilan etti. Ağustos 1927'de Fransız KP MK'dan, Ocak 1928'de üyelikten ihraç edildi. 1931-1932'de birlikte hareket ettiği Troçkist gruptan 1932'de ayrıldı ve Sosyalist Parti'nin sol kanadına katıldı. 1936'da öğretmenliğe geri döndü. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article133067, PB/HIC, s. 1096 ve L-D/BDC, s. 476-477] 45, 53, 313, 317, 333-335

TRILISSER Mihail Abramoviç, Moskvin olarak anılır (1883-1941). 1901'de RSDİP üyesi, ÇEKA'nın ilk görevlileri arasında yer aldı, OGPU'da üst düzey görevler aldı, 1925-1930 arasında dış ülkeler dairesi sorumluluğunu yürüttü. 1935'te KEYK ve Prezidyumuna seçildi. 1937'de RKP(B)'deki temizlik hareketini yönetenlerden biriydi; Kasım 1938'de tutuklandı ve Şubat 1940'ta ölüme mahkûm edildi. [PB/HIC, s. 1096-97][Ayrıca bkz. L-D/BDC, s. 479] 47, 72, 139, 331, 372, 385

Soldan sağa: Bela Kun, Alfred Rosmer, Lev Trotskiy, M.V. Frunze ve S.I. Gusev (1920)

TROTSKİ Lev; gerçek adı BRONSTEIN, Lev Davidoviç. Evlendikten sonra (1917'den sonra pasaportunda taşıdığı ad): SEDOV Lev Davidoviç. Takma adları: ALFA (1915-1939), (1905), CRUX (KRUKS) (1933-1940), GOUROV G., (1933-1935), LUND (1937), NIKOLAÏ (1928), TROTSKY L.N. (1917), TROTSKY N.I. (1904-1917), VIDAL (1934-1935), YANOVSKY (1905) (1879-1940). Gazeteci, Çarlık döneminde iki kez sürgüne gönderildi ve yurtdışına çıktı, 1905'te Saint-Petersburg Sovyeti başkanı. Temmuz

1917'de Bolşevik Partisi'ne üye oldu; 1917'de Petrograd Sovyeti ve devrimci askerî komite başkanı. Önce Dışişleri, ardından Savaş Bakanı, Kızıl Ordu kurucusu. Bolşevik Partisi PB ve KEYK üyesi; 1924-1927 arası görevlerinden uzaklaştırıldı; 1927'de partiden ihraç edilerek ülke içinde sürgün edildi. 1929'da SSCB'den sınırdışı edildi; Türkiye, Fransa, Norveç ve Meksika'da yaşadı. IV. Enternasyonal'in kuruluşu için mücadele etti. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article49890] [Ayrıca bkz, H-M/BEM, s. 76-87, PB/HIC, s. 1097 ve L-D/BDC, s. 480-482] 368, 394, 411

ULBRICHT Walter (1893-1973). Doğramacı, 1912'de SPD üyesi, savaş sırasında Spartakistlere katıldı; kuruluşundan itibaren KPD aygıtında yer aldı. 1924-1927 arası Komintern Örgüt Bürosunda çalıştı. Ekim 1933'te Almanya'dan ayrıldı, önce Batı'da, İspanya İç Savaşı sırasında Uluslararası Tugaylar Genel Kurmayı'nda önemli rol oynadıktan sonra, 1938'den itibaren Moskova'da yaşadı. Wilhelm Pieck'ten sonra Alman Demokratik Cumhuriyeti devlet başkanı oldu. [PB/HIC, s. 1097-1098] [Ayrıca bkz. L-D/BDC, s. 486-487] 176, 178

VARGA Jenö (1879-1964), Macar iktisat profesörü ve sosyal demokrat, 1918'de KP'ye katıldı, Bela Kun'un Dışişleri Bakanlığını yaptığı 1919 Macaristan Sovyet Cumhuriyeti Maliye Bakanı. Devrimin yenilgisinden sonra SSCB'ye gitti ve uzun yıllar iktisat uzmanı olarak Komintern ve Rus partisinde çalıştı. Bela Kun'un itibarının iade edildiğini o açıkladı. [PB/HIC, s. 1099] [Ayrıca bkz. L-D/BDC, s. 492-493] 117, 219, 237-245, 249-252, 262-264, 279, 328

Albert Vassart

VASSART Albert (1898-1958). Metalürji işçisi; sendikacı, 1921'de Fransız KP'ye katıldı, CGTU Metal İşçileri Federasyonu sekreteri, Fransız KP MK (1926), PB (1929) üyesi, 1932'de parti sekreteri, Nisan 1934-Nisan 1935 arası Komintern'de Fransız KP temsilcisi. 1939'da Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı'nı onaylamadı; 5 yıl hapis cezasına çarptırıldı. Eylül 1941'de serbest kaldı, Fransa'nın kurtuluşundan sonra aktif bir anti-komünist oldu. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article50868 ve PB/HIC, s. 1099] 180, 335, 412

VAZEILLES Marius [VAZEILLES Antonin, Annes, Francisque, Marius] (1881-1973). Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nda çalıştı; köylü çalışmasında sosyalist sempatizan ardından komünist yönetici, 1936'da milletvekili seçildi; 1923'te Uluslararası Köylü Konseyi Prezidyumu başkanı; Nazi işgali sırasında enterne edildi. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article133901] 64-66

VERGEAT Marcel [PB/HIC, s. 1100] 310

Stalin'in katafalkı başında

VOROŞİLOV Klement Efremoviç (1881-1969). Metal işçisi, 1903'ten itibaren Bolşevik, 1917'de Lugansk Sovyeti Başkanı; askerî kariyer yaptı; İç Savaş'ta "Çaritsin Grubu"na katılarak Stalin ile birlikte görev yaptı; ordu içinde Stalin'in en güvendiği komutanlardan biriydi; 2. Dünya Savaşı'ndaki başarısızlıkları üzerine görevden alındı. [PB/HIC, s. 1101] [Ayrıca bkz. H-M/BEM, s. 253-259] 283, 394, 408

WALETSKI/WALECKI Maximilian (1877-1938). Belçika'da yetişmiş bir matematikçi ve fizikçi, Polonya'ya döndükten sonra Polonya Sosyalist Partisi'nde çalıştı; Pilsudski ile çatışınca sürgün edildi, kaçtı, İsviçre'ye sığındıktan sonra Amsterdam Konferansı'na katıldı. Polonya'da önemli bir rol oynadığı 1905 Devrimi'nden sonra yeniden İsviçre'ye yerleşti; Zimmerwald Konferansı'na katıldı. 1918'de sınırdışı edildi; Polonya KP yöneticileri arasında yer aldı; Fransa, İtalya, ABD'de Komintern görevlerinde çalıştı. Komünist Gençlik ve KGE önderi; 1928-1935 arasında Komintern Balkan şubesinde müdür yardımcılığı yaptı. Haziran 1937'de tutuklandı, 1938'de infaz edildi. [PB/HIC 1102][Ayrıca bkz. L-D/BDC, s. 502-504] 331

WANG MING, Çen Şaoyu'nun takma adı (1904-1974). Köylü ailesinde doğdu, 1925'te Çin KP'ye katıldı. Moskova'ya Sun Yatsen Üniversitesi'ne gönderildi, orada Stalin'in Çin konusundaki danışmanı Pavel Mif ile ilişki kurdu. 1930'da gönderilen "28 Bolşevik" grubunun başıydı, 1931'de PB üyesi olarak Parti'nin kontrolünü eline geçirdiyse de Uzun Yürüyüş sırasında parti yönetiminden uzaklaştırıldı. SSCB'ye sığındı, Çin KP içindeki muhaliflerle mücadeleye devam etti. 1935'te KEYK ve Prezidyum üyeliğine seçildi ve Latin Amerika çalışmasının başına geçti ve Brezilya'daki Kasım ayaklanmasını yönetti. [PB/HIC, s. 1103] [Ayrıca bkz. L-D/BDC, s. 67-68] 59, 372, 385

WEYGAND Maxime (1867-1965). Belçika doğumlu, Paris'te Saint-Cyr askerî akademisinde okudu ve Fransız vatandaşlığına geçti, 1916'da general oldu. 1920'de Varşova önlerinde Polonya ordusunun savunmasını düzenledi; kısa süre Suriye Yüksek komiserliğini yürüttü. 1940'ta Fransız ordusunun kumandanı, yenilgi karşısında ateşkes istedi. Kuzey Afrika başkomutanı, Kasım 1941'de görevinden istifa etti. [PB/HIC, s. 1104] 187

WILLARD Marcel, Jean, Élie (1889-1956). Avukat, komünist avukatlar grubu sekreteri, Fransa'nın Nazi işgalinden kurtuluşundan sonra Adalet Bakanlığı Genel Sekreteri, Cumhuriyet Konseyi üyesi. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article73797 ve PB/HIC, s. 1104] 344

YAGODA Henrik Grigoreviç (1891-1938). 1907'den itibaren Bolşevik, 1919'da ÇEKA'da çalışmaya başladı. Stalin tarafından NKVD'nin başına getirildi. Bir dizi komplo ve cinayetle suçlandı. 3. Moskova Duruşmaları'nda mahkûm edilerek infaz edildi. İtibarı iade edilmedi. [PB/HIC, s. 1018] 340

YEJOV, Nikolay İvanoviç (1895-1940). Metalürji işçisi, 1917'de Bolşevik Partisi'ne üye oldu, 1917 Devrimi'ne asker olarak katıldı ve orduda siyasi komiser oldu. 1927'de MK aygıtına girdi; 1930'da kadrolar bölümüne şef oldu. Stalin'in tasarladığı büyük temizlik hareketiyle birlikte 1934'ten itibaren yükselmeye başladı; Kontrol Komisyonu'nun başına getirilirken SBKP MK ve KEYK üyeliğine de atandı. 1937'de NKVD'nin başına geçti, yani İçişleri Halk Komiseri oldu; *Ejovçina* adı verilen büyük tasfiye hareketini yönetti. Ocak 1939'da görevden alındı ve 1 Nisan 1940'ta kurşuna dizildi. [PB/HIC, s. 993] [Ayrıca bkz. L-D/BDC, s. 111] 47, 73, 327, 340, 341, 344, 345, 346

ZİNOVYEV Grigori [Grigori EVSEIEVITCH RADOMYLSKY]. Takma adları : Grişa, MOSKOVSKİ Grigori (1883-1936). 15 yaşında çalışmaya başladı, 1901'de PSDİP üyesi oldu, 1902-1905 arasında Bern Üniversitesi'nde okudu, Rusya'ya geri döndü ve 1905 Devrimi'ne katıldı; 1907'de MK üyesi, yeniden yurtdışına çıktı ve Lenin'in baş yardımcılarından biri oldu. Ekim 1917 ayaklanmasına karşı çıktıysa da parti yönetiminde kaldı. Leningrad Sovyeti Başkanlığı'ndan sonra 1919'da kuruluşundan 1926'ya kadar Komintern Başkanı; Leningrad Muhalefeti'nin, ardından Birleşik Muhalefetin önderi. 1. Moskova Duruşmaları'nda yargılandı ve ölüme mahkûm edilerek 25 Ağustos 1936'da Moskova'da infaz edildi. [http://maitron-en-ligne.univ-paris1.fr/spip.php?article76115 ve PB/HIC, s. 1110] [Ayrıca bkz. H-M/BEM, s. 87-99 ve L-D/BDC, s. 528-530] 394

"Enternasyonal'le kurtulur insanlık!" Dünyadaki tüm komünistler, sosyalistler ve enternasyonalist sol düşünceye sahip geniş bir kesim, Enternasyonal Marşı'nın bu sözlerini sahiplenirken, Komünist Enternasyonal ya da Komintern neden uzun süre hayatta kalamadı?

"Geçmişten Geleceğe **Sosyalizm**" dizisi kapsamında yayınladığımız *Komünist Enternasyonal (1919-1943)*, en temelde bu sorunun yanıtını ararken, beraberinde birçok tartışma başlığı açıyor:

Dünya partisinin kuruluşu ve örgütlenmesi nasıl yaşandı? Ana örgüt, yan örgütler, tek bir merkezden yönetim, inisiyatif alabilme ve güdümlü olma tartışmaları neler getirdi? Dünya devrimi beklentisi geriye düştüğünde neler oldu, Komünist Partilerin "Bolşevikleşmesi" ne gibi sonuçlara yol açtı? Halk cephesi tartışmaları nasıl başladı, Komintern faşizme karşı nasıl bir tavır aldı? Savaş sınavı neden dağılma getirdi, yurtseverlik tartışmaları nasıl sonuçlandı? Kapitalizmin krizi, devletin siyasi biçimleri ve iktisadi rolüne dair neler tartışıldı? Komintern'deki farklı KP'ler ulusal soruna nasıl yaklaştı, radikal inkâr ile taktik yüceltme arasında ipler nasıl gerildi?

Tüm bu soruların ve daha fazlasının ışığında; kazanımları ve zaafları, eksileri ve artılarıyla Komintern'e dair bütünlüklü bir okuma...

THG
0358846
ESC
2018
THG 0358846 ESC

25 TL. KDV DAHİL

ISBN 978-605-172-113-2

9 786051 721132

Yordam Kitap